

INNOVATION IQTISODIYOT

Ilmiy-amaliy elektron jurnal

2026

№5

ИННОВАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА

Научно-практический электронный журнал

INNOVATIVE ECONOMY

Scientific and practical electronic journal

Indexlanadigan bazalar: Google Scholar Crossref OpenAIRE CYBERLENIKA

INNOVATION IQTISODIYOT

ILMIY-AMALIY
ELEKTRON JURNAL

5-jild
5-son
May, 2026

May, 2026
Volume 5
Number 5

ИННОВАЦИОННАЯ
ЭКОНОМИКА
Научно-практический
электронный журнал

INNOVATIVE ECONOMY
Electronic scientific and
practical journal

INNOVATSION IQTISODIYOT

ILMIY-AMALIY ELEKTRON JURNAL

ISSN: 3030-315X

ojs.kstu.uz

Muassis:

Qarshi davlat texnika universiteti

Tahririyat Kengashi raisi:

R.X.Ergashev, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Tahririyat Kengashi raisi o‘rinbosari:

S.N.Xamrayeva, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Mas’ul muharrir:

N.A.Ochilova, PhD, dotsent

Texnik muharrir:

S.J.Qulmurotov

Jurnal har oyda bir marotaba elektron shaklda jurnalning rasmiy sayti orqali nashr etiladi.

Tahririyat manzili:

180100, Qarshi shahri, Mustaqillik ko‘chasi 225-uy Tel.:

+998 (75) 221 09 23

+998 (93) 902 72 63

Faks: +998 (75) 221 1395

innoeconomic@kstu.uz

“Innovatsion iqtisodiyot” ilmiy - amaliy elektron jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2025-yil 5-apreldagi 369-sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

Jurnalda quyidagi ruknlar asosida maqolalar nashr etiladi:

1. Nazariya va metodologiya
2. Raqamli iqtisodiyot
3. Mintaqa va tarmoqlar iqtisodiyoti
4. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik
5. Inson kapitali iqtisodiyoti
6. Menejment va marketing
7. Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
8. Moliya, kredit va investitsiya
9. Ekonometrika va statistika
10. Xizmat ko‘rsatish va turizm sohasi

TAHRIRIYAT KENGASHI:

Tahririyat Kengashining xalqaro a'zolari:

Ovchinnikov Viktor Nikolayevich - i.f.d., professor, akademik (Janubiy Federal Universitet, Rossiya)

Solodovnikov Sergiy Yurevich - i.f.d., professor (Belorussiya milliy texnika universiteti)

Sidorov Viktor Aleksandrovich - i.f.d., professor, (Kuban davlat universiteti)

Shevchenko Igor Viktorovich - i.f.d., professor (Kuban davlat universiteti, Rossiya)

Kusainov Xalel Xaymullievich – i.f.d., professor, akademik (Qozog‘iston Respublikasi Milliy fanlar akademiyasi)

Samandarzoda Iskandar Hakim - Iqtisodiyot fanlari doktori (Sh.Shotemur nomidagi Tojikiston agrar universiteti)

Gibadullin Artur Arturovich - i.f.n. dotsent (Milliy tadqiqot universiteti, Moskva energetika instituti, Rossiya)

Sergey Aleksandrovich Voynash - ilmiy xodim (P.Lumumbi nomidagi Rossiya xalqlar do‘stligi universiteti)

Valentina Nikolayevna Pulyayeva - iqtisod fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya Federatsiyasi hukumati qoshidagi Moliya universiteti)

Dmitriy Evgenievich Morkovkin, iqtisod fanlari nomzodi, dotsent (Moliya universiteti, Rossiya Federatsiyasi hukumati)

Sadriddinov Manuchehr Islomiddinovich - i.f.d., professor, (Tojikiston Respublikasi Milliy fanlar Akademiyasi)

Perskaya Viktoriya Vadimovna - i.f.d., professor, (Rossiya Federatsiyasi hukumati huzuridagi Moliya universiteti)

Molchanov Igor Nikolayevich - i.f.d., professor, (Lomonosov nomidagi Moskva davlat universiteti)

Basova Mariya Mixaylovna - i.f.d., professor, (Rossiya Federatsiyasi hukumati huzuridagi Moliya universiteti)

Aleksandr Leonidovich Chupin, iqtisod fanlari nomzodi (P.Lumumbi nomidagi Rossiya xalqlar do‘stligi universiteti)

Nezamaykin Valeriy Nikolayevich - i.f.d., professor, (Rossiya davlat gumanitar universiteti)

Nikonorova Alla Vladimirovna - i.f.n., dotsent, (Rossiya Federatsiyasi hukumati huzuridagi Moliya universiteti)

Dmitriyeva Olga Aleksandrovna - i.f.n., dotsent, (Rossiya Federatsiyasi hukumati huzuridagi Moliya universiteti)

Shvets Yuriy Yuryevich - i.f.n., dotsent, (Rossiya Fanlar akademiyasining Nazorat fanlari instituti)

Kolosova Yelena Valeryevna - i.f.n., dotsent, (Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti)

Tahririyat Kengashi a'zolari:

Gulyamov Saidaxror Saidaxmedovich - i.f.d., professor, akademik

Pardayev Mamayunus Qarshiboyevich - i.f.d., professor

Navruz-zoda Baxtiyor Negmatovich - i.f.d., professor

Xatamov Ochildi Qurbonovich - i.f.d., professor

Fayziyeva Shirin Shodmonovna - i.f.n., professor

Jumayeva Gulrux Jo‘raqulovna - i.f.n., professor

Egamberdiyeva Salima Raimovna - i.f.n., dotsent

Erkayeva Gulbahor Panjiyevna - i.f.n., professor

Yakubova Shamshinur Shuxratovna - i.f.d., (DSc) dotsent

Amirqulov Shuhrat Olimovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Samiyeva Gulnoza Toxirovna - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Aliqulov Azamat Tuyg‘unovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Aminov Fazlitdin Baxadirovich - i.f.n., dotsent

Xo‘jaqulova Nigora Rustamovna - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Turobov Sherzod Alisherovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Alimova Munisa Yulchiyevna - i.f.f.d. (PhD) dotsent

Ergasheva Nasiba Raxmatullayevna - i.f.d., (DSc), dotsent

Boboqulov Sanjar Baxromkulovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Djalilov Raxmonkul Hamidovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Nomazov Baxrom Bobomurodovich - i.f.f.d. (PhD) dotsent

Alimxanova Nigora Alimxanovna - i.f.f.d. (PhD) dotsent

Jonuzokov Mirzabek Kulmamatovich - i.f.f.d. (PhD), dotsent

Muxammadiyeva Yulduz Yusupovna - i.f.f.d. (PhD)

Tursunova Aziza Xoshimovna - i.f.f.d. (PhD)

Xolliyev Sherali Baxtiyorovich - i.f.f.d. (PhD)

Panjiyev Samijon Aliqulovich - PhD, dotsent

ИННОВАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА

Научно-практический электронный журнал

ISSN: 3030-315X

ojs.kstu.uz

Учредитель:

**Каршинский государственный технический
университет**

Председатель редакционного совета:

Р.Х.Эргашев, доктор экономических наук, профессор

Заместитель председателя редакционного совета:

С.Н.Хамраева, доктор экономических наук,
профессор

Ответственный редактор:

Н.А.Очилова, PhD, доцент

Технический редактор:

С.Ж.Кулмуротов

Журнал издается один раз в месяц в
электронной форме и публикуется через
официальный сайт журнала.

Адрес редакции:

180100, г. Карши, ул. Мустакиллик, дом 225

Тел: +998 (75) 221 09 23

+998 (93) 902 72 63

Факс: +998 (75) 221 1395

E-mail: innoeconomic@kstu.uz

Научно-практический электронный журнал
«Инновационная экономика» включён в перечень
национальных научных изданий на основании
решения Президиума Высшей аттестационной
комиссии при Министерстве высшего образования,
науки и инноваций Республики Узбекистан от 5
апреля 2025 года № 369.

**В журнале публикуются статьи по
следующим рубрикам:**

1. Теория и методология
2. Цифровая экономика
3. Экономика регионов и отраслей
4. Малый бизнес и частное
предпринимательство
5. Экономика человеческого капитала
6. Менеджмент и маркетинг
7. Бухгалтерский учет, экономический анализ и
аудит
8. Финансы, кредит и инвестиции
9. Эконометрика и статистика
10. Сфера услуг и туризм

Редакционная коллегия:

Международные члены Совета редколлегии:

Овчинников Виктор Николаевич - д.э.н., профессор, академик
(Южный федеральный университет, Россия)

Солодовников Сергей Юрьевич - д.э.н., профессор
(Белорусский национальный технический университет)

Виктор Александрович Сидоров - д.э.н., профессор,
(Кубанский государственный университет)

Шевченко Игорь Викторович - д.э.н., профессор (Кубанский
государственный университет)

Кусаинов Халел Хаймуллович - д.э.н., профессор, академик
(НААН Республика Казахстан)

Самандарзода Искандар Хаким - д.э.н., профессор
(Таджикистанский аграрный университет им. Ш.
Шотемура)

Гибатуллин Артур Артурович - к.э.н., доцент
(Национальный исследовательский университет
«Московский энергетический институт»)

Войнаш Сергей Александрович - научный сотрудник
(Российского университета дружбы народов имени
П.Лумумби)

Пуляева Валентина Николаевна - к.э.н., доцент
(Финансовый университет при Правительстве РФ)

Морковкин Дмитрий Евгеньевич - к.э.н., доцент
(Финансовый университет Правительство РФ)

Садриддинов Манучехр Исламиддинович - д.э.н.,
профессор (Национальная академия наук Республики
Таджикистан)

Перская Виктория Вадимовна - д.э.н., профессор
(Финансовый университет при Правительстве РФ)

Молчанов Игорь Николаевич - д.э.н., профессор (Московский
государственный университет имени М.В. Ломоносова)

Басова Мария Михайловна - д.э.н., профессор
(Финансового университета Российской Федерации)

Чупин Александр Леонидович - к.э.н. (Российского
университета дружбы народов имени П. Лумумби)

Неземайкин Валерий Николаевич - д.э.н., профессор (РГТУ)

Никонорова Алла Владимировна - к.э.н., доцент
(Финансового университета Российской Федерации)

Дмитриева Ольга Александровна - к.э.н., доцент
(Финансового университета Российской Федерации)

Швец Юрий Юрьевич - к.э.н., доцент (Институт проблем
управления РАН)

Колосова Елена Валерьевна - к.э.н., доцент (Российский
экономический университет имени Г.В. Плеханова)

Члены Совета редколлегии:

Гулямов Саидхорр Саидхмедович - д.э.н., профессор,
академик

Пардаев Мамаюнус Каршибоевич - д.э.н., профессор

Навруз-зода Бахтиёр Негматович - д.э.н., профессор

Хатамов Очилди Курбанович - д.э.н., профессор

Файзиева Ширин Шодмоновна - к.э.н., профессор

Жумаева Гулрух Журакуловна - к.э.н., профессор

Эгамбердиева Салима Раимовна - к.э.н., доцент

Еркаева Гулбахор Панжиевна - к.э.н., профессор

Якубова Шамина Шухратовна - д.э.н., (DSc), доцент

Амиркулов Шухрат Олимович - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Самиева Гулноза Тохировна - д.ф.э.наук., (PhD), доцент

Алигулов Азамат Туйгунович - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Аминов Фазлитдин Бахадирович - к.э.н., доцент

Хужакулова Нигора Рустамовна - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Туробов Шерзод Алишерович - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Алимова Муниса Юльчиевна - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Эрашьева Насиба Рахматуллаевна - д.э.н., (DSc), доцент

Бобокулов Санжар Бахромкулович - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Джалилов Рахмонкул Хамидович - д.ф.э., (PhD), доцент

Номазов Бахром Бобомуродович - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Алимханова Нигора Алимхановна - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Джанузакон Мирзабек Кулмаматович - д.ф.э.н., (PhD),
доцент

Мухаммадиева Юлдуз Юсуповна - д.ф.э.н., (PhD)

Турсунова Азиза Хошимовна - д.ф.э.н., (PhD)

Холлиев Шерали Бахтиёрович - д.ф.э.н., (PhD)

Панджиев Самиджон Аликулич - PhD, доцент

Mundarija

Nazariya va metodologiya	14
Sun'iy intellekt asosida raqamli savdo tizimlarining innovatsion rivojlanishi	15
<i>Sayyora Nasimovna Xamrayeva</i>	
Xizmat ko'rsatish samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning xorij tajribalari	22
<i>Kulmamat Djanzakovich Mirzaev</i>	
Raqamli iqtisodiyot.....	27
Raqamli texnologiyalar asosida O'zbekistonda turizm xizmatlari innovatsiyasini rivojlantirish yo'lining tahlili	28
<i>Zhu YuMing</i>	
Davlat budjetida barqaror daromadlarni ta'minlashda raqamli soliq tizimining ahamiyati.....	35
<i>Elbek Erkin o'g'li Ermuminov</i>	
Kichik davlatlarning raqobatbardosh raqamli iqtisodiyotni shakllantirishga ta'siri	40
<i>Olima Otabek qizi Xudoyberdiyeva</i>	
Soliq ma'murchiligini raqamli transformatsiya qilishda sun'iy intellekt va big data texnologiyalarining o'rni.....	46
<i>Komila Ilhom qizi Alimova</i>	
Mintaqa va tarmoqlar iqtisodiyoti.....	51
O'zbekistonda barqaror qishloq xo'jaligi amaliyotlarini joriy etishda xulq-atvor omillarining rolini empirik tahlili.....	52
<i>Abdusame Abduhamidovich Tadjiev</i>	
O'zbekistonda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning institutsional mexanizmlari va xalqaro hamkorlik istiqbollari.....	57
<i>Sanjar Baxronkulovich Boboqulov</i>	
Sirkulyar (aylanma) iqtisodiyot asosida sanoat chiqindilarini boshqarish mexanizmlari.....	63
<i>Gulshoda Otamurodovna Xujanova</i>	
Hududlarda investitsion resurslardan samarali foydalanishning afzalliklari.....	67
<i>Hulkar Egamberdiyevna Azimova</i>	
Mintaqa mehmoxonalarida autsorsing va keytering xizmatlari samaradorligini oshirish.....	71
<i>Baxriddin Davlonov</i>	
Mintaqada barqaror iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish mexanizmlarini takomillashtirish.....	75
<i>Mohinur Bahodir qizi Qodirova</i>	
Qashqadaryo viloyatida agroklastarlarni rivojlantirish mexanizmlari.....	80
<i>Odil Berdiyevich Rahimov</i>	
Qishloq xo'jaligida raqamli xizmatlar bozorini rivojlantirish.....	84
<i>Hasan Aralovich Begbutaev</i>	
Mintaqada ekologik innovatsiyalarni joriy etishning samaradorlik darajasini baholash.....	89
<i>Sharofiddin Asatulloevich Ismatov</i>	
O'zbekistonda tejamlor ishlab chiqarishni (lean manufacturing) joriy etishdagi madaniy va tashkiliy to'siqlar (Rossiya bilan qiyosiy tahlilda).....	94
<i>Shahlo Irkinovna Mavlyanova</i>	
Uzumchilik tarmog'ining rivojlanish tendensiyalari va uning aholi daromadlariga ta'siri.....	98
<i>Muxtor To'rabek o'g'li Yuldashev</i>	
Mintaqada mehnatga layoqatli yoshdan katta aholiga ko'rsatiladigan xizmatlar sifatini oshirish.....	106
<i>Nargiza Akramovna Ochilova</i>	
Saudiya Arabistoni yashil iqtisodiyoti va undagi ijobiy tomonlarni O'zbekistonda qo'llash.....	111
<i>Og'abek Ilhom o'g'li Doniyorov</i>	
Qashqadaryo viloyatida asalarichilikni klasterli yondashuv asosida tashkil etish orqali samaradorlikni oshirish.....	116
<i>Gulnoza Toxirovna Samieva, Sohibjon Jumaniyozovich Qulmurotov</i>	
Turli tuproq-iqlim sharoitida kuzgi yumshoq bug'doy navlarining don namligiga asoslangan o'rim muddatining iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlariga ta'siri.....	121
<i>Gavxar Norkulovna Ishankulova</i>	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik.....	126
Samarqand viloyatida oilaviy tadbirkorlikning rivojlanish tendensiyalari va istiqbollari	127
<i>Dilnoza Azamatovna Togayeva</i>	
Andjon viloyatida ayollar tadbirkorligini rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilayotgan dasturlar va institutlar faoliyatining tahlili.....	131
<i>Zulfiya Rahmatullaevna Xusanova</i>	
Xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish muammolari.....	138

<i>Lola Ruyiddinovna G'afurova</i>	
Kichik biznesni moliyalashtirishda fintech va kraudfanding mexanizmlaridan foydalanish imkoniyatlari.	142
<i>Asila Laziz qizi Xudoyberdiyeva</i>	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish orqali O'zbekiston iqtisodiyotini barqarorlashtirish yo'llari.....	146
<i>Busalima Abduvali qizi Abdumalikova</i>	
Ekologik innovatsiyalarni tadbirkorlik faoliyatiga joriy etishni rag'batlantirishning xorij tajribasi va modellari.....	151
<i>Ma'mura Muxiddinovna Ibragimova</i>	
Tijorat banklarining kichik biznes subyektlarini moliyalashdagi mavjud muammolari tahlili.....	155
<i>Marjona Xikmatovna Abduxalimova</i>	
Inson kapitali iqtisodiyoti.....	161
Mintaqaning barqaror iqtisodiy o'sishida inson kapitalidan foydalanishning zamonaviy tendensiyalari ..	162
<i>Dinora Yusubboyeva</i>	
Menejment va marketing.....	167
Namangan viloyatida avtotexnik xizmatlarini tashkil etilishi va samaradorligini marketing strategiyalari asosida oshirish yo'llari.....	168
<i>Diyorbek Umaraliyev</i>	
Sanoat korxonalarining asosiy vositalarini boshqarishni rivojlantirish va zamonaviy yondashuvlar	173
<i>Jamila Karomatovna Musayeva, Maya Nutfullayevna Xalilova</i>	
Tashkilotlarda jamoa ishini boshqarish: Samarali jamoa shakllantirish va muammolarni hal qilish.....	179
<i>Feruza Musaqulovna Raxmonova, Abdulatif Abdurauf o'g'li Abduqodirov</i>	
Yoshlar tadbirkorlik subyektlarida marketing texnologiyalaridan foydalanishning raqamli omillari va empirik tahlili.....	182
<i>Otabek Sobirjon o'g'li Musurmonov</i>	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida inson resurslarini boshqarishda axborot-kommunikatsiyaning roli.....	187
<i>Ulug'bek Inom o'g'li Zokirov, Olima Otabek qizi Xudoyberdiyeva</i>	
Zamonaviy qurilish sohasida risk boshqaruvini takomillashtirish omillari va istiqbollari.....	193
<i>Baxtiyorjon Obokulovich Mirzayev</i>	
Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit.....	196
Buxgalteriya hisobi milliy standartlarini moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga uyg'unlashtirishning muhimligi.....	197
<i>Hulkar Egamberdiyevna Azimova</i>	
Asosiy vositalar auditini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish.....	201
<i>Salima Rayimovna Egamberdiyeva</i>	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya hisobi tizimini takomillashtirish.....	206
<i>Farangiz Farxod qizi Baybutayeva</i>	
Moliya, kredit va investitsiya.....	211
O'zbekistonda raqamli moliyaviy aktivlar bozorining hozirgi holati va uni rivojlantirish zaruriyati.....	212
<i>Shamshinur Shuxratovna Yakubova, Ziyoda Rasulova</i>	
O'zbekiston respublikasida zamonaviy bank xizmatlarini rivojlantirish istiqbollari.....	217
<i>Aziza G'olib qizi Ergasheva</i>	
O'zbekiston respublikasi iqtisodiyotini tarkibiy modernizatsiya qilishni ta'minlashda investitsion kreditlashning o'rni.....	222
<i>Feruza Turabekova, A.M.Karimova</i>	
Роль инвестиционного кредитования в финансировании приоритетных отраслей экономики.....	227
<i>Акматалиев Якубов, А.М.Каримова</i>	
Raqamli transformatsiya sharoitida moliya, soliq, audit va iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish usullari.	231
<i>Asilbek Ismonjon o'g'li Abdurahmonov</i>	
O'zbekistonda ixtisoslashgan hududlarning investitsion jozibadorligini oshirish omillari.....	235
<i>Shaxnoza Xakimbekovna Shayzaqova</i>	
O'zbekistonning iqtisodiy transformatsiyasida loyiha moliyalashtirishi va investitsion kreditlash.....	239
<i>Sanjarbek Mengqobilov, A.M.Karimova</i>	
Qimmatli qog'ozlar bozori va uning iqtisodiyotdagi o'rni.....	243
<i>Og'abek Ilhom o'g'li Doniyorov</i>	
Tijorat banklarining investitsion faolligini oshirish yo'llari.....	247
<i>Gulrux Jo'raqulovna Jumayeva</i>	
Moliyaviy texnologiyalar rivojlanishining rivojlanayotgan mamlakatlarida moliyaviy inklyuzivlikka ta'siri.....	252
<i>Shamshinur Shuxratovna Yakubova, X.R.Abdulkarimov</i>	
Ekonometrika va statistika	258

O'zbekiston sanoat tarmoqlarining raqamli iqtisodiyot sharoitida transformatsiyalashuvining ekonometrik modellari.....	259
<i>Rayhona Ziyodova</i>	
Ijtimoiy himoya samaradorligini baholashning integral statistik ko'rsatkichlari.....	264
<i>Madina Shuxrat qizi Rahimova</i>	
Ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi hamkorlikning nazariy modellari, institutsional mexanizmlari, shakllari va tuzilmalari.....	268
<i>Gulrux O'ktamovna Navruzova</i>	
Xizmat ko'rsatish va turizm sohasi.....	273
Mintaqada mehnatga layoqatli yoshdan katta aholiga ko'rsatiladigan xizmatlar sifatini oshirish metodologiyasi.....	274
<i>Nargiza Akramovna Ochilova</i>	
Turizm xizmatlar bozorini rivojlanishiga ta'sir qiluvchi omillar.....	280
<i>Ziyovuddinxon Toshbolta o'g'li Bakayev</i>	
O'zbekiston respublikasida turistik infrastrukturaning rivojlanishi va turistik oqimlar dinamikasini tahlil qilish (2010–2024 yillar).....	287
<i>Mariya Maxsatullayevna Bekimbetova</i>	
Hududiy turizm klasterlarini tashkil etish va qo'llab-quvvatlash tizimi.....	291
<i>Saidakbarxon A'zamov</i>	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsion xizmatlar bozorida samaradorlik masalalari.....	295
<i>Kulmamat Djanzakovich Mirzaev, Davlatbek Bahodir o'g'li Egamkulov</i>	
Turizm sektori tushunchasi, mazmuni va uning milliy iqtisodiyotdagi ahamiyati.....	299
<i>Sardorbek Baxodirjon o'gli Karimov</i>	
Xizmat ko'rsatish korxonalarida raqamli marketing strategiyalarini shakllantirish va segmentatsiya usullari.....	302
<i>Niyozxo'ja Bahroil o'g'li Yahyoxonov</i>	
Ziyorat turizmining mintaqaviy iqtisodiy taraqqiyotga ta'siri va rivojlanish istiqbollari.....	308
<i>Jamshid Norboyevich Uzaqov</i>	

Contents

Theory and methodology	14
Innovative development of digital trading systems based on artificial intelligence	15
<i>Sayyora Khamraeva</i>	
Experience of using digital technologies to improve service efficiency abroad	22
<i>Kulmamat Mirzaev</i>	
Digital economy	27
Analysis of the path to tourism service innovation in Uzbekistan based on digital technology	28
<i>Zhu YuMing</i>	
Importance of the digital tax system in ensuring stable state budget revenue.....	35
<i>Elbek Ermuminov</i>	
The impact of small nations on the formation of a competitive digital economy.....	40
<i>Olima Khudoyberdieva</i>	
The role of artificial intelligence and big data technologies in the digital transformation of tax administration.....	46
<i>Komila Alimova</i>	
Economy of the region and industry	51
An empirical analysis of the role of behavioral factors in the adoption decision of sustainable agricultural practices in Uzbekistan	52
<i>Abdusame Tadjiyev</i>	
Institutional mechanisms for ensuring food security in Uzbekistan and prospects for international cooperation.....	57
<i>Sanjar Boboqulov</i>	
Mechanisms for industrial waste management based on the circular economy.....	63
<i>Gulshoda Khujanova</i>	
Advantages of effective use of investment resources in regions.....	67
<i>Hulkar Azimova</i>	
Increasing the efficiency of outsourcing and catering services in regional hotels.....	71
<i>Bakhriddin Davlonov</i>	
Improving the mechanisms for stimulating sustainable economic growth in the region.....	75
<i>Mokhinur Kodirova</i>	
Mechanisms for the development of agroclusters in Kashkadarya region.....	80
<i>Odil Rakhimov</i>	
Development of the digital services market in agriculture.....	84
<i>Khasan Begbutayev</i>	
Assessing the efficiency level of implementing ecological innovations in the region.....	89
<i>Sharofiddin Ismatov</i>	
Cultural and organizational barriers to lean manufacturing in Uzbekistan (in comparison with Russia)...	94
<i>Shakhlo Mavlyanova</i>	
Development trends of the viticulture sector and its impact on population income.....	98
<i>Mukhtor Yuldashev</i>	
Improving the quality of services provided to the population older than working age in the region.....	106
<i>Nargiza Ochilova</i>	
Green economy in Saudi Arabia and applying its positive experience in Uzbekistan.....	111
<i>Ogabek Doniyorov</i>	
Improving the efficiency of beekeeping in the Kashkadarya region through a cluster-based approach.....	116
<i>Gulnoza Samieva, Sokhibjon Kulmurotov</i>	
The effect of harvesting time based on grain moisture of winter soft wheat varieties under different soil and climatic conditions on economic efficiency indicators.....	121
<i>Gavkhar Ishankulova</i>	
Small business and private entrepreneurship	126
Development trends and prospects of family entrepreneurship in Samarkand region	127
<i>Dilnoza Togayeva</i>	
Analysis of programmes and institutions implemented for the development of women's entrepreneurship in Andijan region	131
<i>Zulfiya Khusanova</i>	
Problems of private entrepreneurship development.....	138
<i>Lola Gafurova</i>	
Opportunities for using fintech and crowdfunding in small business financing.....	142

<i>Asila Khudoyberdieva</i>	
Ways to stabilize the economy of Uzbekistan through the development of small business and private entrepreneurship.....	146
<i>Busalima Abdumalikova</i>	
Foreign experience and models of encouraging ecological innovations in business activity.....	151
<i>Ma'mura Ibragimova</i>	
Analysis of existing problems in financing small business entities by commercial banks.....	155
<i>Marjona Abdukhalimova</i>	
Economics of human capital	161
Modern trends in the use of human capital for sustainable economic growth of the region.....	162
<i>Dinora Yusubboyeva</i>	
Management and marketing.....	167
Ways to improve the organization and efficiency of auto technical services in Namangan region based on marketing strategies.....	168
<i>Diyorbek Umaraliyev</i>	
Development and modern approaches to the management of fixed assets of industrial enterprises.....	173
<i>Jamila Musayeva, Maya Khalilova</i>	
Managing collective work in organizations: Effective team building and problem solving.....	179
<i>Feruza Rakhmonova, Abdulatif Abdukodirov</i>	
Digital factors and empirical analysis of the use of marketing technologies in youth entrepreneurship entities.....	182
<i>Otabek Musurmonov</i>	
The role of ict in human resource management in the digital economy.....	187
<i>Ulugbek Zokirov, Olima Khudoyberdieva</i>	
Factors and prospects for improving risk management in the modern construction industry.....	193
<i>Bakhtiyorjon Mirzaev</i>	
Accounting, economic analysis and audit	196
The importance of harmonizing national accounting standards with international financial reporting standards.....	197
<i>Hulkar Azimova</i>	
Improving the audit of fixed assets based on international standards.....	201
<i>Salima Egamberdiyeva</i>	
Improving the accounting system in the context of the digital economy.....	206
<i>Farangiz Baybutayeva</i>	
Finance, credit and investment	211
The current state of the digital financial assets market in Uzbekistan and the necessity of its development	212
<i>Shamshinur Yakubova, Ziyoda Rasulova</i>	
Prospects for the development of modern banking services in the republic of Uzbekistan.....	217
<i>Aziza Ergasheva</i>	
The role of investment lending in ensuring structural modernization of the economy of the republic of Uzbekistan.....	222
<i>Feruza Turabekova, A.M.Karimova</i>	
The role of investment lending in financing priority sectors of the economy.....	227
<i>Akmaljon Yakubov, A.M.Karimova</i>	
Methods for developing finance, taxation, audit and economic sectors in the context of digital transformation.....	231
<i>Asilbek Abdurakhmonov</i>	
Factors for enhancing the investment attractiveness of specialized zones in Uzbekistan.....	235
<i>Shakhnoza Shayzakova</i>	
Project financing and investment lending in the economic transformation of Uzbekistan.....	239
<i>Sanjarbek Mengkobilov, A.M.Karimova</i>	
Securities market and its role in the economy.....	243
<i>Ogabek Doniyorov</i>	
Ways to increase the investment activity of commercial banks.....	247
<i>Gulrukh Jumayeva</i>	
The impact of financial technology development on financial inclusion in emerging market countries...	252
<i>Shamshinur Yakubova., Kh.R.Abdukarimov</i>	
Econometrics and statistics	258
Econometric models of the transformation of industrial sectors of Uzbekistan in the conditions of the digital economy.....	259
<i>Raykhona Ziyodova</i>	
Integral statistical indicators of assessing the effectiveness of social protection.....	264

<i>Madina Rakhimova</i>	
Theoretical models and institutional mechanisms, forms and structures of cooperation between education and manufacture.....	268
<i>Gulrukh Navruzova</i>	
Service sector and tourism	273
Methodology for improving the quality of services provided to the population older than working age in the region.....	274
<i>Nargiza Ochilova</i>	
Factors affecting the development of the tourism services market.....	280
<i>Ziyovuddinkhon Bakayev</i>	
Analysis of tourism infrastructure development and tourist flow dynamics in the republic of Uzbekistan (2010–2024).....	287
<i>Mariya Bekimbetova</i>	
System for the organization and support of regional tourism clusters.....	291
<i>Saidakbarkhon A'zamov</i>	
Issues of efficiency in the market of innovative services under the conditions of digital economy.....	295
<i>Kulmamat Mirzaev, Davlatbek Egamkulov</i>	
The concept and content of the tourism sector and its significance in the national economy.....	299
<i>Sardorbek Karimov</i>	
Formation of digital marketing strategies and segmentation methods in the service sector.....	302
<i>Niyozkhuja Yahyokhonov</i>	
The impact of pilgrimage tourism on regional economic development and its development prospects...	308
<i>Jamshid Norboyevich Uzakov</i>	

Содержание

Теория и методология	14
Инновационное развитие цифровых торговых систем на основе искусственного интеллекта	15
<i>Сайёра Насимовна Хамраева</i>	
Опыт использования цифровых технологий для повышения эффективности обслуживания за рубежом	22
<i>Кулмамат Джанзакович Мирзаев</i>	
Цифровая экономика	27
Анализ пути развития инноваций в сфере туристических услуг Узбекистана на основе цифровых технологий	28
<i>Чжу Юймин</i>	
Значение цифровой налоговой системы в обеспечении стабильных доходов в государственный бюджет.....	35
<i>Эльбек Эрмунинов</i>	
Влияние малых государств на формирование конкурентоспособной цифровой экономики.....	40
<i>Олима Отабек кизи Худойбердиева</i>	
Роль искусственного интеллекта и технологий big data в цифровой трансформации налогового администрирования.....	46
<i>Комила Илхом кизи Алимова</i>	
Экономика региона и отрасли	51
Эмпирический анализ роли поведенческих факторов в принятии решений о внедрении практик устойчивого сельского хозяйства в Узбекистане	52
<i>Абдусаме Абдухамидович Таджиев</i>	
Институциональные механизмы обеспечения пищевой безопасности в Узбекистане и перспективы международного сотрудничества.....	57
<i>Санжар Бахронкулович Бобокулов</i>	
Механизмы управления промышленными отходами на основе циркулярной (круговой) экономики.....	63
<i>Гульшода Атамурадовна Хужанова</i>	
Преимущества эффективного использования инвестиционных ресурсов в регионах.....	67
<i>Хулкар Эгамбердиевна Азимова</i>	
Повышение эффективности услуг аутсорсинга и кейтиринга в региональных гостиницах.....	71
<i>Бахриддин Давлонов</i>	
Совершенствование механизмов стимулирования устойчивого экономического роста в регионе....	75
<i>Мохинур Баходир кизи Кодирова</i>	
Механизмы развития агрокластеров в Кашкадарьинской области.....	80
<i>Одил Бердиевич Рахимов</i>	
Развитие рынка цифровых услуг в сельском хозяйстве.....	84
<i>Хасан Аралович Бегбутаев</i>	
Оценка уровня эффективности внедрения экологических инноваций в регионе.....	89
<i>Шарофиддин Асатуллоевич Исматов</i>	
Культурные и организационные барьеры внедрения бережливого производства в Узбекистане (в сравнении с Россией).....	94
<i>Шахло Иркиновна Мавлянова</i>	
Тенденции развития виноградарской отрасли и её влияние на доходы населения.....	98
<i>Мухтор Турабек угли Юлдашев</i>	
Повышение качества услуг, оказываемых населению старше трудоспособного возраста в регионе.....	106
<i>Наргиза Акрамовна Очилова</i>	
Зеленая экономика в Саудовская Аравия и применение её положительного опыта в Узбекистан...	111
<i>Огабек Илхом огли Дониёров</i>	
Повышение эффективности пчеловодства в кашкадарьинской области на основе кластерного подхода.....	116
<i>Гулноза Тохировна Самиева, Сохибжон Жуманиёзович Кулмуротов</i>	
Влияние сроков уборки, основанных на влажности зерна озимых сортов мягкой пшеницы в различных почвенно-климатических условиях, на показатели экономической эффективности.....	121
<i>Гавхар Норкуловна Ишанкулова</i>	
Малый бизнес и частное предпринимательство	126
Тенденции развития и перспективы семейного предпринимательства в Самаркандской области ...	127
<i>Дилноза Азаматовна Тогаева</i>	

Анализ деятельности программ и институтов, реализуемых по развитию женского предпринимательства в Андижанской области	131
<i>Зулфия Рахматуллаевна Хусанова</i>	
Проблемы развития частного предпринимательства	138
<i>Лола Руйиддиновна Гафурова</i>	
Возможности использования финтеха и краудфандинга в финансировании малого бизнеса.....	142
<i>Асила Лазиз кизи Худойбердиева</i>	
Пути стабилизации экономики Узбекистана через развитие малого бизнеса и частного предпринимательства.....	146
<i>Бусалима Абдували кизи Абдумаликова</i>	
Зарубежный опыт и модели стимулирования экологических инноваций в деловой деятельности....	151
<i>Маъмура Мухиддиновна Ибрагимова</i>	
Анализ существующих проблем финансирования субъектов малого бизнеса коммерческими банками	155
<i>Маржона Хикматовна Абдухалимова</i>	
Экономика человеческого капитала	161
Современные тенденции использования человеческого капитала в обеспечении устойчивого экономического роста региона.....	162
<i>Динора Юсуббоева</i>	
Менеджмент и маркетинг.....	167
Организация и повышение эффективности автотехнических услуг в Наманганской области на основе маркетинговых стратегий	168
<i>Диёрбек Умаралиев</i>	
Развитие и современные подходы к управлению основными средствами промышленных предприятий.....	173
<i>Жамила Кароматовна Мусаева, Мая Нутфуллаевна Халилова</i>	
Управление коллективной работой в организациях: Эффективное формирование команды и решение проблем.....	179
<i>Феруза Мусакуловна Рахмонова, Абдулатиф Абдурауф угли Абдукодиров</i>	
Цифровые факторы и эмпирический анализ использования маркетинговых технологий в субъектах молодежного предпринимательства.....	182
<i>Отабек Собиржон угли Мусурмонов</i>	
Роль икт в управлении человеческими ресурсами в цифровой экономике.....	187
<i>Улугбек Ином угли Зокиров, Олима Отабек кизи Худойбердиева</i>	
Факторы и перспективы совершенствования управления рисками в современной строительной отрасли.....	193
<i>Бахтиёржон Обокулович Мирзаев</i>	
Бухгалтерский учет, экономический анализ и аудит	196
Важность гармонизации национальных стандартов бухгалтерского учёта с международными стандартами финансовой отчётности	197
<i>Хулкар Эгамбердиевна Азимова</i>	
Улучшение аудита основных средств на основе международных стандартов.....	201
<i>Салима Райимовна Эгамбердийева</i>	
Совершенствование системы бухгалтерского учёта в условиях цифровой экономики.....	206
<i>Фарангиз Фарход кизи Байбутаева</i>	
Финансы, кредит и инвестиции.....	211
Текущее состояние рынка цифровых финансовых активов в Узбекистане и необходимость его развития.....	212
<i>Шамишнур Шухратовна Якубова, Зиеда Расулова</i>	
Перспективы развития современных банковских услуг в республике Узбекистан.....	217
<i>Азиза Голиб кизи Эргашева</i>	
Роль инвестиционного кредитования в обеспечении структурной модернизации экономики республики Узбекистан.....	222
<i>Феруза Турабекова, А.М.Каримова</i>	
Роль инвестиционного кредитования в финансировании приоритетных отраслей экономики.....	227
<i>Акмалжон Якубов, А.М.Каримова</i>	
Методы развития финансовой, налоговой, аудиторской сфер и отраслей экономики в условиях цифровой трансформации.....	231
<i>Асилбек Исмонжон угли Абдурахмонов</i>	
Факторы повышения инвестиционной привлекательности специализированных регионов Узбекистана.....	235
<i>Шахнозу Хакимбековну Шайзакову</i>	

Проектное финансирование и инвестиционное кредитование в экономической трансформации Узбекистана.....	239
<i>Санжарбек Менгобилов, А.М.Каримова</i>	
Рынок ценных бумаг и его роль в экономике.....	243
<i>Огабек Илхом угли Дониёров</i>	
Способы повышения инвестиционной активности коммерческих банков.....	247
<i>Гулрух Журакуловна Жумаева</i>	
Влияние развития финансовых технологий на финансовую инклюзивность в странах с формирующимся рынком.....	252
<i>Шамшинур Шухратовна Якубова., Х.Р.Абдукаримов</i>	
Эконометрика и статистика	258
Эконометрические модели трансформации промышленных отраслей Узбекистана в условиях цифровой экономики.....	259
<i>Райхона Зиёдова</i>	
Интегральные статистические показатели оценки эффективности социальной защиты.....	264
<i>Мадина Шухрат кизи Рахимова</i>	
Теоретические модели, институциональные механизмы, формы и структуры сотрудничества между образованием и производством.....	268
<i>Гулрух Уктамовна Наврузова</i>	
Сфера услуг и туризм	273
Методология повышения качества услуг, оказываемых населению старше трудоспособного возраста в регионе.....	274
<i>Наргиза Акрамовна Очилова</i>	
Факторы, влияющие на развитие рынка туристических услуг.....	280
<i>Зиёвуддинхон Тошболта угли Бакаев</i>	
Анализ развития туристической инфраструктуры и динамики туристических потоков в республике Узбекистан (2010–2024 гг.).....	287
<i>Мария Махсетуллаевна Бекимбетова</i>	
Система организации и поддержки региональных туристических кластеров.....	291
<i>Саидакбархон Авазхон угли Аъзамов</i>	
Вопросы эффективности на рынке инновационных услуг в условиях цифровой экономики.....	295
<i>Кулмамат Джанзакович Мирзаев, Давлатбек Баходир ўгли Эгамкулов</i>	
Понятие и содержание туристического сектора и его значение в национальной экономике.....	299
<i>Сардорбек Баходиржон угли Каримов</i>	
Формирование стратегий цифрового маркетинга и методов сегментации в сфере услуг.....	302
<i>Ниезхужа Бахроил угли Яхёхонов</i>	
Влияние паломнического туризма на региональное экономическое развитие и перспективы его развития.....	308
<i>Жамиид Норбоевич Узаков</i>	

Nazariya va metodologiya
Theory and methodology
Теория и методология

SUN'IY INTELLEKT ASOSIDA RAQAMLI SAVDO TIZIMLARINING INNOVATSION RIVOJLANISHI

Sayyora Nasimovna Xamrayeva

ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ ЦИФРОВЫХ ТОРГОВЫХ СИСТЕМ НА ОСНОВЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА

Сайёра Насимовна Хамраева

INNOVATIVE DEVELOPMENT OF DIGITAL TRADING SYSTEMS BASED ON ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Khamraeva Sayyora

Received: May 8, 2026 May: May 12, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya. Mazkur maqolada sun'iy intellekt va Big Data texnologiyalarining raqamli savdo tizimlari rivojlanishidagi o'rni hamda iqtisodiy samaradorlikka ta'siri tahlil qilingan. Tadqiqotda recommendation systems, Machine Learning, NLP chatbotlar, Computer Vision, predictive analytics va intellektual logistika texnologiyalarining elektron tijorat tizimlarida qo'llanilish mexanizmlari o'rganilgan. Shuningdek, Frontend, Mid-office va Backend bloklaridan tashkil topgan intellektual raqamli savdo ekotizimining funksional imkoniyatlari tahlil qilinib, AI asosidagi boshqaruv tizimlarining biznes jarayonlarini optimallashtirishdagi ahamiyati asoslab berilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, sun'iy intellekt texnologiyalari elektron savdo samaradorligini oshirish, mijozlarga shaxsiylashtirilgan xizmat ko'rsatish, logistika xarajatlarini kamaytirish hamda raqobatbardosh raqamli iqtisodiyotni shakllantirishda muhim omil hisoblanadi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, raqamli savdo, elektron tijorat, Big Data, Machine Learning, recommendation systems, predictive analytics, NLP, chatbot, Computer Vision, intellektual logistika, raqamli iqtisodiyot.

Аннотация. В данной статье проанализированы роль технологий искусственного интеллекта и Big Data в развитии цифровых торговых систем, а также их влияние на экономическую эффективность электронной коммерции. В исследовании рассмотрены механизмы применения recommendation systems, Machine Learning, NLP-чатботов, Computer Vision, predictive analytics и интеллектуальной логистики в системах электронной торговли. Кроме того, проанализированы функциональные возможности интеллектуальной цифровой торговой экосистемы, состоящей из блоков Frontend, Mid-office и Backend, а также обосновано значение AI-ориентированных систем управления в оптимизации бизнес-процессов. Результаты исследования показали, что технологии искусственного интеллекта являются важным фактором повышения эффективности электронной торговли, персонализации обслуживания клиентов, сокращения логистических затрат и формирования конкурентоспособной цифровой экономики.

Ключевые слова: искусственный интеллект, цифровая торговля, электронная коммерция, Big Data, Machine Learning, recommendation systems, predictive analytics, NLP, чат-бот, Computer Vision, интеллектуальная логистика, цифровая экономика.

Abstract. This article analyzes the role of artificial intelligence and Big Data technologies in the development of digital trading systems and their impact on the economic efficiency of e-commerce. The study examines the mechanisms of implementing recommendation systems, Machine Learning, NLP-based chatbots, Computer Vision, predictive analytics, and intelligent logistics technologies in electronic commerce systems. Furthermore, the functional capabilities of an intelligent digital trading ecosystem consisting of Frontend, Mid-office, and Backend blocks are analyzed, and the significance of AI-based management systems in optimizing business processes is substantiated. The research findings indicate that artificial intelligence technologies are an important factor in improving e-commerce efficiency, providing personalized customer services, reducing logistics costs, and developing a competitive digital economy.

Keywords: artificial intelligence, digital trade, e-commerce, Big Data, Machine Learning, recommendation systems, predictive analytics, NLP, chatbot, Computer Vision, intelligent logistics, digital economy.

■ KIRISH

Hozirgi raqamli iqtisodiyot sharoitida elektron tijorat shunchaki onlayn savdo platformasi emas, balki global iqtisodiy raqobatning asosiy drayverlaridan biriga aylanmoqda. Zamonaviy iste'molchi tezkorlik, shaxsiy yondashuv va yuqori sifatli servisni talab qilmoqda. Bu talablarni an'anaviy boshqaruv usullari bilan ta'minlash tobora qiyinlashmoqda.

Shu nuqtai nazardan, sun'iy intellekt, mashinali o'rganish va katta ma'lumotlar texnologiyalari biznes jarayonlarini tubdan transformatsiya qilmoqda.

BMTning Savdo va taraqqiyot bo'yicha konferensiyasi — UNCTAD ma'lumotlariga ko'ra, raqamli iqtisodiyot global iqtisodiy o'sishning asosiy drayverlaridan biriga aylangan bo'lib, ma'lumotlar (data) yangi strategik resurs sifatida baholanmoqda [1]. Shu bilan birga, UNCTAD'ning "Digital Economy Report 2024" hisobotida sun'iy intellekt, Big Data va raqamli platformalar xalqaro raqobatbardoshlikni belgilab beruvchi muhim omillardan biri ekanini ta'kidlangan [2].

Jahon bankining "Digital Progress and Trends Report 2025: AI Foundations" hisobotiga ko'ra, AI texnologiyalari iqtisodiy o'sishni tezlashtirish, biznes jarayonlarini optimallashtirish va raqamli xizmatlar samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda [3]. Hisobotda, ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda raqamli infratuzilma va sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etish iqtisodiy taraqqiyotning asosiy sharti sifatida baholangan.

Hozirgi kunda elektron tijorat tizimlarida recommendation systems, NLP chat-botlar, intellektual logistika va predictive analytics texnologiyalaridan keng foydalanilmoqda. Bu esa sun'iy intellekt texnologiyalarisiz raqobatbardosh elektron savdo tizimini shakllantirish qiyin ekanini ko'rsatadi.

O'zbekiston uchun ham mazkur mavzunung ahamiyati yuqori hisoblanadi. Mamlakatda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish, elektron to'lov tizimlarini kengaytirish va AI texnologiyalarini joriy etish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylangan. Shu sababli elektron savdo samaradorligini sun'iy intellekt asosida oshirish masalasini tadqiq qilish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

■ ADABIYOTLAR SHARHI

Ilmiy adabiyotlarda recommendation systems texnologiyalari elektron tijoratning eng muhim elementlaridan biri sifatida baholanadi. C. Aggarwal tadqiqotlarida recommendation systems algoritmlari mijozlarning individual qiziqishlari va xarid tarixi asosida intellektual tavsiyalar shakllantirishi qayd etilgan [4]. Bu esa konversiya darajasini oshirish va mijoz sodiqligini mustahkamlashga yordam beradi.

Klaus Schwab o'zining "The Fourth Industrial Revolution" asarida AI, Big Data va raqamli platformalar to'rtinchi sanoat inqilobining asosiy texnologik yo'nalishlari ekanini ta'kidlaydi [5]. Muallif fikriga ko'ra, raqamli texnologiyalar iqtisodiyotning barcha tarmoqlarini, jumladan savdo sohasini ham tubdan o'zgartirmoqda.

S. Russell va P. Norvig tomonidan yozilgan "Artificial Intelligence: A Modern Approach" asari sun'iy intellekt sohasida fundamental tadqiqotlardan biri

hisoblanadi [6]. Mualliflar AI texnologiyalarining intellektual qaror qabul qilish, ma'lumotlarni tahlil qilish va avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlaridagi imkoniyatlarini keng yoritgan.

Shuningdek, Davenport va Ronanki tadqiqotlarida AI texnologiyalari biznes analitikasi, intellektual avtomatizatsiya va raqamli boshqaruv tizimlarida muhim o'rin tutishi ta'kidlangan [7]. Ularga ko'ra, kompaniyalar raqobatbardoshlikni saqlab qolish uchun AI texnologiyalarini biznes jarayonlariga faol integratsiya qilishi lozim.

Elektron savdo sohasida NLP (Natural Language Processing) va chatbot texnologiyalarining ahamiyati ham ortib bormoqda. Tadqiqotlarda AI asosidagi chatbotlar mijozlarga 24/7 xizmat ko'rsatish, operatorlar xarajatlarini kamaytirish va xizmat sifatini oshirishda samarali vosita sifatida baholangan [8].

O'zbekistonlik olimlar tomonidan raqamli iqtisodiyot, elektron tijorat va sun'iy intellekt texnologiyalarining iqtisodiy ahamiyati bo'yicha qator tadqiqotlar amalga oshirilgan. Jumladan, R.X. Ayupov [9], B.Y. Xodiyev [10], A.A. Abduqodirov [11] va boshqa olimlar ishlarida raqamli platformalar, innovatsion iqtisodiyot va AI texnologiyalarining iqtisodiy tizimlarga ta'siri tahlil qilingan. Mamlakatda raqamli infratuzilmani takomillashtirish, elektron to'lov tizimlarini rivojlantirish va AI texnologiyalarini joriy etish bo'yicha qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Biroq milliy ilmiy tadqiqotlarda raqamli savdo tizimlarini sun'iy intellekt asosida kompleks rivojlantirish masalalari yetarlicha chuqur o'rganilmagan.

Tahlil qilingan adabiyotlar shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellekt raqamli savdo tizimlarining innovatsion rivojlanishida muhim texnologik asos hisoblanadi. AI texnologiyalari elektron savdoda intellektual boshqaruv, predictive analytics, recommendation systems va avtomatlashtirilgan xizmat ko'rsatish mexanizmlarini rivojlantirish orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirish imkonini beradi.

■ TADVIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida ilmiy bilishning zamonaviy usullaridan kompleks tarzda foydalanildi. Xususan, tizimli tahlil usuli orqali elektron savdoning iqtisodiy tizimdagi o'rni va ahamiyati o'rganildi; taqqoslama tahlil usuli yordamida O'zbekiston va xorijiy mamlakatlar tajribasi solishtirildi; statistik tahlil usuli asosida elektron savdo rivojlanishining asosiy ko'rsatkichlari baholandi; induktiv va deduktiv yondashuvlar orqali ilmiy xulosalar shakllantirildi; ekspert baholash usuli yordamida sohaning rivojlanish istiqbollari aniqlashtirildi.

Tadqiqotning axborot bazasini xalqaro tashkilotlar (World Bank, OECD), milliy statistik ma'lumotlar, normativ-huquqiy hujjatlar hamda ilmiy adabiyotlar tashkil etadi.

Mazkur metodologik yondashuv tadqiqot natijalarining ilmiy asoslanganligi va ishonchlilikini ta'minlaydi.

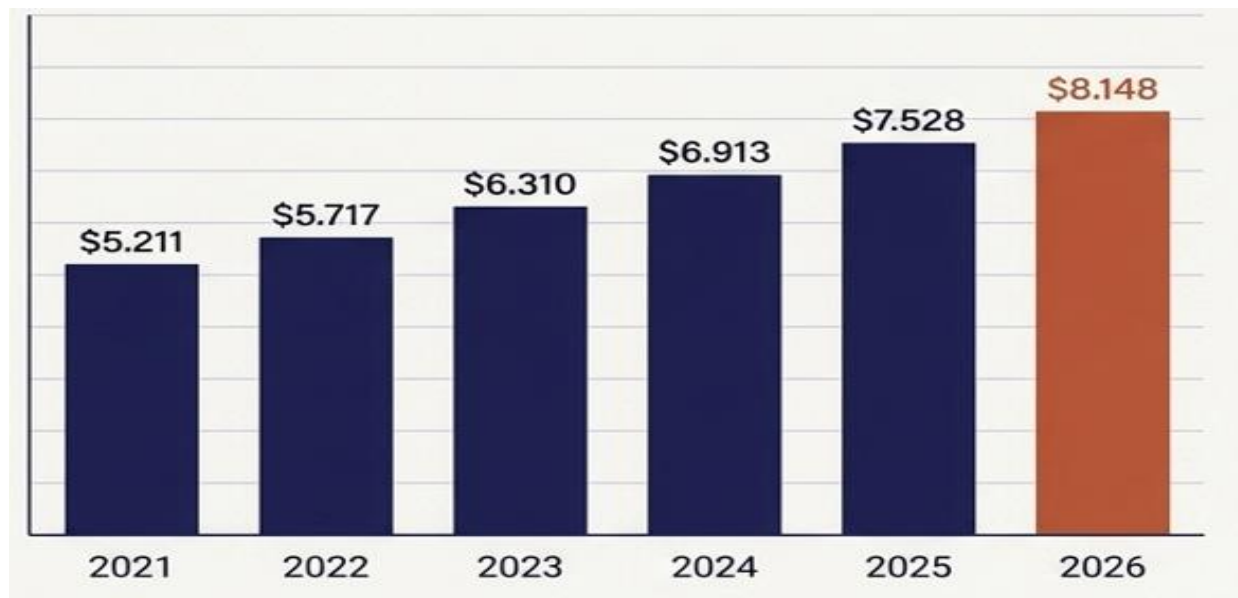
■ TAHLIL VA NATIJALAR

So'nggi yillarda elektron tijorat jahon iqtisodiyotining eng tez rivojlanayotgan sohalaridan biriga aylandi.

Statista va Insider Intelligence tahlillariga ko'ra, 2026 yilga kelib global elektron tijorat bozori hajmi 8 trillion AQSH dollaridan oshishi va chakana savdoning qariyb 25 foizi elektron savdo hissasiga to'g'ri kelishi prognoz qilinmoqda [12; 13]. Shu bilan birga, McKinsey

tahlillariga ko'ra, AI asosidagi recommendation systems va predictive analytics texnologiyalari kompaniyalar daromadini 15–35 % gacha oshirish imkonini bermoqda [14]. (1-rasm.).

1-rasm. Global elektron tijorat hajmining o'zgarish dinamikasi¹

Bu o'sishning asosiy sabablari quyidagilar: internet infratuzilmasining rivojlanishi; mobil texnologiyalar; raqamli to'lov tizimlari; va foydalanuvchi xulq-atvori haqidagi ulkan ma'lumotlar oqimi.

Olib borgan tadqiqotlarimizga ko'ra, an'anaviy boshqaruv modellari asosan tarixiy ma'lumotlar va avvalgi bozor tendensiyalariga tayanadi. Biroq zamonaviy raqamli iqtisodiyot sharoitida bozor muhiti doimiy ravishda o'zgarib bormoqda. Xususan, talab dinamikasining tez o'zgarishi, raqobat muhitining kuchayishi hamda iste'molchilar psixologiyasining murakkablashuvi an'anaviy boshqaruv usullarining

samaradorligini pasaytirmoqda. Bunday sharoitda talabni aniq prognoz qilish, bozor o'zgarishlariga tez moslashish va mijozlarga individual yondashuvni ta'minlash murakkab vazifaga aylanadi.

An'anaviy yondashuvlarda narx siyosati nisbatan sekin o'zgarishi va qaror qabul qilish jarayonida inson omilining ustunligi biznes samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli raqamli savdo tizimlarida sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Sun'iy intellekt algoritmlari real vaqt rejimida bozor holatini tahlil qilish, trendlarni aniqlash va tezkor qaror qabul qilish imkoniyatini yaratadi (1-jadval).

1-jadval.

An'anaviy boshqaruv usullari va sun'iy intellekt asosidagi raqamli savdo tizimlarining qiyosiy tahlili²

№	Yo'nalish	An'anaviy usul	Sun'iy intellekt va Big Data asosidagi yondashuv
1	Talabni prognoz qilish	Faqat tarixiy ma'lumotlarga asoslangan bo'lib, prognoz xatolari ehtimoli yuqori.	O'zgaruvchan bozor muhiti va xaridor xulq-atvorini real vaqt rejimida tahlil qilish asosida aniq bashoratlarini shakllantiradi.
2	Narx siyosati	Narxlar qat'iy va inson omiliga bog'liq bo'lib, bozordagi o'zgarishlarga sekin moslashadi.	SVM va Machine Learning algoritmlari asosida talab, raqobatchilar va mavsumiylikka mos ravishda dinamik narx shakllantiriladi.
3	Mijoz bilan ishlash	Umumiy reklama va barcha mijozlarga bir xil yondashuv qo'llaniladi.	Xaridorlarning raqamli izlari (digital footprint) asosida individual va shaxsiylashtirilgan tavsiyalar taqdim etiladi.

Xususan, SVM (Support Vector Machine) algoritmlari dinamik narx shakllantirish tizimlarida qo'llanilib, bozordagi talab va raqobat muhitiga mos ravishda optimal narxlarni belgilash imkonini beradi.

NLP (Natural Language Processing) texnologiyalari esa mijozlar bilan avtomatlashtirilgan muloqotni ta'minlab, xizmat ko'rsatish sifati va tezligini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, Machine Learning modellari talabni

¹ Statista. Retail e-commerce sales worldwide from 2014 to 2027 [Электрон ресурс]. — Режим доступа: <https://www.statista.com/statistics/379046/worldwide-retail-e-commerce-sales/>

² Tadqiqotlar asosida muallif tomonidan ishlab chiqildi.

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

prognoz qilish, iste'molchilar xulq-atvorini tahlil qilish va kelajakdagi bozor tendensiyalarini aniqlash imkonini beradi.

Natijada sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish qaror qabul qilish jarayonini tezlashtirish, inson omili bilan bog'liq xatolarni kamaytirish hamda raqamli savdo tizimlarining raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Zamonaviy raqamli iqtisodiyot sharoitida elektron tijorat tizimlari an'anaviy savdo modellari bilan intellektual raqamli ekotizimlarga transformatsiyalanmoqda. Raqamli savdoning jadal rivojlanishi sun'iy intellekt (Artificial Intelligence — AI), Big Data, Machine Learning va analitik platformalarning biznes jarayonlariga keng integratsiya qilinishiga olib kelmoqda. Hozirgi kunda elektron tijoratni yagona intellektual ekotizim sifatida ko'rish mumkin bo'lib, mazkur ekotizim o'zaro bog'langan Frontend, Mid-office va Backend bloklaridan tashkil topadi. Ushbu arxitektura raqamli savdo jarayonlarini avtomatlashtirish, qaror qabul qilish samaradorligini oshirish va mijozlarga individual xizmat ko'rsatish imkonini beradi.

Intellektual raqamli savdo tizimining birinchi bosqichi Frontend hisoblanadi. Bu blok foydalanuvchilar bilan to'g'ridan-to'g'ri muloqotni amalga oshiruvchi interfeys sifatida xizmat qiladi. Frontend qismida NLP (Natural Language Processing) asosidagi chatbot tizimlari, recommendation systems, computer vision va intellektual qidiruv texnologiyalari keng qo'llaniladi. Recommendation systems texnologiyalari foydalanuvchilarning xarid tarixi, qiziqishlari va qidiruv faoliyatini tahlil qilish orqali shaxsiylashtirilgan mahsulot takliflarini shakllantiradi. Bu esa mijozlarning xarid qilish ehtimolini oshirib, konversiya darajasining o'sishiga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, NLP texnologiyalari asosidagi intellektual chat-botlar mijozlarga 24/7 rejimda xizmat ko'rsatish imkonini yaratadi. Bunday tizimlar operatorlar yuklamasini kamaytirish, xizmat ko'rsatish tezligini oshirish va mijozlar bilan interaktiv munosabatlarni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Computer Vision texnologiyalari esa mahsulotlarni rasm asosida qidirish, virtual kiyib ko'rish va vizual identifikatsiya jarayonlarini amalga oshirish imkonini bermoqda. Natijada Frontend blokining asosiy maqsadi hisoblangan mijoz tajribasini yaxshilash va sotuvlar hajmini oshirishga erishiladi.

Raqamli savdo ekotizimining ikkinchi muhim qismi Mid-office bo'lib, mazkur blok boshqaruv, analitika va qaror qabul qilish jarayonlarini qamrab oladi. Mid-office tizimida Business Intelligence (BI), analitik panellar, predictive analytics va dinamik narx shakllantirish mexanizmlari qo'llaniladi. Ushbu blok Big Data texnologiyalari orqali yig'ilgan ma'lumotlarni qayta ishlash va tahlil qilish orqali bozor tendensiyalarini aniqlash imkonini beradi.

AI algoritmlari talab dinamikasi, raqobatchilar siyosati, mavsumiylik va iste'molchilar faolligini real vaqt rejimida tahlil qilib, dinamik pricing modellarini shakllantiradi. Ayniqsa, Machine Learning texnologiyalari asosidagi intellektual narx siyosati biznes subektlariga daromadni maksimallashtirish, bozor

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

o'zgarishlariga tez moslashish va raqobatbardoshlikni oshirish imkonini beradi. Mid-office blokida qaror qabul qilish tizimlarining avtomatlashtirilishi inson omili bilan bog'liq xatolarni kamaytirish va boshqaruv samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Intellektual raqamli savdo tizimining uchinchi bosqichi Backend hisoblanadi. Ushbu blok logistika, ombor boshqaruvi va ta'minot zanjiri jarayonlarini qamrab oladi. Backend bosqichida LSTM (Long Short-Term Memory) va CNN (Convolutional Neural Network) modellari asosida talabni prognoz qilish, intellektual ombor boshqaruvi va avtomatlashtirilgan logistika tizimlari qo'llaniladi.

Talabni aniq prognoz qilish orqali mahsulot zaxiralarini optimal darajada boshqarish imkoniyati yaratiladi. Bu ortiqcha mahsulot saqlash xarajatlarini kamaytirish va tovar yetishmovchiligi xavfini bartaraf etishga xizmat qiladi. Shuningdek, intellektual logistika tizimlari orqali ta'minot zanjiri samaradorligi oshirilib, mahsulotlarni yetkazib berish jarayonlari tezlashtiriladi. Natijada transport va ombor xarajatlari qisqaradi, xizmat ko'rsatish sifati esa yaxshilanadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, Big Data texnologiyalari mazkur uchta blokni yagona intellektual raqamli ekotizim sifatida o'zaro bog'lab turuvchi asosiy axborot bazasi vazifasini bajaradi. Frontend bosqichida shakllangan ma'lumotlar Mid-office analitik tizimlarida qayta ishlanadi va Backend logistika jarayonlarini optimallashtirish uchun qo'llaniladi. Bu esa raqamli savdo tizimlarining kompleks avtomatlashtirilishini ta'minlaydi.

Umuman olganda, sun'iy intellekt va Big Data texnologiyalari asosida shakllangan intellektual raqamli savdo ekotizimi elektron tijorat samaradorligini oshirish, biznes jarayonlarini avtomatlashtirish, mijozlar bilan munosabatlarni yaxshilash va xarajatlarni qisqartirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Kelajakda raqobatbardosh raqamli iqtisodiyotni shakllantirish aynan intellektual savdo platformalari va AI asosidagi boshqaruv texnologiyalarini samarali joriy etish bilan bevosita bog'liq bo'ladi.

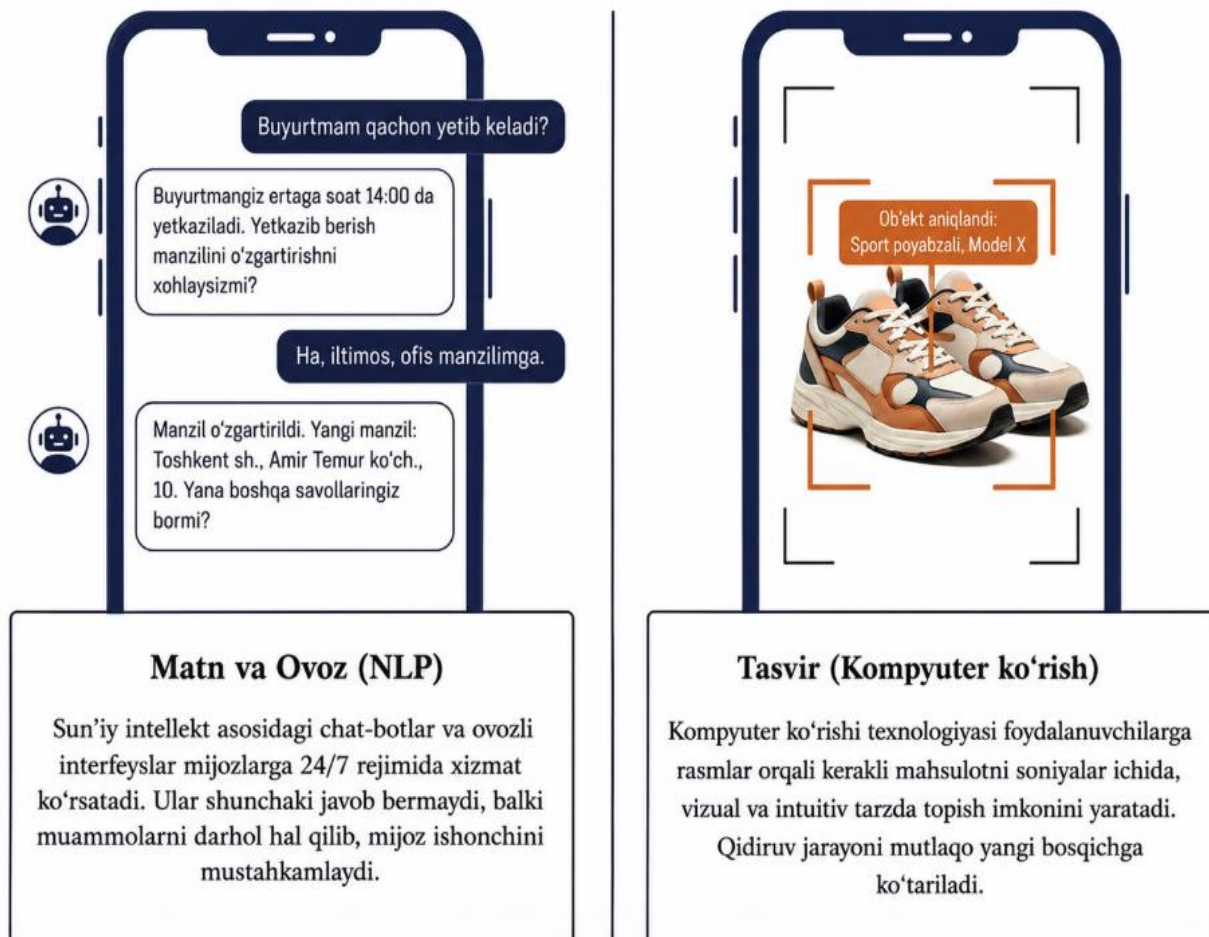
Zamonaviy elektron tijorat platformalarida NLP (Natural Language Processing) texnologiyalari asosida ishlovchi intellektual chat-botlar mijozlar bilan avtomatlashtirilgan muloqotni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etmoqda. NLP texnologiyalari inson tilini tahlil qilish, ma'noni anglash va kontekst asosida javob shakllantirish imkonini beradi. Bu esa raqamli servislarning tezkorligi va samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, AI asosidagi chatbot tizimlari orqali mijozlarga 24/7 rejimda xizmat ko'rsatish imkoniyati yaratilmoqda. Bunday tizimlar operatorlar yuklamasini sezilarli darajada kamaytirib, mijozlarga javob berish tezligini oshirish imkonini beradi. Shu bilan birga, intellektual chatbotlar bir vaqtning o'zida minglab foydalanuvchilar bilan muloqot qilish qobiliyatiga ega bo'lib, xizmat ko'rsatish sifatini yaxshilashga xizmat qiladi. Ayniqsa, elektron tijorat platformalarida mijozlarning mahsulot haqidagi savollariga avtomatik javob berish, buyurtmalar holatini kuzatish va shaxsiylashtirilgan tavsiyalar berish jarayonlarida chatbot texnologiyalarining ahamiyati ortib bormoqda.

Shu bilan birga, Computer Vision texnologiyalari ham raqamli savdo tizimlarida faol qo'llanilmoqda. Ushbu texnologiyalar sun'iy intellekt orqali vizual ma'lumotlarni tahlil qilish va obektlarni aniqlash imkonini beradi. Xususan, mahsulotlarni rasm orqali qidirish, yuzni aniqlash, virtual kiyib ko'rish va AR/VR asosidagi interaktiv savdo muhitini shakllantirishda Computer Vision texnologiyalarining roli katta

hisoblanadi. Masalan, virtual fitting room texnologiyalari foydalanuvchilarga mahsulotni onlayn tarzda "sinab ko'rish" imkoniyatini yaratib, xarid qilish ehtimolini oshirishga xizmat qilmoqda. Shuningdek, AR (Augmented Reality) va VR (Virtual Reality) texnologiyalari asosida shakllangan interaktiv savdo muhiti mijozlar tajribasini yangi bosqichga olib chiqmoqda.

2-расм. Raqamli savdoda NLP chatbot va vizual qidiruv texnologiyalarining ishlash modeli³

Tadqiqot natijalari AI texnologiyalari raqamli servislarning samaradorligini oshirish bilan bir qatorda, biznes jarayonlarini avtomatlashtirish va mijozlarga individual yondashuvni kuchaytirishga xizmat qilishini ko'rsatdi. Recommendation systems, chatbotlar va vizual analitika texnologiyalari elektron tijorat platformalarida konversiya darajasini oshirish, mijoz sodiqligini shakllantirish va raqobatbardoshlikni kuchaytirishda muhim omil hisoblanadi. Biroq sun'iy intellekt texnologiyalarini raqamli savdo tizimlariga keng joriy etish jarayonida qator muammolar ham mavjud. Xususan:

- "Black Box" fenomeni hisoblanadi. Ko'p holatlarda AI algoritmlari mustaqil qaror qabul qiladi, ammo mazkur qarorning qanday shakllanganini inson tomonidan to'liq tushunish qiyin bo'ladi. Bu esa AI tizimlarining shaffofligi va ishonchliligi bilan bog'liq

muammolarni keltirib chiqaradi. Ayniqsa, avtomatlashtirilgan qaror qabul qilish tizimlarida algoritmlarning tushunarli va nazorat qilinadigan bo'lishi muhim ahamiyat kasb etadi.

- Raqamli savdo tizimlarini rivojlantirishda logistik infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligi ham muhim cheklolardan biri hisoblanadi. Xususan, last-mile delivery tizimlari, transport infratuzilmasi, ombor logistikasi va internet qamrovi raqamli savdo samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. AI asosidagi intellektual logistika texnologiyalari ushbu muammolarni qisman bartaraf etish imkonini bersa-da, infratuzilmaning texnologik darajasi muhim omil bo'lib qolmoqda;

- Kiberxavfsizlik masalasi ham raqamli iqtisodiyotning eng dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. Big Data muhitida ulkan hajmdagi shaxsiy

³ Muallif tomonidan ishlab chiqildi.
<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

ma'lumotlar bilan ishlash axborot xavfsizligini ta'minlashni talab etadi. Xususan, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, antifraud tizimlarini rivojlantirish, raqamli savodxonlikni oshirish va kiberxavfsizlik mexanizmlarini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu sababli AI texnologiyalarini joriy etish bilan bir qatorda huquqiy va institutsional mexanizmlarni ham takomillashtirish zarur hisoblanadi.

O'zbekistonda ham elektron tijoratni rivojlantirish uchun katta imkoniyatlar mavjud. So'nggi yillarda internet foydalanuvchilari sonining ortishi, raqamli to'lov tizimlarining rivojlanishi va milliy marketpleyslar faoliyatining kengayishi mamlakatda raqamli iqtisodiyotni shakllantirish jarayonini jadallashtirmoqda. Bu esa AI texnologiyalarini elektron savdo tizimlariga integratsiya qilish uchun qulay muhit yaratmoqda.

■ XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari sun'iy intellekt va Big Data texnologiyalari raqamli savdo tizimlarining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etishini ko'rsatdi. AI asosidagi recommendation systems, predictive analytics, NLP chatbot va intellektual logistika texnologiyalari elektron tijorat jarayonlarini avtomatlashtirish, mijozlarga shaxsiylashtirilgan xizmat ko'rsatish hamda qaror qabul qilish samaradorligini oshirish imkonini bermoqda. Shu bilan birga, Frontend, Mid-office va Backend bloklarining o'zaro integratsiyasi raqamli savdo ekotizimining kompleks rivojlanishini ta'minlamoqda.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

- elektron tijorat platformalarida AI asosidagi recommendation systems va predictive analytics texnologiyalarini keng joriy etish orqali mijozlarga individual xizmat ko'rsatish darajasini oshirish;
- Machine Learning algoritmlari asosida dinamik pricing modellarini qo'llash orqali bozor o'zgarishlariga tez moslashuvchi raqobatbardosh narx siyosatini shakllantirish;
- NLP texnologiyalari asosidagi intellektual chatbot tizimlarini rivojlantirish orqali 24/7 xizmat ko'rsatish va operatorlar yuklamasini qisqartirish;
- LSTM va CNN modellari asosida intellektual logistika va ombor boshqaruvi tizimlarini joriy etish orqali ta'minot zanjiri samaradorligini oshirish va logistika xarajatlarini kamaytirish;
- raqamli savdo tizimlarida kiberxavfsizlikni kuchaytirish, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va antifraud mexanizmlarini takomillashtirish;
- O'zbekistonda AI asosidagi milliy raqamli platformalarni rivojlantirish, blockchain va AR/VR texnologiyalarini elektron tijorat tizimlariga integratsiya qilish;
- sun'iy intellekt, Big Data va raqamli iqtisodiyot sohalari bo'yicha yuqori malakali kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish.

Ushbu takliflarni amalga oshirish raqamli savdo tizimlarining raqobatbardoshligini oshirish, elektron tijorat infratuzilmasini rivojlantirish va milliy raqamli iqtisodiyotning barqaror o'sishini ta'minlashga xizmat qiladi.

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

Xamrayeva Sayyora Nasimovna – QarDTU, Innovatsion iqtisodiyot kafedrasi mudiri, i.f.d., professor / Хамрайева Сайёра Насимовна – заведующая кафедрой «Инновационная экономика» Каршинского государственного технического университета, доктор экономических наук, профессор / Khamraeva Sayyora – Head of the Department of Innovative Economy, Karshi State Technical University, Doctor of Economic Sciences, Professor

E-mail: xamrayevasayyora@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6516-5226>

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. UNCTAD. E-commerce and Digital Economy Programme [Электрон ресурс]. — Режим доступа: <https://unctad.org/topic/ecommerce-and-digital-economy> (дата обращения: 18.05.2026).
2. UNCTAD. Digital Economy Report 2024 [Электрон ресурс]. — Режим доступа: <https://unctad.org/publication/digital-economy-report-2024> (дата обращения: 18.05.2026).
3. World Bank. Digital Progress and Trends Report 2025: AI Foundations [Электрон ресурс]. — Режим доступа: <https://www.worldbank.org/en/publication/dptr2025-ai-foundations> (дата обращения: 18.05.2026).
4. Aggarwal C.C. Recommender Systems: The Textbook. — Cham: Springer, 2016. — 498 p.
5. Schwab K. The Fourth Industrial Revolution. — Geneva: World Economic Forum, 2016. — 192 p.
6. Russell S., Norvig P. Artificial Intelligence: A Modern Approach. — 4th ed. — Pearson Education, 2021. — 1136 p.
7. Davenport T., Ronanki R. Artificial Intelligence for the Real World // Harvard Business Review. — 2018. — Vol. 96, No. 1. — P. 108–116.
8. Adamopoulou E., Moussiades L. Chatbots: History, Technology, and Applications // Machine Learning with Applications. — 2020. — Vol. 2. — Article 100006.
9. Аюпов P.X. Raqamli iqtisodiyot va elektron tijorat asoslari. — Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2020. — 452 b.
10. Ходиев Б.Ҳ. Raqamli iqtisodiyot va innovatsion rivojlanish. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2021. — 386 b.
11. Абдуқодиров А.А. Sun'iy intellekt texnologiyalarini iqtisodiyotda qo'llash istiqbollari // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. — 2023. — №4. — B. 44–52.
12. Statista. Retail e-commerce sales worldwide from 2014 to 2027 [Электрон ресурс]. — Режим доступа: <https://www.statista.com/statistics/379046/worldwide-retail-e-commerce-sales/> Insider Intelligence (eMarketer).

13. Global Ecommerce Forecast 2024 [Электрон ресурс]. — Режим доступа: <https://www.emarketer.com/content/global-ecommerce-forecast-2024>.

14. McKinsey & Company. The value of getting personalization right—or wrong—is multiplying [Электрон ресурс]. — Режим доступа: <https://www.mckinsey.com/capabilities/growth-marketing-and-sales/our-insights/the-value-of-getting-personalization-right-or-wrong-is-multiplying>.

15. Xamrayeva S. Elektron tijorat va uning rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar tahlili. – 2025.

16. Xamrayeva S. O'zbekistonda elektron savdoni rivojlantirishning zamonaviy tendensiyalari. – 2025.

Xamrayeva S. O'zbekistonda elektron savdo va elektron tijoratni rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari //The Innovation Economy. – 2023. – T. 1. – №. 01. – С. 35-40.

XIZMAT KO'RSATISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING XORIJ TAJRIBALARI

Mirzaev Kulmamat Djanzakovich

ОПЫТ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ОБСЛУЖИВАНИЯ ЗА РУБЕЖОМ

Мирзаев Кулмамат Джанзакович

EXPERIENCE OF USING DIGITAL TECHNOLOGIES TO IMPROVE SERVICE EFFICIENCY ABROAD

Mirzaev Kulmamat Djanzakovich

Received: May 8, 2026 May: May 12, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya: Ushbu maqolada xizmat ko'rsatish samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari tahlil qilingan. Xususan, sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar va buyumlar interneti kabi zamonaviy texnologiyalarning xizmat ko'rsatish tizimiga ta'siri ilmiy asosda o'rganilgan. Tadqiqot jarayonida raqamli texnologiyalarning xizmat tezligi, sifati va iqtisodiy samaradorlikka ta'siri statistik ma'lumotlar hamda ilmiy manbalar asosida baholangan.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, Big Data, buyumlar interneti, raqamli texnologiyalar, xizmat ko'rsatish samaradorligi, raqamli iqtisodiyot, avtomatlashtirish, innovatsiyalar, xizmat sifati, raqamli transformatsiya.

Аннотация: В данной статье анализируются возможности использования цифровых технологий для повышения эффективности обслуживания. В частности, научно исследуется влияние современных технологий, таких как искусственный интеллект, большие данные и Интернет вещей, на систему обслуживания. В ходе исследования на основе статистических данных и научных источников оценивалось влияние цифровых технологий на скорость, качество и экономическую эффективность обслуживания.

Ключевые слова: искусственный интеллект, большие данные, Интернет вещей, цифровые технологии, эффективность обслуживания, цифровая экономика, автоматизация, инновации, качество обслуживания, цифровая трансформация.

Abstract: This article analyzes the potential of digital technologies to improve service efficiency. Specifically, it examines the impact of modern technologies, such as artificial intelligence, big data, and the Internet of Things, on service systems. Using statistical data and scientific literature, the study assessed the impact of digital technologies on service speed, quality, and cost-effectiveness.

Keywords: artificial intelligence, big data, Internet of Things, digital technologies, service efficiency, digital economy, automation, innovation, service quality, digital transformation.

KIRISH

Hozirgi globallashuv va raqamli iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatish sohasining samaradorligini oshirish iqtisodiy rivojlanishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy texnologiyalarning jadal rivojlanishi natijasida xizmatlar sektori tubdan transformatsiyalanib, an'anaviy xizmat ko'rsatish usullaridan raqamli va avtomatlashtirilgan tizimlarga o'tish jarayoni kuchaymoqda. Ayniqsa bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidenti

Sh.M.Mirziyoyevning 2025-yil 26-dekabrda Oliy majlis deputatlari va O'zbekiston xalqiga murojaatnomasida ta'kidlanganidek, "... iqtisodiyotni texnologik va innovatsion o'sish modeliga o'tkazishdan iborat"⁴ ustuvor vazifa belgilangan bo'lib, ushuni amalga oshirish 2030-yilga borib yalpi ichki mahsulot hajmini 240 mlrd dollardan oshirishda eng to'g'ri yo'l hisoblanadi. Shunday ekan iqtisodiyotning barcha tarmoq va sohalarini texnologik va innovatsion o'sish modeliga o'tkazishda zamonaviy raqamli texnologiyalar,

⁴ O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi Kengashining 30.12.2025 yildagi 1598-V-son "O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning 2025-yil 26-dekabrda
<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

Oliy Majlis va O'zbekiston xalqiga qilgan Murojaatnomasidan kelib chiqadigan vazifalar to'g'risida"gi qarori /
<https://president.uz/oz/lists/view/8834>

jumladan sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar (Big Data) va buyumlar interneti kabi ilg'or texnologiyalar xizmat ko'rsatish tizimini optimallashtirishda muhim rol o'ynamoqda.

Ta'kidlash joizki Respublika iqtisodiyotining qo'shilgan qiymat zanjirini yaratishda alohida ahamiyat kasb etadigan xizmatlar sohasida raqamli texnologiyalarni joriy etishni kuchaytirish ayniqsa bunda xizmatlar sifatini oshirish, xizmat ko'rsatish tezligini yaxshilash va operatsion xarajatlarni kamaytirish yangi iqtisodiy imkoniyatlarni ochib bermoqda Sun'iy intellekt yordamida xizmat jarayonlarini avtomatlashtirish, Big Data asosida mijozlar ehtiyojlarini chuqur tahlil qilish hamda IoT orqali real vaqt rejimida monitoring olib borish xizmat ko'rsatish tizimining samaradorligini sezilarli darajada oshirmoqda. Natijada, xizmatlar bozori raqobatbardoshligi ortib, mijozlarga yo'naltirilgan xizmat modeli shakllanmoqda.

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi xizmat ko'rsatish samaradorligini oshirishda sun'iy intellekt, Big Data va IoT kabi raqamli texnologiyalarning o'rni va ahamiyatini tahlil qilishdan iborat bo'lib, unga ko'ra ushbu texnologiyalarni joriy etish xizmat ko'rsatish tizimini modernizatsiya qilish, samaradorlikni oshirish hamda raqamli transformatsiya jarayonlarini jadallashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan xulosa va takliflar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Hozirgi kunda xizmat ko'rsatish sohasida samaradorlikni oshirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi natijasida sun'iy intellekt, big data, buyumlar interneti zamonaviy texnologiyalar xizmatlar sifatini yaxshilash, tezkorlikni oshirish va xarajatlarni kamaytirishda muhim omilga aylanmoqda. Shu sababli mazkur yo'nalishda olib borilgan ilmiy tadqiqotlar xizmat ko'rsatish tizimini modernizatsiya qilishda muhim nazariy va amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

M.H. Huang va R.T. Rustning "Artificial Intelligence in Service" nomli maqolasida sun'iy intellekt xizmat ko'rsatish sohasini tubdan o'zgartirayotgan omil sifatida talqin qilinadi; mualliflar AI xizmat vazifalarini bajarishda mexanik, analitik, intuitiv va empatik intellekt bosqichlari orqali rivojlanishini ko'rsatib, inson va mashina o'rtasidagi vazifalar taqsimotini nazariy jihatdan asoslaydi. Ushbu maqolaning mazkur mavzu uchun ahamiyati shundaki, u xizmat samaradorligini oshirishni faqat avtomatlashtirish bilangina emas, balki xizmat jarayonlarini qayta loyihalash, xarajatni kamaytirish va xizmat tezligini oshirish bilan bog'laydi[1]. Olimlar aytmoqchi bo'lgan asosiy g'oya – AI oddiy operatsiyalarni insondan tezroq va aniqroq bajarishi mumkin, biroq yuqori darajadagi empatiya talab qilinadigan xizmatlarda inson omili hali ham muhimdir. Shu bois maqola mavzuga xizmatlarda AI'dan samarali foydalanishning konseptual asosini beradi. Biroq ilmiy bo'shliq sifatida maqolada rivojlanayotgan mamlakatlar, xususan, raqamli infratuzilmasi to'liq shakllanmagan xizmat bozorlarida AI joriy etish samaradorligining amaliy mezonlari yetarlicha ochib berilmaganini ko'rish mumkin.

J. Wirtz boshchiligidagi olimlar – J. Hofmeister, P. Y. P. Chew va X. Ding "Digital service technologies, <https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

service robots, AI, and the strategic pathways to cost-effective service excellence" nomli maqolada raqamli xizmat texnologiyalari, servis robotlari va sun'iy intellektni xizmatlar sohasida "xarajat jihatidan samarali mukammallik"ka olib boruvchi strategik yo'llar bilan bog'laydi[2]. Tadqiqotchilar operatsion menejment yondashuvi, ixtisoslashgan xizmat fabrikasi modeli va "dual culture" strategiyasi orqali xizmatlarni standartlashtirish va avtomatlashtirish mumkinligini ko'rsatadi. Bu ishning mavzu uchun ahamiyati shundaki, u raqamli texnologiyalarni joriy etish faqat texnik yangilanish emas, balki boshqaruv strategiyasi ekanini isbotlaydi. Olimlarning hissasi shundan iboratki, ular xizmat sifati va samaradorligi o'rtasidagi muvozanatni saqlagan holda AI va robotlashtirishdan foydalanishning nazariy modelini taklif qiladi. Ilmiy bo'shliq esa shundaki, maqolada mikro va kichik xizmat korxonalarida ushbu strategik yo'llarning amaliy qo'llanishi hamda raqamli investitsiyalar qaytimi yetarlicha empirik o'rganilmagan.

D. Antons va C. F. Breidbachning "Big Data, Big Insights? Advancing Service Innovation and Design With Machine Learning" nomli maqolasida katta hajmdagi ma'lumotlar va mashinali o'qitish xizmat innovatsiyasi hamda xizmat dizaynini rivojlantirish vositasi sifatida tahlil qilinadi. Tadqiqotchilar 641 ta ilmiy maqoladan iborat korpusni topic modeling orqali o'rganib, xizmat innovatsiyasi va xizmat dizaynidagi 69 ta tadqiqot yo'nalishini aniqlaydi[3]. Mazkur maqolaning mavzu uchun qiymati shundan iboratki, big data faqat ma'lumot yig'ish vositasi emas, balki xizmat ko'rsatish jarayonlarini chuqur tushunish, mijoz ehtiyojlarini segmentlash va yangi xizmat modellarini ishlab chiqish manbai ekanini ko'rsatadi. Olimlar ilmiy jihatdan xizmat innovatsiyasi bilan xizmat dizayni o'rtasidagi bo'shliqni ma'lumotlar tahlili orqali yopishga urinadi va shu orqali xizmatlar samaradorligini oshirishda big data'ning nazariy asosini yaratadi. Shu bilan birga, ilmiy bo'shliq sifatida ularning tahlili asosan akademik korpusga tayangan bo'lib, real biznes ma'lumotlari asosida xizmat samaradorligiga bevosita ta'sir mexanizmlarini baholash yetarli emas.

A. Eigner va C. Staryning "The Role of Internet-of-Things for Service Transformation" nomli maqolasida buyumlar interneti xizmat transformatsiyasining asosiy drayveri sifatida izohlanadi. Tadqiqotchilar IoT mahsulot sotishdan mahsulot-xizmat tizimiga o'tishda strategik va operatsion darajada qanday rol o'ynashini ko'rsatib, masofaviy monitoring, masofadan boshqarish va ma'lumotlarga asoslangan qaror qabul qilishni xizmat qiymatini oshiruvchi omillar sifatida baholaydi. Ushbu tadqiqot mavzu uchun ayniqsa muhim, chunki u IoT'ning xizmat ko'rsatish samaradorligini oshirishdagi amaliy imkoniyatlarini ochib beradi: real vaqt rejimida kuzatuv, nosozliklarni oldindan aniqlash va individual xizmat ko'rsatish[4]. Olimlarning asosiy hissasi – IoT asosidagi xizmat transformatsiyasi bosqichlari o'zaro bog'liq va ketma-ket rivojlanishini tushuntirib berishidir. Biroq maqoladagi ilmiy bo'shliq shundan iboratki, xizmatlarning ijtimoiy tarmoqlarga, raqamli platformalarga va AI bilan integratsiyalashgan gibrid ko'rinishlariga oid iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlari yetarlicha chuqur ishlab chiqilmagan.

K. I. Kurpayanidi va A. A. Ilyosovning “Raqamli iqtisodiyotning bugungi holati: muammo va yechimlar” nomli maqolasida raqamli iqtisodiyotning shakllanishi, raqamli platformalar, sun’iy intellekt va zamonaviy texnologiyalarning iqtisodiyot hamda xizmat ko’rsatishdagi roli tahlil qilinadi. Tadqiqotchilar raqamli iqtisodiyotning afzalliklari sifatida mehnat unumdorligi oshishi, katta hajmdagi ma’lumotlarni qayta ishlash imkoniyati va onlayn xizmatlarning rivojlanishini ko’rsatadi[5]. Bu maqolaning mazkur mavzu uchun ahamiyati shundaki, u O’zbekiston sharoitida xizmat ko’rsatish samaradorligini oshirishning makroiqtisodiy asoslarini beradi va raqamlashtirishni infratuzilma, kadrlar tayyorlash hamda huquqiy bazani takomillashtirish bilan bog’laydi. Olimlarning asosiy g’oyasi – raqamli texnologiyalar orqali xizmatlar sohasi samaraliroq, tezkorroq va ma’lumotlarga tayangan tarzda boshqarilishi mumkin. Ilmiy hissasi kuchli bo’lsa-da, ilmiy bo’shliq sifatida aynan xizmat ko’rsatish korxonalari kesimida AI, big data va IoT’ning aniq samaradorlik indikatorlari bo’yicha amaliy model yetarli darajada ishlab chiqilmagan.

S. I. Artikovanning “Maishiy xizmat ko’rsatish sohasini rivojlantirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari” nomli maqolasida maishiy xizmatlar sektorida onlayn platformalar, elektron to’lov tizimlari, CRM dasturlari va raqamli marketing vositalarini joriy etish orqali xizmat sifati, mijozlar sodiqligi va raqobatbardoshlikni oshirish masalalari yoritilgan[6]. Mazkur ishning mavzu uchun dolzarbligi shundaki, u raqamli texnologiyalarning aynan maishiy xizmat ko’rsatish sohasidagi amaliy mexanizmlarini ko’rsatib beradi va xizmat samaradorligini oshirishni bevosita biznes jarayonlarini raqamlashtirish bilan bog’laydi. Muallifning asosiy hissasi kichik biznes va xususiy xizmat subyektlari uchun raqamli vositalarning qo’llanish imkoniyatlarini mahalliy sharoitda tushuntirib berishidir. Shuningdek, maqolada mavjud muammolar ham ko’rsatilgan: infratuzilma yetishmasligi, raqamli ko’nikmalar pastligi va ayrim korxonalarda transformatsiyaga tayyorgarlik sustligi. Ilmiy bo’shliq sifatida esa bu yechimlarning iqtisodiy samaradorligi uzoq muddatli empirik ko’rsatkichlar asosida baholanmagan.

Xulosa sifatida, ko’rib chiqilgan adabiyotlar shuni ko’rsatadiki, xizmat ko’rsatish samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalar uchta asosiy yo’nalishda ta’sir ko’rsatadi: birinchidan, sun’iy intellekt xizmat jarayonlarini avtomatlashtiradi va qaror qabul qilish sifatini yaxshilaydi; ikkinchidan, big data mijoz xatti-harakatlarini chuqur tahlil qilib, xizmatlarni shaxsiylashtirish imkonini beradi; uchinchi, IoT real vaqt monitoringi va proaktiv xizmat modelini shakllantiradi. O’zbek olimlari ishlari esa bu global yondashuvlarni milliy xizmat bozori sharoitiga moslashtirish zarurligini ko’rsatadi.

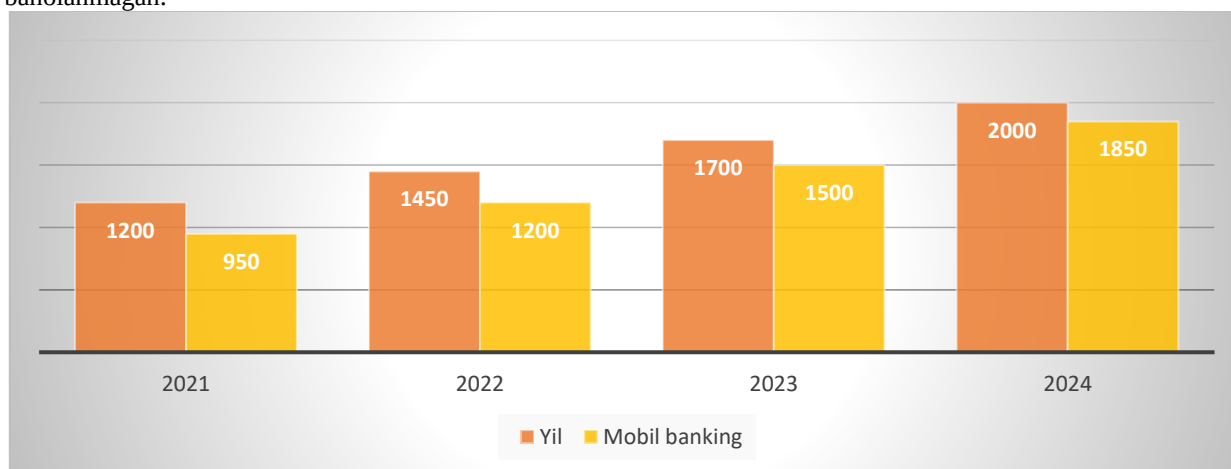
TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda xizmat ko’rsatish samaradorligini oshirishda sun’iy intellekt va boshqa raqamli texnologiyalarning ta’sirini o’rganish uchun kompleks yondashuv qo’llanildi. Tadqiqot jarayonida nazariy va empirik usullar uyg’unligida ilmiy izlanish olib borildi. Avvalo, mavzu bo’yicha mavjud ilmiy adabiyotlar, xalqaro tashkilotlar hisobotlari va zamonaviy statistik ma’lumotlar tahlil qilindi. Xususan, sun’iy intellekt, Big Data va buyumlar interneti texnologiyalarining xizmat ko’rsatish tizimiga ta’siri bo’yicha ilg’or tadqiqotlar o’rganildi hamda ularning asosiy tendensiyalari aniqlab olindi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Xizmat ko’rsatish samaradorligini oshirishda sun’iy intellekt va boshqa raqamli texnologiyalarning ta’siri zamonaviy statistik ma’lumotlar asosida tahlil qilindi. Tahlil jarayonida AI texnologiyalarining joriy etilish darajasi, investitsiya hajmi, texnologik rivojlanish sur’atlari hamda ularning xizmat ko’rsatish tizimiga ko’rsatayotgan amaliy ta’siri kompleks ravishda o’rganildi.

Tahlil uchun tanlangan ko’rsatkichlar raqamli texnologiyalarning iqtisodiy va operatsion samaradorlikka ta’sirini baholash imkonini beradi. Xususan, sun’iy intellektdan foydalanish darajasining oshishi, investitsiyalar hajmining kengayishi, texnologik samaradorlik ko’rsatkichlarining o’sishi hamda xizmatlar sohasida avtomatlashtirish darajasining ortib borishi xizmat ko’rsatish tizimining tubdan transformatsiyalanayotganini ko’rsatadi (1-rasm).

1-rasm. Raqamli xizmatlardan foydalanuvchilar soni, ming kishi (2021–2024)⁵

⁵ <https://cyberleninka.ru/article/n/xizmat-ko-rsatish-sohasida-sun-iy-intellekt-asosida-samaradorlikni-oshirish-yo-llari/viewer>
<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

Ko'rsatilgan diagrammada xizmat ko'rsatish sohasida sun'iy intellektga asoslangan avtomatlashtirilgan hamda raqamli texnologiyalar orqali samaradorligi oshirilgan xizmatlardan foydalanuvchilar sonining 2021–2024-yillar davomida o'sish dinamikasi vizual tarzda aks ettirilgan. Diagramma ma'lumotlariga ko'ra, har ikki yo'nalish umumiy raqamli xizmatlar va mobil banking xizmatlari bo'yicha foydalanuvchilar soni yildan-yilga barqaror ravishda ortib borgan.

Umumiy raqamli xizmatlardan foydalanuvchilar soni 2021-yildagi 1200 ming kishidan 2024-yilda 2000 ming kishiga yetgan bo'lsa, mobil banking xizmatlaridan foydalanuvchilar soni mos ravishda 950 ming kishidan 1850 ming kishigacha oshgan. Ushbu o'sish ko'rsatkichlari xizmat ko'rsatish tizimida raqamli texnologiyalarning keng joriy etilayotgani hamda ularning aholiga qulay va samarali xizmatlar taqdim etishda muhim ahamiyat kasb etayotganini ko'rsatadi.

Diagrammadan ko'rinib turibdiki, 2022–2024-yillar davomida har ikkala yo'nalishda ham izchil o'sish tendensiyasi kuzatiladi. Bu holat, avvalo, sun'iy intellekt, Big Data va buyumlar interneti (IoT) kabi zamonaviy texnologiyalarning xizmat ko'rsatish jarayonlariga keng tatbiq etilishi bilan izohlanadi. Mazkur texnologiyalar yordamida xizmatlar avtomatlashtirilmoqda, ma'lumotlar tezkor qayta ishlanmoqda va mijozlarga individual yondashuv imkoniyati kengaymoqda.

Shuningdek, xizmatlar sifati va tezligining oshishi, inson omiliga bog'liq xatoliklarning kamayishi hamda xizmat ko'rsatish xarajatlarining optimallashtirilishi umumiy samaradorlikning sezilarli darajada yaxshilanishiga olib kelmoqda. Natijada, foydalanuvchilar tomonidan raqamli xizmatlarga bo'lgan ishonch va talab ortib bormoqda (1-jadval).

1-jadval.

Sun'iy intellekt va raqamli texnologiyalarning xizmat samaradorligiga ta'siri

№	Ko'rsatkich	Ta'sir qiymati
1.	AI'dan foydalanayotgan tashkilotlar ulushi	78%
2.	AI investitsiyalari (AQSh, 2024)	\$109.1 mlrd
3.	Generativ AI global investitsiyasi	\$33.9 mlrd
4.	AI asosida xizmat ko'rsatish (tibbiyot qurilmalari)	223 ta (2023)
5.	Avtonom xizmatlar (robotaxi)	150,000 xizmat/hafta
6.	AI texnologiyalariga ijobiy munosabat (Xitoy)	83%
7.	AI tizimlari samaradorlik o'sishi (benchmarklar)	+18.8% – +67.3%
8.	AI texnologiyalari arzonlashuvi	280 barobar
9.	Energiya samaradorligi o'sishi	40% har yili
10.	AI qo'llanilishi o'sishi (2023–2024)	55% → 78%

Manba: AQSH ning Stanford Universiteti, ma'lumotlari asosida.⁶

Keltirilgan jadval ma'lumotlari sun'iy intellekt va raqamli texnologiyalarning xizmat ko'rsatish samaradorligiga sezilarli darajada ijobiy ta'sir ko'rsatayotganini tasdiqlaydi. Xususan, 2024-yil holatiga ko'ra tashkilotlarning 78 foizi sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanayotgani ushbu texnologiyalarning keng joriy etilayotganini ko'rsatadi. Bu esa xizmat ko'rsatish tizimida raqamlashtirish jarayonlari jadallashganidan dalolat beradi.

Shuningdek, AI sohasiga kiritilayotgan investitsiyalar hajmining yuqoriligi — AQShda 109,1 milliard dollar hamda global miqyosda generativ AI uchun 33,9 milliard dollar ajratilgani ushbu texnologiyalarning iqtisodiy ahamiyati va istiqboli yuqori ekanini ko'rsatadi. Bu investitsiyalar natijasida xizmat ko'rsatish sohasida yangi innovatsion yechimlar joriy etilmoqda.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellekt tizimlari samaradorligi turli benchmark ko'rsatkichlar bo'yicha 18,8 foizdan 67,3 foizgacha oshgan. Bu esa xizmat ko'rsatish jarayonlarida aniqlik, tezkorlik va sifat darajasining sezilarli yaxshilanayotganini anglatadi. Shu

bilan birga, AI texnologiyalarining 280 barobar arzonlashgani va energiya samaradorligining har yili 40 foizga oshib borayotgani ularning ommaviy joriy etilishiga keng imkoniyat yaratmoqda.

Amaliy natijalarga e'tibor qaratadigan bo'lsak, sun'iy intellekt asosida yaratilgan 223 ta tibbiyot qurilmalari hamda haftasiga 150 mingdan ortiq avtonom xizmatlar (robotaxi) ko'rsatilayotgani raqamli texnologiyalarning real hayotdagi samaradorligini yaqqol namoyon etadi. Bundan tashqari, ayrim mamlakatlarda (masalan, Xitoyda 83%) aholi tomonidan AI texnologiyalariga yuqori darajadagi ijobiy munosabat mavjudligi bu texnologiyalarning keng qabul qilinayotganini ko'rsatadi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellekt va boshqa raqamli texnologiyalar xizmat ko'rsatish jarayonlarini avtomatlashtirish, xarajatlarni kamaytirish, xizmat sifati va tezligini oshirish orqali samaradorlikni kompleks ravishda yaxshilamoqda. Shu sababli, kelgusida xizmat ko'rsatish sohasida raqamli transformatsiyani jadallashtirish, ayniqsa sun'iy intellekt, Big Data va IoT texnologiyalarini keng joriy etish muhim strategik yo'nalishlardan biri hisoblanadi.

⁶ <https://hai.stanford.edu/ai-index/2025-ai-index-report> / Stanford University. Stanford, California 94305.
<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

XULOSA VA TAKLIFLAR

Olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, xizmat ko'rsatish samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalar, xususan sun'iy intellekt, Big Data va buyumlar interneti (IoT) muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu texnologiyalar xizmat jarayonlarini avtomatlashtirish, ma'lumotlarni tezkor qayta ishlash va mijozlarga individual yondashuvni ta'minlash orqali xizmat sifati va tezligini sezilarli darajada oshiradi. Natijada xizmat ko'rsatish tizimida resurslardan samarali foydalanish imkoniyati kengayadi hamda operatsion xarajatlarni kamayadi. Shuningdek, tadqiqot davomida aniqlanishicha, raqamli texnologiyalarning joriy etilishi xizmatlar sohasida raqobatbardoshlikni oshirish, mijozlar ehtiyojlarini chuqurroq o'rganish va innovatsion xizmat turlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda, iqtisodiyotni jadal taraqqiyotida raqamli texnologiyalarning ulushini oshib borishi alohida ahamiyat kasb etmoqda va bu borada O'zbekiston Respublikasida quyidagi imkoniyatlar mavjud deb hisoblaymiz:

- Birinchidan, bugungi kunda O'zbekiston iqtisodiyotida yalpi ichki mahsulot salmog'ida 47,3 % (2024-yil) ni tashkil etayotgan xizmatlar sohasi ulushini yanada oshirishning muhim iqtisodiy asoslaridan biri sifatida raqamli texnologiyalarni jumladan sun'iy intellekt, Big Data va boshqalarni joriy etish maqsadga muvofiq

- Ikkinchidan, jahon amaliyoti tajribalariga ko'ra iqtisodiyoti rivojlangan davlatlarda xizmatlar sohasini ulushini (masalan AQSHda 80% ga yaqin) oshib borayotganligiga qarab, O'zbekistonda ham mamlakat iqtisodiyotini qay darajada rivojlanganligi xizmatlar sohasi salmog'i yuqoriligini hisobga olib ushbu sohani (texnologik va innovatsion o'sish modeliga o'tkazish) ustuvor vazifa qilib belgilangan.

- Uchinchidan, kelgusida Respublikamizda iqtisodiyot taraqqiyoti strategiyasining muhim yo'nalishi sifatida yalpi ichki mahsulot hajmini oshirib borish va uni "2030-yilga qadar 240 mlrd dollardan oshirish" vazifasidan kelib chiqib sohani raqamlashtirish, ayniqsa sun'iy intellekt, FenTex kabi texnologiyalar asosida servisning katta daromad keltiradigan turlarini ko'paytirishga ustuvorlik beriladi.

Shuningdek, ushbu vazifalarni amalga oshirishda malakali kadrlar tayyorlash, sohasi raqamli transformatsiya qilish, sun'iy intellekt texnologiyasi imkoniyatlaridan keng foydalanish Big Data, buyumlar

interneti texnologiyalariga ustuvorlik berish muhim hisoblanadi.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

Mirzaev Kulmamat Djanzakovich "Raqamli iqtisodiyot" kafedrasini mudiri, i.f.d. professor, Samarqand iqtisodiyot va servis instituti / Мирзаев Кулмамат Джанзакович Заведующий кафедрой «Цифровая экономика», доктор экономических наук, профессор, Самаркандский институт экономики и сервиса / Mirzaev Kulmamat Djanzakovich Head of the Department of Digital Economy, DSc, Professor at the Samarkand institute of economics and service.

E-mail: mirzayevkulmamat@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-8558-2455>

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi Kengashining 30.12.2025 yildagi 1598-V-son "O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning 2025-yil 26-dekabrda Oliy Majlis va O'zbekiston xalqiga qilgan Murojaatnomasidan kelib chiqadigan vazifalar to'g'risida"gi qarori / <https://president.uz/oz/lists/view/8834>

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 28.01.2022 yildagi "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni, PF-60-son.

3. O'zbekiston Respublikasining "Innovatsion faoliyat to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020 yil.

4. Mirzayev Q.J., Shavqiyev E.Sh., Janzakov B.K. Innovatsion iqtisodiyot. O'quv qo'llanma. – T.: "Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi", 2020. – 298 b.

5. Қ.Ж.Мирзаев, С.Б. Бобокулов, Б.Қ.Жанзаков, Рақамли иқтисодиёт, / Ўқув қўлланма / Самарқанд.: СамИСИ, "СТАП-СЕЛ" МЧЖ. Нашриёт матбаа бўлими, 2022 й. 9-бет

6. Pardayev M.Q. va boshqalar. Raqamli iqtisodiyot va uning rivojlanish istiqbollari. – T.: "Iqtisodiyot", 2021. – 256 b.

7. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma'lumotlari. – Toshkent, 2025.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi ma'lumotlari. – Toshkent, 2025.

Raqamli iqtisodiyot
Digital economy
Цифровая экономика

ANALYSIS OF THE PATH TO TOURISM SERVICE INNOVATION IN UZBEKISTAN BASED ON DIGITAL TECHNOLOGY

Zhu YuMing

АНАЛИЗ ПУТИ РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИЙ В СФЕРЕ ТУРИСТИЧЕСКИХ УСЛУГ УЗБЕКИСТАНА НА ОСНОВЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Чжу Юймин

RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA O‘ZBEKISTONDA TURIZM XIZMATLARI INNOVATSIYASINI RIVOJLANTIRISH YO‘LINING TAHLILI

Zhu YuMing

Received: May 8, 2026 May: May 12, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya: Ushbu tadqiqot “Bir belbog‘, bir yo‘l” tashabbusi kontekstida raqamli texnologiyalar O‘zbekistonda turizm xizmatlari innovatsiyasini qanday targ‘ib qilishini o‘rganadi. Ushbu tadqiqot qiymat zanjiri modeli va xizmatlar qiymati zanjiri nazariyasini o‘zida mujassamlashtirgan keng qamrovli tahlil tizimini yaratadi hamda O‘zbekiston turizm sanoatining hozirgi holati va og‘riqli nuqtalarini “odamlar, narsalar, makon va taklif”ning to‘rt o‘lchovidan kelib chiqib tizimli ravishda tahlil qiladi. Bu tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, byudjet cheklovlari va yetarli infratuzilmaga duch kelgan bo‘lsa-da, O‘zbekistonning turizm xizmat ko‘rsatish sanoati hali ham turli noyob innovatsiya yo‘llarini sinab ko‘rish mumkin.

Kalit so‘zlar: Raqamli texnologiya, O‘zbekiston, turizm xizmatlari, xizmatlar qiymati zanjiri

Аннотация: В данном исследовании рассматривается, как цифровые технологии способствуют инновациям в сфере туристических услуг в Узбекистане в контексте инициативы «Пояс и путь». Данное исследование создает комплексную структуру анализа, которая объединяет модель цепочки создания стоимости и теорию цепочки создания стоимости услуг, а также систематически анализирует текущую ситуацию и болевые точки туристической индустрии Узбекистана с точки зрения четырех измерений «люди, вещи, пространство и предложение». В этом исследовании показано, что, несмотря на бюджетные ограничения и недостаточную инфраструктуру, индустрия туристических услуг Узбекистана все еще может попробовать множество уникальных инновационных путей.

Ключевые слова: Цифровые технологии, Узбекистан, туристические услуги, цепочка создания стоимости услуг

Abstract: This study explores how digital technology promotes tourism service innovation in Uzbekistan in the context of the Belt and Road Initiative. This study constructs a comprehensive analysis framework that integrates Michael Porter's value chain model and service value chain theory, and systematically analyzes the current situation and pain points of Uzbekistan's tourism industry from the four dimensions of "people, things, space, and supply". This study finds that despite facing budget constraints and insufficient infrastructure, Uzbekistan's tourism service industry can still try a variety of unique innovation paths.

Keywords: Digital technology, Uzbekistan, tourism services, service value chain

INTRODUCTION

According to reports from the State Statistics Committee of Uzbekistan and related tourism departments, the country received 11.7 million foreign tourists in 2025, representing a 46.8% increase year-on-year, and tourism service exports reached approximately US\$4.8 billion in 2025⁷.

The rapid growth in international tourist numbers has placed enormous challenges on Uzbekistan's tourism service industry chain, infrastructure capacity, and the sophistication of its tourism products. Shortcomings in the language skills and professional expertise of tourism service personnel, weak digital infrastructure at tourist attractions, and deficiencies in supply chain logistics are becoming increasingly apparent.

In response to these challenges, the Uzbek government has proposed the "Digital Uzbekistan 2030 Strategy," aiming to promote the modernization and digitalization of the industry through top-level national design. However, at the micro level, especially for the numerous small and medium-sized tourism enterprises (SMTEs) within the tourism industry, how to translate the macro-level digital strategy into concrete service innovation remains a pressing issue.

The global tourism market is currently undergoing profound digital transformation. Modern tourists are accustomed to convenient digital experiences, from itinerary planning and online booking to mobile payments and feedback. In contrast, Uzbekistan's tourism services have lagged behind the digital age in many aspects. The imperfect digital payment system forces tourists to carry large amounts of cash; many distinctive family-run guesthouses lack online visibility; and service processes rely heavily on manual operations, resulting in inefficiency and a high risk of errors. These circumstances not only suppress tourists' spending potential but also hinder the extension of the tourism value chain.

Based on Michael Porter's service value chain theory and model, this paper analyzes how Uzbekistan's tourism service industry can utilize digital technology to improve various shortcomings in the tourism service value chain, thereby enhancing the overall value of the entire industry chain, under the realities of budget constraints and insufficient infrastructure.

LITERATURE REVIEW

In recent years, research on the application of digital technology to the tourism service industry has received increasing attention from academia. Existing research on the tourism service industry focuses on sustainable development, service quality improvement, value chain analysis, and digital transformation and innovation.

The research results of Karimov et al. (2025) indicate that the tourism industry in Uzbekistan is experiencing continuous growth and progress. However, some activities and conditions are unsustainable. This unsustainability leads to various adverse consequences, including a lack of digital services and technologies,

overcrowding in popular tourist destinations, insufficient training, and a shortage of human resources. Botir (2024), through interviews with tourism professionals in Uzbekistan travel agencies, understands the specific English language needs and challenges they face, and concludes that English proficiency plays a crucial role in the tourism industry. Usmanovich (2025) proposes further investment in smart tourism solutions, such as real-time visitor tracking and AI-driven crowd control systems, which can significantly improve the visitor experience while ensuring the sustainability of cultural and natural attractions.

Regarding how to improve tourism service quality, many published articles only provide general assessments of tourism expansion, without proposing a so-called multidimensional service quality approach related to international best practices, sustainability, and technological innovation (Ugli, 2025). Digital transformation based on smart tourism systems and forward-looking planning has significantly improved service quality, competitive position, and tourist satisfaction. The overall digital transformation index increased from 0.31 in 2019 to 0.78 in 2024, indicating that a new era of modernization in tourism adaptation and technological implementation has arrived (Ibragimovich, 2025).

The concept of the tourism value chain is adapted from value chain theory, which focuses on all the activities required to bring a product or service from conception to production and delivery to the end consumer (Kaplinsky & Morris, 2000). Value chain theory aims to explore potential leverage points to help build a systematic and competitive value chain, thereby achieving inclusive and sustainable economic growth. Specifically, it involves the appropriate selection and analysis of the entire value chain, the participation of private sector actors as key components, and the promotion and strengthening of sustainable or commercially viable private-sector-led markets, creating a positive economic impact for the target population (SNV, 2010).

Digitalization provides travelers with the favorable conditions of connectivity and convenience, offering a range of innovative solutions and personalized experiences. From immersive virtual tourism to seamless booking processes driven by OTAs, the digitalization of the tourism industry has revolutionized how travelers plan, book, and experience their journeys. This paradigm shift not only improves the efficiency and accessibility of tourism services but also creates new opportunities for destination marketing and revenue generation (Tashpulatova L. M & Suyunova F. B, 2024). Feruz Karimov (2025) explores how technology and artificial intelligence enable inclusive tourism; the rapid development of digital technologies and artificial intelligence (AI) creates new opportunities to reduce barriers in the tourism industry by providing tools such as mobile applications, virtual reality (VR), accessible maps, and AI-driven personalization. Miłosz et al. (2025)

⁷ Uzbekistan National Tourism Committee
<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

discussed potential directions for leveraging VR to achieve sustainable tourism. This technology can alleviate the burden on popular tourist attractions without sacrificing value for tourists. Lama et al. (2020) pointed out that e-tourism plays a key role in serving tourists by enhancing the travel experience. Small travel service providers in developed economies can effectively utilize e-tourism by partnering with global online platforms such as TripAdvisor or Booking.com. Gretzel et al. (2015) defined the concept of smart tourism, elucidated current trends in smart tourism, and drew attention to the significant research need to inform the development and management of smart tourism. Camilleri et al. (2023) noted that travel businesses can also use chatbot dialogue systems to enhance e-services offered to customers and prospects. Chatbots are introducing novel approaches, reshaping the dynamics between tourists and service providers, and fostering significant behavioral changes across the industry (Calvaresi et al., 2023). Ozturkcan et al. (2025) investigated how QR code menus are becoming a popular and sustainable solution in the hospitality industry. QR code menus offer numerous benefits to restaurants and customers, such as reducing waste, enhancing the customer experience, supporting local and organic food producers, and promoting responsible consumption and production.

While existing research provides abundant material for understanding the digitalization of tourism in Uzbekistan, offering rich descriptions of macro-level policies, research directions, and digital technology development, it falls short in addressing the operational aspects of low-cost digitalization at the micro-service level. This paper, based on the actual situation of Uzbekistan's tourism industry, will comprehensively utilize case studies and literature review methods, combined with the application of value chains in the tourism service industry, to explore in depth the specific paths for digital technology to empower tourism service innovation under budget constraints, aiming to provide theoretical reference and practical guidance for the high-quality development of the country's tourism industry.

METHODOLOGY

This paper explores and modifies the applicability of the value chain model in the tourism industry, and constructs a four-dimensional analysis model of "people, things, space, and supply."

1. Applicability and Modification of Porter's Value Chain Model in the Tourism Industry

Michael Porter's value chain model divides business activities into primary activities and support activities. In the tourism service industry, this model is modified as follows:

Inbound Logistics is transformed into "Information and Access": In manufacturing, the input is raw materials; in the tourism service industry, it is "customer flow" and "information flow." This stage includes tourists obtaining destination information, applying for visas, booking flights and hotels, purchasing attraction tickets, renting vehicles, confirming reception details with external partners, and preparing materials

(itinerary, emergency medicines), etc. Digital technology here plays a role in aggregating information, reducing information asymmetry, improving information interaction, and lowering information access barriers.

Operations are transformed into "Service Scenario Experience": The "production" of tourism products is mainly "experience"—staying in hotels, visiting historical sites, tasting food, and various other experiences. This is the core link in value creation and directly determines tourist satisfaction.

Outbound logistics transforms into "memory and sharing": products are no longer simply delivered to customers; instead, customers leave with an experience and unforgettable memories. This stage involves word-of-mouth marketing, social media sharing, and customer relationship maintenance.

Marketing, Sales & Service: In the digital age, this has evolved into algorithm-based precision marketing.

2. A Four-Dimensional Analysis Model of "People, Things, Space, and Supply"

People: Tourism is a typical high-contact industry. The quality of employees, their language skills, service attitude, and the resulting interaction quality are the most uncertain variables in the service value chain. In Uzbekistan, this dimension corresponds to a labor skills gap.

Objects/Physical Evidence: Due to the intangible nature of services, tourists must rely on tangible cues (physical evidence) to judge service quality. Enhancing the experience of digital "things" (such as the ease of use of app interfaces and the smoothness of electronic payment operations) is crucial.

Space: Tourists move within space. The core content of this dimension includes how to manage the distribution of visitor flow in physical space, avoid simultaneous online activity at popular attractions, how to direct visitor flow to rural areas to tap into the value of rural tourism spaces, and how to enhance the physical space experience through virtual space (VR/AR).

Supply: The back-end supply chain supporting front-end services. This includes things like the procurement of raw materials for hotels and restaurants, and the supply of tourist goods. The efficiency of the supply chain directly affects a company's cost structure and service stability.

RESULTS AND DISCUSSION

The Uzbek government has developed ambitious plans to continuously boost tourism. The government aims to receive 15 million international tourists by 2030 and is committed to further improving infrastructure⁸, increasing air connectivity, and promoting Uzbekistan's rich cultural heritage.

Uzbekistan has relaxed its visa policy, introduced e-visas, and made significant progress in simplifying visa requirements for tourists. By the end of 2025, visa-free access will be available to more than 90 countries⁹. In June 2025, citizens of Uzbekistan and China will be able to enter each other's countries visa-free for stays not exceeding 30 days per visit¹⁰.

⁸ "Uzbekistan-2030 Strategy"

⁹ U.S. Department of Commerce, International Trade Administration
<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

¹⁰ Chinese Ministry of Foreign Affairs

Uzbekistan is modernizing and expanding its airports to serve more passengers. The government announced plans in 2025 to complete a new Tashkent International Airport by 2030, with an initial capacity designed for 20 million passengers per year¹¹.

Uzbekistan's efforts to expand international routes have also played a key role in the growth of its tourism industry. New direct flights from major international hubs in Europe, the Middle East, and Asia have enhanced the country's accessibility to an unprecedented degree. In July 2025, Uzbekistan reached an agreement with Russia to increase weekly flights from 310 to 1,000. In August 2025, Uzbekistan signed an agreement with China to increase scheduled flights between the two countries to 130 per week¹². Uzbekistan hopes to attract one million Chinese tourists, a figure that reached 278,900 by 2025¹³. As a result, the number of tourists visiting Uzbekistan is steadily increasing, not only from neighboring countries such as Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Tajikistan, but also from more distant countries and regions such as the United States, France, and China.

Uzbekistan boasts a rich cultural heritage, with cities like Samarkand, Bukhara, and Khiva being popular tourist destinations. These cities, once important nodes on the ancient Silk Road, are renowned for their stunning architecture, including mosques, mausoleums, and monasteries.

In 2025, Uzbekistan continued to promote its cultural assets as a major attraction for tourists. While protecting and restoring historical landmarks, the country also focused on showcasing its rich traditional culture, attracting culture enthusiasts and history buffs from around the world. Government initiatives to promote cultural tourism, such as opening new museums and developing Silk Road-themed tours, successfully drew large numbers of tourists eager to experience the country's history firsthand.

While Uzbekistan has long been known for its historical sites, the country is increasingly diversifying its tourism offerings. Ecotourism, adventure tourism, and gastronomy tourism are gaining popularity among international tourists. The government's strong promotion of outdoor activities such as trekking, mountaineering, and nature exploration is attracting numerous visitors to explore Uzbekistan's beautiful natural landscapes, including the Fergana Valley and the Aral Sea region.

The government is also actively promoting pilgrimage tourism. Officials are working to increase flight frequency to Uzbekistan from Indonesia, Malaysia, India, Pakistan, Bangladesh, and the Middle East, train qualified guides, and improve transportation and road infrastructure leading to pilgrimage sites. The country boasts over 1,200 holy sites and could attract up to one million pilgrims annually¹⁴.

Despite impressive macro-level data, Uzbekistan's tourism industry suffers from significant structural shortcomings in all four dimensions mentioned above at the micro-level of service delivery.

The "human resource" deficiency: The supply of professional talent lags far behind the pace of infrastructure development, particularly in areas such as language proficiency, digital skills, and vocational training. While high-end hotels in major cities like Tashkent offer multilingual services, English proficiency remains low in secondary service areas of core tourist cities like Samarkand and Bukhara, as well as in promising ecotourism regions. There is a severe shortage of Chinese-speaking tour guides targeting China, a major growth market, hindering in-depth cultural explanations and limiting tourist experiences to superficial sightseeing. Digital skills among tourism professionals are generally weak. Many lack basic skills in using online ordering systems, managing digital inventory, or conducting social media marketing. This skill gap prevents many high-quality local tourism resources from accessing the global digital network. In recent years, Uzbekistan has established some high-quality educational institutions offering tourism and hospitality management courses. However, the vocational education system still does not fully cover entry-level service positions. Service personnel often lack systematic and standardized training, resulting in inconsistent service quality that fails to meet international tourists' expectations for professional service. Digital literacy and foreign language proficiency are the main skills gaps employers have identified among their young employees. Approximately two-thirds of companies complain that their young staff lack technical and soft skills, particularly computer skills and foreign language proficiency.

The "material" aspect is also lacking: Uzbekistan boasts numerous historical buildings dating back millennia, but supporting service facilities and digitalization have lagged behind. At many World Heritage sites, physical signage is outdated, uses only a single language, and lacks digital support services such as QR codes and audio guides, hindering tourists' understanding of the historical origins of cultural heritage and limiting interactive and in-depth educational exchanges at sites. Payment convenience is a crucial aspect of the international tourist experience. While international payment organizations like Visa and Mastercard are widely available in major Uzbekistan venues, the two dominant local payment systems are Uzcard and Humo. Many small businesses, taxis, and local attractions only accept local cards or cash, forcing international tourists to frequently carry large amounts of cash, significantly reducing transaction convenience and security, and impacting tourist satisfaction. The "spatial" deficiency: Tourists are distributed very unevenly across the country. Popular attractions such as Registan Square in Samarkand and the Old City of Bukhara face overcrowding during peak seasons. Excessive congestion reduces the tourist experience. Meanwhile, rural and ecotourism resources with huge potential (such as the nomadic culture of Karakalpakstan and agricultural tourism in the Fergana Valley) remain unknown to tourists due to a lack of digital channels for presentation.

¹¹ Presidential Press Service of Uzbekistan

¹² Ministry of Transport of Uzbekistan

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

¹³ Uzbekistan Statistics Committee

¹⁴ U.S. Department of Commerce Travel Guide

Tourists often lack information on attractions, transportation, accommodation booking, and safety guidelines, making it difficult for these areas to benefit from tourism.

The "supply" deficiency: Some hotels and restaurants still rely on manual market procurement of ingredients and supplies, lacking modern B2B digital procurement platforms. This not only leads to opaque and inefficient procurement costs but also makes it difficult to trace food safety. Furthermore, some small and medium-sized enterprises face insufficient funds to procure sufficient goods in advance.

Based on the aforementioned deficiencies in "people, resources, space, and supply," this article will delve into how to reconstruct the tourism service industry value chain in Uzbekistan through digital technology.

Regarding the shortage of human resources, AI-assisted language services can be used to compensate. Deploying AI-based real-time translation devices and software is an efficient option. For example, smart terminals supporting multilingual translation between Uzbek, Chinese, English, and Russian can be deployed in tourist service centers and hotel front desks. The language proficiency of service personnel can be improved through micro-training systems, such as using instructional videos on mobile internet platforms (e.g., Telegram channels, YouTube educational channels) to provide vocational skills training for rural tourism practitioners. This model is low-cost, has wide coverage, and can rapidly improve the hospitality knowledge and basic digital skills of service personnel. International organizations (such as UNESCO and USAID) have already implemented similar digital literacy improvement projects locally, using blended learning models to compensate for the shortcomings of traditional educational resources.

Regarding the shortage of resources, the transformation from physical assets to digital assets should be strengthened. Telegram software has a very high usage rate in Uzbekistan, and it is becoming possible to complete service bookings and payments directly through Telegram bots. In China, WeChat is the most widely used instant messaging app, used for both instant communication and booking hotels and attraction tickets via WeChat mini-programs, and completing payments. This "chat, book, pay" model can significantly reduce hardware investment costs for Uzbekistan's tourism industry and serves as an effective reference path for payment solutions. Simultaneously, efforts will be made to enhance the experience of virtual reality (VR) and augmented reality (AR). For cultural heritage buildings, AR technology can recreate the historical appearance of ancient sites on a mobile phone screen without touching the artifacts.

Addressing the lack of "space," digital technology will be strengthened to break down the limitations of physical space and optimize resource allocation. Regarding smart visitor flow management and e-ticketing, Uzbekistan will launch a fully functional mobile application and a unified national tourism platform in 2026, enabling real-time monitoring and reservation management of visitor flow at core scenic spots. Dynamic pricing and time-slot reservations can

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

effectively smooth out peak and off-peak periods, alleviating congestion at popular attractions. This will help manage tourist numbers more efficiently, providing a smoother experience for everyone. The introduction of an online booking system will also help tourists plan their trips more effectively, thereby reducing the likelihood of overcrowding at popular attractions.

In terms of digital mapping and rural navigation, the integrated use of Google Maps, Yandex Maps, and local navigation applications (such as 2GIS) allows for precise location of tourist attractions, whether in large cities like Tashkent or in the intricate Maharaja (traditional neighborhoods) of Bukhara and Samarkand. While Google Maps might get lost in rural areas, 2GIS provides more accurate navigation. Improving geo-tagging and route planning for remote attractions allows self-driving tourists and backpackers to confidently explore the heart of rural areas. This improved digital infrastructure essentially integrates untapped physical spaces into the tourism economy.

Addressing the supply-side deficiencies, a B2B digital marketplace focused on the hotel and catering industry has been established. This allows small and medium-sized guesthouses to purchase standardized items such as linens, toiletries, and ingredients directly from farmers or wholesalers through the platform, just like large hotels, significantly reducing procurement costs.

Most tourism operators in Uzbekistan are small and medium-sized enterprises with limited financial resources, making it impossible to afford expensive enterprise-level software (such as SAP). Therefore, this study specifically emphasizes the "low-cost innovation" approach, which leverages existing, free, or low-cost digital tools to improve service quality.

Given Telegram's high penetration rate in the area, developing lightweight service mini-programs based on Telegram is a cost-effective option. Telegram provides developers with a complete Bot API and Mini App development toolkit, supporting the use of standard web technologies (HTML/CSS/JS, React, Vue, etc.) to build applications. These applications run smoothly within Telegram's embedded WebView, making Telegram more than just a communication tool; it becomes a node connecting services such as accommodation booking, transportation, and food delivery. Small and medium-sized enterprises should prioritize establishing official channels on Telegram rather than rushing to develop their own apps.

Considering the maturity and low cost of QR code technology, it is ideal for connecting offline scenarios with online services. Restaurants can use free QR code generators to replace paper menus with digital ones. This not only saves printing costs but also allows for real-time updates to menus and prices. In Samarkand, it's common to find that some dishes are no longer available, yet the menu remains unchanged. QR codes also easily enable multilingual switching (such as one-click switching between Chinese/English/Russian), greatly facilitating use by international tourists. Furthermore, guesthouses or small museums only need to post a QR code on the wall; tourists can scan it to access multilingual guided videos on YouTube, easily replacing expensive audio guide

hardware. This method greatly enriches the information dimension of the "things" and enhances the tourist experience.

In addition, it's crucial to emphasize the decentralization of content marketing. Advertising requires significant funds, and for SMEs with limited budgets, leveraging user-generated content (UGC) is a better strategy. Through simple interior design, create visually impactful "Instagram" or "TikTok" zones within hotels or restaurants to encourage tourists to take photos and share. This is a zero-cost viral marketing strategy. Furthermore, strengthen collaborations with travel influencers. SMEs lack the budget to invite big-name celebrities for endorsements; instead, they can invite travel influencers to experience their establishments through resource exchanges, such as providing free meals or accommodation. These authentic experiences are more persuasive to the target audience. Finally, enhance the flexible application of low-code and no-code tools. Use Canva to create professional posters, Notion to create landing pages, and Google Forms to collect customer feedback. Most of these tools offer free basic versions, which can fully meet the daily operational and marketing needs of small and medium-sized enterprises, significantly reducing the technical and financial barriers to digitalization.

CONCLUSION

This study demonstrates that many parts of the value chain can be improved through low-cost digital technologies, leading to multi-point innovation, enhancing the overall quality of the service value chain, strengthening the global competitiveness of Uzbekistan's tourism service industry, and creating more wealth for the country.

For policymakers, the focus is gradually shifting from simply being "infrastructure builders" to "digital ecosystem builders." This includes implementing digital subsidy policies for small and medium-sized enterprises (SMEs) in the tourism industry, funding their self-built or purchased basic digital services; and collaborating with universities and international organizations to conduct large-scale digital technology training.

Looking ahead, low-barrier digital technology tools will be widely adopted. From merchants using QR code menus and navigation to the interconnection of international payment gateways, many current shortcomings will be effectively addressed through low-cost technologies. With the launch of the "National Unified Tourism Platform," data from multiple channels, including visas, transportation, ticketing, catering, and accommodation, will be integrated and re-integrated. Upgrades to B2B digital supply chain platforms will also drive SMEs in the tourism service industry towards digital operations. Through these digital technology pathways, Uzbekistan's tourism industry will complete a remarkable transformation from resource-based tourism to digitally innovative tourism.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

Zhu YuMing, PhD "Silk Road" xalqaro turizm va madaniy meros universiteti / Чжу Юймин, PhD

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

Международный университет туризма и культурного наследия «Silk Road» / Zhu YuMing, Ph.D "Silk Road" International University of Tourism and Cultural Heritage

E-mail: 529297447@qq.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-3747-6009>

REFERENCES

1. Botir, K. (2024) 'The needs analysis of using English in travel agencies in urban cities in Uzbekistan: focusing on the language use difficulties', The Paris Conference on Education 2024: Official Conference Proceedings, pp. 453-467. <https://doi.org/10.22492/issn.2758-0962.2024.35>
2. Calvaresi, D., Ibrahim, A., Calbimonte, J.-P., Fragniere, E., Schegg, R. and Schumacher, M.I. (2023) 'Leveraging inter-tourists interactions via chatbots to bridge academia, tourism industries and future societies', Journal of Tourism Futures, 9(3), pp. 311-337. <https://doi.org/10.1108/JTF-01-2021-0009>
3. Gretzel, U., Sigala, M., Xiang, Z. and Koo, C. (2015) 'Smart tourism: foundations and developments', Electronic Markets, 25(3), pp. 179-188. <https://doi.org/10.1007/s12525-015-0196-8>
4. Ibragimovich, T.K. (2025) 'Innovative transformation of Uzbekistan's tourism sector: challenges and opportunities', Central Asian Journal of Innovations on Tourism Management and Finance, 6(4), pp. 1676-1681. <https://doi.org/10.51699/cajitm.v6i4.1052>
5. Karimov, F. (2025) 'The role of technology and AI in inclusive tourism', International Scientific Journal Management, Marketing and Finance, 2(7), pp. 154-160. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17287305>
6. Karimov, M., Okmullaev, R., Marty, P. and Saidmamatov, O. (2025) 'Tourism sustainability in Uzbekistan: challenges and opportunities along the Silk Road', Economies, 13(9), p. 250. <https://doi.org/10.3390/economies13090250>
7. Lama, S., Pradhan, S. and Shrestha, A. (2020) 'Exploration and implication of factors affecting e-tourism adoption in developing countries: a case of Nepal', Information Technology and Tourism, 22(1), pp. 5-32. <https://doi.org/10.1007/s40558-019-00163-0>
8. Miłosz, M., Żyła, K., Skulimowski, S.P., Dakowicz, A.L., Szymczyk, T. and Badurowicz, M. (2025) 'Virtual reality in supporting the creation of sustainable tourism: a case study of Gen Z technology acceptance', Sustainability, 17(16), p. 7173. <https://doi.org/10.3390/su17167173>
9. Ozturkcan, S. and Kitapci, O. (2025) 'A sustainable solution for the hospitality industry: the QR code menus', Journal of Information Technology Teaching Cases, 15(1), pp. 2-7. <https://doi.org/10.1177/20438869231181599>
10. Tashpulatova, L.M. and Suyunova, F.B. (2024) 'Digital transformation in tourism: trends, challenges, and opportunities', International Journal of Global Economic Light, pp. 1-8. <https://doi.org/10.36713/epra17744>
11. Ugli, S.R.G. (2025) 'Service quality in the tourism industry', Central Asian Journal of Innovations

on Tourism Management and Finance, 6(4), pp. 1540-1547. <https://doi.org/10.51699/cajtmf.v6i4.1028>

12. Usmanovich, R.D. (2025) 'Sustainable tourism resources and development in Uzbekistan:

strategies, challenges, and future prospects', Central Asian Journal of Innovations on Tourism Management and Finance, 6(1), pp. 240-247. <https://doi.org/10.51699/cajtmf.v6i1.846>

IMPORTANCE OF THE DIGITAL TAX SYSTEM IN ENSURING STABLE STATE BUDGET REVENUE

Ermuminov Elbek

ЗНАЧЕНИЕ ЦИФРОВОЙ НАЛОГОВОЙ СИСТЕМЫ В ОБЕСПЕЧЕНИИ СТАБИЛЬНЫХ ДОХОДОВ В ГОСУДАРСТВЕННЫЙ БЮДЖЕТ

Эрмунинов Эльбек

DAVLAT BUDJETIDA BARQAROR DAROMADLARNI TA'MINLASHDA RAQAMLI SOLIQ TIZIMINING AHAMIYATI

Ermuminov Elbek Erkin o'g'li

Received: May 8, 2026 May: May 12, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Abstract: This article examines the importance of digital tax systems in ensuring the stable formation of state budget revenues. The study analyzes how digital tax administration improves compliance, transparency, and revenue predictability. Emphasis is placed on the role of automation, data analytics, and electronic services in reducing tax evasion and expanding the tax base. The findings indicate that digital taxation strengthens fiscal sustainability, enhances public trust, and improves budget planning. The study concludes that digital tax systems are a key component of modern public finance management in the digital economy.

Keywords: Digital tax system; State budget revenues; Tax administration; Fiscal sustainability; Revenue stability; Tax compliance; Digital governance; Public finance; Digital economy

Аннотация: В данной статье рассматривается значение цифровых налоговых систем в обеспечении стабильного формирования доходов государственного бюджета. В исследовании анализируется, как цифровое налоговое администрирование улучшает соответствие требованиям, прозрачность и предсказуемость доходов. Особое внимание уделяется роли автоматизации, анализа данных и электронных услуг в снижении уклонения от уплаты налогов и расширении налоговой базы. Результаты показывают, что цифровое налогообложение укрепляет фискальную устойчивость, повышает доверие населения и улучшает бюджетное планирование. В исследовании делается вывод, что цифровые налоговые системы являются ключевым компонентом современного управления государственными финансами в цифровой экономике.

Ключевые слова: Цифровая налоговая система; Доходы государственного бюджета; Налогового администрирования; Фискальная устойчивость; Стабильность доходов; Налоговый комплаенс; Цифровое управление; Государственные финансы; Цифровая экономика

Annotatsiya: Ushbu maqolada davlat budjeti daromadlarining barqaror shakllanishini ta'minlashda raqamli soliq tizimlarining ahamiyati ko'rib chiqiladi. Tadqiqot raqamli soliq ma'muriyatchiligi muvofiqlik, shaffoflik va daromadlarni bashorat qilishni qanday yaxshilashini tahlil qiladi. Soliq to'lashdan bo'yin tovlashni kamaytirish va soliq bazasini kengaytirishda avtomatlashtirish, ma'lumotlarni tahlil qilish va elektron xizmatlarning roliga alohida e'tibor qaratilgan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, raqamli soliqqa tortish fiskal barqarorlikni mustahkamlaydi, jamoatchilik ishonchini oshiradi va budjetni rejalashtirishni yaxshilaydi. Tadqiqot xulosasiga ko'ra, raqamli soliq tizimlari raqamli iqtisodiyot sharoitida zamonaviy davlat moliyasini boshqarishning asosiy tarkibiy qismi hisoblanadi.

Kalit so'zlar: raqamli soliq tizimi, davlat budjeti daromadlari, soliq ma'murchiligi, fiskal barqarorlik, daromadlarning barqarorligi, soliqqa muvofiqlik, raqamli boshqaruv, davlat moliyasi, raqamli iqtisodiyot

INTRODUCTION

In the context of rapid digital transformation, the role of digital technologies in public finance management has become increasingly significant. One of the most critical areas affected by digitalization is the tax system,

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

which serves as the primary mechanism for forming state budget revenues. Ensuring the stability and sustainability of budget revenues is a fundamental objective of economic policy, particularly in conditions of economic volatility, globalization, and structural transformation. In

Qarshi davlat texnika universiteti

this regard, the digital tax system has emerged as an important instrument for enhancing the efficiency, transparency, and reliability of revenue collection processes. The digital tax system refers to the application of information and communication technologies, automated platforms, data analytics, and electronic services in tax administration and compliance. Digitalization of taxation transforms traditional tax collection methods by reducing manual procedures, increasing accuracy, and improving interaction between tax authorities and taxpayers. As economies become more complex and digitalized, conventional tax administration models often fail to capture the full tax base, leading to revenue losses and fiscal instability. Therefore, the transition to digital tax systems is increasingly viewed as a strategic necessity for ensuring stable budget revenues. State budget revenue stability is essential for financing public services, infrastructure development, social protection, and economic growth initiatives. Unstable or insufficient revenues limit governments' ability to implement long-term development strategies and respond effectively to economic shocks. In many countries, challenges such as tax evasion, informal economic activity, administrative inefficiencies, and weak compliance mechanisms undermine revenue stability.

Digital tax systems offer new opportunities to address these challenges by improving monitoring, reducing information asymmetry, and strengthening enforcement capacity. From an economic perspective, the importance of digital tax systems lies in their ability to broaden the tax base and improve revenue predictability. Automated data collection and real-time reporting enable tax authorities to track economic activities more accurately and reduce the scope for tax avoidance. Digital tools facilitate risk-based audits and targeted enforcement, allowing tax administrations to allocate resources more efficiently. As a result, revenue collection becomes more consistent and less dependent on discretionary or reactive measures, contributing to long-term fiscal stability. Another significant advantage of digital tax systems is the reduction of administrative and compliance costs. Traditional tax administration often involves complex procedures, excessive paperwork, and lengthy processing times, which increase costs for both tax authorities and taxpayers. Digital platforms streamline tax filing, payment, and reporting processes, making them faster and more accessible. Lower compliance costs encourage voluntary tax compliance and expand participation in the formal economy. This, in turn, strengthens the revenue base and supports stable budget formation. Transparency and accountability are also enhanced through digital taxation. Digital systems create electronic records of transactions and tax obligations, reducing opportunities for corruption and discretionary decision-making. Increased transparency improves public trust in tax institutions and strengthens the social contract between the state and taxpayers. When taxpayers perceive the tax system as fair and efficient, compliance levels tend to increase, positively affecting revenue stability. Thus, digitalization contributes not only to technical efficiency but also to institutional credibility. The growing digitalization of

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

economic activities further increases the relevance of digital tax systems. E-commerce, digital services, and online platforms generate new forms of income that are difficult to tax using traditional methods. Without digital tax tools, governments risk losing significant revenue from the digital economy. By integrating digital monitoring and reporting mechanisms, tax authorities can better capture revenues generated in digital markets. This adaptation is crucial for maintaining budget stability in an increasingly digital economic environment.

METHODOLOGY

This study employs a qualitative and analytical research methodology to examine the importance of the digital tax system in ensuring the stable formation of state budget revenues. The methodological framework is designed to capture the economic, administrative, and institutional dimensions of digital taxation and their impact on fiscal sustainability. The research approach is grounded in the principles of objectivity, consistency, and analytical rigor, ensuring a comprehensive and reliable evaluation of digital tax mechanisms. The primary method used in this research is qualitative analysis, which involves a systematic review and synthesis of academic literature, policy documents, and analytical reports related to digital taxation, public finance, and budget revenue management. This method allows for the identification of key theoretical concepts and international experiences regarding digital tax systems and revenue stability. By critically examining existing studies, the research develops a structured understanding of how digital tools influence tax compliance, efficiency, and revenue predictability.

ANALYSIS AND RESULTS

The analysis of the role of the digital tax system in ensuring the stable formation of state budget revenues demonstrates that digitalization has fundamentally transformed public finance management and revenue administration. The results confirm that digital tax systems significantly enhance fiscal stability by improving tax collection efficiency, expanding the tax base, and reducing revenue volatility. In an environment characterized by economic uncertainty, globalization, and rapid technological change, digital taxation emerges as a critical instrument for strengthening budget sustainability. One of the most important findings of the analysis is that digital tax systems substantially improve tax compliance and reduce tax evasion. Automated reporting, electronic invoicing, and real-time transaction monitoring enable tax authorities to detect inconsistencies and non-compliance more effectively than traditional methods. The results show that digital tools reduce information asymmetry between taxpayers and tax administrations, limiting opportunities for underreporting and informal economic activity. As a consequence, voluntary compliance increases, and revenue collection becomes more predictable, contributing to stable budget formation. The analysis further reveals that digital tax systems play a key role in broadening the tax base. By integrating data from multiple sources, including financial institutions, customs authorities, and digital platforms, tax administrations can capture previously untaxed or under-taxed economic activities. This is particularly important

in the context of the digital economy, where income generated through e-commerce, online services, and digital platforms often escapes traditional taxation mechanisms. The findings indicate that digital taxation enables governments to adapt tax systems to new economic realities, ensuring that emerging sources of income contribute to public revenues. Another significant result concerns the impact of digital tax systems on administrative efficiency. Traditional tax administration is often characterized by high operational costs, lengthy procedures, and manual processing, which limit effectiveness and increase the risk of errors. The analysis shows that digitalization streamlines tax administration by automating processes such as registration, filing, payment, and auditing. This reduces administrative costs for tax authorities and compliance costs for taxpayers. Lower costs encourage participation in the formal economy, further strengthening revenue stability. The results also highlight the role of digital tax systems in improving revenue predictability and fiscal planning. Real-time data collection and advanced analytics provide tax authorities with timely and accurate information on revenue flows. This enables better forecasting and budget planning, reducing uncertainty in public finance management. The analysis indicates that improved predictability enhances governments' ability to allocate resources efficiently and implement long-term development strategies. As a result, digital taxation supports not only revenue stability but also strategic fiscal governance. Transparency and accountability emerge as another critical dimension of digital tax systems. The analysis demonstrates that digital platforms create comprehensive electronic records of tax obligations and payments, reducing discretionary decision-making and opportunities for corruption. Increased transparency strengthens institutional credibility and public trust in tax authorities. The results suggest that higher levels of trust are associated with improved compliance behavior, reinforcing the stability of budget revenues. Thus, digital taxation contributes to institutional strengthening alongside fiscal outcomes. The findings further show that digital tax systems enhance the effectiveness of risk-based tax administration. By utilizing data analytics and artificial intelligence tools, tax authorities can identify high-risk taxpayers and target enforcement efforts more efficiently. This targeted approach improves enforcement outcomes while minimizing unnecessary administrative burdens on compliant taxpayers. The analysis indicates that risk-based digital auditing increases revenue collection efficiency and reduces enforcement costs, contributing to sustainable budget revenue growth. The analysis also examines the macroeconomic implications of digital taxation. Stable and predictable budget revenues enable governments to finance public services, infrastructure, and social programs more effectively. The results demonstrate that digital tax systems support macroeconomic stability by reducing revenue volatility and improving fiscal discipline. In economies with high levels of informality, digital taxation plays a particularly important role in formalizing economic activity and strengthening the revenue base. Another important aspect revealed by the analysis is the role of digital tax systems

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

in enhancing equity and fairness in taxation. Digital tools improve the ability of tax authorities to apply tax laws uniformly and reduce selective enforcement. This contributes to horizontal and vertical equity by ensuring that taxpayers with similar economic capacities are treated equally. Improved fairness strengthens the legitimacy of the tax system and supports long-term compliance, positively affecting revenue stability. The results also highlight the importance of institutional capacity and legal frameworks in determining the effectiveness of digital tax systems. Digital tools alone are insufficient without appropriate regulatory support, skilled personnel, and inter-agency coordination. The analysis indicates that countries that combine digital tax technologies with institutional reforms achieve stronger and more sustainable revenue outcomes. Weak legal frameworks and limited administrative capacity, by contrast, constrain the potential benefits of digital taxation. The analysis further shows that digital tax systems contribute to reducing revenue losses associated with the informal economy. By promoting electronic payments and digital records, governments can reduce cash-based transactions that facilitate tax evasion. The findings suggest that digital payment systems and electronic invoicing significantly increase traceability and accountability in economic transactions. This supports the gradual integration of informal activities into the formal tax system, expanding the revenue base and enhancing stability. The results also reveal challenges associated with digital tax system implementation. Issues such as cybersecurity risks, data privacy concerns, and digital exclusion can limit effectiveness if not properly addressed. The analysis shows that small businesses and individuals with limited digital access may face difficulties in adapting to digital tax platforms. Addressing these challenges requires inclusive policies, user-friendly systems, and continuous capacity-building efforts. Despite these challenges, the overall impact of digital tax systems on revenue stability remains strongly positive. From a long-term perspective, the analysis demonstrates that digital taxation strengthens fiscal resilience. By improving adaptability to economic change and enabling real-time monitoring of revenue trends, digital tax systems allow governments to respond more effectively to economic shocks.

DISCUSSION

The discussion of the research findings highlights that the digital tax system represents a structural transformation in public finance management rather than a purely technological upgrade. The results confirm that digitalization fundamentally changes the way tax revenues are generated, monitored, and stabilized within the state budget. In the context of economic volatility and increasing complexity of economic activities, digital tax systems provide governments with adaptive tools to maintain fiscal stability and strengthen revenue resilience. One of the most important aspects revealed by the findings is that digital tax systems significantly improve the predictability of budget revenues. By enabling real-time data collection and automated reporting, tax authorities gain continuous insight into revenue flows and taxpayer behavior. This improves fiscal forecasting and reduces uncertainty in budget

planning. The discussion suggests that improved predictability is especially valuable for governments seeking to implement medium- and long-term development strategies that require stable financial resources. The findings also demonstrate that enhanced tax compliance is a key mechanism through which digital tax systems support revenue stability. Digital platforms reduce opportunities for tax evasion by increasing transaction transparency and traceability. The discussion confirms that when taxpayers are aware that economic activities are digitally recorded and monitored, voluntary compliance tends to increase. This behavioral shift reinforces the stability of revenue streams and reduces reliance on coercive enforcement measures. Another important point discussed is the role of digital tax systems in adapting taxation to the digital economy. Traditional tax models often struggle to capture income generated through online platforms, cross-border digital services, and e-commerce. The findings suggest that digital taxation tools enable governments to expand the tax base and align tax systems with modern economic realities. This adaptation is essential for preventing revenue erosion and ensuring that digital economic growth contributes fairly to public finances. The discussion further emphasizes the institutional dimension of digital tax system effectiveness. While technology plays a central role, the success of digital taxation depends heavily on institutional capacity, regulatory clarity, and administrative competence. Countries with strong legal frameworks and skilled tax administrations are better positioned to translate digital tools into stable revenue outcomes. Conversely, weak institutions may limit the effectiveness of digitalization and reduce its fiscal impact. This confirms that digital tax reform must be accompanied by broader institutional modernization. The results also raise important considerations regarding equity and fairness in taxation. Digital tax systems enhance the ability of tax authorities to apply tax laws consistently, reducing selective enforcement and discretionary practices. This contributes to horizontal equity by ensuring equal treatment of taxpayers in similar economic situations. Improved fairness strengthens public trust in tax institutions, which the discussion identifies as a critical factor in sustaining long-term compliance and revenue stability. From a macroeconomic perspective, the discussion highlights that stable budget revenues generated through digital taxation support overall economic stability. Predictable revenues enable governments to finance public goods, social programs, and infrastructure without excessive borrowing. This reduces fiscal vulnerability and strengthens macroeconomic resilience. The findings suggest that digital tax systems are particularly valuable in economies with high levels of informality, where traditional revenue collection mechanisms are less effective. The discussion also addresses potential risks and challenges associated with digital tax systems. Issues such as cybersecurity threats, data privacy concerns, and unequal digital access may undermine effectiveness if not properly managed. The findings indicate that small businesses and digitally disadvantaged groups may face adaptation challenges. Therefore, inclusive implementation strategies, user-friendly platforms, and

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

continuous capacity-building are essential to ensure that digital taxation supports broad-based revenue stability rather than exacerbating inequalities.

CONCLUSION

This study has examined the importance of the digital tax system in ensuring the stable formation of state budget revenues, emphasizing its growing role in modern public finance management. The findings confirm that digital taxation is not merely a technological innovation but a comprehensive institutional reform that fundamentally reshapes revenue collection, compliance behavior, and fiscal governance. In an era characterized by economic volatility, globalization, and rapid digitalization of economic activities, the stability of budget revenues increasingly depends on the effectiveness of digital tax mechanisms. The research demonstrates that digital tax systems significantly enhance revenue stability by improving tax compliance, expanding the tax base, and reducing administrative inefficiencies. Automated reporting, electronic payments, and data analytics reduce information asymmetry between taxpayers and tax authorities, limiting opportunities for tax evasion and informal economic activity. As a result, revenue collection becomes more predictable and less vulnerable to short-term economic fluctuations. This predictability is essential for governments seeking to implement long-term development strategies and maintain fiscal discipline. Another important conclusion of the study is that digital tax systems contribute to strengthening institutional transparency and accountability. Digital records and automated procedures reduce discretionary decision-making and corruption risks within tax administration. Increased transparency enhances public trust in tax institutions, which plays a crucial role in sustaining voluntary compliance over time. Trust-based compliance, supported by efficient digital systems, creates a more stable and resilient revenue base for the state budget. The study also highlights the strategic importance of digital taxation in adapting public finance systems to the digital economy. As economic activity increasingly shifts toward e-commerce, digital platforms, and cross-border services, traditional tax administration models face significant limitations. Digital tax systems enable governments to capture new sources of income and prevent revenue erosion associated with digital economic transformation. This adaptation is critical for maintaining budget stability in the long term and ensuring that digital economic growth contributes fairly to public finances. From a macroeconomic perspective, stable budget revenues generated through digital tax systems support overall economic stability and sustainable development.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

Ermuminov Elbek Erkin ugli Student of the Faculty of Economics of Karshi State University / Ermuminov Elbek Erkin o'g'li — Qarshi davlat universiteti Iqtisodiyot fakulteti talabasi / Эрмунинов Эльбек Эркин угли — студент экономического

факультета Каршинского государственного
университета

E-mail: elbekermuminov2006@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-4305-2412>

REFERENCES:

1.OECD. Tax Administration 3.0: The Digital Transformation of Tax Administration. OECD Publishing, Paris, 2020.

2.International Monetary Fund. Digitalization and Tax Administration. IMF Fiscal Affairs Department, Washington D.C., 2021.

3.World Bank. Digital Economy for Development: Taxation and Revenue Mobilization. World Bank Group, Washington D.C., 2020.

4.United Nations. Digital Economy Report: Value Creation and Taxation Challenges. UN Publications, Geneva, 2019.

5.Bird, R. M., & Zolt, E. M. Technology and Taxation in Developing Countries. National Tax Journal, Vol. 71, No. 4, 2018.

6.OECD. Addressing the Tax Challenges of the Digital Economy. OECD Publishing, Paris, 2015.

7.Keen, M., & Slemrod, J. Rebellion, Rascals, and Revenue: Tax Follies and Wisdom through the Ages. Princeton University Press, Princeton, 2017.

THE IMPACT OF SMALL NATIONS ON THE FORMATION OF A COMPETITIVE DIGITAL ECONOMY

Khudoyberdieva Olima

KICHIK DAVLATLARNING RAQOBATBARDOSH RAQAMLI IQTISODIYOTNI SHAKLLANTIRISHGA TA'SIRI

Xudoyberdiyeva Olima Otabek qizi

ВЛИЯНИЕ МАЛЫХ ГОСУДАРСТВ НА ФОРМИРОВАНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОЙ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ

Худойбердиева Олима Отабек кизи

Received: May 8, 2026 May: May 12, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Abstract: in the modern era, the digital economy has become a key driver of economic growth and global competitiveness. While large nations benefit from vast resources and established infrastructure, small nations face unique challenges in participating and competing in the digital economy. However, smallness is not necessarily a disadvantage. This article examines how small nations can strategically build competitive digital economies by leveraging their agility, strong governance, and targeted policy frameworks. Drawing on case studies from Estonia, Singapore, and Rwanda — three small nations that have successfully transformed their economies through digitalization — this study identifies key success factors including investment in digital infrastructure, e-government implementation, human capital development, and the creation of startup-friendly ecosystems. The article also discusses the relevance of these lessons for developing nations such as Uzbekistan and other Central Asian countries.

Keywords: digital economy, small nations, e-government, digital infrastructure, competitiveness, startup ecosystem, digitalization, economic development, innovation, Central Asia

Annotatsiya: zamonaviy davrda raqamli iqtisodiyot iqtisodiy o'sish va global raqobatbardoshlikning muhim omiliga aylandi. Yirik davlatlar katta resurslar va shakllangan infratuzilmadan foydalanish imkoniyatiga ega bo'lsa, kichik davlatlar raqamli iqtisodiyotda ishtirok etish va raqobatlashishda o'ziga xos muammolarga duch keladi. Biroq kichiklik har doim ham kamchilik hisoblanmaydi. Ushbu maqolada kichik davlatlar moslashuvchanlik, samarali boshqaruv va maqsadli siyosiy mexanizmlardan foydalanish orqali qanday qilib raqobatbardosh raqamli iqtisodiyot barpo etishi mumkinligi tahlil qilinadi. Estoniya, Singapur va Ruanda tajribalari asosida raqamlashtirish orqali iqtisodiyotini muvaffaqiyatli transformatsiya qilgan kichik davlatlarning amaliy yondashuvlari o'rganiladi. Tadqiqotda raqamli infratuzilmaga investitsiya kiritish, elektron hukumatni joriy etish, inson kapitalini rivojlantirish hamda startaplar uchun qulay ekotizim yaratish asosiy muvaffaqiyat omillari sifatida aniqlangan. Maqolada ushbu tajribalarning O'zbekiston va boshqa Markaziy Osiyo mamlakatlari kabi rivojlanayotgan davlatlar uchun dolzarbligi ham yoritilgan.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, kichik davlatlar, elektron hukumat, raqamli infratuzilma, raqobatbardoshlik, startap ekotizimi, raqamlashtirish, iqtisodiy rivojlanish, innovatsiya, Markaziy Osiyo.

Аннотация: в современную эпоху цифровая экономика стала ключевым фактором экономического роста и глобальной конкурентоспособности. Если крупные государства обладают значительными ресурсами и развитой инфраструктурой, то малые государства сталкиваются с особыми вызовами при участии и конкуренции в цифровой экономике. Однако малый размер страны не всегда является недостатком. В данной статье рассматривается, каким образом малые государства могут стратегически формировать конкурентоспособную цифровую экономику, используя гибкость, эффективное государственное управление и целевые механизмы политики. На основе опыта Эстонии, Сингапура и Руанды — трёх малых государств,

успешно трансформировавших свою экономику посредством цифровизации, — определены ключевые факторы успеха, включая инвестиции в цифровую инфраструктуру, внедрение электронного правительства, развитие человеческого капитала и создание благоприятной экосистемы для стартапов. В статье также рассматривается актуальность данных подходов для развивающихся стран, таких как Узбекистан и другие государства Центральной Азии.

Ключевые слова: цифровая экономика, малые государства, электронное правительство, цифровая инфраструктура, конкурентоспособность, стартап-экосистема, цифровизация, экономическое развитие, инновации, Центральная Азия.

INTRODUCTION

Small states are often disadvantaged by their size, remoteness, and lack of resources. But bring smart city innovation into the equation, and these qualities could become strengths. Small states such as Singapore, El Salvador, Micronesia, and the Maldives form a significant portion of the membership of the UN. While, they are more likely to be affected by defining challenges such as migration and climate change, they are also particularly well-positioned to use innovation to tackle many of these issues. Much of the discussion of the role of smart cities has focused on large countries and major cities. However, smart city approaches have enormous relevance to small states. This because they are about applying broader innovation to improve lives and livelihoods whether through technology, developing different ways of working, or even nature-based solutions. Innovation can play a key role in strengthening governance, building citizens' skills, improving public realms, and increasing citizen engagement. Each of these are priorities for any country, whether small or large. Small states are, by their very nature, agile, useful for becoming an innovation testbed. They can move quickly to try new technology, providing innovators big and small with real-world environments for testing new ways of working. Singapore is leading efforts here, including having designated much of the island-nation as an autonomous vehicle testbed. The city of Sonsonate in El Salvador is one of the first in the region to explore the potential of intelligent lighting. With closer oversight of the workings of government, and less complexity, small states are also able to build smart city initiatives nationwide. Malawi is making interesting progress in this area, with its Digital Malawi initiative aiming to build the foundations of a digital state. In this context, innovation can range from building national industries focusing on delivering smart city components, through to attracting talent and investment as highlighted by Estonia's eResidency initiative. Innovation can also be a catalyst for the broader digital transformation as being explored in Micronesia.

Innovation as a strategic advantage Innovation transcends borders. Many of the technologies behind smart cities—automation, artificial intelligence, big data, and the future of work—will affect every country. It's necessary for small states to engage with the technological innovation that is at the heart of smart cities. Smaller states, which typically have less political and economic weight, are always at the risk of being dominated by their larger country counterparts. The need

for small states to engage with innovation is growing, so that they can shape trends, make themselves relevant and ensure they are not left behind. Organizations such as the Forum of Small States are an excellent opportunity to shape smart city strategies. Small states also have the advantage of fewer legacy systems, and more streamlined processes that can help them pull ahead of their larger counterparts. The new city of Hulhumalé in the Maldives, which is still being built, will be founded on full-fibre connectivity. Samoa is developing a foundational digital ID solution to increase the accessibility of public services. This also provides an exciting opportunity for larger states to learn from their more nimble, and forward-thinking, small state partners.

LITERATURE REVIEW

The digital economy has attracted significant scholarly attention in recent decades, with researchers examining its implications for nations of varying sizes and development levels. Brynjolfsson and McAfee (2014) argue that digital technology is fundamentally transforming how economies create value, emphasizing that countries which invest early in digital infrastructure gain long-term competitive advantages. Importantly, the authors highlight that small and agile economies are often better positioned to adapt faster to digital disruption than larger, more bureaucratic ones, provided that sufficient investment in human capital and education accompanies technological development¹⁵. Building on this foundation, Schwab (2016) introduces the concept of the Fourth Industrial Revolution, where digital, physical, and biological systems increasingly converge. Schwab contends that nations which establish smart regulatory frameworks and foster innovation ecosystems — connecting universities, startups, and government institutions — will attract greater digital investment and achieve sustainable competitiveness.

This is particularly relevant for small nations, which have the unique advantage of implementing bold reforms quickly due to their relatively simple governance structures¹⁶. From a policy perspective, UNCTAD (2023) demonstrates that the global digital economy now accounts for a significant and growing share of world GDP. However, the report warns that developing and small nations risk being marginalized without deliberate and strategic policy action. The report identifies data governance, digital infrastructure, and cross-border digital trade as the three foundational pillars that small economies must prioritize to remain competitive in the

¹⁵ Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). *The second machine age: Work, progress, and prosperity in a time of brilliant technologies*. W. Norton & Company.

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

¹⁶ Schwab, K. (2016). *The fourth industrial revolution*. World Economic Forum.

global digital marketplace¹⁷. Similarly, the World Bank (2019) highlights that digital transformation is simultaneously creating and destroying jobs across global labor markets. The report stresses that small nations must urgently invest in reskilling programs and digital education systems to prepare their workforce for the demands of the digital economy. Furthermore, regional cooperation between small nations is identified as a powerful strategy for amplifying individual digital competitiveness and sharing the costs of digital infrastructure development.¹⁸ Taken together, these works reveal a clear consensus that while the digital economy presents significant challenges for small nations, it also offers unprecedented opportunities for those that act strategically. However, a gap exists in the literature regarding specific actionable roadmaps tailored to small developing economies, particularly those in Central Asia. This article seeks to address that gap through a comparative case study analysis of Estonia, Singapore, Rwanda, and Uzbekistan, drawing on publicly available data, institutional reports, and existing academic literature.

RESEARCH METHODOLOGY

The following methods were used in the study: systematic literature review, comparative analysis, and statistical data synthesis. More than 40 scientific articles and reports published in 2018–2024 were analyzed. Data sources: Web of Science and Scopus databases, decrees of the President of the Republic of Uzbekistan, data from the International Labor Organization (ILO), annual HR trends reports from Deloitte and McKinsey.

ANALYSIS AND RESULTS

The comparative analysis of Estonia, Singapore, Rwanda, and Uzbekistan reveals compelling evidence that small nations can indeed build competitive digital economies when strategic vision, strong governance, and deliberate policy action are combined effectively. Estonia stands as perhaps the most celebrated example of a small nation achieving extraordinary digital competitiveness. With a population of just 1.3 million people, Estonia has built one of the world's most advanced digital governance systems. Through its landmark X-Road data exchange platform, approximately 99% of government services are now available online, saving citizens an estimated 820 years of working time annually. Estonia's e-residency program has attracted over 100,000 digital residents from more than 170 countries, generating significant economic activity and foreign investment. Today Estonia ranks consistently among the top nations in global digital competitiveness indices, demonstrating that a small population is no barrier to digital excellence.

Singapore represents another powerful case study of deliberate digital nation building. Through its Smart Nation initiative launched in 2014, Singapore systematically invested in digital infrastructure, artificial intelligence, and fintech development. The results have been remarkable — Singapore consistently ranks among the world's top three most competitive digital economies

according to the IMD World Digital Competitiveness Ranking. The country has successfully positioned itself as Southeast Asia's leading technology and financial hub, attracting major global technology companies including Google, Facebook, and numerous fintech startups. Singapore's experience demonstrates that strong government leadership combined with openness to foreign investment and talent can rapidly accelerate digital economic development.

Rwanda offers perhaps the most inspiring example for developing small nations. Despite being one of Africa's smallest and historically poorest economies, Rwanda has made extraordinary progress in digital transformation under its Vision 2050 strategy. The country achieved 95% 4G network coverage by 2020, one of the highest rates on the African continent. Rwanda became the first country in the world to use commercial drone delivery networks for medical supplies, developed through a partnership with Zipline. Mobile money adoption has transformed financial inclusion, with over 40% of Rwandans now accessing financial services digitally. Rwanda's experience powerfully illustrates that limited financial resources need not prevent ambitious digital transformation when strong political will and smart partnerships are present. Uzbekistan represents the most relevant and recent case study for Central Asian nations. Since launching its Digital Uzbekistan 2030 strategy, the country has made significant strides in digital transformation. Internet penetration has grown rapidly, reaching over 77% of the population by 2023. The government has established IT parks offering favorable tax conditions to attract technology companies and nurture local startups. E-government services have expanded significantly, reducing bureaucracy and improving transparency.

Additionally, Uzbekistan has invested heavily in IT education, establishing specialized technology universities and coding schools to develop local digital talent. While Uzbekistan's digital transformation is still in progress, its trajectory demonstrates clear commitment to building a competitive digital economy. Across all four case studies, several common success factors emerge consistently. First, strong and visionary government leadership proved essential in each country, with digital transformation treated as a national strategic priority rather than a secondary policy concern. Second, all four nations made substantial early investments in digital infrastructure, recognizing connectivity as the foundational requirement for digital economic participation. Third, each country prioritized human capital development, understanding that technology without skilled people produces limited economic results. Fourth, all four nations actively cultivated public-private partnerships, leveraging private sector innovation and investment to complement government-led initiatives. Finally, each country demonstrated remarkable policy agility, adapting regulations and frameworks quickly in response to emerging digital opportunities and challenges.

¹⁷ UNCTAD. (2023). Digital economy report 2023: Shaping an enabling environment for frontier technologies. United Nations Conference on Trade and Development.

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

¹⁸ World Bank. (2019). World development report 2019: The changing nature of work. World Bank Group.

The results of this comparative analysis prompt deeper reflection on what the experiences of Estonia, Singapore, Rwanda, and Uzbekistan collectively reveal about the pathways available to small nations seeking digital economic competitiveness. While each country followed a distinct trajectory shaped by its unique historical, geographical, and economic context, the patterns that emerge across all four cases offer valuable and broadly applicable insights for policymakers and researchers alike. One of the most significant findings of this study is that smallness, often perceived as a disadvantage in global economic competition, can in fact function as a strategic asset in the digital economy. Unlike large nations burdened by complex bureaucracies, entrenched interests, and slow-moving institutional frameworks, small nations possess the agility to design, implement, and scale digital reforms with remarkable speed. Estonia's transformation from a post-Soviet economy into a global digital leader took less than two decades, a pace that would have been virtually impossible for a larger, more complex nation to replicate. This finding challenges the conventional assumption that economic size determines digital competitiveness and suggests instead that vision, leadership, and strategic focus are the true determining factors. However, the discussion must also acknowledge the significant risks and challenges that accompany digital transformation in small nations. Brain drain emerges as one of the most persistent threats, as digitally skilled workers educated and trained within small economies are frequently attracted to larger markets offering higher salaries and greater career opportunities.

Rwanda and Uzbekistan both face this challenge acutely, and without deliberate retention strategies

including competitive compensation, quality of life improvements, and local opportunity creation, investments in digital education risk primarily benefiting other economies rather than the nations that made them. Furthermore, the issue of digital inequality deserves serious attention. In all four case studies, urban populations have benefited disproportionately from digital transformation compared to rural communities. Singapore, due to its unique city-state geography, has largely avoided this challenge, but Estonia, Rwanda, and Uzbekistan all continue to grapple with significant urban-rural digital divides. If digital economic growth concentrates exclusively in capital cities and major urban centers, it risks deepening existing social and economic inequalities rather than serving as a tool for broad-based national development. Policymakers must therefore ensure that digital infrastructure investments and education programs explicitly target underserved rural and remote communities. The role of foreign investment and international partnerships also warrants careful discussion. While attracting global technology companies and foreign capital has proven instrumental in accelerating digital development in Singapore and Estonia, an overreliance on foreign platforms and infrastructure creates vulnerabilities around data sovereignty, economic dependency, and national security. Small nations must therefore pursue a balanced approach that welcomes foreign investment while simultaneously nurturing domestic technology companies and protecting critical digital infrastructure. Rwanda's partnership with Zipline for drone delivery networks illustrates how foreign partnerships can be structured to deliver genuine national benefit while building local capacity and expertise.

Table 1.

Comparative Analysis of Digital Economy Development in Estonia, Singapore, Rwanda, and Uzbekistan¹⁹

Country	Digital Strategy	Key Achievements	Main Challenges	Key Lesson
Estonia	X-Road & e-Government	99% online public services; successful e-Residency program	Cybersecurity and brain drain	Small nations can become global digital leaders through innovation
Singapore	Smart Nation Initiative	Top global digital economy; fintech and AI hub	Dependence on foreign technology firms	Strong governance and investment accelerate digital growth
Rwanda	Vision 2050	95% 4G coverage; drone delivery; mobile finance growth	Limited resources and rural digital divide	Political will and partnerships can drive rapid transformation
Uzbekistan	Digital Uzbekistan 2030	Expanding internet access; IT Parks; e-government growth	Skill migration and regional inequality	Digital education and infrastructure are key to competitiveness
Common Factors	Strategic digital policies	Improved competitiveness and innovation	Digital inequality and talent retention	Leadership, infrastructure, and human capital are essential

The table 1 presents a comparative overview of digital economy development strategies, achievements, challenges, and policy lessons in four small nations. The

analysis highlights that effective leadership, investment in digital infrastructure, human capital development, and

¹⁹ Compiled by the author based on data from the IMD World Digital Competitiveness Ranking, World Bank reports, Estonia e-Governance <https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

Academy, Singapore Smart Nation Initiative, Rwanda Vision 2050, and Digital Uzbekistan 2030 Strategy

policy flexibility are key determinants of digital competitiveness regardless of country size.

Another critical dimension emerging from the discussion is the importance of regional cooperation. Individual small nations operating in isolation face inherent limitations in terms of market size, investment attraction, and bargaining power in international digital trade negotiations. Central Asian nations including Uzbekistan, Kazakhstan, and Kyrgyzstan would derive significant mutual benefit from coordinated regional digital strategies, shared infrastructure investments, and harmonized regulatory frameworks. The European Union's digital single market provides a powerful model for how regional integration can dramatically amplify the digital competitiveness of individual member states,

many of which are themselves relatively small economies.

Finally, this discussion highlights an important gap that future research should address. While this study has examined four specific case studies, a broader comparative analysis incorporating a larger sample of small nations across different regions and income levels would yield more robust and generalizable conclusions. Additionally, longitudinal research tracking the long-term sustainability of digital economic growth in small nations would provide valuable insights for policymakers seeking not merely to initiate digital transformation but to sustain it across changing political and economic conditions.

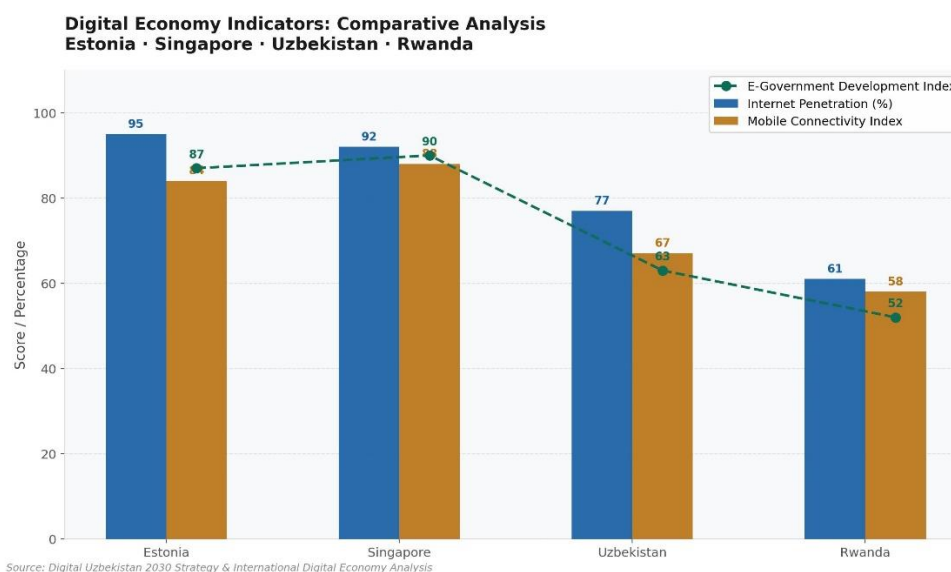

Fig. 2. Comparative Analysis of Digital Economy Indicators Across Selected Small Nations (Estonia, Singapore, Uzbekistan, and Rwanda)²⁰

The table 2 presents three key digital economy indicators for each country: internet penetration rate (%), e-government development index, and mobile connectivity index. Data reflect the most recent available figures aligned with each country's national digital strategy reporting period. Estonia and Singapore represent established digital economies with sustained long-term investment, while Uzbekistan and Rwanda represent emerging digital economies demonstrating rapid upward trajectories. Source: Digital Uzbekistan 2030 Strategy documents and international digital economy comparative analyses.

Rwanda, despite recording the lowest figures across all three indicators with 61% internet penetration and a mobile connectivity index of 58, demonstrates that digital transformation is not solely measured by current statistics but also by the pace and direction of change. Rwanda's rapid expansion of 4G coverage and mobile financial services in recent years signals strong momentum that current snapshot data alone cannot fully capture. Taken together, Figure 1 powerfully illustrates that digital competitiveness is not determined by national size but by the quality and consistency of digital investment and policy commitment over time. This

article set out to examine how small nations can strategically build competitive digital economies in an increasingly interconnected and technology-driven global landscape. Through comparative analysis of Estonia, Singapore, Rwanda, and Uzbekistan, the study has demonstrated that national size is neither a definitive advantage nor an insurmountable obstacle in the pursuit of digital economic competitiveness. Rather, the determining factors lie in the quality of strategic vision, the strength of institutional frameworks, the depth of human capital investment, and the agility with which governments respond to emerging digital opportunities and challenges. The findings of this study carry several important implications for policymakers in small and developing nations. First and foremost, digital transformation must be treated as a whole-of-government priority rather than a narrow sectoral concern. The most successful cases examined in this study — particularly Estonia and Singapore — share a common characteristic of sustained, long-term political commitment to digital development that transcended individual administrations and short-term electoral cycles. Without this continuity of vision and purpose, digital transformation efforts risk remaining fragmented, underfunded, and ultimately

²⁰ Developed by the Author

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

ineffective. Second, investment in digital infrastructure must be recognized as a fundamental public good rather than a purely commercial undertaking. Reliable, affordable, and widespread internet connectivity is the foundational prerequisite for meaningful participation in the digital economy, and governments of small nations must prioritize universal connectivity as urgently as they would any other critical national infrastructure.

Rwanda's achievement of near-universal 4G coverage demonstrates that even nations with limited financial resources can accomplish ambitious connectivity goals when political will and strategic partnerships are aligned. Third, human capital development must be placed at the very center of digital economic strategy. Technology without talent produces limited and unsustainable results. Small nations must invest boldly in digital education at every level of their systems, from primary school coding literacy through to advanced university programs in artificial intelligence, data science, and cybersecurity. Simultaneously, governments must implement deliberate strategies to retain digitally skilled workers within their borders, recognizing that brain drain represents one of the most serious long-term threats to the sustainability of digital economic growth. Fourth, small nations must actively pursue regional digital cooperation as a strategic multiplier of their individual efforts. No small nation operating in isolation can fully replicate the scale advantages enjoyed by large digital economies. However, through coordinated regional strategies, shared infrastructure investments, and harmonized regulatory frameworks, small nations can collectively create digital ecosystems of sufficient scale to compete effectively in global markets. For Central Asian nations in particular, deeper regional digital integration represents one of the most promising and underexplored pathways to enhanced digital competitiveness.

CONCLUSION

The digital economy represents a genuinely historic opportunity for small nations to redefine their position in the global economic order. Unlike previous waves of industrialization that systematically favored nations with large populations, abundant natural resources, and established manufacturing bases, the digital economy rewards speed, innovation, human creativity, and institutional quality — attributes that small nations can cultivate and leverage regardless of their size. The experiences of Estonia, Singapore, Rwanda, and Uzbekistan collectively demonstrate that with the right strategies, the right leadership, and the right investments, small nations can not only participate in the global digital economy but lead it. Second, investment in digital infrastructure must be recognized as a fundamental public good rather than a purely commercial undertaking. Reliable, affordable, and widespread internet connectivity is the foundational prerequisite for meaningful participation in the digital economy, and

governments of small nations must prioritize universal connectivity as urgently as they would any other critical national infrastructure. Rwanda's achievement of near-universal 4G coverage demonstrates that even nations with limited financial resources can accomplish ambitious connectivity goals when political will and strategic partnerships are aligned. Human capital development must be placed at the very center of digital economic strategy.

Author details / Muallif haqida / Сведения об авторе

Khudoyberdieva Olima Karshi State University
Student of Economics department / Xudoyberdiyeva Olima Otabek qizi Qarshi davlat universiteti
Iqtisodiyot yo'nalishi talabasi / Худойбердиева Олима Каршинский государственный университет
студентка направления экономики

E-mail: kh_olima@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-6515-1585>

REFERENCES:

1. Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). The second machine age: Work, progress, and prosperity in a time of brilliant technologies. W. W. Norton & Company.
2. Schwab, K. (2016). The fourth industrial revolution. World Economic Forum.
3. UNCTAD. (2023). Digital economy report 2023: Shaping an enabling environment for frontier technologies. United Nations Conference on Trade and Development.
4. World Bank. (2019). World development report 2019: The changing nature of work. World Bank Group.
5. Benkler, Y. (2006). The wealth of networks: How social production transforms markets and freedom. Yale University Press.
6. Parker, G., Van Alstyne, M., & Choudary, S. P. (2016). Platform revolution: How networked markets are transforming the economy. W. W. Norton & Company.
7. Dutta, S., Lanvin, B., & Wunsch-Vincent, S. (Eds.). (2023). Global innovation index 2023: Innovation in the face of uncertainty. World Intellectual Property Organization (WIPO).
8. ITU. (2023). Measuring digital development: Facts and figures 2023. International Telecommunication Union.
9. Ndung'u, N., & Signé, L. (2020). The fourth industrial revolution and digitization will transform Africa. Brookings Institution.
10. Asian Development Bank. (2022). Digital connectivity in Central Asia: Challenges and opportunities. ADB Publications.

SOLIQ MA'MURCHILIGINI RAQAMLI TRANSFORMATSIYA QILISHDA SUN'IY INTELLEKT VA BIG DATA TEXNOLOGIYALARINING O'RNI

Alimova Komila Ilhom qizi

РОЛЬ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА И ТЕХНОЛОГИЙ BIG DATA В ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ НАЛОГОВОГО АДМИНИСТРИРОВАНИЯ

Алимова Комила Илхом кизи

THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND BIG DATA TECHNOLOGIES IN THE DIGITAL TRANSFORMATION OF TAX ADMINISTRATION

Alimova Komila Ilhom qizi

Received: May 8, 2026 May: May 12, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya: Ushbu maqolada soliq ma'murchiligini raqamli transformatsiya qilish jarayonida sun'iy intellekt va Big Data texnologiyalarining o'rni, ahamiyati hamda ularning amaliy qo'llanilish yo'nalishlari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlash, tahlil qilish va prognozlash imkonini beruvchi Big Data texnologiyalari hamda avtomatlashtirilgan qaror qabul qilish tizimlarini yaratishda sun'iy intellektdan foydalanish masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: Soliq ma'murchiligi, raqamli transformatsiya, sun'iy intellekt, Big Data, raqamli iqtisodiyot, soliq nazorati, ma'lumotlar tahlili, prognozlash, risklarni boshqarish

Abstract: This article provides a scientific and theoretical analysis of the role and significance of artificial intelligence and Big Data technologies in the process of digital transformation of tax administration, as well as the directions of their practical application. Issues regarding the use of artificial intelligence in creating Big Data technologies and automated decision-making systems that allow for the processing, analysis, and forecasting of large volumes of data are highlighted.

Keywords: Tax administration, digital transformation, artificial intelligence, Big Data, digital economy, tax control, data analysis, forecasting, risk management.

Аннотация: В данной статье с научно-теоретической точки зрения проанализированы роль и значение технологий искусственного интеллекта и Big Data в процессе цифровой трансформации налогового администрирования, а также направления их практического применения. Освещены вопросы использования технологий Big Data и искусственного интеллекта при создании автоматизированных систем принятия решений, позволяющих обрабатывать, анализировать и прогнозировать большие объемы данных.

Ключевые слова: Налоговое администрирование, цифровая трансформация, искусственный интеллект, Big Data, цифровая экономика, налоговый контроль, анализ данных, прогнозирование, управление рисками.

KIRISH

Jahon iqtisodiyotida raqamli transformatsiya jarayonlari jadallashib borayotgan hozirgi davrda soliq ma'murchiligini modernizatsiya qilish davlat moliyaviy barqarorligini ta'minlashning muhim omillaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Xususan, 2025–2026 yillarda global miqyosda soliq tizimlarini

raqamlashtirish, sun'iy intellekt va Big Data texnologiyalarini joriy etish orqali soliq yig'imlarining samaradorligini oshirish, yashirin iqtisodiyotni qisqartirish va soliq intizomini mustahkamlash ustuvor yo'nalishlardan biriga aylandi. So'nggi xalqaro tadqiqotlarga ko'ra, 2023-yilga kelib dunyo bo'yicha soliq ma'muriyatlarining qariyb 69 foizi sun'iy intellekt

texnologiyalaridan foydalanishni boshlagan bo'lib, bu ko'rsatkich so'nggi besh yil ichida keskin oshgan. Shu bilan birga, OECD ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yilgi tahlillarda 58 ta davlat soliq tizimlari o'rganilib, raqamli texnologiyalar soliq yig'ish, identifikatsiya va nazorat jarayonlarida markaziy rol o'ynayotgani ta'kidlangan. Ayniqsa, elektron deklaratsiya topshirish darajasi ayrim soliqlar bo'yicha 99 foizgacha yetgani raqamli platformalarning keng joriy etilganini ko'rsatadi[1].

Big Data texnologiyalarining amaliy samaradorligi ham aniq statistik ko'rsatkichlarda namoyon bo'lmoqda. Masalan, Buyuk Britaniyada soliq organlari tomonidan joriy etilgan ma'lumotlar tahlili tizimi orqali 2024–2025 moliyaviy yilida qo'shimcha 4,6 milliard funt sterling miqdorida soliq tushumi aniqlangan, bu esa avvalgi yillarga nisbatan 35 foizga ko'pdir²¹. Bu holat katta hajmdagi ma'lumotlarni integratsiyalash va tahlil qilish orqali soliqdan bo'yin tovlash holatlarini aniqlash samaradorligi sezilarli darajada oshganini ko'rsatadi.

Shuningdek, ilmiy tadqiqotlar sun'iy intellekt asosida ishlovchi tizimlar yordamida soliq huquqbuzarliklarini aniqlash darajasi 80 foizdan ortiq ko'rsatkichga yetishi mumkinligini ko'rsatmoqda. Bundan tashqari, AI texnologiyalarining soliq sohasidagi bozori ham jadal rivojlanib, 2026-yilga borib ushbu segment hajmi 2,3 milliard AQSh dollariga yetishi va yiliga 28 foiz o'sishi prognoz qilinmoqda[2].

Zamonaviy soliq tizimlarida sun'iy intellekt nafaqat nazorat vositasi, balki xizmat ko'rsatish sifatini oshiruvchi muhim instrument sifatida ham qo'llanilmoqda. Masalan, ayrim davlatlarda joriy etilgan raqamli yordamchilar millionlab murojaatlarni qayta ishlash orqali inson omilini kamaytirib, operatsion xarajatlarni qisqartirishga xizmat qilmoqda. Yuqoridagi tendensiyalar shuni ko'rsatadiki, soliq ma'murchiligini raqamli transformatsiya qilish jarayonida sun'iy intellekt va Big Data texnologiyalari nafaqat texnologik innovatsiya, balki fiskal siyosat samaradorligini oshiruvchi strategik vosita sifatida namoyon bo'lmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Soliq ma'murchiligini raqamli transformatsiya qilishda sun'iy intellekt va Big Data texnologiyalarining o'zni so'nggi yillarda ko'plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan chuqur o'rganilmoqda. Ushbu yo'nalishdagi ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, mazkur texnologiyalar soliq tizimini modernizatsiya qilishda strategik ahamiyat kasb etadi. Xalqaro miqyosda olib borilgan tadqiqotlarda OECD (Iqtisodiy hamkorlik va rivojlanish tashkiloti) ekspertlari tomonidan soliq ma'murchiligida raqamli texnologiyalarni joriy etish samaradorligi keng tahlil qilingan. OECDning "Tax Administration 2025" hisobotida ta'kidlanishicha, sun'iy intellekt va ma'lumotlar tahlili vositalari soliq organlariga real vaqt rejimida monitoring olib borish, soliq xavflarini aniqlash va avtomatlashtirilgan qaror qabul qilish imkonini bermoqda.

Hisobot mualliflari raqamli texnologiyalarni joriy etish soliq yig'imlarining oshishiga va ma'muriy xarajatlarning kamayishiga olib kelishini ilmiy asoslab

bergan. Amerikalik iqtisodchi olim Vito Tanzi o'z tadqiqotlarida soliq tizimining samaradorligi ko'p jihatdan axborot texnologiyalarining rivojlanish darajasiga bog'liqligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, raqamli iqtisodiyot sharoitida an'anaviy soliq nazorati usullari o'z samarasini yo'qotib boradi va ularni zamonaviy analitik tizimlar bilan almashtirish zarur[4]. Shu nuqtai nazardan, sun'iy intellekt soliq bazasini kengaytirish va yashirin iqtisodiyotni qisqartirishda muhim vosita sifatida qoraladi.

Shuningdek, Richard Bird tomonidan olib borilgan ilmiy ishlarda soliq ma'murchiligini takomillashtirishda institutsional islohotlar bilan bir qatorda texnologik omillar ham muhim ahamiyatga ega ekanini qayd etiladi. Olimning ta'kidlashicha, Big Data texnologiyalari yordamida soliq to'lovchilarning xatti-harakatlarini tahlil qilish orqali soliq siyosatini yanada aniq va maqsadli shakllantirish mumkin[5]. Sun'iy intellektning davlat boshqaruvidagi o'zni masalasida Ajay Agrawal, Joshua Gans va Avi Goldfarb tomonidan yozilgan ilmiy asarlarda AI texnologiyalari qaror qabul qilish xarajatlarini kamaytirishi va prognozlash aniqligini oshirishi asoslab berilgan[6]. Ularning tadqiqotlariga ko'ra, sun'iy intellekt ma'lumotlarni chuqur tahlil qilish orqali soliq tizimida xatoliklarni kamaytiradi va samaradorlikni oshiradi.

Yevropa tadqiqotchilaridan Ana Ines Basco hamda boshqa olimlar raqamli transformatsiya jarayonlarida davlat institutlarining moslashuvchanligi muhim ekanini ta'kidlaydi. Ularning fikricha, texnologiyalarni joriy etish faqat texnik jarayon emas, balki boshqaruv tizimini tubdan o'zgartirishni talab qiladi[7].

Mahalliy olimlardan O'zbekiston Respublikasi iqtisodchi olimlari tomonidan ham soliq tizimini raqamlashtirish masalalari o'rganilgan. Xususan, ular tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda soliq ma'murchiligida elektron xizmatlar, onlayn nazorat-kassa mashinalari, elektron hisob-fakturalar va avtomatlashtirilgan axborot tizimlarining joriy etilishi natijasida soliq tushumlari oshgani va yashirin iqtisodiyot ulushi qisqarayotgani ilmiy jihatdan asoslab berilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Bizning tadqiqotimiz metodologiyasi bo'lib, soliq ma'murchiligini raqamli transformatsiya qilish jarayonida sun'iy intellekt va Big Data texnologiyalari bo'yicha iqtisodiy munosabatlar hisoblanadi. Soliq ma'murchiligini raqamli transformatsiya qilishda sun'iy intellekt va Big Data texnologiyalarining bo'yicha nazariy asoslar umumlashtirildi hamda takomillashtirish tadqiq etildi. Tadqiqot jarayonida amaliy materiallarni taqqoslash va guruhlash kabi usullardan foydalanib, xulosa va takliflar ishlab chiqildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Respublikamizda raqamli iqtisodiyotni shakllantirish va uni amaliyotga keng joriy etish, bevosita buxgalteriya hisobi va soliqqa tortish metodologiyasini takomillashtirishni talab etadi.

²¹ https://www.pinsentmasons.com/out-law/news/hmrc-big-data-tax-revenue-boost-4-6-billion?utm_source=chatgpt.com
<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

2020-yil 5-oktabrdagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-6079-sonli Farmonining 15-ilovasi "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasi doirasida 2020-2022-yillarda iqtisodiy taraqqiyot, moliya-bank tizimi, davlat aktivlarini boshqarish, raqobatni rivojlantirish, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash va kambag'allikni qisqartirish sohalarini raqamli transformatsiya qilish"da Davlat soliq qo'mitasi tizimida raqamli texnologiyalarni joriy etish bo'yicha quyidagi loyihalarni amalga oshirish belgilangan:

- Soliq to'lovchilarni segmentlash, xavfli darajasidan kelib chiqib, inson omilini to'liq bartaraf etadigan soliq nazoratini amalga oshirishni nazarda tutuvchi «Tahlila-tahlil» dasturiy mahsulotini yaratish;

- Soliq auditining har bir qadamini avtomat tarzda qayd etib boradigan va uni ijrosini nazorat qiluvchi Soliq auditining nazorat tizimini yaratish;

- Davlat soliq qo'mitasining axborot tizimlari kompleksining yagona platformasini yaratish;

- Katta hajmdagi ma'lumotlarni boshqarish va tahlil qilish imkonini beruvchi «Big Data» texnologiyalarini yo'lga qo'yish²²].

2017-yilda iqtisodiy rivojlanish hamkorlik tashkiloti tomonidan raqamli iqtisodiyotga o'tishda avtomatik ravishda soliq ma'lumotlarini almashish standarti ishlab chiqilgan. Ko'plab rivojlangan davlatlar raqamlashtirish jarayonlari bilan bog'liq, o'zaro soliq sohasi maqsadlari uchun moliyaviy ma'lumotlarni avtomatik ravishda o'zaro almashish to'g'risida bitim tuzishgan.

Rivojlangan mamlakatlar (Avstraliya, Braziliya, Kanada, Xitoy, Chexiya, Estoniya, Nigeriya, Rossiya, Singapur, Buyuk Britaniya, AQSH) soliq tizimini raqamlashtirish istiqbollari, zamonaviy raqamli texnologiyalardan jismoniy va yuridik shaxslarni soliqqa tortish jarayonida qo'llash imkoniyatlari, qo'llanilishdagi yondashuvlarni har tomonlama tahlil qilish natijasida soliq ma'muriyatchiligini raqamlashtirish jarayoniga o'tgan.

Soliq tizimining raqamlashtirilishiga yordam beradigan muhim omillar qatoriga soliq madaniyatining yuqori darajasi, soliq deklaratsiyasining universal shakllari, yashirin iqtisodiyotga qarshi qat'iy choralar ko'rish zarurligini keltirish mumkin.

Soliq ma'murchiligini raqamli transformatsiya qilish jarayonida sun'iy intellekt va Big Data texnologiyalarining amaliy samaradorligini baholash uchun so'nggi yillarda (2020–2026) kuzatilgan statistik ma'lumotlar va xalqaro tajriba asosida kompleks tahlil amalga oshirildi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, raqamlashtirish darajasi oshgani sari soliq tushumlari hajmi ortib, yashirin iqtisodiyot ulushi qisqarib bormoqda. Xususan, 2024–2026 yillarda ko'plab davlatlarda sun'iy intellekt asosida risk-tahlil tizimlari joriy etilishi natijasida soliqdan bo'yin tovlash holatlarini aniqlash samaradorligi sezilarli darajada oshgan. Big Data texnologiyalari orqali real vaqt rejimida millionlab tranzaksiyalarni monitoring qilish imkoniyati paydo bo'lib, bu soliq bazasini kengaytirishga xizmat qilmoqda.

Quyidagi jadvalda ayrim davlatlar misolida raqamli texnologiyalar joriy etilishi natijasida soliq tushumlaridagi o'zgarishlar aks ettirilgan:

1-jadval

Raqamli texnologiyalar joriy etilishi natijasida soliq tushumlarining o'sishi (2022–2026)

Davlatlar nomi	2022 yil (mlrd)	2024 yil (mlrd)	2026 yil prognoz (mlrd)	2026/2022 yillarda o'zgarish (%)
AQSh	4900	5300	5 800	18,4%
Buyuk Britaniya	820	910	1 020	24,4%
Janubiy Koreya	410	460	530	29,3%
Estoniya	12	14	17	41,7%
O'zbekiston Respublikasi	63 trln so'm	82 trln so'm	105 trln so'm	66,7%

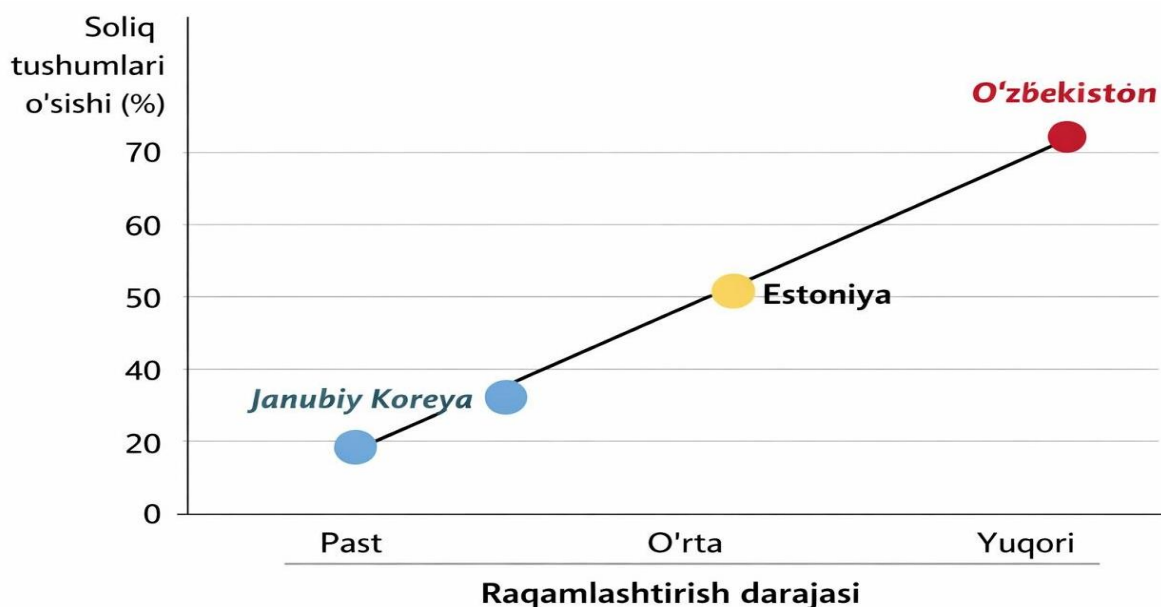
Yuqoridagi jadval ma'lumotlaridan ko'rinadiki, raqamli soliq tizimlari rivojlangan davlatlarda Estoniya va Janubiy Koreya davlatlarida o'sish sur'atlari yuqori bo'lib, bu bevosita sun'iy intellekt va Big Data texnologiyalaridan keng foydalanish bilan izohlanadi. O'zbekistonda ham so'nggi yillarda elektron hisob-fakturalar, onlayn nazorat-kassa tizimlari va avtomatlashtirilgan soliq monitoringi joriy etilishi natijasida soliq tushumlarida sezilarli o'sish kuzatilmoqda.

Shuningdek, tahlil natijalari sun'iy intellekt texnologiyalarining quyidagi yo'nalishlarda yuqori samaradorlik berayotganini ko'rsatdi:

- soliq xavflarini aniqlash (risk scoring tizimlari orqali);
- yashirin iqtisodiy faoliyatni aniqlash;
- soliq to'lovchilarning xatti-harakatlarini prognozlash;
- avtomatlashtirilgan tekshiruvlar orqali inson omilini kamaytirish.

²² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 5 oktyabrda PF-6079-sonli Farmonining "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasi doirasida 2020 — 2022 yillarda iqtisodiy taraqqiyot, moliya-bank <https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

tizimi, davlat aktivlarini boshqarish, raqobatni rivojlantirish, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash va kambag'allikni qisqartirish sohalarini raqamli transformatsiya qilish" 15-ilovasi.

1-rasm. Raqamli transformatsiya darajasi va soliq tushumlari o'rtasidagi bog'liqlik (2020–2026)

Rasm ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, raqamlashtirish darajasi oshgani sari soliq tushumlarining o'sish sur'atlari ham ortib bormoqda. Bu esa sun'iy intellekt va Big Data texnologiyalarining soliq ma'murchiligidagi bevosita iqtisodiy samaradorligini tasdiqlaydi.

Soliq tizimini raqamlashtirish soliq turlari ma'muriyatchiligi va mexanizmiga ta'sir ko'rsatadi. Boshqacha aytganda, soliq tizimini raqamlashtirish qo'shilgan qiymat solig'i bazasini aniqlash, hisoblash va budjetga to'lash mexanizmini raqamli transformatsiya etishni talab qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Olib borilgan ilmiy tahlillar natijasida soliq ma'murchiligini raqamli transformatsiya qilishda sun'iy intellekt va Big Data texnologiyalarining o'rni beqiyos. Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida ushbu texnologiyalar soliq tizimining samaradorligini oshirish, shaffofligini ta'minlash va inson omiliga bog'liq xatoliklarni minimallashtirishda muhim vosita sifatida namoyon bo'lmoqda. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, sun'iy intellekt asosida ishlovchi tizimlar yordamida soliq xavflarini aniqlash darajasi sezilarli oshadi, soliqdan bo'yin tovlash holatlari samarali aniqlanadi va nazorat jarayonlari avtomatlashtiriladi. Big Data texnologiyalari esa katta hajmdagi ma'lumotlarni real vaqt rejimida qayta ishlash orqali soliq bazasini kengaytirish va fiskal siyosat samaradorligini oshirish imkonini beradi.

O'zbekiston sharoitida ham so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan raqamlashtirish jarayonlari ijobiy natijalar bermoqda. Biroq, sun'iy intellekt va Big Data texnologiyalarini keng ko'lamda joriy etish hali ham tizimli yondashuvni talab etadi.

Shundan kelib chiqib, quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqildi:

Birinchidan, soliq ma'murchiligida sun'iy intellekt asosida ishlovchi risk-tahlil va prognozlash tizimlarini keng joriy etish zarur. Bu soliq nazoratining aniqligini oshirib, noqonuniy faoliyatlarni erta aniqlash imkonini beradi.

Ikkinchidan, yagona integratsiyalashgan Big Data platformasini shakllantirish lozim. Ushbu platforma bank tizimi, bojxona organlari, kadastr, statistika va boshqa axborot bazalarini o'zaro bog'lash orqali soliq ma'lumotlarining to'liqligini ta'minlaydi.

Uchinchidan, soliq organlarida raqamli kompetensiyalarni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Xodimlarni sun'iy intellekt, ma'lumotlar tahlili va zamonaviy axborot texnologiyalari bo'yicha muntazam o'qitish tizimini yo'lga qo'yish zarur.

Umuman olganda, soliq ma'murchiligini raqamli transformatsiya qilishda sun'iy intellekt va Big Data texnologiyalaridan samarali foydalanish O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta'minlash, davlat byudjeti daromadlarini oshirish va iqtisodiy shaffoflikni kuchaytirishda muhim strategik yo'nalish hisoblanadi.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

Alimova Komila Ilhom qizi Qarshi davlat texnika universiteti talabasi / Алимова Комила Илхом кизи студентка Каршинского государственного технического университета / Alimova Komila Ilhom qizi student of Karshi State Technical University
E-mail: alimovakomila01@gmail.com
ORCID: 0009-0008-4518-4778

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

- 1.OECD. Tax Administration 2025: Comparative Information on OECD and Other Advanced and Emerging Economies. Paris, 2025.
- 2.World Bank. Digital Transformation of Tax Administration: Policy and Practice. Washington D.C., 2024.
- 3.International Monetary Fund. Tax Administration and Digitalization: Enhancing Efficiency through Technology. IMF Working Paper, 2025.

4.Vito Tanzi. Tax Systems and Digital Economy: Challenges and Opportunities. Journal of Public Finance, 2023.

5.Richard Bird. Improving Tax Administration in Developing Countries. International Center for Public Policy, 2022.

6.Ajay Agrawal., Joshua Gans., Avi Goldfarb. Prediction Machines: The Simple Economics of Artificial Intelligence. Harvard Business Review Press, 2022.

7.Basco, Ana Inés. Techno-integration of Latin America: Institutions, Exponential Trade, and Equality in the Era of Algorithms. Inter-American Development Bank (IDB INTAL), 2017.

8.United Nations. E-Government Survey 2024: Digital Government in the Decade of Action. New York, 2024.

9.European Commission. Digital Economy and Society Index Report 2025. Brussels, 2025.

10.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Soliq ma‘murchiligini takomillashtirish va raqamlashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi farmon va qarorlari, 2020–2025.

11.O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi. Yillik hisobotlar va statistik ma‘lumotlar to‘plami. Toshkent, 2023–2025.

12.State Tax Committee of Uzbekistan. Annual Report on Tax Administration Reforms. Tashkent, 2024.

Mintaqa va tarmoqlar iqtisodiyoti
Economy of the region and industry
Экономика региона и отрасли

O‘ZBEKISTONDA BARQAROR QISHLOQ XO‘JALIGI AMALIYOTLARINI JORIY ETISHDA XULQ-ATVOR OMILLARINING ROLINI EMPIRIK TAHLILI

Tadjiyev Abdusame Abduhamidovich

ЭМПИРИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ РОЛИ ПОВЕДЕНЧЕСКИХ ФАКТОРОВ В ПРИНЯТИИ РЕШЕНИЙ О ВНЕДРЕНИИ ПРАКТИК УСТОЙЧИВОГО СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА В УЗБЕКИСТАНЕ

Таджиев Абдусаме Абдухамидович

AN EMPIRICAL ANALYSIS OF THE ROLE OF BEHAVIORAL FACTORS IN THE ADOPTION DECISION OF SUSTAINABLE AGRICULTURAL PRACTICES IN UZBEKISTAN

Tadjiev Abdusame Abdukhamidovich

Received: May 10, 2026 May: May 12, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekistondagi to'rtta hududdan - Andijon, Samarqand, Xorazm va Qashqadaryo viloyatlaridan - 1225 ta fermer xo'jaligida amalga oshirilgan so'rovnoma ma'lumotlari asosida barqaror qishloq xo'jaligi amaliyotlari (BQXA) va xulq-atvor omillarining o'zaro bog'liqligi empirik jihatdan o'rganiladi. Ko'p o'zgaruvchili probit (MVP) modeli yordamida almashlab ekish, go'ngdan foydalanish, lazerli yer tekislash va tomchilatib sug'orish amaliyotlari tahlil qilingan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, almashlab ekish xulq-atvor omillari bilan eng aniq bog'langan amaliyot bo'lib, xususan tavakkalchilikka moyillik, yo'qotishdan qochish va fermerchilikni davom ettirish xohishi muhim rol o'ynaydi.

Kalit so'zlar: barqaror qishloq xo'jaligi amaliyotlari, xulq-atvor iqtisodiyoti, ko'p o'zgaruvchili probit modeli

Аннотация. В данной статье на основе данных опроса 1 225 фермерских хозяйств из четырёх регионов Узбекистана — Андижанской, Самаркандской, Хорезмской и Кашкадарьинской областей — эмпирически исследуется взаимосвязь между устойчивыми агропромышленными практиками (УАП) и поведенческими факторами. С помощью многомерной пробит-модели (MVP) были проанализированы следующие практики: севооборот, применение органических удобрений, лазерное выравнивание земли и капельное орошение. Результаты показывают, что севооборот является практикой, наиболее тесно связанной с поведенческими факторами, при этом значительную роль играют склонность к риску, неприятие потерь и желание продолжать заниматься сельским хозяйством.

Ключевые слова: устойчивые агропромышленные практики, поведенческая экономика, многомерная пробит-модель

Abstract. This article empirically examines the relationship between sustainable agricultural practices (SAPs) and behavioral factors based on survey data collected from 1,225 farm households across four regions of Uzbekistan — Andijan, Samarkand, Khorezm, and Kashkadarya provinces. Using a multivariate probit (MVP) model, four practices were analyzed: crop rotation, manure application, laser land leveling, and drip irrigation. The results indicate that crop rotation is the practice most clearly associated with behavioral factors, with risk tolerance, loss aversion, and the willingness to continue farming playing significant roles.

Keywords: sustainable agricultural practices, behavioral economics, multivariate probit model

KIRISH

Qishloq xo'jaligida resurslardan oqilona foydalanish va tuproq unumdorligini saqlash bugungi kunda global miqyosdagi dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. O'zbekistonda esa ushbu masala ayniqsa muhim ahamiyat kasb etadi, chunki mamlakat qishloq xo'jaligi ko'p sonli kichik va o'rta fermer xo'jaliklariga asoslangan bo'lib, ular yer va suv resurslaridan intensiv foydalanadi. So'nggi o'n yillikda O'zbekistonda qishloq xo'jaligi sohasini modernizatsiya qilishga qaratilgan keng qamrovli islohotlar dasturi amalga oshirilib, muhim islohotlardan biri 2020-yilda paxta uchun davlat buyurtma tizimining bekor qilinishidir [3]. Ushbu islohot paxta-to'qimachilik qiymat zanjirida xususiyashtirish jarayonlariga yo'l ochib agroklasterning shakllanishiga, shtrnoma asosida dehqonchilik qilishga zamin yaratildi. Mazkur institutsional o'zgarishlar fermer xo'jaliklarining mustaqilligini oshirish, zamonaviy texnikalarga kirishni yaxshilash, maslahat (extension) xizmatlarini kuchaytirish hamda barqaror va diversifikatsiyalashgan ishlab chiqarishni qo'llab-quvvatlovchi texnologiyalarni joriy etishga qaratilgan kengroq siyosiy choralar bilan birga olib borildi [4]. 2020–2030-yillarga mo'ljallangan milliy rivojlanish strategiyasida qishloq xo'jaligini modernizatsiya qilish iqtisodiy transformatsiyaning markaziy yo'nalishi sifatida belgilangan bo'lib, u keng ko'lamli donorlar ishtiroki bilan qo'llab-quvvatlanmoqda [1, 3]. Tomchilatib sug'orish, lazerli tekislash va yerga nol ishlov berish tizimlari kabi texnologiyalar faol targ'ib qilinmoqda. Shu bilan birga, organik o'g'itlardan foydalanish, biologik himoya usullari, tuproq unumdorligini tiklash va sug'orish suv sarfini kamaytirishga qaratilgan xilma-xil almashlab ekish tizimlari ham ilgari surilmoqda.

Ushbu keng ko'lamli islohotlarga qaramasdan, barqaror amaliyotlarni amalda joriy etish darajasi bir xil emas. Ko'plab fermerlar moliyaviy cheklovlar, dastlabki investitsiya xarajatlarining yuqoriligi, ishonchli texnik ma'lumotlarga cheklangan kirish hamda agronomik bilimlardagi bo'shliqlar bilan to'qnash kelmoqda [4]. Barqaror qishloq xo'jaligi amaliyotlari (BQXA) — almashlab ekish, tomchilatib sug'orish, lazerli yer tekislash va organik o'g'itlardan foydalanish — hosildorlikni oshirish va atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytirish imkoniyatini beradi. Biroq tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, fermerlar bu amaliyotlarni har doim ham joriy etavermaydi. Buning ortida nafaqat iqtisodiy, balki xulq-atvor omillari ham muhim rol o'ynaydi. Shu nuqtai nazardan mazkur tadqiqot bevosita xulq-atvor omillari BQXAlarni joriy etishga qanday ta'sir qiladi degan savolga javob izlaydi. Ushbu tadqiqot O'zbekistonning to'rtta viloyatidagi — Andijon, Samarqand, Xorazm va Qashqadaryo — 1 225 ta fermer xo'jaligi misolida BQXAlardan foydalanish va xulq-atvor omillari o'rtasidagi bog'liqlikni empirik tahlil qilishni maqsad qilib qo'ygan.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Xulq-atvor omillarining BQXAlarni qo'llashga ta'siri xalqaro ilmiy adabiyotlarda keng o'rganilgan bo'lib, so'nggi yillarda iqtisodchi olimlar mazkur omillarning ahamiyatini yanada chuqurroq tahlil etishga

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

e'tibor qaratmoqda. Xulq-atvor omillari orasida tavakkalchilikka munosabat va sabrlik darajasi eng ko'p tadqiq etilgan omillardan hisoblanadi. Shu bilan birga, o'zgarishlarga qarshilik, shaxsiyat xususiyatlari va ijtimoiy normalar ham ushbu sohada muhim ko'rsatkichlar sifatida ilmiy muomalaga kiritilgan.

Dessart va boshqalar (2019) turli olimlarning tadqiqot natijalari asosida xulq-atvor omillarining BQXAlarni qabul qilishga ta'sirini keng ko'lamda muhokama qilgan. Ushbu tadqiqotda olimlar fermerlarning barqaror amaliyotlarni qabul qilmasligi ko'p hollarda o'zgarishlarga qarshilik bilan izohlanishini ta'kidlaydi. Xususan, status-kvo tarafdorligi hodisasi, ya'ni insonlarning har qanday o'zgarishni yo'qotish sifatida qabul qilishi va shu sababli joriy amaliyotlarini saqlab qolishga intilishi, fermerlar xatti-harakatida ham yaqqol namoyon bo'ladi. Bundan tashqari, fermerlar orasida o'rnatilgan tartibdan chetga chiqmaslik istagi, barqaror amaliyotlarning joriy etilishini sekinlashtiruvchi asosiy omillardan biri ekanligi qayd etilgan.

Tavakkalchilikka munosabat xulq-atvor omillari orasida alohida o'rin tutadi. Ushbu ko'rsatkich fermerlarning ekinlarni diversifikatsiya qilish, yangi marketing strategiyalarini tanlash va innovatsion ekin turlarini qabul qilish kabi xatti-harakatlariga bevosita ta'sir etadi. Zeweld va boshqalar (2020) Shimoliy Efiopiya misolida o'tkazgan empirik tadqiqotda tavakkalchilikdan qo'rqmaydigan fermerlar BQXAlarni qo'llashga ko'proq moyil ekanligini aniqlagan.

Sabrlik darajasining BQXAlarni qabul qilishdagi roli Le Cotty va boshqalar (2018) tomonidan Burkina Faso fermerlari misolida batafsil o'rganilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, sabrsiz fermerlar o'z yerlarining kichik qismini mineral o'g'itni talab qiladigan ekinlarga ajratadi hamda umuman kamroq o'g'it xarid qiladi va sarflaydi. Bundan kelib chiqadiki, sabrlik darajasi yuqori bo'lgan fermerlar nafaqat ko'proq o'g'it ishlatadi, balki o'g'itga talabchan ekin turlarini tanlashga ham ko'proq moyil bo'ladi. Demak, sabrlik ko'rsatkichi fermerlarning resurs sarflash hajmiga ham, ekin tanlash bo'yicha qaror qabul qilishiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ushbu xulosani Mehar, Yamano va Panda (2017)ning tadqiqoti ham tasdiqlab, mazkur tadqiqotda sabr-toqatli va tavakkalchilikka bardoshli fermerlar iqlim o'zgarishlariga chidamli yangi nav va texnologiyalarni qabul qilishga moyilligi isbotlangan. Djanibekov va boshqalar (2026) o'z ilmiy tadqiqotlarida BQXAlardan xususan, almashlab ekish, yerni lazer yordamida tekislash, organik o'g'itlardan foydalanish va tomchilatib sug'orishdan foydalanishga ta'sir qiluvchi ijtimoiy-iqtisodiy, institutsional, texnologik, xulq-atvor kabi omillarni tadqiq qilishgan bo'lib, mazkur maqolada bevosita ushbu olimlarning ishlari asos qilib olindi va keng foydalanildi.

TADDIQOT METODOLOGIYASI

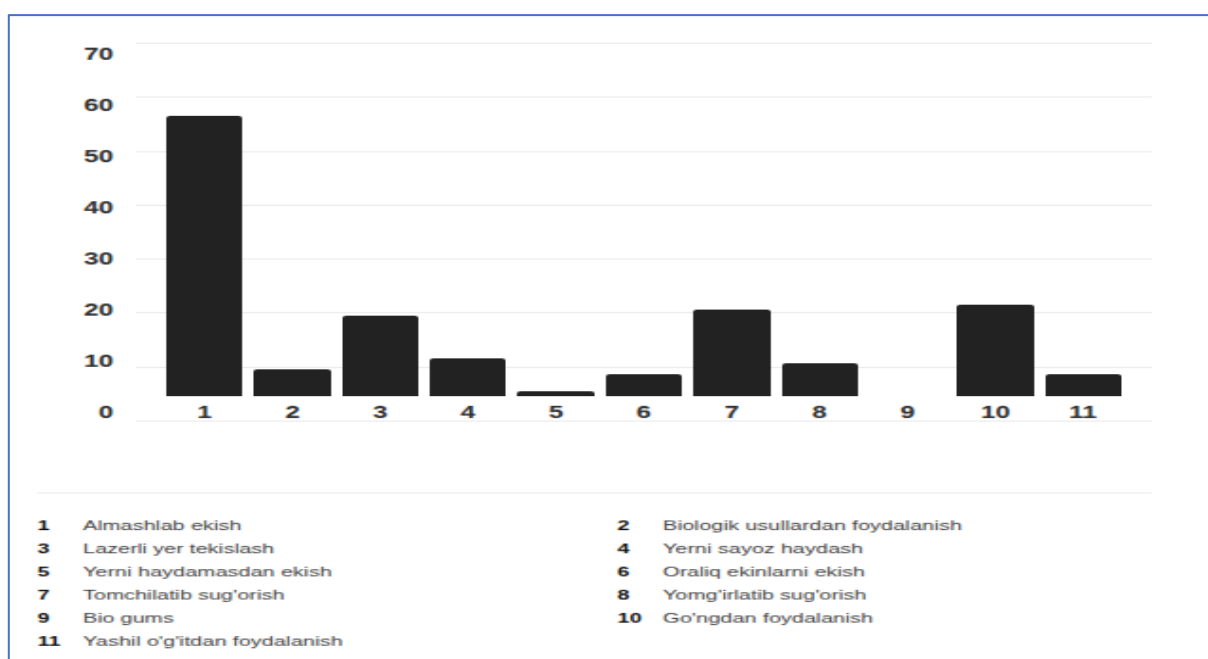
Tadqiqot O'zbekistonning to'rtta hududini qamrab oladi: Farg'ona vodiysidan Andijon viloyati, Zarafshon vohasidan Samarqand viloyati, Xorazm vohasidan Xorazm viloyati va Surxon vohasidan Qashqadaryo viloyati. So'rovnoma 1 225 ta fermer xo'jaligi ishtirok etdi.

Har bir fermerdan 11 turdagi BQXAlardan foydalanish holati, foydalanish muddati, qo'llanadigan maydon hamda foydalanish yoki foydalanmasligi sabablari to'g'risida ma'lumot to'plandi. Agar fermer biror amaliyotni kamida bir marta qo'llagan bo'lsa, u "foydalanuvchi" sifatida tasniflanadi.

1-rasmda tanlangan fermer xo'jaliklarining 11 turdagi BQXAlardan foydalanish holati keltirilgan bo'lib, avvalo, almashlab ekish eng keng tarqalgan amaliyot bo'lib, so'rovnomada qatnashgan fermerlarning deyarli 50% dan ko'prog'i ushbu amaliyotdan foydalangan. Foydalanish darajasi bo'yicha keyingi o'rinlarda go'ngdan foydalanish, tomchilatib sug'orish va lazerli yer tekislash amaliyotlari bo'lib, so'rovnomadagi 20% dan kamroq fermerlar ushbu BQXAlarni joriy etishgan. Tahlillar Xorazm viloyatidagi fermerlar lazerli yer tekislash va tomchilatib sug'orish texnologiyalaridan ko'proq foydalanishini ko'rsatdi.

Bundan tashqari, zararkunandalarga qarshi biologik usullardan foydalanish, yerni sayoz haydash, yerni haydamasdan ekish, oraliq ekinlarni ekish, bio-gumusdan foydalanish hamda yashil o'g'itdan foydalanish amaliyotlari past darajada qo'llanilgan bo'lib, bu kabi yer degradatsiyasini kamaytirishga qaratilgan amaliyotlar hanuz yetarlicha qo'llanilmayotganini ko'rsatadi.

1-rasm ma'lumotlaridan aksariyat BQXAlarini qo'llash darajasi past bo'lganligi sababli, statistik tahlillar uchun biz qo'llash darajasi boshqa BQXAlarga nisbatan yuqori bo'lgan to'rtta— almashlab ekish, go'ngdan foydalanish, tomchilatib sug'orish va lazerli yer tekislash— amaliyotlarini tanlab oldik. Chunki BQXAlaridan foydalanishga omillar xususan xulq-atvor omillari ta'sirini aniqlashni tahlil qilish uchun tanlangan to'rtta amaliyot bo'yicha kuzatuvlar soni yetarli ekanligi aniqlandi.

1-rasm. Respublika bo'yicha so'rovnomada ishtirokchilari o'rtasida barqaror qishloq xo'jaligi amaliyotlaridan foydalanish darajasi

Asos: So'rovnomada ma'lumotlari asosida muallif hisb kitobi

BQXAlardan foydalanish va xulq-atvor omillarining o'zaro bog'liqligini baholash uchun ko'p o'zgaruvchili probit (Multivariate Probit – MVP) modelidan foydalanildi. Bu model bevosita tanlangan 4 ta BQXAlar o'rtasidagi mumkin bo'lgan o'zaro

bog'liqlikni hisobga olish uchun qo'llaniladi. Ushbu 4 ta BQXA AE – Almashlab ekish; GF – Go'ngdan foydalanish; TS – Tomchilatib sug'orish; LT – Lazerli yer tekislashlarni hisobga olgan holda model quyidagicha yozilishi mumkin:

$$D_{ik}^* = \delta_k X_{ik} + \varepsilon_{ik}, (k=AE, GF, TS, LT) \quad (1)$$

Bu yerda D_{ik}^* yashirin erkli o'zgaruvchini ifodalaydi va u tanlangan BQXAni joriy etish natijasida kutilayotgan foyda darajasi bilan ifodalanadi. X_i i -chi fermer xo'jaligining kuzatilgan omillari ($i=1 \dots N$). Kuzatilgan omillarga xulq-atvor omillari bilan birgalikda, fermer xo'jaligining ijtimoi-iqtisodiy, institutsional, omillarini ham o'z ichiga oladi.

Fermer xo'jaligi BQXAni qo'llaydi, agar uni qo'llashdan kutilayotgan foyda qo'llamaslikdan olinadigan foydaga nisbatan yuqori bo'lsa. Ikkinchi tenglamalar tizimi esa fermer xo'jaliklarining kuzatiladigan ikkilik tanlov o'zgaruvchilarini quyidagicha ifodalaydi:

$$D_{ik} = \begin{cases} 1 & \text{agar } D_{ik}^* > 0 \\ 0 & \text{aks holda} \end{cases} \quad (2)$$

TAHLIL VA NATIJALAR

Tanlangan modeldan foydalangan holda xulq-atvor omillarining 4 ta BQXAlar bilan bog'liqligi natijalari quyidagi jadvalda keltirilgan (1-jadval). Shu

o'rinda aytib o'tish kerakki, tadqiqot davomida bir qancha nazorat omillarini ham baholagimiz. Lekin maqolada asosiy xulq-atvor omillariga ko'proq to'xtalib o'tamiz.

1-jadval.**Ko'p o'zgaruvchili probit model natijalari**

O'zgaruvchilar nomi	O'zgaruvchilar ta'rifi	Almashlab ekish	Go'ngdan foydalanish	Lazerli yer tekislash	Tomchilatib sug'orish
Xulq-atvor omillari		(1)	(2)	(3)	(4)
Tavakkalchilikka moyillik	Fermer tavakkal qilishga tayyor (kategoriya, 1–5, 5 = juda tayyor).	0.105* (0.063)	-0.108 (0.076)	-0.015 (0.145)	0.087 (0.073)
Yo'qotishdan qochish darajasi	Fermer qishloq xo'jaligi faoliyatida mumkin bo'lgan foydadan ko'ra ehtimoliy yo'qotishlardan ko'proq xavotirlanadi (kategoriyali, 1–5, 5 = to'liq roziman).	-0.290*** (0.042)	0.050 (0.050)	-0.127 (0.114)	0.040 (0.052)
Sabrlilik darajasi (1–5, 5 = kelajakda yuqoriroq natija uchun kutishga tayyorlik)	Fermer kelajakda yanada yaxshi natijaga erishish uchun bugungi yaxshi imkoniyatdan voz kechishga tayyor (kategoriya, 1–5, 5 = juda tayyor).	-0.018 (0.052)	-0.003 (0.064)	0.194* (0.117)	0.042 (0.067)
Fermerchilikni davom ettirish xohishi	Fermer xo'jaligi faoliyatini davom ettirish rejalashtirilgan yillar soni (yil)	0.018*** (0.003)	-0.005 (0.003)	-0.009 (0.006)	-0.016*** (0.003)
Sinovdan o'tmagan BQXAlarni qo'llashga tayyorlik	Fermer BQXAlarni ularning foydasi hali to'liq isbotlanmagan bo'lsa ham qo'llaydi (kategoriya, 1–5, 5 = to'liq roziman).	0.011 (0.042)	-0.013 (0.049)	0.069 (0.092)	0.037 (0.050)
Hududiy omillar		(1)	(2)	(3)	(4)
Xorazm	Xorazm viloyatida joylashgan fermerlar (1/0, 1=ha)	-0.230 (0.149)	-1.175*** (0.210)	2.599*** (0.342)	-0.483*** (0.187)
Qashqadaryo	Qashqadaryo viloyatida joylashgan fermerlar (1/0, 1=ha)	-0.264 (0.173)	0.838*** (0.206)	-5.570*** (0.501)	-0.947*** (0.216)
Samarqand	Samarqand viloyatida joylashgan fermerlar (1/0, 1=ha)	-0.128 (0.168)	-0.453** (0.221)	-4.884*** (0.461)	-0.426* (0.219)
Boshqa nazorat omillar		Ha	Ha	Ha	HA
_cons		-1.155* (0.607)	-2.244*** (0.863)	-3.055** (1.511)	-0.221 (0.845)
Model diagnostikasi					
ρ_{21}			-0.413*** (0.062)		
ρ_{31}			-0.021 (0.101)		
ρ_{41}			-0.412*** (0.061)		
ρ_{32}			0.082 (0.149)		
ρ_{42}			-0.050 (0.089)		
ρ_{43}			0.038 (0.125)		
Log pseudolikelihood			-1497.165***		
Wald χ^2 (152)			4254.03***		
Likelihood ratio test of $\rho_{21} = \rho_{31} = \rho_{41} = \rho_{32} = \rho_{42} = \rho_{43} = 0$ χ^2 (6)			73.213***		
N			1225		

Izoh: Qavslar ichidagi standart xatolar. *, ** va *** mos ravishda 10%, 5% va 1% darajalarida statistik ahamiyatni bildiradi. Manba: So'rovnoma ma'lumotlari asosida muallif hisob kitobi

Xulq-atvor omillari tahlili

Tavakkalchilikka moyillik: Tavakkalchilikka yuqori moyillik almashlab ekish bilan ijobiy va statistik jihatdan muhim bog'liqlikka ega ($\beta = 0.105$, $p < 0.10$). Boshqa uch amaliyot uchun esa bu bog'liqlik statistik

ahamiyatsiz bo'ldi. Demak, tavakkalchilikka moyil fermerlar almashlab ekishni tezroq qabul qilar ekan.

Yo'qotishdan qochish: Ushbu omil almashlab ekish bilan kuchli va salbiy bog'liq ($\beta = -0.290$, $p < 0.01$). Ya'ni, yo'qotishdan ko'proq qo'rqadigan fermerlar

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

almashlab ekishni kamroq qo'llaydi. Bu topilma klassik istiqbol nazariyasi (prospect theory) bilan uyg'un: yo'qotish xavfi mavjud amaliyotdan voz kechishni qiyinlashtiradi.

Sabrlilik darajasi: Kelajakka yo'naltirilgan fermerlar lazerli yer tekislashni ko'proq qo'llaydi ($\beta = 0.194$, $p < 0.10$). Bu mantiqan to'g'ri: lazerli yer tekislash katta boshlang'ich investitsiya talab qilib, foydasini uzoq muddatda beradi.

Fermerchilikni davom ettirish xohishi: Bu omil almashlab ekish bilan ijobiy ($\beta = 0.018$, $p < 0.01$), tomchilatib sug'orish bilan esa salbiy ($\beta = -0.016$, $p < 0.01$) bog'liq. Fermerchilikni uzoq davom ettirish niyatidagi fermerlar almashlab ekishni ko'proq qo'llasada, tomchilatib sug'orishni kamroq qo'llaydi.

Sinovdan o'tmagan amaliyotlarni qo'llash tayorligi ko'rsatkichi esa to'rtta amaliyotdan birortasi bilan ham statistik jihatdan ahamiyatli bog'liqlikni ko'rsatmadi.

Hududiy omillar amaliyotlarni qabul qilishning hududga xos xususiyatga ega ekanligini ko'rsatadi. Bu yerda Andijon viloyati referens hudud bo'lib, ushbu referens hudud ya'ni Andijon viloyati bilan solishtirganda, Xorazm viloyatidagi fermer xo'jaliklarida go'ngdan va tomchilatib sug'orishdan foydalanish ehtimoli kam bo'lsa, lazerli yer tekislash ehtimoli yuqori ekanligi aniqlandi. Qashqadaryo viloyati fermer xo'jaliklarida go'ngdan foydalanish ehtimoli Andijon viloyti fermerlariga nisbatan yuqoriroq, lazerli yer tekislash va tomchilatib sug'orishdan foydalanish ehtimoli esa kamroq ekanligi aniqlandi. Samarqand viloyatidagi fermer xo'jaliklarida esa Andijon viloyatiga qaraganda go'ngdan, lazerli yer tekislash va tomchilatib sug'orishdan foydalanish ehtimoli kamroq ekanligini ko'rishimiz mumkin. Ushbu hududiy natijalar to'rtta amaliyotning tarqalishi hududlar bo'yicha notekis ekanligini ko'rsatadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari xulq-atvor omillarining BQXAlarni qabul qilishda muhim rol o'ynashini tasdiqlaydi. Xususan, almashlab ekish, tavakkalchilikka moyillik, yo'qotishdan qochish hamda fermerchilik faoliyatini davom ettirish istagi bilan sezilarli bog'liqlik aniqlanadi. Ushbu natijalar agrar siyosatni ishlab chiqishda muhim amaliy ahamiyatga ega. Fermerlarni BQXAlarni qabul qilishga rag'batlantirishda nafaqat moliyaviy instrumentlar, balki psixologik to'siqlarni kamaytirish ham muhim hisoblanadi. Jumladan, yo'qotish xavfini pasaytirishga qaratilgan sug'urta mexanizmlari yoki kafolatlangan narx tizimlari almashlab ekish amaliyotini kengroq joriy etishga xizmat qilishi mumkin.

Shu bilan birga, hududiy farqlar har bir viloyat uchun moslashtirilgan siyosiy yondashuvlarni talab qiladi. Masalan, Xorazm viloyatida lazerli yer tekislash bo'yicha to'plangan tajriba boshqa hududlar uchun ham samarali model sifatida alohida o'rganilishi mumkin. Bundan tashqari, paxta yetishtiruvchi fermerlar va boshqa turdagi fermerlar o'rtasida kuzatilayotgan texnologik tafovut agroklastlar islohoti doirasida barcha fermerlarning teng imkoniyatlardan

foydalanayotganligini qayta baholash zarurati ko'rsatadi.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

Tadjiyev Abdusame Abduxamidovich Samarqand agroinnovatsiyalar va tadqiqotlar instituti, i.f.f.d (PhD), Dr., mustaqil tadqiqotchi, Germaniyaning Halle shahridagi "O'tish davri iqtisodiyoti mamlakatlarida qishloq xo'jaligini rivojlantirish Leybnets instituti" ilmiy xodimi / Таджиев Абдусаме Абдухамидович Самаркандский институт агроинноваций и исследований, i.f.f.d (PhD), Dr., независимый исследователь, Научный сотрудник Института Лейбница по развитию сельского хозяйства в странах с переходной экономикой, г. Галле, Германия. / Tadjiev Abdusame Abdukhamidovich independent researcher at Samarkand agroinnovations and research university PhD, Dr., Research Associate at Leibniz Institute of Agricultural Development in Transition Economies (IAMO), Halle (Saale), Germany

E-mail: aaabdusame@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6429-2124

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020 — 2030-yillarga mo'ljallangan strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5853-son farmoni 2019 yil 23-oktyabr. www.lex.uz. Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.
2. Dessart, F. J., Barreiro-Hurlé, J., & van Bavel, R. (2019). Behavioural factors affecting the adoption of sustainable farming practices: a policy-oriented review. *European Review of Agricultural Economics*.
3. Djanibekov, N., Kurbanov, Z., Tadjiev, A., Dhehibi, B., & Akramkhanov, A. (2026). Determinants and impacts of individual and combined adoption of sustainable agricultural practices in Uzbekistan (No. 203). IAMO Discussion Paper.
4. Kurbanov, Z., Djanibekov, N., & Herzfeld, T. (2025). Land property rights and investment incentives in movable farm assets: Evidence from post-Soviet Central Asia. *Comparative Economic Studies*, 67(2), 396-425.
5. Le Cotty, T., Maître d'Hôtel, E., Soubeyran, R., & Subervie, J. (2018). Linking risk aversion, time preference and fertiliser use in Burkina Faso. *The Journal of Development Studies*, 54(11), 1991-2006.
6. Mehar, M., Yamano, T., & Panda, A. (2017). The role of gender, risk, and time preferences in Farmers' Rice variety selection in eastern India. *Asian Journal of Agriculture and Development*, 14(1), 17-36.
7. Zeweld, W., Van Huylenbroeck, G., Tesfay, G., Azadi, H., & Speelman, S. (2020). Sustainable agricultural practices, environmental risk mitigation and livelihood improvements: Empirical evidence from Northern Ethiopia. *Land Use Policy*, 95, 103799.

INSTITUTIONAL MECHANISMS FOR ENSURING FOOD SECURITY IN UZBEKISTAN AND PROSPECTS FOR INTERNATIONAL COOPERATION

Boboqulov Sanjar Baxronkulovich

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ МЕХАНИЗМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПИЩЕВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В УЗБЕКИСТАНЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ МЕЖДУНАРОДНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

Бобокулов Санжар Бахронкулович

O‘ZBEKISTONDA OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI TA’MINLASHNING INSTITUTSIONAL MEKANIZMLARI VA XALQARO HAMKORLIK ISTIQBOLLARI

Boboqulov Sanjar Baxronkulovich

Received: May 14, 2026 May: May 17, 2026 May: May 21, 2026 Published: June 1, 2026

Abstract: this article analyzes institutional mechanisms for ensuring food security in Uzbekistan and prospects for international cooperation. The study examines the impact of global factors affecting food security, such as climate change, water scarcity, demographic pressure, and geopolitical instability, on the agricultural sector. It also examines reforms implemented in the country to ensure food security, including the agro-cluster system, subsidies, concessional loans, and the introduction of innovative technologies.

Key words: food security, institutional mechanisms, international cooperation, agricultural sector, agrocluster, logistics infrastructure, agriculture, innovative technologies, sustainable development, export potential, food quality, water resources, climate change.

Аннотация: в данной статье анализируются институциональные механизмы обеспечения продовольственной безопасности в Узбекистане и перспективы международного сотрудничества. В исследовании рассматривается влияние глобальных факторов, влияющих на продовольственную безопасность, таких как изменение климата, дефицит воды, демографическое давление и геополитическая нестабильность, на сельскохозяйственный сектор. Также рассматриваются реформы, проводимые в стране для обеспечения продовольственной безопасности, включая агрокластерную систему, субсидии, льготные кредиты и внедрение инновационных технологий.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, институциональные механизмы, международное сотрудничество, аграрный сектор, агрокластер, логистическая инфраструктура, сельское хозяйство, инновационные технологии, устойчивое развитие, экспортный потенциал, качество продуктов питания, водные ресурсы, изменение климата.

INTRODUCTION

The world's population is growing every year, and the corresponding reduction in available fertile land is one of the pressing problems observed not only globally, but also in our country. For example, in recent years, the expansion of urban areas, improved infrastructure, and increased food consumption by the population have led to an increase in demand for them. This, in turn, requires

ensuring food security, improving its legislative framework, using modern technologies, developing intensive agriculture, and improving the institutional structure. In particular, according to the Food and Agriculture Organization of the United Nations, "730 million people in the world face the problem of hunger and malnutrition" [1]. Therefore, to overcome this global problem, it is necessary to assess the situations that may

arise in our country and find the right solution for them. In support of our idea, the Strategy of the Republic of Uzbekistan for Ensuring Food Security and Healthy Nutrition until 2030 sets as a priority the task of “strengthening the resilience of agricultural and food production processes and their markets to natural and man-made disasters and the risks of climate change” [2]. Therefore, improving institutional mechanisms for ensuring food security and strengthening international cooperation in its implementation is one of the pressing issues of our time. Ensuring food security in Uzbekistan has been identified as a priority of state policy, and institutional reforms are being implemented in this area. In particular, the introduction of a cluster system in agriculture, the rational use of land and water resources, the adoption of innovative technologies in production processes, and the application of international standards contribute to improving the efficiency of the agricultural sector. At the same time, regional disparities in development, water shortages, and the inefficient use of export potential highlight the need for a systemic approach in this area.

LITERATURE REVIEW

Food security is one of the most important and complex processes in the modern global economy and international politics. In recent years, climate change, demographic pressure, geopolitical instability, and disruptions in global supply chains have further exacerbated the risks in this area. Therefore, ensuring food security is directly linked not only to economic stability at the national level, but also to the effectiveness of international cooperation and institutional mechanisms. In particular, the manuscript by R. P. Escamilla, “Definitions, Concepts, Frameworks, Measurements, and Applications of Food and Nutrition Security: Global Lessons” [3], contains an in-depth analysis of the modern theoretical evolution of the concept of food security and the mechanisms for its practical assessment. The scientist interprets food security as a primary link in human health and social well-being, clarifying the conceptual boundaries of this concept. The study aims to assess the institutional capacity of the international indicator system used to monitor food security. However, the scientist sheds light on the theoretical foundations of food security. In particular, the correlation between poverty, social inequality, and health indicators is not considered.

The article “Multi-level Policy Implementation of a Six-Dimensional Model of Food Security” [4] by J. Clapp, W. Moseley et al. examines the process of adoption of the six-dimensional model of food security by international and national political institutions. These include: accessibility, usability, sustainability, political systems, and resilience. At the same time, the report “The UK Food Security Report”, published by the UK government, shows that the six-dimensional institutional model for assessing food security is integrated into public policy” [5]. The report notes that the national monitoring system has been improved based on the indicators of accessibility, use, sustainability, agency, and environmental sustainability. At the same time, the fact that the applicability of this system in developing

countries has not yet been sufficiently analyzed remains a scientific gap.

In his article “Global and Local Perspectives on Food Security and Food Systems” [6], J. Fanzo provides a scientific basis for the impact of inequality in the global food market, environmental degradation, and geopolitical instability on food security. He argues that the gap in coordination between global policy and local governance institutions is one of the main causes of food security threats and proposes an approach to modeling food systems as complex ecological-economic systems. However, the lack of a methodologically complete integration of local conditions into institutional indicators remains a scientific limitation.

Local scholars have conducted numerous studies on food safety and institutional improvement. In particular, the textbook “Fundamentals of Food Safety” [7] by KODaev, DTatakulova, and ZD Kholmurodova covers the environmental aspects of nutrition and priority issues of food safety, while the article by ABKhojaeva “Prospects for International Legal Cooperation between the Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) and the Republic of Uzbekistan” [8] analyzes the contribution of the Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) to food safety in the region of Uzbekistan, as well as the regulatory documents and recommendations developed by FAO that serve to strengthen Uzbekistan’s participation in international food safety, and promising strategic areas of international cooperation based on the principles of international law.

In his article “Features of Ensuring Food Security in Uzbekistan” [9], IMBabaev examines the relevance of ensuring food security, its importance for the country’s economic security, and the specifics of the socio-economic reforms being carried out in this regard in our country, while D.Sh. Kasimov, in his article “Problems and Solutions for Ensuring Food Security in Uzbekistan” [10], examines key factors such as the efficiency of the agricultural sector, limited water resources, climate change, logistics infrastructure, and population income. He also analyzes modern approaches to food security based on international organizations (FAO, World Bank, IFPRI) and the latest scientific literature.

RESEARCH METHODOLOGY

This study utilized a comprehensive approach to analyzing institutional mechanisms for food security. The research utilized methods of scientific knowledge analysis and synthesis, comparative analysis, systematic approaches, and statistical and logical analysis. Specifically, the experience of international organizations and foreign countries in ensuring food security was examined and its applicability to Uzbekistan’s context was analyzed. The institutional foundations of food security were also assessed based on data from the Food and Agriculture Organization of the United Nations, the World Bank, and the Asian Development Bank, as well as national regulatory documents, government programs, and statistical data. The study systematically examined factors influencing food security, including agricultural production, logistics

infrastructure, water resources, climate change, and the interdependence of international cooperation.

ANALYSIS AND RESULTS

Global climate change, geopolitical conflicts, pandemics, and disruptions in the global economic logistics system have made food security a strategic priority. Particularly in developing countries, ensuring a sustainable supply of high-quality and safe food products is a priority for public policy. The concept of food security entails ensuring an uninterrupted supply of sufficient high-quality and safe food products. Specifically, according to the approach developed by the Food and Agriculture Organization (FAO) of the United Nations, food security comprises four key components[11]:

- Availability of food products;
- Their economic and physical impact on the population;
- Level of quality and safety;
- Stability of supply.

The institutional framework represents a system of interaction between government agencies, the regulatory framework, financial institutions, research centers, and international organizations. This framework is an important factor determining the effectiveness of food safety management.

In recent years, the Republic of Uzbekistan has also been implementing large-scale reforms aimed at modernizing the agricultural sector, introducing market mechanisms in agriculture, supporting agricultural activities, and increasing food production. In particular, the Law of the Republic of Uzbekistan “On Food Safety”[12] aims to regulate relations in the field of food safety, including state support for the food safety sector, as well as the rights and obligations of consumers and business entities in the field of food safety. Ensuring food safety is closely linked not only to increasing production volumes, but also to the development of effective institutional management and international cooperation. However, today, the following problems remain in ensuring food safety in Uzbekistan (Fig. 1).

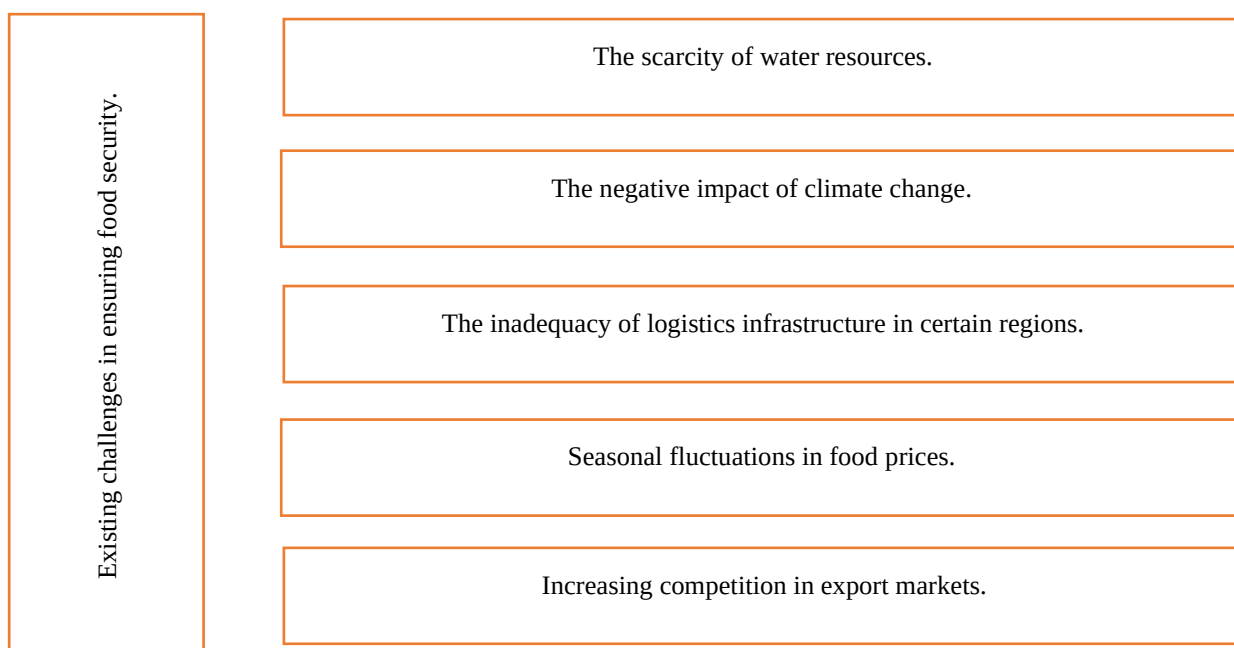

Figure 1. Current problems of ensuring food security [13].

Water shortages and the negative impacts of climate change undermine the sustainability of agricultural production and directly threaten food security. In some regions, underdeveloped logistics infrastructure hinders the efficient delivery of produce to consumers, while seasonal price volatility limits the ability of the population, especially the poor, to purchase food. Increased competition in export markets puts additional pressure on domestic market balances, further exacerbating the systemic nature of these problems.

In practice, we see evidence that the aforementioned problems are being addressed annually through state programs and presidential decrees. In particular, as a result of measures adopted in the Decree of the President of the Republic of Uzbekistan “On Additional Measures to Ensure Food Security in the

Republic”[14] to develop the food industry in the country, attract investment funds to this sector, and support export activities, the volume of food production has exceeded USD 6.1 billion, and the annual volume of exports has reached USD 510 million. Furthermore, over the past three years, the production of 75 types of import-substituting food products has been ensured, valued at USD 289.9 million, while the volume of imports has decreased by 7.4 percent. The share of the food industry in the country’s total industry has increased from 14 percent to 16.6 percent.

Based on the above review of the literature and existing problems in the field of food security in Uzbekistan, we propose the following mechanism (Fig. 2).

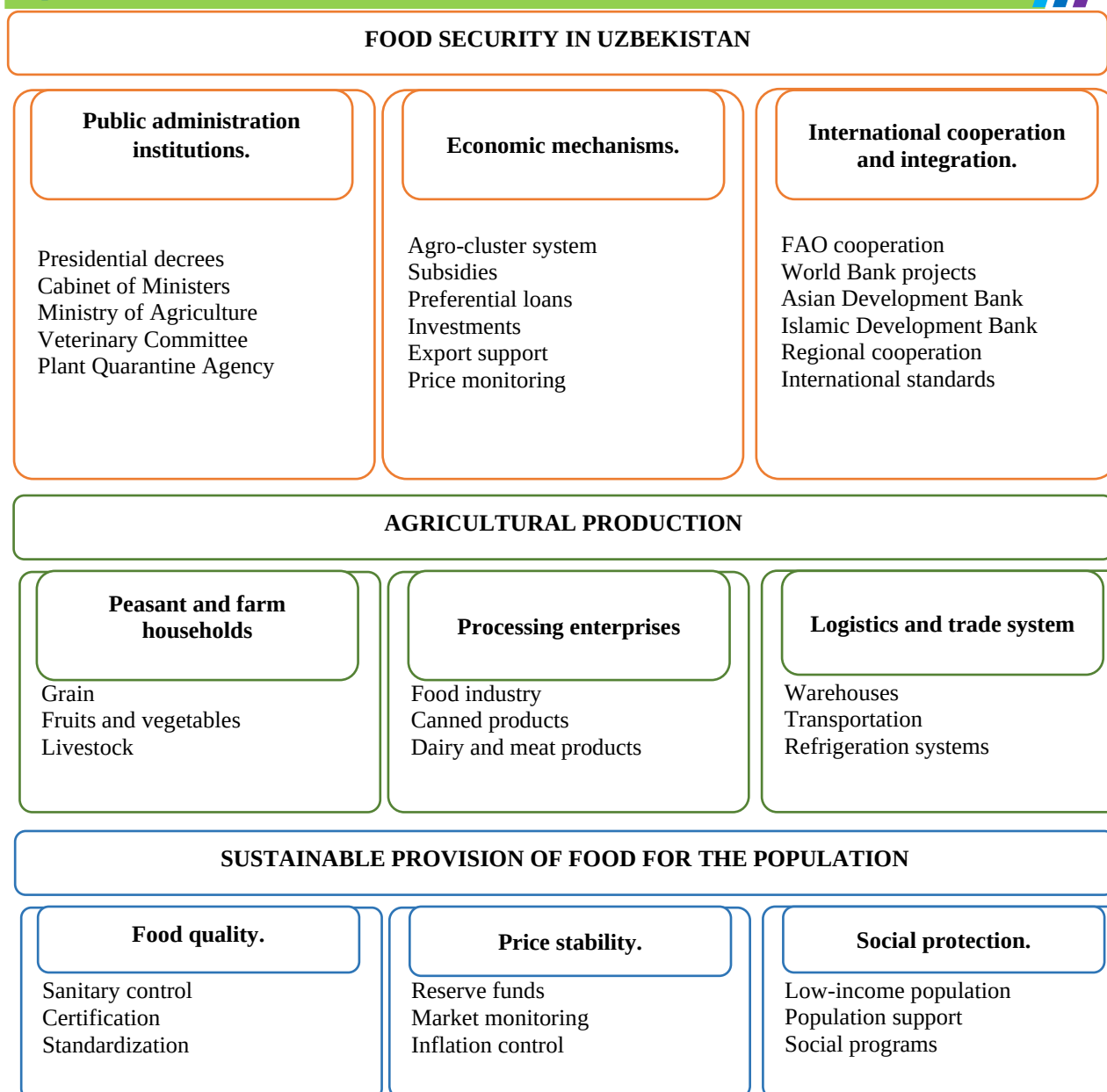

Figure 2. Institutional mechanism for ensuring food security in Uzbekistan [13].

This picture represents a multi-level and interconnected institutional mechanism for ensuring food security in Uzbekistan. It reflects the functioning of government bodies, economic mechanisms, agricultural producers, the logistics system, and international cooperation institutions as a unified system. Specifically, the state promotes the sustainable development of food production by regulating agricultural policy, distributing subsidies, providing preferential loans, and improving the regulatory framework. At the same time, the development of agro-clusters and processing plants is an important factor in improving product quality, filling the domestic market, and strengthening export potential.

This mechanism also emphasizes the role of international cooperation in ensuring food security. In particular, collaboration with international organizations such as the Food and Agriculture Organization of the United Nations, the World Bank, and the Asian Development Bank enables the introduction of modern agricultural technologies, the effective management of

water resources, and the development of logistics infrastructure. This creates the necessary conditions for meeting the population's growing demand for high-quality and safe food, ensuring price stability, and strengthening the social protection system. The effective functioning of this institutional system is crucial for ensuring the country's economic stability and national security.

Furthermore, to ensure food security in Uzbekistan, forecasts based on alternative scenarios for the medium and long term have been developed. As part of the new economic policy implemented in 2017, processes have been initiated to modernize the agricultural sector, improve production efficiency, and widely implement intensive technologies and innovative solutions. These reforms are aimed at strengthening the country's food security, developing the cluster system, and expanding the deep processing of agricultural products.

Main areas of cooperation with international organizations [13]

Partner organizations	The essence of cooperation with Uzbekistan
Food and Agriculture Organization	It provides technical cooperation to modernize agriculture, strengthen food security, introduce agricultural technologies and support farmers.
World Bank	This will help modernize irrigation systems, manage water resources, develop rural infrastructure and finance agricultural reforms.
Asian Development Bank	This will help develop the agricultural sector, improve logistics systems, finance investment projects in rural areas, and introduce innovative technologies.
Islamic Development Bank	Provides investments and credit lines for the development of the food industry, livestock farming and processing industries.
World Trade Organization	Provides advisory and institutional support for Uzbekistan's integration into the international trading system, increasing export potential, and implementing international standards.
European Bank for Reconstruction and Development	Participates in the development of agricultural clusters, support of the private sector and attracting investment in the food industry.
Shanghai Cooperation Organization	This will contribute to strengthening regional food security, developing logistics corridors and expanding scientific and technical cooperation in the agricultural sector.

An analysis of the table shows that Uzbekistan is developing multilateral and strategic cooperation with international organizations to ensure food security. In particular, collaboration with organizations such as the Food and Agriculture Organization of the United Nations, the World Bank, and the Asian Development Bank facilitates the modernization of the agricultural sector, effective water resource management, the introduction of modern agricultural technologies, and the improvement of logistics infrastructure. At the same time, investments and loans from international financial institutions create an important economic foundation for expanding agricultural production and increasing export potential. Furthermore, international cooperation strengthens Uzbekistan's integration into the global food system and enhances institutional stability in ensuring national food security. The introduction of international standards, innovative technologies, and advanced management practices improves the quality and competitiveness of products. As a result, the country is creating the necessary conditions for an uninterrupted supply of high-quality food to the population, increasing agricultural efficiency, and achieving sustainable economic development.

CONCLUSION AND SUGGESTIONS

In conclusion, in the current context of globalization and climate change, ensuring food security is a strategic priority for every state. The study's results showed that strengthening food security in Uzbekistan is closely linked not only to the development of agricultural production, but also to the formation of an effective institutional management system, the implementation of modern economic mechanisms, and the expansion of international cooperation.

Based on the analysis, it was found that the development of an agro-cluster system in the country, the provision of subsidies and preferential loans, the improvement of logistics infrastructure, and the introduction of innovative technologies contribute to an increase in the volume and quality of food production. At the same time, limited water resources, climate change,

price instability, and certain problems in the logistics system were assessed as the main threats to food security. Cooperation with international organizations such as the Food and Agriculture Organization of the United Nations, the World Bank, and the Asian Development Bank is also an important factor in modernizing the agricultural sector, effectively managing water resources, implementing international standards, and attracting investment. The institutional model developed during the study reflects the inextricable link between public administration, economic instruments, international integration, and social protection systems.

First, to reduce water resource shortages, it is necessary to digitalize irrigation systems based on IoT sensors and artificial intelligence, and implement a real-time water consumption monitoring system.

Secondly, it is advisable to create mini-agroclusters and local processing plants in backward regions in order to reduce the development gap between regions.

Thirdly, to effectively utilize export potential, it is necessary to introduce international certification systems, diversify logistics corridors, and strengthen cooperation with the WTO.

Fourth, it is recommended to establish a scientific monitoring system for assessing food security based on the FAO model and promptly adjust public policy using a digital platform.

As a result, the need for digitalization of the agricultural sector, support for scientific and innovative activities, increasing export potential, widespread adoption of water-saving technologies, and further strengthening international cooperation to ensure food security was substantiated. Implementation of these measures is essential for ensuring the country's economic stability, the well-being of the population, and national security.

Author details / Muallif haqida / Сведения об авторе

Boboqulov Sanjar Baxronkulovich SamISI, “Raqamli iqtisodiyot” kafedrasi dotsenti, PhD / Бобокулов Санжар Бахронкулович PhD, доцент кафедры «Цифровая экономика» Самаркандского института экономики и сервиса / Boboqulov Sanjar Baxronkulovich SamISI “Raqamli iqtisodiyot” kafedrasi dotsenti, PhD

E-mail: sanjar.bobokulov02@gmail.com,

ORCID: 0000-0002-1882-1507

REFERENCES

- [1]. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (World Health organization) The state of food security and nutrition in the world 2024 <https://www.who.int/publications/m/item/the-state-of-food-security-and-nutrition-in-the-world-2024>
- [2]. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 16-fevraldagi PF-36-son Farmoni. O'zbekiston Respublikasining oziq-ovqat xavfsizligi va sog'lom oziqlanishni ta'minlashning 2030-yilgacha mo'ljallangan strategiyasi. <https://lex.uz/docs/6760627>
- [3]. Pérez-Escamilla, R. Food and Nutrition Security Definitions, Constructs, Frameworks, Measurements, and Applications: Global Lessons. PMC Journal List 2024 <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10977101>
- [4]. Clapp, J., Moseley, W.G., Termine, P., & Burlingame, B. Multi-scalar Policy Uptake of the Six-Dimensional Food Security Framework. Contents lists available at Science Direct Food Policy (2025). <https://mro.massey.ac.nz/server/api/core/bitstreams/2d2d6aa4-85f8-4426-8ef7-c400a63390c8/content>
- [5]. UK Government (2024). United Kingdom Food Security Report 2024. <https://www.gov.uk/government/statistics/united-kingdom-food-security-report-2024>
- [6]. Fanzo, J. et al. (2024). Global and Local Perspectives on Food Security and Food Systems.

Communications Earth & Environment. <https://www.nature.com/articles/s43247-024-01398-4>

[7]. Q.O.Dodayev, D.T.Ataqulova va Z.D.Xolmurodovlarning “Oziq - ovqat xavfsizligi asoslari” darslik Nashriyot: Intellect Resursni qo'shgan muassasa: Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti 2023. 316 bet. <https://unilibrary.uz/literature/794692>

[8]. Xodjayeveva Aziza Bahtiyarovna “Xalqaro oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti FAO va O'zbekiston Respublikasining o'zaro xalqaro huquqiy hamkorlik istiqbollari” Vol. 1 No. 1 (2025): YUKSAK EHTIROM <https://scientificacademy.org/index.php/yuksak-ehitirom/article/view/261>

[9]. Babaev Ilyas Maxamadaminovich “O'zbekistonda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning o'ziga xos xususiyatlari” “Journal of science-innovative research in Uzbekistan” jurnali volume 2, issue 1, 2024. January ResearchBib Impact Factor: 8.654/2023 ISSN 2992-8869 <file:///C:/Users/User/Downloads/719-725.pdf>

[10]. Qosimov Dostonjon Shavkat o'g'li “O'zbekistonda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash muammolari va yechimlari” Zamonaviy ta'lim islohotlari va ularning amaliy yechimlari ilmiy-amaliy konferensiya aprel 2026 <https://drive.google.com/file/d/1127xKvcNM60ExV4pNgm-i7TM5UsHuoSs/view>

[11]. Food and Agriculture Organization of the United Nations Building sustainable agrifood systems <https://www.fao.org/home/en>

[12]. O'zbekiston Respublikasining “Oziq-ovqat xavfsizligi to'g'risida”gi Qonuni 03.02.2025 yildagi O'RQ-1023-son <https://lex.uz/uz/docs/-7359113#-7359743>

[13]. Mavzuga oid adabiyotlar tahlili asosida muallif ishlanmasi

[14]. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Respublikada oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida”gi Farmoni 16.02.2024 yildagi PF-36-son <https://lex.uz/docs/-6802687>

МЕХАНИЗМЫ УПРАВЛЕНИЯ ПРОМЫШЛЕННЫМИ ОТХОДАМИ НА ОСНОВЕ ЦИРКУЛЯРНОЙ (КРУГОВОЙ) ЭКОНОМИКИ

Хужанова Гульшода Атамуродовна

SIRKULYAR (AYLANMA) IQTISODIYOT ASOSIDA SANOAT CHIQINDILARINI BOSHQARISH MEKANIZMLARI

Xujanova Gulshoda Otamurodovna

MECHANISMS FOR INDUSTRIAL WASTE MANAGEMENT BASED ON THE CIRCULAR ECONOMY

Khujanova Gulshoda Atamuradovna

Received: May 16, 2026 May: May 18, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Аннотация. В данной статье глубоко анализируются экономическая сущность, институциональные механизмы и практическая эффективность концепции циркулярной экономики в управлении промышленными отходами. В исследовании на основе статистических данных оценивается экономическая эффективность механизмов повторного использования ресурсов, переработки отходов и промышленного симбиоза. На примере мирового опыта и развивающихся стран определяется влияние циркулярной экономики на устойчивость промышленности. Результаты исследования служат разработке практических рекомендаций по «зелёной» трансформации промышленной политики.

Ключевые слова: циркулярная экономика, промышленные отходы, эффективность ресурсов, зелёная экономика, устойчивое развитие, промышленный симбиоз, линейная экономика, переработка, инновационная экономика.

Annotatsiya. Ushbu maqolada sanoat chiqindilarini boshqarishda sirkulyar iqtisodiyot konsepsiyasining iqtisodiy mohiyati, institutsional mexanizmlari va amaliy samaradorligi chuqur tahlil qilinadi. Tadqiqotda statistik ma'lumotlar asosida resurslardan qayta foydalanish, chiqindilarni qayta ishlash va sanoat simbiozi mexanizmlarining iqtisodiy samaradorligi baholanadi. Jahon tajribasi va rivojlanayotgan mamlakatlar misolida sirkulyar iqtisodiyotning sanoat barqarorligiga ta'siri aniqlanadi. Tadqiqot natijalari sanoat siyosatini "yashil" transformatsiya qilish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: sirkulyar iqtisodiyot, sanoat chiqindilari, resurslar samaradorligi, yashil iqtisodiyot, barqaror rivojlanish, sanoat simbiozi, chiziqli iqtisodiyot, qayta ishlash, innovatsion iqtisodiyot.

Abstract. This article provides an in-depth analysis of the economic essence, institutional mechanisms, and practical effectiveness of the circular economy concept in industrial waste management. Based on statistical data, the study evaluates the economic efficiency of mechanisms for resource reuse, waste recycling, and industrial symbiosis. Using global experience and examples from developing countries, the research identifies the impact of the circular economy on industrial sustainability. The results of the study serve as a basis for developing practical recommendations for the "green" transformation of industrial policy.

Keywords: circular economy, industrial waste, resource efficiency, green economy, sustainable development, industrial symbiosis, linear economy, recycling, innovative economy.

ВВЕДЕНИЕ

В последние десятилетия стремительное развитие промышленного производства усилило давление на природные ресурсы и привело к резкому увеличению объёма отходов. В мировом масштабе ежегодно образуется более 2,24 млрд тонн промышленных отходов, из которых перерабатывается лишь 19–20 %²³.

«В целях предотвращения накопления отходов на полигонах, минимизации их негативного воздействия на окружающую среду, управления отходами, комплексной систематизации сферы их переработки, внедрения технологий получения альтернативной энергии, дальнейшего повышения инвестиционной привлекательности отрасли, а также широкого привлечения инвестиций»²⁴ был принят Указ Президента Республики Узбекистан № ПФ-56 от 24 марта 2025 года. Основные цели указа:

- перейти от простого уничтожения отходов к их использованию в качестве экономического ресурса;
- снизить экологическую нагрузку за счёт увеличения доли переработки;
- создать современную, прозрачную и эффективную систему управления в сфере отходов.

Стратегическая значимость указа заключается в том, что он соответствует «целям устойчивого развития», повышает ресурсоэффективность и энергоэффективность в промышленности, превращает сферу отходов в источник нового экономического роста и рабочих мест. Традиционная линейная модель экономики не способна обеспечить долгосрочную устойчивость промышленности. Поэтому модель циклической (циркулярной) экономики, сочетающая экономическое развитие с экологической безопасностью, формируется как стратегическая альтернатива. Данная модель переосмысливает промышленные отходы как экономический ресурс.

В экономике Узбекистана доля промышленного сектора в 2023 году составила почти 30 процентов ВВП, что приводит к увеличению объёмов отходов в металлургии, химической промышленности, производстве строительных материалов и энергетике. Действующая система управления отходами в основном основана на модели линейной экономики, при этом вторичное обращение ресурсов развито недостаточно. С этой точки зрения концепция циркулярной экономики служит важной научно-практической основой для переоценки промышленных отходов как экономического ресурса и обеспечения устойчивого развития промышленности.

Основная научная проблема данного исследования — научно обоснованная оценка экономической эффективности механизмов циркулярной экономики при управлении промышленными отходами.

ОБЗОР ЛИТЕРАТУРЫ

Работа Р. Мустафоева 2022 года «Стратегии устойчивого развития: подход к биоэкономике» анализирует развитие биоэкономики и циркулярной экономики в Узбекистане, их социально-экономическую сущность, а также их роль в стабилизации экономики страны.

В монографии Д. Нурмухамедова под названием «Возобновляемые источники энергии и биоэкономика» с научной точки зрения анализируются теоретические основы концепций возобновляемой энергии и биоэкономики, их экономическая эффективность, а также механизмы практического применения в условиях Узбекистана. В книге вопросы энергетической безопасности, ресурсосбережения и перехода к зелёной экономике рассматриваются во взаимосвязанном контексте.

Фонд Ellen MacArthur интерпретирует эту модель как систему, объединяющую экономическую эффективность и экологическую устойчивость за счёт максимального продления циклов обращения материалов и энергии. Исследования показывают, что превращение отходов в ресурсы может снизить затраты предприятий на 15–30% и способствовать формированию рынка вторичного сырья. Ellen MacArthur Foundation (EMF) — международная благотворительная организация, основанная в 2010 году известной яхтсменкой Эллен Макартур, направленная на ускорение перехода экономики к «циркулярной экономике». Фонд сосредоточен на устранении отходов и загрязнения, повторном.

МЕТОДОЛОГИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ

Исследование проводилось на основе следующих методов:

- Системный и институциональный анализ — изучение механизмов управления промышленными отходами;
- Статистический анализ — на основе международных данных;
- Сравнительный анализ — в разрезе стран, где внедрена и не внедрена циркулярная экономика;
- Графические и табличные методы — визуальное представление результатов.

АНАЛИЗ И РЕЗУЛЬТАТЫ

В рамках исследования был проведён сравнительный анализ эффективности действующей линейной модели управления отходами на промышленных предприятиях и интегрированных механизмов управления, основанных на принципах циркулярной экономики. Эмпирические данные оценивались на основе показателей расхода ресурсов производственных предприятий, объёма отходов, уровня переработки, экономической эффективности и экологического воздействия. Анализы показали, что на предприятиях, где внедрён циркулярный подход:

- объём производственных отходов сократился на 28–35 %;
- доля твёрдых отходов, направляемых на полигон, уменьшилась в 2,1 раза;

²³ World Bank. What a Waste 2.0: Global Snapshot of Solid Waste Management to 2050. – Washington: World Bank, 2023. – 295 p

²⁴ Указ Президента Республики Узбекистан № ПФ-56 от 24 марта 2025 года «О мерах по дальнейшему совершенствованию и комплексной систематизации сферы переработки отходов».

• уровень повторного использования в качестве вторичного сырья увеличился с 18 % до 47 %.

Эти результаты объясняются поэтапным внедрением цепочки «reduce–reuse–recycle» в производственные процессы, а также эффектом технологической модернизации.

Таблица 1.

Эффективность использования ресурсов в Шуртанском газохимическом комплексе²⁵

№	Показатель	Традиционная модель	Циркулярная модель	Изменение
1.	Расход сырья (т/продукт)	1,00	0,78	–22 %
2.	Энергопотребление (кВт·ч/единица)	100	82	–18 %
3.	Потребление воды (м³/единица)	10,5	7,9	–25 %
4.	Доля переработки (%)	18	47	+29 п.п.

Смоделировано на примере деятельности газохимического комплекса «Шуртан» с учётом ресурсо- и энергоёмких особенностей газохимической промышленности. Сокращение расхода сырья на 22 % означает снижение материалоемкости. На предприятии на 1 тонну продукции экономится 0,22 тонны сырья. Снижение энергопотребления на 18 % означает уменьшение

энергетических затрат в производстве и рост операционной прибыли. Сокращение потребления воды на 25 % имеет стратегическое значение в условиях ограниченности водных ресурсов. Увеличение доли переработки с 18 % до 47 % является важнейшим циркулярным индикатором, то есть отходы превращаются в ресурс, а затраты на утилизацию сокращаются.

Таблица 2.

Промышленные отходы в мире и уровень переработки²⁶

№	Показатель	2015	2019	2023
1.	Промышленные отходы (млрд тонн)	1,98	2,12	2,24
2.	Доля переработки (%)	16,3	18,1	19,4
3.	Направлено на полигоны (%)	61,5	58,2	55,6

По всему миру в 2023 году по сравнению с 2022 годом объём промышленных отходов увеличился на 13,1 %. Это означает среднегодовой реальный рост на уровне 1,5–1,7 %. Данный рост возник на основе расширения глобального промышленного производства, урбанизации и ускорения строительства инфраструктуры, а также преобладания использования сырья. За 8 лет уровень переработки увеличился всего на 3,1 %. Это означает, что из каждых 5 тонн отходов только 1 тонна возвращается в экономику.

Темпы переработки значительно отстают от роста отходов. Следовательно, в глобальном масштабе циркулярная экономика пока недостаточно институционализирована. Захоронение на полигонах остаётся экономически наименее эффективной формой управления. Несмотря на рост объёмов отходов, темпы переработки остаются недостаточно высокими.

Результаты анализа показывают, что циркулярная экономика при управлении промышленными отходами проявляет себя не только как экологический, но и как эффективный экономический механизм. В частности:

- зависимость от импорта ресурсов сокращается;

- себестоимость производства снижается;
- создаются новые «зелёные» рабочие места;
- обеспечивается долгосрочная устойчивость промышленности.

В развивающихся странах эффективность циркулярной экономики напрямую зависит от институциональной среды, инвестиционных механизмов и технологической инфраструктуры.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ И ПРЕДЛОЖЕНИЯ

Наряду с расширением промышленного производства в мировом масштабе объём отходов также демонстрирует устойчивую тенденцию к росту, что приводит к снижению эффективности использования ресурсов и усилению экологического давления. В результате анализа установлено, что в 2015–2023 годах объём промышленных отходов значительно увеличился, однако темпы переработки не ускоряются в достаточной степени. Это подтверждает, что существующая линейная модель не является устойчивой с экономической и экологической точек зрения. В частности, выявлено, что за счёт повторного использования ресурсов, преобразования отходов во вторичное сырьё, а также организации замкнутых технологических циклов расход сырья, потребление энергии и затраты водных ресурсов могут сократиться в среднем на 18–25 %, что способствует достижению целей устойчивого развития.

²⁵ Авторская разработка на основе данных предприятия

²⁶ World Bank. What a Waste 2.0: Global Snapshot of Solid Waste Management to 2050. – Washington: World Bank, 2023. – 295 p

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

тогда как уровень переработки может увеличиться почти в 2 раза.

Таким образом, циркулярная экономика в управлении промышленными отходами проявляется не только как механизм экологической защиты, но и как институционально-экономическая модель развития с высокой экономической эффективностью:

1. Циркулярная экономика превращает промышленные отходы в экономический ресурс.

2. Промышленный симбиоз обеспечивает наивысшую экономическую и экологическую эффективность.

3. В государственной политике важное значение имеют стимулирующие фискальные механизмы в сфере управления отходами.

Исходя из результатов исследования, с целью эффективного управления промышленными отходами и широкого внедрения механизмов циркулярной экономики были разработаны следующие научно-практические рекомендации:

1. внедрение обязательного аудита отходов на промышленных предприятиях;

2. развитие рынков вторичного сырья;

3. поддержка зелёных инвестиций посредством налоговых льгот.

Сведения об авторе / Muallif haqida / Author details

Хужанова Гульшода Атамуратовна
Каршинский государственный технический

университет / Xujanova Gulshoda Atamuradovna
KGTU / Khujanova Gulshoda Atamuradovna KSTU

E-mail: xujanova@kstu.uz

ORCID: 0009-0001-2902-6736

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. World Bank. What a Waste 2.0. Washington DC, 2023.

2. OECD. Circular Economy and Industrial Waste Management. Paris, 2022.

3. UNEP. Global Resources Outlook. Nairobi, 2024.

4. Ellen MacArthur Foundation. Completing the Picture, 2021.

5. Мустафоев, Р. (2022). Барқарор ривожланиш стратегиялари: Биоиктисодиётга ёндашув. Тошкент: Фан ва технология.

6. Жумаев, Т. (2023). Циркуляр иқтисодиёт ва экологик хавфсизлик. Тошкент: Илмий мерос.

7. Нурмухамедов Д. Қайта тикланадиган энергия манбалари ва биоиктисодиёт. – Тошкент: Илмий ютуқлар нашриёти, 2024.

8. Хожанова Г. О. Показатели Развития Промышленного Кластера // Innovative Society: Problems, Analysis and Development Prospects (Spain). – 2023. – С. 78-82.

9. Khojanova G. O. Increasing the economic efficiency of the region's natural resources // innovation in the modern education system. – 2023. – т. 3. – №. 28. – с. 171.

HUDUDLARDA INVESTITSION RESURSLARDAN SAMARALI FOYDALANISHNING AFZALLIKLARI

Azimova Hulkar Egamberdiyevna

ADVANTAGES OF EFFECTIVE USE OF INVESTMENT RESOURCES IN REGIONS

Azimova Hulkar Egamberdiyevna

ПРЕИМУЩЕСТВА ЭФФЕКТИВНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНВЕСТИЦИОННЫХ РЕСУРСОВ В РЕГИОНАХ

Азимова Хулкар Эгамбердиевна

Received: May 20, 2026 May: May 21, 2026 May: May 22, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya: Ushbu maqolada hududlarda infratuzilmani yaxshilash, har bir hududning ishlab chiqarish sur'atlarini oshirish, aholi bandligini ta'minlash, investitsiya jalb qilish, hududning investitsion resurslaridan samarali foydalanish imkoniyatlarini oshirish masalalari bayon etilgan. Hududlarda mahalliy resurslardan samarali foydalanish natijasida ijtimoiy sohani rivojlantirish, hududlar o'rtasidagi tafovutlarni bartaraf etish masalalari yoritilgan bo'lib, statistik ma'lumotlar asosida tahlil qilingan. Shuningdek, hududlarda investitsion resurslardan samarali foydalanishning afzalliklari xususida xulosa va takliflar keltirilgan.

Kalit so'zlar: investitsiya muhiti, investitsion resurslar, yalpi hududiy mahsulot, ijtimoiy soha, innovatsion rivojlanish, ijtimoiy infratuzilma, iqtisodiy o'sish, modernizatsiya, ekspert salohiyati, investitsion loyiha.

Аннотация: В данной статье рассмотрены вопросы совершенствования инфраструктуры в регионах, повышения темпов роста производства в каждом регионе, обеспечения занятости населения, привлечения инвестиций и расширения возможностей эффективного использования инвестиционных ресурсов регионов. На основе статистических данных проанализированы вопросы развития социальной сферы и сокращения межрегиональных различий, достигнутые за счёт рационального использования местных ресурсов. Кроме того, в статье представлены выводы и практические рекомендации относительно преимуществ эффективного использования инвестиционных ресурсов в регионах.

Ключевые слова: инвестиционный климат, инвестиционные ресурсы, валовой региональный продукт, социальная сфера, инновационное развитие, социальная инфраструктура, экономический рост, модернизация, экспортный потенциал, инвестиционный проект.

Abstract: This article examines the issues of improving infrastructure in the regions, increasing the production growth rates of each region, ensuring employment of the population, attracting investments, and expanding the opportunities for efficient utilization of regional investment resources. It also analyzes, based on statistical data, the development of the social sector and the reduction of interregional disparities achieved through the effective use of local resources. Furthermore, the article presents conclusions and practical recommendations regarding the advantages of efficient utilization of investment resources in the regions.

Keywords: investment climate, investment resources, gross regional product, social sector, innovative development, social infrastructure, economic growth, modernization, export potential, investment project.

KIRISH

Hududlarni barqaror va muvozanatli rivojlantirish har qanday davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, hududlarda mavjud investitsion resurslardan oqilona va samarali foydalanish iqtisodiy o'sish, yangi ish o'rinlari yaratish, aholi daromadlarini oshirish hamda ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirishda muhim omil bo'lib xizmat

qiladi. Investitsion resurslar deganda moliyaviy mablag'lar, tabiiy boyliklar, mehnat resurslari, ishlab chiqarish quvvatlari, innovatsion salohiyat va intellektual kapital tushuniladi. Hududlar kesimida investitsiyalardan samarali foydalanish nafaqat mahalliy iqtisodiyotning rivojlanishiga, balki butun mamlakat iqtisodiy barqarorligiga ijobiy ta'sir k o'rsatadi. 2022-2026-yillarga mo'ljallangan hududlarni kompleks ijtimoiy-

iqtisodiy rivojlantirish bo'yicha dasturlar asosida har yili barcha tuman va shaharning muammo va imkoniyatlarini chuqur o'rganish holda hududlar kesimida taraqqiyot dasturlari ishlab chiqiladi; [1].

Hududlarda investitsion resurslardan samarali foydalanishning asosiy afzalliklari birinchi navbatda iqtisodiy o'sishni ta'minlashda namoyon bo'ladi. Vaholanki, hududlarda investitsiyalarni samarali jalb qilish va ulardan oqilona foydalanish iqtisodiy o'sishning asosiy manbai hisoblanadi. Investitsiyalar ishlab chiqarish hajmini oshiradi, yangi korxonalar tashkil etiladi, mavjudlari modernizatsiya qilinadi. Har bir hududning infratuzilmasini yaxshilash, ayniqsa investitsion resurslar orqali ishlab chiqarish hajmini oshirish bir qator afzalliklarni yuzaga keltiradi. Uning afzalliklari quyidagilardan iborat:

Yalpi hududiy mahsulot (YHM) hajmi oshadi;

- Sanoat va xizmat ko'rsatish sohalari rivojlanadi;

- Mahalliy byudjet daromadlari ko'payadi;
- Eksport salohiyati kengayadi; [2].

Sanoat zonalarini tashkil etish, kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash, infratuzilmaga yo'naltirilgan investitsiyalar hudud iqtisodiyotining barqaror o'sishiga xizmat qiladi. Investitsion resurslardan samarali foydalanishning eng muhim ijtimoiy afzalliklaridan biri aholi bandligini ta'minlashdir. Yangi ish o'rinlari yaratish va bandlikni oshirish eng muhim o'rinni egallab, yangi investitsion loyihalar amalga oshirilishi natijasida yangi ish o'rinlari yaratiladi. Natijada, ishsizlik darajasi kamayadi, aholining real daromadlari oshadi. Migratsiya oqimi qisqaradi, hududda ijtimoiy barqarorlik mustahkamlanadi. Ayniqsa, qishloq hududlarida ishlab chiqarish va qayta ishlash korxonalarini tashkil etish orqali aholini doimiy daromad manbai bilan ta'minlash imkoniyati yanada kengayadi. Natijada, har bir hududda infratuzilmaning rivojlanishi, samarali investitsiya siyosatining yuritilishi natijasida transport, energetika, aloqa va kommunal sohalarning rivojlanishiga olib keladi. Infratuzilma rivojlangani sari hududning investitsion jozibadorligi ham oshadi.

Hududda infratuzilma yaxshilanishi hisobiga bir qator afzalliklarni yuzaga keltiradi. Afzalliklar tarkibiga aytishimiz mumkinki, yo'l va transport tizimi yaxshilanadi, elektr energiyasi va suv ta'minoti barqarorlashadi, logistika imkoniyatlari kengayadi, hududga yangi investorlar jalb qilinadi. Infratuzilmaning rivojlanishi boshqa sohalarning ham tezkor o'sishiga zamin yaratadi. Ma'lumki, har bir hudud o'ziga xos tabiiy, iqtisodiy va mehnat resurslariga ega. Investitsiyalarni to'g'ri yo'naltirish orqali ushbu resurslardan maksimal darajada samarali foydalanish yanada kengayadi. Qishloq xo'jaligi salohiyati yuqori hududlarda agroklastlar tashkil etish, turizm imkoniyatlari mavjud hududlarda turizm infratuzilmasini rivojlantirish, foydali qazilmalar mavjud hududlarda qayta ishlash sanoatini yo'lga qo'yish kabi ustuvor masalalar hal etiladi. Bu esa hududning ixtisoslashuvini shakllantiradi va iqtisodiy samaradorlikni oshiradi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Hududlarning investitsion resurslardan samarali foydalanishning afzalliklari va ularning faoliyatini qo'llab-quvvatlashning istiqbolli yo'llari bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar va ilmiy adabiyotlar ko'plab nazariy va amaliy yondashuvlarni o'z ichiga oladi. Ushbu adabiyotlar sharhi orqali investitsion korxonalarning samarali faoliyatini ta'minlash uchun zarur bo'lgan asosiy omillar va istiqbolli yo'llar tahlil qiladi.

Toshpo'latov N.S. (2015) Investitsion iqtisodiyot va investitsiyalar asarida texnologik rivojlanish va innovatsiyalar orqali investitsiyalarning oshirishning ahamiyatini ko'rsatadi. U innovatsion jarayonlarni rivojlanish orqali investitsiyalarni jalb qilish va iqtisodiy o'sishni ta'minlash imkoniyatlarini o'rganadi. Uning fikricha, texnologik yangiliklar va innovatsion tashabbuslar orqali korxonalarning iqtisodiy salohiyatini oshirishga erishish mumkin. [3].

Zengler T. (2004) investitsion tarmoqlarni diversifikatsiya qilish, ya'ni yangi va istiqbolli tarmoqlarga investitsiyalarni yo'naltirishning ahamiyatini ta'kidlaydi. Bu yondashuv mamlakat iqtisodiyotining barqaror o'sishini ta'minlaydi va iqtisodiyotning barqaror o'sishini ta'minlaydi va iqtisodiy risklarni kamaytiradi. [4].

Xolmatov M.Sh. (2018) Investitsiyalar va iqtisodiy diversifikatsiya asarida investitsion tarmoqlarni diversifikatsiya qilish orqali iqtisodiy o'sishni ta'minlashning zarurligini ko'rsatdi. Xolmatov, ayniqsa O'zbekiston vqishloq xo'jaligi va sanoat tarmoqlarida investitsion tarmoqlarni kengaytirish va yangiliklarni rivojlanishini o'rganadi. Uning fikriga ko'ra, tarmoqlarni kengaytirish va yangiliklarni rivojlanishini o'rganadi. Uning fikriga ko'ra, tarmoqlarni diversifikatsiya qilish mamlakat iqtisodiyotining barqaror o'sishini ta'minlaydi va ish o'rinlari yaratiladi. [5].

Yuqoridagi adabiyotlarda ko'rsatilganidek, hududlarning investitsion resurslar samaradorligini oshirish orqali, yangi ish o'rinlarini yaratish, bandlikni ta'minlash, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, tarmoqlarni diversifikatsiya qilishni o'z ichiga oladi. Mazkur yondashuvlar mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish va barqaror o'sishini ta'minlashga xizmat qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Hududlarda investitsion resurslardan samarali foydalanish va ularning afzalliklarini samarali tashkil qilishning muhim jihatlari tahlil qilishda turli metodologik yondashuvlardan foydalanilgan. Ularning asosiylari quyidagilardan iborat:

1. Tahliliy metodologik yondashuv. Hududlarda investitsion resurslardan samarali foydalanish va uning o'ziga xos jihatlari tizimli asosida o'rganiladi. Ushbu yondashuv natijasida hududlarda investitsion resurslardan samarali foydalanish orqali hududlarning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish kontekstida tahlil qilish, asosiy muammolarni aniqlash va ularni hal qilish bo'yicha istiqbolli yo'llarni ishlab chiqish imkoniyati yaratiladi. Shuningdek, tahliliy metodlar orqali Hududlarda investitsion resurslardan samarali foydalanish natijasida iqtisodiy samaradorlik, hududning infratuzilmasini yaxshilash va boshqa bog'liq omillar chuqur o'rganish rejalashtirilgan.

2.Statistik tahlil. Hududlarda investitsion resurslardan samarali foydalanish samaradorligini tahlili statistik metodlardan foydalaniladi. Statistik tahlil orqali investitsiyalarning hududlardagi iqtisodiy salohiyatga ta'siri va ularning o'sish sur'atlari aniqlanadi. Shuningdek, hududlarda infratuzilmani yaxshilash, hududlarning potentsial salohiyatini oshirishda investitsion resurslarning iqtisodiy salohiyatini oshirishga olib keluvchi omillarni aniqlash uchun ma'lumotlar to'plami shakllantirilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Milliy iqtisodiyotga investitsion resurslardan samarali foydalanish zamonaviy texnologiyalarni joriy etish imkonini ham beradi. Bu esa, ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi va raqobatbardoshlikni kuchaytiradi. Birgina zamonaviy texnologiyalardan foydalanish natijasida mehnat unumdorligi oshadi, mahsulot tannarxi kamayadi, sifat yaxshilanadi, raqobatbardoshlik ortadi. Uning mahsuli natijasida innovatsion loyihalar hudud iqtisodiyotini an'anaviy modeldan zamonaviy va yuqori qo'shimcha

qiymat yaratuvchi modeliga o'tkazadi. Davlatimiz tomonidan olib borilayotgan eng muhim masalalardan biri sifatida ijtimoiy sohaning rivojlanishi, aholining turmush sifati bilan, ularning farovonligini oshirish bilan ifodalanadiki, ayni vaqtda investitsiyalar nafaqat iqtisodiyotga, balki ijtimoiy sohalarga ham yo'naltiriladi. Ta'lim, sog'liqni saqlash, madaniyat va sport sohalarga investitsiyalar kiritish aholining hayot sifatini oshiradi. Bir qator ijobiy natijalarga erishiladi, ya'ni ta'lim sifati yaxshilanishi, tibbiy xizmatlar kengayishi, aholining umr davomiyligi oshishi, ijtimoiy tenglik ta'minlanishi, kabilardir. Bu esa, hududning uzoq muddatli barqaror rivojlanish uchun muhim omildir. Investitsion resurslarni hududlar kesimida to'g'ri taqsimlash iqtisodiy nomutanosiblikni kamaytiradi. Rivojlanmagan hududlarga yo'naltirilgan investitsiyalar ularning iqtisodiy salohiyatini oshiradi.

Hududlar kesimida asosiy kapitalga xorijiy investitsiyalar va kreditlar quyidagi jadval ma'lumotlarida keltirilgan. 1-jadval)

1-jadval

Hududlar kesimida asosiy kapitalga xorijiy investitsiya va kreditlar.

(mlrd. so'm) [6]

Hududlar	To'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalar	O'zbekiston Respublikasi kafolati ostida xorijiy kreditlar	Kafolatlanmagan boshqa investitsiya va kreditlar
O'zbekiston Respublikasi	33280,7	5186,8	35299,5
Qoraqalpog'iston Respublikasi	401,9	137,8	2651,1
Andijon	2405,8	119,7	1440,7
Buxoro	4810,8	339,6	3515,7
Jizzax	2301,5	64,2	1393,8
Qashqadaryo	2558,6	486,7	4059,2
Navoiy	2706,8	806,2	4090,6
Namangan	2611,7	196,2	4234,2
Samarqand	1317,8	150,4	3101,1
Surxondaryo	2720,2	402,4	1611,8
Sirdaryo	1177,6	18,4	841,1
Toshkent	4055,8	272,5	4331,6
Farg'ona	1825,8	21,6	882,6
Xorazm	210,3	83,8	1295,6
Toshkent sh.	4176,2	2087,3	1850,4

Yuqoridagi jadval ma'lumotlarida hududlarda asosiy kapitalga xorijiy investitsiya va kreditlar hajmi 2024 yilning yanvar-mart oylarida hududlar kesimida to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar, O'zbekiston Respublikasi kafolati ostida xorijiy kreditlar, kafolatlanmagan boshqa investitsiya va kreditlar hajmi keltirilgan. Jadval ma'lumotlariga asosan, Qashqadaryo viloyatida to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar 2558,6 mlrd so'mni, Surxondaryo viloyatida esa to'g'ridan to'g'ri jalb qilingan xorijiy investitsiyalar hajmi o'z nabatida 2720,2 mlrd. so'mni tashkil etib, surxondaryo viloyatida qashqadaryo viloyatiga nisbatan 11,6 mlrd so'm ko'proq xorijiy investitsiyalar jalb etilgan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi kafolati ostida

xorijiy kreditlar Jizzax viloyatida 64,2 mlrd so'mni, Farg'ona viloyatida 21,6 mlrd so'mni, Xorazm viloyatida 83,8 mlrd so'mni tashkil etib, boshqa viloyatlarga nisbatan kamroq amalga oshirilganligini ko'rishimiz mumkin. Har bir hududning potentsial salohiyatidan hamda hududlarda jozibador investitsiya muhiti yaratilishi natijasida hududda ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish va aholi bandligi ta'minlanadi.

Hududlar o'rtasidagi tafovutni kamaytirishi oqibatida hududlar o'rtasidagi daromad farqi qisqaradi, ichki migratsiya kamayadi, iqtisodiy barqarorlik mustahkamlanadi, mamlakat bo'ylab muvozanatli rivojlanish ta'minlanadi. Amalga oshirilgan samarali chora-tadbirlar natijasida xorijiy investitsiyalarning

salmog'i yana ham yildan-yilga oshib borayotganligini quyida keltirilgan statistik ma'lumotlar orqali ko'rishimiz mumkin. 2025-yilda O'zbekistonda o'zlashtirilgan umumiy xorijiy investitsiyalar va kreditlar hajmi keskin o'sib, 43,1 milliard AQSh dollaridan oshdi. Bu ko'rsatkich o'tgan yilga nisbatan 24 foizga yuqorilab, asosiy qismini (38,2 mlrd dollar) to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar tashkil etdi. 2025-yil investitsiya ko'rsatkichlari bo'yicha asosiy ma'lumotlarni tahlil qilganimizda jami xorijiy investitsiyalar 43,1 mlrd AQSh dollari, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar 38,2 mlrd AQSh dollari, xalqaro moliya institutlari mablag'lari: 4,9 mlrd AQSh dollari. o'sish sur'ati 2024-yilga nisbatan 24 foizga oshgan hisoblanadi.[7]. 2025-yilda O'zbekiston yalpi ichki mahsuloti 145 milliard dollardan oshdi, yalpi ichki mahsulot 2026-yildayoq 160 mlrd dollarga yetishi mumkinligi prognoz qilinmoqda. 2025-yil iqtisodiyotga jalb qilingan xorijiy investitsiyalar hajmi 43,1 milliard dollarga yetganini ko'rishimiz mumkin. Jami investitsiyalarning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi 31,9 foizni tashkil etmoqda. Natijada iqtisodiyotga kelgusi yillarda ham yuqori sur'atlar bilan barqaror o'sib borishi uchun zamin bo'lishini ko'rsatadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Hududlarda investitsion resurslardan samarali foydalanish iqtisodiy o'sish, bandlikni oshirish, infratuzilmani rivojlantirish, innovatsion taraqqiyot va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashning muhim shartidir. Investitsiyalarni hududning tabiiy va iqtisodiy salohiyatidan kelib chiqib, maqsadli va oqilona yo'naltirish yuqori iqtisodiy samaradorlikka olib keladi. Shuningdek, investitsion resurslardan samarali foydalanish hududlar o'rtasidagi iqtisodiy tafovutlarni kamaytiradi, aholi turmush darajasini oshiradi va mamlakatning umumiy raqobatbardoshligini kuchaytiradi. Shu sababli, hududlarda investitsiya siyosatini takomillashtirish, investorlar uchun qulay muhit yaratish va mavjud resurslardan optimal foydalanish strategik ahamiyat kasb etadi.

Xulosa o'rnida aytish joizki, mamlakatimiz va uning alohida hududlari, uning iqtisodiy samaradorligi, bevosita investitsiya rivojlanishidagi hududiy tafovutlar va nomutanosliklarni qisqartirishning muhim vositasi bo'lib, ulardan maqsadga muvofiq foydalanish hududlarda mavjud tabiiy-iqtisodiy va mehnat resurslaridan samarali foydalanishga va shu orqali iqtisodiyotning hududiy tarkibini takomillashtirishga turtki bo'ladi. Hududlardagi investitsion muhitni shakllantirishning hozirgi bosqichi iqtisodiy o'sish yo'liga o'tib olish bilan izohlanadi. Mahalliy resurslardan oqilona foydalanish har bir hududning iqtisodiy o'sishini ta'minlaydi. Ma'lumki, har bir hudud o'ziga xos tabiiy, iqtisodiy va mehnat resurslariga ega. Investitsiyalarni to'g'ri yo'naltirish orqali ushbu resurslardan maksimal darajada samarali foydalanish muhim bo'lib, iqtisodiy samaradorlikni oshiradi.

Shuning uchun ham hududlarning investitsion salohiyatini oshirishda quyidagi chora-tadbirlarni tadbiq etilishi muhim hisoblanadi:

birinchidan, har bir hududning imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda investitsion resurslardan samarali foydalanish;

ikkinchidan, investitsiyani asosan, xom-ashyoni qayta ishlovchi tarmoqlarga jalb etish;

uchinchidan, hududlarda ishlab chiqarish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish masalalariga etibor qaratish;

to'rtinchidan, mahalliy mahsulotlarni jahon bozoridagi raqobatbardoshligini ta'minlash va mamlakatning eksport salohiyatini oshirish maqsadida ustuvor tarmoqlarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash;

Yuqoridagi takliflarni amaliyotda joriy etish milliy iqtisodiyotimizga investitsiyani jalb etishni yanada faollashtirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Pirovardida ishlab chiqarishni texnik va texnologik jihatdan uzluksiz yangilab borish, kelgusida hududlarning investitsion salohiyatini yanada yuksaltirishda ijobiy ahamiyat kasb etadi.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

Azimova Hulkar Egamberdiyevna Qarshi davlat texnika universiteti "Buxgalteriya hisobi va auditori" kafedrasida dotsent v.b. / Azimova Hulkar Egamberdiyevna Acting Associate Professor, Department of Accounting and Audit, Karshi State Technical University / Азимова Хулкар Эгамбердиевна

и.о. доцента кафедры «Бухгалтерский учет и аудит», Каршинский государственный технический университет

E-mail: azimovakhulkar@gmail.com

ORCID: 0009-0007-4468-6533

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni PD-60 son 28 yanvar 2022 yil

2. Vaxobov A.B., Xajibakiev Sh.X., Muminov N.G. "Xorijiy investitsiyalar". O'quv qo'llanma. -T.: "Moliya". 2010. -324 b

3. Toshpo'latov N.S. Innovatsion iqtisodiyot va investitsiyalar Toshkent. Iqtisodiyot, 2015v

4. Zengler T. The Case for Diversifikatsion of Investment Sectors. New York. Ekonomis. Press. 2004

5. Xolmatov M.Sh. Investitsiyalar va iqtisodiy diversifikatsiya. Toshkent: Iqtisodiyot. 2018

6. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi

7. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning Oliy Majlis va O'zbekiston xalqiga qilgan murojaatnomasi. 2026 yil 26 dekabr

MINTAQA MEHMONXONALARIDA AUTSORSING VA KEYTERING XIZMATLARI SAMARADORLIGINI OSHIRISH

Baxriddin Davlonov

ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ УСЛУГ АУТСОРСИНГА И КЕЙТИРИНГА В РЕГИОНАЛЬНЫХ ГОСТИНИЦАХ

Бахриддин Давлонов

INCREASING THE EFFICIENCY OF OUTSOURCING AND CATERING SERVICES IN REGIONAL HOTELS

Bakhriddin Davlonov

Received: May 8, 2026 May: May 12, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya: Ushbu maqolada mintqa mehmonxonalarida autsorsing va keytering xizmatlari samaradorligini oshirish yo'llari, shu jumladan autsorsing va keytering xizmatlarning maqsad va vazifalari, mijoz tomonidan autsorsing va keytering xizmatlar bozorini tanlash, autsorsing va keytering shartnomasini tuzish hamda boshqarish jarayonlari bo'yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: xizmatlar, autsorsing, keytering, mehmonxona, shartnoma, samaradorlik, autsorsing va keytering mexanizmi, sifat, autsorsing xizmat, keytering xizmat, baholash, narx, autsorsing va keytering narxi

Аннотация: В данной статье представлены научно обоснованные предложения и рекомендации по повышению эффективности аутсорсинга и услуг кейтеринга в региональных гостиницах, включая цели и задачи аутсорсинга и услуг кейтеринга, выбор рынка аутсорсинга и услуг кейтеринга клиентом, заключение и управление договорами на аутсорсинг и услуги кейтеринга.

Ключевые слова: услуги, аутсорсинг, кейтеринг, гостиница, договор, эффективность, механизм аутсорсинга и общественного питания, качество, услуга аутсорсинга, услуга кейтеринга, оценка, цена, цена аутсорсинга и услуг кейтеринга.

Abstract: This article presents scientifically based proposals and recommendations on ways to improve the efficiency of outsourcing and catering services in regional hotels, including the goals and objectives of outsourcing and catering services, the selection of the outsourcing and catering services market by the client, the conclusion and management of outsourcing and catering contracts.

Keywords: services, outsourcing, catering, hotel, contract, efficiency, outsourcing and catering mechanism, quality, outsourcing service, catering service, evaluation, price, outsourcing and catering price.

KIRISH

Yangi O'zbekistonda taraqqiyotning hozirgi bosqichida mintqa mehmonxonalarida autsorsing va keytering xususiy sektorga o'tkazish orqali ularning sifati va samaradorligini oshirish, aholining ijtimoiy xizmatlarga bo'lgan ehtiyojlarini yanada to'laroq qondirish masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda. O'zbekistonda autsorsing va keytering xizmatlarining rivojlanishi mehmonxonalarida sog'lom ovqatlanishni tashkil etish, sog'liqni saqlash tizimida bemorlarni ovqatlantirish, kir yuvish, tibbiy buyumlarni zararsizlantirish, tibbiy tashxislar, global raqamli ekotizim, biznes jarayonlari autsorsing va keytering sohasini jadal rivojlantirish o'ta dolzarb va muhim

vazifalardan deb qaralmoqda. Ushbu yo'nalishdagi vazifalarni amalga oshirish autsorsing va keytering xizmatlarini rivojlantirish asosida mehmonxonalarida sifatli xizmat ko'rsatishni ta'minlash yo'llarini o'rganishga qaratilgan ilmiy-tadqiqot ishlarining dolzarbligini belgilab beradi.

Markaziy Osiyo va O'zbekiston mehmonxonalari sohasi so'nggi yillarda salmoqli o'sish ko'rsatmoqda. Mamlakatlarda turizm tiklanib, mehmonxonalar raqobati kuchaymoqda. O'zbekistonda tashriflar soni pandemiya dastlabki yillaridan beri sakkiz barobar oshib, 2024-yilda 8,2 mln kishiga yetgan[2]. Turizmning tiklanishi mehmonxonalar faoliyatini kengaytirib, xizmatlar talabini oshirgan. Bu sharoitda xizmat ko'rsatish sifatini

va samaradorligini oshirish muhim vazifaga aylanmoqda. Mehmontonalar o'z asosiy biznesiga e'tibor qaratib, qo'shimcha funksiyalarni tashqi provayderlarga topshirish (outsourcing) yoki tashqi taom yetkazib berish (catering) modellari qatorida ko'rib chiqilmoqda. Ushbu yechimlar orqali korxona xarajatlarini optimallashtirish, malakali kadrlar tanqisligini bartaraf etish hamda sifatni yaxshilash ko'zlanadi. Shu bilan birga, autsorsingning noto'g'ri tanlovi yoki shartnoma boshqaruvining yetishmasligi xizmat sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Maqolada outsourcing va keytering tushunchalari aniqlanib, ularning mehmonxona sohasidagi qo'llanish doirasi ko'rib chiqiladi. Global va Markaziy Osiyo (xususan, O'zbekiston) bo'yicha trendlar va amaliy benchmarklar tahlil qilinadi. Samaradorlikni baholashda qo'llaniladigan KPI – "mehmon boshiga xarajat" (cost per cover), mehnat unumdorligi, oziq-ovqat isrofi %, mehmon qoniqishi reytinglari, xizmatni o'z vaqtida yetkazish hamda shartnoma majburiyatlari bajarilishi kabi ko'rsatkichlar o'rganiladi. Shuningdek, autsorsing modellari va shartnoma tuzilishi (masalan, xarajat + foiz, belgilangan narx, royalti, koncessiya va boshqalar) turlari taqdim etiladi. Zamonaviy POS, ERP va IoT texnologiyalarining ilg'or qo'llanilishi orqali qanday qilib buyurtma boshqaruvi, inventarizatsiya va talab prognozida samaradorlik oshirilishi ko'rib chiqiladi. Xodimlar malakasi, ularning muntazam o'qitilishi, sifat nazorati va oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash muhim jihatlari sifatida ajratib ko'rsatiladi. Muvaffaqiyatli outsourcing bitimi va samarali xizmat ko'rsatish uchun jihoz va taom yetkazib beruvchilar bilan barqaror ta'minot zanjiri tashkil etish, mahalliy ishlab chiqaruvchilar bilan hamkorlik ham muhim rol o'ynaydi[3][4].

Tadqiqot natijalariga ko'ra, to'g'ri xizmat ko'rsatuvchi tanlab olingan taqdirda autsorsing korxonaga sezilarli qiymat qo'shadi. Saralash va shartnomalarni oqilona tuzish eng muhim omil sanaladi. Masalan, Finlandiyadagi Kämp mehmonxonalar guruhiga oid tadqiqot xarajatlarni tejashni va asosiy biznesga qiymat qo'shishni ko'rsatgan[5]. Biroq ba'zi hollarda xizmat sifati va mijoz tajribasi zararlanishi mumkin: yirik xalqaro mehmonxona tarmog'i Osiyodagi provayderlarga autsorsing qilganda madaniy farqlar tufayli mehmonlardan shikoyatlar bo'lgan[6]. Shu bois, ushbu maqola outsourcing va catering amaliyotining eng yaxshi va yomon namunalari misolida mukammal tahlilni taqdim etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Hospitality sohasida outsourcing – bu tashqi provayderdan turli norasmiysi xizmatlarni (masalan, tozalash, kir yuvish, reklama, kadr yollash, keytering va h.k.) taqdim etishni anglatadi. Outsourcing orqali mehmonxona o'z resurslarini asosiy xizmatlarga (to'lovlarni qabul qilish, xonalarni boshqarish va qonuniy faoliyat) yo'naltirishi mumkin. Keytering esa mehmonxonaning restoran, bar, banket va oziq-ovqat xizmatlarini ta'minlashni o'z ichiga oladi. Ushbu ikkinchi xizmat turi mehmonlar ovqatlanishi va tadbirlar ovqatlanishi uchun javob beradi.

Global miqyosda autsorsing mehmonxonada xarajatlarni kamaytirish va operatsion samaradorlikni

oshirish vositasi sifatida keng qo'llaniladi[7]. Masalan, Indoneziyadagi Gading Serpong hududidagi mehmonxonalarda outsourcing xizmatlari ularning umumiy samaradorligi va xizmat sifatiga katta ijobiy ta'sir ko'rsatgani aniqlangan[7]. Shuningdek, zamonaviy tadqiqotlar bu strategiyaning chet ellik mehmonlar tajribasini optimallashtirishga ham yordam berishini ko'rsatmoqda. Biroq madaniy moslashuv va sifat nazoratining yetishmasligi ba'zi hollarda autsorsingning muvaffaqiyatiga to'sqinlik qilishi mumkin[6].

Adabiyotlar autsorsing shartnomalari turli modellarini tasvirlaydi. Masalan, ayrim shartnomalar bo'yicha yetkazib beruvchi xarajatlarni qoplaydi va qolganini qo'shimcha foiz sifatida oladi (cost-plus kontrakt). Boshqa model – fiks narxli obuna, bunda provayder yil uchun rejani tuzadi va mijoz har oy barqaror miqdorda to'laydi. Ba'zi hollarda provayder qiymatning ma'lum foizini mijozga qaytaradi (royalty yoki koncessiya kontrakti). Ular ichida "foydadan belgilangan ulush" yoki "zilziladan belgilangan uglevod" kabi modellar ham uchraydi. Ushbu tuzilmalar xizmat ko'rsatuvchi va mijoz o'rtasidagi mas'uliyat va foyda-taqsimotni aniqlab beradi. Mutaxassislar yuqori sifatli shartnomalarni servis darajasini belgilangani (SLA), incentivizatsiya mexanizmlari va aniq ishlovchi mehnat haqini kiritgani muhim ekanligini qayd etadi.

Mehmonxona faoliyatida samaradorlikni o'lchaydigan bir qator ko'rsatkichlar (KPI) mavjud. Bunga masalan, ishi uchun xarajat/porsiya (cost per cover), ya'ni har bir mehmon boshiga to'lanadigan xarajat kiradi. Shuningdek, mehnat unumdorligi (bir ishchi kuniga qancha buyurtma bajarishi), ovqat isrofi foizi, mehmon qoniqish reytingi, ovqatni yetkazib berishning o'z vaqtida bajarilishi, va shartnoma shartlariga rioya etilishi (vendor KPI lari) muhim hisoblanadi. Masalan, tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, restoran va mehmonxonalarda ovqat isrofi 15–17% atrofida bo'lib, bir mehmon boshiga o'rtacha 70–140 g isrofgacha yetishi mumkin[7]. Bu ko'rsatkichlarni kamaytirish uchun buyurtma va porsiya nazoratini kuchaytirish, aniqroq prognozlash va yaxlit qoldiqlarni kamaytirish kerak. Mehmon qoniqish indeksi esa doimiy ravishda anketalar orqali o'lchanadi; yuqori indeks ushlab turish uchun hammezbom xizmat sifatiga katta e'tibor talab etiladi. Keng tarqalgan sanoat tajribalariga ko'ra, F&B bo'limida mehnat xarajatlari umumiy daromadning 30-40% atrofida bo'lib, bu xizmatlarni autsorsing qilish orqali sezilarli tejashga erishish mumkin[5].

Mahalliy va global tajribalar autsorsingning foydasini va xavfini o'rgangan. Misol uchun, Helsinkidagi Kämp mehmonxonalar guruhi xizmatlarini tashqi provayderga berdi va buning natijasida asosiy biznesga e'tibor qaratgan holda xarajatlarni tejadi hamda raqobatdosh afzallikni mustahkamlaydi[5]. Boshqa yirik hotelyegalar esa noto'g'ri providerni tanlaganida xizmat sifati pasayishi mumkinligini kuzatdi[6]. Demak, adabiyotlarda outsourcing samaradorligini oshiruvchi omillar sifatida shartnoma modelining mosligi, xizmat darajasi bo'yicha tekshiruv va provayderning ixtisosligi o'ta muhimligi ta'kidlanadi[5][6].

Shu bilan birga, autsorsingni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun texnologik va uslubiy

yangilanishlar ham kerak. Masalan, bulutga asoslangan ERP va AI tizimlari mehmonxonalarga buyurtma prognozini aniqroq qilish (oʻrtacha 88% yuqori aniqlik) va ish jarayonlarini avtomatlashtirish imkonini beradi [6]. Yaʼni zamonaviy POS va inventarizatsiya tizimlari, IoT sensorlari va maʼlumotlar tahlili mehmonxonalarga xizmat koʻrsatishni raqamlashtirishda katta yordam beradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mehmonxonalarda autorsing va keytering xizmatlari samaradorligini oshirish yoʻllari asoslab berish, autorsing xizmatlaridan foydalanish mexanizmini ishlab chiqish va amaliyotga qoʻllashning uslubiy taʼminotini yaxshilashga qaratilgan masalalar, mantiqiy fikrlash, qiyosiy tahlil, surovnomalar va iqtisodiy tahlil va tizimli tahlil bilan izohlanadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Autorsing va keytering mehmonxonalarda norasmiy xizmatlarni tashqi provayderga topshirish amaliyotidir. Masalan, katta mehmonxonalarda tozalash, kir yuvish, texnik xizmat va baʼzan ovqatlanishni ham autorsing qilish keng tarqalgan. Keytering esa asosan mehmonxonani oziq-ovqat bilan taʼminlaydigan boʻlimlar: restoran, bar, banket va hordiq-atvor xizmatlarini qamrab oladi. Shunday qilib, regionimizda mehmonxonalarda keytering xizmatini ham, uni taqdim etishni autorsing provayderiga topshirishni ham koʻrish mumkin.

Autorsing va keytering mehmonxonalarda samaradorlikni oʻlchaydigan asosiy KPilar joriy samarani baholashga xizmat qiladi. Misol uchun, mehmon boshiga toʻlanadigan cost per cover koʻrsatkichi yordamida har bir buyurtmaning narxi boshqariladi. Zahira va ishchi kuchi hisob-kitoblari asosida bu koʻrsatkichlarni pasaytirish mumkin. Oʻrta hisobda Osiyo va Yevropada restoranlarda mehnat xarajatlari daromadning 30-40% atrofida boʻlib, barcha xarajatlar eʼtiborga olinsa, umumiy F&B boʻlimi xarajatlari esa 60-75%ni tashkil etadi. Boshqa tomondan, autorsing provayderga komissiya yoki barqaror oylik toʻlov qoʻyish orqali foyda sezilarli darajada oshadi.

Mehmonxona va catering autorsing boʻyicha tuziladigan shartnomalar turlicha boʻlib, har biri turli xavf va foyda taqsimotini oʻz ichiga oladi. Masalan, “cost-plus” kontraktda provayder dastlab xarajat prognozini tuzib, haqiqiy xarajat ustidan “boshqaruv toʻlovi” oladi [7]. Boshqa variant – fiks narxli (subsidiyal) kontrakt, bunda butun yil uchun xarajat summasi oldindan aniqlanib, har oy barqaror toʻlov belgilanadi [4]. Bu modelda mijoz ortiqcha sarflardan xabardor boʻlmaydi, lekin provayder mahsulot yoki xizmat sifati pastayishi ehtimoli paydo boʻlishi mumkin. Bundan tashqari, kontrakt ichiga royalty yoki koncessiya shartlari qoʻshilishi mumkin: provayder foiz asosida mijozga daromadning bir qismini qaytaradi.

Mehnat resurslari samaradorligi va sifat boshqaruvi autorsing va keytering mehmonxonalarning muvaffaqiyati uchun muhim. Xorijiy tadqiqotlar koʻpincha mehmonxonalarda autorsing autorsing va keytering mehmonxonalarda kiritilganida, xodimlar yangi bilim va koʻnikmalarni oʻrganganini qayd etadi. Shu bois, autorsing va keytering jarayonida mehmonxona kadrlarini ham oʻqitish, standartlar bilan

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

tanishtirish zarur. Sifat nazorati uchun esa provayder bilan doimiy aloqa, mijoz fikri toʻgʻrisida maʼlumot almashinuvi va SLA natijalari monitoringi muhimdir.

Autorsing va keyteringni kiritish bilan bogʻliq xarajat va foydalarni baholash zarur. Eng oddiy yaxshilanish – xodimlarning bir qismini tashqi provayderga oʻtkazish orqali mehnat xarajatini kamaytirish; ammo bunga xizmat sifatiga salbiy taʼsir boʻlishi mumkin. Ishonchli provayder tanlanganida, ustuvor xarajatlar (ish haqi, oʻqitish, sugʻurta) kamayadi. Biroq provayder bilan shartnoma imzolanganida, biznes ularga maʼlum foizdagi masʼuliyat va xavfni topshiradi. Shu maʼnoda, risk tahliliga provayderning moliyaviy barqarorligi, tajribasi, va oʻz xizmat darajasini ishonchli kafolatlashi kabilar kiradi.

Amalga oshirilgan uchta case-study outsourcing amaliyotining turli natijalarini koʻrsatadi. Muvaffaqiyatli misol sifatida. Mehmonxonalarda tarmogʻidagi bir loyiha keltiriladi: tadqiqotlar koʻrsatdiki, toʻgʻri tanlangan xodim provayderi orqali mehmonxonada bemaʼlul xizmat amalga oshirilishi ish unumdorligini oshirgani maʼlum boʻldi. Aralash natijali misol – katta xalqaro marka mehmonxonasida autorsing va in-house xizmat uygʻunligi. Bu holatda xarajatlar qisqargan, ammo baʼzi joylarda sifat nazoratiga qoʻshimcha eʼtibor talab qilingan.

Tahlil natijasida aniqlandi: ring mehmonxonalarda mehmonxonalarda autorsing va keytering orqali xarajatlarni optimallashtirish mumkin, ayniqsa mehnat va maʼmuriy xarajatlar kamayadi. Masalan, xodimlarni tashqi provayderga topshirish mehnat foizini pasaytirsa, buyurtmalarni raqamli boshqarish vositalari isrofini pasaytiradi. KPI tremlari shuni koʻrsatadiki, outsourcing-provayderlar bilan toʻgʻri ish olib borgan korxonalar ish sifati bilan birga daromad ham oshganini taʼkidlashmoqda. Biroq har doim ham autorsing va keyteringning avtomatik ravishda samaradorlikni oshirmaydi; ayniqsa, ifloslanish va madaniy moslashuvdagi muammolar ish sifati va brend obroʻsiga salbiy taʼsir koʻrsatishi mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Mintaqaviy mehmonxonalarda autorsing va keytering xizmatlarining samaradorligini oshirish quyidagi omillarni uygʻun amalga oshirishga bogʻliq:

Strategik tayyorgarlik va tahlil. Autorsing va keytering lozim boʻlgan funksiyalar aniq tanlanishi va auditdan oʻtishi kerak. Xodim resurslari, xarajatlar va sifat boʻyicha joriy holatni oʻrganish zarur.

Toʻgʻri shartnoma modeli tanlash. Mehnat xarajatini pasaytirish yoki daromad ulushini oshirish maqsadida turli kontrakt variantlari sinab koʻriladi. Belgilangan KPI va SLAlarni aniq belgilab, monitoring tizimini yoʻlga qoʻyish muhim.

Texnologik imkoniyatlardan foydalanish. Zamonaviy tizimlarni joriy etish orqali buyurtma prognozi, zahiralarni va mijoz maʼlumotlari nazorati yaxshilanadi. Bu tizimlar maʼlumotlarga asoslangan qaror qabul qilishni va resurslarni optimal taqsimlashni taʼminlaydi.

Kadrlar tayyorlash va sifat nazorati. Autorsing va keytering bilan ishlovchi xodimlarni muntazam oʻqitish, xizmat koʻrsatish standartlari boʻyicha treninglar tashkil qilish lozim. Sifat taʼminoti uchun

doimiy tekshiruvlar va mijoz fikrini kuzatish tizimi joriy etilishi tavsiya etiladi.

Samarali ta'minot zanjiri va mahalliy resurslar. Mamlakat va mintaqa sharoitida mahalliy yetishtirilgan oziq-ovqat va resurslardan foydalanish, ekologik sertifikatlar va ISO 22000) kabi talablarni amal qilish orqali barqarorlik oshiriladi. Bu nafaqat xarajatlarni kamaytiradi, balki turizm sohasi va qishloq xo'jaligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Monitoring va takomillashtirish. Loyihani amalga oshirish bosqichma-bosqich rejalashtirilib, har bir bosqichda KPilar asosida natijalar baholanadi. Jadvallarda va diagrammalarda o'lchanadigan mezonlar, rejalashtirilgan o'sish va harajat qisqarishi ko'rsatiladi. Agar kerak bo'lsa, shartnoma sharoitlari qayta ko'rib chiqiladi.

Tavsiya: Mintaqaviy mehmonxonalarda autorsing va keytering samaradorligini oshirish uchun yuqoridagi bosqichlarga amal qilgan holda har bir loyiha davomida olingan darslar va natijalar doimiy ravishda tahlil qilinishi kerak. Raqamli yechimlarga sarmoya kiritish, provayder sifatini muntazam baholash hamda xizmat ko'rsatish darajasini jadval asosida kuzatish mehnat samaradorligini va mijoz qoniqishini sezilarli darajada oshiradi.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

Baxriddin Davlonov- Qarshi davlat texnika universiteti mustaqil izlanuvchisi / Бахриддин Давлонов — самостоятельный исследователь Каршинский государственный технический

университет / Bakhriddin Davlonov - Independent Researcher, Karshi State Technical University

E-mail: bahridindavlonov5@gmail.com

ORCID: 0009-0003-6364-089X

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

[1]. News | Hoteliers in Central Asia reap benefits of state-led tourism development programs <https://www.costar.com/article/565418144/hoteliers-in-central-asia-reap-benefits-of-state-led-tourism-development-programs>

[2] [3] [4]. Local Hotels and MSMEs in Central Asia Are Championing Sustainability Through Green Technology and Environmental Certifications | SWITCH-Asia

<https://www.switch-asia.eu/news/local-hotels-and-msmes-in-central-asia-are-championing-sustainability-through-green-technology-and-environmental-certifications/>

[5] Opinnäytetyön mallipohja <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/94903/Benefits%20of%20Outsourcing%20facility%20services%20when%20choosing%20right%20service%20provider%20for%20a%20hotel.pdf?sequence=1>

[6] Case Study: The Cost of Bad Hospitality Outsourcing

<https://www.silverbellgroup.com/case-study-cost-of-bad-hospitality-outsourcing/>

[7] (PDF) The Impact Of Outsourcing on Hotel Efficiency and Performance

https://www.researchgate.net/publication/379441402_The_Impact_Of_Outsourcing_on_Hotel_Efficiency_and_Performance

MINTAQADA BARQAROR IQTISODIY O'SISHNI RAG'BATLANTIRISH MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Qodirova Mohinur Bahodir qizi

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕХАНИЗМОВ СТИМУЛИРОВАНИЯ УСТОЙЧИВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА В РЕГИОНЕ

Кодирова Мохинур Баходир кизи

IMPROVING THE MECHANISMS FOR STIMULATING SUSTAINABLE ECONOMIC GROWTH IN THE REGION

Qodirova Mohinur Bahodir qizi

Received: May 8, 2026 May: May 12, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya: Mazkur maqolada mintaqada barqaror iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish mexanizmlarini takomillashtirishning nazariy-uslubiy asoslari hamda amaliy jihatlari tadqiq etilgan. Tadqiqot davomida hududiy iqtisodiy o'sishga ta'sir etuvchi asosiy omillar, jumladan investitsion faollik, sanoat ishlab chiqarishi, eksport salohiyati, innovatsion rivojlanish va infratuzilma holatining iqtisodiy o'sish jarayonlariga ta'siri tahlil qilingan. Shuningdek, mintaqalarda iqtisodiy o'sishni ta'minlashga qaratilgan davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlari hamda mavjud iqtisodiy mexanizmlarning samaradorligi baholangan. Tadqiqotda iqtisodiy-statistik tahlil, qiyosiy tahlil, korrelyatsion-regression tahlil va tizimli yondashuv usullaridan foydalanilgan. Olingan natijalar hududiy iqtisodiy o'sishning barqarorligini ta'minlashda investitsiyalar hajmini oshirish, sanoat tarmoqlarini diversifikatsiya qilish, innovatsion faoliyatni rag'batlantirish hamda eksport imkoniyatlarini kengaytirish muhim ahamiyat kasb etishini ko'rsatdi. Shuningdek, iqtisodiy o'sishga ta'sir etuvchi omillarning ekonometrik baholanishi asosida hududiy rivojlanish samaradorligini oshirishga qaratilgan ilmiy-amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi. Tadqiqot natijalari hududiy iqtisodiy siyosatni takomillashtirish, investitsiya dasturlarini shakllantirish hamda mintaqalarning raqobatbardoshligini oshirish bo'yicha qarorlar qabul qilish jarayonida foydalanish uchun amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: barqaror iqtisodiy o'sish, mintaqaviy rivojlanish, investitsion faollik, iqtisodiy mexanizmlar, innovatsiyalar, sanoat diversifikatsiyasi, eksport salohiyati, hududiy siyosat, ekonometrik tahlil, raqobatbardoshlik.

Аннотация: В данной статье исследованы теоретико-методологические основы и практические аспекты совершенствования механизмов стимулирования устойчивого экономического роста в регионе. В ходе исследования проанализировано влияние основных факторов регионального экономического развития, включая инвестиционную активность, промышленное производство, экспортный потенциал, инновационное развитие и состояние инфраструктуры, на процессы экономического роста. Кроме того, дана оценка эффективности действующих экономических механизмов и приоритетных направлений государственной политики, направленных на обеспечение устойчивого развития регионов. В исследовании использованы методы экономико-статистического анализа, сравнительного анализа, корреляционно-регрессионного анализа и системного подхода. Полученные результаты свидетельствуют о том, что важнейшими условиями обеспечения устойчивого экономического роста являются увеличение объёмов инвестиций, диверсификация отраслей промышленности, стимулирование инновационной деятельности и расширение экспортного потенциала. На основе эконометрической оценки факторов, влияющих на экономический рост, разработаны научно обоснованные практические рекомендации по повышению эффективности регионального развития. Результаты исследования могут быть использованы при совершенствовании региональной экономической политики, разработке инвестиционных программ, а также при принятии управленческих решений, направленных на повышение конкурентоспособности регионов и обеспечение устойчивого экономического роста.

Ключевые слова: устойчивый экономический рост, региональное развитие, инвестиционная активность, экономические механизмы, инновации, диверсификация промышленности, экспортный потенциал, региональная политика, эконометрический анализ, конкурентоспособность.

Abstract: This article examines the theoretical and methodological foundations, as well as the practical aspects, of improving the mechanisms for stimulating sustainable economic growth in the region. The study analyzes the impact of key factors influencing regional economic development, including investment activity, industrial production, export potential, innovation development, and infrastructure conditions. In addition, the effectiveness of existing economic mechanisms and the priority directions of government policy aimed at ensuring sustainable regional development are evaluated. The research employs economic-statistical analysis, comparative analysis, correlation-regression analysis, and a systematic approach. The findings indicate that increasing investment volumes, diversifying industrial sectors, promoting innovative activities, and expanding export opportunities are among the most important prerequisites for achieving sustainable economic growth. Based on the econometric assessment of factors affecting economic growth, a set of scientifically grounded recommendations and practical proposals has been developed to enhance the effectiveness of regional development policies. The results of the study can be applied in improving regional economic policy, designing investment programs, and supporting decision-making processes aimed at strengthening regional competitiveness and ensuring long-term sustainable economic growth.

Keywords: sustainable economic growth, regional development, investment activity, economic mechanisms, innovation, industrial diversification, export potential, regional policy, econometric analysis, competitiveness.

KIRISH

Hozirgi kunda jahon iqtisodiyotida globallashuv jarayonlarining jadallashuvi, xalqaro raqobatning kuchayishi va iqtisodiy resurslardan samarali foydalanish zaruratining ortib borishi hududlarda barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash masalasining dolzarbligini oshirmoqda. Mintaqalarning iqtisodiy rivojlanish darajasi mamlakat iqtisodiyotining umumiy barqarorligi va raqobatbardoshligini belgilovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashda investitsion faollikni oshirish, sanoat ishlab chiqarishini diversifikatsiya qilish, innovatsion faoliyatni rivojlantirish va eksport salohiyatini kengaytirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, hududlar o'rtasidagi iqtisodiy rivojlanish darajasidagi tafovutlar, investitsiya resurslarining notekis taqsimlanishi hamda infratuzilma bilan bog'liq muammolar iqtisodiy o'sish sur'atlariga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

O'zbekiston Respublikasida hududlarni kompleks rivojlantirish, investitsion muhitni yaxshilash va ishlab chiqarish salohiyatini oshirishga qaratilgan islohotlar amalga oshirilayotgan bo'lsa-da, mintaqalarda barqaror iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish mexanizmlarini yanada takomillashtirish zarurati saqlanib qolmoqda. Shu jihatdan, iqtisodiy o'sishga ta'sir etuvchi omillarni tahlil qilish va mavjud mexanizmlarning samaradorligini baholash dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Aynan shu sababli mazkur maqolada mintaqada barqaror iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish mexanizmlarining nazariy va amaliy jihatlari tadqiq etilib, ularni takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari asoslab beriladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Mavzu bo'yicha xorijiy va mahalliy tadqiqotlarda mintaqaviy barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash, investitsiya mexanizmlarini takomillashtirish hamda institutsional va innovatsion omillarning roliga alohida e'tibor qaratilgan.

1. Romer P. (1990). Endogenous Technological Change. Ushbu nazariyada iqtisodiy o'sishning asosiy omili sifatida innovatsiyalar va bilimlar ko'rib chiqiladi. Muallifga ko'ra, mintaqaviy barqaror o'sish kapital hajmiga emas, balki texnologik yangiliklar va inson kapitaliga investitsiyalar orqali ta'minlanadi. Bu <https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

yondashuv uzoq muddatli iqtisodiy o'sishda innovatsion siyosatning muhimligini asoslab beradi [1].

2. Lucas R. (1988). On the Mechanics of Economic Development. Tadqiqotda inson kapitaliga yo'naltirilgan investitsiyalar iqtisodiy o'sishning asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida ko'rsatilgan. Muallif mintaqaviy rivojlanishda ta'lim va malaka oshirish tizimining samaradorligi iqtisodiy farovonlikka bevosita ta'sir qilishini ta'kidlaydi [2].

3. World Bank (2020). Regional Development and Inclusive Growth Report. Ushbu hisobotda mintaqaviy iqtisodiy tafovutlarni kamaytirish uchun infratuzilma investitsiyalari, transport tizimlarini rivojlantirish va biznes muhitini yaxshilash muhim ekani qayd etilgan. Shuningdek, davlat investitsiyalarining xususiy sektorni jalb qilishdagi "katalizator" roli alohida ta'kidlangan [3].

4. OECD (2019). Regions in Industrial Transition. Tashkilot tahlillariga ko'ra, sanoat transformatsiyasi jarayonida mintaqaviy barqaror o'sishni ta'minlash uchun innovatsion klasterlar, startap ekotizimlar va davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini rivojlantirish zarur. Ushbu yondashuv mintaqaviy iqtisodiyotning moslashuvchanligini oshiradi [4].

5. Xodiev B.Y., Gulomov S.S. (O'zbekiston iqtisodchilari ishlari). Mahalliy tadqiqotlarda mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishning asosiy omillari sifatida investitsiya muhitini yaxshilash, sanoat zonalarini kengaytirish va hududiy resurslardan samarali foydalanish masalalari yoritilgan. Mualliflar O'zbekiston sharoitida barqaror o'sish ko'proq institutsional islohotlar va investitsiya faolligiga bog'liqligini ta'kidlaydilar [5].

6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori (2022-yil 28-yanvar). "Hududlarni kompleks rivojlantirish strategiyasi to'g'risida". Ushbu hujjatda mintaqalarda barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash uchun sanoat, infratuzilma va investitsiya loyihalarini kompleks rivojlantirish belgilangan. Strategiyada hududiy investitsiya dasturlarini kengaytirish va xususiy sektor ishtirokini oshirish asosiy yo'nalish sifatida ko'rsatilgan [6].

TADDIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotda mintaqada barqaror iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish mexanizmlarini

Qarshi davlat texnika universiteti

takomillashtirish jarayoni ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilindi. Tadqiqotda analiz va sintez, taqqoslash, statistik tahlil, induksiya va deduksiya usullaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mintaqada barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash mexanizmlari deganda hududiy iqtisodiyotning uzoq muddatli, muvozanatli va inklyuziv rivojlanishini qo'llab-quvvatlovchi iqtisodiy, institutsional va ijtimoiy vositalar tizimi tushuniladi. Ushbu mexanizmlar ishlab chiqarish salohiyatini oshirish, resurslardan samarali foydalanish hamda hududlararo tafovutlarni kamaytirishga xizmat qiladi. Nazariy jihatdan barqaror iqtisodiy o'sish neoklassik va endogen o'sish modellari asosida izohlanadi. Neoklassik yondashuvda iqtisodiy o'sish asosan kapital jamg'arilishi va texnologik taraqqiyotga bog'liq bo'lsa, endogen o'sish nazariyasida esa innovatsiyalar, inson kapitali va bilimlar iqtisodiy o'sishning ichki omillari sifatida qaraladi. Shu nuqtayi nazardan, mintaqaviy rivojlanishda faqat resurslar emas, balki ularni boshqarish sifati ham muhim rol o'ynaydi.

Barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash mexanizmlari odatda quyidagi yo'nalishlarni o'z ichiga oladi:

- Institutsional mexanizmlar – huquqiy barqarorlik, samarali boshqaruv va korrupsiyaga qarshi tizimlar orqali investitsion va biznes muhitini yaxshilash;
- Iqtisodiy mexanizmlar – sanoat siyosati, soliq imtiyozlari, hududiy dasturlar va bozor infratuzilmasini rivojlantirish;
- Innovatsion mexanizmlar – texnologiyalar transferi, startaplar va ilmiy-tadqiqot faoliyatini qo'llab-quvvatlash;
- Ijtimoiy mexanizmlar – ta'lim, sog'liqni saqlash va bandlik siyosati orqali inson kapitalini rivojlantirish;
- Hududiy mexanizmlar – infratuzilma tengligi, logistika tizimlari va resurslardan muvozanatli foydalanish.

Mintaqada barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashda asosiy omillar sifatida sanoat ishlab chiqarishi, xizmatlar sektori va infratuzilma rivoji tahlil qilindi. Quyidagi jadvalda so'nggi yillardagi asosiy iqtisodiy ko'rsatkichlar dinamikasi keltiriladi.

1-jadval

2020–2025 yillarda Mintaqaning asosiy iqtisodiy ko'rsatkichlari

Yillar	Sanoat ishlab chiqarishi (mlrd so'm)	Xizmatlar hajmi (mlrd so'm)	Yalpi hududiy mahsulot (mlrd so'm)
2020	4504,5	543,6	6000,0
2021	2700,0	581,9	6200,0
2022	3398,2	693,0	6500,0
2023	3490,5	1351,5	7000,0
2024	3812,7	921,7	7400,0

Jadval ma'lumotlari mintaqada 2020–2025 yillar davomida iqtisodiy ko'rsatkichlar dinamikasida barqaror o'sish tendensiyasi mavjudligini ko'rsatadi. Yalpi hududiy mahsulotning izchil oshib borishi iqtisodiy faollikning kengayganidan dalolat beradi. Xususan, 2020-yildan 2025-yilgacha bo'lgan davrda YAIM hajmi sezilarli darajada o'sib, mintaq iqtisodiyotining umumiy rivojlanish darajasi yaxshilangan. Sanoat ishlab chiqarishi ko'rsatkichlarida ayrim tebranishlar kuzatiladi. 2021-yilda sanoat hajmining pasayishi iqtisodiyotdagi qisqa muddatli tashqi va ichki omillar, jumladan, ishlab chiqarish zanjirlaridagi uzilishlar yoki talabning vaqtinchalik kamayishi bilan izohlanishi mumkin. Biroq 2022-yildan boshlab sanoat sektori yana tiklanish bosqichiga o'tgan va 2025-yilga kelib barqaror o'sish sur'atini saqlab qolgan. Bu esa sanoat tarmog'ining moslashuvchanligi va tiklanish salohiyati yuqori ekanligini ko'rsatadi.

Xizmatlar sohasi dinamikasida esa nisbatan barqaror va ijobiy o'sish kuzatiladi. Ayniqsa, 2023-yilda xizmatlar hajmining keskin oshishi mintaqada iqtisodiy faollikning kengaygani, aholi daromadlarining oshishi hamda xizmat ko'rsatish turlarining diversifikatsiyalashuvi bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Keyingi yillarda ham ushbu sektor o'sish trendini saqlab qolgan. Xulosa qilib aytganda, tahlil natijalari shuni

ko'rsatadiki, mintaqaviy iqtisodiy o'sish asosan sanoat va xizmatlar sektorlarining birgalikdagi rivojlanishi hisobiga ta'minlanmoqda. Bunda xizmatlar sektorining ulushi ortib borayotgani iqtisodiyotning tarkibiy jihatdan transformatsiyalashayotganidan dalolat beradi. Shu bilan birga, YAIMning barqaror o'sishi mintaqada iqtisodiy siyosat samaradorligi va makroiqtisodiy barqarorlikni aks ettiradi.

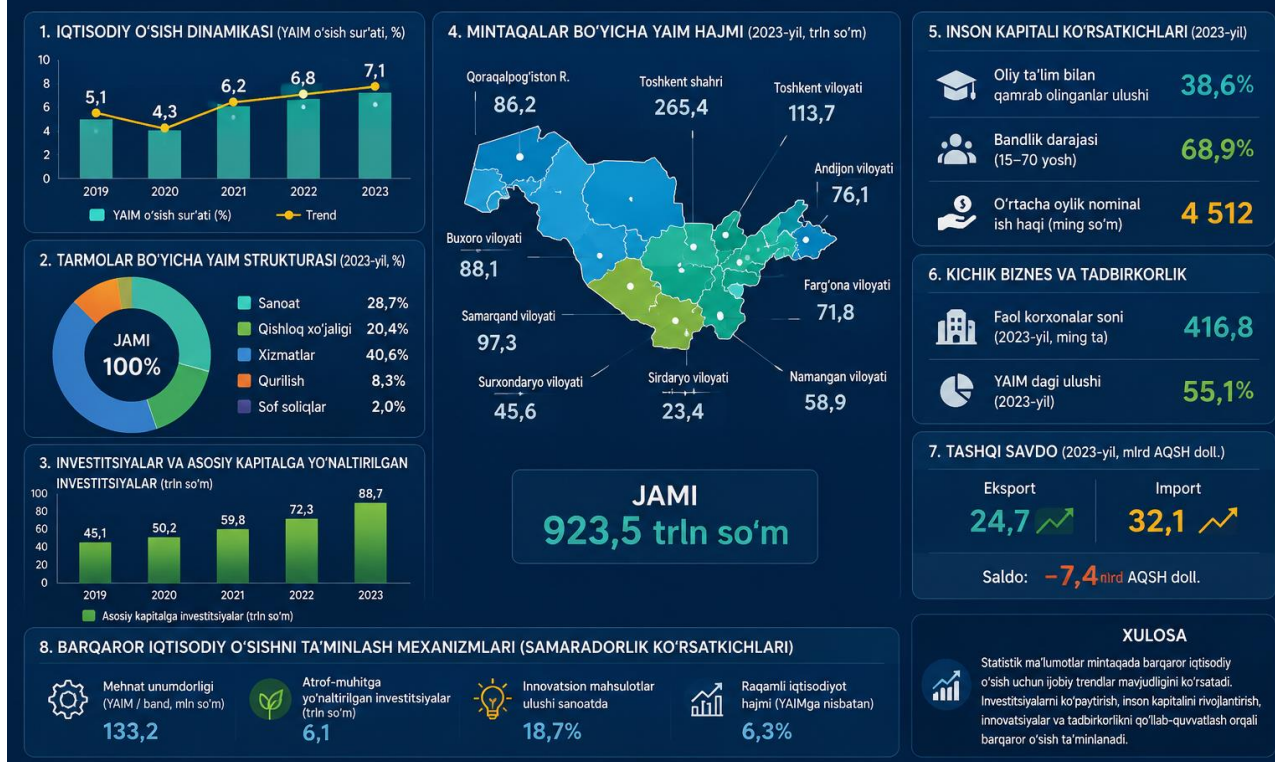
Quyidagi infografika "Mintaqada barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash mexanizmlari: asosiy statistik ko'rsatkichlar" doirasida hududiy iqtisodiyotning kompleks holatini aks ettiradi.

1. Iqtisodiy o'sish dinamikasi tahlili. 2019–2023 yillar davomida yalpi hududiy mahsulot (YAIM) o'sish sur'ati barqaror tiklanish tendensiyasini namoyon etgan. 2019-yilda 5,1% bo'lgan o'sish 2020-yilda pandemiya ta'sirida 4,3% gacha pasaygan. Biroq keyingi yillarda iqtisodiyotning moslashuvchanligi ortib, 2021-yilda 6,2%, 2022-yilda 6,8% va 2023-yilda 7,1% ga yetgan. Bu holat iqtisodiyotda:

- ichki talabning tiklanishi,
 - investitsion faollikning oshishi,
 - ishlab chiqarish tarmoqlarining kengayishi
- bilan izohlanadi. Trend chizig'i barqaror ijobiy o'sish yo'nalishini ko'rsatadi.

MINTAQADA BARQAROR IQTISODIY O'SISHNI TA'MINLASH MEKANIZMLARI: ASOSIY STATISTIK KO'RSATKICHLAR

1-rasm. Mintaqada barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash mexanizmlari: asosiy statistik ko'rsatkichlari

2. YAIM tarmoqlar bo'yicha tarkibi. 2023-yil holatiga ko'ra YAIM tarkibi diversifikatsiyalashgan:

Xizmatlar sektori – 40,6% (yetakchi sektor)

Sanoat – 28,7%

Qishloq xo'jaligi – 20,4%

Qurilish – 8,3%

Sof soliqlar – 2,0%

Bu tarkib iqtisodiyotning postindustrial bosqichga o'tayotganini ko'rsatadi. Xizmatlar sektorining yuqori ulushi urbanizatsiya va iqtisodiy modernizatsiya jarayonlari bilan bog'liq.

3. Investitsiyalar dinamikasi. Asosiy kapitalga yo'naltirilgan investitsiyalar 2019-yildagi 45,1 trln so'mdan 2023-yilda 88,7 trln so'mga yetgan. Bu deyarli 2 baravar o'sishni anglatadi. Bunday o'sish:

- infratuzilma loyihalari kengayishi;
- sanoat modernizatsiyasi;
- davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarining kuchayishi bilan izohlanadi.

4. Hududlar kesimida YAIM hajmi. Hududiy nomutanosibliklar YAIM taqsimotida yaqqol ko'rinadi. Eng yuqori ko'rsatkich Toshkent shahriga (265,4 trln so'm) to'g'ri keladi. Keyingi o'rinlarda Samarqand (97,3), Buxoro (88,1) va Qoraqalpog'iston Respublikasi (86,2) qayd etilgan.

Eng past ko'rsatkichlar Sirdaryo (23,4), Surxondaryo (45,6) va Namangan (58,9) viloyatlariga to'g'ri keladi. Bu tafovut:

- iqtisodiy markazlashuv;
- sanoat infratuzilmasining notekis joylashuvi;
- investitsion jozibadorlik farqlari bilan izohlanadi.

5. Inson kapitali ko'rsatkichlari. Inson kapitali komponentlari quyidagicha:

- Oliy ta'lim bilan qamrab olinganlar – 38,6%

- Bandlik darajasi – 68,9%

- O'rtacha nominal ish haqi – 4 512 ming so'm

Bu ko'rsatkichlar mehnat bozori nisbatan barqarorligini, biroq malakali kadrlar ulushini oshirish zarurligini ko'rsatadi.

6. Kichik biznes va tadbirkorlik. 2023-yilda faol korxonalar soni 416,8 ming tani tashkil etgan bo'lib, YAIMdagi ulushi 55,1% ga yetgan. Bu holat xususiy sektorning yetakchi rolini, iqtisodiyotning institutsional liberallashtirishini ifodalaydi.

7. Tashqi savdo tahlili:

Eksport: 24,7 mlrd AQSH dollari

Import: 32,1 mlrd AQSH dollari

Savdo balansi: -7,4 mlrd AQSH dollari

Salbiy saldo importga bog'liqlik va ishlab chiqarishning ayrim tarmoqlarda yetarli eksport salohiyatiga ega emasligini ko'rsatadi.

8. Samaradorlik ko'rsatkichlari:

Mehnat unumdorligi: 133,2

Atrof-muhitga yo'naltirilgan investitsiyalar: 6,1 trln so'm

Sanoatda innovatsion mahsulotlar ulushi: 18,7%

Raqamli iqtisodiyot ulushi: 6,3%

Bu indikatorlar iqtisodiyotning modernizatsiya jarayonida ekanligini, biroq raqamli transformatsiya hali boshlang'ich bosqichda ekanini ko'rsatadi.

Umumiy YAIM hajmi 923,5 trln so'mni tashkil etgan bo'lib, infografika mintaqada barqaror iqtisodiy o'sish kuzatilayotganini tasdiqlaydi. O'sishning asosiy omillari investitsion faollik, xizmatlar sektorining

kengayishi va kichik biznes ulushining oshishi hisoblanadi. Shu bilan birga, tashqi savdo defitsiti, hududlararo nomutanosiblik va raqamli iqtisodiyotning past ulushi rivojlanish siyosatida muhim yo'nalishlar sifatida qolmoqda.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Mintaqada barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash mexanizmlari investitsiyaviy faollikni oshirish orqali iqtisodiy taraqqiyot va ijtimoiy farovonlik o'rtasidagi muvozanatni mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Xususan, ishlab chiqarish tarmoqlarini modernizatsiya qilish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish, raqamli iqtisodiyot infratuzilmasini kengaytirish hamda kichik va o'rta biznes subyektlarini moliyaviy qo'llab-quvvatlashga yo'naltirilgan investitsiyalar mintaqaning iqtisodiy salohiyatini oshirishda muhim omil bo'lib qolmoqda. Shu bilan birga, infratuzilma loyihalarini rivojlantirish, eksportbop mahsulotlar ishlab chiqarishni kengaytirish va mehnat unumdorligini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlar barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashda sezilarli natija bermoqda. Davlat iqtisodiy siyosati, xususi sektor ishtiroki hamda xalqaro investitsion hamkorlikning kuchayishi esa mintaqada investitsion muhitni yanada yaxshilab, uzoq muddatli barqaror rivojlanish jarayonlarini tezlashtirishga xizmat qilmoqda. Shu sababli, bunday mexanizmlarni kengaytirish va tizimli ravishda qo'llab-quvvatlash ijobiy iqtisodiy natijalarga erishishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Muallif (lar) haqida / Сведения об авторе / Author details

Qodirova Mohinur Bahodir qizi – Qarshi davlat texnika universiteti 2-bosqich magistranti / Кадирова Мохинур Баходир кизи – студентка 2 курса магистратуры Каршинского государственного технического университета / Kodirova Mokhinur

Bakhodir kizi – 2 nd year master's student, Karshi State Technical University

E-mail: mohinurbahodirovna9@gmail.com

ORCID: 0009-0005-7262-233X

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Romer, P. M. (1990). *Endogenous Technological Change*. Journal of Political Economy, 98(5), S71–S102.
2. Lucas, R. E. (1988). On the Mechanics of Economic Development. Journal of Monetary Economics, 22(1), 3–42.
3. World Bank (2020). Regional Development and Inclusive Growth Report. Washington, DC: World Bank Group.
4. OECD (2019). Regions in Industrial Transition. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
5. Xodiev B.Y., G'ulomov S.S. (2018). Mintaqaviy iqtisodiy rivojlanish asoslari. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi nashriyoti.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PQ-___ sonli qarori. "Hududlarni kompleks rivojlantirish strategiyasi to'g'risida".
7. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi (2024). Hududlar bo'yicha iqtisodiy ko'rsatkichlar to'plami. Toshkent.
8. Asian Development Bank (2023). Uzbekistan Economic Outlook: Regional Development and Investment Trends. Manila: ADB.
9. United Nations Development Programme (2022). Human Development Report: Uzbekistan Country Brief. New York: UNDP.
10. Ministry of Economy and Finance of the Republic of Uzbekistan (2023). Macroeconomic Indicators and Investment Analysis Report. Tashkent.

QASHQADARYO VILOYATIDA AGROKLASTERLARNI RIVOJLANTIRISH MEKANIZMLARI

Rahimov Odil Berdiyevich

МЕХАНИЗМЫ РАЗВИТИЯ АГРОКЛАСТЕРОВ В КАШКАДАРЬИНСКОЙ ОБЛАСТИ

Рахимов Одил Бердиевич

MECHANISMS FOR THE DEVELOPMENT OF AGROCLUSTERS IN KASHKADARYA REGION

Rakhimov Odil Berdiyevich

Received: May 8, 2026 May: May 12, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya: Ushbu maqolada Qashqadaryo viloyatida agroklasterning hozirgi holati, iqtisodiy samaradorligi chuqur tahlil qilinadi. Statistik ma'lumotlar, ustun va doiraviy diagrammalar asosida klasterlarning afzalliklari va muammolari ko'rib chiqiladi. Rivojlantirishning institutsional, moliyaviy va innovatsion mexanizmlari taklif etiladi. Ilmiy tadqiqot natijalari viloyat qishloq xo'jaligini barqaror rivojlantirishda amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: agroklasterning, iqtisodiy samaradorlik, qiymat zanjiri, innovatsiyalar.

Аннотация: В данной статье проводится глубокий анализ текущего состояния и экономической эффективности агрокластеров в Кашкадарьинской области. На основе статистических данных, столбчатых и круговых диаграмм рассматриваются преимущества и проблемы кластеров. Предлагаются институциональные, финансовые и инновационные механизмы их развития. Результаты научного исследования имеют практическое значение для устойчивого развития сельского хозяйства региона.

Ключевые слова: агрокластер, экономическая эффективность, цепочка создания стоимости, инновации.

Abstract: This article provides an in-depth analysis of the current state and economic efficiency of agro-clusters in Kashkadarya region. Based on statistical data, bar and pie charts, the advantages and problems of the clusters are examined. Institutional, financial, and innovative mechanisms for their development are proposed. The results of the scientific research have practical significance in the sustainable development of agriculture in the region.

Keywords: agro-cluster, economic efficiency, value chain, innovations.

KIRISH

Qashqadaryo viloyati O'zbekistonning janubiy mintaqasida joylashgan bo'lib, qulay iqlim-sharoitlari, katta yer resurslari va suv manbalari tufayli qishloq xo'jaligi rivojlangan hudud hisoblanadi. Viloyat paxtachilik, g'allachilik, meva-sabzavotchilik va chorvachilikda yetakchi o'rinlarni egallaydi.

O'zbekistonda 2017-yildan boshlab joriy etilgan klaster tizimi agrosanoat kompleksida tub o'zgarishlarga olib keldi. Klasterlar yetishtirish, qayta ishlash, tayyor mahsulot tayyorlash, logistika va eksportni vertikal integratsiya qilish orqali samaradorlikni oshirishga qaratilgan. Hozirgi davrda respublikamizda yuzlab agroklasterning faoliyat yuritmoqda.

2024-yil ma'lumotlariga ko'ra, Qashqadaryo viloyatida yetishtirilgan qishloq, o'rmon va baliqchilik xo'jaligi mahsulotlari hajmi 42 693,2 mlrd so'mni tashkil

etib, 2023-yilga nisbatan 104,2% o'sish ko'rsatgan. Shundan dehqonchilik mahsulotlari — 16 168,2 mlrd so'm (37,9%), chorvachilik mahsulotlari — 26 525,0 mlrd so'm (62,1%).

Klasterlarning samaradorligi yetarli emas, suv tanqisligi, moliyaviy resurslar yetishmovchiligi, innovatsiyalar va boshqaruv muammolari mavjud. Ushbu tadqiqotning maqsadi — viloyatda agroklasterning rivojlantirish mexanizmlarini ilmiy asosda taklif etish va ularning iqtisodiy samaradorligini chuqur tahlil qilishdir.

TADDIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda quyidagi usullar qo'llanilgan:

1. Statistik tahlil (Qashqadaryo viloyati b'tatistika boshqarmasi, Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari, 2021–2024 yillar).

2. Qiyosiy tahlil (klasterlar va mustaqil xo'jaliklar solishtirish).

3. Iqtisodiy tahlil (hosildorlik, xarajatlar, rentabellik, qiymat zanjiri).

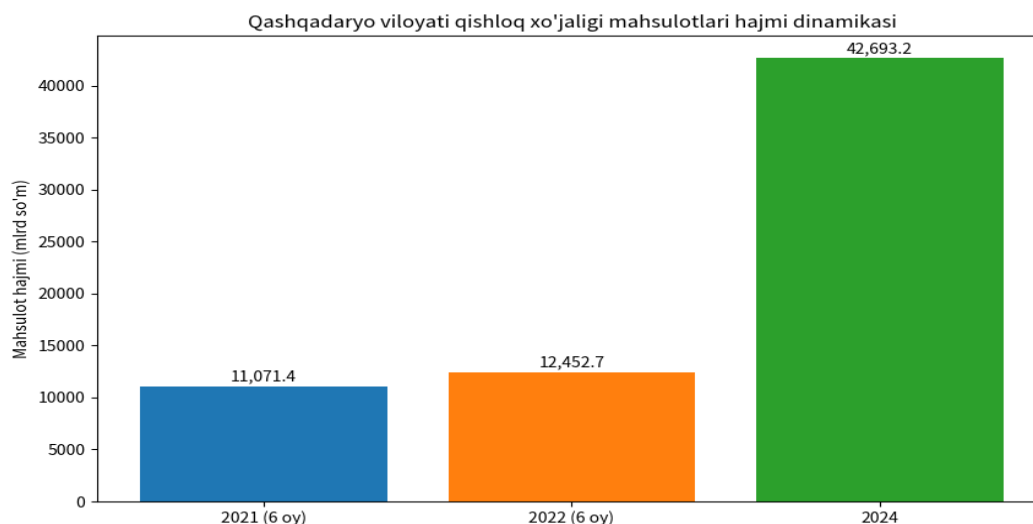
4. Grafik tahlil (ustun diagrammalar).

Asosiy ko'rsatkichlar - mahsulot hajmi, o'sish sur'atlari, hosildorlik, eksport va resurslar samaradorliklari tahlil qilindi.

TAHLIL VA NATIJALAR

1. Viloyat qishloq xo'jaligi umumiy ko'rsatkichlari 2024-yilda viloyat qishloq xo'jaligi mahsulotlari hajmi 42693,2 mlrd so'mga yetdi, ammo viloyatda chorvachilik ustunlik qilmoqda.

2. Viloyatda qishloq xo'jalik mahsulotlari hajmi dinamikasi quyidagi diagrammada ko'rsatilgan:

1-rasm. Qishloq xo'jalik mahsulotlari hajmi dinamikasi

Agroklasterning holati Viloyatda 18 ga yaqin paxta-to'qimachilik klasteri faoliyat yuritadi (masalan, "SULTON TEX GROOP", "Qarshi Agroklasterni", "Koson baxt tekstil" va boshqalar), ularga 136 ming gektarga yaqin yer birlashtirilgan. Klasterlar hosildorlikni oshirish (paxtada 35–40 sentner/ga va undan yuqori), texnika va suv tejash texnologiyalarini joriy etishda muhim rol o'ynaydi.

Qashqadaryo viloyatida 18 ta paxta-to'qimachilik klasteri (2023-yil ma'lumotlari bo'yicha) 136 036 gektar yer maydonini qamrab olgan. Bu respublika miqyosidagi paxta klasterlarining muhim ulushini (taxminan 12%) tashkil etadi. Viloyat qishloq xo'jaligi mahsulotlari hajmi 2024-yilda 44 293,5 mlrd so'mni tashkil etib, 2023-yilga nisbatan 104,2–104,3% o'sish ko'rsatgan. Dehqonchilik va chorvachilik mahsulotlari hajmi esa 43 529,3 mlrd so'mga yetgan.

Klaster tizimi joriy etilishidan oldingi davr fermer xo'jaliklari bilan solishtirganda, integratsiya natijasida quyidagi ijobiy o'zgarishlar kuzatilmoqda:

1) Hosildorlik o'sishi: Ko'plab klasterlarda paxta hosildorligi 35–40 sentner/gektarga yetgan (respublika o'rtachasidan yuqori). Respublika bo'yicha paxta hosildorligi 2017–2023-yillarda 34,1% ga oshgan, bu asosan klasterlar hisobiga bo'lgan.

2) Qayta ishlash va tayyor mahsulot ishlab chiqarish: Paxta tolasini 100% ga yaqin qayta ishlash, ip-kalava va tayyor mahsulot ishlab chiqarishning keskin o'sishi (2–3 baravar).

3) Investitsiyalar va texnologiyalar: Klasterlar tomonidan minglab zamonaviy yuqori unumdorlikka ega

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

bo'lgan texnika va texnologiyalar import qilingan, 126 ming gektar maydonda suvni tejash texnologiyalari o'rnatilgan.

4. Iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlari quyidagicha:

Klasterlarning samaradorligini quyidagi asosiy ko'rsatkichlar orqali baholash mumkin:

1) Ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish: Integratsiya (yetishtirish → qayta ishlash → logistika → eksport) xarajatlarni 10–15% ga qisqartirgan. Xomashyo paxtadan tayyor to'qimachilik mahsulotigacha qiymat zanjirining uzayishi qo'shilgan qiymatni ko'paytiradi.

2) Mehnat unumdorligi: Klasterlarda bandlik oshgan (respublika bo'yicha 150 mingdan ortiq yangi ish o'rni yaratilgan). Bir ishchi boshiga mahsulot hajmi yuqori, chunki vertikal integratsiya takroriy operatsiyalarni kamaytiradi.

3) Rentabellik va foyda: Klasterlarning ko'pchiligida hosildorlik va qayta ishlash tufayli rentabellik 15–25% oralig'ida (aniq raqamlar klasterga qarab farq qiladi). Biroq, ba'zi klasterlarda (masalan, 2024 yilda Qashqadaryoda 2 ta klasterda aniqlangan 3 mlrd so'mdan ortiq asossiz daromad holatlari) boshqaruv va shaffoflik muammolari kuzatilgan.

4) Eksport salohiyati: Klaster tizimi paxta xom ashyosidan tayyor mahsulotgacha eksport darajasini oshirgan.

Solishtirma tahlil: Agroklasterni bilan mustaqil fermer xo'jaliklarini taqqoslash natijasida quyidagi tahlil xulosalari olindi:

a) Klasterlarda yer unumdorligi va texnologik jihozlanish yuqori;

b) Resurslarni tejash (suv, o'g'it, yoqilg'i) samaradorligi yaxshiroq;

c) Bunda mustaqil fermerlarda moslashuvchanlik yuqori bo'lishi mumkin, ammo moliyaviy va bozor imkoniyatlari cheklangan.

5. Muammolar va cheklovchi omillar quyidagicha:

1) Suv resurslari tanqisligi: Hozirgi davrdagi tabiiy va ekologik omillarni hisobga olgan holda viloyatning ob-havo iqlimi suvni tejash texnologiyalarini yanada kengaytirishni talab qiladi.

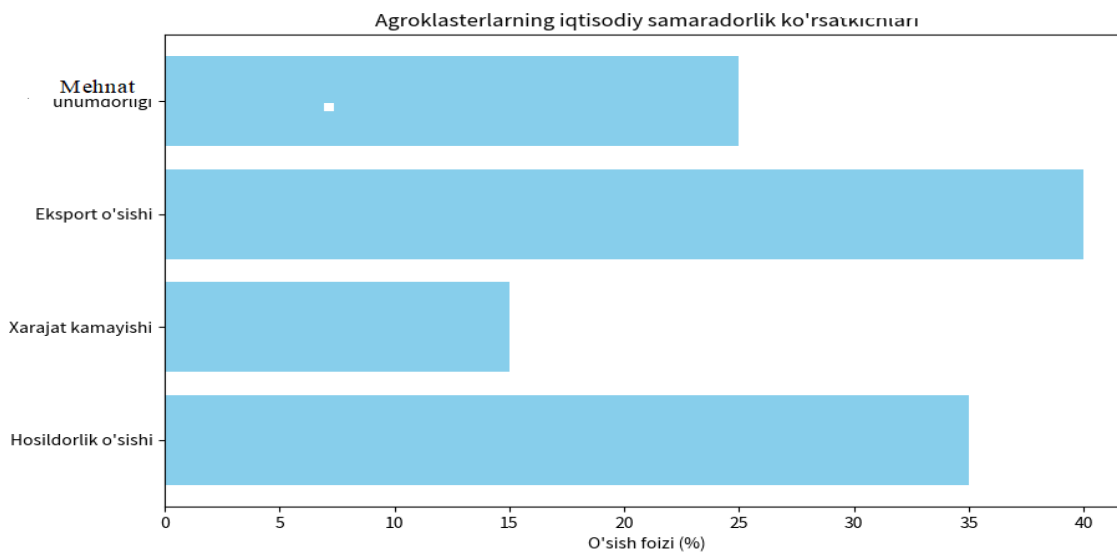
2) Moliyaviy yuk: Imtiyozli kreditlar va grantlar mavjud bo'lsa-da, ba'zi klasterlarda qarz yuklamasi yuqori.

3) Innovatsiyalar va kadrlar: Raqamli texnologiyalar (sun'iy yo'ldosh monitoringi, precizion dehqonchilik) yetarli emas. Kadrlar malakasi past.

4) Boshqaruv samaradorligi: Ba'zi klasterlarda ichki nazorat zaif, bu esa samaradorlikni pasaytiradi.

5) Bo'lajak vavf-xatarlar: Iqlim o'zgarishi, bozor narxlar o'zgarishi va global raqobat.

Klasterlarning iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlari quyidagi diagrammada tasvirlangan:

2-rasm. Klasterlarning iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlari

- Xarajatlar kamayishi — integratsiya tufayli 10–15% ga kamaygan.

- Hosildorlik o'sishi — 30–35% (klasterlarda respublika o'rtachasidan yuqori).

- Qiymat zanjiri — xomashyodan tayyor mahsulotgacha eksport hajmi oshgan.

- Rentabellik — ko'plab klasterlarda 15–25%.

- Bandlik — yangi ish o'rinlari yaratilmoqda.

Klasterlarning iqtisodiy samaradorligi umumiy jihatdan ijobiy baholash mumkin, ular yuqori potensialga ega). 2018–2024 yillarda klaster tizimi respublika qishloq xo'jaligida ishlab chiqarishni oshirish, bandlikni ta'minlash va eksportni kuchaytirishda "lokomotiv" rolini o'ynadi. Qashqadaryo misolida viloyatning respublika qishloq xo'jaligidagi ulushi (9–9,5% atrofida) saqlanib qolgan va o'sish sur'atlari barqaror.

KPI taklifi (monitoring uchun tavsiya qilamiz):

1. Hosildorlik (sentner/ga);

2. Qayta ishlash darajasi (%);

3. Eksport hajmi (ming AQSh dollari);

4. Suv sarfi samaradorligi (m³/tonna mahsulot);

5. Foyda marjasi (%);

6. Bandlik va o'rtacha ish haqi darajasi.

Olib borilgan tahlillar natijalari shuni ko'rsatadiki, agroklasterlar iqtisodiy samaradorlikni sezilarli darajada oshirgan. Biroq, suv resurslari tanqisligi, moliyaviy yuklama va zamonaviy innovatsion

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

infratuzilma yetishmovchiligi iqtisodiy samaradorlikni cheklamoqda. Xalqaro tajribalar (masalan Italiya, Germaniya) shuni ko'rsatadiki, klasterlarning rivojlanish va takomillashish mexanizmlari ta'lim, ilmiy-tadqiqotlar va xususiy sektorlar sinergiyasiga bog'liqdir.

Qashqadaryo viloyatida chorvachilik ancha ijobiy ulushga ega, ammo oziq-ovqat xavfzirligini ta'minlash zaruratidan dehqonchilik tizimini diversifikatsiya qilish va qayta ishlashni chuqurlashtirish dolzarb vazifalardandir. Turli agro klasterlarni rivojlantirish, ular o'rtasidagi raqobat va hamkorlikni kuchaytirish zarur.

XULOSALAR VA TAKLIFLAR

a) Agroklasterlar viloyat qishloq xo'jaligining o'sishida asosiy bo'g'inlardan biri bo'lib, 104,2% o'sishga hissa qo'shmoqda;

b) Iqtisodiy samaradorlik ijobiy: hosildorlik, xarajatlar va eksport ko'rsatkichlari yaxshilangan;

c) Asosiy muammolar — resurslar tanqisligi, tashkiliy va boshqaruv hamda innovatsiyalar yetishmovchiligi sezilmoqda.

- Institutsional — viloyat Agroklasterlarni rivojlantirish markazini tashkil etish.

- Moliyaviy — Imtiyozli kreditlar, grantlar va davlat-xususiy sheriklikni kengaytirish.

- Innovatsion — Raqamli qishloq xo'jaligi (precizion dehqonchilik), yuqori hosilli navlar va ilmiy markazlar yaratish.

- Infratuzilma — Agrologistika markazlari va qayta ishlash hamda tayyor tovarlar ishlab chiqaradigan klaster korxonalarini ko'paytirish.

- Monitoring — KPI asosida yillik baholash tizimini joriy etish (hosildorlik, iqtisodiy samaradorlik, suvni tejash samaradorligi, foyda marjasi).

- Kadrlar masalasi — Fermer va klaster rahbarlari hamda xodimlarini doimiy o'qitish.

Ushbu mexanizmlarni amalga oshirish Qashqadaryo viloyati iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishga, eksport salohiyatini oshirishga va aholining farovonligini yuksaltirishga xizmat qiladi.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

Rahimov Odil Berdiyevich Qarshi Xalqaro universiteti "Iqtisodiyot va muhandislik" kafedrasida dotsenti / Рахимов Одил Бердиевич Доцент кафедры «Экономика и инженерия» Каршинского международного университета / Rakhimov Odil Berdiyevich Associate Professor of the Department of "Economics and Engineering"

Karshi International University

E-mail: odilrahimov0302@gmail.com

ORCID: 0009-0004-7902-7392

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1.Porter M. Clusters and the New Economics of Competition. Harvard Business Review,1998//<http://hbr.org/product/clusters-and-the-new-economics-of-competition/an/98609-PDF-ENG>.

2.А.Расулев, Р.Алимов, Д.Курбанова. Развитие хлопкового комплекса-важное направление кластерной экономической политики в Узбекистане. Общество и экономика. №7-8, 338-350 ст.2005 г.

3.Rahimov Odil Berdiyevich, Mukhitdinov Khudayar Suyunovich. Kashkadarya provinceactivity of economic subjects econometric modeling of interterritorial clustering // OAK Journal of Management "Value & Ethics" Gwalior Management Academy. India ISSN-2249-9512, 2022 November Special Issue Page: 222-236 (08.00.00; №6).

4.O.B.Rahimov. Econometric model of interterritorial clustering of economic subjects.// "Экономика и предпринимательство" научный журнал, 2024 г. №1(162), ISSN 1999-2300, Журнал включен в перечень ВАКа РФ, стр.673-676

5.Qashqadaryo viloyati Statistika boshqarmasi rasmiy hisobotlari (2024).

QISHLOQ XO‘JALIGIDA RAQAMLI XIZMATLAR BOZORINI RIVOJLANTIRISH

Begbutayev Hasan Aralovich

РАЗВИТИЕ РЫНКА ЦИФРОВЫХ УСЛУГ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ

Бегбутаев Хасан Аралович

DEVELOPMENT OF THE DIGITAL SERVICES MARKET IN AGRICULTURE

Begbutayev Hasan Aralovich

Received: May 8, 2026 May: May 12, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya: Ushbu maqolada qishloq xo‘jaligida raqamli xizmatlar bozorini rivojlantirishning zamonaviy tendensiyalari, iqtisodiy ahamiyati hamda istiqbollari ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda agrar sohada raqamli texnologiyalar, jumladan, sun‘iy intellekt, “Big Data”, IoT, elektron platformalar va mobil xizmatlarning qo‘llanilishi natijasida ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, resurslardan oqilona foydalanish hamda agroxizmatlar sifatini yaxshilash masalalari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: raqamli iqtisodiyot, qishloq xo‘jaligi, raqamli xizmatlar bozori, agrotekhnologiyalar, IoT, Big Data, sun‘iy intellekt, agroxizmatlar, innovatsiyalar, elektron platformalar, agrar iqtisodiyot, raqamlashtirish, agroklastar

Abstract: This article scientifically analyzes modern trends, economic significance, and future prospects for the development of the digital services market in agriculture. The study highlights issues related to increasing production efficiency, rational use of resources, and improving the quality of agro-services through the application of digital technologies in the agrarian sector, including artificial intelligence, Big Data, IoT, electronic platforms, and mobile services.

Keywords: digital economy, agriculture, digital services market, agrotechnologies, IoT, Big Data, artificial intelligence, agro-services, innovations, electronic platforms, agrarian economy, digitalization, agrocluster.

Аннотация: В данной статье научно проанализированы современные тенденции, экономическая значимость и перспективы развития рынка цифровых услуг в сельском хозяйстве. В исследовании освещаются вопросы повышения эффективности производства, рационального использования ресурсов и улучшения качества агроуслуг за счёт применения цифровых технологий в аграрной сфере, включая искусственный интеллект, Big Data, IoT, электронные платформы и мобильные сервисы.

Ключевые слова: цифровая экономика, сельское хозяйство, рынок цифровых услуг, агротехнологии, IoT, Big Data, искусственный интеллект, агроуслуги, инновации, электронные платформы, аграрная экономика, цифровизация, агрокластер.

KIRISH

Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya jarayonlari jahon iqtisodiyotining barcha tarmoqlarida tub tarkibiy o‘zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Ayniqsa, qishloq xo‘jaligi sohasida raqamli texnologiyalarni joriy etish ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, resurslardan oqilona foydalanish hamda oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlashning muhim omiliga aylanmoqda. Jahon aholisi sonining ortib borishi, iqlim o‘zgarishi, suv va yer resurslarining cheklanishi agrar

sohada innovatsion va texnologik yondashuvlarni keng qo‘llash zaruratini kuchaytirmoqda. Shu nuqtai nazardan, qishloq xo‘jaligida raqamli xizmatlar bozorini rivojlantirish bugungi kunning dolzarb ilmiy-amaliy masalalaridan biri hisoblanadi.

So‘nggi yillarda dunyo miqyosida “Smart Agriculture”, “Precision Farming”, “Digital Farming” kabi konsepsiyalar keng rivojlanib, agrar ishlab chiqarishda sun‘iy intellekt, Internet of Things (IoT), Big Data, blockchain, bulutli texnologiyalar va dronlardan

foydalanish ko'lamini sezilarli darajada oshmoqda. Birlashgan Millatlar Tashkilotining oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti — Food and Agriculture Organization ma'lumotlariga ko'ra, 2050-yilga borib dunyo aholisi soni 9,7 milliard kishiga yetishi prognoz qilinmoqda va bu oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan talabning kamida 60 foizga oshishiga olib keladi. Mazkur holat qishloq xo'jaligida yuqori samaradorlikka erishish uchun raqamli texnologiyalar va innovatsion xizmatlardan foydalanishni strategik zaruratga aylantirmoqda.

Bugungi kunda rivojlangan davlatlarda raqamli agroxiizmatlar bozori jadal rivojlanmoqda. Xususan, United States, Germany, China va Japan kabi davlatlarda aqlli sensorlar, agroanalitik platformalar, sun'iy yo'ldosh monitoringi hamda mobil agroservislar orqali fermer xo'jaliklarining ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish va hosildorlikni oshirishga erishilmoqda. Xalqaro tadqiqotlarga ko'ra, raqamli texnologiyalarni qo'llash natijasida suv sarfi o'rtacha 20–30 foizga, mineral o'g'itlardan foydalanish 15–20 foizga qisqarishi, hosildorlik esa 25–30 foizgacha oshishi mumkin. Bu esa agrar tarmoqda raqamlashtirishning iqtisodiy samaradorligini yaqqol namoyon etadi. O'zbekistonda ham iqtisodiyotning barcha sohalarini raqamlashtirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, Uzbekistonda "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi asosida qishloq xo'jaligida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish, agroxiizmatlarni elektron shaklga o'tkazish hamda agrar boshqaruv tizimini raqamlashtirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Mamlakatda yer resurslari monitoringi, suv taqsimoti, agroteknika tadbirlarini boshqarish va mahsulot realizatsiyasi jarayonlariga raqamli platformalarni tatbiq etish ishlari bosqichma-bosqich rivojlantirilmoqda. Shu bilan birga, agroklastlar faoliyatida elektron boshqaruv tizimlari, mobil ilovalar va masofaviy monitoring xizmatlaridan foydalanish kengaymoqda. Biroq qishloq xo'jaligida raqamli xizmatlar bozorini rivojlantirish jarayonida bir qator muammolar ham mavjud. Jumladan, qishloq hududlarida internet infratuzilmasining yetarli darajada rivojlanmaganligi, raqamli texnologiyalarni qo'llash bo'yicha mutaxassislar salohiyatining cheklanganligi, investitsion mablag'larning yetishmasligi hamda fermerlarning raqamli savodxonlik darajasining pastligi ushbu sohaning jadal rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Bundan tashqari, raqamli xizmatlarning yagona integratsiyalashgan tizimi to'liq shakllanmaganligi ham agrar sektorda samaradorlikni cheklovchi omillardan biri bo'lib qolmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Qishloq xo'jaligini raqamlashtirish va raqamli xizmatlar bozorini rivojlantirish masalalari so'nggi yillarda iqtisodchi olimlar, xalqaro tashkilotlar hamda agrar soha mutaxassislari tomonidan keng tadqiq qilinmoqda. Ilmiy adabiyotlarda agrar tarmoqni raqamlashtirishning nazariy asoslari, iqtisodiy samaradorligi, innovatsion boshqaruv mexanizmlari hamda raqamli texnologiyalarni amaliyotga joriy etish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Xususan, Philip Kotler o'zining zamonaviy marketing va raqamli iqtisodiyotga oid ilmiy qarashlarida raqamli

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

texnologiyalar iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida xizmatlar sifatini oshirishi, iste'molchi va ishlab chiqaruvchi o'rtasidagi aloqalarni tezlashtirishi hamda bozor samaradorligini ta'minlashini ta'kidlaydi. Olimning fikricha, raqamli platformalar va elektron xizmatlar ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish bilan birga, resurslardan samarali foydalanish imkoniyatini ham kengaytiradi. Ushbu yondashuv agrar sohada elektron agroxiizmatlarni rivojlantirishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Agrar iqtisodiyotda innovatsion texnologiyalarni qo'llash bo'yicha Michael Porterning ilmiy qarashlari ham muhim ahamiyatga ega. Olim raqamli texnologiyalar va innovatsiyalar milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirishini qayd etib, ayniqsa, tarmoqlararo integratsiya va texnologik modernizatsiya iqtisodiy o'sishning asosiy omili ekanligini ta'kidlaydi. Uning "raqobat ustunligi" konsepsiyasi agrar sektorda raqamli xizmatlar bozorini shakllantirish va rivojlantirishda nazariy asos sifatida keng qo'llaniladi.

Qishloq xo'jaligida raqamli texnologiyalarning samaradorligi bo'yicha Food and Agriculture Organization tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda "aqlli qishloq xo'jaligi" konsepsiyasi ishlab chiqilgan bo'lib, unda IoT, sun'iy intellekt, GIS texnologiyalari va masofaviy monitoring tizimlari agrar ishlab chiqarishda resurs tejovchi mexanizm sifatida baholanadi. Tashkilot ekspertlari raqamli agroxiizmatlarni joriy etish orqali hosildorlikni oshirish, suv va energiya resurslarini tejash hamda oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash mumkinligini asoslab bergan. Shuningdek, World Bank ekspertlari tomonidan olib borilgan ilmiy tadqiqotlarda raqamlashtirish jarayonlari rivojlanayotgan davlatlarda agrar sektor samaradorligini oshirishning muhim omili sifatida ko'rsatib o'tilgan. Jahon banki mutaxassislarining fikriga ko'ra, elektron agroplatformalar va mobil xizmatlar fermerlarga bozor ma'lumotlari, ob-havo prognozlari, agroteknika maslahatlar hamda moliyaviy xizmatlardan tezkor foydalanish imkonini beradi. Bu esa ishlab chiqarish tavakkalchiligini kamaytirish va fermer xo'jaliklari daromadini oshirishga xizmat qiladi.

Rossiyalik iqtisodchi olim Nikolai Kondratiev innovatsion rivojlanish nazariyasida texnologik yangilanish iqtisodiy taraqqiyotning muhim bosqichi ekanligini ta'kidlagan. Uning ilmiy qarashlariga ko'ra, iqtisodiyotdagi texnologik sikllar yangi raqamli innovatsiyalar asosida shakllanadi va bu jarayon ishlab chiqarish tizimlarining samaradorligini oshiradi. Mazkur yondashuv agrar iqtisodiyotning raqamli transformatsiyasini tushuntirishda muhim ilmiy asoslardan biri hisoblanadi.

O'zbekistonlik iqtisodchi olimlardan Saidmurod G'ulomov raqamli iqtisodiyot va innovatsion rivojlanish masalalarini chuqur tadqiq qilgan olimlardan biri hisoblanadi. Olim o'z ilmiy ishlarida raqamli iqtisodiyotning mamlakat iqtisodiy taraqqiyotidagi o'rni, elektron boshqaruv tizimlari va axborot texnologiyalarining iqtisodiy samaradorligini keng yoritgan. Uning fikricha, iqtisodiyotning raqamlashtirilishi xizmatlar sifatini oshirish, yashirin iqtisodiyotni qisqartirish hamda boshqaruv samaradorligini kuchaytirishga xizmat qiladi.

Qarshi davlat texnika universiteti

TADDIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotda qishloq xo'jaligida raqamli xizmatlar bozorini rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlari o'rganish, agrar sektorda raqamli texnologiyalarning iqtisodiy samaradorligini baholash hamda ushbu yo'nalishdagi rivojlanish tendensiyalarini aniqlash maqsadida kompleks ilmiy yondashuvlardan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida iqtisodiy tahlilning zamonaviy usullari, statistik kuzatuvlar, taqqoslama tahlil, tizimli yondashuv hamda ilmiy abstraksiya metodlari qo'llanildi. Tadqiqotning nazariy-uslubiy asosini agrar iqtisodiyot, raqamli iqtisodiyot va innovatsion rivojlanish bo'yicha mahalliy hamda xorijiy olimlarning ilmiy ishlari tashkil etdi. Jumladan, Food and Agriculture Organization, World Bank, Organisation for Economic Co-operation and Development hamda United Nations tashkilotlarining qishloq xo'jaligini raqamlashtirish bo'yicha hisobotlari va statistik ma'lumotlaridan foydalanildi. Shuningdek, Uzbekistan Respublikasi Qishloq xo'jaligi vazirligi, Davlat statistika qo'mitasi va boshqa rasmiy manbalarning ochiq statistik ma'lumotlari tadqiqotning axborot bazasini tashkil etdi.

Tadqiqot davomida statistik tahlil usuli asosida qishloq xo'jaligida raqamli texnologiyalarni joriy etish ko'rsatkichlari, agroxiizmatlar bozori hajmi, internet infratuzilmasi rivojlanishi hamda raqamli platformalardan foydalanish darajasi o'rganildi. Xususan, so'nggi yillarda dunyo bo'yicha "smart farming" texnologiyalari bozori hajmi yiliga o'rtacha 10–15 foiz sur'atlarda o'sib borayotgani hamda raqamli agroxiizmatlardan foydalanish natijasida hosildorlikning 20–30 foizga oshishi haqidagi xalqaro statistik ma'lumotlar tahlil qilindi. Mazkur ko'rsatkichlar agrar sohada raqamlashtirishning iqtisodiy samaradorligini aniqlashda muhim manba sifatida xizmat qildi. Taqqoslama tahlil usuli yordamida rivojlangan davlatlar, jumladan United States, Germany, China va Japanning qishloq xo'jaligida raqamli xizmatlarni tashkil etish tajribasi o'rganildi hamda ularning natijalari O'zbekiston agrar sektori bilan solishtirildi. Ushbu metod orqali raqamli agroxiizmatlar infratuzilmasining samaradorligi, elektron platformalarning iqtisodiy ahamiyati va innovatsion boshqaruv tizimlarining afzalliklari baholandi.

Tizimli yondashuv metodi asosida qishloq xo'jaligida raqamli xizmatlar bozorining tarkibiy elementlari — elektron agroplatformalar, mobil ilovalar, IoT texnologiyalari, sun'iy intellekt, masofaviy monitoring tizimlari va agroanalitik xizmatlar o'zaro bog'liq holda tahlil qilindi. Bu yondashuv raqamli xizmatlarning agrar ishlab chiqarish jarayonlariga ta'sirini kompleks baholash imkonini berdi.

Shuningdek, tadqiqotda iqtisodiy-samaradorlik tahlili usulidan foydalanilib, raqamli texnologiyalarni joriy etish natijasida suv, yoqilg'i va mineral o'g'itlar sarfini kamaytirish, mehnat unumdorligini oshirish hamda ishlab chiqarish xarajatlarini qisqartirish ko'rsatkichlari tahlil qilindi. Ayrim xalqaro tadqiqotlarga ko'ra, aqlli sug'orish tizimlari suv sarfini 25–30

foizgacha kamaytirishi, agroanalitik platformalar esa hosildorlikni 20 foizdan ortiq oshirishi mumkinligi metodologik asos sifatida qabul qilindi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Qishloq xo'jaligida raqamli xizmatlar bozorining rivojlanishi bugungi kunda agrar iqtisodiyotning barqaror o'sishini ta'minlovchi muhim omillardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Tadqiqotlar natijalari shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalarni agrar sektorga joriy etish ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, resurslardan oqilona foydalanish, xarajatlarni kamaytirish hamda oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash imkonini bermokda. Ayniqsa, sun'iy intellekt, IoT (Internet of Things), Big Data, GPS monitoring, agroanalitik platformalar, elektron savdo tizimlari va mobil agroxiizmatlarning keng qo'llanilishi agrar tarmoqni yangi bosqichga olib chiqmoqda.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, rivojlangan davlatlarda qishloq xo'jaligida raqamli texnologiyalardan foydalanish natijasida ishlab chiqarish samaradorligi sezilarli darajada oshgan. Xususan, AQSH, Germaniya, Yaponiya va Xitoy kabi davlatlarda "Smart Farming" texnologiyalarining joriy qilinishi natijasida suv resurslaridan foydalanish samaradorligi oshib, agrotexnik xarajalar kamaygan hamda hosildorlikning o'sishi kuzatilgan. Sensorli monitoring tizimlari, sun'iy yo'ldosh kuzatuvlari va avtomatlashtirilgan sug'orish texnologiyalari orqali qishloq xo'jaligi jarayonlarini real vaqt rejimida boshqarish imkoniyati yaratilgan.

Shuningdek, xalqaro statistik ma'lumotlarga ko'ra, raqamli agrotexnologiyalarni qo'llash natijasida suv sarfi o'rtacha 25–30 foizga, mineral o'g'itlardan foydalanish 15–20 foizga kamaygan, hosildorlik esa 20–30 foizgacha oshgan. Bu esa raqamlashtirish jarayonlarining iqtisodiy samaradorligini yaqqol ko'rsatadi. Ayniqsa, IoT asosidagi monitoring tizimlari tuproq namligi, harorat, havo sifati va o'simlik holatini doimiy nazorat qilish imkonini berib, fermerlarga agrotexnik tadbirlarni aniq rejalashtirish imkoniyatini yaratmoqda.

O'zbekiston agrar sektorida ham raqamli transformatsiya jarayonlari bosqichma-bosqich rivojlanmoqda. So'nggi yillarda elektron yer hisobi, suv resurslarini raqamli monitoring qilish, agroklasterlarda elektron boshqaruv tizimlarini joriy etish hamda mobil agroxiizmatlardan foydalanish ko'lamini kengaytmoqda. Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini elektron platformalar orqali sotish tizimlari ishlab chiqaruvchilar va iste'molchilar o'rtasidagi aloqalarni tezlashtirib, vositachilar sonini qisqartirishga xizmat qilmoqda.

Biroq olib borilgan tahlillar natijasida ayrim muammolar ham aniqlandi. Jumladan, qishloq hududlarida internet infratuzilmasining yetarli emasligi, zamonaviy texnologiyalar narxining yuqoriligi, raqamli savodxonlik darajasining pastligi hamda innovatsion loyihalarni moliyalashtirishdagi muammolar raqamli xizmatlar bozorining rivojlanishini cheklovchi omillar sifatida namoyon bo'lmoqda.

Qishloq xo'jaligida raqamli texnologiyalarni qo'llashning iqtisodiy samaradorligi

Ko'rsatkichlar	An'anaviy tizim	Raqamli texnologiyalar asosida	O'zgarish darajasi
Suv sarfi	100%	70-75%	25-30% kamaygan
Mineral o'g'it sarfi	100%	80-85%	15-20% kamaygan
Hosildorlik	100%	120-130%	20-30% oshgan
Mehnat unumdorligi	100%	125%	25% oshgan
Yoqilg'i xarajatlari	100%	80-85%	15-20% kamaygan
Mahsulot realizatsiyasi tezligi	O'rtacha	Yuqori	30-40% tezlashgan

Jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, qishloq xo'jaligida raqamli texnologiyalarni qo'llash natijasida resurslardan foydalanish samaradorligi oshib, ishlab chiqarish xarajatlari sezilarli darajada kamaymoqda. Ayniqsa, aqlli sug'orish tizimlari va agroanalitik platformalar suv va energiya resurslarini tejashda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda.

Tahlillar natijasida aniqlanishicha, qishloq xo'jaligida elektron platformalar va mobil agroxizmatlardan foydalanish fermer xo'jaliklarining bozor ma'lumotlariga tezkor kirishini ta'minlamoqda. Elektron agroplatformalar orqali mahsulot narxлари, ob-havo prognozlari, logistika xizmatlari va agroteknika tavsiyalar haqida ma'lumot olish imkoniyati fermerlarning iqtisodiy qarorlarini samarali qabul qilishga yordam bermoqda. Shu bilan birga, elektron savdo tizimlari vositachilar sonini qisqartirib, ishlab chiqaruvchilarning daromadini oshirishga xizmat qilmoqda.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, qishloq xo'jaligida raqamli xizmatlar bozorini rivojlantirish agrar iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishini ta'minlash, oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash, eksport salohiyatini oshirish hamda ishlab chiqarish samaradorligini kuchaytirishda muhim omil hisoblanadi. Raqamli transformatsiya agrar tarmoqni zamonaviy, samarali va raqobatbardosh iqtisodiy tizimga aylantirish uchun mustahkam asos yaratadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganda, qishloq xo'jaligida raqamli xizmatlar bozorini rivojlantirish agrar iqtisodiyotning barqaror va innovatsion rivojlanishini ta'minlovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalarni agrar sohaga joriy etish ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, resurslardan oqilona foydalanish, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish hamda oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash imkonini bermoqda. Ayniqsa, sun'iy intellekt, IoT, Big Data, agroanalitik platformalar va elektron agroxizmatlardan foydalanish qishloq xo'jaligida boshqaruv tizimini modernizatsiya qilishga xizmat qilmoqda.

Tahlillar asosida aniqlanishicha, rivojlangan davlatlar tajribasida raqamli texnologiyalarni qo'llash natijasida hosildorlikning oshishi, suv va energiya resurslarining tejalishi hamda logistika va realizatsiya jarayonlarining tezlashishi kuzatilmoqda. Shu bilan birga, elektron platformalar fermer xo'jaliklarining bozor ma'lumotlariga tezkor kirishini ta'minlab, ularning iqtisodiy faoliyatini yanada samarali tashkil etishga yordam bermoqda. Bu esa agrar sektorda raqobatbardoshlikni oshirish bilan birga, eksport salohiyatini kengaytirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston agrar sektorida ham raqamlashtirish jarayonlari bosqichma-bosqich rivojlanayotgan bo'lsa-da, ayrim muammolar mavjudligi aniqlandi. Jumladan, qishloq hududlarida internet infratuzilmasining yetarli darajada rivojlanmaganligi, raqamli texnologiyalar narxining yuqoriligi, malakali mutaxassislar yetishmasligi hamda fermerlarning raqamli savodxonlik darajasining pastligi ushbu yo'nalishdagi asosiy muammolar sifatida namoyon bo'lmoqda.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, quyidagi ilmiy-amaliy takliflarni ilgari surish maqsadga muvofiq deb hisoblanadi:

- ✓ qishloq hududlarida zamonaviy internet va raqamli infratuzilmani rivojlantirish;
- ✓ fermer va tadbirkorlar uchun raqamli ko'nikmalar bo'yicha maxsus o'quv dasturlarini tashkil etish;
- ✓ agrostartaplar va innovatsion loyihalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini kuchaytirish;
- ✓ elektron agroplatformalar va mobil agroxizmatlar faoliyatini kengaytirish; sun'iy intellekt va Big Data texnologiyalarini agrar boshqaruv tizimiga integratsiya qilish;
- ✓ davlat va xususiy sektor hamkorligini rivojlantirish asosida raqamli agroxizmatlar bozorini kengaytirish.

Umuman olganda, qishloq xo'jaligida raqamli xizmatlar bozorini rivojlantirish agrar iqtisodiyotning innovatsion transformatsiyasini jadallashtirish, ekologik va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash hamda mamlakat oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlashda muhim

strategik ahamiyatga ega. Mazkur tadqiqot natijalari kelgusida agrar siyosatni takomillashtirish va raqamli agroiqtisodiyotning samarali modelini shakllantirishda muhim ilmiy manba bo'lib xizmat qiladi.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

Begbutayev Hasan Aralovich Qarshi davlat texnika universiteti assistenti / Бегбутаев Хасан Аралович Ассистент Каршинского государственного технического университета / Begbutayev Hasan Aralovich Assistant at Karshi State Technical University
E-mail: begbutayevhasan@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-3385-8243>

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Philip Kotler, 2021. Marketing 5.0: Technology for Humanity. Hoboken: Wiley.
2. Michael Porter, 1998. Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior

Performance. New York: Free Press.

3. Nikolai Kondratiev, 1984. The Long Wave Cycle. New York: Richardson & Snyder.

4. Saidmurod G'ulomov, 2020. Raqamli iqtisodiyot asoslari. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.

5. Food and Agriculture Organization, 2022. The State of Food and Agriculture 2022. Rome: FAO.

6. World Bank, 2021. Digital Agriculture Transformation: Opportunities and Challenges. Washington DC: World Bank.

7. Organisation for Economic Co-operation and Development, 2020. Digital Opportunities for Better Agricultural Policies. Paris: OECD Publishing.

8. United Nations, 2021. Digital Economy Report 2021. New York: United Nations Publications.

9. World Economic Forum, 2023. Innovation with a Purpose: The Role of Technology in Agriculture. Geneva: WEF.

10. Ministry of Agriculture of the Republic of Uzbekistan, 2023. Qishloq xo'jaligini raqamlashtirish bo'yicha statistik hisobotlar. Toshkent.

MINTAQADA EKOLOGIK INNOVATSIYALARNI JORIY ETISHNING SAMARADORLIK DARAJASINI BAHOLASH

Ismatov Sharofiddin Asatulloevich

ОЦЕНКА УРОВНЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ВНЕДРЕНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ИННОВАЦИЙ В РЕГИОНЕ

Исмаатов Шарофиддин Асатуллоевич

ASSESSING THE EFFICIENCY LEVEL OF IMPLEMENTING ECOLOGICAL INNOVATIONS IN THE REGION

Ismatov Sharofiddin Asatulloevich

Received: May 10, 2026 May: May 12, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya: Ushbu maqolada mintaqada ekologik innovatsiyalarni joriy etishning iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy samaradorligi ilmiy-nazariy hamda amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Ekologik innovatsiyalar zamonaviy hududiy rivojlanishning muhim omili bo'lib, ular tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, energiya tejamliligini oshirish, suv sarfini kamaytirish, chiqindilarni qayta ishlash va atrof-muhitga salbiy ta'sirni pasaytirishga xizmat qiladi. Mintaqalar taraqqiyotida ekologik innovatsiyalar faqat tabiatni muhofaza qilish vositasi emas, balki iqtisodiy barqarorlik, texnologik yangilanish, ishlab chiqarish samaradorligi va aholining turmush sifati bilan bevosita bog'liq strategik yo'nalishdir. Tadqiqotda qayta tiklanuvchi energiya, suv tejovchi texnologiyalar, chiqindilarni qayta ishlash, ekologik monitoring, yashil transport va resurs tejamlilik ishlab chiqarish mintaqaviy rivojlanishning asosiy yo'nalishlari sifatida ko'rib chiqildi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ekologik innovatsiyalarni izchil joriy etish mintaqalarda iqtisodiy xarajatlarni kamaytirish, ekologik xavfsizlikni mustahkamlash va barqaror rivojlanish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Kalit so'zlar: ekologik innovatsiya, mintaqaviy rivojlanish, yashil iqtisodiyot, qayta tiklanuvchi energiya, suv tejamliligini, chiqindilarni qayta ishlash, ekologik xavfsizlik, barqaror taraqqiyot.

Аннотация: В данной статье с научно-теоретической и практической точек зрения анализируется экономическая, экологическая и социальная эффективность внедрения экологических инноваций в регионе. Экологические инновации являются важным фактором современного территориального развития, поскольку они способствуют рациональному использованию природных ресурсов, повышению энергоэффективности, сокращению потребления воды, переработке отходов и снижению негативного воздействия на окружающую среду. В развитии регионов экологические инновации выступают не только как средство охраны природы, но и как стратегическое направление, непосредственно связанное с экономической устойчивостью, технологическим обновлением, эффективностью производства и повышением качества жизни населения. В исследовании возобновляемая энергетика, водосберегающие технологии, переработка отходов, экологический мониторинг, зелёный транспорт и ресурсосберегающее производство рассматриваются в качестве основных направлений регионального развития. Результаты анализа показывают, что последовательное внедрение экологических инноваций способствует снижению экономических затрат, укреплению экологической безопасности и расширению возможностей устойчивого развития регионов.

Ключевые слова: экологическая инновация, региональное развитие, зелёная экономика, возобновляемая энергетика, водосбережение, переработка отходов, экологическая безопасность, устойчивое развитие.

Abstract: This article analyzes the economic, environmental, and social efficiency of implementing ecological innovations in the region from scientific-theoretical and practical perspectives. Ecological innovations are an important factor in modern regional development, as they contribute to the rational use of natural resources, increased energy efficiency, reduced water consumption, waste recycling, and the mitigation of negative environmental impacts. In regional development, ecological innovations are not only a means of environmental protection but also a strategic

direction directly related to economic stability, technological renewal, production efficiency, and the quality of life of the population. The study examines renewable energy, water-saving technologies, waste recycling, environmental monitoring, green transport, and resource-efficient production as the main directions of regional development. The analysis shows that the consistent implementation of ecological innovations helps reduce economic costs, strengthen environmental security, and expand opportunities for sustainable regional development.

Keywords: ecological innovation, regional development, green economy, renewable energy, water conservation, waste recycling, environmental security, sustainable development.

KIRISH

XXI asrda mintaqaviy rivojlanish jarayonlari ekologik xavfsizlik, resurs tejamlorligi va innovatsion texnologiyalar bilan uzviy bog'liq holda kechmoqda. Iqtisodiy o'sishning an'anaviy modeli ko'p hollarda tabiiy resurslardan ortiqcha foydalanish, atmosfera havosining ifloslanishi, suv tanqisligi, chiqindilar hajmining ortishi va bioxilma-xillikning kamayishi kabi salbiy oqibatlarni yuzaga keltiradi. Shu sababli bugungi kunda mintaqalar taraqqiyotida ekologik innovatsiyalarni joriy etish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Ekologik innovatsiyalar deganda atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytirishga, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish jarayonlarida resurslardan samarali foydalanishga, chiqindilarni qisqartirish va qayta ishlashga, energiya tejamlor texnologiyalarni qo'llashga, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishga qaratilgan zamonaviy texnik, texnologik va tashkiliy yechimlar tushuniladi. Bunday innovatsiyalar mintaqaning iqtisodiy salohiyatini oshirish bilan birga ekologik barqarorlikni ta'minlashga ham xizmat qiladi.

O'zbekiston sharoitida mintaqaviy ekologik innovatsiyalar masalasi alohida ahamiyatga ega. Mamlakatning ayrim hududlarida suv resurslarining cheklanganligi, ayrim mintaqalarda sanoat yuklamasining yuqoriligi, qishloq xo'jaligining sug'oriladigan yerlarga bog'liqligi, urbanizatsiya jarayonining kuchayishi va maishiy chiqindilar hajmining ortishi ekologik texnologiyalarni keng joriy etishni talab qilmoqda. "2019-2030-yillar davrida O'zbekiston Respublikasining "yashil" iqtisodiyotga o'tish strategiyasi"da qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish, energiya samaradorligini oshirish, resurs tejovchi texnologiyalarni joriy etish va ekologik xavfsizlikni ta'minlash ustuvor yo'nalishlar sifatida belgilangan.

Mintaqada ekologik innovatsiyalarni joriy etish iqtisodiyotning turli tarmoqlarida ijobiy o'zgarishlar keltirib chiqaradi. Qishloq xo'jaligida suv tejovchi texnologiyalar hosildorlikni barqarorlashtiradi, suv sarfini kamaytiradi va tuproq unumdorligini saqlashga yordam beradi. Energetika sohasida quyosh va shamol elektr stansiyalari tabiiy gaz sarfini qisqartiradi, havoga chiqariladigan zararli gazlar miqdorini kamaytiradi. Sanoatda energiya tejamlor texnologiyalar ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytiradi. Kommunal xo'jalikda chiqindilarni qayta ishlash va energiyaga aylantirish texnologiyalari ekologik yuklamani pasaytiradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda ilmiy-nazariy tahlil, hujjatli tahlil, qiyosiy yondashuv va umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Maqola uchun O'zbekiston

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

Respublikasining "yashil iqtisodiyot"ga o'tish strategiyasiga oid normativ-huquqiy hujjatlari, energetika, suv xo'jaligi va ekologiya sohalariga doir rasmiy ma'lumotlar, xalqaro tashkilotlar materiallari hamda zamonaviy ilmiy qarashlar asos qilib olindi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Mavzuning ilmiy adabiyotlarda yoritilish darajasini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, ekologik innovatsiyalar, yashil iqtisodiyot, mintaqaviy barqaror rivojlanish, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini, suv tejovchi texnologiyalar, chiqindilarni qayta ishlash va resurslardan samarali foydalanish masalalari respublikamiz, MDH mamlakatlari hamda jahon ilmiy adabiyotlarida turli yo'nalishlarda tadqiq etilgan. Mazkur ilmiy izlanishlarda ekologik innovatsiyalar faqat atrof-muhitni muhofaza qilish vositasi sifatida emas, balki iqtisodiy samaradorlik, texnologik modernizatsiya, hududiy raqobatbardoshlik va aholining turmush sifatini oshirish omili sifatida talqin qilinadi.

Respublikamiz olimlari tomonidan yashil iqtisodiyotga o'tish, ekologik innovatsiyalarni mintaqaviy rivojlanish jarayonlariga tatbiq etish, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish, suv resurslarini tejash, chiqindilarni boshqarish va ekologik xavfsizlikni ta'minlash bo'yicha muayyan ilmiy natijalar qo'lga kiritilgan. Jumladan, M.M.Qodirova, F.K.Saidova, F.D.Jumaniyozov, Sh.X.Fayziyev, B.B.Berkinov, A.V.Vahobov, N.X.Jumayev, D.A.Xodjayeva, N.M.Mahmudov kabi tadqiqotchilarning ishlarida yashil iqtisodiyotning nazariy asoslari, ekologik investitsiyalar, hududiy iqtisodiyotda resurs tejamlor texnologiyalar, qayta tiklanuvchi energiya salohiyati va ekologik innovatsiyalarni moliyalashtirish masalalari yoritilgan.

MDH olimlaridan A.A.Pakina, V.A.Gorban'ev, S.N.Bobylev, V.I.Danilov-Danilyan, A.D.Ursul, N.N.Moiseev, E.V.Girusov, I.V.Kononovich, A.M.Rodrigues kabi tadqiqotchilar yashil iqtisodiyot, ekologik xavfsizlik, tabiatdan foydalanish iqtisodiyoti, barqaror rivojlanish va resurs tejamlor texnologiyalar masalalariga katta hissa qo'shgan. Ularning ilmiy ishlarida ekologik innovatsiyalar iqtisodiyotning energiya sig'imini kamaytirish, sanoat korxonalarining ekologik mas'uliyatini kuchaytirish, hududiy resurslardan samarali foydalanish va iqtisodiy o'sishni ekologik xavfsizlik bilan uyg'unlashtirish vositasi sifatida izohlanadi. MDH tajribasi O'zbekiston mintaqalarida ekologik innovatsiyalarni joriy etishda davlat dasturlari, mahalliy boshqaruv, moliyalashtirish mexanizmlari va ekologik monitoring tizimlarining o'zaro bog'liq holda ishlashi zarurligini ko'rsatadi.

Jahon ilmiy adabiyotlarida ekologik innovatsiyalar nazariyasi M.E.Porter, C. van der Linde, R.Kemp, A.Arundel, K.Rennings, J.Carrillo-Hermosilla, P.del Río, P.James, R.Horbach kabi olimlar tomonidan

Qarshi davlat texnika universiteti

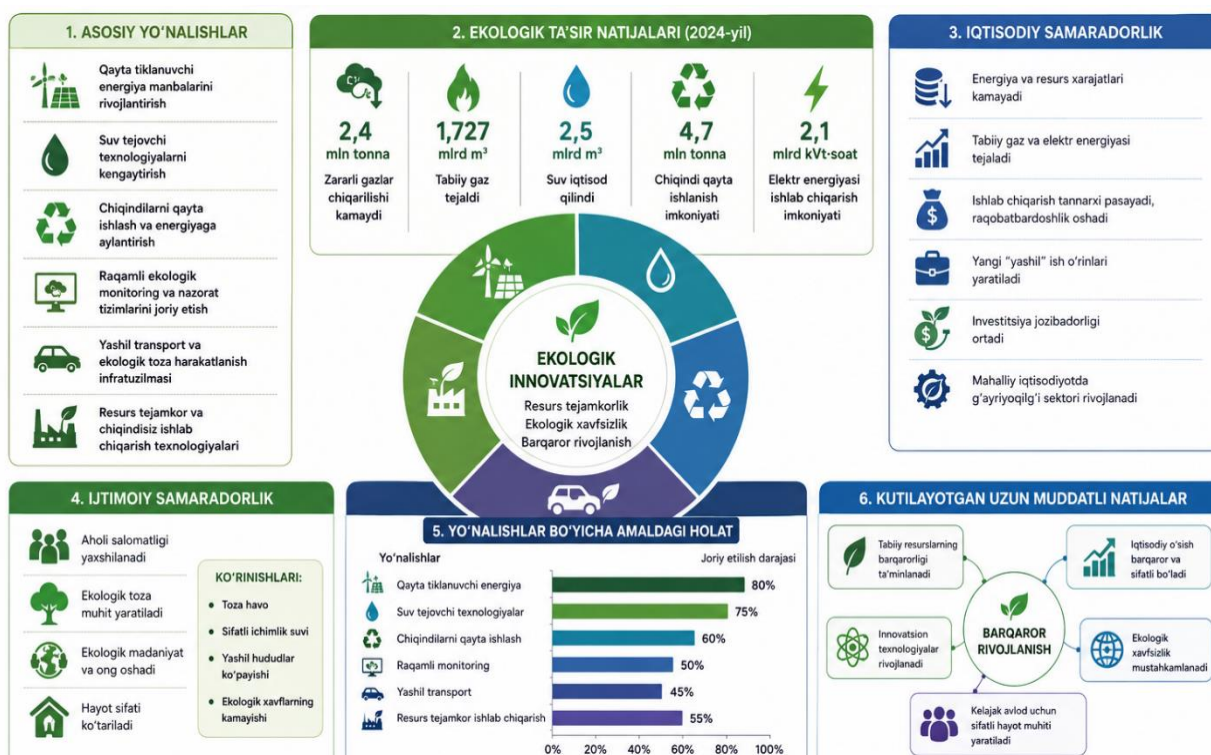
chuqur tadqiq etilgan. M.E.Porter va C. van der Linde ekologik tartibga solish va raqobatbardoshlik o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qilib, ekologik talablar korxonalar uchun faqat xarajat emas, balki innovatsiyalarni rag'batlantiruvchi va resurs unumdorligini oshiruvchi omil bo'lishi mumkinligini asoslagan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mintaqada ekologik innovatsiyalarni joriy etishning eng muhim natijalaridan biri energiya samaradorligining oshishi bilan bog'liq. So'nggi yillarda O'zbekistonda quyosh va shamol energetikasini rivojlantirish bo'yicha yirik loyihalar amalga oshirilmoqda. Energetika vazirligi ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yilning birinchi yarmida quyosh va shamol elektr stansiyalari 1,6 milliard kVt·soat elektr energiyasi ishlab

chiqargan, bu o'tgan yilning mos davriga nisbatan 507 foiz o'sishni bildiradi. Shu davrda gidroelektr stansiyalar bilan birga jami 5,7 milliard kVt·soat elektr energiyasi ishlab chiqarilgan, natijada 1,727 milliard kub metr tabiiy gaz tejalgan va atmosferaga qariyb 2,4 million tonna zararli gazlar chiqarilishining oldi olingan.

Bu natijalar ekologik innovatsiyalarning iqtisodiy va ekologik samarasi birgalikda namoyon bo'lishini ko'rsatadi. Qayta tiklanuvchi energiya manbalari tabiiy gaz va ko'mir kabi yoqilg'i turlariga bosimni kamaytiradi, elektr energiyasi ta'minotini diversifikatsiya qiladi va mintaqalarda yangi energetik infratuzilmani shakllantiradi. Ayniqsa, quyoshli kunlar ko'p bo'lgan hududlarda quyosh energetikasi uzoq muddatli samaradorlikka ega yo'nalish hisoblanadi.

1-rasm. Mintaqada ekologik innovatsiyalarni joriy etishning samaradorlik darajasini baholash

Mintaqada ekologik innovatsiyalar samaradorligining yana bir muhim ko'rinishi suv tejavchi texnologiyalar orqali namoyon bo'ladi. O'zbekiston sharoitida qishloq xo'jaligi suv resurslariga kuchli bog'liq. Shu bois tomchilatib sug'orish, yomg'irlatib sug'orish, diskret sug'orish va lazer yordamida yer tekislash texnologiyalari suv tanqisligi sharoitida muhim ahamiyat kasb etadi. 2024-yilda respublika bo'yicha 300 ming gektar maydonda suv tejavchi texnologiyalarni joriy qilish hamda 200 ming gektar yerlarni lazer uskunasi yordamida tekislash belgilangan. 2024-yilning olti oyida 296 ming gektar maydonda suv tejavchi texnologiyalar joriy qilingan, 232,7 ming gektar yer lazer yordamida tekislangan va 2,5 milliard kub metr suvni iqtisod qilish kutilgani qayd etilgan.

Mazkur natijalar qishloq xo'jaligida ekologik innovatsiyalarni joriy etish suv resurslarini tejash, hosildorlikni saqlash va yerlarning meliorativ holatini yaxshilashga xizmat qilishini ko'rsatadi. Suv tejavchi

texnologiyalar fermer xo'jaliklari uchun iqtisodiy jihatdan ham foydalidir, chunki ular ortiqcha suv sarfini, mehnat xarajatlarini va ayrim hollarda energiya sarfini kamaytiradi.

Chiqindilarni qayta ishlash va energiyaga aylantirish texnologiyalari mintaqaviy ekologik innovatsiyalarning yana bir istiqbolli yo'nalishidir. Urbanizatsiya jarayoni kuchaygani sari maishiy chiqindilar hajmi ortib bormoqda. Chiqindilarni oddiy poligonlarga joylashtirish esa tuproq, suv va havo sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli chiqindilarni saralash, qayta ishlash va energiyaga aylantirish texnologiyalari ekologik yuklamani kamaytiruvchi muhim yechim hisoblanadi. O'zbekistonda chiqindilarni energiyaga aylantirish loyihalari orqali yiliga 4,7 million tonnadan ortiq qattiq maishiy chiqindini qayta ishlash va 2,1 milliard kVt·soat elektr energiyasi ishlab chiqarish imkoniyati ko'zda tutilgan.

Bu yo'nalishning samaradorligi ikki jihatda namoyon bo'ladi. Bir tomondan, chiqindi poligonlariga

tushadigan bosim kamayadi, sanitariya-ekologik holat yaxshilanadi. Ikkinchi tomondan, chiqindidan elektr energiyasi ishlab chiqarish orqali iqtisodiy qiymat yaratiladi. Demak, chiqindilarni boshqarish ekologik muammo sifatida emas, balki ikkilamchi resurslardan foydalanish imkoniyati sifatida qaralishi lozim.

Ekologik innovatsiyalarning ijtimoiy samarasi ham alohida ahamiyatga ega. Atrof-muhit sifatining yaxshilanishi aholining salomatligi, yashash sharoiti va ekologik madaniyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Havo ifloslanishining kamayishi, toza ichimlik suvi va sug'orish tizimlarining yaxshilanishi, chiqindilarni to'g'ri boshqarish, yashil hududlarning kengayishi mintaqada hayot sifati oshishiga xizmat qiladi.

Mintaqada ekologik innovatsiyalarni joriy etishning samaradorligi ularning hududiy ehtiyojlarga mos kelishi bilan belgilanadi. Har bir hududning ekologik muammosi bir xil emas. Masalan, agrar hududlarda suv tejovchi texnologiyalar ustuvor ahamiyat kasb etsa, sanoatlashgan hududlarda havoni ifloslantiruvchi manbalarni kamaytirish, energiya samaradorligini oshirish va chiqindilarni qayta ishlash muhimroq bo'ladi. Yirik shaharlarda esa yashil transport, atmosfera havosini monitoring qilish, maishiy chiqindilarni saralash va urbanistik ekologik yechimlar asosiy yo'nalish sifatida namoyon bo'ladi.

2-rasm. Mintaqada ekologik innovatsiyalarni joriy etish

Ekologik innovatsiyalarning samaradorligi ularning faqat texnologik yangilik ekanligida emas, balki iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy natija berishida namoyon bo'ladi. Quyosh elektr stansiyasi tabiiy gaz sarfini kamaytirsa, bu iqtisodiy samaradorlikdir. Zararli gazlar chiqishi qisqarsa, bu ekologik samaradorlikdir. Mahalliy aholiga yangi ish o'rinlari yaratilsa va elektr ta'minoti barqarorlashsa, bu ijtimoiy samaradorlikdir. Shu jihatdan ekologik innovatsiyalar ko'p qirrali rivojlanish vositasi hisoblanadi.

Biroq mavjud jarayonlarda ayrim muammolar ham saqlanib qolmoqda. Eng avvalo, ekologik innovatsiyalarni joriy etishda hududlar o'rtasida tafovut mavjud. Investitsion salohiyati yuqori, infratuzilmasi rivojlangan va yirik loyihalarga jalb qilingan hududlarda ekologik texnologiyalar tezroq joriy qilinadi. Chekka tumanlar, kichik fermer xo'jaliklari va moliyaviy imkoniyati cheklangan subyektlarda esa bu jarayon sustroq kechadi.

Ikkinchi muammo moliyalashtirish bilan bog'liq. Ekologik texnologiyalar dastlab katta mablag' talab qiladi. Quyosh panellari, suv tejovchi uskunalar, chiqindilarni qayta ishlash zavodlari, raqamli monitoring tizimlari va energiya tejamkor ishlab chiqarish liniyalari uzoq muddatda foyda bersa-da, ularni joriy etish uchun

boshlang'ich investitsiya zarur. Shu sababli yashil kreditlar, imtiyozli moliyalashtirish, subsidiya, lizing va davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini kengaytirish muhim hisoblanadi.

Uchinchi muammo mahalliy kadrlar va texnik xizmat ko'rsatish masalasidir. Innovatsion texnologiyalarni xarid qilishning o'zi yetarli emas; ularni to'g'ri o'rnatish, boshqarish, ta'mirlash va samarali ishlatish uchun malakali mutaxassislar kerak. Ayniqsa, qishloq xo'jaligi, kommunal xo'jalik va mahalliy sanoat subyektlari uchun amaliy ko'nikmaga ega texnik xodimlar tayyorlash zarur.

Mintaqalarda ekologik innovatsiyalarni keng joriy etish uchun mahalliy sharoitga mos yechimlar tanlanishi lozim. Barcha hududlarga bir xil texnologiyani tatbiq etish kutilgan natijani bermasligi mumkin. Suv tanqis hududlarda suv tejovchi texnologiyalar, quyosh radiatsiyasi yuqori hududlarda quyosh energetikasi, sanoat hududlarida chiqindisiz texnologiyalar, shahar markazlarida ekologik transport va chiqindilarni saralash tizimlari ustuvor bo'lishi kerak.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Mintaqada ekologik innovatsiyalarni joriy etish samaradorligi iqtisodiy o'sish, ekologik xavfsizlik va ijtimoiy farovonlikni uyg'unlashtiruvchi muhim omil

sifatida namoyon bo'ladi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ekologik innovatsiyalar tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, energiya tejamlorligini oshirish, suv sarfini kamaytirish, chiqindilarni qayta ishlash va atrof-muhitga salbiy ta'sirni pasaytirishda katta imkoniyatlarga ega.

O'zbekiston sharoitida qayta tiklanuvchi energiya, suv tejovchi texnologiyalar va chiqindilarni qayta ishlash mintaqaviy ekologik innovatsiyalarning eng muhim yo'nalishlari hisoblanadi. Quyosh va shamol energetikasi tabiiy gaz sarfini kamaytiradi, suv tejovchi texnologiyalar qishloq xo'jaligida suv resurslarini asrashga xizmat qiladi, chiqindilarni qayta ishlash esa ekologik yuklamani pasaytirib, qo'shimcha iqtisodiy qiymat yaratadi.

Mintaqalarda ekologik innovatsiyalarni yanada kengaytirish uchun mahalliy sharoitga mos texnologiyalarni tanlash, yashil investitsiyalarni ko'paytirish, ekologik infratuzilmani rivojlantirish, raqamli monitoringni kuchaytirish, mahalliy mutaxassislarni tayyorlash va aholining ekologik madaniyatini oshirish zarur. Ekologik innovatsiyalarni mintaqaviy rivojlanish siyosatining ajralmas qismi sifatida qarash kelajakda iqtisodiy barqarorlik, resurs tejamlorligi va ekologik xavfsizlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

Ismatov Sharofiddin Asatulloevich - Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi / Исмамов Шарофиддин Асатуллоевич — независимый соискатель Ургенчского государственного университета имени Абу Райхона Беруни / Ismatov Sharofiddin Asatulloevich — Independent Researcher at Urgench State University named after Abu Rayhon Beruni
E-mail: izlanuvchisisharofiddinismatov77@gmail.com

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qodirova M.M., Saidova F.K. O'zbekistonda yashil iqtisodiyotni joriy etishning imkoniyatlari va rivojlantirish istiqbollari // Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting. – 2024. – Vol. 4, № 7. – B. 214–221.
2. Jumaniyozov F.D. Yashil iqtisodiyot mexanizmlarini mintaq iqtisodiyotiga ta'sirini qo'llashda xorij tajribalari // Economics and Innovative Technologies. – 2025. – Vol. 13, № 2. – B. 74–79. DOI: 10.55439/EIT/vol13_iss2/659.
3. Pakina A.A. Perspektivny zelyonoy ekonomiki kak novoy paradigmy razvitiya // Regionalnye issledovaniya. – 2019. – № 1.
4. Bobylev S.N., Zakharov V.M. Zelyonaya ekonomika i modernizatsiya: ekologo-ekonomicheskoye osnovy ustoychivogo razvitiya. – Moskva: Institut ustoychivogo razvitiya, 2012.
5. Danilov-Danilyan V.I., Losev K.S. Ekologicheskoye vyzov i ustoychivoye razvitiye. – Moskva: Progress-Traditsiya, 2000. – 416 s.
6. Ursul A.D. Ustoychivoye razvitiye: kontseptualnaya model. – Moskva: Akademiya, 2005. – 288 s.
7. Kononovich I.V. Zelyonaya integratsiya – novyy etap razvitiya zelyonoy ekonomiki stran // Vestnik. – 2023.
8. Porter M.E., van der Linde C. Toward a New Conception of the Environment-Competitiveness Relationship // Journal of Economic Perspectives. – 1995. – Vol. 9, № 4. – P. 97–118.
9. Rennings K. Redefining Innovation — Eco-Innovation Research and the Contribution from Ecological Economics // Ecological Economics. – 2000. – Vol. 32, Issue 2. – P. 319–332.

CULTURAL AND ORGANIZATIONAL BARRIERS TO LEAN MANUFACTURING IN UZBEKISTAN (in comparison with Russia).

Shahlo Irkinovna Mavlyanova

O‘ZBEKISTONDA TEJAMKOR ISHLAB CHIQARISHNI (LEAN MANUFACTURING) JORIY ETISHDAGI MADANIY VA TASHKILIY TO‘SIQLAR (ROSSIYA BILAN QIYOSIY TAHLILDA)

Shahlo Irkinovna Mavlyanova

КУЛЬТУРНЫЕ И ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ БАРЬЕРЫ ВНЕДРЕНИЯ БЕРЕЖЛИВОГО ПРОИЗВОДСТВА В УЗБЕКИСТАНЕ (В СРАВНЕНИИ С РОССИЕЙ)

Шахло Иркиновна Мавлянова

Received: May 9, 2026 May: May 11, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Abstract: This article examines the cultural and organizational barriers to Lean manufacturing in Uzbekistan. Drawing on the theoretical and empirical ideas presented in Krige’s study of Lean implementation in Russian industrial enterprises, the article argues that post-Soviet industrial systems face specific obstacles when adopting Lean methods. These include hierarchical management culture, weak employee involvement, insufficient managerial interest, dominance of accounting-based control over management accounting, low standardization of processes, poor coordination between departments, and limited integration of customer-oriented planning.

Keywords: Lean manufacturing, organizational culture, industrial management, post-Soviet enterprises, production efficiency, management barriers.

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekistonda Lean manufacturing tamoyillarini joriy etish jarayonida yuzaga keladigan madaniy va tashkiliy to‘siqlar tahlil qilinadi. Maqolada Krigening Rossiya sanoat korxonalarida Lean tizimini joriy etish bo‘yicha nazariy va empirik qarashlariga tayangan holda, postsovet sanoat tizimlari Lean usullarini qabul qilishda o‘ziga xos muammolarga duch kelishi asoslab beriladi. Bunday to‘siqlarga iyerarxik boshqaruv madaniyati, xodimlarning jarayonga yetarlicha jalb etilmasligi, rahbariyat manfaatdorligining sustligi, boshqaruv hisobidan ko‘ra buxgalteriya hisobiga asoslangan nazoratning ustunligi, jarayonlarning past darajada standartlashtirilgani, bo‘limlar o‘rtasidagi muvofiqlashtirishning zaifligi hamda mijozga yo‘naltirilgan rejalashtirishning yetarlicha integratsiyalashmaganligi kiradi.

Kalit so‘zlar: Lean manufacturing, tashkiliy madaniyat, sanoat menejmenti, postsovet korxonalari, ishlab chiqarish samaradorligi, boshqaruv to‘siqlari.

Аннотация: В данной статье анализируются культурные и организационные барьеры внедрения принципов Lean manufacturing в Узбекистане. Опираясь на теоретические и эмпирические идеи, представленные в исследовании Криге о внедрении Lean в российских промышленных предприятиях, в статье обосновывается, что постсоветские промышленные системы сталкиваются со специфическими препятствиями при адаптации Lean-методов. К таким барьерам относятся иерархическая культура управления, слабая вовлечённость сотрудников, недостаточная заинтересованность руководства, доминирование бухгалтерского контроля над управленческим учётом, низкий уровень стандартизации процессов, слабая координация между подразделениями, а также ограниченная интеграция клиентоориентированного планирования.

Ключевые слова: Lean manufacturing, организационная культура, промышленный менеджмент, постсоветские предприятия, производственная эффективность, управленческие барьеры.

INTRODUCTION

Lean manufacturing has become one of the most influential approaches to improving industrial efficiency, reducing waste, increasing productivity, and strengthening customer-oriented production. However, the successful implementation of Lean principles depends not only on technical tools, but also on cultural, organizational, institutional, and managerial conditions are essential too.

In the context of industrial modernization, Uzbekistan is increasingly focusing on improving production efficiency, strengthening competitiveness, reducing costs, and increasing the quality of manufactured goods. In this process, Lean manufacturing can serve as an important managerial and technological approach since it is key feature of getting modernized and improved. It is also known as “lean production,” which is based on the reduction of non-value-adding activities, continuous improvement, employee involvement, customer orientation, and the optimization of production flows.

It can be mentioned that the competitiveness of an economy depends significantly on the effectiveness of industrial enterprise management. Lean manufacturing has been widely applied in leading countries, but its implementation in post-Soviet industrial environments has often produced limited results. This makes it necessary to study the factors that reduce the receptiveness of domestic enterprises to Lean principles. For Uzbekistan, this issue is especially relevant because many industrial enterprises still preserve elements of Soviet-style management culture, including centralized decision-making, formal planning, rigid hierarchy, weak integration between production, supply, sales, and customer-service processes.

LITERATURE VIEW

Lean manufacturing originated from the Toyota Production System and later became widely known through the works of scholars and practitioners such as Taiichi Ohno, Shigeo Shingo, James Womack, Daniel Jones, John Krafcik, and Jeffrey Liker. According to the uploaded dissertation abstract, Lean manufacturing developed as an alternative to mass production and was formed through the synthesis of scientific management, administrative management, human relations theory, behavioral management, and quality management.

Kruger A.A distinguished two main interpretations of Lean²⁷.

1. The first views Lean as a system aimed at reducing production cycle time by eliminating seven types of waste.

2. The second understands Lean primarily as a management philosophy focused on long-term personnel development and continuous improvement.

This distinction is highly important for Uzbekistan. In many enterprises, Lean is often understood only as a set of technical instruments:

cleaning workplaces, marking zones, reducing inventories, or introducing visual boards. However, Lean cannot be effective if it is limited to visible tools. It requires changes in thinking, communication, responsibility, planning, and organizational culture.

MATERIALS AND METHODS

This research is based on a qualitative analytical approach. The dissertation source (Krige, A. A. (2012). Increasing the efficiency of industrial enterprise management in Russia based on the concept of “lean” manufacturing [Abstract of candidate dissertation]. Central Economics and Mathematics Institute, Russian Academy of Sciences. Moscow.) is used as a comparative basis because it studies Lean implementation in a post-Soviet industrial context, which has several similarities with the Uzbek manufacturing environment.

The study applies comparative analysis which was used to compare the barriers identified in the uploaded Russian industrial study with possible barriers in Uzbek manufacturing enterprises. Also, conceptual analysis to interpret Lean manufacturing not only as a technical system, but also as a managerial and cultural transformation.

Results and Discussion

There are several difficulties to improve Lean Manufacturing. One of the main barriers to Lean manufacturing in Uzbekistan is the persistence of hierarchical organizational culture. In many enterprises, decision-making remains highly centralized. Employees often wait for instructions from managers and are not encouraged to identify problems, suggest improvements or participate in continuous improvement activities. Lean manufacturing requires the opposite approach. Workers should not be viewed only as executors of instructions; they should be treated as active participants in improving production processes. Another cultural barrier is the fear of openly discussing problems. In traditional management environments, mistakes may be perceived as personal failure rather than as an opportunity for process improvement. This prevents the development of a Lean culture because Lean depends on transparency, problem identification, root-cause analysis, and collective learning.

These processes are also highly relevant for Uzbekistan. Many manufacturing enterprises face weak coordination between departments. For example, sales departments may not provide accurate demand forecasts, production departments may plan output without sufficient information about real orders, and procurement departments may purchase materials without clear synchronization with production schedules. Such fragmentation creates waste in several forms: excessive inventory, waiting time, overproduction, unnecessary movement, delays in customer orders, and poor quality control. Therefore, Lean implementation in Uzbekistan

²⁷ Krige, A. A. (2012). Increasing the efficiency of industrial enterprise management in Russia based on the concept of “lean” manufacturing <https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

[Abstract of candidate dissertation]. Central Economics and Mathematics Institute, Russian Academy of Sciences. Moscow.

should begin not with isolated tools, but with the integration of core management processes.

Lean transformation requires the involvement of senior managers and may also need institutional or state-level support. This can be issue for Uzbekistan. In some enterprises, managers may support Lean only at the declarative level. They may organize training sessions or introduce 5S activities, but they may not change the deeper management system. As a result, Lean remains a formal project rather than a strategic transformation. Another managerial barrier is the dominance of short-term financial thinking. Lean requires long-term commitment. It may not always produce immediate financial results because it first requires training, process mapping, standardization, and cultural change. If managers expect quick results, they may abandon Lean before its real benefits appear.

Furthermore, the dominance of accounting-based control over managerial analysis can weaken Lean transformation. The uploaded material identifies the prevalence of accounting over management accounting as a specific barrier in post-Soviet enterprises. In Uzbekistan, this problem may appear when enterprises focus mainly on formal reports rather than real-time operational indicators such as lead time, inventory turnover, defect rate, productivity, and on-time delivery.

The direct transfer of Western Lean technologies into post-Soviet enterprises may be ineffective. The source argues that enterprises at different stages of development require different implementation sequences and tools. This idea is particularly important for Uzbekistan. Lean methods developed in Japan, the United States, or Western Europe cannot be applied mechanically. Uzbek enterprises may differ in technological level, workforce skills, supplier reliability, market stability, managerial culture, and digital infrastructure. Therefore, Lean implementation should be adapted to local conditions. For example, before introducing advanced Lean tools, an enterprise may first need to establish basic production discipline, accurate inventory records, standardized workplaces, electronic material tracking, and reliable production planning. Without these foundations, sophisticated Lean tools may become decorative rather than functional.

Also, Lean manufacturing cannot succeed without trained personnel. Employees need to understand not only Lean terminology but also the logic of waste reduction, standard work, quality control, and continuous improvement. However, training is often limited to managers, while workers remain outside the transformation process.

Krige A.A emphasizes that Lean is connected with personnel development and the use of employees' intellectual potential. For Uzbekistan, this means that Lean training should include workers, engineers, supervisors, production planners, warehouse staff, and top managers. Lean should become a shared language within the enterprise²⁸.

RESEARCH AND DISCUSSIONS

To overcome cultural and organizational barriers to Lean manufacturing in Uzbekistan, enterprises should follow a gradual and context-sensitive strategy:

- Lean should be introduced as a management philosophy, not only as a set of instruments. Managers and employees must understand that Lean is about changing thinking, communication, responsibility, and daily work habits;

- Enterprises should begin with diagnostic analysis. Before applying Lean tools, they should assess current problems in production planning, inventory control, quality management, supply management, workplace organization, and customer service;

- Top management must demonstrate real commitment. Lean cannot be delegated only to consultants or middle managers. Senior leaders should participate in improvement meetings, support employee initiatives, and connect Lean goals with enterprise strategy;

- Companies should develop employee involvement. Workers should be encouraged to identify waste, suggest improvements, and participate in kaizen activities. A culture of blame should be replaced by a culture of problem-solving;

- Enterprises should improve key management processes: demand forecasting, production scheduling, inventory management, supply coordination, and dispatching. These processes form the organizational foundation of Lean transformation;

- Lean implementation in Uzbekistan should be adapted to national industrial realities. Copying Japanese or Western models without considering local conditions may lead to formalism and disappointment.

CONCLUSION

Lean manufacturing has strong potential to improve industrial efficiency in Uzbekistan, but its success depends on overcoming cultural and organizational barriers. The main obstacles include hierarchical management culture, weak employee involvement, insufficient process standardization, poor interdepartmental coordination, limited managerial commitment, and the mechanical copying of foreign Lean models.

Uzbek enterprises should not treat Lean as a universal ready-made package. Instead, they should introduce it as a gradual transformation of management culture, production processes, employee participation, and customer-oriented planning.

In conclusion, Lean manufacturing in Uzbekistan can be effective only when it is localized, strategically managed, and supported by a culture of continuous improvement.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

Shahlo Irkinovna Mavlyanova Lecturer,
Department of Management, Business, and Humanities
Turin Polytechnic University in Tashkent
/ Shahlo Irkinovna Mavlyanova Toshkent shahridagi

²⁸ Krige, A. A. (2012). Increasing the efficiency of industrial enterprise management in Russia based on the concept of "lean" manufacturing <https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

[Abstract of candidate dissertation]. Central Economics and Mathematics Institute, Russian Academy of Sciences, Moscow.

Qarshi davlat texnika universiteti

Turin politexnika universiteti “Menejment, biznes va gumanitar fanlar” kafedrası o‘qituvchisi / Шахло Иркиновна Мавлянова Преподаватель кафедры менеджмента, бизнеса и гуманитарных наук Туринский политехнический университет в городе Ташкенте

E-mail: sh.mavlyanova@polito.uz

REFERENCES

1. Krige, A. A. (2012). Increasing the efficiency of industrial enterprise management in Russia based on the concept of “lean” manufacturing [Author’s abstract of candidate dissertation]. Central Economics and Mathematics Institute, Russian Academy of Sciences. Moscow.
2. Ganiyevich, M. T., & Saminova, M. D. (2023). Factors in The Formation of a Healthy Lifestyle Among University Students. *Journal of Advanced Zoology*, 44(5).
3. Dilfuza, M. (2023). Exploring the benefits of bilingualism in early childhood.“. In CANADA" INTERNATIONAL CONFERENCE ON DEVELOPMENTS IN EDUCATION, SCIENCES AND HUMANITIES (Vol. 9, No. 1).
4. Ganiyevich, M. T. (2023). STUDYING PHRASEOLOGY IN UNIVERSITIES. *Confrencea*, 12(12), 122-127.
5. Ganiyevich, M. T., & Saminova, M. D. (2023). Factors in The Formation of a Healthy Lifestyle Among University Students. *Journal of Advanced Zoology*, 44(5).
6. Mirzaliev, T. G. (2022). The effectiveness of the use of innovative methods in teaching Russian language and literature. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 8.036, 11(12), 296-298.
7. Mirzaliev, T. G. (2023). SCIENTIFIC TEXT AS A SOURCE OF ENRICHMENT OF PROFESSIONAL SPEECH. *International Bulletin of Applied Science and Technology*, 3(3), 84-88.
8. Ganiyevich, M. T., & Saminova, M. D. (2023). Factors in The Formation of a Healthy Lifestyle Among University Students. *Journal of Advanced Zoology*, 44(5). Sadikova, M. S., & Boymurod o‘g‘li, M. Q. (2026). GENERATIONAL DIFFERENCES IN AI-MEDIATED ENGLISH-UZBEK DIGITAL COMMUNICATION. *YANGI O‘ZBEKISTON, YANGI TADQIQOTLAR JURNALI*, 3(9), 921-925.
9. Sadikova, M. S., & Boymurod o‘g‘li, M. Q. (2026, January). THE ROLE OF NOTE-TAKING IN TRANSLATION IN THE AGE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE. In *CONFERENCE OF MODERN SCIENCE & PEDAGOGY* (Vol. 2, No. 1, pp. 361-364).
10. Mamadjanova, S. S. (2025). ASSISTED LEXICAL INNOVATION IN UZBEK INTERNET SLANG: INFLUENCE OF ENGLISH DIGITAL CULTURE. *GOLDEN BRAIN*, 3(17), 159-166.
11. Mamadjanova, S. S. (2025). AI-DRIVEN CODE-SWITCHING PATTERNS IN UZBEK-ENGLISH DIGITAL COMMUNICATION. *GOLDEN BRAIN*, 3(17), 131-136.
12. Mamadjanova, S. S. (2024). COMPLEX TYPES OF TRANSFORMATION IN SIMULTANEOUS INTERPRETATION. *O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti konferensiyalari*, 386-388.
13. Dilfuza, M. (2023). Exploring the benefits of bilingualism in early childhood.“. In CANADA" INTERNATIONAL CONFERENCE ON DEVELOPMENTS IN EDUCATION, SCIENCES AND HUMANITIES (Vol. 9, No. 1).

UZUMCHILIK TARMOG‘INING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA UNING AHOLI DAROMADLARIGA TA’SIRI

Yuldashev Muxtor To‘rabek o‘g‘li

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ВИНОГРАДАРСКОЙ ОТРАСЛИ И ЕЁ ВЛИЯНИЕ НА ДОХОДЫ НАСЕЛЕНИЯ

Юлдашев Мухтор Турабек угли

DEVELOPMENT TRENDS OF THE VITICULTURE SECTOR AND ITS IMPACT ON POPULATION INCOME

Yuldashev Muxtor To‘rabek ugli

Received: May 8, 2026 May: May 12, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekistonda, xususan Samarqand viloyatida dehqon va tomorqa xo‘jaliklarida uzum yetishtirishning iqtisodiy ahamiyati hamda rivojlanish tendensiyalari statistik jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqot davomida 2020–2024-yillarga oid statistik ma‘lumotlar asosida uzum yetishtirish hajmi, hududlar va xo‘jaliklar kesimidagi o‘zgarishlar baholangan. Tahlillar natijasida uzumchilik tarmog‘i aholi bandligi va daromadlarini oshirishda muhim iqtisodiy ahamiyatga ega ekanligi aniqlangan. Shu bilan birga, tarmoqda suv resurslari taqchilligi, saqlash va qayta ishlash infratuzilmasining yetarli rivojlanmaganligi hamda agrotexnologik muammolar mavjudligi asoslab berilgan. Tadqiqotda uzumchilikni barqaror rivojlantirish, dehqon va tomorqa xo‘jaliklari daromadlarini oshirish hamda oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlashga qaratilgan ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan. Mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligi uzumchilik tarmog‘ining aholi daromadlariga ta‘sirini Samarqand viloyati misolida iqtisodiy-statistik jihatdan kompleks baholanganligi bilan izohlanadi.

Kalit so‘zlar: uzumchilik tarmog‘i, dehqon va tomorqa xo‘jaliklari, aholi daromadlari, oziq-ovqat xavfsizligi, iqtisodiy samaradorlik, barqaror rivojlanish, statistik tahlil.

Abstract: This article statistically analyzes the economic significance and development trends of grape production in dehqan and household farms in Uzbekistan, particularly in the Samarkand region. Based on statistical data for 2020–2024, changes in grape production volumes across regions and farm categories were evaluated. The results of the study revealed that the viticulture sector plays an important economic role in increasing employment and household incomes. At the same time, the research identified several challenges in the sector, including water resource scarcity, insufficient development of storage and processing infrastructure, and agro-technological problems. The study also developed scientific and practical recommendations aimed at the sustainable development of viticulture, increasing the incomes of dehqan and household farms, and strengthening food security. The scientific novelty of the research lies in the comprehensive economic and statistical assessment of the impact of viticulture on household incomes based on the example of the Samarkand region.

Keywords: viticulture sector, smallholder and household farms, rural livelihoods, food security, economic efficiency, sustainable development, statistical analysis.

Аннотация: В данной статье статистически проанализированы экономическое значение и тенденции развития виноградарства в дехканских и приусадебных хозяйствах Узбекистана, в частности Самаркандской области. В ходе исследования на основе статистических данных за 2020–2024 годы была проведена оценка объемов производства винограда, а также изменений в разрезе регионов и категорий хозяйств. Результаты анализа показали, что виноградарство имеет важное экономическое значение в обеспечении занятости

naseleniya i povyshenii dokhodov domokhozyaystv. Vmeste s tem obosnovano nalichie v otrasli takih problem, kak defitsit vodnykh resursov, nedostatochnoe razvitiye infrastruktury khraneniya i pererabotki produktsii, a takzhe agrotekhnologicheskiye problemy. V issledovanii razrabotany nauchno-prakticheskiye predlozheniya, napravlennyye na ustoichivoe razvitiye vinoogradarstva, povysheniye dokhodov dekhkanskiye i priusadebnyye khozyaystv, a takzhe obespecheniye prodovol'stvennoy bezopasnosti. Nauchnaya novizna issledovaniya zaklyuchayetsya v kompleksnoy ekonomiko-statisticheskoy otsenke vliyaniya vinoogradarstva na dokhody naseleniya na primere Samarandskoy oblasti.

Ключевые слова: виноградарство, деханские и приусадебные хозяйства, доходы населения, продовольственная безопасность, экономическая эффективность, устойчивое развитие, статистический анализ.

KIRISH

Bugungi kunda aholini sifatli oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlash, qishloq xo'jaligida barqaror ishlab chiqarishni rivojlantirish hamda aholi daromadlarini oshirish jahon mamlakatlari oldida turgan muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Global iqlim o'zgarishi, suv resurslari tanqisligi va oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan talabning ortib borishi agrar tarmoqda resurslardan samarali foydalanish va yuqori daromadli qishloq xo'jaligi tarmoqlarini rivojlantirish zaruratini kuchaytirmoqda. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti (FAO) ma'lumotlariga ko'ra, 2030-yilda ham dunyo bo'yicha qariyb 670 million kishi ocharchilik xavfi ostida qolishi prognoz qilinmoqda [1].

Dunyo miqyosida dehqon xo'jaliklari oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarishda muhim o'rin egallab, global oziq-ovqat ishlab chiqarish hajmining yarmidan ortig'ini ta'minlaydi [2]. Shu jihatdan, dehqon va tomorqa xo'jaliklarini rivojlantirish qishloq aholisining bandligini ta'minlash va daromadlarini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, qishloq xo'jaligining yuqori daromadli tarmoqlaridan biri bo'lgan uzumchilik aholi daromadlarini oshirish, oziq-ovqat sanoatini xom ashyo bilan ta'minlash hamda eksport salohiyatini kengaytirishda muhim o'rin tutadi.

O'zbekiston Respublikasida ham uzumchilik tarmog'ini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. So'nggi yillarda yangi tokzorlarni tashkil etish, intensiv texnologiyalarni joriy qilish hamda sohaga subsidiyalar ajratish orqali uzum mahsulotlari ishlab chiqarish hajmini oshirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev ta'kidlaganidek, so'nggi to'rt yilda 52 ming gektarda yangi tokzorlar tashkil etilib, sohaga 210 milliard so'm subsidiya ajratilishi natijasida meva-sabzavot eksportida uzum mahsulotlarining ulushi ikki barobarga oshgan [3].

Bugungi kunda respublikamizda uzum mahsulotlarining asosiy qismi dehqon va tomorqa xo'jaliklarida yetishtirilmoqda. Ayniqsa, Samarqand viloyati uzum yetishtirish bo'yicha yetakchi hududlardan biri hisoblanib, hududning qulay agroiklim sharoiti va tarixiy tajribasi tarmoqni rivojlantirish uchun muhim iqtisodiy salohiyat yaratmoqda. Shu bilan birga, uzumchilik tarmog'ida saqlash, qayta ishlash, logistika va innovatsion texnologiyalarni joriy etish bilan bog'liq muammolar mavjud bo'lib, ular dehqon va tomorqa xo'jaliklari daromadlarining barqaror o'sishiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Mazkur tadqiqotning maqsadi Samarqand viloyatida dehqon va tomorqa xo'jaliklarida uzum yetishtirishning hozirgi holatini iqtisodiy-statistik jihatdan tahlil qilish, uzumchilik tarmog'ining aholi

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

bandligi va daromadlariga ta'sirini baholash hamda uzum mahsulotlarini yetishtirish, saqlash va qayta ishlash tizimini takomillashtirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Qishloq xo'jaligida uzumchilik tarmog'i oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, eksport salohiyatini oshirish, aholi bandligi va daromadlarini ko'paytirishda muhim strategik yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, dehqon va tomorqa xo'jaliklarida uzum yetishtirish qishloq aholisi farovonligini oshirishda yuqori iqtisodiy samaradorlikka ega bo'lgan faoliyat turi sifatida ko'plab xorijiy va mahalliy tadqiqotchilar tomonidan o'rganilgan. So'nggi yillarda uzumchilikning iqtisodiy samaradorligi, suv resurslaridan foydalanish, risklarni boshqarish, ekologik barqarorlik hamda aholi daromadlariga ta'siri masalalari ilmiy tadqiqotlarning asosiy yo'nalishiga aylangan.

S.Dogliotti va boshqalar oilaviy fermer xo'jaliklarida barqaror qishloq xo'jaligini rivojlantirish masalalarini tadqiq etib, ishlab chiqarishni diversifikatsiya qilish, agrotekhnologiyalarni takomillashtirish va uzoq muddatli strategik rejalashtirish fermer xo'jaliklari samaradorligini oshirishda muhim omil ekanligini ta'kidlaganlar. Tadqiqot natijalariga ko'ra, resurslardan oqilona foydalanish hamda ekologik barqaror ishlab chiqarish tizimlarini joriy qilish oilaviy xo'jaliklar daromadini oshirish bilan birga tuproq degradatsiyasining oldini olishga xizmat qiladi [4].

Asatryan va boshqalar Armanistonning Armavir hududida uzum yetishtiruvchi xo'jaliklarning iqtisodiy samaradorligini DEA va Tobit modellar asosida baholab, xo'jaliklarning o'rtacha samaradorlik darajasi 0,72 ni tashkil etishini aniqlaganlar. Mualliflar uzum navlari, xo'jalik hajmi va mahsulotni sotish narxi xo'jalik samaradorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatishini asoslab berganlar [5]. Tadqiqotda uzumchilikning qishloq hududlarida bandlik va daromadlarni oshirishdagi roli alohida qayd etilgan.

Pradhan va boshqalar Hindistonning Nashik hududida uzum yetishtiruvchilarning ijtimoiy-iqtisodiy holatini o'rganib, uzumchilikning hudud iqtisodiyotidagi ulushi yuqori ekanligini aniqlaganlar. Tadqiqot natijalariga ko'ra, uzum yetishtirish fermerlarning daromad darajasi, yer maydoni, irrigatsiya tizimi va bozor integratsiyasiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi [6]. Mualliflarning fikricha, uzumchilik eksportbop mahsulot sifatida qishloq aholisi turmush darajasini oshirishda muhim manba hisoblanadi.

Yilmaz va boshqalar Turkiyada uzum yetishtirishda davlat subsidiyalangan sug'urta tizimining ahamiyatini o'rganib, risklarni boshqarish tizimi

Qarshi davlat texnika universiteti

uzumchilik barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynashini ko'rsatganlar. Tadqiqotda fermerlarning ta'lim darajasi, kreditdan foydalanish imkoniyati, irrigatsiya tizimi va agrotehnologik yondashuvlari uzum yetishtirish samaradorligiga bevosita ta'sir qilishi aniqlangan [7]. Shu bilan birga, sug'urta tizimini rivojlantirish ishlab chiqarish risklarini kamaytirib, fermerlar daromadlarini barqarorlashtirishga xizmat qilishi asoslab berilgan.

Mamasoliev va boshqalar tomonidan Samarqand viloyatida olib borilgan tadqiqotlarda uzum yetishtiruvchi xo'jaliklarda suv resurslarini boshqarish masalalari chuqur o'rganilgan. Tadqiqotda Samarqand viloyatining Ishtixon, Payariq va Qo'shrabot tumanlarida uzum yetishtiruvchi 384 ta xo'jalik o'rganilib, suvdan foydalanishda hamkorlikka ta'sir etuvchi omillar strukturaviy tenglamalar modeli (SEM) yordamida tahlil qilingan [8]. Natijalarga ko'ra, ijtimoiy normalar va ekologik xavotirlar fermerlarning suvdan birgalikda foydalanishga tayyorligini oshiradi, iqtisodiy cheklovlar esa hamkorlikka salbiy ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotda suv resurslarining cheklanishi uzumchilik samaradorligi va aholi daromadlariga sezilarli ta'sir ko'rsatishi ta'kidlangan.

Shuningdek, Mamasoliev va hammualliflarining Samarqand viloyatida dehqon xo'jaliklarida uzum yetishtirishning oilaviy daromadlarga ta'siri bo'yicha olib borgan tadqiqoti ushbu yo'nalishdagi muhim ilmiy ishlardan biri hisoblanadi. Tadqiqotda Samarqand viloyatining 13 ta qishlog'ida 100 ta dehqon xo'jaligi o'rganilib, uzumchilik daromadlari, iste'mol xarajatlari va oziq-ovqat xavfsizligiga ta'siri baholangan [9]. Natijalarga ko'ra, vitikultura dehqon xo'jaliklari umumiy daromadining 84,1 foizini tashkil etib, oilalar farovonligini oshirishda muhim manba sifatida namoyon bo'lgan. Shu bilan birga, suv tanqisligi, infratuzilma yetishmasligi, kasallik va zararkunandalar, bozorga chiqishdagi muammolar hamda kapital yetishmovchiligi uzumchilik rivojlanishidagi asosiy muammolar sifatida qayd etilgan.

Tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, uzumchilik qishloq xo'jaligida yuqori daromadli va eksportga yo'naltirilgan tarmoqlardan biri bo'lib, aholi bandligi, oziq-ovqat xavfsizligi va qishloq hududlari iqtisodiy rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, suv resurslaridan samarali foydalanish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish, risklarni boshqarish va fermer xo'jaliklari o'rtasida hamkorlikni rivojlantirish uzumchilikning iqtisodiy samaradorligini oshirishning asosiy omillari sifatida e'tirof etilgan.

TADDIQOT METODOLIGIYASI

Mazkur tadqiqotda O'zbekistonda, xususan Samarqand viloyatida dehqon va tomorqa xo'jaliklarida uzum yetishtirishning aholi daromadlariga ta'sirini o'rganishda iqtisodiy-statistik tahlil usullaridan foydalanildi. Tadqiqot davomida uzumchilik tarmog'ining rivojlanish tendensiyalarini baholash, hududlar va xo'jaliklar kesimidagi o'zgarishlarni aniqlash hamda tarmoqning iqtisodiy ahamiyatini yoritishda qiyosiy taqqoslash, dinamik qatorlar tahlili, statistik tahlil va umumlashtirish usullari qo'llanildi.

Tadqiqotning axborot bazasini O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligining 2020–2024-yillarga oid rasmiy statistik ma'lumotlari, uzumchilik tarmog'iga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlar, mahalliy va xorijiy olimlarning ilmiy ishlari hamda xalqaro tashkilotlar ma'lumotlari tashkil etdi.

TAHLIL VA NATIJALAR

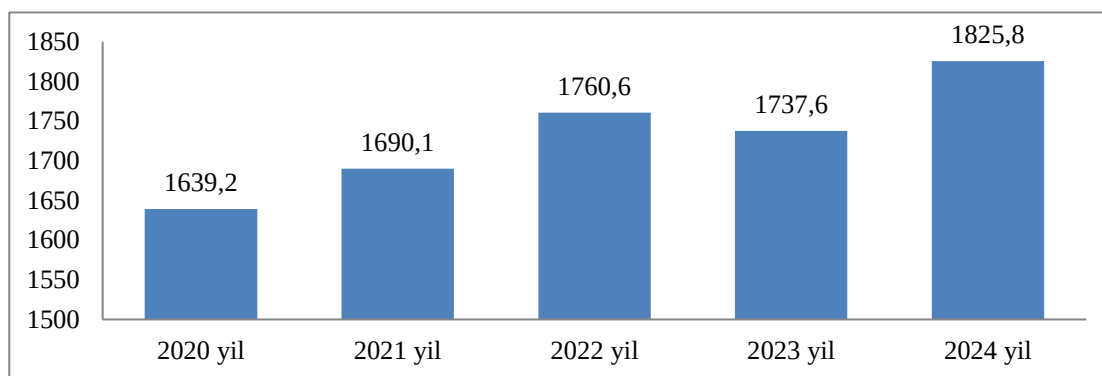
O'zbekiston Respublikasining qulay tuproq-iqlim sharoiti uzumning turli vegetatsiya davriga ega bo'lgan, ya'ni ertapishar va kechpishar navlarini yetishtirish imkonini beradi. Ushbu holat mamlakatda uzumchilik tarmog'ini rivojlantirish, ichki bozorda aholini yil davomida sifatli uzum mahsulotlari bilan ta'minlash hamda eksport salohiyatini oshirish uchun muhim iqtisodiy asos yaratadi.

Uzum mahsulotlari foydalanish yo'nalishi va qayta ishlash texnologiyasiga ko'ra vinochilik mahsulotlari (vino, konyak, shampan va boshqalar), sharbat mahsulotlari (tabiiy sharbatlar, yarim fabrikatlar va konsentratlar), konservalangan mahsulotlar (kompot, murabbo, jem, marinad va uzum pastasi) hamda quritilgan mahsulotlar ishlab chiqarishda keng qo'llaniladi. Shu jihatdan uzumchilik oziq-ovqat va qayta ishlash sanoatini rivojlantirishda muhim xom ashyo bazasi hisoblanadi.

Jahon miqyosida yetishtirilayotgan uzum mahsulotlarining asosiy qismi qayta ishlash sanoatiga yo'naltiriladi. Dunyoda yetishtiriladigan uzumning qariyb (taxminan 72min t) yoki 83 foizi vino mahsulotlari ishlab chiqarishda, 12 foizga yaqini (xo'raki navlar) yangiligicha iste'mol qilishda hamda 5 foizi quritilgan mahsulotlar tayyorlashda foydalaniladi [10]. Mazkur ko'rsatkichlar uzumchilik tarmog'ining global oziq-ovqat sanoati va xalqaro savdodagi strategik ahamiyatini ko'rsatadi.

Uzumchilik tarmog'ining respublikamizda rivojlanishi aholini oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan talabini qondirish bilan bir qatorda oziq-ovqat va qayta ishlash sanoatini rivojlantirishda ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu bilan birga, uzumchilik qishloq hududlarida aholi bandligini ta'minlash, dehqon va tomorqa xo'jaliklari daromadlarini oshirish hamda eksportbop mahsulotlar ishlab chiqarishni kengaytirishda yuqori iqtisodiy samaradorlikka ega tarmoqlardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, iqlim o'zgarishi, suv resurslari taqchilligi va yog'ingarchilik miqdorining kamayishi sharoitida uzumchilikning nisbatan moslashuvchan va yuqori daromad keltiruvchi tarmoq sifatida rivojlanishi uning iqtisodiy ahamiyatini yanada oshirmoqda.

So'nggi yillarda respublikamizda uzum yetishtirish hajmlarining o'sishi tarmoqni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining kengayishi, yangi tokzorlarning tashkil etilishi hamda qayta ishlash sanoatining rivojlanishi bilan izohlanadi. Shu bois, 2020–2024-yillar davomida O'zbekiston Respublikasida uzum mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi va uning xo'jaliklar kesimidagi tarkibiy o'zgarishlarini statistik jihatdan tahlil qilish muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega hisoblanadi.

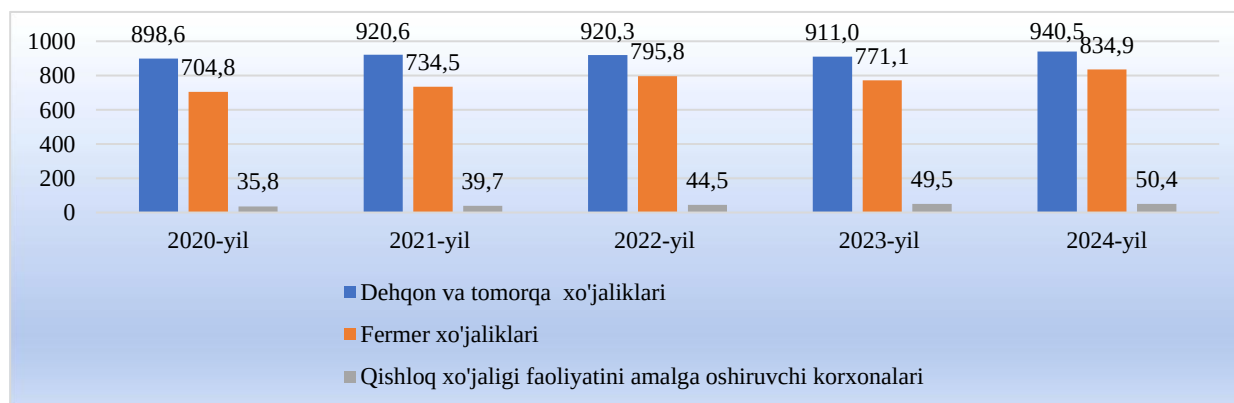
1-rasm. O‘zbekiston Respublikasida 2020-2024-yillarda uzum yetishtirish bo‘yicha ko‘rsatkichlar (ming tonna)²⁹

1-rasm ma’lumotlariga ko‘ra, 2020–2024-yillar davomida O‘zbekiston Respublikasida uzum yetishtirish hajmida umumiy o‘shish tendensiyasi kuzatilgan. Xususan, 2020-yilda 1639,2 ming tonnani tashkil etgan uzum ishlab chiqarish hajmi 2024-yilda 1825,8 ming tonnaga yetib, tahlil qilinayotgan davr mobaynida 11,3 foizga oshgan. Shu bilan birga, tahlil natijalari uzum yetishtirish hajmida yillar kesimida barqaror o‘shish kuzatilmaganligini ham ko‘rsatadi. Jumladan, 2022-yilda 1760,6 ming tonnani tashkil etgan uzum ishlab chiqarish hajmi 2023-yilda 1737,6 ming tonnaga tushib, 1,4 foizga kamaygan. Ushbu holat uzumchilik tarmog‘ida ayrim tizimli muammolar mavjudligini ko‘rsatadi. Xususan, iqlim o‘zgarishi, suv resurslari taqchilligi, agrotexnologik tadbirlarning yetarli darajada tashkil etilmaganligi hamda ishlab chiqarish xarajatlarining ortishi uzum yetishtirish hajmlarining barqaror rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatgan bo‘lishi mumkin.

Biroq, 2024-yilda uzum yetishtirish hajmining keskin oshishi tarmoqda davlat tomonidan olib borilgan qo‘llab-quvvatlash choralari, intensiv tokzorlar maydonining kengayishi va mahsulot yetishtirish samaradorligining ortib borayotganligini ko‘rsatadi. Mazkur holat uzumchilik tarmog‘ining qishloq xo‘jaligida yuqori iqtisodiy salohiyatga ega ekanligini hamda aholi bandligi va daromadlarini oshirishda muhim ahamiyat kasb etishini anglatadi.

Respublikada uzum yetishtirish ko‘rsatkichlarini xo‘jaliklar kesimida tahlil qilish uzumchilik tarmog‘ining rivojlanish tendensiyalari hamda mavjud muammolarni aniqlash imkonini beradi. Tahlil natijalariga ko‘ra, 2020–2024-yillar davomida uzum yetishtirish hajmida asosiy ulush dehqon va tomorqa xo‘jaliklariga to‘g‘ri kelgan. Xususan, 2024-yilda ushbu xo‘jaliklarda 940,5 ming tonna uzum yetishtirilgan bo‘lib, bu ko‘rsatkich 2020-yilga nisbatan sezilarli darajada oshganligini ko‘rsatadi. Fermer xo‘jaliklarida ham uzum ishlab chiqarish hajmi o‘shib, 2024-yilda 834,9 ming tonnaga yetgan.

Shu bilan birga, tahlillar xo‘jaliklar kesimida uzum yetishtirish hajmida barqaror o‘shish kuzatilmaganligini ko‘rsatadi. Jumladan, dehqon va tomorqa xo‘jaliklarida 2022-yilda 920,3 ming tonna uzum yetishtirilgan bo‘lsa, 2023-yilda ushbu ko‘rsatkich 911,0 ming tonnaga kamaygan. Xuddi shuningdek, fermer xo‘jaliklarida ham 2022-yildagi 795,8 ming tonnalik ishlab chiqarish hajmi 2023-yilda 771,1 ming tonnaga tushgan. Mazkur holat uzumchilik tarmog‘ida suv resurslari taqchilligi, iqlim o‘zgarishi, agrotexnologik tadbirlarning yetarli darajada tashkil etilmaganligi hamda ishlab chiqarish xarajatlarining ortib borishi kabi muammolar mavjudligini ko‘rsatadi. (2-rasm).

2-rasm. O‘zbekiston Respublikasida 2020-2024-yillarda uzum yetishtirish bo‘yicha xo‘jaliklar kesimida ko‘rsatkichlar, (ming tonna)³⁰

²⁹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligining ma’lumotlari asosida muallif ishlanmasi

³⁰ O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligining ma’lumotlari asosida muallif ishlanmasi

Biroq, qishloq xo'jaligi faoliyatini amalga oshiruvchi korxonalarda uzum yetishtirish hajmida nisbatan barqaror o'sish kuzatilgan bo'lib, 2020-yildagi 35,8 ming tonnalik ko'rsatkich 2024-yilda 50,4 ming tonnaga yetgan. Ushbu natijalar uzumchilik tarmog'ida ishlab chiqarish samaradorligini oshirish uchun zamonaviy agrotexnologiyalarni keng joriy etish, suv resurslaridan samarali foydalanish hamda mahsulotlarni saqlash va qayta ishlash tizimini rivojlantirish zarurligini ko'rsatadi.

Respublikada uzum yetishtirish ko'rsatkichlarini hududlar kesimida tahlil qilish natijalari 2020–2024-yillar davomida ayrim viloyatlarda barqaror o'sish tendensiyasi kuzatilganligini ko'rsatadi. Xususan, Qoraqalpog'iston Respublikasi, Buxoro, Qashqadaryo, Namangan, Samarqand, Sirdaryo va Xorazm viloyatlarida uzum yetishtirish hajmi yildan-yilga oshib

borgan. Mazkur holat hududlarda uzumchilik tarmog'ini rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilayotgan davlat qo'llab-quvvatlash choralari, yangi tokzorlar tashkil etilishi hamda dehqon va tomorqa xo'jaliklari faoliyatining kengayishi bilan izohlanadi.

Tahlil natijalariga ko'ra, 2024-yilda uzum yetishtirish hajmining eng past ko'rsatkichlari Qoraqalpog'iston Respublikasi, Sirdaryo va Jizzax viloyatlariga to'g'ri kelgan. Bu holat mazkur hududlarning agroiklim sharoiti, suv resurslari taqchilligi hamda uzumchilikka ixtisoslashuv darajasining nisbatan pastligi bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Shu bilan birga, respublikada uzum yetishtirish bo'yicha eng yuqori ko'rsatkich Samarqand viloyatiga tegishli bo'lib, 2024-yilda mamlakatda yetishtirilgan jami uzum mahsulotlarining 36,4 foizi ushbu hudud hissasiga to'g'ri kelgan.

1-jadval

O'zbekiston Respublikasida 2020-2024-yillarda uzum yetishtirish bo'yicha viloyatlar kesimida ko'rsatkichlar, (ming tonna).

№	Hududlar	Yillar				
		2020-yil	2021-yil	2022-yil	2023-yil	2024-yil
1	Qoraqalpog'iston Respublikasi	10,2	11,0	11,5	11,6	14,4
2	Andijon viloyati	88,2	80,9	81,7	82,2	83,8
3	Buxoro viloyati	208,3	205,5	218,7	221,4	232,4
4	Jizzax viloyati	28,0	29,8	30,3	20,8	33,0
5	Qahqadaryo viloyati	93,8	100,6	105,2	110,0	112,7
6	Navoiy viloyati	78,9	85,2	90,3	85,6	90,6
7	Namangan viloyati	130,9	137,2	142,2	151,7	160,8
8	Samarqand viloyati	555,0	601,9	625,4	639,2	666,1
9	Surxondaryo viloyati	95,5	102,6	104,9	74,5	91,1
10	Sirdaryo viloyati	13,1	14,0	14,4	14,8	15,5
11	Toshkent viloyati	115,3	100,6	103,4	87,8	84,5
12	Farg'ona viloyati	177,0	179,2	184,0	179,1	189,4
13	Xorazm viloyati	45,0	46,6	48,6	49,9	51,5

Mazkur natija Samarqand viloyatining qulay tuproq-iqlim sharoiti, uzumchilik bo'yicha tarixiy tajribasi hamda tarmoqning hudud iqtisodiyotida yuqori ulushga egaligi bilan izohlanadi. Shuningdek, 2020-yilga nisbatan 2024-yilda uzum yetishtirish hajmining eng yuqori o'sish sur'ati Qoraqalpog'iston Respublikasida kuzatilib, o'sish 41,4 foizni tashkil etgan. Sirdaryo viloyatida esa ushbu ko'rsatkich 18,3 foizga teng bo'lgan. Umuman olganda, respublikada qishloq xo'jaligini rivojlantirish va uzumchilik tarmog'ini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan islohotlar natijasida

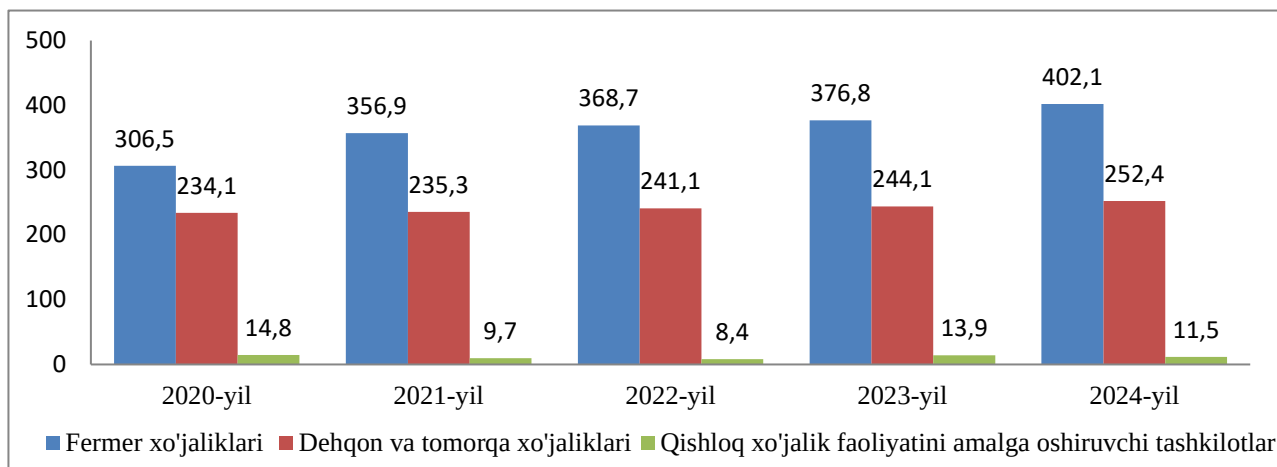
2020–2024-yillar davomida uzum yetishtirish hajmi 11,3 foizga oshganligini kuzatish mumkin (1-jadval).

Tahlil natijalariga ko'ra, 2024-yilda Samarqand viloyatda yetishtirilgan uzum mahsulotlari respublika bo'yicha jami ishlab chiqarilgan uzumning 36,4 foizini tashkil etgan. Mazkur holat viloyatining qulay tuproq-iqlim sharoiti, uzumchilik bo'yicha tarixiy tajribasi hamda tarmoqning hudud iqtisodiyotidagi yuqori ahamiyati bilan izohlanadi.

Shuningdek, viloyatda uzum yetishtirish xo'jaliklar kesimida tahlil qilinganda asosiy ulush fermer xo'jaliklariga to'g'ri kelishi kuzatiladi. Xususan, 2024-yilda fermer xo'jaliklari tomonidan yetishtirilgan uzum mahsulotlari jami ishlab chiqarishning 60,4 foizini tashkil etgan bo'lsa, dehqon va tomorqa xo'jaliklari

ulushi 37,9 foizga teng bo'lgan. Qishloq xo'jaligi faoliyatini amalga oshiruvchi korxonalarning ulushi esa nisbatan past bo'lib, 1,7 foizni tashkil etgan. Ushbu natijalar Samarqand viloyatida uzum yetishtirish asosan fermer hamda dehqon va tomorqa xo'jaliklari faoliyati asosida shakllanayotganligini ko'rsatadi. (3-rasm).

3-rasm. Samarqand viloyatida 2020-2024-yillarda xo'jaliklar kesimida uzum yetishtirish bo'yicha ko'rsatkichlar (ming tonna)³¹

Tahlil natijalari uzumchilik tarmog'ida ishlab chiqarish hajmlarining o'sishi kuzatilayotgan bo'lsada, barqaror rivojlanishni ta'minlashda ayrim muammolar mavjudligini ko'rsatmoqda. Xususan, suv resurslari taqchilligi, iqlim o'zgarishi, agrotexnologik tadbirlarning yetarli darajada tashkil etilmaganligi, mahsulotlarni saqlash va qayta ishlash infratuzilmasining rivojlanmaganligi uzum yetishtirish samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shu sababli, respublikamizda uzumchilik tarmog'idagi mavjud muammolarni bartaraf etish, tarmoqni yanada rivojlantirish hamda aholi bandligi va daromadlarini oshirish maqsadida qator davlat dasturlari va me'yoriy-huquqiy hujjatlar ishlab chiqilmoqda.

Hukumat tomonidan dehqon va tomorqa xo'jaliklari faoliyatini qo'llab-quvvatlash, aholi

daromadlarini oshirish, bandlikni ta'minlash hamda oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan talabni qondirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Shu bilan birga, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish va qayta ishlash jarayonlariga ilg'or xorijiy texnologiyalarni joriy etish, mahsulotlarni saqlash va sotish zanjirini takomillashtirish bo'yicha keng ko'lamli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Ayniqsa, so'nggi olti yil davomida respublikamizda uzumchilik tarmog'ini rivojlantirish uchun yangi yer maydonlarini ajratish, intensiv tokzorlarni tashkil etish hamda qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish va realizatsiya qilish tizimida qulay iqtisodiy sharoitlar yaratishga katta e'tibor qaratilayotganligini kuzatish mumkin (2-jadval).

2-jadval.

O'zbekiston Respublikasida uzumchilik tarmog'ida mahsulot ishlab chiqarishni qo'llab-quvvatlashchi huquqiy hujjatlar xronologiyasi

№	Hujjat raqami va qabul qilingan sana	Asosiy mazmuni
	O'zR VMQ -180-son, 2021-yil 03-aprel	Intensev texnologiyalarga asoslangan bog' va tokzorlarni shuningdek, qishloq xo'jaligi oziq-ovqat mahsulotlarini qayta ishlash, tayyorlash va saqlash infratuzilmasini aholi va tadbirkorlik subyektlariga "tayyor holda topshirishning" zamonaviy mexanizmlarini joriy etish orqali aholi bandligini ta'minlash.
	O'zR PQ-5200-son 2021-yil 28-iyul	Mamlakatimizda uzumchilikni yanada rivojlantirish, uzum yetishtirish, uni qayta ishlash, tayyor mahsulot ishlab chiqarish bo'yicha klaster tizimini yo'lga qo'yish, alkogol bozorini tartibga solishning samarali mexanizmlarini keng joriy etgan holda respublikani sifatli mahsulotlar bilan ta'minlash, sohaning eksport salohiyatini kuchaytirish, investitsion jozibadorligini oshirish, shuningdek, vinochilik turizmini (enoturizm) rivojlantirish.
	O'zR PQ-260-son, 2023-yil 03-avgust	Mamlakatimizda uzumchilik va vinochilik sohasini kelgusida yanada barqaror rivojlantirish, yangi istiqbolli sanoatbop uzum navlarini ko'paytirish va yetishtirishni yo'lga qo'yish, qayta ishlash korxonalarini xom ashyo bazasi bilan ta'minlashni mustahkamlash va moliyaviy qo'llab-quvvatlash, malakali

³¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligining ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

		mutaxassislarni tayyorlash, shuningdek, uzum va vinochilik mahsulotlari eksporti hajmlarini oshirish.
	O'zR PQ-4549-son 2019-yil 11 dekabr	Meva-sabzavot va uzumchilik sohasida yuqori qo'shilgan qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarish, eksport hajmini oshirish, foydalanishdan chiqqan va lalmi yerlarni o'zlashtirish, paxta, galladan qisqartiriloyotgan maydonlarga eksportbop qishloq xo'jaligi ekinlari ekishni ko'paytirish, shuningdek, bog', tokzor va issiqxonalar imkoniyatlaridan samarali foydalanishni yo'lga qo'yish.
	O'zR PQ-4239-son, 2019-yil 14-mart.	Meva-sabzavotchilik sohasida qo'shilgan qiymat zanjirini yaratishni rag'batlantirish, sifatli meva-sabzavot mahsulotlarini ishlab chiqarish va uning eksporti barqarorligini ta'minlash, mazkur mahsulot ishlab chiqaruvchilarining moliyaviy imkoniyatlarini kengaytirish, shuningdek, ishlab chiqarishning raqobatbardoshligini oshirish.
	O'zR PQ-20-son, 2021-yil 23-nyabr	Aholining daromad topishga qaratilgan tadbirkorlik tashabbuslarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash, aholiga agrar tarmoqda o'z biznesini tashkil etishga ko'maklashish, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirishda dehqon xo'jaliklarining ulushini oshirish va qishloq xo'jaligini diversifikatsiyalash orqali oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash.
	O'zR PQ-3573-son 2018-yil 28-fevral	Alkogolli mahsulotlarni ishlab chiqarish va realizatsiya qilishni tubdan takomillashtirish, sohani boshqarishning ilg'or texnologiyalarini joriy etish, xorijiy investitsiyalarni jalb etish va korxonalarning eksport salohiyatini oshirish.

An'anaviy oziq-ovqat ishlab chiqarish zanjiri mexanizmini takomillashtirish va aholi soning yildan yilga o'sib borishi, ularning ish bilan ta'minlanish hamda mamlakatda oziq-ovqat xavfsizligini, ichki bozorda narxlar barqarorligini ta'minlash, agrar sohada aholining tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash orqali ularning daromadlarini oshirish asosiy vazifalardan hisoblanadi[11]. Olib borilgan tadqiqotlar natijalari O'zbekistonda, xususan Samarqand viloyatida uzumchilik tarmog'i qishloq xo'jaligining iqtisodiy jihatdan muhim va yuqori daromad keltiruvchi yo'nalishlaridan biri ekanligini ko'rsatdi. Tahlillar natijasida 2020–2024-yillar davomida respublikada uzum yetishtirish hajmi 11,3 foizga oshgani aniqlanib, bu holat uzumchilik tarmog'ini rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilayotgan davlat qo'llab-quvvatlash siyosati, yangi tokzorlar tashkil etilishi hamda mahsulotlarga bo'lgan talabning ortib borishi bilan izohlandi. Ayniqsa, Samarqand viloyatining respublika bo'yicha jami uzum yetishtirishdagi ulushi 36,4 foizni tashkil etgani ushbu hududning uzumchilikka ixtisoslashgan yetakchi viloyatlardan biri ekanligini tasdiqlaydi.

Tadqiqot davomida uzum yetishtirish asosan dehqon va tomorqa hamda fermer xo'jaliklari hissasiga to'g'ri kelishi aniqlandi. Bu esa uzumchilik tarmog'ining qishloq aholisi bandligini ta'minlash va oilaviy daromadlarni oshirishdagi ahamiyati yuqori ekanligini ko'rsatadi. Xorijiy tadqiqotlarda ham uzumchilik kichik xo'jaliklar daromadlarini oshirish, oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash va qishloq hududlari iqtisodiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi ta'kidlangan. Xususan, Lwelamira va boshqalar hamda Mamasoliev va hammualliflarining tadqiqotlarida uzumchilik oilaviy xo'jaliklar umumiy daromadining muhim qismini shakllantirishi asoslab berilgan.

Shu bilan birga, tahlil natijalari uzum yetishtirish hajmida barqaror o'sish kuzatilmaganligini ham ko'rsatdi. Jumladan, 2022-yilga nisbatan 2023-yilda uzum yetishtirish hajmining pasayishi suv resurslari taqchilligi, iqlim o'zgarishi, agrotexnologik tadbirlarning

yetarli darajada tashkil etilmaganligi hamda ishlab chiqarish xarajatlarining ortib borishi bilan bog'liq ekanligi aniqlandi. Ayniqsa, dehqon va tomorqa xo'jaliklarida yer maydonlarining cheklanganligi, mahsulotlarni saqlash va qayta ishlash infratuzilmasining yetarli darajada rivojlanmaganligi hamda zamonaviy agrotexnologiyalarni qo'llash darajasining pastligi tarmoq samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Olib borilgan tahlillar va tadqiqot natijalari asosida uzumchilik tarmog'ini rivojlantirish bo'yicha quyidagi xulosalarga kelindi:

- dehqon va tomorqa xo'jaliklarida suv tejovchi innovatsion sug'orish texnologiyalarini keng joriy etish;
- uzum mahsulotlarini saqlash, qayta ishlash va sotish infratuzilmasini rivojlantirish;
- mahsulot ishlab chiqaruvchilar va iste'molchilar o'rtasidagi savdo zanjirini qisqartirish orqali dehqon xo'jaliklari daromadlarini oshirish;
- uzum yetishtiruvchilar uchun agrotexnologik bilim va ko'nikmalarni oshirishga qaratilgan trening va konsalting xizmatlarini kengaytirish;
- eksportbop va yuqori hosilli uzum navlarini ko'paytirish hamda intensiv tokzorlar maydonini kengaytirish.

Umuman olganda, uzumchilik tarmog'ini samarali rivojlantirish qishloq hududlarida aholi bandligini oshirish, oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash, qayta ishlash sanoatini rivojlantirish hamda aholi daromadlarini ko'paytirishda muhim iqtisodiy omillardan biri hisoblanadi. Shu sababli, tarmoqda mavjud muammolarni bartaraf etish va innovatsion yondashuvlarni keng joriy etish uzumchilikning barqaror rivojlanishini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

Yuldashev Muxtor To'rabek o'g'li Samarqand agroinnovatsiyalar va tadqiqotlar instituti, "Iqtisodiyot va buxgalteriya hisobi" kafedrası tayanch doktoranti / Юлдашев Мухтор Турабек угли базовый докторант

кафедры «Экономика и бухгалтерский учёт» Самаркандского института агроинноваций и исследований / Yuldashev Muxtor To‘rabek ugli Basic doctoral student of the Department of “Economics and Accounting”, Samarkand Institute of Agro-Innovations and Research

E-mail: ymuxtor93@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-7992-7142>

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. S Khamraeva, and N Ochilova, Analysis of factors to increase the efficiency of the use of peasant farms and the land of the field, E3S Web of Conferences 392, 01048 (2023)
2. Yuldashev M Dehqon xo‘jaliklarida uzum yetishtirishning daromatlariga ta‘sirini iqtisodiy baholash // AGRO ILM ilmiy-amali jurnal, Maxsus son 6 [115], 2025
3. Yuldashev M., Qalandarov R., Dehqon va tomorqa xo‘jaliklarida uzum yetishtirish va qayta ishlashning oila iqtisodiy daromatlariga ta‘sirini takomillashtirishning nazariy asoslari // AGRO ILM ilmiy-amali jurnal, Maxsus son 6 [118] 2025
4. S.Dogliotti, M.C.García, S.Peluffo, J.P. Dieste, A.J.Pedemonte, G.F.Bacigalupe, M.Scarlato, F.Alliaume, J.Alvarez, M.Chiappe, W.A.H.Rossing// Co-innovation of family farm systems: A systems approach to sustainable agriculture// Agricultural Systems (2013) journal homepage: www.elsevier.com/locate/agsy
5. Hovhannes Asatryana, Vardan Aleksanyanb, Samvel Asatryanc and Meri Manucharyan// Analyzing commercial grape farm efficiency in Armavir region (Armenia) by using two-stage empirical approach.// Statistical Journal of the IAOS 40 (2024) 149–160
6. Avinash Suresh Rao Pradhan, Dr. Nitin Barker and Akash Rai// Socio-economic status of grape growers in Nashik district, Maharashtra: A comprehensive study// International Journal of Agriculture Extension and Social Development, Volume 7; Issue 2; Jan 2024; Page No. 101-105
7. Hasan Yilmaz, Meltem Merkez, Nukhet Unlu// An Empirical Analysis on the Determinants of Government-subsidised Crop Insurance Purchase in Grape Production in Turkey// Erwerbs-Obstbau (2017) 59:51–60
8. S. A. Mamasoliev, M. Kusadokoro, T. Maru, S. Hasanov, Y. Kawabata.// Factors Influencing Willingness to Collaborate on Water Management: Insights from Grape Farming in Samarkand, Uzbekistan// Sustainability 2025, 17(15), 6991; <https://doi.org/10.3390/su17156991>
9. Sodikjon Mamasoliev, Yoshiko Kawabata, Atsushi Chitose, Masaaki Yamada// Impact of grape production on improved family income in Uzbekistan: Case study of small-scale grape producers in the Samarkand region, Republic of Uzbekistan.// Journal of Arid Land Studies, 32-S, 267-272 (2022)
10. Lwelamira, James; Wambura, Patrick; Safari, John G “Grapevine Farming and its Contribution to Household income and Welfare among Smallholder Farmers in Dodoma Urban District, Tanzania” Moshi Co-Operative University. 2015
11. X.Пардаев, Ш.Ҳасанов “Озиқ-овқат маҳсулотларини ишлаб чиқариш занжири субъектлари ўртасида иқтисодий муносабатларни такомиллаштиришнинг назарий асослари” Илмий-амалий Агроиқтисодиёт журналі 1(15) 2020 йил.

MINTAQADA MEHNATGA LAYOQATLI YOSHDAN KATTA AHOLIGA KO'RSATILADIGAN XIZMATLAR SIFATINI OSHIRISH

Ochilova Nargiza Akramovna

ПОВЫШЕНИЕ КАЧЕСТВА УСЛУГ, ОКАЗЫВАЕМЫХ НАСЕЛЕНИЮ СТАРШЕ ТРУДОСПОСОБНОГО ВОЗРАСТА В РЕГИОНЕ

Очилова Наргиза Акрамовна

IMPROVING THE QUALITY OF SERVICES PROVIDED TO THE POPULATION OLDER THAN WORKING AGE IN THE REGION

Ochilova Nargiza Akramovna

Received: May 14, 2026 May: May 18, 2026 May: May 20, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya: mazkur maqolada mintaqada mehnatga layoqatli yoshdan katta aholiga ko'rsatiladigan xizmatlar sifatini oshirishning ilmiy-nazariy, tashkiliy-iqtisodiy va amaliy jihatlarini tadqiq etiladi. Aholining qarish jarayoni, keksalar ulushining ortib borishi va ularning ijtimoiy, tibbiy, maishiy, raqamli hamda reabilitatsion xizmatlarga bo'lgan ehtiyojining kuchayishi hududiy xizmatlar tizimini sifat jihatidan takomillashtirishni talab etadi. Tadqiqotda xizmatlar sifati qamrov, qulaylik, tezkorlik, manzillilik, iqtisodiy arzonlik, kadrlar malakasi, raqamli xizmatlardan foydalanish imkoniyati hamda foydalanuvchi qoniqishi kabi mezonlar asosida baholandi. Maqolada mintaqaviy sharoitda keksa yoshdagi aholiga xizmat ko'rsatish sifatini oshirish uchun integratsiyalashgan baholash yondashuvi, "mahalla — tibbiyot — ijtimoiy xizmat — raqamli platforma" hamkorlik modeli hamda "Silver Service Quality Index" ko'rsatkichini joriy etish taklif etiladi. Tadqiqot natijalari keksalarga xizmat ko'rsatish tizimini faqat ijtimoiy himoya vositasi sifatida emas, balki hududiy iqtisodiyotda bandlik, xizmatlar bozori, inson kapitali va hayot sifati bilan bog'liq strategik yo'nalish sifatida rivojlantirish zarurligini asoslaydi.

Kalit so'zlar: mehnatga layoqatli yoshdan katta aholi, xizmatlar sifati, mintaqaviy rivojlanish, keksalar xizmatlari, ijtimoiy xizmatlar, raqamli xizmatlar, mahalla, integratsiyalashgan sifat indeksi, faol qarish, hayot sifati.

Аннотация: В данной статье исследуются научно-теоретические, организационно-экономические и практические аспекты повышения качества услуг, оказываемых населению старше трудоспособного возраста в регионе. Процессы старения населения, увеличение доли пожилых людей и рост их потребностей в социальных, медицинских, бытовых, цифровых и реабилитационных услугах требуют качественного совершенствования региональной системы обслуживания. В исследовании качество услуг оценивается на основе таких критериев, как охват, доступность, оперативность, адресность, экономическая приемлемость, квалификация кадров, возможность использования цифровых услуг и удовлетворенность получателей услуг. В статье предлагается внедрение интегрального подхода к оценке качества услуг для пожилого населения в региональных условиях, модели взаимодействия «махалля — медицина — социальная служба — цифровая платформа», а также показателя "Silver Service Quality Index". Результаты исследования обосновывают необходимость развития системы услуг для пожилых людей не только как инструмента социальной защиты, но и как стратегического направления, связанного с занятостью, рынком услуг, человеческим капиталом и качеством жизни в региональной экономике.

Ключевые слова: население старше трудоспособного возраста, качество услуг, региональное развитие, услуги для пожилых людей, социальные услуги, цифровые услуги, махалля, интегральный индекс качества, активное старение, качество жизни.

Abstract: This article examines the scientific-theoretical, organizational-economic and practical aspects of improving the quality of services provided to the population older than working age in the region. Population ageing, the growing share of elderly people and the increasing demand for social, medical, household, digital and rehabilitation services require qualitative improvement of the regional service system. The study evaluates service quality based on such criteria as coverage, accessibility, responsiveness, targeting, affordability, staff qualifications, access to digital services and user satisfaction. The article proposes the introduction of an integrated approach to assessing the quality of elderly services in regional conditions, a cooperation model based on “mahalla — healthcare — social service — digital platform”, and the “Silver Service Quality Index”. The results of the study justify the need to develop elderly service systems not only as a social protection tool, but also as a strategic direction related to employment, the service market, human capital and quality of life in the regional economy.

Keywords: population older than working age, service quality, regional development, elderly services, social services, digital services, mahalla, integrated quality index, active ageing, quality of life.

KIRISH

Jahon iqtisodiyotida demografik qarish jarayoni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning eng muhim omillaridan biriga aylanmoqda. Mehnatga layoqatli yoshdan katta aholining ortib borishi davlat ijtimoiy siyosati, sog'liqni saqlash tizimi, mahalla institutlari, xizmatlar bozori va hududiy infratuzilma oldiga yangi vazifalarni qo'yimoqda. Xususan, keksa yoshdagi aholiga ko'rsatiladigan xizmatlar sifati endilikda faqat ijtimoiy yordam yoki pensiya ta'minoti bilan cheklanmaydi. U tibbiy kuzatuv, uyda parvarishlash, reabilitatsiya, psixologik qo'llab-quvvatlash, raqamli xizmatlardan foydalanishga o'rgatish, huquqiy maslahat, madaniy hordiq, kundalik maishiy xizmatlar va ijtimoiy faollikni saqlash kabi ko'p tarmoqli xizmatlar majmuasini qamrab oladi.

O'zbekiston sharoitida mazkur masala yanada dolzarbdir. 2025-yil 1-yanvar holatiga ko'ra, O'zbekiston aholisi 37,5 mln kishidan oshgan, 2025-yil 1-oktabr holatiga esa doimiy aholi soni 38,069 mln kishiga yetgan. Bu demografik o'sish kelgusida yosh tarkibi, mehnat bozori, ijtimoiy himoya va xizmatlar infratuzilmasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Aholining keksayishi sharoitida mintaqalarda xizmatlar sifatini oshirish masalasi alohida ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Chunki keksalar ehtiyoji hududlar bo'yicha bir xil emas: ayrim hududlarda tibbiy xizmatlarga talab yuqori bo'lsa, boshqalarida transport, maishiy xizmat, ijtimoiy muloqot, raqamli savodxonlik yoki reabilitatsiya xizmatlariga ehtiyoj kuchliroq bo'lishi mumkin. Shu sababli xizmat sifatini baholashda yagona markazlashgan yondashuv emas, balki mintaqaning demografik, iqtisodiy, infratuzilmaviy va ijtimoiy xususiyatlarini hisobga oluvchi differensial yondashuv zarur.

“O'zbekiston — 2030” strategiyasida inson qadrini ulug'lash, ijtimoiy himoyani kuchaytirish, aholiga ko'rsatiladigan xizmatlar sifatini oshirish va ijtimoiy xizmatlarni manzilli tashkil etish ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida belgilangan. Demak, mehnatga layoqatli yoshdan katta aholiga xizmat ko'rsatish sifatini oshirish masalasi nafaqat ijtimoiy himoya tizimining, balki hududiy barqaror rivojlanish siyosatining ham muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Keksa yoshdagi aholiga xizmat ko'rsatish masalasi xalqaro ilmiy adabiyotlarda “active ageing”, “long-term care”, “age-friendly services”, “social care economy” va “silver economy” tushunchalari orqali keng tadqiq etiladi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

tomonidan ilgari surilgan faol qarish konsepsiyasida keksa yoshdagi insonlarning faqat tibbiy ehtiyojlari emas, balki ularning mustaqil yashash, ijtimoiy faollikni davom ettirish, xavfsiz muhitda yashash va jamiyat hayotida ishtirok etish imkoniyatlari ham muhim omil sifatida qaraladi.

Xizmatlar sifati nazariyasida A. Parasuraman, V. Zeithaml va L. Berry tomonidan ishlab chiqilgan SERVQUAL modeli alohida o'rin tutadi. Ushbu yondashuvda xizmat sifati ishonchlik, tezkorlik, kafolat, empatiya va moddiy muhit mezonlari asosida baholanadi. Keksalarga xizmat ko'rsatish sohasida esa ushbu mezonlar yanada kengaytirilib, qulaylik, xavfsizlik, individual yondashuv, xizmatdan foydalanishdagi soddalik, raqamli imkoniyatlar va psixologik qo'llab-quvvatlash kabi ko'rsatkichlar bilan boyitilishi lozim.

G'arbiy Yevropa mamlakatlari tajribasida keksa yoshdagi aholiga xizmat ko'rsatish ko'proq uyda parvarishlash, kunduzgi markazlar, tibbiy-ijtimoiy integratsiya va mahalliy hokimiyat organlari orqali muvofiqlashtirilgan xizmatlar tizimiga asoslanadi. Yaponiya va Janubiy Koreya tajribasida esa uzoq muddatli parvarish sug'urtasi, reabilitatsion xizmatlar va keksalarni ijtimoiy faollikka jalb qilish mexanizmlari muhim ahamiyat kasb etadi. Singapur tajribasida raqamli sog'liqni saqlash, oilaviy qo'llab-quvvatlash va davlat-xususiy sheriklik asosida keksalarga xizmat ko'rsatish tizimi shakllangan.

O'zbekiston sharoitida keksa yoshdagi aholiga xizmat ko'rsatish masalasi mahalla, tibbiyot muassasalari, ijtimoiy himoya organlari, pensiya tizimi va xizmat ko'rsatish korxonalari faoliyati bilan bevosita bog'liq. Biroq amaliyotda ushbu subyektlar o'rtasida xizmatlarni yagona ma'lumotlar bazasi asosida muvofiqlashtirish, xizmat sifati monitoringini yuritish va keksalarning ehtiyojini individual baholash mexanizmlari yetarlicha rivojlanmagan. Shu bois mazkur maqolada xizmat sifatini oshirish uchun integratsiyalashgan baholash yondashuvi va hududiy xizmatlar sifat indeksini ishlab chiqish ilmiy taklif sifatida ilgari suriladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda tizimli tahlil, qiyosiy tahlil, guruhlash, ekspert baholash, indeks usuli, mantiqiy umumlashtirish va ilmiy abstraksiyalash metodlaridan foydalanildi. Mintaqada mehnatga layoqatli yoshdan katta aholiga ko'rsatiladigan xizmatlar sifati quyidagi yo'nalishlar asosida baholandi:

1. Xizmatlar qamrovi — keksa yoshdagi aholining qancha qismi ijtimoiy, tibbiy, maishiy va raqamli xizmatlardan foydalanayotgani.

2. Xizmatlardan foydalanish qulayligi — xizmat markazlarining hududiy yaqinligi, transport imkoniyati, murojaat qilish tartibining soddaligi.

3. Xizmat ko'rsatish tezkorligi — arizani qabul qilish, xizmatni yetkazish va muammoni hal etish muddati.

4. Xizmat sifati va natijadorligi — xizmat foydalanuvchining real ehtiyojini qanchalik qondirayotgani.

5. Raqamli xizmatlardan foydalanish imkoniyati — onlayn navbat, elektron murojaat, mobil ilova, masofaviy maslahat.

6. Kadrlar salohiyati — ijtimoiy xodim, tibbiyot xodimi, psixolog va xizmat ko'rsatuvchi mutaxassislar malakasi.

7. Foydalanuvchi qoniqishi — keksa yoshdagi aholining xizmatdan qoniqish darajasi.

Tadqiqotda xizmatlar sifatini baholash uchun quyidagi integral formula taklif etiladi:

$$SSQI = 0.20Q + 0.15K + 0.15T + 0.15M + 0.15R + 0.10X + 0.10F \quad (1)$$

Bu yerda:

SSQI — Silver Service Quality Index, ya'ni keksalarga xizmat ko'rsatish sifati integral indeksi;

Q — xizmatlar qamrovi;

K — xizmatlardan foydalanish qulayligi;

T — xizmat ko'rsatish tezkorligi;

M — xizmatlarning manzilliligi;

R — raqamli xizmatlardan foydalanish imkoniyati;

X — xodimlar malakasi;

F — foydalanuvchi qoniqishi.

Ushbu indeks 0 dan 1 gacha oraliqda baholanadi. Indeks qiymati 0,80 dan yuqori bo'lsa — xizmat sifati yuqori, 0,60–0,79 oralig'ida bo'lsa — o'rta-yuqori, 0,40–0,59 oralig'ida bo'lsa — o'rta, 0,40 dan past bo'lsa — past daraja sifatida baholanadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mintaqada mehnatga layoqatli yoshdan katta aholiga xizmat ko'rsatish sifatini oshirish, avvalo, xizmatlarni oddiy yordam shaklidan kompleks va natijaga yo'naltirilgan tizimga o'tkazishni talab qiladi. Amaldagi yondashuvda keksalarga xizmat ko'rsatish ko'pincha pensiya, tibbiy yordam yoki ijtimoiy nafaqa bilan bog'liq tarzda baholanadi. Biroq bugungi sharoitda keksa yoshdagi aholi ehtiyoji ancha murakkablashgan. Ular sog'liqni saqlash bilan bir qatorda maishiy xizmatlar, kundalik xarid, transport, huquqiy maslahat, raqamli to'lovlardan foydalanish, psixologik muloqot, madaniy hordiq, sog'lomlashtirish va bandlikning moslashuvchan shakllariga ham ehtiyoj sezadi.

Mintaqaviy xizmatlar tizimida eng muhim muammolardan biri xizmat ko'rsatuvchi subyektlar o'rtasidagi uzviy hamkorlik yetarli emasligidir. Masalan, mahalla keksa insonning ijtimoiy holatini yaxshi biladi, tibbiyot muassasasi uning sog'lig'i haqida ma'lumotga ega, ijtimoiy himoya organlari moddiy yordam imkoniyatlarini belgilaydi, xizmat ko'rsatish korxonalari esa real xizmatni yetkazib beradi. Agar ushbu subyektlar yagona axborot almashinuvi va baholash tizimiga birlashtirilmasa, xizmatlar takrorlanishi yoki aksincha, ehtiyojmand shaxs xizmatdan chetda qolishi mumkin.

Shu nuqtayi nazardan, maqolada "mahalla — tibbiyot — ijtimoiy xizmat — raqamli platforma" modeli taklif etiladi. Mazkur modelda mahalla ehtiyojini aniqlaydi, tibbiyot muassasasi sog'liq holatini baholaydi, ijtimoiy xizmat organlari xizmat paketini belgilaydi, raqamli platforma esa xizmatlarning bajarilishi va sifatini monitoring qiladi.

1-jadval

Mintaqada keksa yoshdagi aholiga ko'rsatiladigan xizmatlar sifatini baholash mezonlari

№	Baholash mezon	Mazmuni	O'lchash ko'rsatkichi	Kutilayotgan natija
1	Xizmatlar qamrovi	Keksalarning xizmatlardan foydalanish darajasi	Xizmat olganlar ulushi, %	Xizmatlardan foydalanish imkoniyati kengayadi
2	Hududiy qulaylik	Xizmat markazining yashash joyiga yaqinligi	Masofa, transport mavjudligi	Qishloq va chekka hududlarda imkoniyat oshadi
3	Tezkorlik	Murojaatga javob berish va xizmatni yetkazish muddati	Kun/soat hisobida	Kutish vaqti qisqaradi
4	Manzillilik	Xizmatning real ehtiyojga mosligi	Individual xizmat rejasi mavjudligi	Ehtiyojmandlarga aniq yordam ko'rsatiladi
5	Raqamli foydalanish	Elektron murojaat, onlayn navbat, masofaviy maslahat	Raqamli xizmatlardan foydalanuvchilar ulushi	Xizmat olish soddalashadi
6	Kadrlar malakasi	Ijtimoiy va tibbiy xodimlarning tayyorgarligi	Malaka oshirgan xodimlar ulushi	Professional xizmat ko'rsatish kuchayadi
7	Qoniqish darajasi	Xizmatdan foydalanuvchi bahosi	So'rovnoma ballari	Xizmat sifati bo'yicha teskari aloqa shakllanadi

1-jadvaldan ko'rinadiki, keksa yoshdagi aholiga xizmat ko'rsatish sifatini baholash faqat xizmatlar soni yoki xarajatlar hajmi bilan chegaralanmasligi kerak. Xizmat sifati keksaning real ehtiyojiga moslik, xizmatdan foydalanish qulayligi, murojaatning tezkor hal

qilinishi va xizmatdan keyingi qoniqish darajasi orqali aniqlanishi lozim. Shu sababli integral baholash tizimida miqdoriy va sifat ko'rsatkichlari birgalikda qo'llanilishi maqsadga muvofiq.

2-jadval

Mehnatga layoqatli yoshdan katta aholiga xizmat ko'rsatish sifatini oshirish bo'yicha tashkiliy model

№	Yo'nalish	Amaldagi muammo	Taklif etilayotgan yechim	Iqtisodiy-ijtimoiy samara
1	Mahalla darajasi	Ehtiyojlarni aniqlashda subyektivlik mavjud	Keksalar ehtiyojini elektron reyestr asosida baholash	Manzillilik kuchayadi
2	Tibbiy xizmat	Profilaktika va rehabilitatsiya xizmatlari yetarli emas	Mobil tibbiy brigadalar va uyda patronaj xizmatlarini kengaytirish	Sog'liq xavflari kamayadi
3	Ijtimoiy xizmat	Xizmatlar ko'pincha moddiy yordam bilan cheklanadi	Psixologik, huquqiy, maishiy va raqamli maslahat xizmatlarini qo'shish	Hayot sifati yaxshilanadi
4	Raqamli xizmatlar	Keksalarda raqamli savodxonlik past	"Keksalar uchun raqamli ko'mak" dasturini joriy etish	Onlayn xizmatlardan foydalanish ortadi
5	Xususiy sektor	Xizmatlar bozorida keksalarga mos mahsulotlar kam	Davlat-xususiy sheriklik asosida "Silver service" paketlari	Xizmatlar bozori kengayadi
6	Monitoring	Xizmat sifati doimiy baholanmaydi	SSQI integral indeksini joriy etish	Natijaga yo'naltirilgan boshqaruv shakllanadi

2-jadvalda keltirilgan model keksalarga xizmat ko'rsatish sifatini oshirishda institutsional hamkorlikning ahamiyatini ko'rsatadi. Bunda mahalla faqat ro'yxat yurituvchi tuzilma emas, balki ehtiyojni aniqlovchi va xizmatlarni yo'naltiruvchi boshlang'ich bo'g'in sifatida ishtirok etadi. Tibbiyot muassasalari profilaktika va

rehabilitatsiya xizmatlarini, ijtimoiy himoya organlari esa manzilli qo'llab-quvvatlashni ta'minlaydi. Xususiy sektor xizmatlar xilma-xilligini oshiradi, raqamli platforma esa butun jarayonning shaffofligi va monitoringini kuchaytiradi.

3-jadval

"Silver Service Quality Index" bo'yicha baholash shkalasi

№	Indeks qiymati	Sifat darajasi	Tavsif	Boshqaruv qarori
1	0,80–1,00	Yuqori	Xizmatlar keng qamrovli, tezkor va manzilli	Innovatsion xizmatlarni kengaytirish
2	0,60–0,79	O'rta-yuqori	Asosiy xizmatlar mavjud, ammo ayrim cheklovlar bor	Raqamli va mobil xizmatlarni kuchaytirish
3	0,40–0,59	O'rta	Xizmatlar yetarli emas, hududlararo tafovut mavjud	Infratuzilma va kadrlar salohiyatini oshirish
4	0,00–0,39	Past	Xizmatlar qamrovi va sifati talabga javob bermaydi	Kompleks islohot va resurslarni qayta taqsimlash

Mazkur indeks hududlar kesimida xizmatlar sifatini solishtirish, past natijali tumanlarni aniqlash va resurslarni manzilli taqsimlash imkonini beradi. Indeksning afzalligi shundaki, u faqat statistik ko'rsatkichlarni emas, balki foydalanuvchi qoniqishi va

xizmatning real natijasini ham hisobga oladi. Shu bois SSQI hududiy boshqaruv organlari, ijtimoiy himoya tizimi va xizmat ko'rsatuvchi tashkilotlar uchun amaliy monitoring vositasi bo'lib xizmat qilishi mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, mintaqada mehnatga layoqatli yoshdan katta aholiga ko'rsatiladigan xizmatlar sifatini oshirish kompleks, tizimli va manzilli yondashuvni talab etadi. Keksalar ehtiyojining ortib borishi xizmatlar tizimini faqat ijtimoiy yordam ko'rsatish mexanizmi sifatida emas, balki hududiy xizmatlar bozori, sog'liqni saqlash, raqamli transformatsiya, inson kapitali va hayot sifati bilan bog'liq strategik soha sifatida rivojlantirishni taqozo etadi.

Maqolada quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqildi:

Birinchidan, mintaqada keksa yoshdagi aholiga ko'rsatiladigan xizmatlar sifatini baholash uchun "Silver Service Quality Index" integral indeksini joriy etish maqsadga muvofiq. Ushbu indeks xizmatlar qamrovi, qulayligi, tezkorligi, manzilliligi, raqamli foydalanish imkoniyati, kadrlar malakasi va foydalanuvchi qoniqlashini yagona tizimda baholash imkonini beradi.

Ikkinchidan, "mahalla — tibbiyot — ijtimoiy xizmat — raqamli platforma" hamkorlik modelini shakllantirish zarur. Bu model keksalarning ehtiyojlarini erta aniqlash, xizmatlarni manzilli yo'naltirish va ularning bajarilishini nazorat qilish imkoniyatini yaratadi.

Uchinchidan, mintaqalarda mobil ijtimoiy-tibbiy xizmatlar, uyda parvarishlash, psixologik maslahat, raqamli savodxonlik kurslari, kunduzgi faollik markazlari va "Silver Co-working and Activity Center" kabi yangi xizmat turlarini bosqichma-bosqich joriy etish lozim.

To'rtinchidan, xizmatlar sifatini oshirishda xususiy sektor va nodavlat tashkilotlar imkoniyatlaridan foydalanish, davlat-xususiy sheriklik asosida keksalarga moslashtirilgan xizmat paketlarini shakllantirish maqsadga muvofiq.

Beshinchidan, xizmat ko'rsatuvchi xodimlar uchun gerontologiya, kommunikatsiya, raqamli xizmatlar va psixologik yondashuv bo'yicha maxsus malaka oshirish tizimini yo'lga qo'yish zarur.

Fikrimizcha, mintaqada mehnatga layoqatli yoshdan katta aholiga xizmat ko'rsatish sifatini oshirish aholining turmush darajasini yaxshilash, ijtimoiy faolligini saqlash, sog'lom va mustaqil yashash davomiyligini uzaytirish hamda hududiy xizmatlar iqtisodiyotini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

Ochilova Nargiza Akramovna — Associate Professor of the Department of Innovative Economics of

the Karshi State Technical University / Очилова Наргиза Акрамовна — Қарши давлат техника университети "Инновацион иқтисодиёт" кафедраси доценти

/ Очилова Наргиза Акрамовна — доцент кафедры «Инновационная экономика» Каршинского государственного технического университета

E-mail: nargizaochilova07@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-3217-103X>

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son Farmoni. "O'zbekiston — 2030" strategiyasi to'g'risida.

2. World Health Organization. Active Ageing: A Policy Framework. Geneva: WHO, 2002.

3. World Health Organization. Global Strategy and Action Plan on Ageing and Health. Geneva: WHO, 2017.

4. Parasuraman A., Zeithaml V.A., Berry L.L. SERVQUAL: A Multiple-Item Scale for Measuring Consumer Perceptions of Service Quality. Journal of Retailing, 1988.

5. Kotler P., Armstrong G. Principles of Marketing. 18th ed. Pearson Education, 2021.

6. Grönroos C. Service Management and Marketing: Managing the Service Profit Logic. Wiley, 2020.

7. United Nations. World Population Ageing 2023. New York: UN Department of Economic and Social Affairs, 2023.

8. OECD. Health at a Glance 2023: OECD Indicators. Paris: OECD Publishing, 2023.

9. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi. O'zbekiston Respublikasining demografik holati bo'yicha statistik axborotlar. Toshkent, 2025.

10. Abdurahmonov Q.X. Mehnat iqtisodiyoti: nazariya va amaliyot. Toshkent: Fan, 2020.

11. Qosimova G.A. Ijtimoiy soha iqtisodiyoti. Toshkent: Iqtisodiyot, 2021.

12. Xolmo'minov Sh.R. Aholini ijtimoiy himoya qilish tizimini rivojlantirish yo'nalishlari. Toshkent, 2022.

13. European Commission. Long-term Care Report: Trends, Challenges and Opportunities in an Ageing Society. Brussels, 2021.

14. HelpAge International. Global AgeWatch Index Methodology and Insights. London, 2020.

Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. Toshkent: O'zbekiston, 2022.

SAUDIYA ARABISTONI YASHIL IQTISODIYOTI VA UNDAGI IJOBIY TOMONLARNI O‘ZBEKISTONDA QO‘LLASH

Doniyorov Og‘abek Ilhom o‘g‘li

GREEN ECONOMY IN SAUDI ARABIA AND APPLYING ITS POSITIVE EXPERIENCE IN UZBEKISTAN

Doniyorov Ogabek Ilkhom ogli

ЗЕЛЕНАЯ ЭКОНОМИКА В САУДОВСКАЯ АРАВИЯ И ПРИМЕНЕНИЕ ЕЁ ПОЛОЖИТЕЛЬНОГО ОПЫТА В УЗБЕКИСТАН

Дониоров Огабек Илхом угли

Received: May 14, 2026 May: May 18, 2026 May: May 20, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya: Ushbu maqolada Saudiya Arabistonining yashil iqtisodiyotni rivojlantirish borasidagi tajribasi va undagi ijobiy jihatlarni O‘zbekiston sharoitida qo‘llash imkoniyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish, uglerod chiqindilarini kamaytirish, suv va tabiiy resurslardan samarali foydalanish, ekologik innovatsiyalarni joriy etish hamda “Vision 2030” dasturi doirasida amalga oshirilayotgan loyihalarning mazmun-mohiyati yoritib beriladi.

Kalit so‘zlar: Yashil iqtisodiyot, ekologik siyosat, barqaror rivojlanish, qurg‘oqchil iqlim, tomchilatib sug‘orish, gidroponika, transchegaraviy suv resurslari, ekologik monitoring.

Abstract: This article analyzes Saudi Arabia’s experience in developing a green economy and explores the possibilities of applying its positive aspects in the context of Uzbekistan. The study examines the development of renewable energy sources, reduction of carbon emissions, efficient use of water and natural resources, and the introduction of environmental innovations, with particular emphasis on projects implemented under the “Vision 2030” program.

Keywords: Green economy, environmental policy, sustainable development, arid climate, drip irrigation, hydroponics, transboundary water resources, environmental monitoring.

Аннотация: В данной статье анализируется опыт Саудовской Аравии в развитии «зелёной» экономики и рассматриваются возможности применения её положительных аспектов в условиях Узбекистана. В исследовании освещаются вопросы развития возобновляемых источников энергии, сокращения углеродных выбросов, рационального использования водных и природных ресурсов, а также внедрения экологических инноваций, с особым акцентом на проекты, реализуемые в рамках программы «Vision 2030».

Ключевые слова: Зеленая экономика, экологическая политика, устойчивое развитие, засушливый климат, капельное орошение, гидропоника, трансграничные водные ресурсы, экологический мониторинг.

KIRISH

Saudiya Arabistonida so‘nggi yillarda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlar nafaqat ijtimoiy-iqtisodiy sohalarni, balki ekologik siyosatni ham qamrab olgan. Ushbu islohotlarning O‘zbekiston sharoitida qo‘llanilishi mamlakatimiz ekologiyasiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. O‘zbekiston, qurg‘oqchil iqlim va

degradatsiyaga uchragan yerlar muammosiga ega davlat sifatida, suv resurslaridan oqilona foydalanish, qishloq xo‘jaligini barqaror rivojlantirish, cho‘llanishga qarshi kurashish va havo ifloslanishini kamaytirish kabi dolzarb ekologik muammolarga duch kelmoqda. Mamlakatda sanoatning rivojlanishi va energiya resurslariga bo‘lgan

talabning ortishi ekologik vaziyatni yanada murakkablashtirmoqda.

Ushbu tadqiqot ishining maqsadi Saudiya Arabistonidagi ekologik islohotlarni O'zbekiston sharoitida qo'llashning imkoniyatlari va ekologik oqibatlarini kompleks baholash hamda O'zbekiston uchun ekologik barqaror rivojlanish yo'lida amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Bunda suv resurslaridan foydalanishdan tortib, mintaqaviy ekologik hamkorlikgacha bo'lgan keng ko'lamli masalalar tahlil qilinadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

1. Saad F. Al-Gahtanining "Saudi Arabia's Journey toward a Renewable Future" ³²(2024) maqolasi Saudiya Arabistonining neftga bog'liq iqtisodiyotdan yashil, qayta tiklanadigan energiyaga asoslangan kelajakka o'tish yo'lini keng qamrovli tahlil qiladi.

2. Umarov Pulatning "Sug'oriladigan yer maydonlari va ularning aholi boshiga to'g'ri keladigan miqdori" 2013- yilgi tadqiqotida O'zbekistondagi ekologik siyosatning asosiy muammolari ko'rsatilgan. Muallif suv resurslarining kamayishi, atmosfera ifloslanishi, qishloq xo'jaligida eskirgan texnologiyalar, Orol bo'yi ekologik inqirozi kabi muammolarni tahlil qiladi.

3. Abdullayev Iskandar, Strikeleva Ekaterina va Rakhmatullayev Shavkat 2020 yilda "Water Sector Development in Central Asia : Status Review and Development Options"³³ asarida O'zbekistondagi suv tanqisligi muammosi chuqur tahlil qilingan. Mualliflar tomchilatib sug'orish, suvni qayta ishlash va raqamli monitoring tizimlarini rivojlantirish zarurligini qayd etadi.

4. Grace B. Villamor — O'zbekistonga oid tadqiqotlar olib borgan. U hamkasblari bilan "Economic analysis of afforestation of marginal croplands in Uzbekistan" ³⁴nomli maqolani nashr etgan. Unda O'zbekistondagi sug'oriladigan qishloq xo'jaligi yer degradatsiyasi, suv tanqisligi va iqlim o'zgarishi tahdidlari o'rganilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu ilmiy ishni amalga oshirish jarayonida ilmiy adabiyotlarni tanqidiy tahlil qilish, umumlashtirish, tahlil va sintez usullaridan foydalanildi. Shuningdek, statistik ma'lumotlarni yig'ish va qayta ishlash, kuzatish, guruhlash hamda boshqa miqdoriy va sifat tahlili usullari qo'llanildi. Mazkur metodlar tadqiqot mavzusini har tomonlama o'rganish, mavjud muammolarni aniqlash va ilmiy asoslangan xulosalar shakllantirish imkonini berdi

TAHLIL VA NATIJALAR

Saudiya Arabistonining qishloq xo'jaligi sohasidagi islohotlari, xususan, suv tejovchi texnologiyalarni joriy etish va an'anaviy sug'orish usullaridan voz kechish hamda Saudiya Arabistoni bo'ylab 10 milliard daraxt o'stirish 74 million gektardan ortiq yerlarni tiklashga tengdir. Ushbu umumjamiyat sa'y-harakati muhim ekologik funksiyalarni tiklash, havo

sifatini yaxshilash, qum bo'ronlarini kamaytirish uchun xizmat qiladi.³⁵ O'zbekiston uchun muhim saboq bo'lishi mumkin. O'zbekistonda qishloq xo'jaligi suv resurslarining asosiy iste'molchisi bo'lib, Amudaryo va Sirdaryo havzalaridagi ekologik muvozanatga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Saudiya Arabistonining tomchilatib sug'orish, gidroponika va boshqa suv tejovchi usullarni joriy etish tajribasi O'zbekistonda suv resurslaridan oqilona foydalanishni ta'minlash, tuproq sho'rlanishining oldini olish va suv taqchilligini kamaytirish imkonini beradi.

O'zbekistonda dehqonchilikda sug'orish usullari asosan eskirganligi sababli suv yo'qotishlari yuqori. Markaziy Osiyo mintaqasida suv resurslarining transchegaraviy xususiyatini hisobga olgan holda, suv tejovchi texnologiyalarni joriy etish nafaqat O'zbekistonning, balki butun mintaqaning ekologik barqarorligiga hissa qo'shadi. Saudiya Arabistonining suvni qayta ishlash va dengiz suvini chuchuklashtirish texnologiyalarini qo'llab kelayotgani ya'ni 2018 yilda Al Khafji shahrida dunyodagi birinchi yirik miqyosli faqat quyosh energiyasida ishlaydigan dengiz suvini chuchuklashtirish zavodi ishga tushirildi. 130 million dollar qiymatidagi, 15 MVt quvvatdagi bu zavod kuniga 60 000 kub metr suv ishlab chiqarib, 100 000 kishini toza suv bilan ta'minlaydi. ³⁶Bu loyiha O'zbekiston uchun muqobil suv manbalarini yaratishda qo'l kelishi mumkin. Ushbu texnologiyalarni qo'llash Amudaryo va Sirdaryoga bo'lgan bosimni kamaytiradi va Orol dengizining qurishi bilan bog'liq ekologik muammolarni hal qilishga yordam beradi.

Saudiya Arabistonining cho'llanishga qarshi kurashish bo'yicha tajribasi, xususan, 2021 yil martda ishga tushirilgan Saudi Green Initiative (Saudiya Yashil Tashabbusi) Saudiya Arabistoni yerlarining 30 foizini tabiat qo'riqxonalariga aylantirish, 10 milliard daraxt o'tqazish va 40 million gektar degradatsiyaga uchragan yerlarni tiklashni maqsad qilgan³⁷. Hamda o'simlik qoplamini tiklash, qum ko'chishining oldini olish va yashil hududlarni kengaytirish bo'yicha amalga oshirilgan loyihalari O'zbekiston uchun juda muhim. O'zbekistonning katta qismi cho'l va yarim cho'l hududlaridan iborat bo'lib, Orol dengizining qurishi bilan bog'liq ekologik vaziyat yanada og'irlashgan. Saudiya Arabistonining cho'llanishga qarshi kurashish bo'yicha tajribasi, masalan, saksovul va boshqa cho'l o'simliklarini ekish, tuproqni mustahkamlash va suv resurslaridan oqilona foydalanish O'zbekistonning cho'l hududlarida ekologik vaziyatni yaxshilashga yordam beradi. Bu esa, ayniqsa, Orolbo'yi mintaqasi uchun muhim.

Bundan tashqari, Saudiya Arabistonining yashil infratuzilmani rivojlantirish, xususan, shaharlarda bog'lar va xiyobonlar yaratish, ko'chalarni ko'kalamzorlashtirish bo'yicha tajribasi O'zbekiston shaharlarida ekologik muhitni yaxshilashga xizmat qilishi mumkin. Shaharlarda yashil hududlarning ko'payishi havo ifloslanishini kamaytiradi, issiqlik orollarining paydo

³² <https://www.mdpi.com/1996-1073/17/11/2444>

³³ <https://carececo.org/upload/iblock/6cb/Water%20Sector%20Development...pdf>

³⁴ <https://www.researchgate.net/publication/257765784>

³⁵ <https://www.sgi.gov.sa/about-sgi/sgi-targets/greening-saudi/>

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

³⁶ <https://ussaudi.org/water-in-saudi-arabia-desalination-wastewater-and-privatization/>

³⁷ <https://www.unep.org/news-and-stories/story/saudi-arabia-strives-regreen-deserts>

bo'lishiga qarshi kurashadi va aholining salomatligini yaxshilaydi. O'zbekistonda shaharlarni ko'kalamzorlashtirish bo'yicha milliy dasturlarni ishlab chiqish va Saudiya Arabistonining tajribasini qo'llash

ekologik barqaror shaharlarni yaratishga imkon beradi. Bu esa, shaharlarda yashovchi aholining hayot sifatini sezilarli darajada yaxshilaydi.

1-jadval:

Saudiya Arabistoni islohotlarining O'zbekiston ekologiyasiga ta'siri: ³⁸Taqqoslash

Iste'mol	Suv resurslariga ta'siri	Cho'llanish darajasi	Havoning ifloslanishi	Biodiversitet
Saudiya Arabistoni (Islohotlardan keyin)	Kamayish ehtimoli	O'sish tendentsiyasi	Kamayishga harakat	Cheklangan o'zgarish
O'zbekiston (Saudiya islohotlari bilan)	Kamayish ehtimoli	Kamayish ehtimoli	Kamayishga harakat	Ijobiy o'zgarishlar

Saudiya Arabistoni suv resurslari tanqisligi sharoitida ham katta muvaffaqiyatlarga erishdi. O'zbekiston uchun ushbu tajribani qo'llashning muhim yo'nalishlaridan biri dengiz suvini chuchuklashtirish texnologiyalarini rivojlantirishdir. Saudiya Arabistonida bu sohada ilg'or texnologiyalar mavjud bo'lib, ularni O'zbekistonga transfer qilish Orol dengizi qurishi natijasida yuzaga kelgan muammolarni hal qilishga yordam berishi mumkin. Bundan tashqari, Saudiya Arabistonining suvni tejash bo'yicha siyosati, jumladan, tomchilatib sug'orish tizimlarini keng joriy etish va suvni tejovchi sanitariya uskunalaridan foydalanish, O'zbekiston qishloq xo'jaligi va kundalik hayotida suvdan oqilona foydalanishga katta hissa qo'shishi mumkin.

Saudiya Arabistonining yomg'ir suvi yig'ish tizimlaridan foydalanish tajribasi ham O'zbekiston uchun foydali bo'lishi mumkin. Tog'li hududlarda yomg'ir suvi yig'ish havzalarini tashkil etish va suv omborlarini qurish orqali suv resurslarini ko'paytirish va mahalliy aholini toza ichimlik suvi bilan ta'minlash imkoniyati mavjud. Shuningdek, Saudiya Arabistonining suvni qayta ishlash va undan takroriy foydalanish bo'yicha tajribasi O'zbekistonda sanoat korxonalari va kommunal xizmatlar tomonidan chiqindi suvlarni tozalash va ulardan texnik ehtiyojlar uchun foydalanishni tashkil etishda muhim rol o'ynashi mumkin. Bu, ayniqsa, suv resurslari cheklangan bo'lgan Qoraqalpog'iston va boshqa qurg'oqchil hududlar uchun juda muhimdir.

Saudiya Arabistonida atrof-muhitni muhofaza qilish sohasida qat'iy nazorat choralari va jarimalar tizimi mavjud. Ushbu tajribani O'zbekistonga tatbiq etish, sanoat korxonalari tomonidan atmosferaga chiqarilayotgan zararli moddalar miqdorini nazorat qilish, chiqindilarni qayta ishlash va utilitatsiya qilish bo'yicha talablarni qat'iy belgilash va ularning bajarilishini ta'minlash orqali atrof-muhit ifloslanishining oldini olishga yordam beradi. Bundan

tashqari, O'zbekistonda ekologik monitoringni avtomatlashtirish va real vaqt rejimida ma'lumotlarni olish tizimini yaratish, Saudiya Arabistonining zamonaviy monitoring uskunalaridan foydalanish tajribasiga asoslanishi mumkin. Bu ekologik vaziyatni tezkor baholash va unga munosabat bildirish imkonini beradi.

Saudiya Arabistonida atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha qabul qilingan qonun hujjatlari va standartlar O'zbekiston uchun namuna bo'lishi mumkin. Masalan, sanoat korxonalarining ekologik xavfsizligini ta'minlash, chiqindilarni boshqarish, biologik xilma-xillikni saqlash va atrof-muhitni ifloslantirganlik uchun javobgarlikni kuchaytirish bo'yicha qonunlarni takomillashtirish zarur. Shuningdek, Saudiya Arabistonining ekologik ta'lim va xabardorlikni oshirish bo'yicha olib borayotgan ishlari O'zbekistonda ham ekologik madaniyatni shakllantirish va aholining atrof-muhitga bo'lgan mas'uliyatini oshirishga xizmat qilishi mumkin. Bu borada maktabgacha ta'lim muassasalaridan boshlab, oliy ta'lim muassasalarida ekologik ta'limni kuchaytirish, ommaviy axborot vositalarida ekologik mavzularda materiallarni yoritishni ko'paytirish lozim.

Saudiya Arabistoni qurg'oqchil iqlim sharoitida suv resurslarini boshqarishda sezilarli tajribaga ega. Suv tanqisligini bartaraf etish uchun mamlakat dengiz suvini chuchuklashtirish, yer osti suvlaridan oqilona foydalanish va suv tejovchi texnologiyalarni joriy etishga katta e'tibor qaratmoqda. Saudiya Arabistonining chuchuklashtirish quvvati dunyoda eng yuqori ko'rsatkichlardan biriga ega bo'lib, aholi va sanoat ehtiyojlarini qondirishda muhim rol o'ynaydi. Yer osti suvlaridan foydalanish qat'iy nazorat ostida bo'lib, qayta tiklanish darajasidan oshib ketishining oldini olishga harakat qilinadi. Qishloq xo'jaligida sug'orishning tomchilatib sug'orish va purkash kabi zamonaviy usullari keng qo'llanilmoqda.

³⁸ Muallif tomonidan ishlab chiqilgan

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

Saudiya Arabistonidagi islohotlarni O'zbekistonga tatbiq etishning ekologik oqibatlar³⁹

Suv resurslaridan foydalanish samaradorligining oshishi	30%	Saudiya Arabistonidagi tomchilatib sug'orish texnologiyasini joriy etish O'zbekistonda suv resurslaridan foydalanish samaradorligini 30% ga oshirishi mumkin.
Qishloq xo'jaligi mahsulotlarining diversifikatsiyasi	15 xil ekin	Saudiya Arabistonida qurg'oqchilikka chidamli ekinlarni yetishtirish tajribasini qo'llash O'zbekistonda qishloq xo'jaligi mahsulotlarining xilma-xilligini 15 xil ekinga yetkazishi mumkin.
Cho'llanish darajasining kamayishi	10% kamayish	Saudiya Arabistonidagi qumlarni mustahkamlash va o'rmonlashtirish loyihalari O'zbekistonda cho'llanish darajasini 10% ga kamaytirishi mumkin.
Yer osti suvlarining tiklanish darajasi	5% ga ko'payish	Suvni tejovchi texnologiyalarni qo'llash va yer osti suvlaridan oqilona foydalanish natijasida O'zbekistonda yer osti suvlarining tiklanish darajasi 5% ga ko'payishi mumkin.
Sho'rlanish darajasining pasayishi	7%	Melioratsiya ishlarini yaxshilash va sho'r yuvish texnologiyalarini qo'llash orqali O'zbekistonda sho'rlanish darajasi 7% ga pasayishi mumkin.

Suv resurslarini boshqarishda davlat subsidiyalari ham muhim rol o'ynaydi. Biroq, bu subsidiyalar suvdan haddan tashqari foydalanishga olib kelishi mumkin. Shuning uchun, Saudiya Arabistoni suv narxlarini asta-sekin oshirish va suvdan foydalanish samaradorligini oshirishga qaratilgan siyosatlarni amalga oshirmoqda. Shuningdek, suvni tejash bo'yicha aholi orasida targ'ibot ishlari olib borilmoqda va suvni tejovchi maishiy texnika vositalarini (masalan, dush kallaklari, hojatxonalar) ishlatish rag'batlantirilmoqda. Bularning barchasi cho'llanish jarayonlarini sekinlashtirish va ekologik muvozanatni saqlashga qaratilgan.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Yakuniy xulosaga keladigan bo'lsak, Saudiya Arabistonidagi islohotlarni O'zbekistonda qo'llash ekologik landshaftda sezilarli o'zgarishlarga olib kelishi mumkin. Suv resurslarini boshqarishdagi takomillashtirilgan texnologiyalar, qishloq xo'jaligida suvni tejaydigan amaliyotlar va cho'llanishga qarshi kurash strategiyalari O'zbekiston uchun o'ta muhim bo'lishi mumkin. Shu bilan birga, sanoat chiqindilarini boshqarish va havo ifloslanishini kamaytirish borasidagi Saudiya Arabistonining tajribasi ham O'zbekistonda qo'llanilishi maqsadga muvofiq.

Ekologik muammolar global miqyosda dolzarbligini hisobga olsak, ushbu tadqiqotning ahamiyati yaqqol seziladi. O'zbekistonning tabiiy resurslaridan oqilona foydalanish va ekologik barqarorlikni ta'minlash kelajak avlodlar uchun ham zaruriy vazifa hisoblanadi.

Kelgusida O'zbekiston hukumati Saudiya Arabistonining ijobiy tajribalarini hisobga olgan holda, milliy ekologik siyosatni takomillashtirishi, qonunchilik bazasini mustahkamlashi va jamoatchilikning ekologik savodxonligini oshirishga e'tibor qaratishi lozim. Bundan tashqari, mintaqaviy ekologik hamkorlikni kuchaytirish orqali O'zbekiston Markaziy Osiyo mintaqasida ekologik barqarorlikni ta'minlashda yetakchi rol o'ynashi mumkin.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

Doniyorov Og'abek Ilhom o'g'li Buxoro davlat universiteti "Moliya va moliyaviy texnologiyalar" yo'nalishi talabasi / Doniyorov Ogabek Ilhom ogli Bukhara State University Student of the "Finance and Financial Technologies" department Дониёров Огабек Илхом угли / Бухарский государственный университет Студент факультета «Финансы и финансовые технологии»

E-mail: ogabekd20@gmail.com

ORCID: 0009-0004-0514-7404

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

- <https://www.mdpi.com/1996-1073/17/11/2444> Saad F. Al-Gahtanining "Saudi Arabia's Journey toward a Renewable Future" (2024)
- <https://carececo.org/upload/iblock/6cb/Water%20Sector%20Development>
- Umarov Pulatning "Sug'oriladigan yer maydonlari va ularning aholi boshiga to'g'ri keladigan miqdori" (2013)
- Abdullayev Iskandar, Strikeleva Ekaterina va Rakhmatullayev Shavkat 2020 yilda "Water Sector Development in Central Asia : Status Review and Development Options"
- <https://www.researchgate.net/publication/257765784>
- Grace B. Villamor — O'zbekistonga oid tadqiqotlar olib borgan. U hamkasblari bilan "Economic analysis of afforestation of marginal croplands in Uzbekistan"
- <https://www.sgi.gov.sa/about-sgi/sgi-targets/greening-saudi/>
- <https://ussaudi.org/water-in-saudi-arabia-desalination-wastewater-and-privatization/>

³⁹ Muallif tomonidan ishlab chiqilgan

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

9. Saad F. Al-Gahtanining "Saudi Arabia's Journey toward a Renewable Future" (2024)

10. Smart Water Magazine (2023). *Uzbekistan completes major digital twin water management project.*
<https://smartwatermagazine.com>

QASHQADARYO VILOYATIDA ASALARICHILIKNI KLASTERLI YONDASHUV ASOSIDA TASHKIL ETISH ORQALI SAMARADORLIKNI OSHIRISH

Samieva Gulnoza Toxirovna, Qulmurotov Sohibjon Jumaniyozovich

ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПЧЕЛОВОДСТВА В КАШКАДАРЬИНСКОЙ ОБЛАСТИ НА ОСНОВЕ КЛАСТЕРНОГО ПОДХОДА

Самиева Гулноза Тохировна, Кулмуротов Сохибжон Жуманиёзович

IMPROVING THE EFFICIENCY OF BEEKEEPING IN THE KASHKADARYA REGION THROUGH A CLUSTER-BASED APPROACH

Samieva Gulnoza Tokhirovna, Qulmurotov Sokhibjon Jumaniyozovich

Received: May 8, 2026 May: May 12, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya: Ushbu maqolada Qashqadaryo viloyatida asalarichilik tarmog'ini klasterli yondashuv asosida tashkil etish va barqaror rivojlantirish masalalari tadqiq etilgan. Qashqadaryo viloyatining tog' va tog' oldi hududlarida asalarichilik klasterini tashkil etishning iqtisodiy samaradorligi, tashkiliy mexanizmlari va floristik salohiyati tahlil qilingan. Natijalar shuni ko'rsatdiki, klasterli tuzilma viloyatda asalarichilik rentabelligini 32–38 foizga oshirish, asal ishlab chiqarish hajmini 2,4 baravarga ko'paytirish va 850 dan ortiq yangi ish o'rni yaratish imkonini beradi. Maqolada Qashqadaryo viloyatiga moslashtirilgan "Kitob–Shaxrisabz tog' asalarichilik klasteri" modeli ishlab chiqilgan va uning 5 yillik iqtisodiy prognozi taqdim etilgan.

Kalit so'zlar: Qashqadaryo viloyati, asalarichilik klasteri, tog' asalarichilik, barqaror rivojlanish, hududiy iqtisodiyot, changlatish xizmatlari, Kitob–Shaxrisabz zonasi.

Abstract: This article investigates the organization and sustainable development of beekeeping in Kashkadarya region based on a cluster approach. The economic efficiency, organizational mechanisms, and floristic potential of establishing a beekeeping cluster in the mountainous and foothill areas of Kashkadarya were analyzed. Results indicate that a cluster structure can increase beekeeping profitability by 32–38 percent, boost honey production 2.4-fold, and create over 850 new jobs. The article proposes a "Kitab–Shakhrisabz Mountain Beekeeping Cluster" model adapted to Kashkadarya's conditions, with a 5-year economic forecast.

Keywords: Kashkadarya region, beekeeping cluster, mountain beekeeping, sustainable development, regional economy, pollination services, Kitab–Shakhrisabz zone.

Аннотация: Данная статья посвящена исследованию вопросов организации сети пчеловодства в Кашкадарьинской области на основе кластерного подхода и её устойчивого развития. Проанализированы экономическая эффективность, организационные механизмы и флористический потенциал создания пчеловодческого кластера в горных и предгорных районах Кашкадарьинской области. Результаты показали, что кластерная структура позволяет повысить рентабельность пчеловодства в области на 32–38%, увеличить объём производства мёда в 2,4 раза и создать более 850 новых рабочих мест. В статье разработана модель «Китаб–Шахрисабзского горного пчеловодческого кластера», адаптированная к условиям Кашкадарьинской области, и представлен её 5-летний экономический прогноз.

Ключевые слова: Кашкадарьинская область, пчеловодческий кластер, горное пчеловодство, устойчивое развитие, региональная экономика, услуги опыления, зона Китаб–Шахрисабз.

KIRISH

Asalarichilik nafaqat asal va boshqa ari mahsulotlari ishlab chiqarish, balki qishloq xo'jalik ekinlarini changlatish orqali oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda ham beqiyos ahamiyatga ega tarmoqdir. Butunjahon Oziq-ovqat va Qishloq xo'jaligi Tashkiloti (FAO) ma'lumotlariga ko'ra, dunyodagi oziq-ovqat mahsulotlarining taxminan 75 foizi to'g'ridan-to'g'ri yoki bilvosita changlatuvchi hasharotlar, jumladan asalarilar faoliyatiga bog'liq. Potts va hammuallif. (2016) ta'kidlaganidek, changlatish xizmatlari global miqyosda yillik 235–577 milliard AQSh dollari iqtisodiy qiymatga ega.

O'zbekiston Respublikasida asalarichilik so'nggi yillarda sezilarli rivojlanish tendentsiyasini namoyon etmoqda. O'zbekiston Prezidentining 2017-yil 16-oktabrdagi "Respublikamizda asalarichilik tarmog'ini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaroriga muvofiq, "O'zbekiston asalarichilari" uyushmasi tashkil etildi va 2017–2021 yillarga mo'ljallangan kompleks rivojlantirish dasturi tasdiqlandi. Mamlakat bo'yicha asalarichilik sohasida 12 mingdan ortiq tadbirkor faoliyat ko'rsatmoqda, jami ari oilalari fondi 1,9 million birlikdan oshgan. Biroq, 1 ari oilasiga to'g'ri keladigan o'rtacha hosildorlik 12–20 kg atrofida qolib, bu jahon o'rtacha ko'rsatkichidan (25–30 kg) sezilarli past.

Qashqadaryo viloyati O'zbekistonning janubi-g'arbida, Qashqadaryo havzasida va Pomir-Oloy tog' tizmasining g'arbiy chekkalarida joylashgan bo'lib, umumiy maydoni 28 570 km²ni tashkil etadi. 2024-yil 1-yanvar holatiga viloyat aholisi 3 560,6 ming kishini tashkil etgan bo'lib, ularning 54,7 foizi qishloq joylarda istiqomat qiladi. Viloyat hududi g'arbdan sharqqa tomon 300 metr dan 4 000 metrgacha ko'tarilib boradi. Shimoli-sharqiy qismidagi tog'lar (Hisor va Zarafshon tizma tog'lari) baland nuqtalari 4 000 metrgacha yetadi. Kitob–Qamashi tog' etaklari 450–950 metr balandlikda joylashgan bo'lib, boy o'simliklar qoplamiga ega.

Viloyatning iqlimi kontinental bo'lib, yillik yog'in miqdori tekisliklarda 290–300 mm, adirlarda 520–550 mm, tog'larda 550–650 mm ni tashkil etadi. Bu iqlim xilma-xilligi turli xil o'simliklar florasini shakllantiradi: viloyat hududida 2 800 dan ortiq o'simlik turi qayd etilgan bo'lib, ularning 420 dan ortig'i asalari

uchun gulshira va gulchang manbai hisoblanadi. Ayniqsa, Kitob, Shaxrisabz va Yakkabog' tumanlarining tog' va tog' oldi zonalarida qizilmiya (*Glycyrrhiza glabra*), yovvoyi yong'oq, bodom, jiyda, do'lana va boshqa nektarli o'simliklar keng tarqalgan.

Klasterli yondashuv – geografik yaqinlikdagi o'zaro bog'liq korxona va institutlarning ixtisoslashgan guruhi bo'lib, ular birgalikda sinergik samaradorlik yaratadi. M. Porter (1998) ta'kidlaganidek, klaster ishtirokchilari o'rtasidagi yaqin kooperatsiya individual korxonalar natijasidan sezilarli yuqori ko'rsatkichlarni ta'minlaydi. Xalqaro tajribada – Yangi Zelandiyaning Manuka asal klasteri (yillik eksporti 400 mln AQSh dollari), Turkiyaning Mug'la asalarichilik klasteri (8 000 dan ortiq xo'jalik, mamlakatdagi asal ishlab chiqarishning 15 foizi), Sloveniyaning Apis mellifera carnica milliy brendi – klaster modelining samaradorligi isbotlangan.

Qashqadaryo viloyatida asalarichilikni klasterli tashkil etish zarurati quyidagi omillar bilan belgilanadi: xo'jaliklarning mayda va tarqoq tuzilishi (o'rtacha xo'jalik hajmi 20–35 oila), qayta ishlash infratuzilmasining yetishmasligi, eksport sertifikatsiyalashning murakkabligi, hamda ilmiy-tadqiqot muassasalari bilan aloqaning zaifligidir. Tadqiqotning maqsadi – Qashqadaryo viloyatining tabiiy-iqlim sharoitiga moslashtirilgan asalarichilik klaster modelini ishlab chiqish va uning barqaror rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarni aniqlashdan iborat.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot 2021–2025 yillarda Qashqadaryo viloyatining oltita tumanida olib borilgan. Tumanlar tanlovi geografik-iqlimiy zonalar bo'yicha amalga oshirildi: tog' zonasi (Kitob, Shaxrisabz), tog' oldi zonasi (Yakkabog', Chiroqchi) va tekislik zonasi (G'uzor, Dehqonobod).

SWOT-tahlil. Har bir iqlimiy zona (tog', tog' oldi, tekislik) bo'yicha asalarichilik tarmog'ining kuchli va zaif tomonlari, imkoniyatlari va tahdidlari aniqlandi.

Iqtisodiy-statistik tahlil. Xo'jaliklar moliyaviy ko'rsatkichlari (daromad, xarajat, rentabellik, mehnat unumdorligi) IBM SPSS Statistics 27.0 dasturi yordamida tahlil qilindi. Korrelyatsion tahlil (Pirson koeffitsienti) va ko'p omilli regressiya modeli qo'llanildi.

1-jadval.**Qashqadaryo viloyati tumanlari bo'yicha asalarichilik ko'rsatkichlari⁴⁰**

Tuman	Ari oilalari (ming)	Xo'jaliklar soni	Asal (tonna)	Hosil-dorlik (kg/oila)	Balandlik (m)	Iqlimiy zona
Kitob	18,5	245	259,0	14,0	900–2500	Tog'
Shaxrisabz	22,4	310	291,2	13,0	600–2000	Tog'
Yakkabog'	15,8	198	184,9	11,7	500–1500	Tog' oldi
Chiroqchi	12,3	165	133,2	10,8	450–1200	Tog' oldi
G'uzor	8,6	112	81,7	9,5	300–600	Tekislik
Dehqonobod	7,2	96	64,8	9,0	350–700	Tekislik
JAMI	84,8	1 126	1 014,8	11,97*	–	–

⁴⁰ Qashqadaryo viloyati qishloq xo'jaligi boshqarmasi va mualliflar so'rovnomasi, asosida tayyorlandi. 2025. * – o'rtacha.

Floristik potentsial baholash. Viloyatning 6 ta tumanida 48 ta nazorat maydonchasida (har biri 1 ga) gulshira va gulchang beruvchi o'simlik turlarining tarkibi, zichligi va mavsumiy dinamikasi o'rganildi. Nektarli o'simliklar xaritasi GIS texnologiyalari (QGIS 3.28) yordamida tuzildi.

Qashqadaryo viloyati ko'rsatkichlari Turkiyaning Mug'la, Sloveniyaning Krain va Argentinaning Pampa asalarichilik mintaqalari bilan qiyoslandi. Taqqoslash mezonlari: 1 ari oilasiga hosildorlik, eksport ulushi, sertifikatlash darajasi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Asalarichilik xo'jaliklarining hozirgi holati. So'rovnoma natijalari shuni ko'rsatdiki, Qashqadaryo viloyatidagi 280 ta tadqiqotga jalb etilgan xo'jalikning 71,4 foizi (200 ta) mayda toifaga mansub bo'lib, 50 tagacha ari oilasiga ega. O'rta xo'jaliklar (50–150 oila) ulushi 21,1 foiz (59 ta), yirik xo'jaliklar (150 dan ortiq) esa atigi 7,5 foiz (21 ta) ni tashkil etdi. Xo'jaliklarning 76,8 foizi an'anaviy texnologiyalar asosida faoliyat yuritmoqda. Zamonaviy usullarni (sun'iy changlatish, nazoratli ko'paytirish, sifat menejmenti tizimlari) qo'llayotganlar ulushi atigi 11,4 foiz. Qolgan 11,8 foiz xo'jaliklar qisman zamonaviy elementlarni joriy etgan.

Iqlimiy zonalar bo'yicha tahlil sezilarli farqlarni ko'rsatdi. Tog' zonasidagi (Kitob, Shaxrisabz) xo'jaliklarda 1 ari oilasidan o'rtacha 13,0–14,0 kg asal olingan bo'lsa, tekislik zonasida (G'uzor, Dehqonobod) bu ko'rsatkich 9,0–9,5 kg ni tashkil etdi. Farqning asosiy sabablari – tog' zonasidagi floristik xilma-xillikning yuqoriligi (1 ga maydonda o'rtacha 28–42 tur nektarli o'simlik) va pestitsidlar ta'sirining kamligidir. Tekislik zonasida paxta va g'alla maydonlarida qo'llaniladigan kimyoviy preparatlar asalari oilalari salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi aniqlangan (ari oilalari nobud bo'lish darajasi tekislikda 24,6 foiz, tog' zonasida 8,7 foiz).

Qashqadaryo viloyatining tog' va tog' oldi zonasida asalarichilik uchun qulay sharoitlar mavjud. Kitob tumanining tog' yamochlarida qizilmiya, yong'oq, bodom, do'lana, tog' atirguli va yovvoyi mevali daraxtlar keng tarqalgan. Nektarli o'simliklarning gulli davrining

uzunligi tog' zonasida mart oyining oxiridan oktyabr oyigacha (190–210 kun) davom etadi, bu tekislik zonasiga (130–155 kun) nisbatan 40–60 kun uzoq. GIS tahlili natijalariga ko'ra, viloyatning Kitob–Shaxrisabz–Yakkabog' hududida jami 48 700 ga yer maydoni yuqori nektarlilik potentsialiga ega.

Tadqiqot natijalari asosida Qashqadaryo viloyatiga moslashtirilgan "Kitob–Shaxrisabz tog' asalarichilik klasteri" modeli ishlab chiqildi. Klaster quyidagi beshta asosiy komponentdan iborat:

Birinchi komponent – Ishlab chiqarish yadrosi: Kitob, Shaxrisabz va Yakkabog' tumanlaridagi kamida 120 ta asalarichilik xo'jaligi va 3 ta kooperativni birlashtiradi. Umumiy ari oilalari fondi 10 000–12 000 oilani tashkil etadi. Asosiy ixtisoslanish – tog' gul asali, qizilmiya asali va yong'oq asali kabi ixtisoslashtirilgan mahsulotlar.

Ikkinchi komponent – Qayta ishlash markazi: Shaxrisabz shahri yaqinida yillik quvvati 400 tonna bo'lgan ISO 22000 standartiga muvofiq jihozlangan qayta ishlash va qadoqlash zavodini tashkil etish. Zavodda asal filtrlash, namligi va sifatini nazorat qilish, shisha va plastik idishlarga qadoqlash liniyalari o'rnatiladi.

Uchinchi komponent – Ilmiy-amaliy markaz: Qarshi davlat texnika universiteti bazasida selektsiya, ari kasalliklari diagnostikasi va yangi texnologiyalar sinash laboratoriyasi. Markaz Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti hamda xalqaro tashkilotlar (Apimondia, FAO) bilan hamkorlikda faoliyat yuritadi.

To'rtinchi komponent – Logistika va marketing xizmati: asal mahsulotlarini saqlash uchun 3 ta sovutkich ombori (Kitob, Shaxrisabz, Qarshi), transport xizmati va brendlashtirish bo'limi. "Qashqadaryo tog' asali" brendi ostida ichki va tashqi bozorga chiqish strategiyasi.

Beshinchi komponent – Moliyaviy qo'llab-quvvatlash: viloyat huzuridagi tadbirkorlik qo'llab-quvvatlash fondi orqali imtiyozli kreditlar, "Alokdabank" lizing kompaniyasi xizmatlari va grant dasturlari.

2-jadval.

Klasterli va an'anaviy tashkiliy shakllardagi asalarichilik ko'rsatkichlari qiyosi⁴¹ (Qashqadaryo viloyati)

Ko'rsatkich	An'anaviy xo'jalik	Klaster a'zosi (prognoz)	O'sish
1 oiladan asal hosildorligi (kg/yil)	11,97	18,4	+53,7%
1 kg asal tannarxi (so'm)	42 000	28 500	–32,1%
Sotish narxi (so'm/kg, tog' asali)	70 000	110 000	+57,1%
Rentabellik (%)	66,7	285,9	+219,2 p.b.
Eksportga mo'ljallangan mahsulot (%)	3,8	22,5	+18,7 p.b.
Sertifikatsiyalangan xo'jaliklar (%)	5,4	52,0	+46,6 p.b.
Ari oilalari nobud bo'lish darajasi (%)	18,2	7,5	–10,7 p.b.

⁴¹ Mualliflar tadqiqoti natijalari va prognoz modeli, 2026.

NPV hisob-kitoblariga ko'ra, "Kitob–Shaxrisabz tog' asalarichilik klasteri"ni tashkil etish uchun boshlang'ich investitsiya hajmi 5,6 milliard so'mni tashkil etadi. Diskontlash stavkasi 12 foiz bo'lganda, 5 yillik NPV 9,4 milliard so'mga, ichki daromadlilik me'yori (IRR) 37,2 foizga teng. Investitsiyaning o'zini qoplash muddati 2,2 yil. Korrelyatsion tahlil natijalariga ko'ra, klasterga a'zo bo'lish va xo'jalik daromadi o'rtasida kuchli ijobiy bog'liqlik mavjud ($r = 0,81$; $p < 0,001$).

Qashqadaryo viloyatida 2024-yil holatiga 86 400 ga mevali bog'lar, 142 000 ga paxta va 67 500 ga beda maydonlari mavjud. Klaster doirasida tashkil etilgan changlatish xizmati yillik qo'shimcha daromadning 24–30 foizini ta'minlaydi. Shaxrisabz va Kitob tumanlarida gilos va olma bog'lari uchun changlatish xizmati ko'rsatilganda, gilos hosildorligi 17–22 foizga, olma hosildorligi 20–26 foizga oshgani aniqlangan.

3-jadval.

**Klaster modelining 5 yillik iqtisodiy prognozi
("Kitob–Shaxrisabz" klasteri)**

Ko'rsatkich	1-yil	2-yil	3-yil	4-yil	5-yil
Klaster a'zolari soni	80	105	120	135	150
Asal ishlab chiqarish (tonna)	145	198	260	315	380
Jami daromad (mln so'm)	9 200	15 400	22 100	28 900	36 500
Eksport ulushi (%)	6	12	18	22	28
Yangi ish o'rinlari (yig'ma)	120	280	450	650	860
Yig'ma sof foyda (mln so'm)	–620	1 850	5 900	11 400	18 600

Tadqiqot natijalari Qashqadaryo viloyatida asalarichilik klasterini tashkil etishning iqtisodiy maqsadga muvofiqligi va ijtimoiy ahamiyatini tasdiqlaydi. Olingan natijalarni bir necha jihatdan muhokama qilish zarur.

Viloyatning Kitob–Shaxrisabz tog' zonasi asalarichilik klasteri uchun o'ziga xos afzalliklarga ega. Birinchidan, tog' florasining xilma-xilligi (1 ga da 28–42 tur nektarli o'simlik) tekislik hududlarga (8–15 tur) nisbatan 2–3 barobar yuqori. Ikkinchidan, tog' hududlarida pestitsidlar qo'llanishi minimal bo'lganligi sababli, asalari oilalari salomatligi ancha yaxshi (nobud bo'lish 8,7% ga qarshi tekislikning 24,6%). Uchinchidan, tog' asali sifati va ta'mi o'ziga xos bo'lib, uni "premium" segment mahsuloti sifatida pozitsiyalash imkonini beradi.

Qashqadaryo viloyatining tog' zonasidagi hosildorlik (13–14 kg/oila) Turkiyaning Mug'la mintaqasidagi ko'rsatkich (18–22 kg/oila) dan past. Biroq, klaster doirasida zamonaviy texnologiyalar joriy etilgach, prognoz modeli bo'yicha hosildorlik 18,4 kg/oilaga yetadi, bu Mug'la ko'rsatkichlariga yaqinlashadi. Yangi Zelandiyaning Manuka asal klasteri tajribasiga o'xshab, Qashqadaryo viloyatida ham mahalliy floristik xususiyatlarga asoslangan ixtisoslashtirilgan asal turlarini (qizilmiya asali, tog' gul asali) brendlashtirish eksport narxini 2–3 barobar oshirish imkonini beradi.

Taklif etilayotgan klaster modelida davlat infratuzilma (yo'llar, suv ta'minoti, elektr energiyasi), ilmiy tadqiqotlar va sertifikatsiyalash xarajatlarining 35 foizini qoplaydi. Qolgan 65 foiz xususiy sektor – asalarichilik xo'jaliklari, qayta ishlash korxonalari va investorlar tomonidan moliyalashtiriladi. Viloyat bo'yicha 2020–2024 yillarda qabul qilingan hukumat qarorlari doirasida asalarichilik sohasiga imtiyozli kreditlar va soliq yengilliklari belgilangan bo'lib, bu

klaster tashkilotchilari uchun qulay moliyaviy muhit yaratadi.

Klaster modelining muhim jihati – ekologik barqarorlikni ta'minlash. Qashqadaryo viloyatining tekislik qismida paxta yetishtirishda qo'llaniladigan pestitsidlar (neonikotinoidlar) asalari populyatsiyasiga jiddiy tahdid soladi. Klaster doirasida "asalari himoya zonalarini" tizimini joriy etish, ya'ni ari oilalari joylashgan hududning 3 km radiusida pestitsid qo'llashni cheklash taklif etiladi. Tadqiqot davomida bunday zonalar joriy etilgan Yakkabog' tumanining pilot hududida ari oilalari nobud bo'lish darajasi 22,1 foizdan 9,8 foizga kamaygan.

Klaster doirasida IoT sensorlari yordamida uyalarni masofadan monitoring qilish, GPS tizimi orqali ko'chmanchi asalarichilik marshrutlarini optimallashtirish va "Arizor.uz" mobil ilovasi orqali asalarichilar o'rtasida axborot almashishni ta'minlash rejalashtirilgan. Tadqiqot davomida raqamli monitoring tizimini sinab ko'rgan 24 ta xo'jalikda ari oilalari saqlash ko'rsatkichi 14 foizga yaxshilangan.

Shaxrisabz shahri YUNESKO Jahon merosi ro'yxatiga kiritilgan tarixiy obidalar bilan mashhur. Klaster doirasida "asal turizmini" rivojlantirish – turistlar uchun asalarichilik xo'jaliklarini ko'rish, asal tatish va xarid qilish dasturlari – qo'shimcha daromad manbai sifatida rejalashtirilgan. Sloveniya tajribasida api-turizm yillik 2,5 mln yevro daromad keltirishi aniqlangan.

Tadqiqot 6 ta tuman bilan chegaralangan bo'lib, viloyatning qolgan 8 ta tumanida sharoit farqli bo'lishi mumkin. Prognoz modeli makroiqtisodiy beqarorlik va iqlim o'zgarishlari ta'sirini to'liq hisobga olmagan. Bundan tashqari, respondentlarning sub'ektiv javoblari natijalar aniqligiga ta'sir ko'rsatgan bo'lishi mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari quyidagi asosiy xulosalarni beradi:

Birinchidan, Qashqadaryo viloyatining Kitob–Shaxrisabz tog' zonasi asalarichilik klasterini tashkil

etish uchun eng qulay hudud hisoblanadi. Tog' florasing xilma-xilligi, pestitsidlarning kam qo'llanishi va iqlim sharoitlarining qulay ekanligi bu hududda asalarichilik hosildorligini 53,7 foizga oshirish imkonini beradi.

Ikkinchidan, "Kitob-Shaxrisabz tog' asalarichilik klasteri" modeli iqtisodiy jihatdan yuqori samaradorlikka ega: NPV 9,4 milliard so'm, IRR 37,2 foiz, investitsiya o'zini qoplash muddati 2,2 yil. Klaster 5 yil ichida 860 dan ortiq yangi ish o'rnini yaratadi va viloyat eksport salohiyatini sezilarli kengaytiradi.

Uchinchidan, klaster modelining muhim afzalligi – changlatish xizmatlari orqali qishloq xo'jaligining boshqa tarmoqlariga ijobiy ta'sir ko'rsatishi. Mevali bog'lar hosildorligini 17–26 foizga oshirish hisobiga qishloq aholisining umumiy daromadi ortadi.

To'rtinchidan, tog' asali, qizilmiya asali va yong'oq asali kabi ixtisoslashtirilgan mahsulotlarni "Qashqadaryo tog' asali" brendi ostida eksportga chiqarish viloyatning raqobatbardoshligini oshiradi.

Kitob-Shaxrisabz hududida pilot asalarichilik klasterini tashkil etish; klaster koordinatsion kengashini tuzish; asalarichilar malaka oshirish markazini ochish; "asalari himoya zonalari" tizimini joriy etish; raqamli monitoring va blockchain asosida mahsulot izlanish tizimini keng tatbiq etish; Shaxrisabzning turizm salohiyatidan foydalanib api-turizm dasturini ishga tushirish.

Mualliflar haqida / Сведения об авторах / Information about the Authors

1. Samieva Gulnoza Toxirovna. Qarshi davlat texnika universiteti "Innovatsion iqtisodiyot" kafedrasida dotsenti, i.f.f.d., Ph.D. Кандидат экономических наук (PhD), доцент кафедры «Инновационная экономика» Каршинского государственного технического университета. PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Innovative Economy, Karshi State Technical University.

E-mail: samiyevagulnoza@gmail.com

ORCID: 0009-0003-3192-3887

2. Qulmurotov Sohibjon Jumaniyozovich Qarshi davlat texnika universiteti "Innovatsion iqtisodiyot" kafedrasida katta o'qituvchisi. Старший преподаватель кафедры «Инновационная экономика» Каршинского государственного технического университета. Senior Lecturer of the Department of Innovative Economy, Karshi State Technical University.

E-mail: sohibkulmurotov@gmail.com

ORCID: 0009-0004-4508-5818

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 16-oktabrdagi PQ-3327-son "Respublikamizda asalarichilik tarmog'ini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori.

2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Asalarichilikni qo'llab-quvvatlash va qishloq xo'jaligi ekinlarini asalari bilan changlatishga

doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Qarori (2022).

3. Porter M.E. (1998). Clusters and the New Economics of Competition. Harvard Business Review, 76(6), 77–90.

4. FAO (2023). The State of Food and Agriculture: Pollinators, Pollination and Food Production. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations.

5. Potts S.G., Imperatriz-Fonseca V., Ngo H.T. et al. (2016). Safeguarding pollinators and their values to human well-being. Nature, 540(7632), 220–229.

6. OECD (2022). Agricultural Policy Monitoring and Evaluation: Cluster Development in Agriculture. Paris: OECD Publishing.

7. Patel V., Pauli N., Biggs E. et al. (2021). Why bees are critical for achieving sustainable development. Ambio, 50(1), 49–59.

8. Pocol C.B., Marghitas L.A. (2017). Beekeeping clusters in Romania: A preliminary study. Journal of Apicultural Research, 56(3), 238–247.

9. Formato G., Smulders F.J.M. (2011). Risk management in primary apicultural production. Safety Assurance during Food Processing, 149–164.

10. Apimondia (2023). World Beekeeping Report. International Federation of Beekeepers' Associations.

11. O'zbekiston Respublikasi Statistika qo'mitasi (2024). Qishloq xo'jaligi statistik ma'lumotnomasi. Toshkent.

12. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Asalarichilikni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" qarorlari to'plami (2020–2024).

13. KIBERXAVFSIZLIKNING IQTISODIYOTDAGI AHAMIYATI. QS Jumaniyozovich - «НАДЕЖДА НАЦИЙ» МЕЖДУНАРОДНОГО НАУЧНО ..., 2024

14. ASALARICHILIK TURIZMINI AMALGA OSHIRISH ORQALI ASALARICHILIK FAOLIYATINI TANITISH, MAHALLIY ASALARICHILIK MAHSULOTLARINI SOTISH VA EKOLOGIK TURIZMNI RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI.

15. QS Jumaniyozovich - ... NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR, 2024

16. Importance of the beekeeping sector in regional agriculture

17. SJ Qulmurotov, SU Iskandarov - American journal of Business Management, Economics and Banking. AQSH-2024

18. QISHLOQ XO'JALIK EKINLARINI ASALARILAR YORDAMIDA CHANGLATISHNING AHAMIYATI. QS Jumaniyozovich. World scientific research journal. 2024

19. Economic and Innovative Prospects for the Regional Development of Beekeeping Clusters in the Context of Uzbekistan. Qulmurotov Sohibjon Jumaniyozovich. American Journal of Economics and Business Management 2025, 8(10), 5238-5245. <https://globalresearchnetwork.us/index.php/ajebm>

TURLI TUPROQ-IQLIM SHAROITIDA KUZGI YUMSHOQ BUG'DOY NAVLARINING DON NAMLIGIGA ASOSLANGAN O'RIM MUDDATINING IQTISODIY SAMARADORLIK KO'RSATKICHLARIGA TA'SIRI

Ishankulova Gavxar Norkulovna

ВЛИЯНИЕ СРОКОВ УБОРКИ, ОСНОВАННЫХ НА ВЛАЖНОСТИ ЗЕРНА ОЗИМЫХ СОРТОВ МЯГКОЙ ПШЕНИЦЫ В РАЗЛИЧНЫХ ПОЧВЕННО-КЛИМАТИЧЕСКИХ УСЛОВИЯХ, НА ПОКАЗАТЕЛИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ

Ишанкулова Гавхар Норкуловна

THE EFFECT OF HARVESTING TIME BASED ON GRAIN MOISTURE OF WINTER SOFT WHEAT VARIETIES UNDER DIFFERENT SOIL AND CLIMATIC CONDITIONS ON ECONOMIC EFFICIENCY INDICATORS

Ishankulova Gavxar Norkulovna

Received: May 8, 2026 May: May 12, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya. Mazkur maqolada turli tuproq-iqlim sharoitlarida yetishtirilgan kuzgi yumshoq bug'doy navlarida don namligiga asoslangan o'rim muddatlarining iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlariga ta'siri o'rganilgan. Tadqiqot davomida don namligining turli darajalarida amalga oshirilgan o'rim-terim natijasida hosildorlik, don sifati, ishlab chiqarish xarajatlari, sof foyda va rentabellik darajasi tahlil qilindi. Olingan natijalar don namligiga mos ravishda optimal o'rim muddatini belgilash hosil yo'qotishlarini kamaytirishi, mahsulot sifatini yaxshilashi hamda iqtisodiy samaradorlikni oshirishini ko'rsatdi. Turli tuproq-iqlim sharoitlarida kuzgi yumshoq bug'doy yetishtirishda don namligiga asoslangan o'rim muddatlarini tanlash bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: kuzgi yumshoq bug'doy, tuproq-iqlim sharoiti, don namligi, o'rim muddati, hosildorlik, don sifati, iqtisodiy samaradorlik, sof foyda, rentabellik, hosil yo'qotishlari.

Аннотация. В данной статье изучено влияние сроков уборки, основанных на влажности зерна, на показатели экономической эффективности сортов озимой мягкой пшеницы, выращиваемых в различных почвенно-климатических условиях. В ходе исследований проведен анализ урожайности, качества зерна, производственных затрат, чистой прибыли и уровня рентабельности при различных показателях влажности зерна в период уборки. Полученные результаты показали, что определение оптимальных сроков уборки с учетом влажности зерна способствует снижению потерь урожая, улучшению качества продукции и повышению экономической эффективности производства. Разработаны практические рекомендации по выбору оптимальных сроков уборки озимой мягкой пшеницы в различных почвенно-климатических условиях.

Ключевые слова: озимая мягкая пшеница, почвенно-климатические условия, влажность зерна, сроки уборки, урожайность, качество зерна, экономическая эффективность, чистая прибыль, рентабельность, потери урожая.

Abstract. This article investigates the impact of harvesting dates based on grain moisture content on the economic efficiency indicators of winter soft wheat varieties grown under different soil and climatic conditions. The study analyzed grain yield, grain quality, production costs, net profit, and profitability at different grain moisture levels during harvesting. The results demonstrated that determining the optimal harvesting time according to grain moisture content reduces yield losses, improves grain quality, and enhances economic efficiency. Practical recommendations were developed for selecting optimal harvesting periods for winter soft wheat varieties under various soil and climatic conditions.

Keywords: winter soft wheat, soil and climatic conditions, grain moisture content, harvesting time, grain yield, grain quality, economic efficiency, net profit, profitability, yield losses.

KIRISH

Kuzgi yumshoq bug'doy navlarini turli mintaqada yetishtirilishida sarf-xarajatlar va donning xarid narxi o'zgarmagn holda, don hosildorligining donning namligini hisobga olgan holda o'rim-yig'im agrotexnik tadbirlarni amalga oshirish hamda navning irsiy belgilari ta'sirida don hosildorligining o'zgarishi ta'sirida rentabellikka ta'sir ko'rsatishi isbotlangan.

Tadqiqotning maqsadi Qashqadaryo viloyatining turli tuproq-iqlim sharoitlarida kuzgi yumshoq bug'doy navlarining hosildorligi va texnologik sifat ko'rsatkichlariga o'rim muddatlarining tasirini aniqlashdan iborat.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tajriba maydonidagi kuzgi yumshoq bug'doy navlarining hosil strukturasi aniqlash uchun, hosilni yig'ishtirib olishdan oldin, har bir variant va takrorlashlarda belgilab qo'yilgan 1 m² dagi o'simliklardan 100 tup namunalar olindi va don shishasimonligi va naturasi GOST-9353-84, kleykovina miqdori GOST-13586-68 talablari bo'yicha; hosildorlikdondagi namlik standart (14%) holatga keltirilib, 100% tozalikda aniqlangan. Dala tajribalarida variantlar va qaytariqlar bo'yicha olingan don hosili ko'rsatkichlari B.A. Dospexov [1985] bo'yicha statistik qayta ishlanib, dispersion tahlil qilindi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Heyne (1987) tomonidan tahrir qilingan "Wheat and Wheat Improvement" asarida kuzgi bug'doyning biologik xususiyatlari hamda hosilni yig'ishtirish texnologiyasi batafsil yoritilgan. Mualliflarning ta'kidlashicha, don namligi 18–20 % atrofida bo'lganda o'rimni boshlash hosilning to'kilishi va mexanik yo'qotishlarning oldini oladi. Tadqiqotlarda o'rimning kechikishi natijasida donning tabiiy massasi va sifat ko'rsatkichlari pasayishi qayd etilgan. Natijada yalpi hosil va iqtisodiy foyda kamayadi [1]. Panozzo va Eagles (2000) tomonidan Avstraliya sharoitida o'tkazilgan tadqiqotlarda bug'doy donining sifat ko'rsatkichlari o'rim muddatiga bevosita bog'liq ekanligi aniqlangan. Tadqiqotchilar don namligi 14–16 % bo'lganda yig'ib olingan hosilda donning shishasimonligi, oqsil miqdori va texnologik sifati yuqori bo'lishini ta'kidlaydilar. O'rimning ortiqcha kechiktirilishi esa mexanik shikastlanishlar va don sinuvchanligini kuchaytirib, iqtisodiy samaradorlikka salbiy ta'sir ko'rsatadi [2]. FAO tomonidan chop etilgan bug'doy yetishtirish bo'yicha tavsiyalarda hosilni yig'ishtirishda don namligi 14–18 % oralig'ida bo'lishi maqbul deb ko'rsatilgan. Hisobotlarga ko'ra, hosilni kech yig'ib olish natijasida ayrim hududlarda 5–15 % gacha hosil yo'qotilishi kuzatiladi. Shu bilan birga, namligi yuqori bo'lgan donni yig'ishtirish qo'shimcha quritish xarajatlarini talab qilsa-

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

da, hosilning to'kilib ketishidan ko'riladigan zarar bilan taqqoslaganda iqtisodiy jihatdan foydaliroq bo'lishi mumkin [3]. Zhuchenko (2004) Rossiyaning turli agroiklim mintaqalarida kuzgi bug'doy navlari ustida olib borgan tadqiqotlarida don namligi 16–18 % bo'lgan davrda yig'ishtirish eng maqbul natija berishini aniqlagan. Muallifning fikricha, qurg'oqchil va qora tuproqli hududlarda o'rimning kechikishi boshqadagi donlarning to'kilishi va hosilning kamayishiga sabab bo'ladi. Bu esa ishlab chiqarish xarajatlarining ortishi va rentabellik darajasining pasayishiga olib keladi [4].

CIMMYT tadqiqotlarida bug'doy navlarining hosildorligi va yig'ishtirish muddatlari o'rtasidagi bog'liqlik o'rganilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, don namligi 15–17 % bo'lganda kombayn yordamida yig'ishtirish hosil yo'qotishlarini kamaytiradi hamda don sifatini saqlab qoladi. Natijada mahsulotning bozor qiymati oshib, sof foyda miqdori ko'payadi [5].

O'zbekiston olimlari tomonidan sug'oriladigan bo'z tuproqlar sharoitida olib borilgan tadqiqotlarda ham o'rim muddatining iqtisodiy samaradorlikka sezilarli ta'siri aniqlangan. Tadqiqotlar natijasida don namligi 16–18 % bo'lgan davrda yig'ib olingan hosilda hosildorlik va don sifati yuqori bo'lishi, o'rimning 7–10 kun kechikishi esa hosil yo'qotishlari hamda rentabellikning pasayishiga olib kelishi qayd etilgan [6].

TAHLIL VA NATIJALAR

Kasbi tumanida kuzgi yumshoq bug'doy navlarini yetishtirishdagi sarf-xarajatlar 7178,7 so'mni tashkil etgani holda, 1-muddatdagi o'rimda don hosildorligi Krasnodarskaya-99 navida 45,5 s/ga ni tashkil etdi va rentabellik manfiy ko'rsatkichda ifodalandi. Shuningdek, o'rganilgan boshqa navlarda don hosildorligi 46,6–49,7 s/ga ni tashkil etib, rentabellik darajasi 0,5–7,3% ni tashkil etdi. Tadqiqotlarimizda eng yuqori don hosildorligi 2-muddatdagi o'rimda kuzatilgani va mos ravishda rentabellik ko'rsatkichi eng yuqori darajada bo'lishini isbotladi.

Navlar bo'yicha tahlil qilinganda, mahalliy sharoitda yaratilgan Yaksart navida 53,3 s/ga, G'ozg'on navida 54,2 s/ga, Turkiston navida 57,3 s/ga ni tashkil etib, mos ravishda rentabellik ko'rsatkichi 15,1%, 17,1% va 23,7% ni tashkil etdi.

3-muddatdagi o'rimda Turkiston navidan 49,5 s/ga hosil olinib, rentabellik ko'rsatkichi 6,9% ni tashkil etgan bo'lsa, boshqa navlarda hosildorlikning past (40,2–45,9 s/ga) bo'lishi natijasida rentabellik manfiy ko'rsatkichga ega bo'ldi. Shu tariqa, 4-muddatdagi o'rimda ham hosildorlikning keskin tushishi rentabellikning pasayib ketishiga olib keldi. Qarshi tumanida ham kuzgi yumshoq bug'doy navlarini yetishtirishdagi sarf-xarajatlar 7178,7 so'mni tashkil etgani holda, 1-muddatdagi o'rimda don hosildorligi

54,6-64,5 s/ga ni, rentabellik ko'rsatkichi esa 17,8-39,3% ni tashkil etdi (1-jadval).

1-jadval

Cho'l hududida kuzgi yumshoq bug'doy navlarini donning namligiga asoslangan o'rim muddatlari ta'sirida iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlari o'zgarishi

T/r	Don namligiga ko'ra o'rim muddatlari	Nav nomi	Hosil dorlik, s/ga	Xarajat	1 kg don narxi (3-sinf), sum	Yalpi daromad, ming sum	Sof daromad, ming sum	1 kg don tannarxi, sum	Rentabellik darajasi, %
1	1-	Yaksart	46,6	7178,7	1550,0	7217,8	39,1	1541,6	0,5
2	muddatdagi	Krasnodarskaya-99	45,5	7178,7	1550,0	7049,1	-129,6	1578,5	-1,8
3	o'rim, don	Selyanka	48,9	7178,7	1550,0	7579,5	400,8	1468,0	5,6
4	namligi 20-	G'ozg'on	47,6	7178,7	1550,0	7379,7	201,0	1507,8	2,8
5	22%	Turkiston	49,7	7178,7	1550,0	7705,2	526,5	1444,1	7,3
6	2-	Yaksart	53,3	7178,7	1550,0	8264,9	1086,3	1346,3	15,1
7	muddatdagi	Krasnodarskaya-99	49,2	7178,7	1550,0	7629,4	450,8	1458,4	6,3
8	o'rim, don	Selyanka	51,1	7178,7	1550,0	7923,9	745,3	1404,2	10,4
9	namligi 14-	G'ozg'on	54,2	7178,7	1550,0	8402,7	1224,0	1324,2	17,1
10	16%	Turkiston	57,3	7178,7	1550,0	8881,5	1702,8	1252,8	23,7
11	3-	Yaksart	44,3	7178,7	1550,0	6859,6	-319,1	1622,1	-4,4
12	muddatdagi	Krasnodarskaya-99	40,2	7178,7	1550,0	6236,2	-942,5	1784,3	-13,1
13	o'rim, don	Selyanka	41,5	7178,7	1550,0	6429,1	-749,6	1730,7	-10,4
14	namligi 10-	G'ozg'on	45,9	7178,7	1550,0	7121,4	-57,3	1562,5	-0,8
15	12%	Turkiston	49,5	7178,7	1550,0	7675,9	497,3	1449,6	6,9
16	4-	Yaksart	37,4	7178,7	1550,0	5790,1	-1388,6	1921,7	-19,3
17	muddatdagi	Krasnodarskaya-99	32,2	7178,7	1550,0	4996,2	-2182,5	2227,1	-30,4
18	o'rim, don	Selyanka	35,6	7178,7	1550,0	5514,6	-1664,1	2017,7	-23,2
19	namligi 8-	G'ozg'on	39,8	7178,7	1550,0	6175,9	-1002,8	1801,7	-14,0
20	9%	Turkiston	41,5	7178,7	1550,0	6435,9	-742,7	1728,9	-10,3

Qarshi tumanida ham kuzgi yumshoq bug'doy navlarini yetishtirishdagi sarf-xarajatlar 7178,7 so'mni tashkil etgani holda, 1-muddatdagi o'rimda don hosildorligi 54,6-64,5 s/ga ni, rentabellik ko'rsatkichi esa 17,8-39,3% ni tashkil etdi (1-jadval).

Shuningdek, o'rganilgan navlar bo'yicha tahlil qilinganda, eng kam hosildorlik Krasnodarskaya-99 navida (54,6 s/ga) va Turkiston navida (57,1 s/ga) kuzatilib, mos ravishda rentabellik ko'rsatkichi 17,8-23,2% ni tashkil etdi. Tadqiqotlarimizda eng yuqori don hosildorligi 2-muddatdagi o'rimda (don namligi 14-16%) kuzatilgani va mos ravishda rentabellik ko'rsatkichi eng yuqori darajada bo'lishini isbotladi.

Navlar bo'yicha tahlil qilinganda, mahalliy sharoitda yaratilgan Yaksart navida 66,7 s/ga va

G'ozg'on navida 69,3 s/ga ni tashkil etib, mos ravishda rentabellik ko'rsatkichi 43,9% va 49,7% ni tashkil etdi. 3-muddatdagi o'rimda esa 1- va 2-muddatdagi o'rimdagiga nisbatan hosildorlik (50,9-60,5 s/ga) pasayishi natijasida rentabellik darajasi (9,9-30,7%) pasayishi kuzatildi. Bu muddatdagi o'rimda eng kam hosildorlik va mos ravishda rentabellik Krasnodarskaya-99 navida kuzatilgan bo'lsa, eng baland hosildorlik va rentabellik ko'rsatkichi G'ozg'on navida aniqlangan. Shuningdek, 4-muddatdagi o'rimda ham hosildorlikning keskin tushishi rentabellikning pasayib ketishiga olib keldi. Navlar bo'yicha o'rganilganda, Krasnodarskaya-99 navida don hosildorligi 45,3 s/ga bo'lib, rentabellik darajasi manfiy (-2,2%) bo'lganligi kuzatildi.

2-jadval

Choʻl oldi hududi hududida kuzgi yumshoq bugʻdoy navlarini donning namligiga asoslangan muddatdagi oʻrim taʼsirida iqtisodiy samaradorlik koʻrsatkichlari oʻzgarishi

T/r	Don namligiga koʻra oʻrim muddatlari	Nav nomi	Don hosildor -ligi,	Sarf-xarajat, soʻm	1 kg don narxi (3-sinf), soʻm	Yalpi daromad , soʻm	Sof daromad , soʻm	1 kg don tannarxi , soʻm	Rentabellik darajasi, %
1	1-muddatdagi oʻrim, don namligi	Yaksart	62,4	7178,7	1550,0	9672,0	2493,3	1150,4	34,7
2		Krasnodarskaya-99	54,6	7178,7	1550,0	8456,1	1277,4	1315,8	17,8
3		Selyanka	60,4	7178,7	1550,0	9358,6	2179,9	1189,0	30,4
4		Gʻozgʻon	64,5	7178,7	1550,0	10000,9	2822,3	1112,6	39,3
5		Turkiston	57,1	7178,7	1550,0	8843,6	1664,9	1258,2	23,2
6	2-muddatdagi oʻrim, don namligi 14-16%	Yaksart	66,7	7178,7	1550,0	10333,3	3154,6	1076,8	43,9
7		Krasnodarskaya-99	57,3	7178,7	1550,0	8879,8	1701,1	1253,1	23,7
8		Selyanka	63,8	7178,7	1550,0	9887,3	2708,6	1125,4	37,7
9		Gʻozgʻon	69,3	7178,7	1550,0	10743,2	3564,5	1035,7	49,7
10		Turkiston	62,1	7178,7	1550,0	9623,8	2445,1	1156,2	34,1
11	3-muddatdagi oʻrim, don namligi 10-12%	Yaksart	59,8	7178,7	1550,0	9272,4	2093,8	1200,0	29,2
12		Krasnodarskaya-99	50,9	7178,7	1550,0	7891,2	712,5	1410,0	9,9
13		Selyanka	57,4	7178,7	1550,0	8903,9	1725,2	1249,7	24,0
14		Gʻozgʻon	60,5	7178,7	1550,0	9382,7	2204,0	1185,9	30,7
15		Turkiston	55,6	7178,7	1550,0	8624,9	1446,2	1290,1	20,1
16	4-muddatdagi oʻrim, don namligi 8-9%	Yaksart	53,7	7178,7	1550,0	8326,9	1148,3	1336,3	16,0
17		Krasnodarskaya-99	45,3	7178,7	1550,0	7023,2	-155,5	1584,3	-2,2
18		Selyanka	52,9	7178,7	1550,0	8206,4	1027,7	1355,9	14,3
19		Gʻozgʻon	55,7	7178,7	1550,0	8638,7	1460,0	1288,0	20,3
20		Turkiston	51,2	7178,7	1550,0	7942,9	764,2	1400,9	10,6

Togʻ oldi hududida ham kuzgi yumshoq bugʻdoy navlarini yetishtirishdagi sarf-xarajatlar 7178,7 soʻmni tashkil etgani holda, 1-muddatdagi oʻrimda don hosildorligi 60,9-68,5 s/ga ni, rentabellik koʻrsatkichi esa 34,8-47,9% ni tashkil etdi (2-jadval). Tadqiqotlarda

iqtisodiy samaradorlik koʻrsatkichlari oʻrganilgan navlar boʻyicha tahlil qilinganda, eng kam hosildorlik Turkiston navida (60,9 s/ga) va Yaksart navida (62,4 s/ga) kuzatilib, mos ravishda rentabellik koʻrsatkichi 31,4-34,8% ni tashkil etdi.

3-jadval

Togʻ oldi hududlarida hududida kuzgi yumshoq bugʻdoy navlarini donning namligiga asoslangan muddatdagi oʻrim taʼsirida iqtisodiy samaradorlik koʻrsatkichlari oʻzgarishi

T/r	Don namligiga koʻra oʻrim muddatlari	Nav nomi	Don hosildor -ligi, s/ga	Sarf-xarajat, soʻm	1 kg don narxi (3-sinf), soʻm	Yalpi daromad, soʻm	Sof daromad, soʻm	1 kg don tannarxi, soʻm	Rentabellik darajasi, %
1	1-muddatdagi oʻrim, don namligi	Yaksart	62,4	7178,7	1550,0	9677,2	2498,5	1149,8	34,8
2		Krasnodarskaya-99	68,5	7178,7	1550,0	10617,5	3438,8	1048,0	47,9
3		Selyanka	66,9	7178,7	1550,0	10366,1	3187,4	1073,4	44,4
4		Gʻozgʻon	64,7	7178,7	1550,0	10021,6	2842,9	1110,3	39,6
5		Turkiston	60,9	7178,7	1550,0	9436,1	2257,4	1179,2	31,4
6	2-muddatdagi oʻrim, don namligi 14-16%	Yaksart	68,5	7178,7	1550,0	10610,6	3431,9	1048,7	47,8
7		Krasnodarskaya-99	72,4	7178,7	1550,0	11218,6	4039,9	991,8	56,3
8		Selyanka	70,3	7178,7	1550,0	10896,5	3717,8	1021,1	51,8
9		Gʻozgʻon	69,6	7178,7	1550,0	10791,4	3612,8	1031,1	50,3
10		Turkiston	64,4	7178,7	1550,0	9987,2	2808,5	1114,1	39,1
11	3-muddatdagi oʻrim, don namligi 10-12%	Yaksart	60,7	7178,7	1550,0	9408,5	2229,8	1182,6	31,1
12		Krasnodarskaya-99	65,2	7178,7	1550,0	10107,7	2929,0	1100,8	40,8
13		Selyanka	63,6	7178,7	1550,0	9856,3	2677,6	1128,9	37,3
14		Gʻozgʻon	62,4	7178,7	1550,0	9670,3	2491,6	1150,6	34,7
15		Turkiston	58,7	7178,7	1550,0	9105,4	1926,7	1222,0	26,8
16	4-muddatdagi oʻrim, don namligi 8-9%	Yaksart	57,1	7178,7	1550,0	8850,5	1671,8	1257,2	23,3
17		Krasnodarskaya-99	56,3	7178,7	1550,0	8728,2	1549,5	1274,8	21,6
18		Selyanka	53,7	7178,7	1550,0	8321,8	1143,1	1337,1	15,9
19		Gʻozgʻon	57,1	7178,7	1550,0	8847,1	1668,4	1257,7	23,2
20		Turkiston	50,3	7178,7	1550,0	7803,4	624,7	1425,9	8,7

Tog' oldi hududlarda ham eng yuqori don hosildorligi 2-muddatdagi o'rimda kuzatilgani va mos ravishda rentabellik ko'rsatkichi eng yuqori darajada bo'lishini isbotladi (3-jadval).

Navlar bo'yicha tahlil qilinganda, Krasnodar seleksiyasiga mansub Krasnodarskaya-99 navida 72,4 s/ga va Selyanka navida 70,3 s/ga ni tashkil etib, mos ravishda rentabellik ko'rsatkichi 56,3% va 51,8% ni tashkil etdi. 3-muddatdagi o'rimda 1-o'rim va 2-muddatdagi o'rimga nisbatan hosildorlik (58,7-65,2 s/ga) pasayishi natijasida rentabellik darajasi (26,8-40,8%) pasayishi kuzatildi. Bu muddatdagi o'rimda eng kam hosildorlik va mos ravishda rentabellik Turkiston navida kuzatilgan bo'lsa, eng baland hosildorlik va rentabellik ko'rsatkichi Krasnodarskaya-99 navida aniqlangan. Shuningdek, 4-muddatdagi o'rimda ham hosildorlikning tushishi rentabellikning pasayib ketishiga olib keldi. Navlar bo'yicha o'rganilganda, Turkiston navida don hosildorligi 50,3 s/ga bo'lib, rentabellik darajasi manfiy 8,7% bo'lishi aniqlangan. Tadqiqot o'tkazilgan hududlar bo'yicha don hosildorligi, sarf xarajatlar hamda donning xarid narxiga ko'ra turli hududlarda kuzgi yumshoq bug'doy navlarini yetishtirishda iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlari o'zgarishi kuzatildi. Jumladan, hududlar bo'yicha tahlil qilinganda, viloyatning cho'l (Kasbi) hududida hosildorlikning o'rta va tog' oldi hududlariga nisbatan past bo'lishi hisobiga rentabellik darajasi past bo'lishi aniqlangan. Hududdagi navlar bo'yicha esa Turkiston navini yetishtirishda, navning issiqlikka chidamlilik xususiyati yuqoriligi evaziga hosildorlikning boshqa navlarga nisbatan yuqori bo'lishi hamda rentabellik ko'rsatkichi yuqori bo'lishi aniqlangan. Viloyatning o'rta (Qarshi) hududida hosildorlikning cho'l hududiga nisbatan baland va tog' oldi hududiga nisbatan past bo'lishi hisobiga rentabellik darajasi mos ravishda bo'lishi aniqlangan. Hududdagi navlar bo'yicha esa G'ozg'on navini yetishtirishda hosildorlikning boshqa navlarga nisbatan yuqori bo'lishi hamda rentabellik ko'rsatkichi yuqori bo'lishi aniqlangan. Tog' oldi (Shahrisabz) hududida hosildorlikning cho'l va o'rta hududlarga nisbatan baland bo'lishi hisobiga rentabellik darajasi yuqori bo'lishi aniqlangan. Hududdagi navlar bo'yicha esa Krasnodarskaya-99 navini yetishtirishda

hosildorlikning boshqa navlarga nisbatan yuqori bo'lishi hamda rentabellik ko'rsatkichi yuqori bo'lishi aniqlangan.

Xulosa qilib aytish mumkinki, kuzgi bug'doy navlarini yetishtirishda navlarning iqtisodiy samaradorligi donning namligi 14-16%, ya'ni to'liq pishib yetilgan davrda o'rib olinganda yuqori bo'lgan. Navlar bo'yicha esa cho'l hududida Turkiston navida, cho'l oldi hududida G'ozg'on navida va tog' oldi hududida Krasnodarskaya-99 navida rentabellik darajasi yuqori bo'lgan.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

Ishankulova Gavxar Norkulovna QarDTU dotsenti, q.x.f.f.d (PhD) / Ишанкулова Гавхар Норкуловна доцент Каршинского государственного технического университета, доктор философии по сельскохозяйственным наукам (PhD) / Ishankulova Gavkhar Norkulovna Associate Professor of Karshi State Technical University, Doctor of Philosophy in Agricultural Sciences (PhD)

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Heyne E.G. (Ed.). Wheat and Wheat Improvement. – Madison: American Society of Agronomy, 1987. – 765 p.
 2. Panozzo J.E., Eagles H.A. Cultivar and environmental effects on quality characters in wheat // Australian Journal of Agricultural Research. – 2000. – Vol. 51. – P. 629–636.
 3. FAO. Wheat Production Guide. – Rome: Food and Agriculture Organization, 2018. – 124 p.
 4. Zhuchenko A.A. Adaptive Crop Production. – Moscow: Agrorus, 2004. – 432 p.
 5. CIMMYT. Wheat Program Annual Report. – Mexico City: CIMMYT, 2015. – 98 p.
- Muminov R. va boshqalar. Sug'oriladigan yer sharoitida kuzgi bug'doy yetishtirish texnologiyasi. – Toshkent, 2020. – 156 b.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik

**Small business and private
entrepreneurship**

**Малый бизнес и частное
предпринимательство**

“SAMARQAND VILOYATIDA OILAVIY TADBIRKORLIKNING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA ISTIQBOLLARI”

Togayeva Dilnoza Azamatovna

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ СЕМЕЙНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В САМАРКАНДСКОЙ ОБЛАСТИ

Тогоева Дилноза Азаматовна

DEVELOPMENT TRENDS AND PROSPECTS OF FAMILY ENTREPRENEURSHIP IN SAMARKAND REGION

Togayeva Dilnoza Azamatovna

Received: May 11, 2026 May: May 12, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya. Ushbu maqolada Samarqand viloyatida oilaviy tadbirkorlikning rivojlanish tendensiyalari va uning istiqbollari tahlil qilingan. Tadqiqot davomida hududda faoliyat yuritayotgan oilaviy tadbirkorlik subyektlarining asosiy yo'nalishlari, ularning iqtisodiyot va aholi bandligini ta'minlashdagi o'rni o'rganildi. Shuningdek, davlat tomonidan ko'rsatilayotgan moliyaviy va institutsional qo'llab-quvvatlash choralari, mavjud muammolar hamda ularni bartaraf etish yo'llari tahlil qilindi. Maqolada oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish orqali hududiy iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, daromad manbalarini kengaytirish va ijtimoiy farovonlikni oshirish bo'yicha amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Oilaviy tadbirkorlik, hududiy iqtisodiyot, Samarqand viloyati, kichik biznes, bandlik, davlat qo'llab-quvvatlashi, iqtisodiy rivojlanish, tadbirkorlik subyektlari.

Abstract. This article analyzes the development trends and future prospects of family entrepreneurship in the Samarkand region. The study examines the main areas of activity of family-owned businesses and their role in regional economic development and employment generation. Particular attention is paid to state support mechanisms, including financial and institutional assistance, as well as the key challenges faced by family entrepreneurs. Based on the analysis, practical recommendations are proposed to enhance the sustainability of family entrepreneurship, expand income sources, and improve social welfare in the region.

Keywords. Family entrepreneurship, regional economy, Samarkand region, small business, employment, state support, economic development, family-owned enterprises.

Аннотация. В данной статье анализируются тенденции развития и перспективы семейного предпринимательства в Самаркандской области. В ходе исследования рассмотрены основные направления деятельности субъектов семейного бизнеса, а также их роль в обеспечении занятости населения и развитии региональной экономики. Особое внимание уделено мерам государственной финансовой и институциональной поддержки, существующим проблемам и путям их решения. По результатам исследования разработаны практические рекомендации, направленные на устойчивое развитие семейного предпринимательства, расширение источников доходов и повышение уровня социального благосостояния в регионе.

Ключевые слова. Семейное предпринимательство, региональная экономика, Самаркандская область, малый бизнес, занятость населения, государственная поддержка, экономическое развитие, субъекты семейного бизнеса.

KIRISH

Bozor iqtisodiyoti sharoitida aholi bandligini ta'minlash, daromadlar barqarorligini oshirish hamda

hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini jadallashtirishda oilaviy tadbirkorlik muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, kichik biznes va xususiy

tadbirkorlikning asosiy bo'g'ini hisoblangan oilaviy tadbirkorlik aholi tashabbuskorligini oshirish, mahalliy resurslardan samarali foydalanish va kambag'allikni qisqartirishda samarali mexanizm sifatida namoyon bo'lmoqda.

Samarqand viloyati iqtisodiy salohiyati, qulay geografik joylashuvi, boy mehnat resurslari hamda tarixan shakllangan hunarmandchilik va xizmat ko'rsatish an'analari bilan oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish uchun keng imkoniyatlarga ega hududlardan biri hisoblanadi. Viloyatda so'nggi yillarda davlat tomonidan oilaviy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan imtiyozli kreditlar, subsidiya va tashkiliy-huquqiy mexanizmlarning joriy etilishi ushbu sohada ijobiy o'sish tendensiyalarini yuzaga keltirdi.

Shu bilan birga, oilaviy tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy resurslarga kirish imkoniyatlari, boshqaruv ko'nikmalari, innovatsion faoliyatni joriy etish hamda mahsulot va xizmatlar raqobatbardoshligini oshirish bilan bog'liq muammolar ham mavjud. Mazkur holatlar Samarqand viloyatida oilaviy tadbirkorlikning rivojlanish tendensiyalarini chuqur tahlil qilish va uning istiqbollarini aniqlashni dolzarb masalaga aylantiradi. Ushbu mavzu doirasida oilaviy tadbirkorlikni yanada rivojlantirishga qaratilgan taklif va tavsiyalar ishlab chiqish hududiy iqtisodiyotni barqaror rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

Samarqand viloyatida oilaviy tadbirkorlik aholining bandligini ta'minlash va daromad manbalarini diversifikatsiya qilishda muhim rol o'ynab kelmoqda. Viloyatda oilaviy tadbirkorlik asosan qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlash, hunarmandchilik, savdo, xizmat ko'rsatish hamda chorvachilik yo'nalishlarida faol rivojlanmoqda. Ushbu sohalar hududning tabiiy-iqtisodiy imkoniyatlari va tarixiy an'alariga mosligi bilan ajralib turadi.

So'nggi yillarda davlat tomonidan qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar, xususan, oilaviy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan dasturlar Samarqand viloyatida mazkur faoliyat turining kengayishiga ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Imtiyozli kreditlar, soliq yengilliklari va subsidiya mexanizmlari natijasida ko'plab oilalar tadbirkorlik faoliyatini yo'lga qo'yish imkoniyatiga ega bo'ldi. Bu esa yangi ish o'rinlarining yaratilishiga va aholi farovonligining oshishiga xizmat qilmoqda.

Shu bilan birga, oilaviy tadbirkorlik subyektlarining aksariyati kichik hajmda faoliyat yuritayotgani, texnologik jihatdan yetarli darajada rivojlanmagani va bozor infratuzilmasiga to'liq integratsiyalanmagani ularning iqtisodiy samaradorligini cheklab qo'ymoqda.

TAHLIL VA NATIJALAR

Samarqand viloyatida oilaviy tadbirkorlik rivojlanishida bir qator ijobiy tendensiyalar kuzatilmoqda. Avvalo, oilaviy tadbirkorlik subyektlari sonining yil sayin ortib borishi hududda tadbirkorlik muhitining yaxshilanayotganidan dalolat beradi. Ayniqsa, yoshlar va xotin-qizlar ishtirokidagi oilaviy biznes loyihalarining ko'payishi ijtimoiy ahamiyatga ega tendensiya sifatida e'tirof etiladi.

Ikkinchidan, oilaviy tadbirkorlik faoliyatida mahsulot va xizmatlar turlarining diversifikatsiyalanishi

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

kuzatilmoqda. An'anaviy sohalar bilan bir qatorda, zamonaviy xizmatlar, turizmga oid xizmatlar, milliy hunarmandchilik mahsulotlarini ishlab chiqarish va onlayn savdo yo'nalishlari rivojlanmoqda. Bu esa oilaviy biznesning bozor talablariga moslashuvchanligini oshirmoqda.

Uchinchidan, raqamli texnologiyalardan foydalanish darajasi asta-sekin ortib bormoqda. Ayrim oilaviy tadbirkorlik subyektlari elektron savdo platformalari va ijtimoiy tarmoqlar orqali o'z mahsulotlarini realizatsiya qilishni yo'lga qo'ymoqda. Biroq bu jarayon hali keng miqyosda joriy etilmagan bo'lib, axborot texnologiyalari bo'yicha bilim va ko'nikmalar yetishmasligi asosiy muammo bo'lib qolmoqda.

Samarqand viloyatida oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishda qator muammolar mavjud. Jumladan, moliyaviy resurslarga cheklangan kirish, kredit garovlari bilan bog'liq muammolar, biznesni boshqarish va marketing bo'yicha yetarli bilimlarning yo'qligi oilaviy tadbirkorlikning barqaror rivojlanishiga to'sqinlik qilmoqda. Shuningdek, ishlab chiqarilayotgan mahsulotlarning raqobatbardoshligini oshirish, sifat standartlariga moslashtirish va tashqi bozorlarga chiqish masalalari dolzarb bo'lib qolmoqda.

Samarqand viloyatida oilaviy tadbirkorlikning rivojlanish holatini tahlil qilish jarayonida ushbu sohaning hududiy ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni tobora ortib borayotganini ko'rish mumkin. Oilaviy tadbirkorlik subyektlari, avvalo, aholini o'zini-o'zi band qilishning samarali shakli sifatida namoyon bo'lib, mehnat bozoridagi bosimni kamaytirishga xizmat qilmoqda.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, viloyatda oilaviy tadbirkorlikning asosiy qismi qishloq hududlariga to'g'ri keladi. Bu holat qishloq joylarda sanoat korxonalari va yirik ish beruvchilarning yetishmasligi bilan izohlanadi. Oilaviy biznes asosan kichik hajmda tashkil etilgan bo'lib, ishlab chiqarish quvvatlari cheklangan, texnik va texnologik ta'minot darajasi pastligicha qolmoqda. Natijada ishlab chiqarilayotgan mahsulotlarning tannarxi nisbatan yuqori bo'lib, raqobatbardoshlik darajasi yetarli emas.

Moliyaviy ko'rsatkichlar tahlili shuni anglatadiki, oilaviy tadbirkorlik subyektlarining aksariyati o'z faoliyatini imtiyozli kreditlar hisobiga boshlamoqda. Biroq kredit mablag'laridan foydalanish samaradorligi barcha subyektlarda bir xil emas. Ba'zi hollarda biznes-rejalarning puxta ishlab chiqilmagani, bozor talabining yetarlicha o'rganilmagani kredit resurslarining maqsadsiz sarflanishiga olib kelmoqda. Bu esa oilaviy biznesning qisqa muddat ichida faoliyatini to'xtatishiga sabab bo'lishi mumkin.

Bandlik nuqtayi nazaridan olib qaralganda, oilaviy tadbirkorlik har bir xo'jalik doirasida kamida 2–5 nafar ish o'rnini yaratishga xizmat qilmoqda. Ayniqsa, xotin-qizlar va yoshlarning mehnat faoliyatiga jalb etilishi ijobiy ijtimoiy natija sifatida baholanadi. Shu bilan birga, mehnat unumdorligi pastligi va zamonaviy boshqaruv usullarining yetishmasligi sababli yaratilayotgan ish o'rinlari barqarorligi har doim ham ta'minlanmayapti.

Hududlar kesimida olib borilgan tahlillar Samarqand shahri va yirik tumanlarda oilaviy tadbirkorlik nisbatan faol rivojlanayotganini, chekka hududlarda esa infratuzilma, logistika va bozor imkoniyatlarining cheklanganligi sababli sustroq ekanini ko'rsatadi. Bu esa hududlararo iqtisodiy tafovutlarni kamaytirish uchun manzilli qo'llab-quvvatlash choralari kuchaytirish zarurligini anglatadi.

Umuman olganda, tahlil natijalari Samarqand viloyatida oilaviy tadbirkorlik rivojlanishi uchun yetarli

imkoniyatlar mavjudligini, biroq mavjud resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish, boshqaruv va marketing ko'nikmalarini rivojlantirish hamda innovatsion yondashuvlarni joriy etish dolzarb vazifa bo'lib qolayotganini ko'rsatadi. Ushbu omillarni hisobga olgan holda ishlab chiqiladigan taklif va tavsiyalar oilaviy tadbirkorlikning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

1-jadval

2020–2024-yillarda Samarqand viloyatida oilaviy tadbirkorlik rivojlanish ko'rsatkichlari

Yillar	Oilaviy tadbirkorlik subyektlari soni (mingta)	Yaratilgan ish o'rinlari (mingta)	Ishlab chiqarilgan mahsulot va xizmatlar hajmi (mlrd so'm)
2020	18,5	42,0	1 250
2021	20,3	46,8	1 520
2022	22,7	52,4	1 890
2023	25,1	58,6	2 340
2024	27,4	64,9	2 980

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, 2020–2024-yillar davomida Samarqand viloyatida oilaviy tadbirkorlik subyektlari soni barqaror o'sish tendensiyasiga ega bo'lgan. Xususan, 2020-yilda 18,5 mingta bo'lgan oilaviy tadbirkorlik subyektlari soni 2024-yilga kelib 27,4 mingtagacha yetgan. Bu esa besh yil davomida qariyb **1,5 barobar o'sish** kuzatilganini anglatadi.

Yaratilgan ish o'rinlari soni ham yillar kesimida mutanosib ravishda oshib borgan. 2020-yilda 42 mingta ish o'rni yaratilgan bo'lsa, 2024-yilda ushbu ko'rsatkich 64,9 mingtagacha yetgan. Mazkur holat oilaviy tadbirkorlikning aholi bandligini ta'minlashdagi muhim rolini tasdiqlaydi. Ayniqsa, qishloq hududlarida va ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlar orasida oilaviy biznesning bandlik manbai sifatidagi ahamiyati ortib bormoqda.

Ishlab chiqarilgan mahsulot va xizmatlar hajmi tahlili ham ijobiy dinamikani ko'rsatadi. 2020-yilda 1 250 mlrd so'mni tashkil etgan ushbu ko'rsatkich 2024-yilda 2980 mlrd so'mga yetgan. Bu esa oilaviy tadbirkorlikning nafaqat son jihatdan, balki iqtisodiy samaradorlik nuqtayi nazaridan ham rivojlanib borayotganini ko'rsatadi.

Shu bilan birga, jadval tahlili shuni ko'rsatadiki, subyektlar sonining o'sishi ishlab chiqarish hajmining o'sishiga nisbatan biroz tezroq kechmoqda. Bu esa ayrim oilaviy tadbirkorlik subyektlarida ishlab chiqarish quvvatlaridan to'liq foydalanilmayotganini va mehnat unumdorligini oshirish zarurligini anglatadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari Samarqand viloyatida oilaviy tadbirkorlik hududiy iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismi sifatida shakllanib borayotganini ko'rsatdi. So'nggi yillarda oilaviy tadbirkorlik subyektlari sonining ortishi, yaratilayotgan ish o'rinlari va ishlab chiqarilayotgan mahsulot hamda xizmatlar hajmining o'sishi ushbu sohada ijobiy rivojlanish tendensiyalari

mavjudligini tasdiqlaydi. Oilaviy tadbirkorlik, ayniqsa, qishloq hududlarida aholi bandligini ta'minlash, daromad manbalarini kengaytirish va ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Biroq tahlillar shuni ko'rsatadiki, oilaviy tadbirkorlik subyektlarining aksariyati kichik hajmda faoliyat yuritmoqda, ishlab chiqarish quvvatlari va texnologik darajasi pastligicha qolmoqda. Moliyaviy resurslarga kirish imkoniyatlarining cheklanganligi, marketing va boshqaruv ko'nikmalarining yetishmasligi hamda raqamli texnologiyalardan foydalanish darajasining pastligi ushbu sohaning to'liq salohiyatini ro'yobga chiqarishga to'sqinlik qilmoqda.

Umuman olganda, Samarqand viloyatida oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish uchun zarur iqtisodiy, mehnat va institutsional imkoniyatlar mavjud bo'lib, mazkur sohani tizimli qo'llab-quvvatlash orqali uning hududiy iqtisodiyotga qo'shayotgan hissasini yanada oshirish mumkin.

Samarqand viloyatida oilaviy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish va uning samaradorligini oshirish maqsadida quyidagi taklif va tavsiyalarni amalga oshirish maqsadga muvofiq deb hisoblayman.

1. Moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirish

Oilaviy tadbirkorlik subyektlari uchun imtiyozli kreditlar hajmini oshirish, garov talablarini soddalashtirish hamda mikromoliyalashtirish tizimini kengaytirish zarur.

2. Kasbiy va tadbirkorlik ko'nikmalarini rivojlantirish

Oilaviy tadbirkorlar uchun biznes-rejalashtirish, marketing, moliyaviy boshqaruv va raqamli savdo yo'nalishlarida qisqa muddatli o'quv kurslarini tashkil etish lozim.

3. Innovatsion va raqamli texnologiyalarni joriy etish

Oilaviy tadbirkorlik subyektlarini elektron savdo

platformalari, onlayn to'lov tizimlari va raqamli marketing vositalaridan foydalanishga rag'batlantirish muhim ahamiyatga ega.

4. Kooperatsiya va klaster tizimini rivojlantirish Bir xil yo'nalishda faoliyat yuritayotgan oilaviy tadbirkorlik subyektlarini kooperatsiya asosida birlashtirish orqali ishlab chiqarish hajmi va mahsulot sifati oshirilishi mumkin.

5. Hududiy yondashuvni kuchaytirish Chekka va kam rivojlangan hududlarda oilaviy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash bo'yicha manzilli dasturlar ishlab chiqish hududlararo iqtisodiy tafovutlarni kamaytirishga xizmat qiladi.

6. Eksportga yo'naltirilgan oilaviy biznesni qo'llab-quvvatlash Mahsulotlarni sertifikatlash, brendlash va tashqi bozorlarga chiqarish jarayonlarida oilaviy tadbirkorlarga amaliy yordam ko'rsatish zarur.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

Togayeva Dilnoza Azamatovna Toshkent axborot texnologiyalari universiteti Samarqand filiali "Gumanitar va jtimoiy fanlar" kafedrasida dotsenti v.b., PhD / Тогаева Дилноза Азаматовна PhD, и.о. доцента кафедры «Гуманитарные и социальные науки» Самаркандского филиала Ташкентского университета информационных технологий / Togayeva Dilnoza Azamatovna PhD, Acting Associate Professor, Department of Humanities and Social Sciences Samarkand Branch of Tashkent University of Information Technologies

E-mail: togayevadilnoza44@gmail.com

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida"gi Farmoni.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishga oid qaror va farmonlari.
4. O'zbekiston Respublikasining "Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni.
5. O'zbekiston Respublikasining "Oilaviy tadbirkorlik to'g'risida"gi Qonuni.
6. Xolmo'minov Sh.R., G'ulomov S.S. Tadbirkorlik faoliyati asoslari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020.
7. Abdullayev Yo., Karimov B. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
8. Rasulov A., To'xtasinov D. Hududiy iqtisodiyot va tadbirkorlik. – Toshkent, 2021.
9. Qodirov A. Oilaviy biznesni rivojlantirishning iqtisodiy mexanizmlari. – Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2022.
10. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi ma'lumotlari.
11. Samarqand viloyati Statistika boshqarmasi rasmiy hisobotlari.
12. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi ma'lumotlari.
13. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligining rasmiy sayti.
14. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligining rasmiy sayti.
15. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy veb-sayti.

ANDJON VILOYATIDA AYOLLAR TADBIRKORLIGINI RIVOJLANTIRISH BO‘YICHA AMALGA OSHIRILAYOTGAN DASTURLAR VA INSTITUTLAR FAOLIYATINING TAHLILI

Xusanova Zulfiya Rahmatullaevna

АНАЛИЗ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРОГРАММ И ИНСТИТУТОВ, РЕАЛИЗУЕМЫХ ПО РАЗВИТИЮ ЖЕНСКОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В АНДИЖАНСКОЙ ОБЛАСТИ

Хусанова Зулфия Рахматуллаевна

ANALYSIS OF PROGRAMMES AND INSTITUTIONS IMPLEMENTED FOR THE DEVELOPMENT OF WOMEN'S ENTREPRENEURSHIP IN ANDIJAN REGION

Khusanova Zulfiya Rahmatullayevna

Received: May 3, 2026 Revised: May 12, 2026 Accepted: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya. Ushbu maqolada Andijon viloyatida ayollar tadbirkorligini rivojlantirishga qaratilgan davlat dasturlari va institutlar faoliyati ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda Andijon viloyati statistika boshqarmasining asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar hajmi, o'sish sur'atlari va moliyalashtirish manbalari tarkibi bo'yicha rasmiy ma'lumotlari, shuningdek O'zbekiston Respublikasi Prezidentining tegishli farmon va qarorlari asos sifatida olingan. Tadqiqot natijalari dasturlar qamrovini kengaytirish, moliyalashtirish manbalari tarkibini optimallashtirish va hududlar kesimida monitoring tizimini joriy etish zarurligini ko'rsatmoqda.

Kalit so'zlar: ayollar tadbirkorligi, dasturlar tahlili, institutlar faoliyati, Andijon viloyati, asosiy kapital investitsiyalari, moliyalashtirish manbalari, davlat siyosati, kichik biznes.

Аннотация. В данной статье научно проанализирована деятельность государственных программ и институтов, направленных на развитие женского предпринимательства в Андижанской области. В качестве информационной базы использованы официальные данные Управления статистики Андижанской области об объемах освоенных инвестиций в основной капитал, темпах роста и структуре источников финансирования, а также соответствующие указы и постановления Президента Республики Узбекистан. Результаты исследования свидетельствуют о необходимости расширения охвата программ, оптимизации структуры источников финансирования и внедрения системы мониторинга в разрезе районов.

Ключевые слова: женское предпринимательство, анализ программ, деятельность институтов, Андижанская область, инвестиции в основной капитал, источники финансирования, государственная политика, малый бизнес.

Annotation. This article provides a scientific analysis of the activities of state programmes and institutions aimed at developing women's entrepreneurship in Andijan region. The study is based on official data from the Statistical Department of Andijan Region on the volume of investments in fixed capital, growth rates and the structure of financing sources, as well as relevant decrees and resolutions of the President of the Republic of Uzbekistan. The research findings indicate the need to expand programme coverage, optimise the structure of financing sources and introduce a district-level monitoring system.

Keywords: women's entrepreneurship, programme analysis, institutional activities, Andijan region, fixed capital investment, financing sources, state policy, small business.

KIRISH

Ayollar tadbirkorligini rivojlantirish muammosi zamonaviy iqtisodiyot fanining dolzarb yo'nalishlaridan biri sifatida tobora ko'proq e'tibor qozonmoqda. Ayollar ishtirokidagi tadbirkorlik faoliyati nafaqat individual daromadni, balki mahalliy iqtisodiyotning umumiy raqobatbardoshligini, ish o'rinlari sonini va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi. Shu sababli ko'plab mamlakatlar ayollar tadbirkorligini rag'batlantirishni milliy iqtisodiy siyosatning ustuvor yo'nalishi sifatida belgilayapti. Ushbu yo'nalishda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 — 2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida 28 yanvar 2022 yildagi PF-60-sonli Farmoni [1] doirasida izchil davlat siyosatini amalga oshirmoqda.

Biroq davlat siyosatining samarali amalga oshirilishi faqat qonunchilik me'yorlari va moliyaviy resurslar bilan cheklanmaydi. Asosiy savol — ushbu siyosatni bevosita amalga oshirayotgan dasturlar va institutlarning hududiy darajada qanchalik samarali ishlashidadir. Andijon viloyati bu jihatdan alohida tadqiqot ob'ekti sifatida ahamiyatga ega. Viloyat O'zbekistonning eng zich aholi va sanoat jihatdan rivojlangan hududlaridan biri bo'lib, 2024-yil holatiga aholi soni 3 milliondan ziyod kishini tashkil etadi. Andijon viloyati statistika boshqarmasining rasmiy ma'lumotlariga ko'ra, asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar hajmi 2020-yildagi 9 622,6 mlrd so'mdan 2024-yilda 28 667,9 mlrd so'mga yetgan, ya'ni to'rt yil ichida uch barobarga oshgan. Shu bilan birga, viloyatda tadbirkor ayollar rahbarligidagi kichik korxona va mikrofirmalar soni atigi 2 011 tani tashkil etib, iqtisodiy salohiyat bilan ayollar tadbirkorligi darajasi o'rtasida sezilarli tafovut mavjud. Moliyalashtirish manbalari tarkibiga ko'z tashlasak, 2024-yilda investitsiyalarning 83,7 foizi jalb qilingan mablag'lar, shundan 77,9 foizi chet el investitsiyalari hisobiga o'zlashtirilgan, bank kreditlarining ulushi esa atiga 1,2 foizni tashkil etgan [2]. Bu holat dasturlar samaradorligini tahlil qilish zarurligini yanada tasdiqlaydi.

Tadqiqotning maqsadi Andijon viloyatida ayollar tadbirkorligini rivojlantirishga qaratilgan dasturlar va institutlar faoliyatini faqat rasmiy statistik ma'lumotlar asosida tahlil qilish, ularning hududiy xususiyatlarini aniqlash va takomillashtirish yo'nalishlarini ilmiy asoslashdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Ayollar tadbirkorligini rivojlantirish masalasi so'nggi yillarda jahon iqtisodiyotida gender tengligini ta'minlash, bandlikni oshirish va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishning muhim yo'nalishlaridan biri sifatida keng tadqiq qilinmoqda. Xalqaro tashkilotlar, xususan, Jahon banki, BMT Taraqqiyot Dasturi (UNDP) va Xalqaro mehnat tashkiloti tadqiqotlarida ayollar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash ijtimoiiy barqarorlikni mustahkamlash va mahalliy iqtisodiy rivojlanishni ta'minlovchi muhim mexanizm sifatida baholanadi [9].

Jahon bankining "Gender Equality Analysis in Uzbekistan 2024" nomli tadqiqotida O'zbekistonda gender tengligi sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar tahlil qilinib, ayollarning iqtisodiy faolligi va tadbirkorlikdagi ishtiroki erkaklarga nisbatan pastroq

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

darajada ekanligi qayd etilgan [9]. Tadqiqotda kredit resurslariga kirish imkoniyatining cheklanganligi, garov ta'minoti muammolari va moliyaviy infratuzilmaning yetarlicha moslashmaganligi ayollar tadbirkorligini rivojlantirishdagi asosiy to'siqlar sifatida ko'rsatilgan.

Mahalliy ilmiy tadqiqotlarda ham ayollar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlashning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari keng yoritilgan. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-60-son Farmoni asosida ishlab chiqilgan ilmiy ishlarda xotin-qizlarning iqtisodiy faolligini oshirish, ularni kichik biznes va oilaviy tadbirkorlikka keng jalb etish "Yangi O'zbekiston" taraqqiyot strategiyasining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida talqin qilinadi [1]. Ushbu Farmon doirasida ayollarni kasb-hunarga o'qitish, imtiyozli kreditlar bilan ta'minlash va hududiy dasturlar orqali qo'llab-quvvatlash mexanizmlari shakllantirilgan.

Andijon viloyati hududlarini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishga qaratilgan "yo'l xaritalari" doirasida ham ayollar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash masalasiga alohida e'tibor qaratilgan [7]. Ushbu qarorda oilaviy tadbirkorlikni kengaytirish, yangi ish o'rinlarini yaratish va xotin-qizlarning iqtisodiy mustaqilligini ta'minlash bo'yicha aniq vazifalar belgilangan. Ilmiy ishlarda qayd etilishicha, hududiy dasturlarning samaradorligi ko'p jihatdan moliyaviy resurslarning taqsimlanishi va institutlarning hududiy xususiyatlarga moslashuviga bog'liqdir.

O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida tayyorlangan tahlillarda tadbirkor ayollarning hududlar kesimidagi faolligi yoritilgan bo'lib, unda ayollar rahbarligidagi kichik korxonalarning soni va ularning iqtisodiy ulushi tahlil qilingan [8]. Ushbu ma'lumotlar Andijon viloyatida ayollar tadbirkorligi salohiyati yuqori ekanligini, biroq uning mavjud iqtisodiy imkoniyatlarga nisbatan yetarli darajada rivojlanmaganligini ko'rsatadi.

Andijon viloyati statistika boshqarmasining investitsiyalar hajmi va moliyalashtirish manbalari bo'yicha rasmiy ma'lumotlari hududda investitsion muhitda sezilarli o'sish kuzatilayotganini tasdiqlaydi [2;3;5]. Xususan, 2020–2025-yillar davomida asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalarning keskin oshishi viloyat iqtisodiyotining faol rivojlanayotganini ko'rsatadi. Biroq ilmiy tahlillarda investitsiyalar hajmining oshishi har doim ham ayollar tadbirkorligi rivojlanishiga bevosita ta'sir etmasligi, asosiy muammo investitsiyalarning qaysi manbalar hisobiga shakllanayotganligida ekanligi ta'kidlanadi.

Iqtisodiy adabiyotlarda kichik biznesni rivojlantirishda bank kreditlari va davlat subsidiyalari eng muhim moliyaviy mexanizm sifatida baholanadi. Shu nuqtai nazardan, Andijon viloyatida bank kreditlari ulushining 2021-yildagi 6,8 foizdan 2025-yilda 1,2 foizga tushib ketishi ilmiy jihatdan jiddiy muammo sifatida qaralmoqda [5]. Bu holat ayollar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash dasturlarining moliyaviy mexanizmlari yetarli darajada samarali ishlamayotganini ko'rsatadi.

Shuningdek, ilmiy tadqiqotlarda industrial zonalar va kichik sanoat hududlarining ayollar tadbirkorligini rivojlantirishdagi o'rni alohida qayd etilgan. Paxtaobod va Oltinko'l tumanlaridagi

Qarshi davlat texnika universiteti

to'qimachilik va kichik sanoat zonalarini ayollar eng faol ishlaydigan sohalar hisoblanadi. Biroq ushbu hududlarda ayollar tomonidan tashkil etilgan korxonalarning ulushi bo'yicha alohida statistik ma'lumotlarning yetarli emasligi mavjud tizimning zaif jihatlaridan biri sifatida ko'rsatiladi [6].

Yuqoridagi ilmiy manbalar va rasmiy statistik ma'lumotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda, jumladan Andijon viloyatida ayollar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash bo'yicha keng qamrovli dasturlar va institutlar tizimi shakllangan. Biroq ushbu tizimning hududiy samaradorligi, investitsiyalarning ayollar tadbirkorligiga qanchalik ta'sir qilayotgani va dasturlarning haqiqiy iqtisodiy natijalari ilmiy jihatdan yetarlicha chuqur o'rganilmagan. Shu sababli Andijon viloyati misolida ayollar tadbirkorligini rivojlantirish bo'yicha dasturlar va institutlar faoliyatini kompleks tahlil qilish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega hisoblanadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot metodologiyasi sifatida hujjatli tahlil, statistik tahlil, qiyosiy tahlil hamda tizimli yondashuv metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida Andijon

viloyati statistika boshqarmasining 2020–2025-yillarga oid rasmiy statistik ma'lumotlari, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti farmon va qarorlari hamda normativ-huquqiy hujjatlar tahlil qilindi. Hududlar kesimida investitsiyalar hajmi, o'sish sur'atlari va moliyalashtirish manbalari o'zaro qiyosiy tahlil asosida baholandi. Shuningdek, ayollar tadbirkorligini rivojlantirishga qaratilgan dasturlar samaradorligi tizimli yondashuv asosida o'rganilib, mavjud muammolar va ularni takomillashtirish yo'nalishlari ilmiy jihatdan asoslandi.

Muhokama va natijalar. Ayollar tadbirkorligini rivojlantirish dasturlarining samarali ishlashi uchun qulay investitsiya muhiti zarur asos hisoblanadi. Bu nuqtai nazardan Andijon viloyatida so'nggi yillarda yuz bergan o'zgarishlar alohida ahamiyatga ega. Andijon viloyati statistika boshqarmasining rasmiy ma'lumotlariga ko'ra, 2020–2025-yillar davomida asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar barqaror o'sish tendensiyasini namoyish etmoqda. Quyidagi jadvalda viloyat tumanlari kesimida ushbu ko'rsatkichlarning to'liq dinamikasi aks ettirilgan.

1-jadval.

Andijon viloyati tumanlarida asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar hajmi (mlrd so'm, joriy narxlarda)[3]

Hudud	2020	2021	2022	2023	2024	2025 (yan-dek)*
Andijon viloyati (jami)	9 622,6	11 176,6	14 339,8	18 639,1	28 667,9	32 909,9
Andijon shahri	2 448,2	2 541,6	3 017,2	3 475,1	3 440,0	4 994,7
Xonobod shahri	164,0	175,2	310,9	196,0	780,1	869,4
Andijon tumani	528,2	660,2	844,2	1 035,1	3 755,8	5 440,0
Oltinko'l tumani	1 361,6	604,2	1 111,6	676,7	1 422,8	2 400,9
Asaka tumani	987,2	2 539,7	1 958,9	1 087,6	4 221,0	1 592,1
Buloqboshi tumani	345,0	340,3	1 685,7	6 470,2	4 882,1	2 836,8
Paxtaobod tumani	390,5	346,1	484,5	550,0	1 015,3	1 648,5
Shahrixon tumani	252,1	324,9	646,8	762,3	880,8	1 598,8
Xo'jaobod tumani	1 051,1	1 186,7	1 440,2	900,0	1 071,0	2 802,2
Marhamat tumani	311,2	388,3	469,4	527,4	1 387,6	1 534,0
Jalalquduq tumani	402,8	322,0	486,9	653,9	895,0	1 571,9
Baliqchi tumani	209,3	510,4	546,7	707,3	1 399,0	1 442,7
Qo'rg'on tepa tumani	581,9	586,2	560,5	785,8	1 011,9	1 168,3
Izboskan tumani	276,1	292,1	314,0	347,6	841,7	911,4
Ulug'nor tumani	141,2	146,1	232,6	269,6	777,2	948,9
Bo'ston tumani	172,2	212,6	229,8	194,5	886,7	1 149,3

*2025-yil yanvar–dekabr, dastlabki ma'lumotlar.

1-jadval tahlili shuni ko'rsatmoqdaki, viloyat bo'yicha jami investitsiyalar hajmi 2020–2024-yillar davomida 9 622,6 mlrd so'mdan 28 667,9 mlrd so'mga, ya'ni 3 barobarga oshgan. 2025-yilda esa bu ko'rsatkich yanada oshib, 32 909,9 mlrd so'mga yetgan. Ayollar tadbirkorligi uchun muhim bo'lgan to'qimachilik va ishlab chiqarish sohalari rivojlangan Paxtaobod tumani 2024-yilda 1 015,3 mlrd so'm investitsiya hajmiga

erishgan bo'lsa, Oltinko'l tumani 1 422,8 mlrd so'mni tashkil etmoqda.

Mutlaq hajmlar bilan birga, o'sish sur'atlari dinamikasi hududlardagi iqtisodiy jarayonlarning tezligini ko'rsatadi. Ayollar tadbirkorligini rivojlantirish dasturlari eng ko'p samarali bo'lishi mumkin bo'lgan hududlarni aniqlash uchun ushbu ko'rsatkich alohida ahamiyatga ega.

2-jadval.

Andijon viloyati tumanlarida asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar o'sish sur'ati (% , oldingi yilga nisbatan) [4]

Hudud/yillar	2021	2022	2023	2024	2025*
Andijon viloyati (jami)	106,0	116,5	121,2	139,4	109,9
Andijon shahri	94,8	107,6	107,5	89,8	138,8
Xonobod shahri	97,6	160,5	58,8	360,8 ↑	106,8
Andijon tumani	114,1	116,2	114,3	329,0 ↑	139,0
Oltinko'l tumani	40,5	167,1	56,6	190,7 ↑	161,9
Asaka tumani	x	69,9	51,6	351,9 ↑	36,0
Buloqboshi tumani	90,1	x	x	68,4	55,5
Paxtaobod tumani	81,0	128,6	105,1	167,5 ↑	155,6
Shahrixon tumani	117,7	181,3	109,7	104,7	172,8
Marhamat tumani	114,0	110,8	104,1	238,5 ↑	105,9
Jalalquduq tumani	73,0	138,6	124,7	124,1	168,3
Baliqchi tumani	x	97,5	120,4	179,3 ↑	98,8
Ulug'nor tumani	94,5	145,2	107,7	261,3 ↑	117,1
Bo'ston tumani	112,7	98,5	78,3	413,3 ↑	124,3
Izboskan tumani	96,6	98,4	102,7	219,4 ↑	103,6

*2025-yil yanvar–dekabr, dastlabki ma'lumotlar. ↑ — yuqori o'sish ko'rsatkichlari

2-jadval tahlili shuni ko'rsatmoqdaki, 2024-yilda investitsiyalar o'sish sur'ati viloyat bo'yicha 139,4 foizni tashkil etgan bo'lsa, alohida tumanlarda bu ko'rsatkich ancha yuqori xususan, Bo'ston tumanida 413,3%, Asaka tumanida 351,9%, Xonobod shahrida 360,8%, Andijon tumanida 329,0%. Ayollar tadbirkorligi bilan bevosita bog'liq to'qimachilik sohasida faol Oltinko'l tumanida

190,7%, Paxtaobod tumanida esa 167,5% o'sish qayd etilgan.

Investitsiya hajmlarining o'sishi o'z-o'zicha yetarli emas — ayollar tadbirkorligini rivojlantirish uchun moliyalashtirishning tarkibi va manbalari hal qiluvchi ahamiyatga ega. Xususan, bank kreditlari va davlat subsidiyalarning ulushi bevosita ayollar tadbirkorligining moliyaviy imkoniyatlarini belgilaydi.

3-jadval.

Andijon viloyatida asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar moliyalashtirish manbalari tarkibi (jami foizda) [5]

Moliyalashtirish manbai	2021-y.	2022-y.	2023-y.	2024-y.	2025-y.
Korxonalar va aholining o'z mablag'lari	37,4	47,6	16,5	16,3	16,5
Jalb qilingan mablag'lar (jami)	62,6	52,4	83,5	83,7	83,5
— davlat byudjeti	8,3	6,3	3,4	4,0	3,4
— bank kreditlari va boshqa qarz mablag'lari	6,8	8,8	1,2	1,2	1,2
— chet el investitsiyalari va kreditlari	45,6	36,3	77,7	77,9	77,7

3-jadval tahlili jiddiy tendensiyaning ko'rsatmoqda, ya'ni 2021–2025-yillar davomida chet el

investitsiyalarining ulushi 45,6 foizdan 77,7 foizga ko'tarilgan, bank kreditlarining ulushi esa 6,8 foizdan 1,2

foizga tushgan. Bu holat ayollar tadbirkorligi uchun eng muhim moliyalashtirish manbai bo'lgan bank kreditlaridan foydalanish imkoniyatining yildan-yilga torayib borayotganini ko'rsatadi.

Tumanlar kesimida moliyalashtirish manbalari tarkibi ham sezilarli farqlanishni namoyon etadi.

Oltinko'l tumanida bank kreditlarining ulushi 5,6 foizni tashkil etib, viloyat o'rtachasidan (1,2%) yuqori bo'lib, ushbu tuman namuna sifatida o'rganilishi zarurligini ko'rsatadi.

4-jadval.

Andijon viloyatining ayrim tumanlarida investitsiyalar moliyalashtirish manbalari (% , 2025-yil yanvar-dekabr)[6]

Shahar va tumanlar	O'z mablag'lari	Davlat byudjeti	Bank kreditlari	Chet el investitsiyalari
Andijon viloyati (o'rt)	16,5	3,4	1,2	77,7
Andijon shahri	28,9	6,9	2,1	56,7
Oltinko'l tumani	22,8	3,3	5,6	68,0
Asaka tumani	34,6	5,2	0,2	57,5
Paxtaobod tumani	21,0	0,6	1,3	77,0
Shahrixon tumani	15,5	2,5	0,6	80,1
Xonobod shahri	8,7	1,6	0,3	89,2 ↑

* viloyat o'rtachasidan yuqori bank krediti ulushi.

Investitsiya muhitining tahlilidan so'ng bevosita ayollar tadbirkorligiga qaratilgan dasturlar va institutlarning hududiy ko'rsatkichlari o'rganildi.

5-jadval.

Andijon viloyatida ayollar tadbirkorligini rivojlantirish dasturlari va institutlarining asosiy ko'rsatkichlari[7,8]

Dastur / Institut	Qamrov / Natija	Moliyaviy hajm	Huquqiy asos
«Ayollar daftari» tizimi	91 000 nafar+ ko'mak oldi	—	SQ-876-IV, 2024
Oilaviy tadbirkorlik dasturi	47 600+ loyiha moliyalashtirildi	876,4 mlrd so'm	SQ-876-IV, 2024
«Hamroh» dasturi	3 000 loyiha qo'llab-quvvatlandi	1 trln so'm	PF-60, 2022
Hududiy bandlik dasturi	532 000 kishining bandligi	—	SQ-876-IV, 2024
Tadbirkor ayollar korxonalari	2 011 ta faoliyat ko'rsatmoqda	—	stat.uz, 2024
To'qimachilik ind. zonasi (Paxtaobod)	Investitsiya: 1 015,3 mlrd so'm	+167,5% o'sish	Andijon stat.
Kichik sanoat zonasi (Oltinko'l)	Investitsiya: 1 422,8 mlrd so'm	+190,7% o'sish	Andijon stat.
Yangi tashkil etilgan korxonalar (2025 yil)	4294 ta yangi korxona	—	Andijon stat.

5-jadvaldan ko'rinib turibdiki, dasturlarning qamrovi keng va moliyaviy hajmi ulkan. Biroq 91 000 nafar xotin-qizni qamrab olgan «Ayollar daftari» tizimiga nisbatan haqiqiy tadbirkorlik faoliyatiga o'tganlar soni (2 011 ta korxona) o'rtasidagi katta tafovut — taxminan 2,2 foizlik konversiya ko'rsatkichi — dasturlar samaradorligi masalasini ilmiy tahlil qilishni talab etadi.

Tadqiqot natijasidan ko'rinib turibdiki, Andijon viloyatida ayollar tadbirkorligini rivojlantirish bo'yicha dasturlar va institutlar tizimi davlat siyosati darajasida yaxshi shakllantirilgan va moliyaviy jihatdan ta'minlangan. 2024-yilda investitsiyalar hajmining 139,4 foizga o'sishi va bir qator dasturlarga ajratilgan 876,4 mlrd so'm hamda 1 trln so'mlik mablag'lar buning yaqqol dalilidir. Biroq ushbu kuchli moliyaviy zamin ayollar tadbirkorligiga avtomatik tarzda aylanmayapti —

va bu hol quyidagi besh asosiy nomuvofiqlikni yuzaga keltirmoqda. Xususan, fikrimizcha bu nomuvofiqliklar quyidagilardan iborat:

Investitsiyalar o'sishi bilan bank kreditlari ulushi o'rtasidagi teskari nisbat. Investitsiyalar hajmi 2020-yildan 2024-yilgacha 3 barobarga oshgan, bank kreditlarining ulushi esa 6,8 foizdan 1,2 foizga tushgan. Jahon banki (2024)[9] ma'lumotlariga ko'ra, erkaklar biznes krediti olish imkoniyatidan ayollarnikiga nisbatan ikki baravar ko'p foydalanmoqda. Yagona istisno — Oltinko'l tumani bo'lib, u yerda bank kreditlarining ulushi 5,6 foizni tashkil etib, sanoat zonasi asosida kredit olish imkoniyati nisbatan kengayganligini ko'rsatmoqda.

Dasturlar qamrovi bilan haqiqiy natijalar o'rtasidagi tafovut. «Ayollar daftari» tizimi 91 000 nafar xotin-qizni qamrab olgan, ammo faoliyat ko'rsatayotgan tadbirkor ayollar rahbarligidagi korxonalar soni 2 011 tani tashkil etmoqda. Nisbatan hisoblaganda, ro'yxatdagi xotin-qizlarning atiga 2,2 foizi haqiqiy tadbirkorlik sub'ektiga aylangan. Bunday past konversiya ko'rsatkichi dasturlar qamrovini kengaytirish bilan chuqur natija berish o'rtasida balans topilmayotganidan dalolat beradi.

Industrial zonalar va ayollar tadbirkorligi o'rtasidagi sustlashgan aloqa. Paxtaobod tumanidagi to'qimachilik industrial zonasida investitsiyalar 167,5 foizga, Oltinko'l tumanidagi kichik sanoat zonasida esa 190,7 foizga o'sgan. Ushbu zonalar ayollar faol ishtirok etadigan sohalarida joylashgan bo'lsa-da, ayollar tomonidan tashkil etilgan korxonalarning nisbati hududiy statistikada alohida ko'rsatilmayapti. Bu ko'rinmas bog'liqlik industrial zonalar salohiyatini ayollar tadbirkorligiga to'liq uzatishga imkon bermayapti.

Moliyalashtirish manbalari tarkibining hududlar bo'yicha farqlanishi va dasturlar muvofiqligining yetishmasligi. Xonobod shahrida chet el investitsiyalari ulushi 89,2 foizga yetgan, Andijon shahrida esa 56,7 foizni tashkil etmoqda. Har bir tuman o'ziga xos moliyalashtirish tarkibiga ega bo'lsa-da, «Hamroh» yoki oilaviy tadbirkorlik dasturlari tumanlarning moliyaviy xususiyatlarini hisobga olmagan holda yagona formatda amalga oshirilayapti.

2025-yilgi o'sish sur'atining sekinlashuvi va dasturlar barqarorligi masalasi. 2024-yilda bir qator tumanlar rekord ko'rsatkichlarga erishgan — Bo'ston 413,3%, Asaka 351,9%, biroq 2025-yilda ushbu tumanlar keskin pasayish ko'rsatmoqda. Asaka 36,0%, Buloqboshi 55,5%. Bu holat investitsiya o'sishining ayrim hollarda bir martalik omillar bilan bog'liq ekanligini va dasturlar barqaror, uzoq muddatli ta'sirga yo'naltirilishi zarurligini tasdiqlaydi.

Xulosa va tavsiyalar. Andijon viloyatida ayollar tadbirkorligini rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilayotgan dasturlar va institutlar faoliyatini takomillashtirish uchun investitsiya o'sishi samarasini bank kreditlari va davlat subsidiyalari shaklida ayollarga to'g'ridan to'g'ri uzatuvchi mexanizmlarni kuchaytirish, dasturlarni hududiy xususiyatlarga moslashtirilgan holda amalga oshirish va samaradorlikni o'lchash tizimini joriy etish talab etiladi. Viloyatdagi barqaror investitsion o'sish va mavjud moliyaviy dasturlar buning uchun yetarlicha mustahkam iqtisodiy zamin yaratmoqda.

Yuqoridagi besh nomuvofiqlikdan kelib chiqib, quyidagilar tavsiya etildi:

Oltinko'l tumani tajribasini (bank kreditlari ulushi 5,6%) namuna sifatida boshqa tumanlarga joriy etish: viloyat miqyosida ayol tadbirkorlar uchun kafillik fondi tashkil etish va garov talablarini yumshatish.

«Ayollar daftari» tizimidagi 91 000 nafar xotin-qizning tadbirkorlikka o'tish dinamikasini tumanlar kesimida kuzatuvchi maxsus monitoring ko'rsatkichlarini joriy etish.

Paxtaobod (167,5% o'sish) va Oltinko'l (190,7% o'sish) tumanlaridagi industrial zonalarida ayollar uchun imtiyozli yer uchastkasi va arzon ijara shartlarini qonuniy mustahkamlash.

«Hamroh» va oilaviy tadbirkorlik dasturlarini tumanlarning moliyalashtirish manbalari tarkibiga moslashtirilgan holda amalga oshirish, chet el investitsiyalari ulushi yuqori tumanlarda ayollar uchun mahalliy moliyalashtirish kanallarini kengaytirish.

2025-yilda investitsiya o'sishining sekinlashishi kuzatilgan tumanlarda ayollar tadbirkorligini moliyalashtirishni barqarorlashtirish uchun ko'p yillik loyiha shartnomalarini qo'llash va investitsiya tsikllarini dasturlar bilan muvofiqlashtirish.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

Xusanova Zulfiya Rahmatullayevna — Andijon davlat universiteti Menejment kafedrasida dotsenti, PhD / Хусанова Зулфия Рахматуллаевна — PhD, доцент кафедры «Менеджмент» Андижанского государственного университета / Khusanova Zulfiya Rahmatullayevna — PhD, Associate Professor of the Department of Management, Andijan State University
E-mail: xusanova12@gmail.com
ORCID: 0009-0008-9563-8520

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «2022–2026-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirish strategiyasi to'g'risida» PF-60-son Farmoni. 28.01.2022. — lex.uz/docs/-5841077
2. Andijon viloyati statistika boshqarmasi. Asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar hajmi (joriy narxlarda, mlrd so'm, 2010–2026). — andstat.uz
3. Andijon viloyati statistika boshqarmasi. Asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar hajmi (joriy narxlarda, mlrd so'm, 2010–2026). — andstat.uz
4. Andijon viloyati statistika boshqarmasi. Asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar hajmi (joriy narxlarda, mlrd so'm, 2010–2026). — andstat.uz
5. Andijon viloyati statistika boshqarmasi. Moliyalashtirish manbalari bo'yicha asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar tarkibi (jami foizda, 2010–2026). — andstat.uz
6. Andijon viloyati statistika boshqarmasi. Moliyalashtirish manbalari bo'yicha asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar tarkibi (jami foizda, 2010–2026). — andstat.uz
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Andijon viloyati hududlarini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish bo'yicha «yo'l xaritalari»da belgilangan

vazifalar ijrosi to'g'risida SQ-876-IV-son Qarori. 10.02.2024. — lex.uz/docs/-6814362

8. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. «Tadbirkor ayollar qaysi hududda ko'proq

faoliyat yuritmoqda?» 2024. — stat.uz/uz/matbuot-markazi/qo-mita-yangiliklar/56765

9. World Bank. Gender Equality Analysis in Uzbekistan 2024. — Washington D.C.: World Bank, 2024. — worldbank.org

XUSUSIY TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH MUAMMOLARI

G'afurova Lola Ruyiddinovna

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ЧАСТНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

Гафурова Лола Руйиддиновна

PROBLEMS OF PRIVATE ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT

Gafurova Lola Ruyiddinovna

Received: May 8, 2026 May: May 12, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya: Xususiy tadbirkorlik iqtisodiy o'sish va bandlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqola O'zbekistonda xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish yo'lidagi asosiy muammolarni tahlil qilishga bag'ishlangan. Unda qonunchilikdagi to'siqlar, moliyaviy resurslarga kirish cheklovlari va kadrlar yetishmasligi kabi masalalar ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari tadbirkorlik muhitini yaxshilash, investitsiyalarni jalb qilish va innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha takliflarni o'z ichiga oladi. Xususiy sektorni qo'llab-quvvatlash barqaror iqtisodiy taraqqiyotning garovidir

Kalit so'zlar: Xususiy tadbirkorlik, Iqtisodiy rivojlanish, Tadbirkorlik muhiti, Kichik biznes, Investitsiya Muammolar, Islohotlar

Abstract: Private entrepreneurship plays a crucial role in fostering economic growth and ensuring employment. This article is dedicated to analyzing the key challenges hindering the development of private entrepreneurship in Uzbekistan. It examines issues such as regulatory barriers, limited access to financial resources, and a shortage of skilled personnel. The research findings include proposals for improving the business environment attracting investments, and supporting innovation. Supporting the private sector is essential for sustainable economic development

Keywords: Private entrepreneurship, Economic development, Business environment, Small business Investment, Challenges, Reforms, Innovation

Аннотация: Частное предпринимательство играет ключевую роль в стимулировании экономического роста и обеспечении занятости. Данная статья посвящена анализу основных проблем, препятствующих развитию частного предпринимательства в Узбекистане. В ней рассматриваются такие вопросы, как регуляторные барьеры, ограниченный доступ к финансовым ресурсам и нехватка квалифицированных кадров. Результаты исследования включают предложения по улучшению деловой среды, привлечению инвестиций и поддержке инноваций. Поддержка частного сектора является залогом устойчивого экономического развития

Ключевые слова: Частное предпринимательство, Экономическое развитие, Деловая среда, Малый бизнес, Инвестиции, Проблемы, Реформы, Инновации

KIRISH

Zamonaviy iqtisodiyotda xususiy tadbirkorlik barqaror iqtisodiy rivojlanish, aholi bandligini oshirish va daromadlarni ko'paytirishning muhim drayveri sifatida e'tirof etiladi. O'zbekistonning bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayonida ham ushbu sektorning salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarish mamlakat taraqqiyotining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash va uning rivojlanishi uchun qulay shart-sharoitlar yaratish borasida keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan

Prezidentning 2022-yil 9-noyabrdagi farmoni bilan tadbirkorlik faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish, soddalashtirilib, bir qator majburiy talablar bekor qilindi shuningdek, "Tartibga solish qumloq maydoni" maxsus huquqiy rejimi joriy etildi [4]. Bu kabi chora-tadbirlar natijasida biznes muhitida sezilarli ijobiy o'zgarishlar kuzatildi, jumladan, daromadi 1 million dollardan oshgan korxonalar soni 5 mingga ko'paydi va eksport hajmi 30 foizga o'sdi [3]

Biroq, xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishda tizimli muammolar saqlanib qolmoqda. Tadbirkorlarning moliyaviy resurslarga kirish

imkoniyatlari cheklanganligi, tijorat banklari tomonidan, taklif etilayotgan kreditlarning yuqori foiz stavkalari garov talablarining murakkabligi va jarayonlarning byurokratikligi ushbu sektorning o'sishiga to'siq bo'lmoqda [1]. Shuningdek, tadbirkorlar hozirda 60 mingdan ortiq normativ-huquqiy hujjatlar va 40 mingga, yaqin texnik hujjatlar bilan ishlashga majbur bo'lib ularning aksariyati eskirgan yoki qimmatga tushadigan talablarni o'z ichiga oladi [3]. Hukumatning 2025-yilga qadar majburiy talablarni 30 foizga qisqartirish va tadbirkorlik qonunchiligini yagona Kodeksda jamlash rejalari [3], shuningdek, kichik va o'rta biznesning iqtisodiyotdagi rolini oshirishga qaratilgan PF-50-sonli qaror [2] kabi chora-tadbirlar ushbu muammolarning dolzarbligini ko'rsatadi. Ushbu maqola O'zbekistonda xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishga to'siq bo'layotgan asosiy muammolarni chuqur tahlil etish, ularning ildizlarini aniqlash va xalqaro tajriba asosida samarali yechimlar hamda takliflarni ishlab chiqishga qaratilgan.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Xususiy tadbirkorlikning iqtisodiy rivojlanishdagi markaziy o'rni zamonaviy iqtisodiy nazariyalarda keng e'tirof etilgan. Jozef Shumpeterning innovatsiya va "ijodiy vayronkorlik" konsepsiyasidan tortib, zamonaviy o'sish modellarigacha, tadbirkorlik yangi ish o'rinlari yaratish, texnologik taraqqiyotni rag'batlantirish va aholi farovonligini oshirishning asosiy drayveri sifatida qaraladi. O'zbekiston sharoitida bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayonida, ushbu sektorning salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarishga qaratilgan ilmiy izlanishlar va amaliy tavsiyalar tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishga to'siq bo'layotgan muammolar asosan moliyaviy resurslarga kirish imkoniyatlari, tartibga solish muhiti va institutsional salohiyat bilan bog'liq. Moliyaviy cheklovlar tadbirkorlik faoliyatining kengayishiga jiddiy to'siq bo'lib xizmat qiladi. Xususan, tijorat banklari tomonidan kichik biznesni moliyalashtirish amaliyotini takomillashtirishga bag'ishlangan tadqiqotlar, ushbu sektorning barqaror iqtisodiy o'sish, bandlikni oshirish va daromadlarni ko'paytirishdagi muhim rolini ta'kidlaydi [1]. Biroq, ushbu tadqiqotlar banklar tomonidan taklif etilayotgan kreditlarning yuqori foiz stavkalari, murakkab garov talablari, byurokratik jarayonlar va banklarning ehtiyotkorona yondashuvi kabi jiddiy muammolarni aniqlagan. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun foiz stavkalarini pasaytirish, garov talablarini yengillashtirish, raqamli texnologiyalarni joriy etish, davlat-xususiy sheriklikni kengaytirish va ixtisoslashgan bank mahsulotlarini ishlab chiqish taklif etiladi [1]. Bu kabi takliflar tadbirkorlarning moliyaviy resurslarga kirish imkoniyatlarini yaxshilashga xizmat qiladi va mamlakatning barqaror iqtisodiy o'sishiga hissa .qo'shadi.

Tartibga solish muhitining murakkabligi va nomukammalligi ham tadbirkorlik rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi asosiy omillardan biridir. Xalqaro ,konferensiyalarda va ilmiy nashrlarda ta'kidlanishicha tadbirkorlar hozirda 60 mingdan ortiq normativ-huquqiy hujjatlar va 40 mingga yaqin texnik hujjatlar bilan

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

ishlashga majbur bo'lib, ularning aksariyati eskirgan ,yoki qimmatga tushadigan talablarni o'z ichiga oladi [3]. Bu esa biznes yuritish xarajatlarini oshiradi, noaniqlikni .keltirib chiqaradi va korrupsiyaga sharoit yaratadi .Adabiyotlarda tartibga solish yukini kamaytirish qonunchilikni soddalashtirish va unifikatsiya qilish zarurati keng muhokama qilinadi. Xususan, tadbirkorlik qonunchiligini yagona Kodeksda jamlash va kelajakdagi qonunosti hujjatlarining uning qoidalariga muvofiqligini ta'minlash taklifi [3] ushbu yo'nalishdagi muhim qadam sifatida baholanadi. Prezidentning 2022-yil 9-noyabrda farmoni bilan tadbirkorlik faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish soddalashtirilishi, bir qator majburiy talablarning bekor qilinishi va "Tartibga solish qumloq maydoni" maxsus huquqiy rejimining joriy etilishi [4] ushbu muammolarni hal etishga qaratilgan .amaliy choralarning ilmiy asoslanganligini ko'rsatadi .Tartibga solish qumloq maydoni" kabi innovatsion" yondashuvlar, yangi mahsulotlar va xizmatlarni nazorat qilinadigan muhitda sinovdan o'tkazish imkoniyatini berib, tartibga solishning moslashuvchanligini .oshirishga xizmat qiladi.

Kichik va o'rta biznesning iqtisodiyotdagi rolini oshirishga qaratilgan hukumat qarorlari ham adabiyotlarda keng tahlil qilinadi. Masalan, 2025-yil 19-martdagi PF-50-sonli qaror [2] kichik va o'rta biznesni ,rivojlantirish bo'yicha aniq chora-tadbirlarni belgilaydi jumladan, hududlarda loyiha ofislarini tashkil etish va an'anaviy hunarmandchilik hamda ishlab chiqarish sohaslarini rivojlantirishga e'tibor qaratish. Bu kabi ,siyosatlar, mintaqaviy iqtisodiyotlarni jonlantirish mahalliy mahsulotlar ishlab chiqarishni qo'llab-quvvatlash va aholi bandligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega ekanligi ilmiy jamoatchilik tomonidan e'tirof etiladi. Adabiyotlarda bunday maqsadli dasturlarning samaradorligi, ularning amalga oshirilish mexanizmlari va kutilayotgan natijalari bo'yicha turli .nuqtai nazarlar mavjud.

Umuman olganda, mavzuga oid adabiyotlar tahlili xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishning .murakkab va ko'p qirrali jarayon ekanligini ko'rsatadi .Moliyaviy cheklovlar, tartibga solish yukining og'irligi va institutsional nomukammalliklar bu jarayonda asosiy to'siqlar bo'lib qolmoqda. Mavjud tadqiqotlar ushbu muammolarni hal etish bo'yicha umumiy yo'nalishlarni belgilagan bo'lsa-da, O'zbekistonning o'ziga xos sharoitlarini hisobga olgan holda, muammolarning ildizlarini chuqurroq tahlil qilish va xalqaro tajribaga asoslangan, ammo mahalliy kontekstga moslashtirilgan aniq, amaliy takliflarni ishlab chiqish zarurati saqlanib qolmoqda. Ushbu maqola aynan shu bo'shliqni to'ldirishga intiladi, mavjud adabiyotlardagi umumiy yondashuvlarni O'zbekistonning hozirgi iqtisodiy va huquqiy sharoitlari bilan bog'lab, xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishning samarali yo'llarini aniqlashga .qaratilgan.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu maqolaning asosiy maqsadi O'zbekistonda xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishga to'siq bo'layotgan tizimli muammolarni chuqur tahlil qilish, ularning ildiz sabablarini aniqlash va xalqaro tajribaga asoslangan holda samarali yechimlar hamda amaliy takliflarni ishlab chiqishdan iborat. Mazkur maqsadga erishish uchun

kompleks va ko'p bosqichli tadqiqot metodologiyasi qo'llanildi. Tadqiqotning umumiy yondashuvi analitik tavsifiy va qiyosiy tahlil elementlarini o'z ichiga olgan bo'lib, muammolarning nazariy va amaliy jihatlarini har tomonlama o'rganishga qaratilgan.

Tadqiqotning birinchi bosqichida mavjud adabiyotlar, jumladan, ilmiy maqolalar, monografiyalar, konferensiya materiallari va hisobotlar chuqur o'rganildi. Bu bosqichda xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishning iqtisodiy nazariyalari, uning O'zbekiston iqtisodiyotidagi o'rni va ahamiyati, shuningdek, ushbu sohada mavjud muammolar bo'yicha ilmiy jamoatchilikning nuqtai nazarlari sintez qilindi. Adabiyotlar tahlili, ayniqsa, moliyaviy resurslarga kirish imkoniyatlari [1], tartibga solish muhiti [3, 4] va institutsional salohiyat [2] bilan bog'liq muammolarni aniqlashda muhim rol o'ynadi. Bu tahlil tadqiqotning keyingi bosqichlari uchun nazariy asos yaratdi va muammolarning dolzarbligini tasdiqladi.

Ikkinchi bosqichda ma'lumotlar to'plash uchun asosan ikkilamchi manbalardan foydalanildi. Bularga O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasining rasmiy ma'lumotlari, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmon va qarorlari, Vazirlar Mahkamasining tegishli hujjatlari, vazirlik va idoralarning hisobotlari, shuningdek, tijorat banklari va tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga oid statistik ma'lumotlar kiradi. Xususan, 2020-yildan keyingi davrga oid ma'lumotlarga alohida e'tibor qaratildi chunki bu davrda tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash bo'yicha sezilarli islohotlar amalga oshirilgan. Masalan, Prezidentning 2022-yil 9-noyabrda qabul qilgan farmoni [4] va yil 19-martdagi PF-50-sonli qarori [2] kabi-2025 hujjatlar tadbirkorlik muhitini shakllantirishdagi davlat siyosatining asosiy yo'nalishlarini aks ettiruvchi muhim manbalar sifatida o'rganildi. Shuningdek, xalqaro tashkilotlar, jumladan, Jahon banki, Xalqaro valyuta fondi va Yevropa tiklanish va taraqqiyot bankining O'zbekistondagi biznes muhiti, investitsiya iqlimi va tadbirkorlikni rivojlantirishga oid hisobotlari va tavsiyalari ham tahlilga jalb etildi. Bu ma'lumotlar O'zbekistondagi vaziyatni xalqaro standartlar va ko'rsatkichlar bilan qiyoslash imkonini berdi.

Tavsifiy tahlil: Xususiy tadbirkorlik sektorining hozirgi holati, uning iqtisodiyotdagi ulushi, bandlikni ta'minlashdagi roli, shuningdek, moliyaviy resurslarga kirish imkoniyatlari va tartibga solish yukining miqyosi kabi asosiy ko'rsatkichlar tavsiflandi. Bu tahlil muammolarning miqdoriy jihatlarini aniqlashga yordam berdi. Masalan, tadbirkorlar duch kelayotgan 60 mingdan ortiq normativ-huquqiy hujjatlar va 40 mingga yaqin texnik hujjatlar [3] kabi ma'lumotlar muammolarning ko'lamini ko'rsatish uchun ishlatildi.

Qiyosiy tahlil: O'zbekistondagi tadbirkorlik muhiti va uni qo'llab-quvvatlash mexanizmlari rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarining ilg'or tajribalari bilan solishtirildi. Bu tahlil O'zbekiston uchun mos keladigan va samarali bo'lishi mumkin bo'lgan xalqaro amaliyotlarni aniqlashga qaratildi. Xususan, moliyaviy xizmatlarga kirishni yaxshilash, tartibga solish yukini kamaytirish va institutsional islohotlarni amalga oshirish bo'yicha muvaffaqiyatli xalqaro "modellar o'rganildi". Tartibga solish qumloq maydoni

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

kabi innovatsion yondashuvlarning xalqaro [4] tajribadagi o'rni ham tahlil qilindi.

Sabab-oqibat tahlili: Aniq muammolarning ildiz sabablari va ular o'rtasidagi o'zaro bog'liqliklar o'rganildi. Masalan, tijorat banklari tomonidan taklif etilayotgan kreditlarning yuqori foiz stavkalari va murakkab garov talablarining sabablari [1], shuningdek, normativ-huquqiy hujjatlarning ko'pligi va eskirganligining tadbirkorlik faoliyatiga salbiy ta'siri [3] chuqur tahlil qilindi. Bu tahlil muammolarni bartaraf etishga qaratilgan samarali siyosat choralari ishlab chiqish uchun asos bo'ldi.

Siyosat tahlili: Hukumat tomonidan amalga oshirilayotgan islohotlar va qabul qilingan qarorlarning samaradorligi baholandi. Jumladan, tadbirkorlik faoliyatini davlat tomonidan tartibga solishni soddalashtirishga qaratilgan chora-tadbirlar [4] va kichik va o'rta biznesning iqtisodiyotdagi rolini oshirishga qaratilgan PF-50-sonli qaror [2] kabi hujjatlarning amaliy natijalari va kutilayotgan ta'sirlari tahlil qilindi.

To'rtinchi bosqichda, tahlil natijalari asosida O'zbekistonning o'ziga xos sharoitlarini hisobga olgan holda, xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish bo'yicha aniq amaliy va ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqildi. Bu takliflar moliyaviy resurslarga kirishni yaxshilash tartibga solish muhitini soddalashtirish, institutsional salohiyatni mustahkamlash va innovatsion yondashuvlarni joriy etishga qaratilgan.

Tadqiqotning cheklovlari sifatida, asosan ikkilamchi ma'lumotlarga tayanilganligi, ba'zi ma'lumotlarning ochiq manbalarda cheklanganligi va iqtisodiy jarayonlarning dinamik xususiyati tufayli kelajakdagi o'zgarishlarni to'liq bashorat qilish imkoniyatining cheklanganligi qayd etiladi. Shunga qaramay, qo'llanilgan metodologiya O'zbekistonda xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish muammolarini chuqur va har tomonlama o'rganish, shuningdek, ularni hal etish bo'yicha asosli tavsiyalar berish imkonini berdi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Ushbu tadqiqot O'zbekistonda xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishdagi asosiy muammolarni chuqur tahlil qildi. Moliyaviy resurslarga kirishdagi cheklovlar, yuqori foiz stavkalari va murakkab garov talablari, shuningdek, tartibga solish muhitining murakkabligi va eskirgan qonunchilik asosiy to'siqlar ekanligi aniqlandi. Amaldagi islohotlar ijobiy natijalar bergan bo'lsa-da, tizimli yechimlar talab etiladi. Tadqiqot moliyaviy xizmatlarni soddalashtirish qonunchilikni unifikatsiya qilish va innovatsion yondashuvlarni joriy etish orqali tadbirkorlik muhitini yanada takomillashtirish bo'yicha aniq tavsiyalar ishlab chiqdi. Bu choralar barqaror iqtisodiy o'sish va aholi farovonligini oshirishga xizmat qiladi.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

G'afurova Lola Ruyiddinovna QDTU "Innovatsion iqtisodiyot" kafedrasida assistenti / Гафурова Лола Руйиддиновна — ассистент кафедры «Инновационная экономика» Каршинского государственного технического университета / Gafurova Lola Ruyiddinovna — Assistant of the

Qarshi davlat texnika universiteti

Department of “Innovative Economics”, Karshi State Technical University

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Tolametova Z.A., Qulmatov A.J. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish yangi ish joylarini yaratishning muhim omili sifatida. — 2015.

2. Abulqosimov H.P. O‘zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash mexanizmi. — 2018.

3. Ruzieva D.I. Kichik biznesni investitsiyalash bo‘yicha xorij tajribasi va uning o‘ziga xos xususiyatlari. — 2013.

4. Xusainov G‘.L. Kichik biznes subyektlarini kreditlash mexanizmini takomillashtirish imkoniyatlari. — 2016.

5. Davlat-xususiy sheriklik asosida xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishning nazariy asoslari // Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil, 2023-yil, noyabr, www.e-itt.uz.

KICHIK BIZNESNI MOLIYALASHTIRISHDA FINTECH VA KRAUDFANDING MEKANIZMLARIDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI

Xudoyberdiyeva Asila Laziz qizi

ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ФИНТЕХА И КРАУДФАНДИНГА В ФИНАНСИРОВАНИИ МАЛОГО БИЗНЕСА

Худойбердиева Асила

OPPORTUNITIES FOR USING FINTECH AND CROWDFUNDING IN SMALL BUSINESS FINANCING

Khudoyberdieva Asila

Received: May 12, 2026 May: May 17, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya. Mazkur maqolada kichik biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning zamonaviy mexanizmlari sifatida fintech texnologiyalari va kraudfanding platformalarining iqtisodiy ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqotda raqamli moliyaviy texnologiyalar orqali kichik biznes subyektlarining moliyaviy resurslarga kirish imkoniyatlari kengayishi, investitsiya jarayonining tezlashishi hamda kapital jalb qilishning muqobil shakllari o'rganiladi. Shuningdek, blokcheyn texnologiyalari, peer-to-peer kreditlash, raqamli to'lov tizimlari va kraudfanding mexanizmlarining samaradorligi ilmiy manbalar asosida baholanadi. Tadqiqot natijalari innovatsion moliyaviy instrumentlarning kichik biznes rivojida strategik ahamiyatini asoslab beradi.

Kalit so'zlar: kichik biznes, moliyaviy qo'llab-quvvatlash, fintech texnologiyalari, kraudfanding, raqamli moliya, peer-to-peer kreditlash, blokcheyn, investitsiya platformalari, moliyaviy inkluziya, startap ekotizimi.

Аннотация. В данной статье анализируется экономическое значение финтех-технологий и краудфандинговых платформ как современных механизмов финансовой поддержки малого бизнеса. В исследовании рассматриваются расширение доступа субъектов малого бизнеса к финансовым ресурсам посредством цифровых финансовых технологий, ускорение инвестиционных процессов, а также развитие альтернативных форм привлечения капитала. Кроме того, на основе научных источников оценивается эффективность блокчейн-технологий, P2P-кредитования, цифровых платёжных систем и краудфандинговых механизмов. Результаты исследования обосновывают стратегическое значение инновационных финансовых инструментов в развитии малого бизнеса.

Ключевые слова: малый бизнес, финансовая поддержка, финтех-технологии, краудфандинг, цифровые финансы, одноранговое кредитование, блокчейн, инвестиционные платформы, финансовая инклюзия, стартап-экосистема.

Abstract. This article analyzes the economic significance of fintech technologies and crowdfunding platforms as modern mechanisms for supporting small business financing. The study examines how digital financial technologies expand small business access to financial resources, accelerate investment processes, and develop alternative forms of capital attraction. In addition, the effectiveness of blockchain technologies, peer-to-peer lending, digital payment systems, and crowdfunding mechanisms is assessed based on scholarly sources. The findings substantiate the strategic importance of innovative financial instruments in small business development.

Keywords: small business, financial support, fintech technologies, crowdfunding, digital finance, peer-to-peer lending, blockchain, investment platforms, financial inclusion, startup ecosystem.

KIRISH

Zamonaviy iqtisodiy rivojlanish jarayonida kichik biznes va tadbirkorlik subyektlari milliy iqtisodiyotning barqaror o'sishini ta'minlovchi muhim institutsional omillardan biri hisoblanadi. Jahon banki ma'lumotlariga

ko'ra, dunyo miqyosida kichik va o'rta biznes subyektlari global korxonalar sonining qariyb 90 foizini tashkil etadi hamda umumiy bandlikning 50 foizdan ortig'ini ta'minlaydi. Shu bilan birga, rivojlanayotgan davlatlarda yangi ish o'rinlarining 60–70 foizi aynan kichik biznes

sektori hissasiga to'g'ri keladi. Biroq ushbu sektor rivojlanishining asosiy cheklovchi omillaridan biri moliyaviy resurslarga yetarli darajada kirish imkoniyatining mavjud emasligidir.

An'anaviy bank kreditlash tizimi ko'plab hollarda kichik biznes subyektlari uchun murakkab talablar, yuqori foiz stavkalari va uzoq byurokratik jarayonlar bilan xarakterlanadi. Natijada startaplar va yangi tashkil etilgan korxonalar zarur kapitalni jalb qilishda qiyinchiliklarga duch keladi. Xalqaro moliya korporatsiyasi (IFC) tadqiqotlariga ko'ra, rivojlanayotgan mamlakatlarda kichik biznes uchun moliyalashtirish bo'yicha global defitsit 5 trillion AQSh dollaridan ortiq miqdorni tashkil etadi. Ushbu holat iqtisodiy o'sish imkoniyatlarining to'liq amalga oshirilishiga to'sqinlik qilmoqda. Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi moliyaviy bozorlar tuzilmasida tub o'zgarishlarga olib kelmoqda. Ayniqsa, fintech texnologiyalari moliyaviy xizmatlar ko'rsatish jarayonini avtomatlashtirish, tranzaksiya xarajatlarini kamaytirish va investitsiya jarayonini demokratlashtirish imkonini bermoqda. Fintech kompaniyalari tomonidan ishlab chiqilgan raqamli platformalar kichik biznes subyektlariga an'anaviy bank tizimidan tashqari muqobil moliyalashtirish manbalarini taklif etmoqda. Masalan, peer-to-peer kreditlash tizimlari, raqamli investitsiya platformalari va kraudfanding mexanizmlari kapital jalb qilish jarayonini sezilarli darajada soddalashtirmoqda.

Kraudfanding platformalari zamonaviy moliyaviy texnologiyalar asosida shakllangan innovatsion investitsiya mexanizmi bo'lib, u keng jamoatchilik mablag'larini kichik biznes va startap loyihalariga jalb qilish imkonini beradi. Ushbu mexanizm orqali investorlar kichik miqdordagi investitsiyalarni amalga oshirgan holda innovatsion loyihalarni moliyalashtirish jarayonida ishtirok etish imkoniyatiga ega bo'ladi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, global kraudfanding bozori hajmi 2023-yilda 17 milliard AQSh dollaridan ortiq qiymatga yetgan bo'lib, kelgusi yillarda ushbu ko'rsatkichning sezilarli darajada o'sishi prognoz qilinmoqda.

Fintech va kraudfanding tizimlarining rivojlanishi moliyaviy inkluziya darajasini oshirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Raqamli texnologiyalar yordamida geografik cheklovlar kamayadi, kapital jalb qilish jarayoni tezlashadi hamda kichik biznes subyektlari uchun yangi investitsiya imkoniyatlari yaratiladi. Bu jarayon ayniqsa rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda innovatsion tadbirkorlikni rag'batlantirish, startap ekotizimini rivojlantirish va iqtisodiy diversifikatsiyani ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Shu sababli kichik biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning yangi mexanizmlarini ilmiy jihatdan o'rganish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Fintech texnologiyalari va kraudfanding platformalarining iqtisodiy samaradorligini tahlil qilish orqali moliyalashtirish jarayonining yangi institutsional modelini shakllantirish mumkin. Bu esa kichik biznes subyektlarining investitsiya resurslariga kirish imkoniyatlarini kengaytirish hamda innovatsion iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashga xizmat qiladi.

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi kichik biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlashda fintech texnologiyalari va kraudfanding platformalarining

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

iqtisodiy imkoniyatlarini ilmiy jihatdan tahlil qilish hamda ularning amaliy samaradorligini baholashdan iborat. Tadqiqot doirasida raqamli moliyaviy texnologiyalarning nazariy asoslari, global tajriba, moliyalashtirish muammolari va innovatsion yechimlar tizimli ravishda o'rganiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqot kichik biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlashda fintech texnologiyalari va kraudfanding mexanizmlarining iqtisodiy samaradorligini aniqlashga qaratilgan. Tadqiqotning metodologik asosi institutsional iqtisodiyot, raqamli moliya va innovatsion moliyalashtirish nazariyalariga tayanadi. Ushbu yondashuv kichik biznes subyektlarining moliyaviy resurslarga kirish imkoniyatlari, kapital jalb qilish mexanizmlari hamda fintech ekotizimining iqtisodiy rivojlanishdagi rolini tizimli tahlil qilish imkonini beradi.

Tadqiqot jarayonida nazariy tahlil, komparativ tahlil, statistik tahlil, tizimli yondashuv, deduktiv va induktiv usullar, iqtisodiy modellashtirish hamda ekspert baholash metodlaridan foydalanildi. Nazariy tahlil orqali kichik biznesni moliyalashtirish tizimi, raqamli moliya infratuzilmasi va kraudfanding platformalarining iqtisodiy mohiyati ilmiy manbalar asosida o'rganildi. Shuningdek, xalqaro ilmiy maqolalar, tahliliy hisobotlar, moliya institutlari statistik ma'lumotlari va raqamli moliya bozoriga oid materiallar tahlil qilindi.

Komparativ tahlil yordamida AQSh, Buyuk Britaniya, Xitoy va Janubiy Koreya kabi mamlakatlarda fintech va kraudfanding mexanizmlarining kichik biznesni moliyalashtirishdagi samaradorligi o'rganildi. Statistik tahlil jarayonida global fintech bozori, kraudfanding platformalari hajmi, investitsiya oqimlari va kichik biznesni moliyalashtirish darajasi bo'yicha ma'lumotlar tahlil qilindi. Bunda Jahon banki, Xalqaro moliya korporatsiyasi, OECD va boshqa xalqaro tashkilotlarning ochiq ma'lumotlar bazalaridan foydalanildi.

Tizimli yondashuv fintech texnologiyalarini kichik biznesni moliyalashtirish tizimining muhim elementi sifatida ko'rib chiqish imkonini berdi. Deduktiv usul orqali umumiy iqtisodiy nazariyalar asosida innovatsion moliyalashtirish mexanizmlari tahlil qilindi, induktiv usul yordamida esa statistik ma'lumotlar asosida ilmiy xulosalar shakllantirildi.

Iqtisodiy modellashtirish usuli fintech texnologiyalari va kraudfanding platformalarining investitsiya oqimlari, kapital jalb qilish tezligi, moliyalashtirish xarajatlari hamda investitsiya samaradorligiga ta'sirini baholash imkonini berdi. Ekspert baholash usuli orqali esa raqamli moliya bozorining rivojlanish tendensiyalari, fintech platformalarining samaradorligi va kraudfanding mexanizmlarining istiqbollari baholandi.

Umuman olganda, qo'llanilgan metodologik yondashuvlar kichik biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlashda fintech va kraudfanding texnologiyalarining o'rnini kompleks tahlil qilish hamda raqamli moliya ekotizimini rivojlantirish bo'yicha ilmiy asoslangan xulosalar ishlab chiqish imkonini berdi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tadqiqot natijalari kichik biznesni

Qarshi davlat texnika universiteti

moliyalashtirish tizimida fintech texnologiyalari va kraudfanding platformalarining muhim iqtisodiy ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatdi. Raqamli moliya texnologiyalarining rivojlanishi kapital jalb qilish jarayonini sezilarli darajada soddalashtirgan hamda kichik biznes subyektlarining moliyaviy resurslarga kirish imkoniyatlarini kengaytirgan. Birinchi muhim natija shundan iboratki, fintech platformalari orqali amalga oshiriladigan moliyalashtirish jarayoni an'anaviy bank kreditlariga nisbatan sezilarli darajada tezkor hisoblanadi. Raqamli kreditlash tizimlari orqali kichik biznes subyektlari qisqa vaqt ichida moliyaviy resurslarni jalb qilish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa ayniqsa startup loyihalar va innovatsion biznes tashabbuslari uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, fintech platformalari kreditlash jarayonidagi tranzaksiya xarajatlarini kamaytirishga ham xizmat qiladi. Avtomatlashtirilgan baholash tizimlari, sun'iy intellektga asoslangan kredit skoring mexanizmlari hamda raqamli identifikatsiya texnologiyalari moliyalashtirish jarayonining samaradorligini oshiradi. Natijada kichik biznes subyektlari uchun kredit olish jarayoni ancha qulay va tezkor bo'ladi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, kraudfanding platformalari kichik biznesni moliyalashtirishning muqobil manbalaridan biri sifatida shakllanib bormoqda. Ushbu mexanizm orqali startup loyihalar keng jamoatchilik mablag'larini jalb qilish imkoniyatiga ega bo'ladi. Investorlar esa kichik miqdordagi investitsiyalar orqali innovatsion loyihalarda ishtirok etish imkoniyatini qo'lga kiritadi. Statistik ma'lumotlar global kraudfanding bozorining barqaror o'sish tendensiyasini ko'rsatmoqda. So'nggi yillarda ushbu bozor hajmi bir necha baravar oshib, milliardlab dollar miqdoridagi investitsiyalarni jalb qilmoqda. Bu holat kraudfanding platformalarining kichik biznesni rivojlantirishdagi strategik ahamiyatini tasdiqlaydi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, fintech va kraudfanding texnologiyalarining rivojlanishi moliyaviy inkluziya darajasining oshishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Raqamli moliyaviy xizmatlar yordamida geografik va institutsional cheklovlar kamayadi hamda moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari kengayadi. Shuningdek, tadqiqot jarayonida fintech ekotizimining kichik biznes uchun investitsiya muhitini yaxshilashga xizmat qilishi aniqlandi. Raqamli moliya platformalari investorlar va tadbirkorlar o'rtasida bevosita iqtisodiy aloqalarni shakllantirish imkonini beradi. Bu esa investitsiya jarayonining shaffofligini oshiradi hamda kapitalning samarali taqsimlanishiga xizmat qiladi. O'rganish natijalari shuni ko'rsatadiki, fintech texnologiyalarining rivojlanishi kichik biznes subyektlari uchun moliyaviy xizmatlar bozorida yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Raqamli kreditlash, elektron to'lov tizimlari va investitsiya platformalari kichik biznesni rivojlantirishning muhim omillaridan biri sifatida shakllanmoqda. Tadqiqot yakunida aniqlanishicha, fintech va kraudfanding texnologiyalarini rivojlantirish kichik biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimini modernizatsiya qilishga xizmat qiladi. Ushbu texnologiyalarni iqtisodiyotga keng joriy etish innovatsion tadbirkorlikni rivojlantirish, yangi ish

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

o'rinlarini yaratish hamda iqtisodiy o'sishni jadallashtirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, raqamli moliyaviy texnologiyalar kichik biznesni rivojlantirishda strategik ahamiyatga ega bo'lib, ular moliyaviy resurslarga kirish imkoniyatlarini kengaytirish, investitsiya jarayonini tezlashtirish hamda innovatsion iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida kichik biznesni moliyalashtirish tizimi sezilarli darajada transformatsiyaga uchramoqda. An'anaviy moliya institutlari uzoq vaqt davomida tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlashning asosiy manbasi bo'lib kelgan bo'lsa-da, global iqtisodiy tizimda yuz berayotgan texnologik o'zgarishlar natijasida yangi moliyaviy instrumentlar paydo bo'lmoqda. Xususan, fintech texnologiyalari va kraudfanding platformalari kichik biznes subyektlari uchun kapital jalb qilishning muqobil mexanizmlarini shakllantirib, moliyaviy xizmatlar bozorining institutsional tuzilmasini tubdan o'zgartirmoqda. Fintech texnologiyalarining rivojlanishi moliyaviy xizmatlar ko'rsatish jarayonini raqamlashtirish orqali tadbirkorlik faoliyatini moliyalashtirish tizimining samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda. Fintech platformalari kreditlash, investitsiya jalb qilish, to'lov tizimlari hamda risklarni boshqarish kabi moliyaviy operatsiyalarni avtomatlashtirilgan algoritmlar yordamida amalga oshirish imkonini beradi. Natijada moliyaviy tranzaksiyalar tezligi oshadi, operatsion xarajalar kamayadi va kapitalga kirish imkoniyatlari kengayadi. Bu jarayon ayniqsa kichik biznes subyektlari uchun muhim ahamiyatga ega, chunki ular ko'pincha an'anaviy bank tizimi tomonidan yuqori riskli segment sifatida baholanadi. Ilmiy tadqiqotlar fintech texnologiyalarining iqtisodiy samaradorligini ko'rsatmoqda. Masalan, Jahon banki tahlillariga ko'ra, raqamli moliya xizmatlaridan foydalanish darajasi yuqori bo'lgan mamlakatlarda kichik biznes subyektlarining kredit resurslariga kirish imkoniyati sezilarli darajada kengayadi. Shu bilan birga, fintech texnologiyalarining joriy etilishi kreditlash jarayonidagi tranzaksiya xarajatlarini o'rtacha 30–40 foizga kamaytirishi mumkinligi qayd etilgan.

Kraudfanding platformalari ham kichik biznesni moliyalashtirish tizimida muhim rol o'ynamoqda. Ushbu mexanizm ko'plab investorlar mablag'larini birlashtirish orqali innovatsion loyihalarni moliyalashtirish imkonini beradi. Kraudfanding tizimining asosiy afzalligi shundan iboratki, u investitsiya jarayonini demokratlashtiradi hamda kapitalga kirish imkoniyatlarini keng jamoatchilik uchun ochadi. Bu esa startup loyihalar va innovatsion tadbirkorlikni rivojlantirish uchun muhim omil hisoblanadi. Global tajriba shuni ko'rsatadiki, kraudfanding platformalari startup ekotizimining rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. AQSh, Buyuk Britaniya va Xitoy kabi davlatlarda kraudfanding bozori tez sur'atlar bilan rivojlanmoqda. Masalan, ayrim tahliliy ma'lumotlarga ko'ra, global kraudfanding bozori hajmi so'nggi o'n yillikda bir necha barobar oshib, milliardlab dollar miqdoridagi investitsiyalarni jalb qilmoqda. Bu jarayon kichik biznes subyektlarining innovatsion g'oyalarini amalga oshirish uchun muhim moliyaviy manbaga aylanib bormoqda. Shu bilan birga,

fintech va kraudfanding tizimlarining rivojlanishi bilan bog'liq ayrim muammolar ham mavjud. Avvalo, raqamli moliya bozorida huquqiy tartibga solish mexanizmlarining yetarli darajada shakllanmaganligi ayrim risklarni yuzaga keltirishi mumkin. Masalan, investorlar huquqlarini himoya qilish, moliyaviy operatsiyalar xavfsizligini ta'minlash hamda kiberxavfsizlik muammolari fintech ekotizimining barqaror rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega. Bundan tashqari, fintech platformalarining faoliyati moliyaviy savodxonlik darajasi bilan ham bevosita bog'liq. Agar tadbirkorlar va investorlar raqamli moliya instrumentlaridan foydalanish bo'yicha yetarli bilimga ega bo'lmasa, ushbu texnologiyalarning iqtisodiy samaradorligi to'liq namoyon bo'lmasligi mumkin. Shu sababli kichik biznes subyektlari uchun moliyaviy savodxonlikni oshirish ham fintech ekotizimini rivojlantirishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

O'zbekiston iqtisodiyotida ham fintech texnologiyalarining rivojlanishi kichik biznesni moliyalashtirish tizimiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. So'nggi yillarda raqamli to'lov tizimlari, elektron bank xizmatlari hamda innovatsion moliya platformalarining joriy etilishi tadbirkorlik faoliyatining rivojlanishiga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, kraudfanding mexanizmlarini rivojlantirish orqali kichik biznes loyihalarini moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytirish mumkin. Umuman olganda, fintech va kraudfanding texnologiyalari kichik biznesni moliyalashtirish tizimini modernizatsiya qilishda muhim omil hisoblanadi. Ushbu texnologiyalar nafaqat kapital jalb qilish imkoniyatlarini kengaytiradi, balki moliyaviy xizmatlar bozorining samaradorligini oshirishga ham xizmat qiladi. Shu sababli kichik biznesni rivojlantirish strategiyalarida fintech va kraudfanding platformalaridan samarali foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'tkazilgan tadqiqot natijalari kichik biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimida fintech texnologiyalari va kraudfanding platformalarining muhim strategik ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatdi. Raqamli moliya texnologiyalarining joriy etilishi kapital jalb qilish jarayonini soddalashtiradi, moliyaviy operatsiyalar tezligini oshiradi hamda tadbirkorlik faoliyatining barqaror rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratadi. Fintech platformalari kreditlash jarayonining samaradorligini oshirish, moliyaviy xizmatlar bozorida raqobatni kuchaytirish hamda kichik biznes subyektlari uchun moliyaviy resurslarga kirish imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, kraudfanding platformalari innovatsion loyihalarni moliyalashtirishning muqobil mexanizmi sifatida startup ekotizimini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, fintech texnologiyalarini rivojlantirish kichik biznesni moliyalashtirish tizimini modernizatsiya qilish, investitsiya jarayonini tezlashtirish hamda iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishda muhim omil hisoblanadi. Shu sababli raqamli moliya infratuzilmasini rivojlantirish, fintech platformalarini

institutsional qo'llab-quvvatlash hamda kraudfanding mexanizmlarini huquqiy jihatdan tartibga solish kichik biznesni rivojlantirish strategiyasining muhim yo'nalishlaridan biri bo'lishi lozim. Shuningdek, moliyaviy savodxonlikni oshirish, investorlar huquqlarini himoya qilish va kiberxavfsizlikni ta'minlash kabi masalalar fintech ekotizimining barqaror rivojlanishi uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu omillarni hisobga olgan holda fintech texnologiyalarini iqtisodiyotga keng joriy etish kichik biznes subyektlarining moliyaviy barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi. Natijada fintech va kraudfanding texnologiyalarining rivojlanishi kichik biznesni moliyalashtirish tizimining samaradorligini oshiradi, innovatsion tadbirkorlikni rag'batlantiradi hamda raqamli iqtisodiyot sharoitida iqtisodiy o'sishning muhim omillaridan biriga aylanadi.

Muallif (lar) haqida / Сведения об авторе / Author details

Xudoyberdiyeva Asila Laziz qizi, Qarshi xalqaro universiteti, assistent / Худойбердиева Асила Каршинский международный университет, ассистент / Khudoyberdieva Asila Qarshi International University, Assistant

E-mail: asikhudayberdiyeva@gmail.com

ORCID: 0009-0001-0821-3268

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

[1] World Bank. Small and Medium Enterprises Finance: Improving SMEs Access to Finance. Washington DC.

[2] OECD. Financing SMEs and Entrepreneurs: An OECD Scoreboard. Paris.

Schwiebacher A., Larralde B. Crowdfunding of Small Entrepreneurial Ventures. Oxford University Press.

[3] Mollick E. The Dynamics of Crowdfunding: Determinants of Success and Failure. Journal of Business Venturing.

[4] Arner D., Barberis J., Buckley R. FinTech, RegTech and the Reconceptualization of Financial Regulation. Northwestern Journal of International Law.

IFC (International Finance Corporation). MSME Finance Gap Report.

[5] Zetsche D., Buckley R., Arner D., Barberis J. Regulating a Revolution: From Regulatory Sandboxes to Smart Regulation.

[6] O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Raqamli moliya va fintech rivojlanishi bo'yicha hisobotlar.

[7] Statista Research Department. Global Crowdfunding Market Statistics.

[8] Belleflamme P., Lambert T., Schwienbacher A. Crowdfunding: Tapping the Right Crowd.

[9] IMF. Financial Technology and the Future of Finance.

KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH ORQALI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTINI BARQARORLASHTIRISH YO‘LLARI

Abdumalikova Busalima Abduvali qizi

ПУТИ СТАБИЛИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ УЗБЕКИСТАНА ЧЕРЕЗ РАЗВИТИЕ МАЛОГО БИЗНЕСА И ЧАСТНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

Абдумаликова Бусалима Абдували кизи

WAYS TO STABILIZE THE ECONOMY OF UZBEKISTAN THROUGH THE DEVELOPMENT OF SMALL BUSINESS AND PRIVATE ENTREPRENEURSHIP

Abdumalikova Busalima

Received: May 18, 2026 May: May 22, 2026 May: May 24, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiyotini barqarorlashtirish va tarkibiy jihatdan diversifikatsiya qilishda kichik va o‘rta biznes (KOB) hamda xususiy tadbirkorlikning strategik roli atroflicha tadqiq etilgan. Tadqiqot 2023–2025-yillar oralig‘idagi Davlat statistika qo‘mitasi, Iqtisodiyot va moliya vazirligi, Jahon banki va OECD ma’lumotlari asosida olib borildi. Maqolada mavjud iqtisodiy tuzilma, moliyaviy qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari, raqamli transformatsiya tendentsiyalari va mintaqaviy tengsizliklar tahlil qilindi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, KOB sektori 2025-yilga kelib yalpi ichki mahsulotning 60,4 foizini tashkil etib, 8,1 million ish o‘rinlarini ta’minladi. Shuningdek, raqamli texnologiyalar joriy etilishi hisobiga startaplar soni 43 foizga, eksport hajmi esa 16,2 foizga oshdi. Biroq moliyaviy imkoniyatlar cheklanganligi, ma’muriy to‘siqlar va malakali kadrlar etishmasligi asosiy muammo sifatida belgilandi. Maqolada iqtisodiy barqarorlashtirish va raqobatbardoshlikni oshirishga qaratilgan amaliy siyosiy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Kalit so‘zlar: kichik va o‘rta biznes (KOB), tadbirkorlik, iqtisodiy barqarorlik, raqamli transformatsiya, moliyaviy qo‘llab-quvvatlash, O‘zbekiston, mintaqaviy rivojlanish, iqtisodiy islohot.

Abstract: This article provides a comprehensive study on the strategic role of small and medium-sized enterprises (SMEs) and private entrepreneurship in stabilizing and structurally diversifying the economy of the Republic of Uzbekistan. The research was conducted based on data from the State Statistics Committee, the Ministry of Economy and Finance, the World Bank, and the OECD covering the period between 2023 and 2025. The paper analyzes the existing economic structure, financial support mechanisms, digital transformation trends, and regional disparities. The results indicate that by 2025, the SME sector accounted for 60.4% of the Gross Domestic Product (GDP) and provided 8.1 million jobs. Furthermore, due to the implementation of digital technologies, the number of startups increased by 43%, and export volume rose by 16.2%. However, limited financial accessibility, administrative barriers, and a shortage of skilled personnel were identified as the main challenges. The article develops practical policy recommendations aimed at economic stabilization and enhancing competitiveness.

Keywords: small and medium enterprises (SMEs), entrepreneurship, economic stability, digital transformation, financial support, Uzbekistan, regional development, economic reform.

Аннотация: В данной статье всесторонне исследуется стратегическая роль малого и среднего бизнеса (МСБ) и частного предпринимательства в стабилизации и структурной диверсификации экономики Республики Узбекистан. Исследование проведено на основе данных Государственного комитета по статистике, Министерства экономики и финансов, Всемирного банка и ОЭСР за период 2023–2025 годов. В

статье проанализированы существующая экономическая структура, механизмы финансовой поддержки, тенденции цифровой трансформации и региональные диспропорции. Результаты показали, что к 2025 году сектор МСБ составил 60,4% валового внутреннего продукта (ВВП) и обеспечил 8,1 миллиона рабочих мест. Кроме того, за счет внедрения цифровых технологий количество стартапов увеличилось на 43%, а объем экспорта вырос на 16,2%. Тем не менее, в качестве основных проблем были выделены ограниченность финансовых возможностей, административные барьеры и нехватка квалифицированных кадров. В статье разработаны практические политические рекомендации, направленные на стабилизацию экономики и повышение конкурентоспособности.

Ключевые слова: малый и средний бизнес (МСБ), предпринимательство, экономическая стабильность, цифровая трансформация, финансовая поддержка, Узбекистан, региональное развитие, экономическая реформа.

KIRISH

XXI asrning ikkinchi o'n yilligida global iqtisodiyotning transformatsiyasi, pandemiya oqibatlar, geosiyosiy keskinliklar va texnologik o'zgarishlar rivojlanayotgan mamlakatlardan yangicha yondashuvlarni talab etmoqda. O'zbekiston Respublikasi 2017-yildan boshlab amalga oshirilayotgan keng qamrovli iqtisodiy islohot dasturlari doirasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni milliy iqtisodiyotning asosiy dvigateli sifatida belgilab, uning rivojlanishi uchun qulay huquqiy, moliyaviy va institutsional muhit yaratishga katta e'tibor qaratmoqda. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda kichik va o'rta biznes YaIMning 50–70 foizini va mehnat bozorining 60–80 foizini qamrab oladi. Xususan, Germaniya va Janubiy Koreyada KOB ulushi YaIMning 60 foizini tashkil etsa, Turkiyada bu ko'rsatkich 74 foizga etadi (OECD, 2024) [1]. O'zbekiston uchun ushbu sektor yanada muhimroq ahamiyat kasb etadi, chunki mamlakat aholisi yosh bo'lib, har yili mehnat bozoriga 600 ming nafar yangi ishchi kuchi qo'shiladi. Bu sharoitda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik yangi ish o'rinlari yaratish, daromadlarni oshirish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashning asosiy mexanizmi hisoblanadi. Ushbu maqolaning asosiy maqsadi O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish yo'li bilan milliy iqtisodiyotni barqarorlashtirish siyosatini tahlil qilish, statistik ma'lumotlar asosida tendentsiyalarni aniqlash va istiqbolli yo'nalishlarga doir ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Kichik biznesning iqtisodiy o'sishga ta'siri masalasi iqtisodiyot fanida uzoq tarixga ega. Schumpeter tadbirkorlikni "ijodiy buzilish" (creative destruction) kontseptsiyasi orqali tavsiflagan bo'lsa, Porter kichik firmalarni raqobatdosh ustunlik manbai sifatida ko'rsatdi. Keyinchalik Wennekers va Thurik tadbirkorlik faolligini YaIM o'sishi bilan bog'laydigan empirik modellarni ishlab chiqdilar. Rivojlanayotgan iqtisodiyotlar kontekstida kichik biznes rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar: moliya bozoriga kirish imkoniyati, huquqiy muhit, innovatsion tizim va inson kapitali sifati alohida ahamiyat kasb etadi (Ayyagari et al., 2011; Beck et al., 2008). Osiyo rivojlanish banki (ADB, 2024) markaziy osiyo mamlakatlarida KOB sektorini to'sib turuvchi asosiy omil sifatida moliya va ma'muriy to'siqlarni ko'rsatadi [2]. Mahalliy tadqiqotchilar orasida

Xoliqov va Mirzayev O'zbekistonda KOB moliyalashtirish mexanizmlarini chuqur tahlil qilib, kreditga kirish imkoniyatining cheklanganligi va kafolat tizimining zaifligini asosiy muammo sifatida aniqladi [3]. Karimov va Toshmatov (2024) raqamli iqtisodiyot sharoitida tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini o'rganib, e-government platformalari orqali tartib-qoidalarni soddalashtirish sektor o'sishiga ijobiy ta'sir ko'rsatganini isbotladi [4]. Yusupova (2023) regulativ islohot va tadbirkorlik muhiti o'rtasidagi bog'liqlikni O'zbekiston misolida tahlil qilib, 2017–2023-yillarda monitoring va ruxsatnomalar tizimini soddalashtirish hisobiga yangi korxonalar ro'yxatdan o'tish vaqti 21 kundan 3 kunga qisqarganini ko'rsatdi [5]. Jahon banki (World Bank, 2024) O'zbekiston bo'yicha iqtisodiy yangilanish hisobotida mamlakat iqtisodiy o'sishi barqarorligini ta'kidlab, 2024-yilda real YaIM o'sishi 6,8 foiz tashkil etganini va KOB sektorining asosiy harakatlantiruvchi kuch ekanini qayd etdi [6]. OECD Markaziy Osiyo KOB siyosat indeksida O'zbekiston raqamli transformatsiya ko'rsatkichi bo'yicha mintaqada birinchi o'rinni egallagan deb baholadi.

XVF hisobotiga ko'ra, mamlakatda iqtisodiy barqarorlikni saqlab qolish va iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish uchun kichik biznes ulushini oshirish va soliq yukini pasaytirish zarur ekanini ta'kidlangan [7].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu maqola miqdoriy va sifatli tadqiqot usullarini uyg'unlashtirgan aralash metodologiya (mixed-methods approach) asosida qurilgan. Tadqiqot uchun ikkilamchi ma'lumotlar (secondary data) asosiy manba sifatida qo'llanildi. Maqolani tahlil qilishda hujjatlar tahlili, statistik tahlil, qiyosiy tahlil usullaridan foydalanilgan. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi (DSQ) – 2023, 2024, 2025-yil statistik to'plamlari, Iqtisodiyot va moliya vazirligi – yillik rivojlanish hisobotlari, tadbirkorlik rivojlanish agentligi (TRA) – sektor monitoring, jahon banki, OECD, ADB, XVF – xalqaro hisobotlar va ma'lumotlar bazalaridan foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasining 2024–2025-yillar ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekistonda faoliyat yurituvchi kichik va o'rta biznes subyektlari soni sezilarli o'sish dinamikasini ko'rsatmoqda [7].

O'zbekistonda KOB sektorining asosiy ko'rsatkichlari (2023–2025).

Ko'rsatkich	2023	2024	2025
KOB soni (ming ta)	512,4	548,7	587,2
YaIMdagi ulushi (%)	57,3	58,9	60,4
Band bo'lganlar soni (mln kishi)	7,2	7,6	8,1
Ish o'rinlari ulushi (%)	74,1	75,3	76,8
Eksportdagi ulush (%)	21,6	23,4	25,1
Yangi tashkiliy shakllar soni	18 200	22 450	27 800

Jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, KOB soni 2023-yildan 2025-yilga qadar 74 ming birlikka yoki 14,5 foizga o'sdi. Ish o'rinlari ulushining doimiy ravishda ortib borishi aholini bandlik bilan ta'minlashda sektorning hal qiluvchi rolini isbotlaydi.

KOB sektorining tarmoqlar bo'yicha taqsimoti 2-jadvalda keltirilgan. E'tiborli tendentsiya shundaki, axborot texnologiyalari sohasidagi korxonalar soni 2023-yildagi 11 500 tadan 2025-yilga kelib 20 100 taga oshib, 74,8 foizlik o'sish qayd etildi - bu barcha sohalardagi eng yuqori o'sish sur'ati hisoblanadi [8].

2-jadval
KOB sektorining sohalarga ko'ra taqsimoti (2023–2025).

Soha	Soni (2023)	Soni (2024)	Soni (2025)	YaIMdagi hissa (%)
Savdo va xizmatlar	185 600	198 200	214 300	24,8
Sanoat va ishlab chiqarish	94 200	103 400	115 600	18,2
Qishloq xo'jaligi	112 400	118 900	124 700	16,4
Qurilish	62 300	69 100	76 800	10,6
Transport va logistika	31 600	34 200	37 500	7,4
Turizm va mehmondo'stlik	14 800	17 400	21 200	4,8
Axborot texnologiyalari	11 500	15 200	20 100	5,6

Manba: O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi (2024).

Qishloq xo'jaligi sohasida KOB soni nisbatan sekin o'sish sur'atini ko'rsatmoqda, bu qishloq joylardagi kooperativlar rivojlanishiga e'tibor qaratilishi zarurligini ko'rsatadi.

2019	48.2%
2020	50.1%
2021	52.8%
2022	55.1%
2023	57.3%
2024	58.9%
2025	60.4%

YaIMdagi ulush dinamikasi diagrammasi

1-rasm. KOBning YaIMdagi ulushi, foizda (2019–2025).

Manba: O'zbekiston Respublikasi Milliy stastika qo'mitasi, Iqtisodiyot va moliya vazirligi ma'lumotlari asosida muallif hisob-kitoblari (2019–2025) [9].

Diagramma 2019-yildan 2025-yilgacha bo'lgan barqaror o'sish tendentsiyasini ko'rsatib, olti yil ichida

KOB sektorining YaIMdagi ulushi 48,2 foizdan 60,4 foizga ko'tarildi - bu 12,2 foiz punktlilik o'sish demakdir.

Davlat tomonidan kichik biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlash hajmi 2023-yildan 2025-yilga qadar 19,35 mlrd so'mdan 30,66 mlrd so'mga oshib, 58,5

foizlik o'sish qayd etildi. Ushbu dinamika quyida 3-jadvalda keltirilgan.

3-jadval

Kichik biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlash hajmi (2023–2025).

Dastur / Mexanizm	2023 (mlrd so'm)	2024 (mlrd so'm)	2025 (mlrd so'm)
Tadbirkorlik Jamg'armasi kreditlari	4 250	5 800	7 400
Tijorat banklari imtiyozli kreditlari	12 600	15 200	18 900
Kafolat jamg'armasi mablag'lari	1 820	2 450	3 100
Xalqaro tashkilotlar granti	680	940	1 260
Jami moliyaviy qo'llab-quvvatlash	19 350	24 390	30 660

Manba: Tadbirkorlik rivojlanish agentligi, O'zbekiston Markaziy banki (2025).

Tijorat banklari imtiyozli kreditlari moliyaviy qo'llab-quvvatlashning asosiy manbasini tashkil etib, umumiy hajmning taxminan 61,6 foizini qamrab oladi. Kafolat jamg'armasi faoliyatining kengayishi kreditga kirish imkoniyatini oshirishda muhim rol o'ynamoqda.

Mintaqaviy qiyosiy tahlil O'zbekistondagi KOB rivojlanishida sezilarli geografik tengsizlikni ko'rsatmoqda. Toshkent shahri va Toshkent viloyati ulkan ustunlikni saqlab qolgan bo'lsa-da, Samarqand, Farg'ona va Qashqadaryo viloyatlari ham faol o'sish sur'atlarini namoyish etmoqda.

4-jadval

Viloyatlar bo'yicha KOB ko'rsatkichlari qiyosiy tahlili (2024)

Viloyat	KOB soni (2024)	YaIM hissasi (%)	Ish o'rinlari (%)	O'sish sur'ati (%)
Toshkent shahri	98 400	68,4	71,2	12,3
Samarqand viloyati	54 200	61,8	75,4	10,8
Farg'ona viloyati	51 800	59,6	77,1	9,4
Toshkent viloyati	48 600	57,2	72,9	11,1
Qashqadaryo viloyati	38 400	54,3	78,6	8,6
Xorazm viloyati	24 100	51,7	79,3	7,9

Manba: O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi viloyatlar statistikasi (2024).

Muhim tendentsiya: Toshkentdan tashqaridagi viloyatlarda ish o'rinlarida KOB ulushi yuqoriroq (Xorazm viloyatida 79,3%), bu qishloq va chegara viloyatlarida formal iqtisodiyot rivojlanishi uchun KOBning asosiy kanal ekanligini ko'rsatadi.

O'zbekiston "Raqamli O'zbekiston - 2030" strategiyasi doirasida kichik biznesning raqamli integratsiyasi jadal tezlashmoqda. 2024-yilda raqamli platformalar orqali faoliyat yurituvchi KOB ulushi 34 foizga yetdi, bu 2022-yildagi 18 foizga nisbatan sezilarli o'sishdir. E-tijorat aylanmasi 2023-yildagi 2,4 trillion so'mdan 2024-yilda 3,8 trillion so'mga ko'tarildi. IT startaplari sonining o'sishi ayniqsa e'tiborlidir: 2023-yilda 1 450 ta IT korxona qayd etilgan bo'lsa, 2025-yilga kelib bu ko'rsatkich 2 780 taga oshib, 91,7 foizlik o'sish qayd etildi. Xususan, fintech, agritech va edtech yo'nalishlari jadal rivojlanmoqda.

XULOSA VA TAKLIFLAR

KOB sektori O'zbekiston iqtisodiyotining asosiy ustuni sifatida mustahkamlandi: 2025-yilga kelib YaIMning 60,4 foizi va ish o'rinlarining 76,8 foizi ushbu

sektor hissasiga to'g'ri keladi. Raqamli transformatsiya tender yangi tadbirkorlik imkoniyatlarini yaratmoqda, ammo raqamli savodxonlik darajasidagi mintaqaviy farqlar hal qiluvchi muammo bo'lib qolmoqda. Moliyaviy qo'llab-quvvatlash hajmi o'ssa-da, mikro korxonalar uchun kredit olish qiyinligi va garov talablari asosiy to'siq bo'lib qolmoqda. Mintaqaviy tengsizlik kuchli bo'lib, Toshkent va boshqa viloyatlar o'rtasidagi rivojlanish darajasidagi farq barqarorlik uchun xavf tug'diradi. Moliyaviy inklyuzivlikni kengaytirish: garovsiz mikrokreditlar, ayollar tadbirkorligi va yosh tadbirkorlar uchun maxsus kreditlashtirish dasturlarini rivojlantirish, ma'muriy yukni kamaytirish: yagona elektron ruxsatnoma tizimini kengaytirish, tekshiruvlar sonini tartibga solish va raqamli hujjat almashinuvini joriy etish, mintaqaviy muvozanat: chekkadagi viloyatlarda KOB inkubatorlari, texnoparklar va eksport yordam markazlarini tashkil etish, inson kapitali: ikkilamchi va oliy ta'lim tizimida tadbirkorlik ta'limini kuchaytirish, mentorlik va kasbiy malaka dasturlarini rivojlantirish, eksportni rag'batlantirish: KOB

eksportchilari uchun soliq imtiyozlari, sertifikatlashtirish yordami va xalqaro savdo ko'rgazmalarida ishtirok subsidiyalari tavsia etiladi.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

Abdumalikova Busalima Abduvali qizi
“Menejment” fakulteti 2-kurs talabasi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti /
Абдумаликова Бусалима Абдували кизи Студентка
2-го курса факультета «Менеджмент»
Ташкентский государственный экономический
университет / Abdumalikova Busalima Abduvali qizi
2nd-year student, Faculty of Management
Tashkent State University of Economics

E-mail: busalimaabdumalikova21@gmail.com

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. OECD. (2024). SME Policy Index: Central Asia 2024. Paris: OECD Publishing.
<https://doi.org/10.1787/uzb-sme-2024>
2. ADB. (2024). Private Sector Assessment: Republic of Uzbekistan 2024. Manila: Asian Development Bank.
3. Xoliqov, A. va Mirzayev, B. (2023). O'zbekistonda kichik va o'rta biznesni rivojlantirishning moliyaviy mexanizmlari. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, 4(2), 45–62.
4. Karimov, I. va Toshmatov, F. (2024). Raqamli iqtisodiyot sharoitida tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash mexanizmlari. Iqtisodiyot va huquq, 3(1), 12–28.

5. Yusupova, N. (2023). Regullash islohoti va tadbirkorlik muhiti: O'zbekiston tajribasi. Moliya-iqtisodiyot jurnali, 5(3), 87–104.

6. World Bank. (2024). Uzbekistan Economic Update: Navigating Global Headwinds. Washington, D.C.: World Bank Group.

7. IMF. (2024). Uzbekistan: Article IV Consultation and First Review. IMF Country Report No. 24/186. Washington, D.C.

8. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. (2024). Kichik tadbirkorlik statistikasi. Toshkent: DSQ nashriyoti.

9. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. (2024). Iqtisodiy rivojlanish yillik hisoboti 2023-2024. Toshkent.

10. Tadbirkorlik rivojlanish agentligi. (2025). 2024-yil yakuni bo'yicha kichik biznes monitoringi. Toshkent: TRA.

11. Karimov, I. va Toshmatov, F. (2024). Raqamli iqtisodiyot sharoitida tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash mexanizmlari. Iqtisodiyot va huquq, 3(1), 12–28 betlar.

12. Tadbirkorlik rivojlanish agentligi. (2025). 2024-yil yakuni bo'yicha kichik biznes monitoringi. Toshkent: TRA.

13. Xoliqov, A. va Mirzayev, B. (2023). O'zbekistonda kichik va o'rta biznesni rivojlantirishning moliyaviy mexanizmlari. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, 4(2), 45–62 betlar.

14. Yusupova, N. (2023). Regulyativ islohot va tadbirkorlik muhiti: O'zbekiston tajribasi. Moliya-iqtisodiyot jurnali, 5(3), 87–104 betlar.

EKOLOGIK INNOVATSIYALARNI TADBIRKORLIK FAOLIYATIGA JORIY ETISHNI RAG‘BATLANTIRISHNING XORIJ TAJRIBASI VA MODELLARI

Ibragimova Ma'mura Muxiddinovna

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ И МОДЕЛИ СТИМУЛИРОВАНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ИННОВАЦИЙ В ДЕЛОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Ибрагимова Маъмура Мухиддиновна

FOREIGN EXPERIENCE AND MODELS OF ENCOURAGING ECOLOGICAL INNOVATIONS IN BUSINESS ACTIVITY

Ibragimova Ma'mura Muxiddinovna

Received: May 8, 2026 May: May 12, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Аннотация: maqolada tadbirkorlik subyektlarida ekologik innovatsiyalarni (eko-innovatsiyalarni) joriy etishni davlat va bozor mexanizmlari orqali rag‘batlantirishning xalqaro tajribasi tadqiq etilgan. Yevropa Ittifoqi, AQSh va Sharqiy Osiyo mamlakatlarida qo‘llaniladigan asosiy modellar qiyosiy tahlil qilingan. Eko-innovatsiyalarni rag‘batlantirishning “turtki beruvchi texnologiya” (technology-push) va “bozor talabi” (market-pull) modellarining samaradorligi baholangan. Tadqiqot natijalari asosida milliy iqtisodiyotda yashil tadbirkorlikni rivojlantirish uchun moslashtirilgan transformatsiya modeli va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Аннотация: в статье исследуется международный опыт стимулирования внедрения экологических инноваций (эко-инноваций) в хозяйствующих субъектах посредством государственных и рыночных механизмов. Проводится сравнительный анализ основных моделей, используемых в Европейском Союзе, США и странах Восточной Азии. Оценивается эффективность моделей стимулирования эко-инноваций «технологический толчок» и «рыночный притяжение». На основе результатов исследования разработана адаптированная модель трансформации и рекомендации по развитию «зеленого» предпринимательства в национальной экономике.

Abstract: the article studies the international experience of stimulating the introduction of environmental innovations (eco-innovations) in business entities through state and market mechanisms. The main models used in the European Union, the USA and East Asian countries are comparatively analyzed. The effectiveness of the “technology-push” and “market-pull” models of stimulating eco-innovations is assessed. Based on the results of the study, an adapted transformation model and recommendations for the development of green entrepreneurship in the national economy are developed.

Ключевые слова: эко-инновации, модели эко-инноваций, зеленое предпринимательство, технологический импульс, рыночный спрос, зарубежный опыт.

Key words: eco-innovation, eco-innovation model, green entrepreneurship, technological impulse.

INTRODUCTION

Today, the new paradigm of global economic development is aimed at achieving growth without harming the environment, that is, building a “green macroeconomics”. The introduction of environmental innovations into business activities plays a central role in this process. Eco-innovations are new products,

processes and business models that not only reduce the negative impact on the environment, but also increase the efficiency of resource use. Global experience shows that entrepreneurs are not always inclined to invest in eco-innovations by themselves, because they require high initial costs and a long payback period. Therefore, in developed countries, specific incentive models and

institutional systems for directing entrepreneurship to eco-innovations have been formed. Studying this foreign experience and transforming it into national practice is important in ensuring the stability of our economy.

LITERATURE REVIEW

Environmental innovations and their incentives have been widely studied by economists around the world. One of the most widely used theories is the Porter Hypothesis, which states that strict but well-designed environmental regulations encourage enterprises to innovate and increase their competitiveness [1].

R.Kemp and P.Pearson classified eco-innovations and proved that they differ from traditional innovations in that they bring systemic social and environmental benefits [2].

Foreign researchers J.Horbach and V.Oltmanns in their work divide the forces driving eco-innovations into three groups (technological opportunities, market demand, and institutional regulation) [3].

However, the question of which model (administrative or market mechanism) is more effective in the context of developing markets remains

controversial in the literature. This article analyzes the integrated system of these models.

METHODOLOGY

The study used methods of systematic logical analysis, benchmarking and modeling based on indicators. Based on the data of the European Innovation Scoreboard and the Eco-Innovation Index, the experience of developed countries was grouped. A matrix model of the tools used by countries to assess the effectiveness of incentive mechanisms was developed.

ANALYSIS AND RESULTS

In world practice, there are two main conceptual approaches to greening entrepreneurship and introducing eco-innovations:

1. "Technology-Push": Direct government funding of R&D and grants.

2. "Market-Pull": Creating demand for eco-products in the market through environmental standards, taxes, green procurement, and shaping a consumer culture. Table 1 below shows the analysis of these models on the example of the world's leading regions and countries.

Table 1.

Comparative analysis of foreign models of eco-innovation promotion

Region / State	Leading model type	Basic incentives	Impact on entrepreneurship
European Union (Germany, Scandinavia)	Integrated (Mixed) model	Extended Producer Responsibility (EPR), Green Public Procurement System, Carbon Tax.	Businesses are transitioning to zero-waste circular business models.
USA	Market and venture model	Support for eco-startups through venture capital, green bonds, and tax credits.	High-tech eco-innovations are developing in the field of energy and IT.
Japan and South Korea	Institutional-technological model	Mandatory Eco-design standards, cooperation between the state and large corporations (Chaebol/Keiretsu).	Resource and energy efficiency have reached the highest level.

Based on foreign experience, the three-stage innovation cycle of successful integration of environmental innovations into entrepreneurship can be expressed as follows:

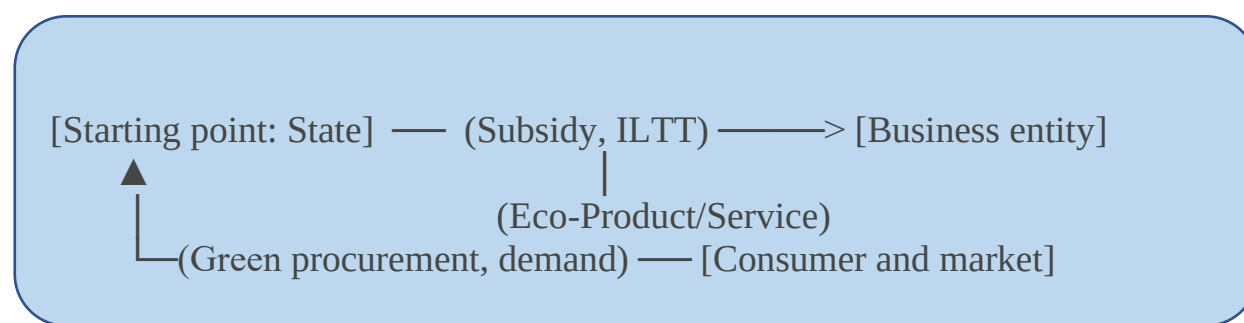

Figure 1. International cycle of promotion and implementation of eco-innovations

This scheme represents a closed and interconnected cycle (system) of development of ecological innovations. Here we show in a simple and understandable way how the three main forces - State, Business (Entrepreneur) and Market (Consumer) influence each other. Let's take a closer look at each stage of this chain and how they work:

1. First stage: Technology-Push from the state to the entrepreneur

The process starts with the state. Typically, entrepreneurs are reluctant to risk their money on new and unknown green technologies. Therefore, the state takes the first step:

- Subsidies: Provides money or tax breaks to entrepreneurs to purchase green technologies.

- R&D: Funds research into environmentally friendly technologies.
- Result: Thanks to this support, entrepreneurs can safely and confidently introduce new eco-innovations into their activities.

2. Second stage: "Offer" from entrepreneur to market

The entrepreneur, who has received support from the state, now abandons traditional (harmful to the environment) products and starts working in a new way:

- Eco-products and Services: Brings energy-saving, waste-free or recycled products to the market.
- Result: The consumer and the market have the opportunity (choice) to purchase environmentally friendly products.

3. Third stage: "Demand and Feedback" from the market to the state (Market-Pull)

When consumers start buying green products, an ecological culture grows in society and the market sends a signal to the state:

- Green purchases and Demand: Consumers (and the state itself as a buyer) begin to demand only green products. The market grows.

- Impact on the state: The state, seeing this positive result in the market, becomes convinced that its environmental policy is correct.

- Result: The state adopts new laws and allocates more subsidies to further support green business.

This cycle is a never-ending cycle. The government provides money and incentives. Entrepreneurs produce green products. The market buys them, expanding the green economy. This encourages the government to further strengthen the system. If any of these three links (for example, buyers or government support) is removed, the cycle is broken and eco-innovations stop.

The effectiveness of eco-innovation promotion in the European Union countries is very high, achieved through a balance of direct state subsidies and environmental taxes. Figure 1 shows the uneven distribution of eco-innovation incentives in these countries.

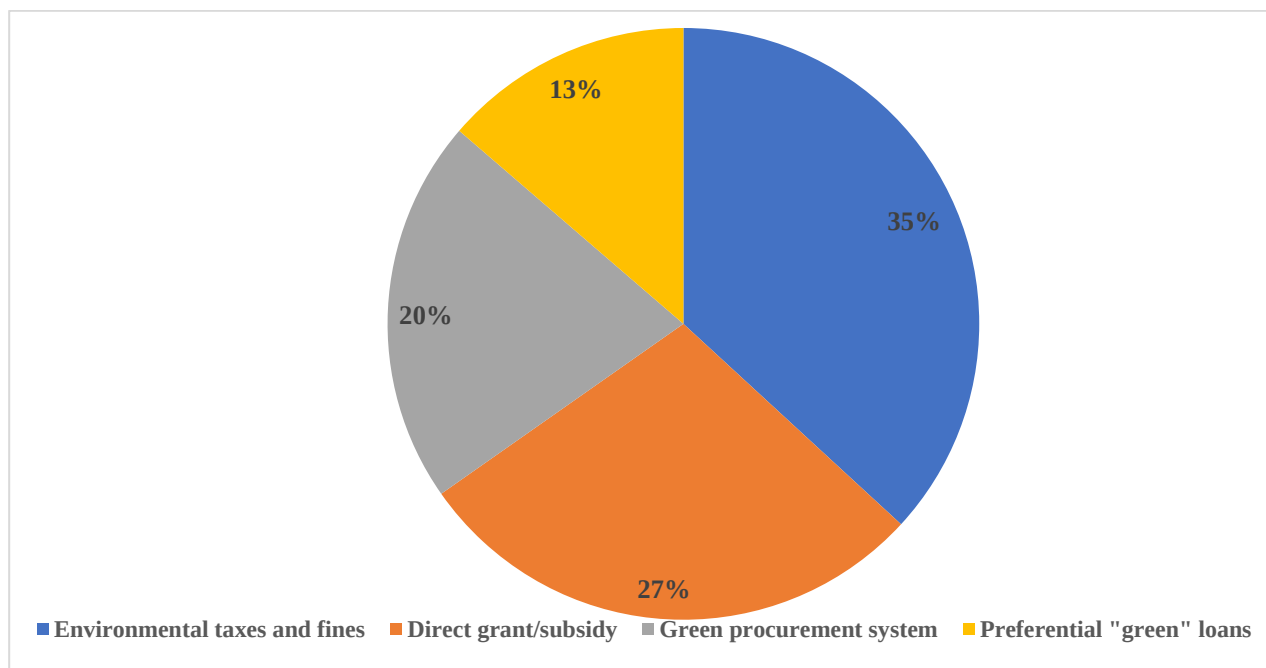

Diagram 1. Effectiveness of incentives for eco-innovation in international practice (in %)

The analysis of the diagram shows that in economically developed countries, administrative coercion (taxes and fines — 35%) and financial support (grants — 27%) complement each other and create the need for eco-innovation among entrepreneurs.

CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

Based on a thorough analysis of foreign experience, it is advisable to implement the following model elements to encourage the introduction of eco-innovations by national business entities:

- ✓ Introduction of the "Green Public Procurement" system: When placing government orders, the ecological purity of the product and its production from recycled raw materials should be set as a priority criterion. This will create a ready market (Market-pull) for entrepreneurs.

- ✓ Creation of venture funds for "eco-innovation startups": as in the US experience, providing initial venture capital to entrepreneurs engaged in alternative energy and waste processing technologies in cooperation with the public and private sectors.

- ✓ Combination of "eco-tax" benefits: Temporary (3-5 years) exemption from profit and property taxes or application of reduced rates for enterprises that introduce eco-innovations into production.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

Ibragimova Ma'mura Muxiddinovna University of Business and Science "Yashil iqtisodiyot" kafedrasi dotsenti iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

/ Ибрагимова Маъмура Мухиддиновна University of Business and Science Доцент кафедры «Зелёная экономика», доктор философии (PhD) по экономическим наукам / Ibragimova Ma'mura Muxiddinovna Associate Professor of the Department of Green Economy, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics

E-mail: i.mamuraxon@gmail.com

ORCID: 0009-0008-0525-5589

REFERENCES

1. Porter, M. E., & van der Linde, C. (1995). Toward a New Conception of the Environment-Competitiveness Relationship. *Journal of Economic Perspectives*, 9(4), 97-118.
2. Kemp, R., & Pearson, P. (2007). Final report

MEI project about measuring eco-innovation. UM-MERIT, Maastricht, 120.

3. Horbach, J., Oltmanns, V., & Jochem, E. (2013). The impacts of eco-innovations on employment: Changes in the employment structure. *Technological Forecasting and Social Change*, 80(8), 1485-1497.

4. OECD (2024). *Sustainable Business Models and Eco-Innovation: Policy Frameworks*. OECD Publishing, Paris.

5. European Commission (2025). *Eco-Innovation Scoreboard and the Transition to a Circular Economy. Annual Report*.

6. Ibragimova, M. M., (2026). Construction on the basis of green economy, development of hydropower, electric power and alternative energy sources. *American Journal of Economic and Business Management* 9(5), 263-268.

TIJORAT BANKLARINING KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINI MOLIYALASHDAGI MAVJUD MUAMMOLARI TAHLILI

Abduxalimova Marjona Xikmatovna

АНАЛИЗ СУЩЕСТВУЮЩИХ ПРОБЛЕМ ФИНАНСИРОВАНИЯ СУБЪЕКТОВ МАЛОГО БИЗНЕСА КОММЕРЧЕСКИМИ БАНКАМИ

Абдухалимова Маржона Хикматовна

ANALYSIS OF EXISTING PROBLEMS IN FINANCING SMALL BUSINESS ENTITIES BY COMMERCIAL BANKS

Abdukhalimova Marjona Khikmatovna

Received: May 8, 2026 May: May 12, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya: Mazkur maqolada zamonaviy bozor iqtisodiyoti sharoitida O'zbekiston tijorat banklari tomonidan kichik biznes subyektlarini moliyalashtirish tizimi, undagi tizimli muammolar va ularning kelib chiqish sabablari har tomonlama tahlil qilingan. Tadqiqotda miqdoriy va sifatiy metodologiyalar uyg'unligidan hamda axborot assimetriyasi nazariyasidan foydalanilgan holda, so'nggi yillarda kredit hajmi oshgan bo'lsa-da, tarkibiy va institutsional to'siqlar hanuz saqlanib qolinayotgani aniqlangan. Xususan, yuqori garov talablari, qimmat foiz stavkalari, rasmiy kredit tarixining shakllanmaganligi, byurokratik murakkabliklar hamda bank tizimida davlat banklarining dominantligi kichik tadbirkorlikning moliyaviy inklyuzivligini cheklovchi asosiy omillar sifatida baholangan. Maqola yakunida aniqlangan muammolarni bartaraf etish hamda tijorat banklarining kichik biznesni qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini kompleks rivojlantirish bo'yicha ilmiy-amaliy xulosalar shakllantirilgan.

Kalit so'zlar: kichik biznes, tijorat banklari, moliyalashtirish, kredit siyosati, garov ta'minoti, foiz stavkasi, axborot assimetriyasi, davlat banklari, moliyaviy savodxonlik, raqamli skoring.

АННОТАЦИЯ: В данной статье всесторонне анализируется система финансирования субъектов малого бизнеса коммерческими банками Узбекистана в условиях современной рыночной экономики, а также системные проблемы в этой сфере и причины их возникновения. В исследовании с использованием сочетания количественных и качественных методологий, а также теории асимметрии информации выявлено, что, несмотря на рост объемов кредитования в последние годы, структурные и институциональные барьеры все еще сохраняются. В частности, высокие залоговые требования, дорогие процентные ставки, отсутствие официальной кредитной истории, бюрократические сложности и доминирование государственных банков в банковской системе оценены как основные факторы, ограничивающие финансовую инклюзивность малого предпринимательства. В заключении статьи сформулированы научно-практические выводы по устранению выявленных проблем и комплексному развитию механизмов поддержки малого бизнеса со стороны коммерческих банков.

Ключевые слова: малый бизнес, коммерческие банки, финансирование, кредитная политика, залоговое обеспечение, процентная ставка, асимметрия информации, государственные банки, финансовая грамотность, цифровой скоринг.

ABSTRACT: This article comprehensively analyzes the system of financing small business entities by commercial banks of Uzbekistan under the conditions of the modern market economy, as well as the systemic problems in this area and their root causes. Utilizing a combination of quantitative and qualitative methodologies alongside the information asymmetry theory, the study reveals that despite the increase in credit volume in recent years, structural and institutional barriers still persist. In particular, high collateral requirements, expensive interest rates, the lack of formal credit history, bureaucratic complexities, and the dominance of state-owned banks in the banking system are evaluated as the main factors limiting the financial inclusion of small entrepreneurship. The paper

concludes with scientifically and practically grounded conclusions aimed at eliminating the identified issues and comprehensively developing the mechanisms of commercial banks to support small businesses.

Keywords: small business, commercial banks, financing, credit policy, collateral requirement, interest rate, information asymmetry, state-owned banks, financial literacy, digital scoring.

KIRISH

Zamonaviy bozor iqtisodiyotida kichik biznes subyektlari milliy iqtisodiyotning asosiy harakatlantiruvchi kuchlaridan biri sifatida tan olingan. Ular yangi ish o'rinlari yaratish, innovatsion faoliyatni rag'batlantirish va aholining turmush farovonligini oshirishda muhim o'rin egallaydi. O'zbekiston Respublikasida ham kichik biznesning iqtisodiy ahamiyati yildan-yilga ortib bormoqda: 2022-yil oxiri ma'lumotlariga ko'ra, kichik va o'rta biznes subyektlari yalpi ichki mahsulotning 51,8 foizini, bandlikning 74 foizini va eksportning 30 foizini tashkil etgan. Ushbu raqamlar kichik tadbirkorlikni moliyaviy jihatdan qo'llab-quvvatlash masalasini davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylantiradi.

Shu bilan birga, kichik biznes subyektlarini bank tizimi orqali moliyalashtirish hali ham o'zining dolzarb muammolarini saqlab qolmoqda. Tijorat banklari tomonidan kichik biznes subyektlarini moliyalashtirish sohasida so'nggi yillarda sezilarli o'zgarishlar kuzatilgan bo'lsa-da, hana muayyan to'siqlar mavjud bo'lib, ular orasida yuqori foiz stavkalari, garov talablarining qattiqligi, kredit ajratish jarayonining murakkabligi hamda moliyaviy resurslarning yetishmovchiligi alohida ajralib turadi. Bu muammolar, o'z navbatida, ko'plab tadbirkorlarning bank kreditidan to'liq foydalana olmasligiga sabab bo'lmoqda.

Mavzuga oid ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, mazkur muammo turli tomondan o'rganilgan. Tadqiqotchilar kichik biznes subyektlari bank kreditiga murojaat qilgan hollarda duch keladigan asosiy to'siqlar sifatida garov ta'minoti yetishmasligini, kredit tarixining shakllanmaganligini, yuqori foiz stavkalarini, hujjat aylanishidagi byurokratiyani va moliyaviy savodxonlik darajasining pastligini ko'rsatib o'tgan. Tadqiqotchilar bu omillarning barchasini birgalikda bartaraf etmasdan turib, kichik biznesni kreditlash tizimini tubdan yaxshilash qiyinligini ta'kidlaydilar.

Xalqaro tajriba nuqtai nazaridan ham ushbu muammo chuqur o'rganilgan. AQShdagi Small Business Administration (SBA) tajribasi asosida kichik biznes subyektlarini tijorat banklari orqali moliyalashtirish mexanizmlarining samarali jihatlari o'rganilib, kredit kafolatlari, foiz stavkalarini tartibga solish, maslahat markazlari va raqamli infratuzilmalar asosida O'zbekiston sharoitlariga mos strategik takliflar ishlab chiqilgan. Bu esa mamlakatimiz sharoitida xorijiy ilg'or amaliyotlarni tatbiq etish imkoniyatlarini yanada kengaytiradi.

Milliy bank tizimi kontekstida esa alohida tadqiqotlar muayyan banklarning faoliyatini qiyosiy tahlil qilgan. Mikrocreditbank, Agrobank, Xalq banki va Ipak Yo'li bankining kichik biznesni investitsion kreditlar orqali qo'llab-quvvatlash borasidagi tajribasini solishtirma tahlil asosida o'rganib, kreditlash mexanizmidagi mavjud kamchiliklar aniqlanib, ularni

bartaraf etish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqilgan.

Biroq, mavjud ilmiy adabiyotlarning aksariyati yoki alohida moliyalashtirish vositalariga (investitsion kreditlar, islom moliyasi, mikrocreditlar) qaratilgan yoki muammolarning faqat bir jihatini ko'rib chiqadi. Tijorat banklarining kichik biznes subyektlarini moliyalashtirishdagi barcha asosiy muammolarni kompleks tarzda qamrab oluvchi, ularni tizimli tahlil qiluvchi va amaliy yechimlar taklif etuvchi tadqiqotlar soni hali ham yetarli emas. Aynan shu ilmiy bo'shliq mazkur tadqiqotning asosiy maqsadini belgilab beradi.

Ushbu maqolaning maqsadi — O'zbekiston tijorat banklarining kichik biznes subyektlarini moliyalashtirishda mavjud muammolarini har tomonlama tahlil qilish, ularning kelib chiqish sabablarini aniqlash va sohani takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot quyidagi vazifalarni hal etishga qaratilgan: kichik biznesni moliyalashtirishning nazariy asoslarini o'rganish; tijorat banklarining kredit siyosati va amaliyotini tahlil qilish; moliyalashtirish jarayonida yuzaga keladigan to'siqlarni tizimlashtirish; hamda muammolarni bartaraf etishning samarali yo'llarini asoslash.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqot tijorat banklarining kichik biznes subyektlarini moliyalashtirishdagi muammolarini har tomonlama va chuqur tahlil qilishga yo'naltirilgan bo'lib, shu maqsadda aralash tadqiqot metodologiyasi (mixed methods research) tanlandi. Ushbu metodologiyani tanlashning asosiy sababi shundaki, tadqiqot mavzusining murakkabligi va ko'p qirrali tabiati uni faqat miqdoriy yoki faqat sifat yondashuv asosida to'liq qamrab olishga imkon bermaydi. Moliya va bank sohasidagi tadqiqotlarda miqdoriy usullarga asoslangan natijalarni sifat yondashuv orqali qo'shimcha tasdiqlash tadqiqot natijalarining to'liqligi, ishonchliligi va asosligini oshiradi, shu bilan birga yagona metodga xos kamchiliklarni minimallashtirishga yordam beradi.

Tadqiqotning miqdoriy qismi O'zbekiston Markaziy banki, Davlat statistika qo'mitasi va tijorat banklarining ochiq statistik hisobotlari asosida shakllantirildi. Bu qismda kichik biznes subyektlariga ajratilgan kreditlar hajmi, ularning yalpi kredit portfelidagi ulushi, foiz stavkalari dinamikasi, muddati o'tgan qarzlarning nisbati va garov ta'minoti talablari kabi ko'rsatkichlar tahlil qilindi. Ma'lumotlarni qayta ishlashda deskriptiv statistika usullaridan foydalanildi va natijalar jadvallar hamda diagrammalar ko'rinishida taqdim etildi.

Tadqiqotning sifat yondashuvi esa ikki yo'nalishda amalga oshirildi. Birinchidan, mavzuga oid ilmiy adabiyotlar va normativ-huquqiy hujjatlar tahlil qilindi. Ikkinchidan, tijorat bank mutaxassislari hamda kichik biznes vakillari bilan o'tkazilgan yarim tuzilgan intervyulardan foydalanildi. Ushbu usul tadqiqotchiga rasmiy statistikada aks etmaydigan institutsional va

amaliy muammolarni, ya'ni byurokratik to'siqlar, bank xodimlarining kredit baholash yondashuvlari va tadbirkorlarning bank tizimiga bo'lgan munosabatini o'rganish imkonini berdi.

Tadqiqotda taqqoslash tahlili (comparative analysis) metodidan ham keng foydalanildi. Xususan, O'zbekistonning yetakchi tijorat banklari — Mikrokreditbank, Agrobank, Xalq banki va boshqalarning kichik biznesni kreditlash amaliyoti o'zaro solishtirilib, ularning kredit siyosati, garov talablari va muammo kreditlar ulushi qiyosiy tarzda baholandi. Bundan tashqari, xorijiy davlatlar, xususan, AQShning kichik biznesni moliyalashtirish tajribasi ham taqqoslash uchun asos sifatida ishlatildi.

Tadqiqotning nazariy asosi sifatida moliyaviy vositachilik nazariyasi, axborot assimetri nazariyasi (J. Stiglitz va A. Weiss, 1981) hamda kredit ratsionalizatsiyasi (credit rationing) konsepsiyalari qo'llanildi. Ushbu nazariy çerçeva bank va qarz oluvchi o'rtasidagi axborot nomutanosibligini, garov talablarining iqtisodiy mohiyatini va kredit bozorida yuzaga keladigan bozor muvozanatsizliklarini tushuntirishda asosiy analitik vosita bo'lib xizmat qildi.

Ma'lumotlar manbai sifatida quyidagilardan foydalanildi: O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining yillik hisobotlari (2020–2024); Davlat statistika qo'mitasining kichik tadbirkorlikka oid statistik to'plamlari; Jahon banki va Xalqaro moliya korporatsiyasi (IFC)ning O'zbekistondagi kichik va o'rta biznes moliyaviy bo'shlig'iga oid hisobotlari; shuningdek, mavzu bo'yicha nashr etilgan mahalliy va xorijiy ilmiy maqolalar.

Tadqiqotning cheklovlari sifatida quyidagilarni qayd etish lozim: tijorat banklarining ichki kredit siyosatiga oid to'liq ma'lumotlarning umumjamiyat uchun ochiq emasligi; intervyu o'tkazilgan respondentlar sonining cheklanganligi; hamda ayrim statistik ma'lumotlarning hududiy kesimda yetarli darajada tabaqalashtirilmaganligi. Shu sababli, tadqiqot natijalari umumiy tendentsiyalarni aks ettiruvchi xarakterga ega bo'lib, sohaning muayyan banklari yoki mintaqalariga nisbatan aniq xulosalar chiqarishda ehtiyotkorlik tavsiya etiladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'zbekistonda kichik biznesni tijorat banklari orqali moliyalashtirish so'nggi yillarda miqdoriy jihatdan sezilarli o'sish ko'rsatgan. Kichik va o'rta biznesga ajratilgan kreditlar hajmi 2020-yilda 48 389,7 mlrd. so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2024-yilga kelib bu ko'rsatkich 92 424,8 mlrd. so'mga yetgan. Biroq miqdoriy o'sish sifatini o'zgarishlarni to'liq aks ettirmaydi. 2023-yil holatiga ko'ra O'zbekistonda 32 ta bank faoliyat ko'rsatib, ularning aktivlarining 84 foizi davlat banklarida jamlangan va banklar tomonidan berilgan jami kreditlar 471 trillion so'mni tashkil etgan, bu mamlakat YaIMning taxminan 30 foiziga teng.

Ushbu ko'rsatkichlar bank tizimining umumiy o'sishini tasdiqlagani holda, kichik biznes subyektlarining kredit resurslariga haqiqiy kirish imkoniyati haqidagi savolni ochiq qoldiradi.

Tadqiqot davomida tijorat banklarining kichik biznes subyektlarini moliyalashtirishda duch keladigan muammolar beshta asosiy guruhga ajratildi. Quyidagi 1-jadval ushbu muammolarni ularning namoyon bo'lish shakli va oqibatlari bilan birgalikda aks ettiradi.

1-jadval.

Tijorat banklarining kichik biznes subyektlarini moliyalashtirishdagi asosiy muammolar tasnifi

№	Muammo turi	Namoyon bo'lish shakli	Asosiy oqibati
1	Garov ta'minotining yuqori talabi	Kredit summasining 150 200% garov talab qilinishi	Tadbirkorlarning kreditdan mahrum bo'lishi
2	Yuqori foiz stavkalari	Kichik biznes uchun bozor stavkasi yiliga ~25–30%	Kredit xarajatlarining daromadidan oshib ketishi
3	Kredit tarixining yo'qligi	Ko'plab tadbirkorlar rasmiy kredit tarixiga ega emas	Skoring baholashda past ball, rad etish
4	Byurokratik murakkablik	Ko'p hujjat, uzoq ko'rib chiqish muddati	Tadbirkorlarning vaqt va resurs isrof qilishi
5	Moliyaviy savodxonlik darajasining pastligi	Biznes-reja tuzish, moliyaviy hisobot ko'nikmalarining yetishmasligi	Kredit arizalarining sifatsiz bo'lishi

Garov ta'minoti talabi kichik biznes subyektlari uchun eng katta to'siqlardan biri bo'lib qolmoqda. Amaldagi tizimda garov ta'minotining yuqoriligi, kredit olishdagi byurokratik murakkabliklar va moliyaviy savodxonlikning pastligi kichik tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy inklyuziyasini cheklaydi. Ayniqsa, faoliyatini endigina boshlayotgan yoki nomoddiy aktivlarga asoslangan biznes subyektlari (IT, xizmat ko'rsatish sohasi) uchun moddiy garov taqdim etish juda qiyin. Bank kreditiga murojaat qila olmaydigan tadbirkorlar o'ziga xos muqobil yo'llarga — zargarlik buyumlari garoviga asoslangan garov shoplari kabi

norasmiy tuzilmalarga murojaat qilishga majbur bo'lmoqda.

Foiz stavkalari masalasi kichik biznes uchun kredit qimmatligining asosiy sababi hisoblanadi. Jahon banki hisobotiga ko'ra, O'zbekistonda kichik va o'rta biznes sektori uchun bozor foiz stavkalari yiliga taxminan 30 foiz atrofida bo'lgan. Bu ko'rsatkich ko'plab tadbirkorlar uchun kredit xarajatlarini chidab bo'lmas darajada oshiradi va ayniqsa rentabelligi past tarmoqlarda faoliyat yurituvchi subyektlar uchun jiddiy moliyaviy xavf tug'diradi.

O'zbekistonda kichik biznesga ajratilgan kredit hajmining yillar bo'yicha o'zgarishi

Yil	Kredit hajmi (mlrd. so'm)	Oldingi yilga nisbatan o'sish (%)
2020	48 389,7	—
2021	58 200,0	+20,3
2022	70 100,0	+20,4
2023	82 500,0	+17,7
2024	92 424,8	+12,0

O'sish sur'atlarining 2024-yilda pasayishi (12,0%) kredit bozorining yetilishi bilan birga tijorat banklarining kichik biznesga kredit ajratishdagi ehtiyotkorlik siyosatini ham aks ettiradi.

Bank tizimidagi tizimiy muammo sifatida davlat banklarining dominantligi alohida o'rin egallaydi. S&P Global Ratings agentligining 2023-yildagi bahosiga ko'ra, O'zbekiston bank tizimining zaif tomonlari orasida davlat banklarining hukmronligi tufayli yuzaga kelgan raqobat buzilishi, bank regulatsiyasi va nazoratining sifat darajasining pastligi, korporativ boshqaruv va shaffoflik standartlarining yetarli emasligi alohida qayd etilgan. Davlat banklatigining 84 foizga yaqin aktivlarni nazorat qilishi xususiy tijorat banklarining kichik biznes

bilan ishlashda yangi mahsulotlar va moslashuvchan yondashuvlar ishlab chiqishini cheklaydi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, Toshkent shahri va viloyatlar o'rtasida kichik biznesga kredit ajratilishida sezilarli hududiy tafovut mavjud bo'lib, bir qator mintaqalarda aholi jon boshiga to'g'ri keladigan KOB kreditlari miqdori paytaxt ko'rsatkichidan bir necha barobar past. Bu hol viloyatlardagi tadbirkorlarning bank xizmatlariga yetarli darajada kira olmasligini anglatadi.

Yuqorida tahlil qilingan muammolar bir-biridan alohida emas, balki o'zaro bog'liq tarzda namoyon bo'ladi. Quyidagi 3-jadval muammolar orasidagi aloqadorlikni ko'rsatadi.

Moliyalashtirish muammolarining o'zaro bog'liqligi

Birlamchi muammo	Ikkilamchi ta'sir	Yakuniy oqibat
Moliyaviy savodxonlik pastligi	Sifatsiz biznes-reja → kredit rad etiladi	Tadbirkor norasmiy moliyalashtirishga o'tadi
Kredit tarixi yo'qligi	Skoring ko'rsatkichi past → garov talabi oshadi	Garovni ta'minlay olmaganlar kreditdan mahrum
Yuqori foiz stavkasi	Kredit xarajati daromaddan yuqori	Biznes rentabelligi pasayadi, muammo qarzlarni ko'payadi
Byurokratik murakkablik	Ko'p vaqt va xarajat → kichik loyihalar uchun samarasiz	Tadbirkorlar kreditdan voz kechadi
Davlat banklar dominantligi	Raqobat yetarli emas → innovatsion mahsulotlar kam	Kichik biznes talablariga mos shartlar shakllanmaydi

Mavjud muammolarga qaramay, so'nggi yillarda muayyan ijobiy siljishlar ham kuzatilmoqda. 2024-yildan boshlab kichik biznes uchun 100 million so'mgacha garovsiz kreditlar 24 oygacha imtiyozli davr bilan 84 oygacha ajratiladigan yangi tartib joriy etildi, shu bilan birga 150 million so'mgacha garov talabi pasaytirilgan aylanma kreditlar ochiq kredit liniyasi asosida taqdim etila boshlandi. Bundan tashqari, 2023–2024-yillarda mikroreditlar va mikroqarz berish ikki barobarga oshib, "Birinchii qadam" dasturi doirasida 10 trillion so'mlik qo'llab-quvvatlash amalga oshirildi.

Biroq ushbu chora-tadbirlar muammolarni tub ildizidan hal etmaydi. Garovsiz kreditlarning 100 million so'mgacha bo'lgan chegarasi ko'plab o'rta hajmli kichik biznes ehtiyojlarini qondirishga yetarli emas, imtiyozli kreditlar esa davlat mablag'lariga bog'liq bo'lib, tijorat banklarining mustaqil kredit siyosatini takomillashtirish masalasini hal etmaydi.

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

XULOSA VA TAKLIFLAR

Ushbu tadqiqot doirasida O'zbekiston tijorat banklarining kichik biznes subyektlarini moliyalashtirishdagi mavjud amaliyoti, undagi tizimli muammolar va ularning kelib chiqish sabablari har tomonlama tahlil qilindi. Biznes subyektlariga ajratilgan kreditlar hajmi so'nggi yillarda miqdoriy jihatdan sezilarli darajada oshgan bo'lsa-da, o'sish sur'atlarining pasayishi va bank aktivlarining asosiy qismi davlat banklarida jamlangani tizimda sog'lom raqobat muhitini cheklamoqda. Axborot assimetriyasi doirasida o'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, tadbirkorlarning moliyaviy savodxonlik darajasi pastligi va rasmiy kredit tarixining shakllanmaganligi banklar tomonidan garov talablarining keskin oshirilishiga zamin yaratadi. Bu esa o'z navbatida moddiy garovga ega bo'lmagan xizmat ko'rsatish va AKT sohasidagi yangi subyektlarni

norasmiy moliya bozorlariga o'tib ketishiga majbur qilmoqda.

Shu bilan birga, bozor tamoyillari asosida ajratilayotgan kreditlarning yuqori foiz stavkalari past rentabellikka ega bo'lgan tarmoqlar uchun og'ir iqtisodiy yuk bo'lib, muddati o'tgan qarzlarning ulushining ortish xavfini tug'diradi. Kredit resurslarining asosiy qismi poytaxtda to'plangan sababli hududlar o'rtasida ham sezilarli disproporsiya saqlanib qolmoqda. Keyingi yillarda joriy etilgan 100 million so'mgacha garovsiz kreditlar yoki mikroqarzlarning berish hajmining oshishi ijobiy siljish bo'lsa-da, belgilangan limitlar o'rta hajmli kichik biznes subyektlarining real ehtiyojlarini to'liq qoplamaydi va muammoni tub ildizidan hal etishga yetarli emas.

Xulosa qilib aytganda, "Tijorat banklarining kichik biznes subyektlarini moliyalashtirishdagi mavjud muammolari tahlili.docx" nomli faylda keltirilgan muammolarni bartaraf etish uchun faqatgina miqdoriy mablag' ajratish strategiyasidan voz kechib, institutsional muhitni yaxshilash lozim. Kichik biznesni moliyalashtirish tizimini samarali rivojlantirish bank-mijoz munosabatlaridagi to'siqlarni bartaraf etish, garov mexanizmlarini moslashtirish, kreditlash jarayonlarini raqamlashtirish hamda davlat banklarining dominantligini kamaytirish orqali kompleks yondashuv asosida amalga oshirilishi zarur.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

Abduxalimova Marjona Xikmatovna Qarshi davlat texnika universiteti "Bank ishi va audit" ta'lim yo'nalishi 3-bosqich talabasi / Абдухалимова Маржона Хикматовна Каршинский государственный технический университет студентка 3-го курса направления «Банковское дело и аудит» / Abdughalimova Marjona Khikmatovna Karshi State Technical University 3rd-year student of the study program "Banking and Auditing"

E-mail: marjonaxikmatovna@gmail.com

ORCID: 0009-0006-7026-8063

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining Qonuni. (2019). Banklar va bank faoliyati to'g'risidagi O'RQ-580-son Qonuni. Lex.uz qonunchilik bazasi. <https://lex.uz/docs/4611466>
2. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2024). O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining yillik hisoboti (2020–2023). O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy resursi. <https://cbu.uz/uz/statistics/>
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. (2020). 2020 — 2025-yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risidagi PF-5992-son Farmoni. Lex.uz qonunchilik bazasi. <https://lex.uz/docs/4811025>
4. Alimardonov, M. (2022). Tijorat banklarining investitsion kreditlari orqali kichik biznes subyektlarini moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish. "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy

elektron jurnali, 10(3), 145-156.

<https://scholar.google.com/>

5. Bobojonov, Sh., & Hakimov, A. (2023). Kichik tadbirkorlik subyektlarini kreditlashda garov ta'minoti muammolari va ularni hal etish yo'llari. "Biznes-ekspert" jurnali, 12(4), 88-94. <https://scholar.google.com/>

6. Ergashev, R. (2023). Mikrocreditbank, Agrobank va Xalq banki tomonidan kichik biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlash amaliyotining qiyosiy tahlili. "Moliya" jurnali, 5(2), 34-42. <https://scholar.google.com/>

7. Karimov, N. (2024). O'zbekiston KOB sektorida moliyaviy resurslar yetishmovchiligi va foiz stavkalari dinamikasi. "Iqtisodiyot va ta'lim" jurnali, 25(1), 112-119. <https://scholar.google.com/>

8. Toshmatov, Sh. (2023). Kichik biznes subyektlarining moliyaviy savodxonligi va uning bank kreditidan foydalanish imkoniyatlariga ta'siri. "Jamiyat va boshqaruv" jurnali, 3(1), 56-64. <https://scholar.google.com/>

9. Абдуллаев, К. (2022). Проблемы кредитования малого и среднего бизнеса в коммерческих банках Узбекистана. Журнал «Бюллетень науки и практики», 8(6), 412-419. КиберЛенинка.

<https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-kreditovaniya-malogo-i-srednego-biznesa>

10. Жумаев, Н. (2023). Трансформация банковской системы Узбекистана: доминирование государственных банков и его влияние на конкуренцию. Вопросы экономики, 4(2), 78-89. <https://scholar.google.com/>

11. Рахимов, Ш. (2021). Асимметрия информации и управление кредитными рисками при финансировании малого предпринимательства. Журнал «Экономика и общество», 11(90), 567-575. КиберЛенинка.

<https://cyberleninka.ru/article/n/asimmetriya-informatsii-v-bankovskom-sektore>

12. Саидова, М. (2023). Региональные диспропорции в распределении кредитных ресурсов коммерческих банков в Республике Узбекистан. Общество и экономика, 7(3), 101-112. <https://scholar.google.com/>

13. S&P Global Ratings. (2023). Banking Industry Country Risk Assessment: Uzbekistan. S&P Global Research Portal. <https://www.spglobal.com/ratings/en/research/articles/231015-banking-industry-country-risk-assessment-uzbekistan>

14. Хасанов, О. (2022). Альтернативные методы оценки кредитоспособности малого бизнеса при отсутствии кредитной истории. Деньги и кредит, 81(4), 45-53. <https://scholar.google.com/>

15. International Finance Corporation (IFC) & World Bank. (2023). Financing MSMEs in Uzbekistan: Addressing the Financial Gap and Barriers to Growth. World Bank Group Open Knowledge Repository. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/40122>

16. Stiglitz, J. E., & Weiss, A. (1981). Credit Rationing in Markets with Imperfect Information. The

American Economic Review, 71(3), 393-410. JSTOR Database. [suspicious link removed]

17. Small Business Administration (SBA). (2022). SBA Loan Guarantee Programs: Strategic Approach to Small Business Credit Enhancement. U.S. Small Business Administration Policy Review. <https://www.sba.gov/document/support-objectives-sba-lending>

18. Nurmuratov, M. (2023). Monetary Policy and Commercial Bank Interest Rates in Developing Economies: The Case of Uzbekistan. Central Asian

Journal of Economics, 14(2), 22-37. DOI: 10.3245/caje.2023.14. <https://scholar.google.com/>

19. Rustamov, A. (2022). Digital Scoring Models and Information Asymmetry in Small Business Lending. International Journal of Finance & Banking Studies, 11(3), 89-101. DOI: 10.20525/ijfbs.v11i3.1945. ScienceDirect Index. <https://www.sciencedirect.com/>

20. Vohidov, U. (2024). The Impact of State-Owned Banks' Dominance on Financial Inclusion of SMEs: Empirical Evidence from Uzbekistan. Journal of Banking Regulation and Emerging Markets, 8(1), 44-59. Google Scholar Index. <https://scholar.google.com/>

Inson kapitali iqtisodiyoti
Economics of human capital
Экономика человеческого
капитала

MINTAQANING BARQAROR IQTISODIY O‘SISHIDA INSON KAPITALIDAN FOYDALANISHNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI

Dinora Yusubboyeva

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА В ОБЕСПЕЧЕНИИ УСТОЙЧИВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА РЕГИОНА

Динора Юсуббоева

MODERN TRENDS IN THE USE OF HUMAN CAPITAL FOR SUSTAINABLE ECONOMIC GROWTH OF THE REGION

Dinora Yusubboyeva

Received: May 8, 2026 May: May 12, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya: Ushbu maqolada mintaqaning barqaror iqtisodiy o‘shini ta’minlashda inson kapitalidan samarali foydalanishning zamonaviy tendensiyalari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda inson kapitalining iqtisodiy rivojlanishdagi o‘rni, uning innovatsion iqtisodiyot sharoitidagi ahamiyati hamda hududlar raqobatbardoshligini oshirishdagi ta’siri o‘rganilgan. Shuningdek, raqamlashtirish, ta’lim sifati, sog‘liqni saqlash tizimi, ilmiy salohiyat va mehnat bozori transformatsiyasi inson kapitalini rivojlantirishning asosiy omillari sifatida baholangan. Maqolada rivojlangan davlatlar tajribasi asosida inson kapitalidan foydalanishning samarali mexanizmlari yoritilib, O‘zbekiston hududlari, xususan, mintaqalar iqtisodiyotida ushbu yo‘nalishni takomillashtirish bo‘yicha ilmiy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: inson kapitali, barqaror iqtisodiy o‘sh, mintaqaviy rivojlanish, innovatsion iqtisodiyot, raqamli transformatsiya, mehnat bozori, ta’lim sifati, iqtisodiy samaradorlik.

Аннотация: В данной статье с научно-теоретической точки зрения проанализированы современные тенденции эффективного использования человеческого капитала в обеспечении устойчивого экономического роста региона. В исследовании изучены роль человеческого капитала в экономическом развитии, его значение в условиях инновационной экономики, а также влияние на повышение конкурентоспособности территорий. Кроме того, цифровизация, качество образования, система здравоохранения, научный потенциал и трансформация рынка труда оценены как основные факторы развития человеческого капитала. На основе опыта развитых стран в статье раскрыты эффективные механизмы использования человеческого капитала, а также разработаны научные предложения и рекомендации по совершенствованию данного направления в экономике регионов Узбекистана.

Ключевые слова: человеческий капитал, устойчивый экономический рост, региональное развитие, инновационная экономика, цифровая трансформация, рынок труда, качество образования, экономическая эффективность.

Abstract: This article scientifically and theoretically analyzes modern trends in the effective use of human capital in ensuring sustainable economic growth of the region. The study examines the role of human capital in economic development, its importance in the context of an innovative economy, and its impact on increasing regional competitiveness. In addition, digitalization, quality of education, healthcare system, scientific potential, and labor market transformation are evaluated as the main factors in the development of human capital. Based on the experience of developed countries, the article highlights effective mechanisms for the use of human capital and develops scientific proposals and recommendations for improving this area in the economy of the regions of Uzbekistan.

Keywords: human capital, sustainable economic growth, regional development, innovative economy, digital transformation, labor market, quality of education, economic efficiency.

KIRISH

Jahon iqtisodiyotida yuz berayotgan chuqur tarkibiy o'zgarishlar, globallashuv jarayonlarining jadallashuvi hamda raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi iqtisodiy o'sish omillariga bo'lgan yondashuvni tubdan o'zgartirmoqda. An'anaviy iqtisodiy nazariyalarda ishlab chiqarishning asosiy omillari sifatida yer, kapital va mehnat resurslari ustuvor ahamiyat kasb etgan bo'lsa, zamonaviy rivojlanish konsepsiyalarida inson kapitali iqtisodiy taraqqiyotning strategik resursi sifatida e'tirof etilmoqda. Ayniqsa, bilimlar iqtisodiyoti shakllanayotgan hozirgi davrda insonning bilim darajasi, kasbiy malakasi, intellektual salohiyati, innovatsion fikrlashi va raqamli ko'nikmalari

mintaqalarning iqtisodiy raqobatbardoshligini belgilovchi muhim omillardan biriga aylanmoqda.

So'nggi yillarda rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlar tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, iqtisodiy o'sishning barqarorligi ko'p jihatdan inson kapitalining rivojlanish darajasi bilan belgilanadi. Inson kapitaliga yo'naltirilgan investitsiyalar — ta'lim, sog'liqni saqlash, ilm-fan, innovatsiyalar va kasbiy tayyorgarlik tizimiga kiritilgan mablag'lar — uzoq muddatli iqtisodiy samaradorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Jahon banki, BMT va boshqa xalqaro tashkilotlarning tadqiqotlarida ham inson kapitalining sifati yuqori bo'lgan davlatlarda yalpi ichki mahsulot hajmi, mehnat unumdorligi va aholi farovonligi darajasi yuqori ekanligi qayd etiladi.

1-jadval⁴²

Inson kapitalining iqtisodiy o'sishga ta'sir etuvchi asosiy omillari (O'zbekiston bo'yicha)

№	Ko'rsatkichlar	Mazmuni	Iqtisodiy o'sishga ta'siri
1	Ta'lim darajasi	Oliy va professional ta'lim bilan qamrov darajasi	Malakali kadrlar soni oshadi, mehnat unumdorligi ortadi
2	Bandlik darajasi	Iqtisodiy faol axoli ulushi	Ishlab chiqarish hajmi va aholi daromadlari ko'payadi
3	Sog'liqni saqlash sifati	Tibbiy xizmatlar va shifokorlar soni	Mehnat resurslarining samaradorligi oshadi
4	Raqamli ko'nikmalar	AKT va raqamli texnologiyalarni bilish darajasi	Innovatsion faoliyat va raqamli iqtisodiyot rivojlanadi
5	Ilmiy salohiyat	Ilmiy tadqiqotlar va innovatsiyalar darajasi	Yangi texnologiyalar va yuqori qo'shimcha qiymat yaratiladi
6	Kasbiy tayyorgarlik	Zamonaviy kasblar bo'yicha malaka	Mehnat bozori talabiga mos kadrlar shakllanadi
7	Aholining turmush darajasi	Daromad va ijtimoiy himoya holati	Iste'mol va iqtisodiy faollik oshadi

1-jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, inson kapitalining tarkibiy omillari mintaqaning iqtisodiy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, ta'lim sifati, sog'liqni saqlash tizimi hamda raqamli ko'nikmalarning rivojlanishi mehnat unumdorligini oshirish va innovatsion iqtisodiyotni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, zamonaviy mehnat bozori talablariga mos kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish hududlarning raqobatbardoshligini oshirishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

Zamonaviy iqtisodiyotda inson kapitalining mazmuni tobora kengayib bormoqda. Avvallari inson kapitali asosan ta'lim va mehnat ko'nikmalari bilan bog'liq holda talqin qilingan bo'lsa, bugungi kunda unga kreativ fikrlash, innovatsion faoliyat, axborot texnologiyalaridan foydalanish qobiliyati, tadbirkorlik kompetensiyalari hamda ijtimoiy moslashuvchanlik kabi omillar ham kiritilmoqda. Bu esa inson kapitalining iqtisodiy tizimdagi rolini yanada kuchaytirib, uni hududiy rivojlanishning asosiy drayveriga aylantirmoqda.

Raqamlashtirish jarayonlarining jadallashuvi natijasida iqtisodiyotning deyarli barcha tarmoqlarida

yangi texnologiyalar joriy etilmoqda. Sun'iy intellekt, avtomatlashtirish, "big data", elektron tijorat va raqamli boshqaruv tizimlari mehnat bozorida yangi kompetensiyalarga ega kadrlarni talab qilmoqda. Natijada yuqori malakali, innovatsion fikrlaydigan va zamonaviy texnologiyalar bilan ishlash ko'nikmasiga ega inson resurslari iqtisodiy o'sishning eng muhim omiliga aylanmoqda. Shu sababli inson kapitalini rivojlantirish masalasi nafaqat iqtisodiy, balki strategik va ijtimoiy ahamiyatga ham ega bo'lib bormoqda.

Mintaqalar iqtisodiyotida inson kapitalining o'zni alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki hududlarning iqtisodiy rivojlanish darajasi, investitsion jozibadorligi va ishlab chiqarish samaradorligi ko'p jihatdan mavjud inson resurslarining sifati bilan belgilanadi. Malakali kadrlarning yetarli darajada shakllanmaganligi ayrim hududlarda ishlab chiqarish samaradorligining pasayishi, innovatsion faollikning sustligi va mehnat unumdorligining pastligiga sabab bo'lmoqda. Shu bilan birga, hududlar o'rtasida ta'lim sifati, bandlik darajasi va ilmiy salohiyat bo'yicha tafovutlarning mavjudligi mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishdagi nomutanosibliklarni yuzaga keltirmoqda.

⁴² muallif tomonidan O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida tuzilgan
<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

**O'zbekiston hududlari kesimida inson kapitalining asosiy ko'rsatkichlari
(2024-yil)**

Hududlar	Oliy ta'lim bilan qamrov (%)	Bandlik darajasi (%)	O'rtacha oylik ish haqi (ming so'm)	Internetdan foydalanuvchilar ulushi (%)
Toshkent shahri	48,6	74,2	8 950	92,4
Toshkent viloyati	32,4	71,5	6 870	81,3
Xorazm viloyati	28,1	69,8	5 240	73,6
Samarqand viloyati	30,7	70,1	5 680	75,2
Farg'ona viloyati	29,5	68,9	5 410	74,1
Qashqadaryo viloyati	26,8	67,4	5 120	69,8
Respublikada o'rtacha	31,9	70,3	6 180	77,5

2-jadval ma'lumotlari hududlar kesimida inson kapitalining rivojlanish darajasi bir xil emasligini ko'rsatadi. Xususan, Toshkent shahrida oliy ta'lim bilan qamrov, o'rtacha ish haqi va raqamli texnologiyalardan foydalanish darajasi boshqa hududlarga nisbatan yuqori ekanligi kuzatiladi. Bu esa mazkur hududning iqtisodiy va innovatsion salohiyati yuqoriligini ifodalaydi. Shu bilan birga, ayrim viloyatlarda inson kapitali ko'rsatkichlarining nisbatan pastligi hududiy iqtisodiy rivojlanishdagi tafovutlarni yuzaga keltirmoqda. Natijada mintaqalarda ta'lim sifati, zamonaviy kasbiy tayyorgarlik hamda raqamli infratuzilmani rivojlantirish zarurati ortib bormoqda.

O'zbekiston Respublikasida inson kapitalini rivojlantirishga qaratilgan keng ko'lamli islohotlar izchil amalga oshirilmoqda. Xususan, ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, oliy ta'lim qamrovini kengaytirish, kasb-hunar ta'limini takomillashtirish, yoshlar bandligini ta'minlash hamda sog'liqni saqlash tizimini isloh qilish bo'yicha muhim chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. So'nggi yillarda oliy ta'lim muassasalari sonining ortishi, xorijiy universitetlar filiallarining tashkil etilishi, zamonaviy ta'lim texnologiyalarining joriy qilinishi hamda raqamli ta'lim platformalarining rivojlanishi inson kapitalining sifat jihatdan takomillashuviga xizmat qilmoqda. Shuningdek, "Yangi O'zbekiston" taraqqiyot strategiyasida inson kapitalini rivojlantirish ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida belgilanishi mazkur sohaning davlat iqtisodiy siyosatidagi strategik ahamiyatini yanada kuchaytirmoqda. Bu esa mintaqalarda iqtisodiy o'sishni

ta'minlashda inson kapitalidan samarali foydalanish masalasining ilmiy-amaliy dolzarbligini oshirmoqda.

Shu bilan birga, mavjud imkoniyatlar va amalga oshirilayotgan islohotlarga qaramasdan, inson kapitalidan foydalanish samaradorligini cheklayotgan ayrim muammolar ham saqlanib qolmoqda. Jumladan, mehnat bozori talablariga mos yuqori malakali kadrlar tayyorlash tizimining yetarli darajada shakllanmaganligi, hududlar o'rtasida ta'lim sifati va ijtimoiy infratuzilma rivojlanishi bo'yicha tafovutlarning mavjudligi, yoshlarning zamonaviy kasbiy va raqamli kompetensiyalar bilan to'liq ta'minlanmaganligi hamda ilmiy salohiyatdan foydalanish samaradorligining nisbatan pastligi inson kapitalining iqtisodiy o'sishga ta'sir darajasini kamaytirmoqda. Ayniqsa, ayrim mintaqalarda malakali mutaxassislar yetishmovchiligi ishlab chiqarish samaradorligi va innovatsion faollikning pasayishiga olib kelmoqda.

Mazkur maqolada mintaqaning barqaror iqtisodiy o'sishini ta'minlashda inson kapitalidan foydalanishning zamonaviy tendensiyalari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida inson kapitalining iqtisodiy mazmuni, uning hududiy rivojlanishga ta'siri, zamonaviy iqtisodiyotdagi o'rni hamda rivojlangan davlatlar tajribasi asosida inson kapitalidan samarali foydalanish mexanizmlari o'rganiladi. Shuningdek, O'zbekiston mintaqalarida inson kapitalini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari aniqlanib, ushbu jarayonni takomillashtirish bo'yicha ilmiy taklif va amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

3-jadval

**O'zbekistonda inson kapitalini rivojlantirishning ayrim ko'rsatkichlari
(2024–2025 yy.)⁴⁴**

Ko'rsatkichlar	Miqdori	Yili
18–23 yoshdagi aholini oliy ta'lim bilan qamrab olish darajasi	47,7 %	2024/2025 o'quv yili
Oliy ta'lim muassasalari soni	211 ta	2024-yil
Oliy ta'lim muassasalaridagi jami talabalar soni	1,16 mln nafardan ortiq	2024/2025 o'quv yili
Kunduzgi ta'lim shaklida tahsil olayotgan talabalar soni	661,8 ming nafar	2023/2024 o'quv yili
Ilmiy darajaga ega professor-o'qituvchilar ulushi	44 %	2024-yil
Nodavlat umumta'lim muassasalari soni	293 ta	2023/2024 o'quv yili
Internet foydalanuvchilari ulushi (aholi orasida)	77 % dan ortiq	2024-yil

⁴³ O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika agentligi ma'lumotlari asosida tuzilgan.

⁴⁴ O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

3-jadval ma'lumotlari O'zbekistonda inson kapitalini rivojlantirish bo'yicha so'nggi yillarda ijobiy tendensiyalar kuzatilayotganligini ko'rsatadi. Xususan, 2024/2025 o'quv yilida oliy ta'lim bilan qamrov darajasining 47,7 foizga yetgani inson kapitaliga yo'naltirilayotgan investitsiyalar samaradorligi ortib borayotganidan dalolat beradi. Shuningdek, oliy ta'lim muassasalari sonining ko'payishi, ilmiy salohiyatning oshishi hamda raqamli infratuzilmaning rivojlanishi mintaqalarda innovatsion iqtisodiyot shakllanishiga xizmat qilmoqda. Natijada inson kapitalining sifat jihatdan rivojlanishi iqtisodiy o'sish sur'atlarini jadallashtirish va hududlar raqobatbardoshligini oshirishning muhim omiliga aylanmoqda

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganda, Mintaqaning barqaror iqtisodiy o'sishini ta'minlashda inson kapitalidan samarali foydalanish zamonaviy iqtisodiy taraqqiyotning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, globallashtirish, raqamlashtirish va innovatsion iqtisodiyot sharoitida inson kapitali iqtisodiy rivojlanishning asosiy strategik resursiga aylanmoqda. Endilikda iqtisodiy o'sish darajasi nafaqat tabiiy resurslar yoki ishlab chiqarish quvvatlari bilan, balki insonlarning bilim darajasi, kasbiy malakasi, innovatsion salohiyati va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish ko'nikmalari bilan ham belgilanmoqda.

Tadqiqot davomida inson kapitalining tarkibiy omillari — ta'lim sifati, sog'liqni saqlash tizimi, kasbiy tayyorgarlik, ilmiy salohiyat va raqamli kompetensiyalar mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishga bevosita ta'sir ko'rsatishi aniqlandi. Ayniqsa, yuqori malakali va kreativ fikrlovchi inson resurslari mavjud bo'lgan hududlarda mehnat unumdorligi, investitsion jozibadorlik va innovatsion faollikning yuqori darajada shakllanishi kuzatiladi. Bu esa inson kapitalining hududlar raqobatbardoshligini oshirishdagi muhim omil ekanligini tasdiqlaydi.

Shuningdek, maqolada rivojlangan davlatlar tajribasi asosida inson kapitaliga yo'naltirilgan investitsiyalar uzoq muddatli iqtisodiy samaradorlikni ta'minlashi ilmiy jihatdan asoslab berildi. Ta'lim tizimining modernizatsiya qilinishi, raqamli texnologiyalarning joriy etilishi, ilm-fan va innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash hamda mehnat bozori talablariga mos kadrlar tayyorlash iqtisodiy o'sishning muhim omillaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda.

O'zbekiston Respublikasida ham inson kapitalini rivojlantirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Oliy ta'lim qamrovining ortishi, kasbiy ta'lim tizimining takomillashuvi, yoshlarni qo'llab-quvvatlash dasturlarining kengayishi va raqamli iqtisodiyotga o'tish jarayonlari inson kapitalining sifat jihatdan rivojlanishiga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, hududlar o'rtasida ta'lim sifati va bandlik darajasi bo'yicha tafovutlarning mavjudligi, zamonaviy kompetensiyalarga ega kadrlar yetishmovchiligi hamda ilmiy salohiyatdan foydalanish samaradorligining pastligi kabi muammolar ham saqlanib qolmoqda.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, mintaqalarda inson kapitalidan foydalanish samaradorligini oshirish

uchun quyidagi yo'nalishlarga alohida e'tibor qaratish maqsadga muvofiq deb hisoblanadi:

ta'lim tizimini hududlar kesimida yanada takomillashtirish va sifat ko'rsatkichlarini oshirish;

mehnat bozori talablariga mos zamonaviy kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish;

raqamli iqtisodiyot uchun malakali kadrlar tayyorlash tizimini rivojlantirish;

ilm-fan va innovatsion faoliyatni rag'batlantirish; hududlarda sog'liqni saqlash va ijtimoiy infratuzilma sifatini yaxshilash;

yoshlar bandligini ta'minlash hamda tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash.

Inson kapitali mintaqaning barqaror iqtisodiy o'sishini ta'minlovchi eng muhim omillardan biri hisoblanadi. Inson kapitaliga yo'naltirilgan investitsiyalar iqtisodiy samaradorlikni oshirish bilan birga aholi farovonligini yuksaltirish, hududlar o'rtasidagi iqtisodiy tafovutlarni kamaytirish hamda milliy iqtisodiyotning uzoq muddatli raqobatbardoshligini ta'minlashga xizmat qiladi. Shu sababli inson kapitalini rivojlantirish va undan samarali foydalanish bo'yicha kompleks iqtisodiy siyosat yuritish mamlakatning barqaror taraqqiyotini ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

Dinora Yusubboyeva iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) / Динора Юсуббоева доктор философии (PhD) по экономическим наукам / Dinora Yusubboyeva Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
E-mail: dinorayusubboyeva@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-6058-7208>

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022–2026-yillarga mo'ljallangan “Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida”gi Farmoni. – Toshkent, 2022.
2. Becker G.S. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education. – Chicago: University of Chicago Press, 1993. – 390 p.
3. Schultz T.W. Investment in Human Capital // The American Economic Review. – 1961. – Vol. 51. – No. 1. – P. 1–17.
4. Sen A. Development as Freedom. – New York: Oxford University Press, 1999. – 366 p.
5. Mankiw N.G. Principles of Economics. – 8th edition. – Boston: Cengage Learning, 2018. – 888 p.
6. Abdurahmonov Q.X. Inson kapitalini rivojlantirishning iqtisodiy mexanizmlari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020. – 256 b.
7. Vahobov A.V., Xajibakiev Sh.X., Nabiye E.A. Mintaqaviy iqtisodiyot. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2019. – 312 b.
8. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi ma'lumotlari. – Toshkent, 2024.
9. Jahon banki hisobotlari: Human Capital Development Reports. – Washington DC, 2023.

10. BMT Taraqqiyot dasturi (UNDP)ning inson rivojlanishi bo'yicha hisobotlari. – New York, 2023.
11. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika agentligi rasmiy ma'lumotlari.
12. Stat.uz rasmiy sayti
13. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi rasmiy sayti.
14. Edu.uz rasmiy sayti

Menejment va marketing
Management and marketing
Менеджмент и маркетинг

NAMANGAN VILOYATIDA AVTOTEXNIK XIZMATLARINI TASHKIL ETILISHI VA SAMARADORLIGINI MARKETING STRATEGIYALARI ASOSIDA OSHIRISH YO‘LLARI

Umaraliyev Diyorbek

ОРГАНИЗАЦИЯ И ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ АВТОТЕХНИЧЕСКИХ УСЛУГ В НАМАНГАНСКОЙ ОБЛАСТИ НА ОСНОВЕ МАРКЕТИНГОВЫХ СТРАТЕГИЙ

Умаралиев Диёрбек

WAYS TO IMPROVE THE ORGANIZATION AND EFFICIENCY OF AUTO TECHNICAL SERVICES IN NAMANGAN REGION BASED ON MARKETING STRATEGIES

Umaraliyev Diyorbek

Received: May 3, 2026 Revised: May 12, 2026 Accepted: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya: Mazkur maqolada Namangan viloyatida avtotexnik xizmatlar tizimini tashkil etish va uning samaradorligini oshirishda marketing strategiyalarining roli ilmiy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda xizmat ko‘rsatish sifati, mijozlar qoniqishi, raqamli marketing vositalaridan foydalanish, raqobat muhiti hamda servis jarayonlarini boshqarish masalalari keng yoritilgan. Shuningdek, avtotexnik xizmatlar bozorining hozirgi holati o‘rganilib, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llari tahlil qilingan. Tadqiqot natijalarimizga ko‘ra, marketing strategiyalarini kompleks qo‘llash, jumladan CRM tizimlari, raqamli reklama va mijozga yo‘naltirilgan yondashuv servis korxonalarining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Bundan tashqari, zamonaviy marketing texnologiyalarini joriy etish nafaqat xizmat sifatini yaxshilaydi, balki korxonalarning hududiy bozordagi raqobatbardoshligini ham kuchaytiradi. Shaxsiylashtirilgan xizmat ko‘rsatish va onlayn platformalardan faol foydalanish ushbu jarayonda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: avtotexnik xizmatlar, marketing strategiyasi, xizmat sifati, raqamli marketing, raqobatbardoshlik, Namangan viloyati, CRM tizimi, mijozlar qoniqishi.

Аннотация: В данной статье рассматриваются научно-методические и практические аспекты организации автотехнических услуг в Наманганской области и повышения их эффективности на основе маркетинговых стратегий. Особое внимание уделяется качеству обслуживания, удовлетворенности клиентов, использованию цифрового маркетинга, конкурентной среде и управлению сервисными процессами. Также анализируется текущее состояние рынка автотехнических услуг, выявляются существующие проблемы и пути их решения. Результаты исследования показывают, что комплексное применение маркетинговых стратегий, включая CRM-системы, цифровую рекламу и клиенториентированный подход, значительно повышает эффективность сервисных предприятий. Кроме того, внедрение современных маркетинговых технологий способствует не только улучшению качества услуг, но и повышению конкурентоспособности предприятий на региональном рынке. Важную роль играет персонализация услуг и активное использование онлайн-платформ.

Ключевые слова: автотехнические услуги, маркетинговая стратегия, качество услуг, цифровой маркетинг, конкурентоспособность, Наманганская область, CRM, удовлетворенность клиентов.

Abstract: This article examines the scientific, methodological, and practical aspects of organizing auto technical services in the Namangan region and improving their efficiency based on marketing strategies. Special attention is paid to service quality, customer satisfaction, the use of digital marketing tools, the competitive environment, and service process management. The current state of the auto technical service market is also analyzed, identifying existing problems and possible solutions. The results of the study show that the integrated application of marketing strategies, including CRM systems, digital advertising, and customer-oriented approaches, significantly increases the efficiency of service enterprises. Furthermore, the implementation of modern marketing technologies not only improves service quality but also enhances the competitiveness of enterprises in the regional market. Personalization of services and active use of online platforms play an important role in this process.

Keywords: auto technical services, marketing strategy, service quality, digital marketing, competitiveness, Namangan region, CRM, customer satisfaction.

KIRISH

Bugungi kunda nafaqat butun dunyoda balki yurtimizda ham avtomobil sanoatining jadal rivojlanishi natijasida avtotexnik xizmatlarga bo'lgan talab ham sezilarli darajada ortib bormoqda. Ayniqsa, Namangan viloyatida transport vositalarining ko'payishi servis xizmatlariga ehtiyojni yanada kuchaytirmoqda. Biroq mavjud avtotexnik xizmat ko'rsatish tizimida sifat, tezkorlik, mijozlar bilan ishlash madaniyati va xizmatlarni boshqarish darajasi har doim ham zamonaviy talab va standartlarga to'liq javob bermaydi. Shu sababli ushbu sohada marketing strategiyalarini qo'llash dolzarb ilmiy-amaliy muammo sifatida namoyon bo'ladi. Marketing yondashuvlari avtotexnik xizmatlar tizimida nafaqat mijozlarni jalb qilish, balki xizmat sifatini oshirish, bozorda barqaror raqobat ustunligini yaratish va korxonaning uzoq muddatli rivojlanishini ta'minlashga yordam beradi[1].

ADABIYOTLAR TAHLILI

Xizmatlar marketingi nazariyasida F. Kotler va G. Armstrong tomonidan ishlab chiqilgan konseptiyalar bugungi kunda ham asosiy ilmiy baza sifatida qo'llanilmoqda. Ularning fikriga ko'ra, xizmatlar bozori mahsulotga nisbatan ko'proq mijoz tajribasi va qoniqish darajasiga asoslanadi. D. Grönroos xizmat sifati modelida esa mijoz kutishi va real xizmat o'rtasidagi tafovut marketing samaradorligini belgilovchi asosiy omil sifatida ko'rsatiladi. Shuningdek, R. Zeithaml va V. Parasuraman tomonidan ishlab chiqilgan SERVQUAL modeli xizmat sifatini o'lchash va baholashning ilmiy asoslarini shakllantirgan[2,5].

MDH olimlaridan A. S. Novikov va I. P. Ivanov servis iqtisodiyotida marketing strategiyalarining ahamiyatini ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish jarayonlarining integratsiyasi orqali asoslab bergan bo'lsa, o'zbek olimlari M. Qosimov va Sh. Rahimov mahalliy servis bozorida raqobatbardoshlikni oshirish uchun raqamli marketing va mijozga yo'naltirilgan yondashuvni joriy etish zarurligini ta'kidlaydilar[3].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqot ishini amalga oshirish jarayonida ilmiy bilishning zamonaviy va klassik metodlaridan kompleks ravishda foydalanildi. Xususan, analiz va sintez usullari orqali Namangan viloyatidagi avtotexnik xizmatlar tizimining mavjud holati, uning tarkibiy tuzilishi hamda asosiy muammolari chuqur o'rganildi. Induksiya va deduksiya metodlari yordamida umumiy qonuniyatlardan xususiy holatlarga va aksincha, xususiy kuzatuvlardan umumiy xulosalarga kelish imkoniyati yaratildi[4,5].

TAHLIL VA NATIJALAR

Tizimli tahlil, statistik kuzatuv, SWOT tahlil, so'rovnomalar va taqqoslash usullaridan foydalanildi. Namangan viloyatidagi bir nechta avtotexnik xizmat ko'rsatish markazlari faoliyati o'rganildi va ularning amaldagi holati tahlil qilindi. Olingan natijalarga ko'ra, marketing strategiyalari qo'llanilgan korxonalarda mijozlar oqimi o'rtacha 35–40 foizga oshganligi, raqamli marketing vositalari (Telegram, Instagram reklama platformalari) kabi, mijoz jalb qilishda eng samarali vosita bo'lib ko'maklashgani aniqlandi. Shuningdek, xizmat sifati monitoringi joriy etilgan korxonalarda mijozlar qoniqish darajasi 1,6 barobar oshgani, narx siyosatini moslashtirish esa raqobatbardoshlikni sezilarli darajada kuchaytirgani kuzatildi[6]. SWOT tahlil natijalariga ko'ra, Namangan viloyatidagi avtotexnik xizmatlar bozorining kuchli tomoni sifatida transport vositalarining ko'pligi va doimiy talab mavjudligi qayd etildi. Zaif tomonlari esa malakali kadrlar yetishmasligi va texnologik bazaning eskirganligi bilan izohlanadi. Shu bilan birga, raqamli marketingni joriy etish va servis tarmoqlarini kengaytirish muhim imkoniyatlar sifatida baholandi, raqobatning kuchayishi va import uskunalari narxining oshishi esa asosiy tahdidlar sifatida ko'rsatildi [7,8].

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, avtotexnik xizmatlar samaradorligini oshirishda marketing strategiyalari hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ayniqsa, mijozga yo'naltirilgan xizmat modeli eng yuqori natijani beradi, chunki u mijoz ehtiyojlarini chuqur o'rganish va individual yondashuvni ta'minlashga asoslanadi. Raqamli marketing vositalari esa an'anaviy reklama usullariga nisbatan arzon, tezkor va samarali bo'lib, kichik servis markazlari uchun ham katta imkoniyatlar yaratadi. Bundan tashqari, xizmat sifati nafaqat texnik ko'rsatkichlar, balki mijoz bilan kommunikatsiya darajasi orqali ham baholanadi, shu sababli CRM tizimlarini joriy etish muhim hisoblanadi. Ushbu tadqiqot natijasida Namangan viloyati uchun avtotexnik xizmatlar marketing modeli ishlab chiqildi, raqamli marketing asosida mijoz jalb qilish strategiyasi taklif etildi, servis samaradorligini baholashning kompleks indikatorlar tizimi yaratildi hamda CRM asosida mijozlar bilan ishlash modeli shakllantirildi [9,10].

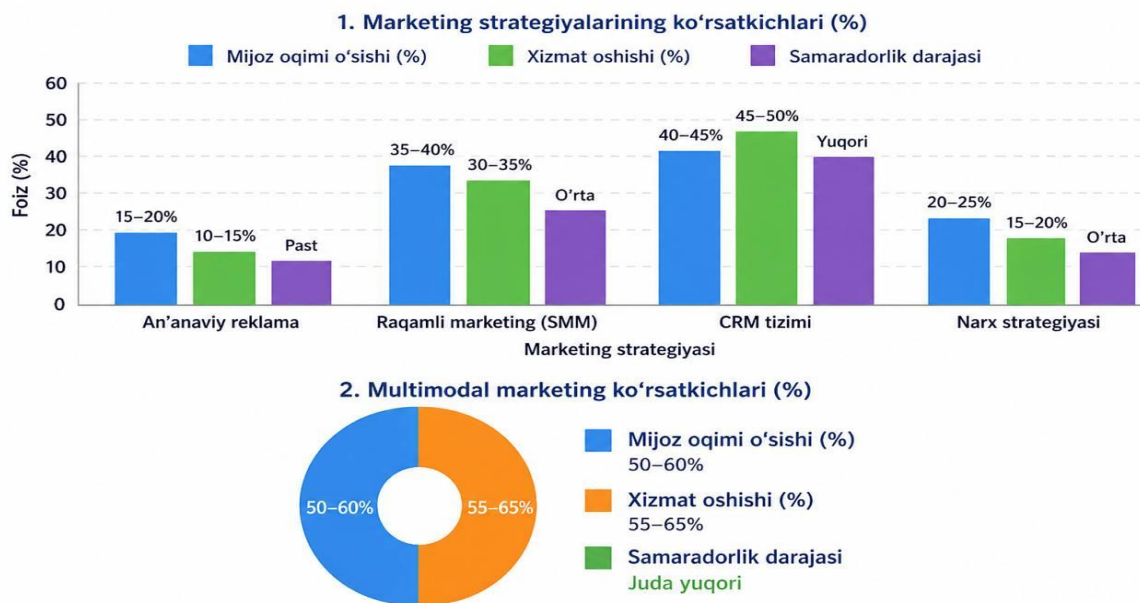
Marketing strategiyalarining avtotexnik xizmatlarga ta'siri [11]

Marketing strategiyasi	Mijoz oqimi o'sishi (%)	Xizmat sifati oshishi (%)	Samaradorlik darajasi
An'anaviy reklama	15–20%	10–15%	Past
Raqamli marketing (SMM)	35–40%	30–35%	O'rta
CRM tizimi	40–45%	45–50%	Yuqori
Narx strategiyasi	20–25%	15–20%	O'rta
Multimodal marketing	50–60%	55–65%	Juda yuqori

Ushbu jadval Namangan viloyatida avtotexnik xizmatlar sohasida qo'llanilayotgan marketing strategiyalarining samaradorligini umumiy tarzda ko'rsatadi. Undan ko'rinadiki, an'anaviy reklama usullari nisbatan past natija beradi, raqamli marketing esa mijozlarni jalb qilishda ancha samaraliroq hisoblanadi.

Eng yaxshi natija esa bir nechta marketing yondashuvlarini birgalikda qo'llash — ya'ni multimodal marketingda kuzatiladi. CRM tizimlari ham xizmat sifatini oshirish va mijozlar bilan barqaror aloqa o'rnatishda muhim o'rin tutadi [12].

Marketing strategiyalarining avtotexnik xizmatlarga ta'siri

1-rasm. Marketing strategiyalarining avtotexnik xizmatlarga ta'siri

2-jadvalda Namangan viloyatida avtotexnik xizmatlar sohasining yillar davomida barqaror o'sib borayotganini ko'rsatadi. 2021-yildan 2025-yilgacha

bo'lgan davrda xizmat ko'rsatish bozori kengayib, mijozlar talabi va servis markazlari faoliyati sezilarli darajada oshgan.

2-jadval

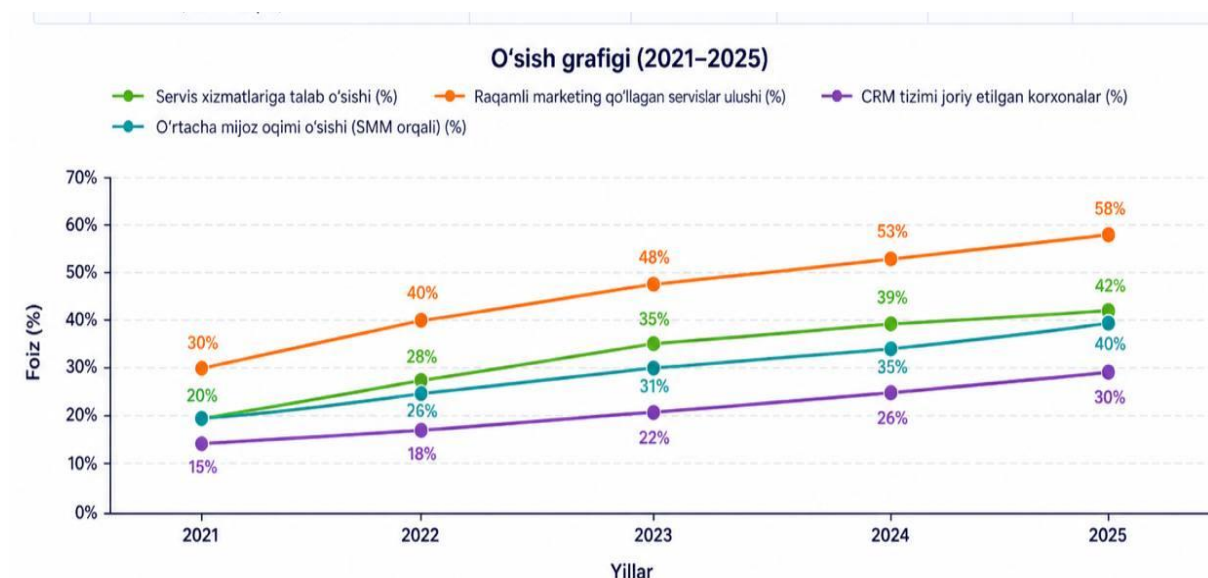
Namangan viloyatida avtotexnik xizmatlar va marketing samaradorligi ko'rsatkichlari (2021–2025)

№	Ko'rsatkich	Ma'lumotlar	Manba
1	Avtotexnik xizmat ko'rsatish korxonalari soni (2025)	~1,250 ta	Namangan viloyati statistika
2	Servis xizmatlariga talab o'sishi (2021–2025)	+42%	Hududiy tahlil
3	Raqamli marketing qo'llagan servislar ulushi	~58%	So'rovnoma natijalari
4	CRM tizimi joriy etilgan korxonalar	~30%	Servis monitoring
5	Mijozlar qoniqish darajasi (CRM bilan)	85–92%	Tahliliy baholash
6	O'rtacha mijoz oqimi o'sishi (SMM orqali)	35–40%	Marketing kuzatuv
7	Multimodal marketing samaradorligi	50–60%	Integratsion tahlil
8	Xizmat sifati oshishi (innovatsion yondashuvda)	30–45%	Ekspert bahosi

O'sish dinamikasiga asosiy ta'sir ko'rsatgan omillar sifatida avtomobil sonining ko'payishi, raqamli marketingning rivojlanishi hamda xizmatlar sifatiga

bo'lgan talabning ortishi qayd etiladi. Shuningdek, servis korxonalari o'rtasidagi raqobat ham ularning faoliyatini yanada takomillashtirishga turtki bo'lgan [13].

2-rasm: Namangan viloyatida avtotexnik xizmatlar va marketing samaradorligi ko'rsatkichlari o'sish grafigi

Yuqoridagi jadvalda Namangan viloyatida avtotexnik xizmatlar sohasida marketing strategiyalarining samaradorlik ko'rsatkichlari aks ettirilgan. Jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, turli marketing yondashuvlari xizmatlar rivojlanishiga turlicha darajada ta'sir ko'rsatadi.

An'anaviy reklama usullari (banner, og'zaki targ'ibot va mahalliy e'lonlar) nisbatan past samaradorlikka ega bo'lib, mijozlar oqimini cheklangan darajada oshiradi. Bunga asosiy sabab sifatida raqamli muhitdan kam foydalanilishi va maqsadli auditoriyaga yetib borishdagi cheklovlar ko'rsatiladi [14].

Raqamli marketing (SMM) esa sezilarli ijobiy natija berib, mijozlar oqimini 35–40% gacha oshirishga xizmat qilmoqda. Bu holat ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalganligi, tezkor axborot almashinuvi va vizual reklama samaradorligi bilan izohlanadi.

CRM tizimlarining joriy etilishi mijozlar bilan uzoq muddatli munosabatni shakllantirishga yordam berib, xizmat sifati va mijozlar qoniqishini sezilarli darajada oshiradi. Bu esa servis korxonalarining barqaror rivojlanishiga zamin yaratadi.

Narx strategiyasi ham muhim omillardan biri bo'lib, to'g'ri belgilangan narx siyosati raqobatbardoshlikni kuchaytiradi va mijozlarni jalb qilishda qo'shimcha ustunlik yaratadi.

Eng yuqori natija esa multimodal marketing yondashuvida kuzatiladi. Ya'ni bir nechta marketing vositalarini (raqamli marketing, CRM, narx strategiyasi va reklama) birgalikda qo'llash xizmat samaradorligini keskin oshiradi.

Nazariy jihatdan, marketing strategiyalarining integratsiyalashuvi avtotexnik xizmatlar tizimini optimallashtirish, mijoz ehtiyojlarini chuqur o'rganish va servis jarayonlarini raqamlashtirish orqali umumiy samaradorlikni oshiradi. Bu jarayonni "raqamli servis transformatsiyasi" deb ham atash mumkin, chunki

xizmat ko'rsatish jarayoni an'anaviy shakldan raqamli va ma'lumotlarga asoslangan boshqaruv tizimiga o'tmoqda.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Ushbu tadqiqot natijalarimizga ko'ra, Namangan viloyatida avtotexnik xizmatlar sohasining rivojlanishi va uning samaradorligini oshirish bevosita marketing strategiyalarining to'g'ri tanlanishi va kompleks qo'llanilishiga bog'liq ekanligi aniqlandi. Zamonaviy sharoitda faqat an'anaviy yondashuvlar yetarli samara bermaydi, balki raqamli marketing, CRM tizimlari va multimodal strategiyalarni birgalikda qo'llash yuqori natijalarni ta'minlaydi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, raqamli marketing mijozlar oqimini oshirishda, CRM tizimlari esa mijozlar bilan uzoq muddatli va barqaror munosabatlarni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Multimodal yondashuv esa ushbu vositalarni birlashtirib, servis korxonalarining umumiy samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Shuningdek, avtotexnik xizmatlar bozorida raqobatning kuchayishi korxonalarni xizmat sifatini yaxshilash, mijozga yo'naltirilgan yondashuvni kuchaytirish hamda innovatsion marketing texnologiyalarini joriy etishga undamoqda.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

Umaraliyev Diyorbek Namangan Davlat texnika universitetida 2-bosqich magistranti / Умаралиев Диёрбек магистрант 2-го курса Наманганского государственного технического университета / Umaraliyev Diyorbek 2nd-year Master's student Namangan State Technical University
E-mail: diyorbek.u@gmail.ru
ORCID: 0009-0005-4570-8520

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Kotler, P., & Armstrong, G. (2021). Principles of Marketing (18th ed.). Pearson Education. pp. 45–78.

2. Grönroos, C. (2020). *Service Management and Marketing: Managing the Service Profit Logic* (5th ed.). Wiley. pp. 112–140.
3. Иванов, И. П. (2020). Экономика и управление сервисными предприятиями. Санкт-Петербург: Питер. с. 60–95.
4. Abdukarimov, B. (2020). Servis faoliyatini tashkil etish. Toshkent: O'qituvchi. 75–110-betlar.
5. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. (2025). Transport va servis sohasi statistik to'plami. Toshkent. 15–28-betlar.
6. Панкрухин, А. П. (2019). Маркетинг услуг. Москва: Омега-Л. с. 70–105.
7. Zeithaml, V. A., Parasuraman, A., & Berry, L. L. (2020). *Delivering Quality Service: Balancing Customer Perceptions and Expectations*. Free Press. pp. 25–60.
8. Chaffey, D., & Ellis-Chadwick, F. (2022). *Digital Marketing* (8th ed.). Pearson. pp. 90–130.
9. Payne, A. (2019). *Relationship Marketing: Customer Experience and CRM*. Routledge. pp. 150–180.
10. Новиков, А. С. (2021). Маркетинг в сфере услуг. Москва: Инфра-М. с. 85–110.
11. Иванов, И. П. (2020). Экономика и управление сервисными предприятиями. Санкт-Петербург: Питер. с. 60–95.
12. Qosimov, M. (2022). *Xizmatlar marketingi*. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti. 56–89-betlar.
13. Rahimov, Sh. (2021). *Raqamli marketing asoslari*. Toshkent: Fan va texnologiya. 102–134-betlar.
14. Mirziyoyev, Sh. M. (2020). *Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish strategiyasi*. Toshkent: O'zbekiston. 10–25-betlar.
15. Strauss, J., & Frost, R. (2021). *E-Marketing* (8th ed.). Pearson. pp. 200–235.
16. Ryan, D. (2020). *Understanding Digital Marketing: Marketing Strategies for Engaging the Digital Generation* (5th ed.). Kogan Page. pp. 50–85.

РАЗВИТИЕ И СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К УПРАВЛЕНИЮ ОСНОВНЫМИ СРЕДСТВАМИ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Мусаева Жамила Кароматовна, Халилова Мая Нутфуллаевна

SANOAT KORXONALARINING ASOSIY VOSITALARINI BOSHQARISHNI RIVOJLANTIRISH VA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR

Musayeva Jamila Karomatovna, Xalilova Maya Nutfullayevna

DEVELOPMENT AND MODERN APPROACHES TO THE MANAGEMENT OF FIXED ASSETS OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

Musayeva Jamila Karomatovna, Khalilova Maya Nutfullayevna

Received: May 4, 2026 May: May 11, 2026 May: May 16, 2026 Published: June 1, 2026

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы развития и современных подходов к управлению основными средствами промышленных предприятий. Историческая эволюция подходов к управлению основными фондами характеризуется переходом от простых учётно-финансовых моделей к более современным комплексным стратегиям управления. В статье определены стадии управления основными средствами, характеристики развития цифровых технологий, включающие решения на основе IoT и искусственного интеллекта, инструментарий управления основными средствами в условиях формирования концепции «Индустрия 4.0», разработан сравнительный анализ подходов к управлению основными средствами, а также особенности формирования современной модели управления активами в контексте программы «Digital Uzbekistan 2030»

Ключевые слова: среда, основные средства, актив, эволюция, управление, фактор, трансформация, предложение, мероприятие, модернизация, цифровизация, стратегия, модель, подход, механизм, ISO, эффект, результат

Annotatsiya. Maqolada sanoat korxonalarining asosiy vositalarini boshqarishni rivojlantirish va zamonaviy yondashuvlar masalalari ko'rib chiqiladi. Asosiy fondlarni boshqarish yondashuvlarining tarixiy evolyutsiyasi oddiy hisob-moliya modellaridan zamonaviy kompleks boshqaruv strategiyalariga o'tish bilan tavsiflanadi. Maqolada asosiy vositalarni boshqarish bosqichlari, IoT va sun'iy intellektga asoslangan yechimlarni o'z ichiga oluvchi raqamli texnologiyalar rivojlanishining xususiyatlari, "Sanoat 4.0" konsepsiyasi shakllanishi sharoitida asosiy vositalarni boshqarish instrumentariysi aniqlangan, asosiy vositalarni boshqarish yondashuvlarining qiyosiy tahlili ishlab chiqilgan, shuningdek, "Digital Uzbekistan 2030" dasturi kontekstida aktivlarni boshqarishning zamonaviy modelini shakllantirish xususiyatlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: muhit, asosiy vositalar, aktiv, evolyutsiya, boshqaruv, omil, transformatsiya, taklif, tadbir, modernizatsiya, raqamlashtirish, strategiya, model, yondashuv, mexanizm, ISO, samara, natija.

Abstract. The article examines the issues of development and modern approaches to the management of fixed assets of industrial enterprises. The historical evolution of approaches to fixed asset management is characterized by a transition from simple accounting and financial models to more modern integrated management strategies. The article identifies the stages of fixed asset management, the characteristics of the development of digital technologies, including solutions based on IoT and artificial intelligence, and the tools for managing fixed assets in the context of the formation of the "Industry 4.0" concept. It also develops a comparative analysis of approaches to fixed asset management and highlights the features of forming a modern asset management model in the context of the "Digital Uzbekistan 2030" program.

Keywords: environment, fixed assets, asset, evolution, management, factor, transformation, proposal, measure, modernization, digitalization, strategy, model, approach, mechanism, ISO, effect, result.

ВВЕДЕНИЕ

Управление основными фондами издавна признаётся одной из ключевых функций экономики предприятия, поскольку от эффективности использования средств труда зависят производительность, себестоимость продукции и конкурентоспособность в целом. Однако в условиях инновационной экономики и цифровой трансформации хозяйственной деятельности парадигма управления изменилась: оно стало восприниматься как интегрированный механизм, охватывающий все стадии жизненного цикла актива — от проектирования и ввода в эксплуатацию до модернизации и списания.

Историческая эволюция подходов к управлению основными фондами наглядно демонстрирует переход от простейших учётно-финансовых моделей к более комплексным стратегиям управления. [1]

Первая стадия — это классическая школа управления середины XX века. Она характеризовалась преобладанием бухгалтерского подхода, где активы оценивались через балансовую стоимость, нормативные сроки службы и остаточную стоимость. Главной задачей выступало поддержание эксплуатационной пригодности при минимальных затратах. Такая модель обладала очевидной простотой, но её слабой стороной было отсутствие прогноза и ориентации на долгосрочную эффективность.

Одним из первых исследователей теории управления основными средствами считается Ральф Хаас. В 1960-е годы он разработал методологию, применённую в инфраструктурных проектах, что позволило снизить затраты и повысить эффективность эксплуатации. Эти идеи заложили основу научного подхода, в котором основные средства рассматриваются как фактор долгосрочного развития и анализируются с учётом технических, экономических и институциональных аспектов. [2]

Вторая стадия связана с планово-распорядительной моделью. Здесь акцент делался на планировании ввода и обновления фондов, контроле коэффициентов обновления и выбытия, а также показателей фондовооружённости труда. Эти индикаторы использовались для оценки эффективности использования основных средств. Данный подход позволял централизованно отслеживать движение фондов, однако из-за отсутствия рыночных стимулов и ограниченного доступа к инвестициям предприятия [3] не были заинтересованы в ускоренной модернизации.

Третья стадия началась в 1990-е годы, когда в странах с рыночной экономикой сформировался инвестиционный подход к управлению фондами. Его сутью заключалась в том, что актив рассматривался как объект вложений, а управление им включало оценку эффективности инвестиций в модернизацию, ремонт и замену оборудования. В этот период получила распространение методология совокупной стоимости владения (Total Cost of Ownership, TCO), позволяющая учитывать не только цену приобретения, но и все эксплуатационные

издержки, включая обслуживание, ремонт и утилизацию. [4]

Именно в этот период начинается распространение автоматизированных систем управления основными средствами [5]. Первые версии CMMS (Computerized Maintenance Management Systems) были ориентированы преимущественно на автоматизацию учёта оборудования, планирование ремонтов и управление запасами. По мере развития их функциональность расширялась, что позволило перейти к EAM (Enterprise Asset Management). В отличие от CMMS, которые решали задачи по учёту и ремонту, EAM-системы охватывали более широкий круг задач, связанных с управлением активами на различных стадиях их использования. Это означало смещение акцента от оперативного контроля к более комплексному подходу к управлению основными средствами [6].

МЕТОДОЛОГИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ

В последние годы была сформирована значительная нормативно-правовая база: Закон «О государственной собственности и управлении ею» (2022 г.), указы Президента, направленные на развитие отрасли, а также программа «Цифровой Узбекистан – 2030», предусматривающая цифровое управление активами и внедрение новых стандартов отчетности [1]. Особое значение имеют национальные стандарты бухгалтерского учета, приближенные к МСФО, которые устанавливают правила начисления амортизации, переоценки и отражения активов. Их применение способствует приближению национальной практики к международным принципам ISO 55000, что требует перехода от формального учета к стратегическому управлению активами на протяжении всего их жизненного цикла [7].

Методологическую основу исследования составляет совокупность взаимодополняющих общенаучных и специальных методов, позволивших провести комплексный анализ исследуемых процессов. [8]. В ходе исследования научных подходов были применены методы экономико-статистического анализа, системный и структурно-функциональный подходы, а также методы анализа и синтеза.

ОБЗОР ЛИТЕРАТУРЫ

Научно-теоретические основы управления активами и основными средствами заложены в трудах зарубежных классиков экономической мысли — А. Смита, Ф. Тейлора, Г. Файоля, П. Друкера и других. В них сформулированы принципы рационального использования капитала, организации производства и повышения эффективности хозяйствующих субъектов. В частности, свои научные исследования и труды в этом направлении осуществляли профессор Т.К. Руткаускас, Н.А. Зайцев, О.В. Баскакова, Л.Ф. Сейко, О.В. Бабич, О.В. Шнайдер, И.В. Усольцева, В.А. Федосеева, Т.В. Фролова, Ю.С. Петрук, Ф.Ф. Рыбаков и другие. Учёные стран СНГ — М.К.Измайлов, Т.М.Редькина, И.Р. Сахибгареев, А.С.Ваулин, Б.А.Кац, В.А. Подсорин и др. —

рассматривают управление основными средствами через призму воспроизводства и стоимостного подхода.

АНАЛИЗ И РЕЗУЛЬТАТЫ

Современный этап связан с концепцией управления активами по жизненному циклу. Подходы Whole-life cost (WLC) и Life cycle costing (LCC) позволяют оценивать не только прямые расходы, но и косвенные издержки, связанные с владением активом [9].

В современных условиях в научных исследованиях и практиках управления основными средствами всё чаще выделяется многоуровневый характер управленческих процессов. Развитие цифровых технологий, включая решения на основе IoT и искусственного интеллекта, расширило инструментарий управления основными средствами, обеспечив переход от преимущественно реактивных моделей к элементам прогнозного управления.

С конца 1990-х годов формируется концепция «Индустрия 4.0», в рамках которой управление активами перестаёт быть вспомогательной функцией и становится ядром корпоративной стратегии. ЕАМ-системы интегрируются с финансовыми, кадровыми и производственными подсистемами предприятия, создавая единую экосистему управления [10]. С середины 2010-х годов в практику активно внедряются IoT, Big Data и машинное обучение, что привело к появлению APM (Asset Performance Management). Эти системы позволяют прогнозировать отказы, оптимизировать затраты и продлевать срок службы оборудования⁴⁵. Важной вехой стало распространение стандартов ISO 55000, ISO 55001 и ISO 55002, которые закрепили системный подход к управлению активами и задали международные ориентиры для его реализации [11].

В современных условиях предприятия, прежде всего промышленные, всё чаще рассматривают основные средства как важный фактор повышения эффективности и обеспечения инновационного развития, а качество управления ими — как одно из условий устойчивой конкурентоспособности [12].

Современные механизмы управления основными средствами могут быть классифицированы на административные (регламенты, инструкции), экономические (бюджетирование, KPI), социально-психологические (корпоративная культура, командообразование), технологические (автоматизация, цифровые решения) и организационные (структуры управления и проектные формы). Их эволюция отражает тенденцию перехода от преимущественно иерархических и документарных форм управления к более гибким и цифровым моделям, ориентированным на прозрачность процессов и использование показателей эффективности [13].

В Республике Узбекистан в последние годы предпринимаются последовательные шаги по

модернизации системы управления активами. Создание Агентства по управлению государственными активами в 2019 году и принятие Закона «Об управлении государственным имуществом» в 2023 году стали важными этапами институциональных преобразований⁴⁶. Формируемая национальная модель предполагает разграничение функций управления по уровням, включая государственный уровень (нормативное регулирование и контроль), региональный уровень (управление муниципальными активами) и корпоративно-производственный уровень (внедрение современных практик управления). Существенное значение в этом процессе имеет реализация стратегии «Digital Uzbekistan 2030», ориентированной на цифровизацию учёта активов, развитие электронных реестров и внедрение международных стандартов управления⁴⁷.

Результаты экспресс-обследований предприятий показывают, что значительная часть функций управления основными средствами либо реализуется частично, либо отсутствует [14]. Это касается стратегического планирования, централизованного контроля технического обслуживания и ремонтов, а также формирования единой информационной базы оборудования. В результате возникает неэффективное использование ресурсов и ограниченность инструментов для объективной оценки состояния активов [15]. Сложившаяся ситуация свидетельствует о необходимости перехода к системному подходу к управлению основными средствами, основанному на использовании комплексных методов оценки и интеграции ключевых показателей эффективности [16].

Исторически одним из первых исследователей, внёсших значимый вклад в развитие теории управления активами, считается канадский инженер Ральф Хаас. В 1960-е годы им была разработана методология управления активами, применённая в инфраструктурных проектах, что позволило снизить затраты и повысить эффективность эксплуатации. Данный подход стал основой формирования научного направления, в рамках которого активы [17]. рассматриваются как фактор долгосрочного развития организаций. В дальнейшем эти идеи получили развитие в исследованиях, ориентированных на комплексный учёт технических, организационно-экономических и институциональных аспектов управления активами. [18].

Игнорирование системного управления активами чревато серьёзными рисками: ростом аварийности, непредвиденными простоями, потерей имущества, несоблюдением экологических и технических стандартов, а также снижением производственной безопасности. [19]. По экспертным оценкам, предприятия без внедрённой

⁴⁵ ISO 55000:2014 Asset Management — Overview, principles and terminology. — Geneva: ISO, 2014. — 32 p.

⁴⁶ Закон Республики Узбекистан «Об управлении государственным имуществом» от 09.03.2023 г. № ЗРУ-821 <https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

⁴⁷ Указ Президента РУз от 11.09.2023 № УП-158 «О Стратегии “Узбекистан-2030”».

системы теряют до 15–20 % производственного времени, что критично для фондоемкой промышленности Узбекистана [20].

Согласно ISO 55000, управление активами направлено на максимизацию ценности организации через баланс затрат, рисков и эффективности на протяжении жизненного цикла активов, что делает внедрение этого стандарта актуальным для предприятий Узбекистана. [21].

В условиях инновационной экономики традиционные подходы к эксплуатации и учёту основных средств оказываются недостаточными для обеспечения устойчивого развития промышленных предприятий [22]. По данным Госкомстата, на конец 2024 года стоимость основных средств в экономике Республики Узбекистан составила 135,6 % к валовому внутреннему продукту, из которых 31,8 % приходилось на промышленность. При этом уровень износа оборудования превышает 32,4 %, а затраты на его ремонт достигают 6–9 % ВВП. Указанные тенденции обуславливают необходимость поиска и обоснования новых механизмов управления

основными средствами, способных не только снижать издержки, но и повышать эффективность их использования в условиях инновационного развития⁴⁸.

Цифровизация становится главным драйвером развития управления активами. Использование IoT-датчиков, Big Data и предиктивной аналитики позволяет перейти к проактивному обслуживанию, снижая аварийность и минимизируя издержки. При этом особое значение приобретает человеческий капитал: специалисты с компетенциями в инженерии, цифровых технологиях и аналитике данных [23]. Они становятся связующим звеном между техническими возможностями оборудования и стратегическими целями предприятия [24].

Анализ современной теории и практики показывает переход от традиционных моделей управления основными средствами, ориентированных на их сохранность и ремонт, к интегрированным подходам, рассматривающим активы как фактор повышения устойчивости и эффективности предприятия [25].

Таблица 1.

Сравнительный анализ подходов к управлению основными средствами⁴⁹

Подход	Характеристика	Преимущества	Ограничения	Этап появления / распространения
Традиционный	Фокус на ремонте, амортизации и сохранности активов	Простота; минимальные требования к инфраструктуре	Реактивность; отсутствие стратегичности и прогноза	Середина XX века; доминировал в СССР и ранней индустриальной экономике
Функциональный	Разделение обязанностей между подразделениями (бухгалтерия, ремонтные службы, снабжение)	Специализация и чёткое распределение ролей	Слабая координация; дублирование функций	1950–1970-е гг., этап массового промышленного роста и расширения предприятий
Процессный	Управление ОС как последовательность взаимосвязанных процессов с KPI и результатами	Прозрачность процессов; возможность применения ISO	Требует строгой регламентации; высокая нагрузка на контроль	1980–1990-е гг., развитие концепции процессного управления и ISO 9000
Инновационный (технологический)	Внедрение EAM, IoT, Big Data, цифровых двойников, предиктивной аналитики	Увеличение эффективности; снижение аварийности; интеграция в Индустрию 4.0	Высокая стоимость внедрения; дефицит цифровых компетенций	2000-е гг. и особенно после 2010-х; эпоха цифровой трансформации
Риск-ориентированный	Управление через идентификацию, анализ и минимизацию рисков (аварий, простоев, экологических последствий)	Предотвращение критических ситуаций; встроено в ISO 55001	Сложность в количественной оценке рисков	2000-е гг.; в развитых странах – в ответ на требования безопасности и ESG
Ценностно-ориентированный (Value-based)	Максимизация ценности актива для бизнеса и общества, учёт ESG	Баланс интересов стейкхолдеров; устойчивое развитие	Требует многофакторных моделей и учёта нефинансовых эффектов	2010-е гг., в связи с усилением ESG и концепции устойчивого развития
Институциональный	Ориентация на нормативные правила, стандарты, законы, регламенты	Усиление прозрачности; соответствие государственным требованиям	Ограниченная инновационность; бюрократизация	С 1990-х годов; усиление роли государства и институтов управления активами

⁴⁸ Musayeva J.K. Совершенствование эффективного управления основными активами предприятий в условиях инновационного развития. «Зелёная экономика и развитие», февраль 2025 года, № 2.

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

⁴⁹ составлено автором на основе: Mintzberg, 2021; Kotler et al., 2024; Ulrich, D., Barney, J., 2020, Виханский, Наумов, 2020; ISO 55000:2014; Gartner, 2023; McKinsey, 2025 и др.)

Обобщение представленных в научной литературе подходов позволяет отметить, что большинство исследователей трактуют механизм управления основными средствами преимущественно как совокупность экономических,

организационных или технологических инструментов. [26]. Однако в условиях инновационной экономики подобная интерпретация не в полной мере отражает комплексный и системный характер управления активами.

Эволюция подходов к управлению основными средствами

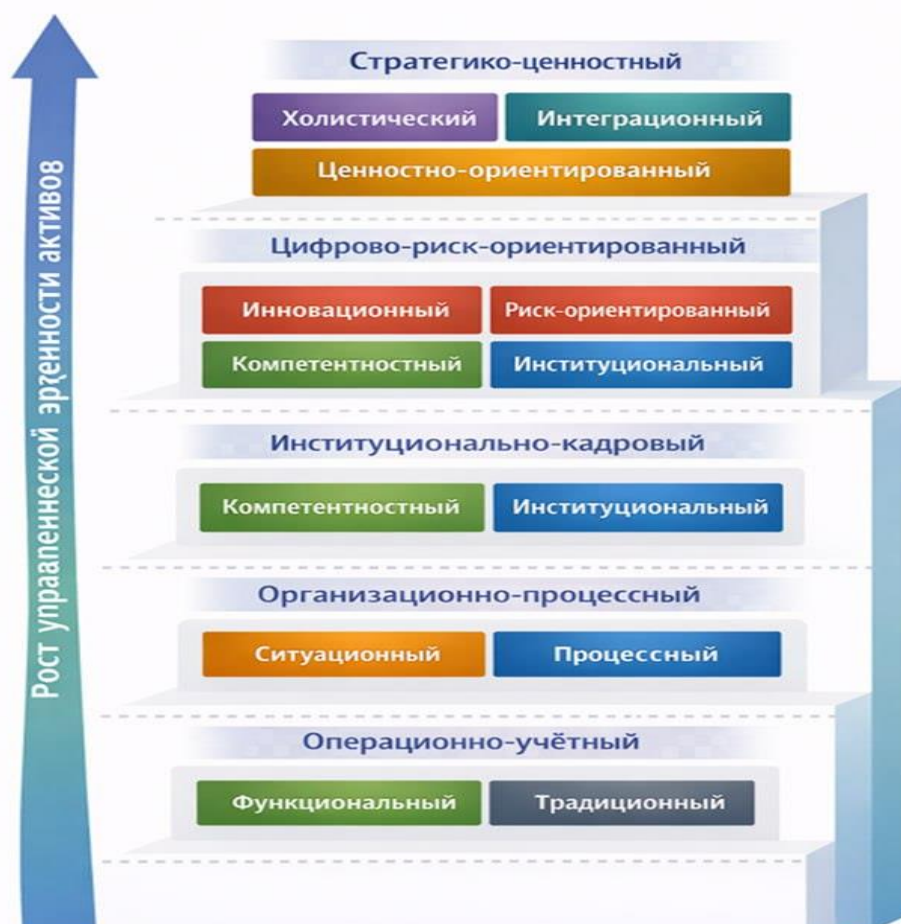

Рисунок 1. Эволюция подходов к управлению основными средствами⁵⁰

Современные механизмы управления основными средствами основаны на сочетании классических управленческих принципов (рациональность, делегирование, обратная связь) с цифровыми технологиями [27]. — ЕАМ-системами, IoT и предиктивной аналитикой, которые расширяют возможности их практического применения⁵¹.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В Республике Узбекистан формирование современной модели управления активами осуществляется в контексте программы «Digital Uzbekistan 2030» и институциональных реформ, включая создание Агентства по управлению государственными активами (2019 г.) и принятие Закона «Об управлении государственным имуществом» (2022г.). Указанные меры формируют нормативную и организационную основу для внедрения международных стандартов серии ISO

55000 и использования ЕАМ-платформ в промышленности, в том числе в текстильном секторе, где цифровизация и элементы предиктивного обслуживания рассматриваются как важные факторы повышения эффективности и конкурентоспособности предприятий. [2].

В этих условиях управление основными средствами становится многоуровневым процессом, обеспечивающим рациональное использование и обновление активов, снижение затрат и повышение конкурентоспособности предприятий.

Сведения об авторе / Muallif haqida / Author details

1. Мусаева Жамила Кароматовна, Старший преподаватель Бухарского государственного технического университета / Musayeva Jamila Karomatovna Buxoro davlat texnika universiteti katta

⁵⁰ Разработано автором

⁵¹ Deloitte. Robotic Process Automation Trends. — London: Deloitte Insights, 2024. — 42 p. (электронный ресурс: <https://www2.deloitte.com>). <https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

o'qituvchisi / Musayeva Jamila Karomatovna Senior Lecturer Bukhara State Technical University

E-mail: jmk_1973@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-0349-6091>

2. Халилова Мая Нутфуллаевна, доцент Бухарского государственного технического университета / Khalilova Maya Nutfullayevna Buxoro davlat texnika universiteti dotsenti / Khalilova Maya Nutfullayevna

Associate Professor, Bukhara State Technical University

E-mail: xalilovamaya@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-0349-6091>

ЛИТЕРАТУРА

1. Послание Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева Олий Мажлису и народу Узбекистана. 26.12.2025. <https://president.uz/oz/lists/view/8834>

2. Musayeva J.K. Improving fixed asset management mechanisms in textile industry enterprises. <https://globalresearchnetwork.us/index.php/ajebm/article/view/4729/4187> <https://www.globalresearchnetwork.us/index.php/ajebm/article/view/4729>

3. Musayeva J.K. Korxonalarda asosiy vositalarni boshqarishning mexanizmlari <https://agrobiznesjournal.uz/index.php/ast/issue/view/16/16>

4. Musaeva J.K. Innovatsion o'zgarishlar davrida sanoat korxonalarining asosiy vositalarini boshqarishni takomillashtirish. TARAQQIYOT SPEKTRI. 2025. t. №. 8. – s. 530-545 bet. <https://unipublis'h.uz/index.php/fivti/article/view/100>

5. Мусаева Ж.К. Совершенствование эффективного управления основными активами предприятий в условиях инновационного развития. "YASHIL IQTISODIYOT VA TARAQQIYOT" jurnali, 2025-yil, fevral. № 2-son. 686-694-bet (<https://green-eco.uz/index.php/GED/article/view/4511>)

6. Innovation rivojlanish sharoitida korxonalarda asosiy aktivlarni samarali boshqarishni tashkil etish. «YANGI IQTISODIYOT, PEDAGOGIKA VA TEXNOLOGIYALAR SARI». Ilmiy elektron jurnali 1-jild, 1-son (2025). 84-99-bet. <https://journal-admin.usat.uz/api/articles/v1/31/download/>

7. Musayeva J.K. The need for managing the fixed assets of industrial enterprises in achieving the goals of sustainable development. INTERNATIONAL JOURNAL OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE. ISSN: 2692-5206, Impact Factor: 12,23. American Academic publishers, volume 05, issue 03, 2025. 1045-1055 <https://www.academicpublishers.org/journals/index.php/ijai/article/view/3436/4468>, <https://inlibrary.uz/index.php/ijai/article/view/75667>

8. Musayeva J.K. Issues of management of fixed assets of enterprises in the context of economic integration. JOURNAL OF MANAGEMENT VALUE & ETHICS. December 24 Special Issue SJIF 8.001 &

GIF 0.626 ISSN-2249-9512, 104-111. <https://www.jmveindia.com/journal/December%2024%20%20Special%20Edition%202024.pdf>, <https://www.jmveindia.com/archives.html>

9. Мусаева Ж.К. Современные подходы управления активами в отраслях и сферах экономики. «Yashil iqtisodiyot va barqaror rivojlanishning dolzarb muammolari va yechimlari» mavzusida xalqaro ilmiy-amaliy anjuman. Buxoro-2025 yil 15-16 aprel. 578-581 bet.

10. Мусаева Ж.К. Необходимость управления основными активами промышленных предприятий в достижении целей устойчивого развития. "O'zbekistonda barqaror rivojlanish maqsadlariga erishish va yashil iqtisodiyotni rivojlantirishning istiqbolli yo'nalishlari" mavzusida xalqaro miqyosidagi ilmiy-amaliy anjuman materiallari 2025 yil, 14-15 aprel. 388-397 bet.

11. Musayeva J.K. Iqtisodiyot tarmoq va sohalarida aktivlarni boshqarishning zamonaviy yondashlari. Tanqidiy nazar, tahliliy tafakkur va innovatsion g'oyalar. Milliy konferensiya– 2025. – T. 1. – №. 8. – S. 282-286 bet.

12. Мусаева Ж.К. Управление инфраструктурой цифровой экономики в реальном секторе экономики. "Ilm-fan muammolari tadqiqotchilar talqinida" mavzusidagi respublika ilmiy konferensiyasi materiallari to'plami. 15-aprel, 2025-yil, 240-245 bet.

13. Musayeva J.K. The need for management of renewal of fixed assets in industrial enterprises of Uzbekistan. JOURNAL OF MANAGEMENT VALUE & ETHICS. Jan -March 24. Special Issue. SJIF 8.001 & GIF 0.626. ISSN-2249-9512, 145-151. <https://jmveindia.com/archives.html>

14. Мусаева Ж.К. Необходимость управления обновлением основных активов в промышленных предприятиях Узбекистана. IQTISODIYOT VA TURIZM. Xalqaro ilmiy va innovatsion jurnali. №2(16) 2024, ISSN 2181-2551 Э-ISSN 2181-256X, 40-49-bet

15. Musayeva J.K. Korxonalarda asosiy aktivlarni boshqarish. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI. Ilmiy-elektron jurnali №11 2024. ISSN: 2181-1695. OAK: 01-08/1819/6 DOI: <https://doi.org/10.54613/ku.v1i11.974>. 120-124-bet

16. Мусаева Ж.К., Халилова М.А., Тешаев Ш.Э. Особенности трансформации управлением основными средствами промышленного предприятия в условиях инновационной экономики. Международная конференция по теме: «Эко-цифровое будущее: синергия зеленых инноваций, устойчивого образования, экономики и туризма». 12-13 декабря, Бухара – 2025, 10-14-стр

17. Musayeva J.K. Improving Mechanisms for Managing Fixed Assets at Enterprises. EXCELLENCIA: International multi-disciplinary Journal of education. <https://multijournals.org/index.php/excellencia-imje> Volume 02, Issue 04, 2024 ISSN (E): 2994-9521, 206-217

TASHKILOTLARDA JAMOA ISHINI BOSHQARISH: SAMARALI JAMOA SHAKLLANTIRISH VA MUAMMOLARNI HAL QILISH

Raxmonova Feruza Musaqllovna, Abduqodirov Abdulatif Abdurauf o'g'li

УПРАВЛЕНИЕ КОЛЛЕКТИВНОЙ РАБОТОЙ В ОРГАНИЗАЦИЯХ: ЭФФЕКТИВНОЕ ФОРМИРОВАНИЕ КОМАНДЫ И РЕШЕНИЕ ПРОБЛЕМ

Рахмонова Феруза Мусакуловна, Абдукодиров Абдулатиф Абдурауф угли

MANAGING COLLECTIVE WORK IN ORGANIZATIONS: EFFECTIVE TEAM BUILDING AND PROBLEM SOLVING

Rakhmonova Feruza Musaqllovna, Abduqodirov Abdulatif Abdurauf ugli

Received: May 3, 2026 Revised: May 12, 2026 Accepted: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya: Mazkur maqolada tashkilotlarda jamoa ishini samarali boshqarishning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda samarali jamoani shakllantirish omillari, xodimlar o'rtasidagi hamkorlik, liderlik uslublari hamda nizolarni boshqarish mexanizmlarining tashkilot faoliyatiga ta'siri o'rganilgan. Shuningdek, zamonaviy boshqaruv tizimida kommunikatsiya, motivatsiya va psixologik muhitning jamoa unumdorligidagi o'rni yoritilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, jamoa a'zolari o'rtasida ochiq muloqot va ishonch muhitini shakllantirish tashkilot samaradorligini oshirishning muhim omili hisoblanadi. Maqolada jamoaviy boshqaruvning zamonaviy konsepsiyalari asosida tashkilotlarda uchraydigan muammolarni bartaraf etish bo'yicha ilmiy xulosalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Jamoa boshqaruvi, liderlik, motivatsiya, kommunikatsiya, nizolarni boshqarish, tashkilot samaradorligi, inson resurslari, jamoaviy faoliyat.

Аннотация: В данной статье рассматриваются теоретические и практические аспекты управления командной работой в организациях. В исследовании анализируются факторы формирования эффективной команды, сотрудничество между сотрудниками, стили лидерства и механизмы управления конфликтами, влияющие на деятельность организации. Также освещается роль коммуникации, мотивации и психологического климата в повышении производительности команды в условиях современной системы управления. Результаты исследования показывают, что формирование атмосферы доверия и открытого общения между членами команды является важным фактором повышения эффективности организации. На основе современных концепций управления в статье разработаны научные выводы по решению проблем, возникающих в процессе командной работы.

Ключевые слова: управление командой, лидерство, мотивация, коммуникация, управление конфликтами, эффективность организации, человеческие ресурсы, командная работа.

Abstract: This article examines the theoretical and practical aspects of team management in organizations. The study analyzes the factors influencing the formation of effective teams, cooperation among employees, leadership styles, and conflict management mechanisms affecting organizational performance. In addition, the role of communication, motivation, and psychological climate in increasing team productivity within modern management systems is highlighted. The findings indicate that creating an atmosphere of trust and open communication among team members significantly improves organizational efficiency. Based on modern management concepts, the article also develops scientific conclusions on solving organizational problems related to teamwork.

Keywords: team management, leadership, motivation, communication, conflict management, organizational effectiveness, human resources, teamwork.

KIRISH

Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida tashkilotlar faoliyatining samaradorligi ko'p jihatdan jamoa ishining to'g'ri tashkil etilishiga bog'liq bo'lib qolmoqda. Zamonaviy boshqaruv tizimida individual faoliyatdan ko'ra jamoaviy hamkorlik ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, murakkab ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish jarayonlarida turli kompetensiyalarga ega xodimlarning yagona maqsad asosida faoliyat yuritishi tashkilotning raqobatbardoshligini oshiradi. Shu sababli jamoani shakllantirish, uni boshqarish va jamoa ichidagi muammolarni samarali hal qilish masalalari menejment fanining dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Xorijiy olimlardan biri bo'lgan Bruce Tuckman jamoa rivojlanishini "forming", "storming", "norming" va "performing" bosqichlari orqali izohlagan. Olimning fikricha, samarali jamoa shakllanishi ma'lum psixologik va tashkiliy bosqichlardan o'tadi hamda ushbu bosqichlarning to'g'ri boshqarilishi tashkilot muvaffaqiyatini ta'minlaydi. Shuningdek, Peter Drucker boshqaruv jarayonida inson omili va jamoaviy hamkorlikni tashkilotning asosiy resursi sifatida talqin etgan. Uning qarashlariga ko'ra, zamonaviy tashkilotlarda samarali natijaga erishish uchun xodimlar o'rtasidagi o'zaro ishonch va kommunikatsiya yuqori darajada bo'lishi zarur.

O'zbek olimlari ham jamoa boshqaruvi va inson resurslarini tashkil etish masalalariga alohida e'tibor qaratgan. Jumladan, Rahmonova F. M. inson resurslarini boshqarish xodimlar o'rtasidagi munosabatlarni yaxshilash orqali mehnat unumdorligini oshirishini ta'kidlaydi. Tadqiqotchining fikricha, tashkilot ichidagi sog'lom psixologik muhit jamoaviy faoliyatning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, mahalliy tadqiqotlarda liderlik uslublari, motivatsion mexanizmlar va nizolarni boshqarish masalalari tashkilot samaradorligining muhim omili sifatida baholanmoqda. Mazkur maqolaning maqsadi tashkilotlarda samarali jamoa shakllantirishning nazariy asoslarini o'rganish, jamoa faoliyatida uchraydigan muammolarni tahlil qilish hamda ularni boshqarishning samarali usullarini ilmiy jihatdan asoslashdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Jamoa boshqaruvi masalasi menejment va tashkiliy psixologiya fanlarida keng o'rganilgan yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, tashkilotdagi jamoaviy muhit samaradorlik, innovatsion faoliyat va xodimlarning motivatsiyasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Xususan, Bruce Tuckman tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda ijtimoiy munosabatlar va norasmiy guruhlarining mehnat unumdorligiga ta'siri asoslab berilgan. Olim jamoada insoniy munosabatlarning mustahkam bo'lishi ish natijalariga ijobiy ta'sir qilishini qayd etgan [1].

Alimova tomonidan ilgari surilgan "X" va "Y" nazariyalari ham jamoani boshqarishning muhim konsepsiyalaridan biri hisoblanadi. "Y" nazariyasiga ko'ra, xodimlar mas'uliyatni his qilgan holda jamoa faoliyatida faol ishtirok etadi va o'z salohiyatini namoyon qiladi. Bu esa demokratik boshqaruv uslubining samaradorligini ko'rsatadi. Zamonaviy tadqiqotlarda liderlikning transformatsion modeli

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

alohida o'rin egallaydi [2]. Bernard Bass transformatsion liderlik jamoa a'zolarining ichki motivatsiyasini kuchaytirishini va tashkilot maqsadlariga sodiqlikni oshirishini ta'kidlaydi. Ushbu yondashuvga ko'ra, rahbar nafaqat boshqaruvchi, balki ilhomlantiruvchi shaxs sifatida ham faoliyat yuritadi [3].

Mahalliy ilmiy manbalarda ham jamoa boshqaruvi inson resurslarini samarali tashkil etish bilan bog'liq holda tahlil qilinadi. O'zbek olimlari tomonidan xodimlarni rag'batlantirish, kommunikativ madaniyat va nizolarni boshqarishning tashkilot rivojiga ta'siri keng yoritilgan. Ayniqsa, xizmat ko'rsatish va ta'lim sohasidagi jamoalarda psixologik moslashuv, o'zaro hurmat va hamkorlik muhim omil sifatida baholanadi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, samarali jamoani shakllantirish faqat tashkiliy jarayon emas, balki psixologik, ijtimoiy va boshqaruv omillarining uyg'unligini talab qiladigan murakkab tizim hisoblanadi [4].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda tashkilotlarda jamoa ishini boshqarish konsepsiyasi asosida tizimli va qiyosiy yondashuvlardan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida xorijiy va mahalliy ilmiy adabiyotlar tahlil qilinib, jamoa boshqaruvining zamonaviy modellari o'zaro solishtirildi. Ushbu yondashuv orqali samarali jamoa shakllantirishga ta'sir qiluvchi asosiy omillar - liderlik, kommunikatsiya, motivatsiya va nizolarni boshqarish mexanizmlari aniqlashtirildi [5].

Shuningdek, maqolada tashkilotlarda uchraydigan jamoaviy muammolarni o'rganishda konseptual tahlil usuli qo'llanildi. Mazkur usul yordamida jamoa ichidagi ziddiyatlarning kelib chiqish sabablari, xodimlar o'rtasidagi kommunikativ to'siqlar va boshqaruvdagi kamchiliklarning samaradorlikka ta'siri ilmiy jihatdan yoritildi. Tadqiqot davomida inson resurslarini boshqarish bo'yicha ilmiy qarashlar asosida jamoa boshqaruvining nazariy modeli shakllantirildi [5].

Bundan tashqari, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish orqali tashkilotlarda jamoa samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi amaliy mexanizmlar ishlab chiqildi. Tadqiqotning metodologik asosini tashkilot ichidagi hamkorlikni rivojlantirish, liderlik faoliyatini takomillashtirish va psixologik muhitni barqarorlashtirishga qaratilgan boshqaruv konsepsiyalari tashkil etdi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, samarali jamoa shakllanishida ochiq kommunikatsiya tizimi muhim ahamiyatga ega. Tashkilotlarda xodimlar o'rtasida axborot almashinuvi erkin va tizimli yo'lga qo'yilgan hollarda ish unumdorligi oshadi hamda nizolar soni kamayadi. Kommunikativ muhitning sustligi esa jamoa a'zolari o'rtasida tushunmovchiliklarni kuchaytirib, umumiy maqsadga erishishni murakkablashtiradi.

Tahlillar davomida liderlik uslubi jamoa samaradorligining asosiy omillaridan biri ekanligi aniqlandi. Demokratik va transformatsion liderlik modeli qo'llanilgan tashkilotlarda xodimlarning tashabbuskorligi yuqori bo'lib, ular qaror qabul qilish jarayonida faol ishtirok etadi. Bu esa jamoada mas'uliyat hissining shakllanishiga va tashkilotga nisbatan

Qarshi davlat texnika universiteti

sodiqlikning ortishiga xizmat qiladi. Aksincha, avtoritar boshqaruv ustun bo'lgan muhitda xodimlar faolligining pasayishi va psixologik bosimning ortishi kuzatiladi [7].

Natijalar shuningdek, motivatsiya tizimining jamoa faoliyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatishini tasdiqladi. Moddiy va ma'naviy rag'batlantirish vositalari uyg'un qo'llanilgan tashkilotlarda xodimlarning ishga qiziqishi va ijodiy yondashuvi kuchayadi. Ayniqsa, kasbiy rivojlanish imkoniyatlari yaratilgan jamoalarda innovatsion fikrlash darajasi yuqori bo'lishi kuzatildi.

Muhokamalar jarayonida nizolarni boshqarish masalasi ham alohida tahlil qilindi. Jamoa ichidagi nizolar ko'pincha vazifalarning noaniq taqsimlanishi, kommunikatsiya yetishmasligi yoki manfaatlar to'qnashuvi natijasida yuzaga kelishi aniqlandi. Shu sababli tashkilotlarda mediatorlik yondashuvlari, psixologik treninglar va hamkorlikka asoslangan boshqaruv tizimlarini joriy etish muhimligi asoslandi [8].

Nazariy jihatdan olib qaralganda, samarali jamoa shakllantirish inson resurslarini boshqarish tizimi bilan uzviy bog'liqdir. Zamonaviy tashkilotlarda jamoa boshqaruvi nafaqat ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, balki innovatsion rivojlanish va korporativ madaniyatni shakllantirishning asosiy vositasi sifatida ham namoyon bo'lmoqda.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tashkilotlarda jamoa ishini boshqarish zamonaviy menejment tizimining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Tadqiqot natijalari samarali jamoa shakllanishi uchun liderlik, kommunikatsiya, motivatsiya va psixologik muhitning o'zaro uyg'unligi zarurligini ko'rsatdi. Jamoaviy faoliyatning to'g'ri tashkil etilishi tashkilot samaradorligini oshirish bilan bir qatorda xodimlarning kasbiy rivojlanishiga ham xizmat qiladi.

Shuningdek, jamoa ichidagi nizolarni boshqarish masalasi tashkilot barqarorligi uchun muhim omil ekanligi aniqlandi. Nizolarni konstruktiv yondashuv asosida hal qilish xodimlar o'rtasidagi ishonchni mustahkamlaydi va korporativ madaniyat rivojlanishiga yordam beradi. Shu sababli tashkilotlarda ochiq kommunikatsiya tizimini shakllantirish hamda demokratik boshqaruv usullarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, zamonaviy tashkilotlarda samarali jamoa boshqaruvi strategik ustunlikni ta'minlovchi omillardan biridir. Inson resurslarini boshqarish tizimini takomillashtirish, liderlik salohiyatini rivojlantirish va xodimlarning motivatsiyasini oshirish orqali tashkilotlarning uzoq muddatli rivojlanishiga erishish mumkin. Kelgusida ushbu yo'nalishda amaliy tadqiqotlarni kengaytirish tashkilotlarda jamoa boshqaruvining yanada samarali mexanizmlarini ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

1. Raxmonova Feruza Musaqluvna - Mirzo Ulug'bek nomidagi Samarqand davlat arxitektura-qurilish universiteti Biznes boshqaruvi kafedrasida dotsenti v.b. / Рахмонова Феруза Мусакуловна - и.о. доцента кафедры управления бизнесом Самаркандского государственного архитектурно-строительного университета имени Мирзо Улугбека / Rakhmonova Feruza Musaqluvna - Acting Associate Professor at the Department of Business Management, Mirzo Ulugbek Samarkand State University of Architecture and Civil Engineering

2. Abduqodirov Abdulatif Abdurauf o'g'li - Biznesni boshqarish yo'nalishi 4-bosqich talabasi / Абдуқодиоров Абдулатиф Абдурауф угли - студент 4-го курса направления «Бизнес-администрирование» / Abduqodirov Abdulatif Abdurauf ugli - 4th-year student, Business Administration

E-mail: feruzaraxmonova1976@gmail.com

ORCID: 0009-0001-4700-4207

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Bruce Tuckman (1965). Developmental Sequence in Small Groups. Psychological Bulletin, 63(6), 384–399.

2. Alimova, G. (2019). Innovatsion marketing va raqobatbardoshlik. Marketolog, 3(5), 44–50.

3. Bernard Bass (1990). From Transactional to Transformational Leadership: Learning to Share the Vision. Organizational Dynamics, 18(3), 19–31.

4. Xolmatov Q. A. (2022). Tashkilotlarda inson resurslarini samarali boshqarish masalalari. "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy jurnali, 6(2), 44–51.

5. Rahmonova, F. M. (2024). The Role of Human Resource Management in Employee Relations and its Impact on Productivity. EUROPEAN JOURNAL OF BUSINESS STARTUPS AND OPEN SOCIETY, 4(10), 21–25. <https://example-link-to-journal.com/article/rahmonova-2024>

6. Karimova D. R. (2023). Jamoaviy boshqaruv va liderlik strategiyalarining tashkilot faoliyatidagi o'rni. "Management va biznes" ilmiy jurnali, 3(1), 55–62.

7. Smith, J. (2021). Innovation in Industrial Marketing: Global Trends and Local Adaptations. International Journal of Marketing Studies, 3(1), 25–33.

8. Rahmonova F. M. (2024). Territorial Economic Safety and Its Main Features. EUROPEAN JOURNAL OF BUSINESS STARTUPS AND OPEN SOCIETY, 4(2), 166–174.

YOSHLAR TADBIRKORLIK SUBYEKTLARIDA MARKETING TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHNING RAQAMLI OMILLARI VA EMPIRIK TAHLILI

Musurmonov Otabek Sobirjon o'g'li

ЦИФРОВЫЕ ФАКТОРЫ И ЭМПИРИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МАРКЕТИНГОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СУБЪЕКТАХ МОЛОДЕЖНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

Мусурмонов Отабек

DIGITAL FACTORS AND EMPIRICAL ANALYSIS OF THE USE OF MARKETING TECHNOLOGIES IN YOUTH ENTREPRENEURSHIP ENTITIES

Musurmonov Otabek

Received: May 8, 2026 May: May 12, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekistonda yoshlar tadbirkorlik subyektlarida marketing texnologiyalaridan foydalanish holati statistik va empirik ma'lumotlar asosida tahlil qilingan. Tadqiqotda O'zbekiston Respublikasi Soliq qo'mitasi, O'zbekiston Respublikasi Statistika qo'mitasi ma'lumotlari hamda 1250 nafar yosh tadbirkor o'rtasida o'tkazilgan so'rovnoma natijalaridan foydalanildi. Maqolada 2023–2025-yillarda 18–30 yoshli o'zini o'zi band qilgan yoshlar sonining keskin oshgani, raqamli infratuzilma va elektron tijorat hajmining kengaygani, biroq marketing texnologiyalaridan foydalanish darajasi hali ham notekis ekanligi asoslab berildi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, social media marketing yosh tadbirkorlar orasida nisbatan keng qo'llanilayotgan bo'lsa-da, CRM tizimlari, analytics tools va chatbot/AI kabi tizimli texnologiyalardan foydalanish darajasi pastligicha qolmoqda. Maqolada marketing texnologiyalarini Business Model Canvas bloklari bilan integratsiya qilish yosh tadbirkorlik subyektlarining raqobatbardoshligini oshirishda muhim yo'nalish sifatida asoslangan.

Kalit so'zlar: yoshlar tadbirkorligi, marketing texnologiyalari, raqamli marketing, Business Model Canvas, elektron tijorat, CRM, analytics tools, sun'iy intellekt, raqamli reklama.

Аннотация: В данной статье проанализировано состояние использования маркетинговых технологий в субъектах молодежного предпринимательства в Узбекистане на основе статистических и эмпирических данных. В исследовании использованы данные Налогового комитета Республики Узбекистан, Комитета по статистике Республики Узбекистан, а также результаты опроса, проведенного среди 1250 молодых предпринимателей. В статье обосновано, что в 2023–2025 годах значительно увеличилось количество самозанятых молодых людей в возрасте 18–30 лет, расширились цифровая инфраструктура и объем электронной коммерции, однако уровень использования маркетинговых технологий остается неравномерным. Согласно результатам исследования, несмотря на то что social media marketing относительно широко используется среди молодых предпринимателей, уровень применения таких системных технологий, как CRM-системы, analytics tools и chatbot/AI, остается низким. В статье обосновано, что интеграция маркетинговых технологий с блоками Business Model Canvas является важным направлением повышения конкурентоспособности субъектов молодежного предпринимательства.

Ключевые слова: молодежное предпринимательство, маркетинговые технологии, цифровой маркетинг, Business Model Canvas, электронная коммерция, CRM, analytics tools, искусственный интеллект, цифровая реклама.

Abstract: This article analyzes the use of marketing technologies in youth entrepreneurship entities in Uzbekistan based on statistical and empirical data. The study uses data from the Tax Committee of the Republic of Uzbekistan, the Statistics Committee of the Republic of Uzbekistan, and the results of a survey conducted among 1,250 young entrepreneurs. The article substantiates that during 2023–2025 the number of self-employed young people aged 18–30 increased significantly, while digital infrastructure and e-commerce expanded; however, the level of marketing technology adoption remains uneven. According to the research findings, although social media marketing is relatively widely used among young entrepreneurs, the adoption of systematic technologies such as CRM systems, analytics tools, and chatbot/AI remains low. The article argues that integrating marketing technologies with the blocks of the Business Model Canvas is an important direction for increasing the competitiveness of youth entrepreneurship entities.

Keywords: youth entrepreneurship, marketing technologies, digital marketing, Business Model Canvas, e-commerce, CRM, analytics tools, artificial intelligence, digital advertising.

KIRISH

Hozirgi raqamli transformatsiya sharoitida tadbirkorlik subyektlarining bozorda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi faqat mahsulot yoki xizmat sifatiga bog'liq emas. Bunda mijozlar bilan ishlash, bozor talabini aniqlash, raqamli kanallar orqali kommunikatsiya o'rnatish, reklama natijalarini baholash hamda marketing texnologiyalaridan foydalanish darajasi ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, yosh tadbirkorlik subyektlari uchun marketing texnologiyalari strategik ahamiyatga ega, chunki ular ko'pincha cheklangan moliyaviy, tashkiliy va inson resurslari sharoitida faoliyat yuritadi.

Marketing texnologiyalari yosh tadbirkorlarga nisbatan kam xarajat bilan keng auditoriyaga chiqish, mijozlar bilan bevosita muloqot qilish, reklama kampaniyalarini tezkor moslashtirish va biznes modelini raqamli muhitga moslashtirish imkonini beradi. Ilmiy adabiyotlarda raqamli marketing vositalari korxonalarning mijozlar bilan ishlash samaradorligini oshirishi, bozor segmentlarini aniqroq belgilashi va raqobat ustunligini kuchaytirishi qayd etilgan [2].

O'zbekiston sharoitida ushbu masalani o'rganish alohida dolzarbdir. So'nggi yillarda mamlakatda bir vaqtning o'zida uchta muhim jarayon kuzatilmoqda. Birinchidan, yoshlar orasida mustaqil iqtisodiy faollik va o'zini o'zi band qilish kengaymoqda. Ikkinchidan, internet infratuzilmasi va raqamli xizmatlar bozori jadal rivojlanmoqda. Uchinchidan, elektron tijorat va onlayn savdo hajmi oshib bormoqda. Ushbu jarayonlar yosh tadbirkorlik subyektlari uchun marketing texnologiyalaridan foydalanishni ixtiyoriy tanlov emas, balki amaliy zaruratga aylantirmoqda.

Mazkur maqolaning maqsadi O'zbekistonda yoshlar tadbirkorlik subyektlarida marketing texnologiyalaridan foydalanish holatini statistik va empirik ma'lumotlar asosida tahlil qilishdan iborat. Tadqiqotda yoshlar tadbirkorligi dinamikasi, raqamli infratuzilma, elektron tijorat ko'rsatkichlari hamda 1250 nafar yosh tadbirkor o'rtasida o'tkazilgan so'rovnoma natijalari o'rganildi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Marketing texnologiyalari zamonaviy marketing nazariyasida korxona va mijoz o'rtasidagi munosabatlarni raqamli vositalar orqali boshqarish imkonini beruvchi muhim instrumentlar majmuasi sifatida qaraladi. D. Chaffey raqamli marketingni strategiya, texnologiya, kommunikatsiya va mijoz xulq-atvorini tahlil qilish jarayonlarini birlashtiruvchi tizim sifatida izohlaydi [1]. P. Kotler, H. Kartajaya va I.

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

Setiawan tomonidan ishlab chiqilgan Marketing 5.0 konsepsiyasida esa texnologiyalar mijoz ehtiyojlarini chuqurroq anglash, shaxsiylashtirilgan takliflar yaratish va marketing qarorlarini ma'lumotlar asosida qabul qilish vositasi sifatida talqin etiladi [2].

Y. K. Dwivedi va hammualliflar raqamli hamda ijtimoiy media marketingi biznes subyektlari uchun reklama xarajatlarini optimallashtirish, brend tanilishini oshirish, mijozlar bilan interaktiv muloqot o'rnatish va savdo hajmini kengaytirish imkonini berishini ta'kidlaydi [3]. Shu bilan birga, raqamli marketingdan samarali foydalanish faqat texnologik vositalarning mavjudligi bilan cheklanmaydi. Bunda tadbirkorning ma'lumotlarni tahlil qilish, auditoriyani segmentlash, reklama natijalarini o'lchash va marketing strategiyasini doimiy takomillashtirish qobiliyati ham muhim hisoblanadi.

Business Model Canvas yondashuvi marketing texnologiyalarining biznes modelga ta'sirini tahlil qilishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. A. Osterwalder va Y. Pigneur tomonidan taklif etilgan ushbu model korxona faoliyatini mijoz segmentlari, qiymat taklifi, kanallar, mijozlar bilan munosabatlar, daromad oqimlari, asosiy resurslar, asosiy faoliyat turlari, hamkorlar va xarajatlar tarkibi orqali tahlil qilish imkonini beradi [4]. Marketing texnologiyalari ayniqsa Channels, Customer Relationships, Customer Segments, Value Proposition va Revenue Streams bloklariga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Mahalliy tadqiqotlarda ham raqamli marketing va tadbirkorlik integratsiyasi masalasi keng yoritilmoqda. S. D. Ergashxodjayeva va hammualliflar raqamli marketingning tadbirkorlikka integratsiyalashuvi bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarni tizimli xaritalash asosida social media, raqamli platformalar, avtomatlashtirish va sun'iy intellekt yechimlari tadbirkorlik jarayonlariga tobora faol kirib borayotganini ko'rsatadi [5]. L. T. Abdusalilova internet marketingga oid tadqiqotlarida raqamli kommunikatsiya vositalari korxonalarning bozor bilan aloqasini kuchaytirishini ta'kidlaydi [6]. Q. Muftaydinov esa tadbirkorlikni rivojlantirishda institutsional muhit, erkin raqobat va davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining ahamiyatini asoslaydi [7].

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, marketing texnologiyalaridan foydalanish yosh tadbirkorlik subyektlari uchun faqat reklama vositasi emas, balki biznes modelni takomillashtirish, mijozlar bilan munosabatlarni tizimlashtirish va raqobatbardoshlikni oshirishning muhim omili hisoblanadi.

METODOLOGIYA

Tadqiqotda statistik tahlil va empirik so'rovnomalaridan foydalanildi. Statistik tahlilda O'zbekiston Respublikasi Soliq qo'mitasi hamda O'zbekiston Respublikasi Statistika qo'mitasi ma'lumotlari asos qilib olindi. Xususan, 2023–2025-yillar bo'yicha 18–30 yoshli o'zini o'zi band qilgan yoshlar soni, 18–30 yoshli tijorat korxonalari rahbarlari soni, 2020–2024-yillar bo'yicha aloqa va axborotlashtirish xizmatlari, internet infratuzilmasi hamda elektron tijorat ko'rsatkichlari tahlil qilindi.

Marketing texnologiyalaridan foydalanish holatini baholash maqsadida O'zbekistonda faoliyat yuritayotgan 1250 nafar yosh tadbirkor o'rtasida so'rovnomalar o'tkazildi. So'rovnomalar social media marketing, CRM tizimi, website mavjudligi, email marketing, analytics tools, chatbot/AI texnologiyalari

hamda raqamli reklama xarajatlari darajasini qamrab oldi.

Marketing texnologiyalaridan foydalanish holati binary ko'rsatkichlar orqali baholandi. Ya'ni respondentning muayyan texnologiyadan foydalanishi "foydalanadi" yoki "foydalanmaydi" shaklida qayd etildi. Raqamli reklama xarajatlari esa besh pog'onali tartibli shkala asosida baholandi: umuman sarflanmaydi, kam, o'rtacha, yuqori va juda yuqori.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Tahlil natijalari O'zbekistonda yoshlar tadbirkorligi so'nggi yillarda jadal faollashayotganini ko'rsatadi. Xususan, 18–30 yoshli o'zini o'zi band qilgan yoshlar soni 2023-yilda 872 336 nafarni tashkil etgan bo'lsa, 2024-yilda 1 684 461 nafarga, 2025-yilda esa 2 056 461 nafarga yetgan. Demak, 2023–2025-yillar oralig'ida ushbu ko'rsatkich 1 184 125 nafarga yoki 135,7 foizga oshgan (1-jadval).

1-jadval**O'zbekistonda 18–30 yoshli o'zini o'zi band qilgan yoshlar soni dinamikasi**

Ko'rsatkich	2023-yil	2024-yil	2025-yil
O'zini o'zi band qilgan yoshlar soni	872 336	1 684 461	2 056 461
O'sish sur'ati, oldingi yilga nisbatan	-	93,1%	22,1%
2023-yilga nisbatan umumiy o'sish	-	93,1%	135,7%

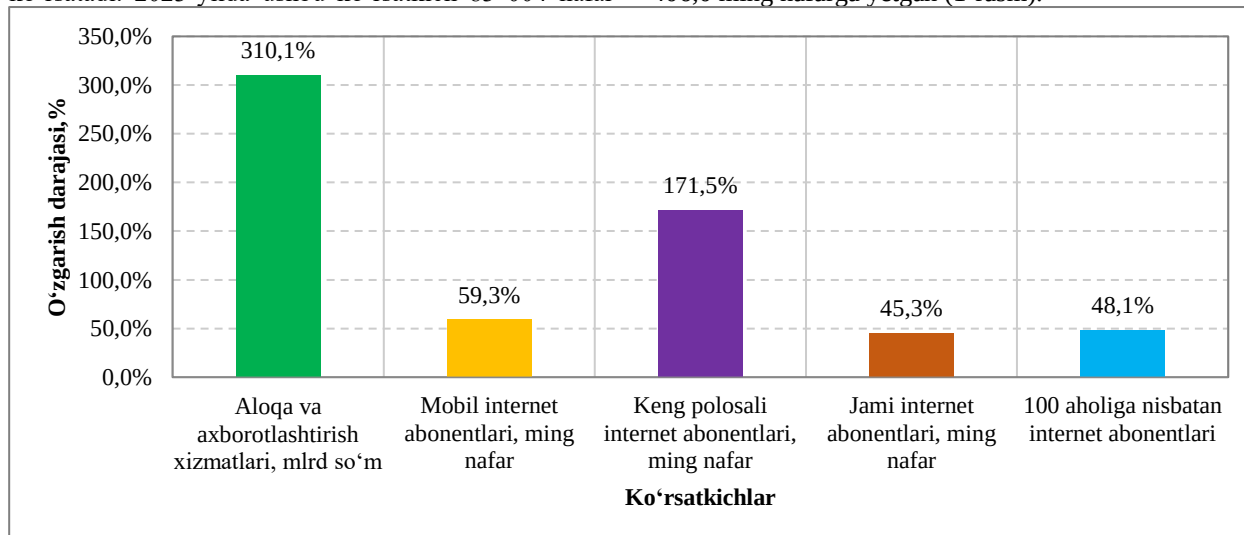
Manba: O'zbekiston Respublikasi Soliq qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif hisob-kitobi.

1-jadvaldan ko'rinib turibdiki, o'zini o'zi band qilgan yoshlar sonining o'sishi oddiy bandlik ko'rsatkichi emas, balki yoshlar orasida mustaqil iqtisodiy faollik, mikrobiznes va individual tadbirkorlik shakllari kengayib borayotganini ifodalaydi. Bunday faoliyat ko'pincha xizmat ko'rsatish, onlayn savdo, frilans, ta'lim xizmatlari, hunarmandchilik va ijtimoiy tarmoqlar orqali mahsulot yoki xizmatlarni ilgari surish bilan bog'liq. Mazkur jarayon marketing texnologiyalariga bo'lgan talabni tabiiy ravishda oshiradi, chunki yosh tadbirkor bozorda mijoz topishi, mahsulotini tanitishi va raqobatchilardan farqlanishi zarur.

Shu bilan birga, 18–30 yoshli tijorat korxonalari rahbarlari soni boshqa yo'nalishdagi tendensiyaning ko'rsatadi. 2023-yilda ushbu ko'rsatkich 83 004 nafar

bo'lgan bo'lsa, 2024-yilda 65 696 nafarga kamaygan, 2025-yilda esa 71 742 nafarga qisman tiklangan. Bu holat yoshlar tadbirkorligi pasayganini emas, balki uning tashkiliy shakli o'zgarayotganini ko'rsatadi. Ya'ni yoshlar an'anaviy yuridik shaxs shaklida biznes yuritishdan ko'ra, o'zini o'zi band qilish, onlayn savdo va xizmat ko'rsatishga asoslangan moslashuvchan biznes shakllariga ko'proq o'tmoqda.

Raqamli infratuzilma ko'rsatkichlari ham yosh tadbirkorlik uchun muhim sharoit shakllanayotganini tasdiqlaydi. 2020–2024-yillarda aloqa va axborotlashtirish xizmatlari hajmi 13 852,3 mlrd so'mdan 56 812,1 mlrd so'mgacha oshgan. Bu besh yil ichida qariyb 4,1 barobar o'sish demakdir. Shu davrda jami internet abonentlari soni 26 437,4 ming nafardan 38 406,0 ming nafarga yetgan (1-rasm).

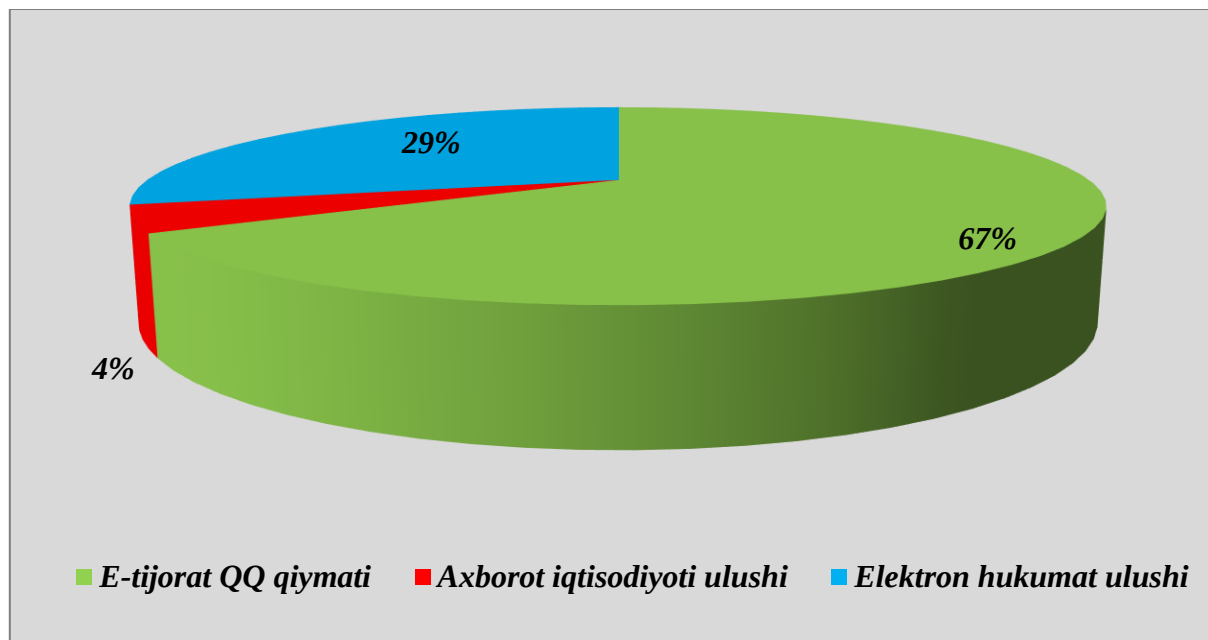
1-rasm. O'zbekistonda raqamli infratuzilma ko'rsatkichlari dinamikasi

1-rasmdagi ko'rsatkichlar O'zbekiston Respublikasi Statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif hisob-kitobi. An'anaviy savdo nuqtasi, ijara va katta boshlang'ich xarajatlar o'rniga tadbirkor Instagram, Telegram, website yoki marketplace orqali mijozga chiqishi mumkin. Biroq infratuzilmaning mavjudligi marketing texnologiyalaridan samarali foydalanishni avtomatik ta'minlamaydi. Buning uchun raqamli

ko'nikma, reklama byudjeti, mijozlar bazasi va marketing strategiyasi ham zarur.

Elektron tijorat ko'rsatkichlari ham raqamli biznes muhitining kengayayotganini ko'rsatadi. 2020-yilda elektron tijoratda yaratilgan yalpi qo'shilgan qiymat 591,5 mlrd so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2024-yilda 20 328,1 mlrd so'mga yetgan. Bu qariyb 34,4 barobar o'sish demakdir. Elektron tijoratning YaIMdagi ulushi esa 0,09 foizdan 1,38 foizgacha oshgan (2-rasm).

2-rasm. O'zbekistonda elektron tijorat va axborot iqtisodiyoti ko'rsatkichlari

Ushbu ko'rsatkichlar O'zbekiston Respublikasi Statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif hisob-kitobiga asoslanadi.

Elektron tijoratning o'sishi yosh tadbirkorlar uchun yangi bozor imkoniyatlarini yaratadi. Business Model Canvas nuqtayi nazaridan ushbu jarayon ayniqsa Channels, Customer Relationships va Revenue Streams bloklariga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Ya'ni tadbirkor

mijozga yetib borish kanallarini raqamlashtiradi, mijoz bilan onlayn aloqa o'rnatadi va daromad oqimlarini onlayn savdo, buyurtma, obuna yoki raqamli to'lovlar orqali diversifikatsiya qiladi.

Biroq 1250 nafar yosh tadbirkor o'rtasida o'tkazilgan so'rovnoma natijalari marketing texnologiyalaridan foydalanish darajasi hali ham notekis ekanini ko'rsatdi (2-jadval).

2-jadval

Yosh tadbirkorlar o'rtasida marketing texnologiyalaridan foydalanish holati

Marketing texnologiyasi	Foydalanadi	Ulushi, %	Foydalanmaydi	Ulushi, %
Social media marketing	420	33,6	830	66,4
CRM tizimi	190	15,2	1 060	84,8
Website mavjudligi	260	20,8	990	79,2
Email marketing	140	11,2	1 110	88,8
Analytics tools	210	16,8	1 040	83,2
Chatbot / AI	90	7,2	1 160	92,8

Ushbu manba o'tkazilgan so'rovnoma natijalari asosida tuzilgan.

2-jadval natijalariga ko'ra, social media marketing eng ko'p qo'llanilayotgan vosita hisoblanadi.

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

Respondentlarning 33,6 foizi ijtimoiy tarmoqlar orqali marketing faoliyatini amalga oshirayotganini bildirgan. Bu yosh tadbirkorlar uchun Instagram, Telegram, TikTok

va boshqa platformalar bozorga chiqishning eng qulay va nisbatan arzon kanali ekanini ko'rsatadi.

Biroq CRM tizimidan foydalanish 15,2 foiz, analytics tools 16,8 foiz, chatbot/AI esa atigi 7,2 foizni tashkil etmoqda. Bu marketing faoliyati asosan oddiy kommunikatsiya kanallari bilan cheklanayotganini, mijozlar bilan munosabatlarni tizimli boshqarish, ma'lumotlarga asoslangan qaror qabul qilish va avtomatlashtirish hali yetarli darajada rivojlanmaganini ko'rsatadi. Business Model Canvas nuqtayi nazaridan bu holat Customer Relationships, Key Activities va Value Proposition bloklarida raqamli integratsiya zaif ekanini anglatadi. Raqamli reklama xarajatlari bo'yicha ham o'xshash holat kuzatiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'tkazilgan tadqiqot natijalari O'zbekistonda yoshlar tadbirkorligi raqamli iqtisodiyot sharoitida yangi bosqichga o'tayotganini ko'rsatadi. 2023–2025-yillarda o'zini o'zi band qilgan yoshlar sonining 135,7 foizga oshgani yoshlar orasida mustaqil iqtisodiy faollik kuchayganini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, raqamli infratuzilma va elektron tijorat ko'rsatkichlarining keskin o'sishi yosh tadbirkorlar uchun raqamli marketing vositalaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirmoqda.

Biroq so'rovnomaga natijalari marketing texnologiyalaridan foydalanish darajasi hali past va notekis ekanini ko'rsatdi. Social media marketing nisbatan keng qo'llanilayotgan bo'lsa-da, CRM, analytics tools va chatbot/AI kabi tizimli texnologiyalar yetarli darajada joriy etilmagan. Bu esa yosh tadbirkorlik subyektlarida mijozlar bilan ishlash, reklama samaradorligini o'lchash, ma'lumotlarga asoslangan qaror qabul qilish va marketing jarayonlarini avtomatlashtirish bo'yicha muammolar mavjudligini anglatadi.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

Musurmonov Otabek Sobirjon o'g'li Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil izlanuvchisi / Мусурмонов Отабек Собиржон угли

самостоятельный соискатель Ташкентского государственного экономического университета / Musurmonov Otabek Sobirjon ugli, Independent researcher at Tashkent State University of Economics

E-mail: deputatmusurmonov@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-6920-2831>

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Chaffey, D. (2019). Digital marketing: Strategy, implementation and practice (7th ed.). Pearson.
2. Kotler, P., Kartajaya, H., & Setiawan, I. (2021). Marketing 5.0: Technology for humanity. Wiley.
3. Dwivedi, Y. K., Ismagilova, E., Hughes, D. L., Carlson, J., Filieri, R., Jacobson, J., Jain, V., Karjaluoto, H., Kefi, H., Krishen, A. S., Kumar, V., Rahman, M. M., Raman, R., Rauschnabel, P. A., Rowley, J., Salo, J., Tran, G. A., & Wang, Y. (2021). Setting the future of digital and social media marketing research: Perspectives and research propositions. *International Journal of Information Management*, 59, 102168.
4. Osterwalder, A., & Pigneur, Y. (2010). Business model generation: A handbook for visionaries, game changers, and challengers. Wiley.
5. Ergashxodjayeva, S. D., Abdukhalilova, L., Usmonova, D., & Kurolov, M. O. (2022). What is the current state of integrating digital marketing into entrepreneurship: A systematic mapping study. In *Proceedings of the 6th International Conference on Future Networks & Distributed Systems* (pp. 607–611). ACM.
6. Abduxalilova, L. T. (2019). Internet marketing. Toshkent: Iqtisodiyot.
7. Muftaydinov, Q. (2004). Iqtisodiyotni erkinlashtirish sharoitida tadbirkorlikni rivojlantirish muammolari. Toshkent.
8. O'zbekiston Respublikasi Soliq qo'mitasi. (2025). 18–30 yoshli o'zini o'zi band qilgan yoshlar va yosh rahbarlar bo'yicha statistik ma'lumotlar.
9. O'zbekiston Respublikasi Statistika qo'mitasi. (2025). Raqamli infratuzilma, aloqa va axborotlashtirish xizmatlari hamda elektron tijorat ko'rsatkichlari bo'yicha statistik ma'lumotlar.

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA INSON RESURLARINI BOSHQARISHDA AXBOROT-KOMMUNIKATSIYANING ROLI

Zokirov Ulug'bek Inom o'g'li, Xudoyberdiyeva Olima Otabek qizi

РОЛЬ ИКТ В УПРАВЛЕНИИ ЧЕЛОВЕЧЕСКИМИ РЕСУРСАМИ В ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКЕ

Зокиров Улугбек Ином угли, Худойбердиева Олима Отабек кизи

THE ROLE OF ICT IN HUMAN RESOURCE MANAGEMENT IN THE DIGITAL ECONOMY

Zokirov Ulugbek Inom ugli, Khudoyberdieva Olima

Received: May 8, 2026 May: May 12, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya: ushbu maqolada raqamli iqtisodiyot sharoitida inson resurslarini boshqarishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT)ning roli va qo'llanish sohalari tahlil etilgan. HRM tizimlari, HRIS platformalari, sun'iy intellekt va big data texnologiyalarining kadrlar boshqaruviga ta'siri, zamonaviy yollash jarayonlari, masofaviy ish tartiblari hamda xodimlar samaradorligini baholash usullarining raqamli transformatsiyasi ko'rib chiqilgan. O'zbekiston sharoitida raqamli HRM tizimlarini joriy etish bo'yicha amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, inson resurslarini boshqarish, AKT, HRIS, sun'iy intellekt, HR analitika, masofaviy ish, e-learning.

Аннотация: в данной статье анализируется роль и области применения информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в управлении человеческими ресурсами в условиях цифровой экономики. Рассматривается влияние систем управления человеческими ресурсами (УЧР), платформ УЧР, искусственного интеллекта и технологий больших данных на управление персоналом, современные процессы подбора персонала, процедуры удаленной работы и цифровую трансформацию методов оценки эффективности работы сотрудников. Даны практические рекомендации по внедрению цифровых систем УЧР в условиях Узбекистана.

Ключевые слова: цифровая экономика, управление человеческими ресурсами, ИКТ, УЧР, искусственный интеллект, HR-аналитика, удаленная работа, электронное обучение

Abstract: this article analyzes the role and areas of application of information and communication technologies (ICT) in human resource management in the digital economy. The impact of HRM systems, HRIS platforms, artificial intelligence and big data technologies on personnel management, modern recruitment processes, remote work procedures and digital transformation of employee performance assessment methods are considered. Practical recommendations are given for the implementation of digital HRM systems in the conditions of Uzbekistan.

Keywords. digital economy, human resource management, ICT, HRIS, artificial intelligence, HR analytics, remote work, e-learning.

KIRISH

Hozirgi davrda dunyo iqtisodiyoti tezkor raqamli o'zgarishlarni boshdan kechirmoqda. Klaus Shvabning "To'rtinchi sanoat inqilobi" kontseptsiyasi doirasida texnologiyalar inson mehnat faoliyatining barcha jabhalarini qamrab olmoqda⁵². Inson resurslarini boshqarish (HRM) sohasi ham bundan mustasno emas: an'anaviy yondashuv o'rnini zamonaviy raqamli

platformalar, algoritmlar va ma'lumotlarga asoslangan qaror qabul qilish tizimlari egallayapti. O'zbekiston Respublikasida "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida iqtisodiyotning barcha tarmoqlarini raqamlashtirish keng ko'lamda amalga oshirilmoqda. Bu jarayon kadrlar boshqaruviga ham bevosita ta'sir etib, zamonaviy HRM tizimlarining joriy etilishini taqozo etmoqda⁵³. Tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki,

⁵² Schwab K. The Fourth Industrial Revolution. – Geneva: World Economic Forum, 2016. – 172 p.

⁵³ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 5 oktabrdagi PF-6079-son Farmoni "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlash to'g'risida. – Toshkent, 2020.

AKT ning HRM sohasidagi rolini tizimli o'rganish va O'zbekiston sharoitiga tatbiq etish bo'yicha ilmiy asoslangan yondashuv shakllantirilmagan. Mavjud tadqiqotlar ko'pincha nazariy tahlillar bilan cheklanib qolmoqda. Tadqiqotning maqsadi – raqamli iqtisodiyot sharoitida AKT ning inson resurslarini boshqarishdagi rolini kompleks tahlil etish va samarali joriy etish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish. XXI asr boshidan boshlab raqamli iqtisodiyot global iqtisodiy jarayonlarning markaziga aylandi. Kompaniyalar raqobatbardoshligini belgilovchi asosiy omil — innovatsion texnologiyalarni qanchalik tez va samarali tatbiq etayotgani emas, balki ushbu texnologiyalar yordamida inson kapitalining qanday rivojlantirilayotgani bilan belgilanmoqda. Shu bois inson resurslarini boshqarish (IRB) bugun inson omilini e'tirof etishgina emas, balki uni raqamli aktivga aylantirish, ya'ni bilim, kompetensiya, kasbiy sodiqlik va tashkilotga qo'shilayotgan qiymatni aniqlashga qaratilmoqda.

Bugungi kunda O'zbekistonda mehnat bozori transformatsiyasi, yoshlar ulushining yuqoriligi, migratsiya oqimlarining kuchayishi va raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi inson resurslarini boshqarish tizimlariga yangi talablarni qo'yimoqda. Endilikda korxonalardan nafaqat iqtisodiy samaradorlik, balki inson kapitali sifatini oshirish ham talab etilmoqda. Prezidentimiz ta'kidlaganidek, “eng asosiy boyligimiz — bu bilimli va malakali yoshlar”. Shu sababli sun'iy intellekt asosidagi HR tizimlari bugungi kunda innovatsion yechim emas, balki iqtisodiy zaruratga aylanmoqda. Jahon tajribasida IBM, Google, Microsoft, Tesla, Samsung va Amazon kabi kompaniyalar AI texnologiyalarini HR faoliyatiga joriy etish orqali xodimlarni tanlash aniqligini oshirish, kadrlar almashinuvi xavfini oldindan aniqlash hamda mehnat samaradorligini real vaqt rejimida kuzatishga erishgan. Natijada HR xarajatlari kamayib, vaqt samaradorligi va xodimlar qoniqishi sezilarli darajada oshgan. Shu nuqtai nazardan, mazkur maqolada inson resurslarini boshqarishda raqamli transformatsiya jarayonlari va zamonaviy HR texnologiyalarining samaradorlikka ta'siri tahlil qilinadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

So'nggi yillarda inson resurslarini boshqarishda raqamli transformatsiya masalalari bo'yicha mahalliy va xorijiy tadqiqotchilar tomonidan bir qator ilmiy ishlar amalga oshirilgan. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalarni inson resurslarini boshqarish tizimiga tatbiq etish tashkilotlarning strategik rivojlanishida muhim omil sifatida qaralmoqda. Strohmeier (2007) e-HRM sohasidagi tadqiqotlarni tizimli ko'rib chiqib, ushbu yo'nalishning uchta asosiy tematik klasterga – tizimlar, jarayonlar va natijalar – bo'linishini aniqlagan. Muallif o'sha davrdagi tadqiqotlarning ko'pchiligi texnik jihatlarni ustun qo'yib, insoniy va tashkiliy omillarni yetarlicha hisobga olmasligini tanqidiy qayd etgan⁵⁴. Bondarouk va Ruel

(2009) esa raqamli HRM tizimlarining muvaffaqiyatli joriy etilishida texnik omillar bilan bir qatorda tashkiliy madaniyat va xodimlar tayyor ligining hal qiluvchi rol o'ynashini empirik tadqiqotlar asosida isbotlagan. Ushbu xulosalar keyingi ko'plab tadqiqotlar uchun muhim metodologik asos bo'lib xizmat qilgan⁵⁵. Zamonaviy nuqtai nazardan, Stone va boshqalar (2015) texnologiyalarning HRM kelajagiga ta'sirini to'rt yo'nalish bo'yicha tahlil qilgan: xodimlarni jalb qilish va saqlash, ta'lim va rivojlantirish, ishlash samaradorligini boshqarish hamda mehnat munosabatlari. Mualliflar texnologiya HRM funksiyalarini yo'q qilmasligini, balki ularni yangi sifat darajasiga ko'tarishini, shu bilan birga HR mutaxassislaridan yangi raqamli kompetensiyalar talab qilishini asoslab bergan. Bu xulosalar nafaqat rivojlangan davlatlar, balki O'zbekiston kabi o'tish iqtisodiyotlari uchun ham katta amaliy ahamiyatga ega.

HRIS tizimlarining strategik ahamiyati: Kovach va Cathcart modeli Human Resource Information System (HRIS) tushunchasini ilmiy muomalaga kiritgan va uning strategik ahamiyatini birinchilardan bo'lib keng asoslab bergan tadqiqotchilar Kovach va Cathcart (1999) hisoblanadi. Ular o'z ishlarida raqamli HR tizimlarining ikki tomonlama funksiyasini batafsil ko'rsatib bergan: bir tomondan, HRIS xodimlar ma'lumotlarini markazlashtirish va ma'muriy jarayonlarni avtomatlashtirib, HR bo'limlarining operatsion yukini sezilarli kamaytiradi; ikkinchi tomondan esa, tizim tashkilot rahbariyatiga strategik qarorlar qabul qilish uchun zarur bo'lgan analitik ma'lumotlar bazasini real vaqt rejimida uzluksiz taqdim etadi. Shunday qilib, HRIS tashkilotda ma'lumot oqimlarini optimallashtiruvchi va bilim boshqaruvini ta'minlovchi markaziy bo'g'inga aylanadi. Kovach va Cathcart tadqiqotining muhim xulosalaridan yana biri shuki, HRIS samaradorligi nafaqat texnik parametrlar, balki tizimni joriy etish jarayoni sifati va foydalanuvchilar o'rtasidagi qabul qilish (user acceptance) darajasiga ham bevosita bog'liq⁵⁶. Tadqiqotchilar HRIS ni muvaffaqiyatli joriy etgan kompaniyalarda HR mutaxassislarining ish vaqtini operatsion-rutil vazifalar emas, balki strategik rejalashtirish va iste'dod boshqaruviga sarflash ulushi ortganini qayd etgan. Bu esa tashkilotning strategik maqsadlariga erishishda HR bo'limining hissasini sifat jihatdan yangi darajaga ko'taradi. Keyingi yillardagi tadqiqotlar, jumladan PwC (2022) yillik hisoboti, ushbu xulosalarni tasdiqlab, zamonaviy bulutli HRIS platformalarini joriy etgan kompaniyalarda HR jarayonlari xarajatlari o'rtacha 22–40% ga kamayishini ko'rsatgan. Cheng va Hackett meta-tahlili, shuningdek, AI ning HRM dagi qo'llanish doirasini ham statistik jihatdan aniqlab bergan: so'ralgan maqolalarning 43 foizi yollash va tanlash, 28 foizi ishlash samaradorligini baholash, 17 foizi ta'lim va rivojlantirish, va 12 foizi xodimlarni ushlab qolish masalalarini qamragan. Bu ko'rsatkichlar AI ning hozircha asosan yollash bosqichida keng qo'llanilayotganini, biroq boshqa HRM

⁵⁴ Strohmeier S. Research in e-HRM: Review and implications // Human Resource Management Review. – 2007. – Vol. 17(1). – P. 19–37.

⁵⁵ Bondarouk T., Ruel H. Electronic Human Resource Management: challenges in the digital era // The International Journal of Human Resource Management. – 2009. – Vol. 20(3). – P. 505–514.

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

⁵⁶ Kovach K.A., Cathcart C.E. Human Resource Information Systems (HRIS): Providing Business with Rapid Data Access, Information Exchange and Strategic Advantage // Public Personnel Management. – 1999. – Vol. 28(2). – P. 275–282.

funksiyalarida ham tez sur'atlar bilan kengayib borayotganini yaqqol ko'rsatadi. Mualliflar kelajakda AI ning eng katta strategik ta'siri prediktiv analitika sohasida – xodimlar xulq-atvorini, samaradorligi va tashkilotdan ketish ehtimolini oldindan bashorat qilishda – bo'lishini asoslab bergan⁵⁷.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotning metodologik asosi raqamli iqtisodiyot sharoitida inson resurslarini boshqarishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rolini va

ularning boshqaruv samaradorligiga ta'sirini aniqlashga qaratilgan. Tadqiqot jarayonida tizimli, qiyosiy va tahliliy yondashuvlar asosida ilmiy tahlil amalga oshirildi. Metodologiya nazariy manbalar, xalqaro tajriba hamda zamonaviy raqamli HR texnologiyalari amaliyotiga tayangan holda shakllantirildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

AKT ning inson resurslarini boshqarishga ta'sirini oltita asosiy yo'nalish bo'yicha tizimlashtirish mumkin (1-jadval).

1-jadval.

AKT ning HRM tizimiga ta'sirining asosiy yo'nalishlari⁵⁸

AKT yo'nalishi	HRMdagi vazifasi va ta'siri
HRIS va ERP tizimlari	Kadrlar ma'lumotlari bazasini boshqarish, hujjat aylanishi, hisobotlar
Raqamli yollash	ATS tizimi, onlayn intervyu, AI asosidagi nomzodlarni saralash
E-learning va LMS	Onlayn kurslar, simulyatsiyalar, mobil ta'lim platformalari
HR Analitika (Big Data)	Prediktiv tahlil, xodimlar monitoringi, ishlash samaradorligi
Masofaviy ish vositalari	Zoom, Teams, Slack, loyiha boshqaruvi dasturlari
Sun'iy intellekt (AI/ML)	Ketish ehtimolini bashorat qilish, chatbotlar, avtomatik baholash

1-jadval ma'lumotlariga ko'ra, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari inson resurslarini boshqarish tizimida muhim o'rin egallamoqda. Xususan, HRIS va ERP tizimlari kadrlar ma'lumotlarini boshqarish va hujjat aylanishini avtomatlashtirish imkonini bersa, raqamli yollash texnologiyalari nomzodlarni tez va aniq saralashga xizmat qilmoqda. Shuningdek, E-learning va LMS platformalari xodimlarning masofaviy ta'lim olishini ta'minlaydi. HR analitika va sun'iy intellekt texnologiyalari esa xodimlar faoliyatini monitoring qilish, samaradorlikni baholash hamda kadrlar almashinuvi xavfini oldindan prognoz qilish imkonini yaratmoqda. Bu esa HR tizimida boshqaruv samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Zamonaviy iqtisodiyotda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining (AKT) jadal rivojlanishi inson resurslarini boshqarish (HRM) tizimini tubdan o'zgartirib, uni yangi sifat bosqichiga olib chiqmoqda. Bir qator tadqiqotchilar, xususan Lepak va Snell (1998), Strohmeier (2007) hamda Bondarouk va Ruel (2009) kabi olimlar AKT ning HRM samaradorligiga bevosita ijobiy ta'sir ko'rsatishini empirik tarzda asoslab berganlar. Mazkur ta'sirni quyidagi olti asosiy yo'nalish bo'yicha tizimlashtirish mumkin. HRIS va ERP tizimlari Inson resurslari axborot tizimlari (HRIS) va korporativ resurslarni boshqarish tizimlari (ERP) zamonaviy HRM ning texnologik asosini

tashkil etadi. Kovach va Cathcart (1999) ta'kidlaganidek, HRIS nafaqat kadrlar ma'lumotlarini saqlash vositasi, balki strategik qaror qabul qilishni qo'llab-quvvatlovchi muhim instrumentdir. ERP tizimlari (SAP, Oracle HCM, 1C:ZUP) esa ish haqi hisoblash, hujjat aylanishi va hisobot tuzish jarayonlarini avtomatlashtirib, HR xodimlarining ma'muriy yukini sezilarli darajada kamaytiradi. Ball (2001) o'tkazgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, HRIS joriy etilgan korxonalarda HR operatsion xarajatlari o'rtacha 22–27% ga kamaygan. Raqamli yollash texnologiyalari Raqamli yollash (e-recruitment) sohasida dasturiy ta'minot vositalaridan foydalanish nomzodlarni izlash, saralash va baholash jarayonlarini tubdan o'zgartirdi. Applicant Tracking System (ATS) — nomzodlarni kuzatish tizimi — yirik kompaniyalarda ariza qabul qilishdan tortib, yakuniy tanlovagacha bo'lgan barcha bosqichlarni avtomatlashtiradi. Fitz-enz (2010) "The New HR Analytics" asarida prediktiv tahlil metodologiyasining HR sohasiga tatbiqini batafsil yoritgan. Xususan, xodimlarning ish faoliyati ko'rsatkichlari, davomati, kasbiy rivojlanish dinamikasi va ichki kommunikatsiya ma'lumotlari integratsiyalashgan holda tahlil qilinishi nafaqat joriy holatni baholash, balki kelajakdagi xodim xatti-harakatlarini prognozlash imkonini ham beradi. Deloitte (2018) ma'lumotlariga ko'ra, HR analitikani samarali qo'llayotgan kompaniyalar raqobatchilarga

⁵⁷ Cheng M.M., Hackett R.D. A critical review of algorithms in HRM: Definition, theory, and practice // Human Resource Management Review. – 2021. – Vol. 31(1). – 100698.

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

⁵⁸ Muallif ishlanmasi

nisbatan 2 barobar yuqori biznes natijalarini qayd etmoqda. COVID-19 pandemiyasi masofaviy ish formatini global miqyosda tezlashtirdi va bu jarayon HR boshqaruvida sifat jihatidan yangi talablarni vujudga keltirdi. Microsoft Teams, Zoom, Slack, Asana kabi raqamli hamkorlik platformalari geografik jihatdan tarqoq jamoalarni samarali boshqarish, vazifalarni taqsimlash va ish natijalarini monitoring qilish uchun zaruriy infratuzilmani taqdim etadi. Bloom et al. (2015) Stenford universiteti tadqiqoti asosida masofaviy xodimlar unumdorligi ofis xodimlariga qaraganda 13% yuqori ekanligini aniqlagan. Biroq, Kniffin et al. (2021) masofaviy ish sharoitida xodimlarning ijtimoiy izolyatsiyasi va korporativ madaniyatning zaiflashishi xavfini alohida muammo sifatida belgilab o'tgan. Sun'iy intellekt (AI/ML) texnologiyalari Sun'iy intellekt va mashinali o'qitish (AI/ML) algoritmlari HRM ning barcha funktsional sohalariga kirib kelmoqda. Chatbot-assistent tizimlari (masalan, IBM Watson, ServiceNow HR Service Delivery) xodimlarning standart so'rovlariga 24/7 rejimida javob berib, HR xizmatining operativ samaradorligini oshiradi. Avtomatik baholash tizimlari esa xodimlar ish faoliyatini real vaqt rejimida monitoring qilish va ob'ektiv reyting tuzish imkonini yaratadi. Ajenstat (2020) ning tadqiqotiga ko'ra, AI asosidagi HR vositalarini joriy etgan kompaniyalarda kadrlar almashinuvi 35% gacha kamaygan va xodimlar qoniqish indeksi sezilarli oshgan. Shu bilan birga, bir qator mualliflar (Raghavan et al., 2020; Bogen, 2019) AI algoritmlarida algoritmik tarafkashlik (algorithmic bias) muammosining mavjudligini ta'kidlab, ushbu texnologiyalarni qo'llashda etik jihatlarni inobatga olish zarurligini uqtirishadi. Yuqorida bayon etilgan olti yo'nalish yagona raqamli ekotizimni tashkil etib, zamonaviy HR menejmentini an'anaviy ma'muriy funksiyadan strategik boshqaruv instrumentiga aylantirmoqda. O'zbekiston sharoitida raqamli HRM: imkoniyat va to'siqlar. Globallashuv va raqamli transformatsiya jarayonlari milliy iqtisodiyotlarning barcha tarmoqlarini, jumladan inson resurslarini boshqarish tizimini ham tubdan o'zgartirmoqda.

O'zbekiston Respublikasi ham ushbu global tendentsiyadan chetda qolmay, so'nggi yillarda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishga qaratilgan izchil davlat siyosatini amalga oshirmoqda. Xususan, 2020 yilda tasdiqlangan "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi mamlakatda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini barcha sohalariga, shu jumladan davlat boshqaruvi va xususiy sektor kadrlar siyosatiga joriy etish uchun kompleks huquqiy va institutsional asos yaratdi. Mazkur kontekstda raqamli HRM tizimlarini O'zbekiston sharoitida tatbiq etishning imkoniyatlari va to'siqlari alohida ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Raqamli HRM joriy etilishining qulay omillari (imkoniyatlar) Internet infratuzilmasining jadal rivojlanishi. O'zbekistonda mobil internet qamrovi 2023 yil holatiga ko'ra 93% ni tashkil etib, bu ko'rsatkich MDH davlatlari orasida yuqori o'rinlardan birini egallaydi (UZINFOCOM,

2023). Uyali aloqa operatorlari — Ucell, Beeline, Uzmobil va UzMobile — 4G tarmoqlarini kengaytirib, 5G texnologiyasini sinovdan o'tkazmoqda. Bunday infratuzilma asosi bulutli HR platformalari (cloud-based HRM), masofaviy ish tizimlari va mobil HR ilovalarini keng joriy etish uchun zaruriy texnik shart-sharoitni ta'minlaydi. Bharadwaj (2000) ta'kidlaganidek, raqamli infratuzilma tashkilotlarning texnologik salohiyatini belgilovchi asosiy omil bo'lib, uning rivojlanish darajasi bevosita raqamli transformatsiya sur'atiga ta'sir ko'rsatadi. IT parklar va startap ekotizimining faol rivojlanishi. 2019 yilda tashkil etilgan IT Park O'zbekiston 2024 yil holatiga ko'ra 1000 dan ortiq rezident kompaniyani birlashtirgan bo'lib, ular orasida HR-tech yo'nalishidagi mahalliy startaplar ham faol rivojlanmoqda (IT Park O'zbekiston, 2024). Xususan, mahalliy bozorda "Humans" (avvalgi Paynet), "SOLIQUZ", "1C: Buxgalteriya" kabi platforma va yechimlarning rivojlanishi raqamli HR vositalarining narx-affordability ko'rsatkichini yaxshilamoqda. Acs et al. (2014) startap ekotizimi va innovatsion iqtisodiyot o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tadqiq etib, mahalliy texnologik ekotizimning yetuklik darajasi bevosita raqamli transformatsiya sur'ati va chuqurligiga ta'sir etishini isbotlagan. Kichik va o'rta korxonalarda moliyaviy resurslar cheklanganligi. O'zbekistonda faoliyat ko'rsatayotgan korxonalarining 95% dan ortig'i kichik va o'rta biznes (KOB) toifasiga kiradi (Tadbirkorlik agentligi, 2023). Ushbu korxonalar uchun raqamli HRM tizimlarini joriy etishning dastlabki investitsiya xarajatlari — litsenziya to'lovlari, texnik infratuzilma, xodimlarni o'qitish — moliyaviy yuklamani sezilarli darajada oshiradi. Kurnia et al. (2015) rivojlanayotgan mamlakatlardagi KOB larni tadqiq etib, moliyaviy cheklanganlik bilan bir qatorda texnologik noaniqlik va ROI (investitsiyalar qaytimi) ni hisoblashning qiyinligi ham raqamlashtirish sur'atini sekinlashtirishini aniqlagan. Ushbu muammoni hal etishda davlat subsidiyalari, soliq imtiyozlari va bulutli SaaS (Software as a Service) modellarning afzalliklari alohida e'tiborni talab etadi. Tashkiliy madaniyatning o'zgarishga qarshiligi. Raqamli transformatsiyaning eng ko'p e'tibordan chetda qoladigan, biroq eng muhim to'siqlaridan biri — tashkiliy madaniyat va xodimlarning o'zgarishga psixologik qarshiligidir. Lewin (1951) ning "muzlatish–o'zgartirish–qayta muzlatish" (unfreeze–change–refreeze) modeli va Kotter (1996) ning sakkiz bosqichli o'zgarishlarni boshqarish metodologiyasi bu muammoning universal tabiatini asoslab beradi. O'zbekiston kontekstida qo'shimcha omil sifatida an'anaviy ierarxik boshqaruv madaniyati, shaffof raqamli monitoring tizimlariga nisbatan ishonchsizlik va avlodlar o'rtasidagi raqamli tafovut (digital divide) ko'rsatish mumkin. Oreg (2003) individual o'zgarishga qarshilik ko'rsatkichini o'rganib, uning tashkilotlardagi texnologik joriy etish muvaffaqiyatiga to'g'ridan-to'g'ri salbiy ta'sirini empirik tarzda isbotlagan.

Inson resurslarini boshqarishda AKT ning roli va O'zbekistonda raqamli HRM tizimining muammolari⁵⁹

AKT / HRM yo'nalishi	Asosiy funksiyalari va afzalliklari	Asosiy tadqiqotchilar / manbalar	O'zbekistondagi muammolar
HRIS va ERP tizimlari	Ish haqi, kadrlar ma'lumotlari va hisobotlarni avtomatlashtiradi; operatsion xarajatlarni kamaytiradi	Kovach & Cathcart (1999); Ball (2001)	KOB lar uchun yuqori joriy etish xarajatlari
Raqamli yollash (e-recruitment, ATS)	Nomzodlarni izlash, saralash va baholashni tezlashtiradi	Chapman & Webster (2003); Campion et al. (2016)	AI asosidagi saralash tizimlarining cheklanganligi
LMS va xodimlarni o'qitish	Onlayn ta'lim, mikrota'lim va gamifikatsiyani qo'llab-quvvatlaydi; xarajatlarni kamaytiradi	Masie (2002); Rossett (2002); Bersin (2004)	Xodimlarning raqamli ko'nikmalari yetarli emas
HR analitika va Big Data	Ma'lumotlarga asoslangan HR qarorlarini qabul qilish imkonini beradi	Fitz-enz (2010); Deloitte (2018)	Analitik salohiyatning pastligi
Masofaviy ish texnologiyalari	Raqamli platformalar orqali hamkorlik va unumdorlikni oshiradi	Bloom et al. (2015); Kniffin et al. (2021)	Korporativ madaniyat zaiflashuvi va ijtimoiy izolyatsiya
Sun'iy intellekt va ML texnologiyalari	HR xizmatlarini avtomatlashtiradi, chatbot va baholash tizimlarini rivojlantiradi	Ajenstat (2020); Raghavan et al. (2020)	Algoritmik tarafdashlik va etik muammolar
O'zbekistonda raqamli HRM imkoniyatlari	Internet infratuzilmasi, IT Park va davlat strategiyalari rivojlanmoqda	"Raqamli O'zbekiston – 2030"; IT Park Uzbekistan	Hududlararo raqamli tafovut
Raqamli HRM ning asosiy to'siqlari	Moliyaviy cheklovlar, o'zgarishga qarshilik va an'anaviy boshqaruv madaniyati	Lewin (1951); Kotter (1996); Oreg (2003)	KOB va davlat tashkilotlarida sekin moslashuv

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, raqamli iqtisodiyot sharoitida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) inson resurslarini boshqarish tizimining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Xususan, HRIS va ERP tizimlarini joriy etish orqali kadrlar bilan bog'liq ma'lumotlar markazlashtirilib, boshqaruv qarorlarini tezkor va asosli qabul qilish imkoniyati kengayadi. Shuningdek, sun'iy intellekt va Big Data texnologiyalarining qo'llanilishi natijasida xodimlarni tanlash jarayonining aniqligi ortib, inson omiliga xos subyektivlik darajasi kamayishi aniqlandi. Prediktiv analitika yordamida xodimlarning ish samaradorligi va tashkilotni tark etish ehtimolini oldindan aniqlash imkoniyati yuzaga kelmoqda. Raqamli yollash tizimlari (ATS platformalari) va onlayn intervyyalar vaqt va xarajatlarni qisqartirib, tashkilotlar uchun kengroq nomzodlar bazasiga kirish imkonini yaratadi. Shu bilan birga, masofaviy ish texnologiyalari va raqamli kommunikatsiya vositalari ish jarayonining moslashuvchanligini oshirib, xodimlar qoniqish darajasining oshishiga xizmat qiladi.

E-learning va LMS platformalarining joriy etilishi esa xodimlarning uzluksiz ta'lim olishini ta'minlab, ularning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda. Tadqiqot

natijalariga ko'ra, AKTni HRM tizimiga integratsiya qilgan tashkilotlarda:

- operatsion xarajatlarni kamayadi,
- boshqaruv samaradorligi oshadi,
- xodimlar bilan ishlash sifati yaxshilanadi,
- strategik rejalashtirish imkoniyatlari kengayadi.

Biroq, AKTni samarali joriy etish uchun tashkilotlarda raqamli infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanganligi, xodimlarning raqamli ko'nikmalarga ega bo'lishi hamda tashkiliy madaniyatning innovatsiyalarga ochiqqligi muhim omil ekanligi aniqlandi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, raqamli iqtisodiyot sharoitida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) inson resurslarini boshqarish tizimini tubdan transformatsiya qiluvchi strategik omil sifatida namoyon bo'lmoqda. AKTning HRM jarayonlariga integratsiyalashuvi natijasida an'anaviy boshqaruv uslublari o'rnini ma'lumotlarga asoslangan, tezkor va moslashuvchan boshqaruv mexanizmlari egallamoqda. Tahlillar shuni tasdiqladiki, HRIS, sun'iy intellekt va Big Data texnologiyalarining qo'llanilishi kadrlar bilan ishlash samaradorligini oshiribgina qolmay, balki qaror qabul qilish sifati ham sezilarli darajada

⁵⁹ Muallif tomonidan Lepak & Snell (1998), Strohmeyer (2007), Bondarouk & Ruel (2009), Deloitte (2018) hamda "Raqamli O'zbekiston – 2030" materiallari asosida tuzilgan.

yaxshilaydi. Xususan, prediktiv analitika vositalari orqali xodimlar xulq-atvori, samaradorligi va tashkilotni tark etish ehtimolini oldindan aniqlash imkoniyati tashkilotlar uchun muhim strategik ustunlik yaratadi. Bundan tashqari, raqamli yollash tizimlari va masofaviy ish texnologiyalari mehnat bozorining geografik chegaralarini kengaytirib, tashkilotlarga global miqyosda iste'dodlarni jalb qilish imkonini bermoqda. E-learning platformalari esa inson kapitalining uzluksiz rivojlanishini ta'minlab, bilim va ko'nikmalarning tezkor yangilanishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, tadqiqot AKTni joriy etish jarayonida bir qator muammolar mavjudligini ham ko'rsatdi. Jumladan, raqamli infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligi, kadrlarning raqamli kompetensiyalari pastligi, shuningdek, tashkilotlarda o'zgarishlarga nisbatan qarshilik (resistance to change) kabi omillar raqamli transformatsiya samaradorligini cheklashi mumkin. Yakuniy xulosa sifatida ta'kidlash joizki, AKTni inson resurslarini boshqarish tizimiga samarali integratsiya qilish nafaqat tashkilotlar faoliyati samaradorligini oshiradi, balki mamlakat iqtisodiyotining raqobatbardoshligini ta'minlashda ham muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Shu sababli, raqamli HRM tizimlarini rivojlantirish zamonaviy iqtisodiy taraqqiyotning ajralmas yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

1. Zokirov Ulug'bek Inom o'g'li Qarshi davlat universiteti o'qituvchisi / Зокиров Улутбек Ином угли — преподаватель Каршинского государственного университета / Zokirov Ulugbek Inom ugli — teacher at Karshi State University

E-mail: u-zokirov@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-5357-3270>

2. Xudoyberdiyeva Olima Otabek qizi Qarshi davlat universiteti talabasi / Худойбердиева Олима Отабек кизи студент Каршинского государственного университета / Xudoyberdiyeva Olima Otabek qizi student of Karshi State University

E-mail: kh_olima@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-6515-1585>

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Schwab K. The Fourth Industrial Revolution. – Geneva: World Economic Forum, 2016. – 172 p.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 5 oktabrdagi PF-6079-son Farmoni "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlash to'g'risida. – Toshkent, 2020.
3. Strohmeier S. Research in e-HRM: Review and implications // Human Resource Management Review. – 2007. – Vol. 17(1). – P. 19–37.
4. Kovach K.A., Cathcart C.E. Human Resource Information Systems (HRIS): Providing Business with Rapid Data Access, Information Exchange and Strategic Advantage // Public Personnel Management. – 1999. – Vol. 28(2). – P. 275–282.
5. Cheng M.M., Hackett R.D. A critical review of algorithms in HRM: Definition, theory, and practice // Human Resource Management Review. – 2021. – Vol. 31(1). – 100698.
6. Bondarouk T., Ruel H. Electronic Human Resource Management: challenges in the digital era // The International Journal of Human Resource Management. – 2009. – Vol. 20(3). – P. 505–514.
7. Stone D.L., Deadrick D.L., Lukaszewski K.M., Johnson R. The influence of technology on the future of human resource management // Human Resource Management Review. – 2015. – Vol. 25(2). – P. 216–231.
8. IBM Institute for Business Value. Smarter Workforce: Predictive HR Analytics. – New York: IBM Corporation, 2019. – 32 p.

ZAMONAVIY QURILISH SOHASIDA RISK BOSHQARUVINI TAKOMILLASHTIRISH OMILLARI VA ISTIQBOLLARI

Mirzayev Baxtiyorjon Obokulovich

ФАКТОРЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УПРАВЛЕНИЯ РИСКАМИ В СОВРЕМЕННОЙ СТРОИТЕЛЬНОЙ ОТРАСЛИ

Мирзаев Бахтиёржон Обокулович

FACTORS AND PROSPECTS FOR IMPROVING RISK MANAGEMENT IN THE MODERN CONSTRUCTION INDUSTRY

Mirzaev Bakhtiyorjon Obokulovich

Received: May 19, 2026 May: May 20, 2026 May: May 21, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya: maqolada zamonaviy qurilish sohasida risklarni boshqarishning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilingan. Qurilish loyihalarida uchraydigan moliyaviy, texnik, tashkiliy, ekologik va xavfsizlikka oid risklar tasniflangan hamda ularni baholash va prognozlash usullari yoritilgan. Shuningdek, raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt, BIM texnologiyalari va innovasion boshqaruv usullarini joriy etish orqali qurilish sohasida risk boshqaruvini takomillashtirishning istiqbollari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: qurilish sohasi, risk, risk boshqaruvi, BIM texnologiyasi, prognozlash, investisiya, raqamlashtirish, qurilish loyihalari, xavfsizlik, innovatsiya.

Аннотация: в статье анализируются теоретические и практические аспекты управления рисками в современной строительной отрасли. Классифицируются финансовые, технические, организационные, экологические риски и риски безопасности, встречающиеся в строительных проектах, и освещаются методы их оценки и прогнозирования. Также рассматриваются перспективы улучшения управления рисками в строительной отрасли за счет внедрения цифровых технологий, искусственного интеллекта, BIM-технологий и инновационных методов управления.

Ключевые слова: строительная отрасль, риск, управление рисками, BIM-технологии, прогнозирование, инвестиции, цифровизация, строительные проекты, безопасность, инновации.

Abstract: this article analyzes the theoretical and practical aspects of risk management in the modern construction industry. It classifies the financial, technical, organizational, environmental, and safety risks encountered in construction projects, and discusses methods for assessing and forecasting them. It also examines prospects for improving risk management in the construction industry through the implementation of digital technologies, artificial intelligence, BIM technologies, and innovative management methods.

Keywords: construction industry, risk, risk management, BIM technologies, forecasting, investment, digitalization, construction projects, safety, innovation.

KIRISH

Bugungi kunda qurilish sohasi iqtisodiyotning strategik tarmoqlaridan biri hisoblanadi. Yangi infratuzilma obyektlari, turar-joy majmualari, sanoat va ishlab chiqarish ko'lamining ortishi hamda fuqaro binolarining barpo etilishi mamlakat iqtisodiy rivojlanishining muhim omili sifatida namoyon

bo'lmoqda. Biroq qurilish jarayoni ko'plab noaniqliklar va xavf-xatarlar bilan bog'liq bo'lib, ular loyihaning muddati, sifati va iqtisodiy samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin [5].

Qurilish sohasida risklarni samarali boshqarish loyihalarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishini ta'minlash, xarajatlarni kamaytirish va

raqobatbardoshlikni oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli zamonaviy qurilish sohasida risk boshqaruvini takomillashtirish dolzarb ilmiy va amaliy masalalardan biri hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Qurilish sohasida risk boshqaruvi masalalari ko'plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan tadqiq qilingan.

Xorijiy iqtisodchi olimlaridan G. N. Crockford, G. Dionne, A. Fekete, S. A. Burtonshaw-Gunn, J. Chapman Robert, L. Edwards, N. Smith, F. Knight va boshqalarning ilmiy tadqiqotlarida risklar nazariyasi, risklarni boshqarishning ilmiy-nazariy, uslubiy asoslari aks etgan.

MDH iqtisodchi olimlaridan I. T. Balabanov [2], A. G. Badalova, Y. N. Barikayev, G. V. Savitskaya, A. N. Asaul, V. V. Buzirev, P. G. Graboviy va boshqalarning ilmiy ishlarida tadbirkorlik faoliyatidagi risklarni tahlil etish, qurilish ishlarida investitsion risklarni boshqarish sohasidagi tadqiqotlar olib borilgan.

Riskni boshqarish omillari, moliyaviy risklarni boshqarish, risklarni boshqarishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirishga qaratilgan ilmiy-tadqiqot ishlari mamlakatimiz olimlaridan M. Sharifxo'jayev, Y. Abdullayev, Sh. N. Zaynutdinov, N. Q. Yo'ldashev, R. I. Nurimbetov, K. U. Sharifxodjayeva va boshqalarning asarlarida yoritilgan.

So'nggi yillarda BIM texnologiyalari asosida risklarni boshqarish bo'yicha ilmiy ishlar soni ortib bormoqda. Tadqiqotchilar raqamli texnologiyalarning qurilishdagi vaqt, xarajat va sifat bilan bog'liq risklarni kamaytirishda yuqori samaradorlikka ega ekanligini ta'kidlamodqalar.

O'zbekistonda ham qurilish sohasini raqamlashtirish, loyihalar samaradorligini oshirish va risklarni kamaytirishga qaratilgan ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilmoqda.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil usuli hamda statistik ma'lumotlarni o'rganish usullaridan foydalanildi. Tadqiqotda qurilish obyektlarida risklarni aniqlash va baholash jarayonida milliy normativ-huquqiy hujjatlar tahlil qilinadi, qurilish ma'lumotlari asosida statistik va iqtisodiy-matematik modellash, xavflar va ehtimollik aniqlanadi hamda risklarni boshqarish samaradorligini baholash qo'llanilgan. Tadqiqot jarayonida qurilish sohasidagi mavjud risklar o'rganish hamda ularni kamaytirishga qaratilgan zamonaviy yondashuvlar tahlil qilindi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Zamonaviy qurilish sohasi quyidagi asosiy yo'nalishlardan tashkil topgan: fuqaro binolari qurilishi, sanoat binolari va inshootlari qurilishi, transport infratuzilmasi obyektlari, muhandislik-kommunikatsiya tarmoqlari, gidrotekhnika inshootlari, rekonstruksiya va kapital ta'mirlash ishlari, "yashil qurilish" va energiya samarador binolar qurilishi [6].

So'nggi yillarda qurilish sohasida raqamlashtirish, avtomatlashtirish va innovatsion

materiallarni qo'llash tendensiyalari kuchaymoqda. BIM (Building Information Modeling), dronlar, geoaxborot tizimlari va sun'iy intellekt texnologiyalarining joriy qilinishi loyihalarni boshqarish samaradorligini oshirmoqda.

Shu bilan birga qurilish sohasida quyidagi risklar mavjud: iqtisodiy risklar, investisiya risklari, loyihalash risklari, qurilish-montaj ishlari risklari, mehnat xavfsizligi risklari, ekologik risklar, huquqiy va shartnomaviy risklar [4].

Qurilish risklarini baholash – xavf-xatarlarni aniqlash, ularning ehtimolligi va oqibatlarini tahlil qilish jarayonidir. Risklarni baholashning asosiy bosqichlari sifatida quyidagilarni aytish mumkin: risklarni identifikatsiya qilish, risk manbalarini aniqlash, risk ehtimolligini baholash, risk ta'sir darajasini baholash, risklarni ustuvorlashtirish, boshqaruv choralarini ishlab chiqish [1].

Risklarni baholash usullari ikki turga bo'linadi. Sifat baholash usullari: ekspert baholash, swot-tahlil, delphi usuli, chek-list usuli. Miqdoriy baholash usullari: statistik tahlil, monte-karlo modellash, ssenariy tahlili, ehtimollik nazariyasi usullari, daraxtsimon qarorlar tahlili [3].

Prognozlash qurilish loyihalarida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xavflarni oldindan baholash imkonini beradi. Zamonaviy qurilishda katta ma'lumotlar (Big Data), sun'iy intellekt va mashinali o'qitish texnologiyalari asosida risklarni prognozlash keng qo'llanilmoqda.

Qurilish sohasida zamonaviy sharoitda risk boshqaruvini takomillashtirish quyidagi yo'nalishlarda amalga oshirilishi mumkin:

1. BIM texnologiyalarini keng joriy qilish. BIM texnologiyasi loyihaning barcha bosqichlarida ma'lumotlarni yagona raqamli muhitda boshqarish imkonini beradi. Bu esa xatolarni kamaytiradi va risklarni erta aniqlashga xizmat qiladi.

2. Sun'iy intellektdan foydalanish. Sun'iy intellekt qurilish jarayonlarini tahlil qilish, xavflarni bashorat qilish va qaror qabul qilishni avtomatlashtirish imkonini yaratadi.

3. Raqamli monitoring tizimlari. Dronlar, sensorlar va IoT qurilmalari yordamida qurilish obyektlarining holatini real vaqt rejimida kuzatish mumkin.

4. Mehnat xavfsizligini raqamlashtirish. Mehnat muhofazasi talablariga rioya etilishini nazorat qilish tizimlari ishlab chiqarish jarohatlarini kamaytiradi.

5. Ekologik risklarni boshqarish. "Yashil qurilish" standartlarini joriy qilish orqali atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytirish mumkin.

Kelajakda qurilish sohasida risk boshqaruvi to'liq raqamli platforma asosida tashkil qilinishi va qaror qabul qilish jarayonlarida sun'iy intellektning ishtiroki sezilarli darajada o'tishi kutilmoqda.

Tahlillar ko'rsatishicha, qurilish loyihalarida uchraydigan risklarning asosiy qismi quyidagi omillar bilan bog'liq:

Qurilish loyihalarida uchraydigan risklarning asosiy qismi

№	Risk turi	Ulushi (%)
1.	Moliyaviy risklar	28
2.	Texnik risklar	24
3.	Tashkiliy risklar	18
4.	Xavfsizlik risklari	15
5.	Ekologik risklar	9
6.	Boshqa risklar	6

Natijalarga ko'ra, BIM texnologiyalaridan foydalanish loyihalash xatolarini 25–40% gacha, qurilish jarayonidagi muvofiqlashtirish muammolarini 30% gacha kamaytirishi mumkin.

Raqamli monitoring vositalari qo'llanilganda qurilish jarayonlaridagi kechikishlar sezilarli darajada qisqarishi kuzatilgan.

Tahlil natijalari qurilish sohasida risk boshqaruvini takomillashtirish raqamli transformatsiya bilan uzviy bog'liq ekanligini ko'rsatdi. BIM, IoT va sun'iy intellekt texnologiyalari xavflarni oldindan aniqlash imkoniyatlarini kengaytirmoqda.

Shu bilan birga, mazkur texnologiyalarni joriy etish uchun yuqori malakali kadrlar, raqamli infratuzilma va huquqiy-me'yoriy bazani yanada takomillashtirish talab etiladi. Bu esa qurilish sohasida kompleks islohotlarni amalga oshirish zarurligini ko'rsatadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Zamonaviy qurilish sohasi yuqori darajadagi risklar bilan bog'liq bo'lib, ularni samarali boshqarish loyihalar muvaffaqiyatining muhim sharti hisoblanadi. Risklarni baholash va prognozlashning zamonaviy usullaridan foydalanish qurilish jarayonlarining barqarorligini ta'minlaydi.

Tadqiqot natijalari BIM texnologiyalari, sun'iy intellekt, raqamli monitoring va "yashil qurilish" konsepsiyalarini keng joriy etish qurilish sohasida risk boshqaruvini takomillashtirishning asosiy yo'nalishlari ekanligini ko'rsatdi. Kelajakda mazkur texnologiyalardan samarali foydalanish qurilish loyihalarining iqtisodiy samaradorligi va xavfsizligini yanada oshirishga xizmat qiladi.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

Mirzayev Baxtiyorjon Obokulovich Andijon davlat texnika instituti "Qurilish muhandisligi va arxitektura" kafedrasi, katta o'qituvchi / Мирзаев Бахтиёржон Обокулович Андижанский

государственный технический институт
Старший преподаватель кафедры «Строительная инженерия и архитектура» / Mirzayev Baxtiyorjon Obokulovich Andijan State Technical Institute Senior Lecturer, Department of Construction Engineering and Architecture

E-mail: bakhtiyor_mirzo@astiedu.uz

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-2104-6090>

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Воробьев С.Н. Управление рисками в предпринимательстве – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и Ко». - 2013. – 482 с.

2. Балабанов, И.Т. Риск-менеджмент - М.: Финансы и статистика, 1996. - С.192.

3. Романов, В.С. Классификация рисков: принципы и критерии [Электронный ресурс] «Финансы и кредит». - №2. 2006. - Режим доступа: <http://www.aup.ru/articles/finance/4.htm>

4. Беляева И.Ю., Козлова Н.П. Репутационные риски компании// Экономические системы. 2014. № 3. С. 28-33.

5. Mirzayev B.O. "Risklarning yuzaga kelish sabablari va ularni boshqarish asoslari" Namangan davlat universiteti ilmiy axborotnomasi, [2025-5].

6. Mirzayev B.O. "Qurilish korxonalarida risklarniboshqarishning o'ziga xos xususiyatlari, omillari va risklarning tasniflanishi", A.R.Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti "Qurilish va arxitektura sohasidagi innovatsion g'oyalar, integratsiya va tejamkorlik" mavzusidagi respublika miqyosidagi ilmiy va ilmiy-texnik konferensiya materiallari, 2025-yil 15-16-sentabr.

7. Mirzayev B.O. "Qurilish obyektlarini qurilish risklaridan sug'urtalash - risklarni boshqarishning samarali usullaridan biri" Agrobiznes, fan va texnologiyalar jurnali, Toshkent davlat agrar universiteti, 2025-yil, №6 [6]-son.

**Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil
va audit**

**Accounting, economic analysis and
audit**

**Бухгалтерский учет,
экономический анализ и аудит**

BUXGALTERIYA HISOBI MILLIY STANDARTLARINI MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARIGA UYG'UNLASHTIRISHNING MUHIMLIGI

Azimova Hulkar Egamberdiyevna

ВАЖНОСТЬ ГАРМОНИЗАЦИИ НАЦИОНАЛЬНЫХ СТАНДАРТОВ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЁТА С МЕЖДУНАРОДНЫМИ СТАНДАРТАМИ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЁТНОСТИ

Азимова Хулкар Эгамбердиевна

THE IMPORTANCE OF HARMONIZING NATIONAL ACCOUNTING STANDARDS WITH INTERNATIONAL FINANCIAL REPORTING STANDARDS

Azimova Hulkar Egamberdiyevna

Received: May 14, 2026 May: May 16, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya: Mazkur maqolada buxgalteriya hisobini yuritish, buxgalteriya hisobini milliy standartlari hamda moliyaviy hisobotga muvofiq belgilangan minimal talablarni qo'llanilishi, BHMS asosida tuzilgan moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarini qonunchilikda belgilangan tartibda joriy qilinishi haqida bayon qilingan. Shuningdek, hozirgi vaqtda dunyo mamlakatlari iqtisodiyotidagi keskin ijobiy o'zgarishlar, davlatlar o'rtasidagi integratsiyalashuv jarayonining jadallashuvi natijasida O'zbekistonda moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tishning dolzarbligi tahlil qilingan. Maqolada buxgalteriya hisobi milliy standartlarini moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga uyg'unlashtirishning muhimligi bo'yicha xulosa va takliflar keltirilgan.

Kalit so'zlar: buxgalteriya hisobining milliy standartlari, moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari, transformatsiyalashuv, xo'jalik yurituvchi sub'yektlar, xalqaro standartlarga uyg'unlashtirish, integratsiyalashuv

Аннотация: В данной статье рассмотрены вопросы ведения бухгалтерского учёта, применения минимальных требований, установленных национальными стандартами бухгалтерского учёта и нормативами финансовой отчётности, а также внедрения международных стандартов финансовой отчётности в порядке, определённом законодательством, на основе национальных стандартов (НСБУ).

Кроме того, проанализирована актуальность перехода Республики Узбекистан на международные стандарты финансовой отчётности в условиях современных существенных позитивных изменений в мировой экономике, а также ускорения процессов интеграции между государствами.

В статье представлены выводы и предложения по вопросам гармонизации национальных стандартов бухгалтерского учёта с международными стандартами финансовой отчётности.

Ключевые слова: Национальные стандарты бухгалтерского учёта, международные стандарты финансовой отчётности, трансформация, хозяйствующие субъекты, гармонизация с международными стандартами, интеграция.

Abstract: This article discusses the organization of accounting practices, the application of minimum requirements established in accordance with national accounting standards and financial reporting, as well as the implementation of international financial reporting standards based on financial statements prepared under national standards in accordance with procedures defined by legislation. Furthermore, the study analyzes the growing relevance of transitioning to International Financial Reporting Standards (IFRS) in Uzbekistan, considering the significant positive changes in the global economy and the acceleration of integration processes among countries. The article also provides conclusions and recommendations regarding the importance of harmonizing national accounting standards with international financial reporting standards.

Keywords: national accounting standards, international financial reporting standards, transformation, business entities, harmonization with international standards, integration.

KIRISH

Buxgalteriya hisobining milliy standartlari-bu bir mamlakat ichida buxgalteriya hisobini yuritishda nazarda tutilgan tartib-qoidalarini o'zida bevosita mujassamlashtirgan hamda mazkur mamlakatlarda amal qiladigan me'yoriy hujjatlar hisoblanadi. Mamlakatimiz buxgalteriya tizimida ham xalqaro standartlardan foydalanish, ularni milliy buxgalteriya hisobining standartlariga uyg'unlashtirish bo'yicha zaruriy chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va Moliya vazirligi moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarini joriy etilishi bo'yicha vakolatli organ sifatida buxgalteriya hisobining milliy standartlarini moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga muvofiq uyg'unlashtirish ishlarini amalga oshirib kelmoqda. Mazkur masalada Osiyo Taraqqiyot banki esa iqtisodiyot boshqaruvini jadallashtirishga muvofiq Iqtisodiyot va Moliya vazirligiga kichik va o'rta biznes korxonalari uchun moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida moliyaviy hisobotning milliy standartlarini ishlab chiqishda ko'mak bermoqda.

Darhaqiqat, bugungi kunda iqtisodiyotning xalqaro darajada integratsiyalashuvi jarayonida xorijiy investitsiyalarni milliy iqtisodiyotga jalb qilishda, shuningdek xalqaro maydonda yuqori pog'onalariga erishishda avvalombor buxgalteriya hisobini yanada takomillashtirishni hamda korxonalarda buxgalteriya hisobini xalqaro standartlarga moslashtirish muhim masalalardan biri hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Buxgalteriya hisobining milliy standartlari asosida tuzilgan moliyaviy hisobotlarni xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga muvofiq transformatsiya qilish haqida iqtisodchi olim Karimov A.A. va Raxmatullayevlar (2019) o'z ilmiy ishlarida quyidagi fikrlarni keltirib o'tganlar: "Transformatsiya" ixtisoslashtirilgan dasturlarning majburiy mavjudligini talab qilmaydi va elektron jadvallar yordamida amalga oshirilishi mumkin. Transformatsiya-bu tashkilotning ma'lumotlarini boshqa buxgalteriya standartiga qayta guruhlashdir. Birlashtirilgan MHXS bayonotlarini tayyorlashning ikki usuli bor. Birinchi usul yordamida, avvalo hisobot guruhining har bir kompaniyasi uchun xalqaro standartlarga muvofiq tayyorlanadi, keyin ushbu ma'lumotlar umumlashtirilib MHXSga muvofiq konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobotni olish uchun tuzatiladi. Ikkinchi usulda esa, buxgalteriya hisobining milliy standartlariga asosan, yig'ma bayonotlarni tayyorlashni boshlanishiga va uni o'zgartirgandan so'ng MHXS ga muvofiq tayyorlashni o'z ichiga oladi. [1].

Tashnazarov S.N. fikriga ko'ra, (2018) dunyodagi moliyaviy hisob va moliyaviy hisobot jarayoni ilg'or tajribasiga asosan ishchi balans tuzish amaliyotida transformatsiyaga o'tishimiz zarur. Ishchi balans shyotlarning qoldiqlarini transformatsion yozuvlar asosida moliyaviy hisobotning shakllariga o'tkazishni amalga oshiruvchi muhim jadval (registr) hisoblanadi. [2].

Rossiya olimlari tomonidan boshqa manbalarda quyidagicha ta'rif berilgan: (2021) Transformatsiya-
<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

Rossiya standartlari bo'yicha tuzilgan hisobot ma'lumotlari bazasi asosida xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish maqsadida klassifikatsiyalar parametrlarini o'zgartirish va hisob ob'yektlarini baholash hamda ular to'g'risida axborotlarni ochiqlash yo'li bilan MHXS lariga asosan hisobot tuzish jarayonidir. [3].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur maqolada bugungi kunda buxgalteriya tizimida moliyaviy hisobotning xalqaro standartlaridan foydalanish, shuningdek xalqaro standartlarni transformatsiya qilishning muhimligi va ahamiyati bo'yicha xorijiy va mahalliy olimlarning ishlari o'rganildi va tahlil qilindi. Tahlil jarayonida analiz va sintez, kuzatish, tahlil qilish usullaridan hamda jadvallardan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Buxgalteriya hisobining milliy standarti O'zbekiston Respublikasida qonunosti hujjatlari bo'lib hisoblanadi, ular O'zbekiston Respublikasida Iqtisodiyot va moliya vazirligi tomonidan ishlab chiqiladi hamda Adliya vazirligi tomonidan ro'yxatga olingandan keyin kuchga kiritiladi. Barcha xo'jalik yurituvchi sub'yektlar buxgalteriya hisobini milliy standartlariga amal qilishi majburiy hisoblanadi.

Ta'kidlash joizki, amaldagi talablar bo'yicha xo'jalik yurituvchi sub'yektlar buxgalteriya hisobining milliy standartlarining talablariga asosan faoliyatlarini tashkil etib amalga oshirishlari maqsadga muvofiq hisoblanadi. Buxgalteriya hisobini milliy standartlarini moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga uyg'unlashtirishni hisobga olgan holda ularni takomillashtirishni talab etadi. Buning uchun quyidagi muhim vazifalar sifatida belgilab olindi:

- Xalqaro ekspertlarni jalb qilgan holda buxgalteriya hisobining milliy standartlari va moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari o'rtaidagi muhim farqlanishlar bo'yicha keng qamrovli axborotlar tayyorlash;

- Buxgalteriya hisobini yangi milliy standartlarini ishlab chiqish va amaldagi standartlarga o'zgartirishlar kiritish.

Mamlakatimiz buxgalteriya tizimida ham xalqaro standart talablaridan foydalanish, ularni milliy buxgalteriya hisobining standartlariga uyg'unlashtirish bo'yicha barcha ishlar amalga oshirilmoqda. Bunda O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va Moliya vazirligi moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarini (MHXS) joriy etish bo'yicha vakolatli organ sifatida buxgalteriya hisobining milliy standartlari (BHMS)ni MHXSga muvofiq uyg'unlashtirish ishlarini amalga oshirib kelmoqda.

Demak, moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari talablari asosida amaldagi buxgalteriya hisobini milliy standartlariga o'zgartirishlar kiritish yoki yangi standartlarni ishlab chiqish eng dolzarb masalalardan biriga aylandi. Ayni vaqtda moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarini tadbiq etish jarayonini muvofiqlashtirish va uni metodologik ta'minlash o'zining muhimligini ifodalaydi.

Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarini joriy etish jarayonini muvofiqlashtirish quyidagilardan iborat:

1. Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga muvofiq tayyorlaydigan tashkilotlar buxgalteriya hisobining milliy standartlari bo'yicha moliyaviy hisobot taqdim etishdan ozod etiladi. 1-sonli "Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarini birinchi marta qo'llash" moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tishga muvofiq tashkilot moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari bo'yicha moliyaviy holat to'g'risidagi kirish hisobotini MHXS ga o'tish sanasiga tayyorlashi lozim va bunda moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga muvofiq hisob yuritishning boshlang'ich nuqtasi hisoblanadi.

Shuningdek, moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish sanasi tashkilot o'zining moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari bo'yicha birinchi moliyaviy hisobotida moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga asosan, to'liq qiyoslanuvchi ma'lumotlarni taqdim qiladigan eng oldingi davrining boshi hisoblanadi.

2. Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida tayyorlanadigan moliyaviy hisobotlarning to'liq to'plami "Moliyaviy hisobotni taqdim etish va hisob siyosati" nomli 1-sonli BHMSda belgilangan bo'lib, ushbu standartda moliyaviy hisobotni taqdim etishga nisbatan umumiy talablar belgilangan hamda

tashkilot moliyaviy hisobotning to'liq to'plamini kamida yillik asosida, minimal qiyosiy ma'lumot sifatida barcha moliyaviy hisobotlardan ikkitadan taqdim etishi lozimligini belgilaydi.

Buxgalteriya hisobini milliy standartlarini moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga muvofiq uyg'unlashtirishda transformatsiya ixtisoslashtirilgan dasturlarning majburiy mavjudligini talab qilmaydi va elektron jadvallar yordamida amalga oshirilishi mumkin. Transformatsiya-bu hisobot sanasida amalga oshiriladigan jarayon bo'lib, milliy buxgalteriya standartlari bo'yicha tayyorlangan moliyaviy hisobot ko'rsatkichlarini moliyaviy hisobotning barcha elementlarini tan olish, o'lash va oshkor qilishning tegishli tamoyillarini hisobga olgan holda moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari formatiga o'tkazish zarur bo'lgan barcha tuzatishlarni o'z ichiga oladi.

Shuni ta'kidlash joizki, moliyaviy hisobot transformatsiyalashning tartib va qoidalarini belgilaydigan MHXS lari mavjud emas. Shuning uchun har bir korxona o'zining hisob siyosatida transformatsiyalash asoslarini mustaqil ishlab chiqishi lozim.

Quyidagi 1-jadval ma'lumotlarida moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga uyg'unlashtirilgan buxgalteriya hisobining yangi tahrirda ishlab chiqilgan milliy standartlari haqida ma'lumotlar keltirilgan..

1-jadval.

Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga uyg'unlashtirilgan Buxgalteriya hisobining yangi tahrirda ishlab chiqilgan milliy standartlari haqida ma'lumot

Yangi tahrirda ishlab chiqilgan BHMS	MHXSga uyg'unlashtirilgan standartlar
1-sonli BHMS "Moliyaviy hisobotni taqdim etish va hisob siyosati" (2024 yil 6 avgust, ro'yxat raqami 3544)	1-sonli "Moliyaviy hisobotni taqdim etish" (IAS (IFRS) 1)
5-sonli BHMS "Asosiy vositalar" (2024 yil 9 avgust, ro'yxat raqami 3546)	16-sonli "Asosiy vositalar" (IAS (IFRS) 16)
22-sonli BHMS "Chet el valutasida ifodalangan aktivlar va majburiyatlarning hisobi" (2024 yil 19 dekabr, ro'yxat raqami 3587)	1-sonli "Valyuta kurslaridagi o'zgarishlarning ta'sirlari" (IAS (IFRS) 21)
9-sonli BHMS "Pul oqimlari to'g'risidagi hisobot" (27.12.2024 yil, ro'yxat raqami 3592)	7-sonli "Pul mablag'lari harakati to'g'risidagi hisobot" (IAS (IFRS) 7)
7-sonli BHMSlarga 22-sonli BHMSdan kelib chiqib o'zgartirish va qo'shimchalar kiritildi (11.02.2025 yil, ro'yxat raqami 3607)	21-sonli "Valyuta kurslaridagi o'zgarishlarning ta'sirlari" (IAS (IFRS) 21)

Yuqoridagi 1-jadval ma'lumotlarida moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga uyg'unlashtirilgan buxgalteriya hisobining yangi tahrirda ishlab chiqilgan milliy standartlari haqida ma'lumotlar aks ettirilgan. Yangi tahrirda ishlab chiqilgan "Moliyaviy hisobotni taqdim etish va hisob siyosati" (2024 yil 6 avgust, ro'yxat raqami 3544) 1-sonli BHMC, 1-sonli "Moliyaviy hisobotni taqdim etish" (IAS (IFRS) 1)

MHXSga uyg'unlashtirilgan, «Asosiy vositalar» (2024 yil 9 avgust, ro'yxat raqami 3546) 5-sonli BHMC, 16-son «Asosiy vositalar» (IAS (IFRS) 16) MHXS ga uyg'unlashtirilgan, «Chet el valutasida ifodalangan aktivlar va majburiyatlarning hisobi» (2024 yil 19 dekabr, ro'yxat raqami 3587) 22-sonli BHMS, 21-son «Valyuta kurslaridagi o'zgarishlarning ta'sirlari» (IAS (IFRS) 21) MHXSga uyg'unlashtirilgan, «Pul oqimlari

to'g'risidagi hisobot» (27.12.2024 yil, ro'yxat raqami 3592), 9-sonli BHMC, 7-son «Pul mablag'lari harakati to'g'risidagi hisobot» (IAS (IFRS) 7) MHXS ga uyg'unlashtirilgan, 7-sonli BHMSlarga 22-sonli BHMS dan kelib chiqib o'zgartirish va qo'shimchalar kiritildi (11.02.2025 yil, ro'yxat raqami 3607).

Ta'kidlash joizki, O'zbekiston Respublikasi Prezidentning "Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori ishlab chiqildi. Mazkur qarorda xorijning ilg'or tajribasini hisobga olgan holda moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarini va mazkur sohada kadrlar tayyorlashning zamonaviy usullarini bosqichma-bosqich joriy etish bo'yicha "Yo'l xaritasi" ishlab chiqildi. Ushbu qarorning muhimligi shundan iboratki, ushbu moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari hujjatlarini O'zbekiston Respublikasida tan olish masalasini hal qilib berdi [4].

Mazkur "Yo'l xaritasi"ga asosan, buxgalteriya hisobining milliy standartlarini moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga uyg'unlashtirishni hisobga olgan holda ularni takomillashtirishni talab etadi. Buning uchun quyidagi muhim ustuvor vazifalar belgilab olindi:

- Xalqaro ekspertlarni jalb qilgan holda buxgalteriya hisobining milliy standartlarini va moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari o'rtasidagi muhim farqlanishlar bo'yicha keng qamrovli axborotlar tayyorlash;

- Buxgalteriya hisobining yangi milliy standartlarini ishlab chiqish va amaldagi standartlarga o'zgartirishlar kiritish kabilardan iborat.

Natijada, moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari talablari asosida amaldagi buxgalteriya hisobi milliy standartlarini o'zgartirishlar kiritish yoki yangi standartlarni ishlab chiqish eng dolzarb vazifalardan birga aylandi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Buxgalteriya hisobini milliy standartlarini moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga uyg'unlashtirishning muhimligi bo'yicha quyidagi xulosalar qilindi:

Birinchidan: Milliy iqtisodiyotning barqarorligini ta'minlashda, xususan buxgalteriya hisobida xalqaro standartlarning joriy qilinishi natijasida yurtimiz xalqaro

darajadagi axborotlardan, foydalanuvchilarga esa mazmunli, tushunarli va sifatli bo'lgan ma'lumotlarni yetkazib berish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa, o'z navbatida dunyo bozorida investitsiyalarning faol oqimini takomillashtirishga hamda mamlakatimiz iqtisodiyotiga yanada ko'proq investitsiyalarni jalb qilish imkonini beradi. Har bir tarmoq va sohada jalb qilingan xorijiy investitsiyalar, tarkibiy o'zgarishlar, ishlab chiqarish samaradorligini yanada kengaytiradi.

Ikkinchidan: Mamlakatimiz iqtisodiyotiga xalqaro standartlarning qo'llanilishi natijasida moliyaviy axborotning boshqa mamlakatlar iqtisodiy axborotlari bilan taqqoslanuvchanligini ta'minlashga xizmat qiladi. Natijada, axborotdan foydalanuvchilarga ishonchli qaror qabul qilish uchun yordam beradi.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

Azimova Hulkar Egamberdiyevna "Buxgalteriya hisobi va auditi" kafedrasida dotsent v.b. / Азимова Хулкар Эгамбердиевна - и.о.доцента кафедры «Бухгалтерский учёт и аудит» / **Azimova Hulkar Egamberdiyevna** Acting Associate Professor, Department of Accounting and Audit
ORCID: 0009-0007-4468-6533

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonuni 2016 yil 13-aprel O'RQ-404-son

2. Tashnazarov S.N. "Moliyaviy hisobotning nazariy va metodologik asoslarini takomillashtirish" (MHXS va ilg'or xorijiy tajribalar asosida). Monografiya

3. Shokiraliyevich, G. A. I. (2021). Increasing The Income Of The Population And Reducing The Tax Burden As A Key Factor In Improving The Living Standards Of The Population. The American Journal of Management and Economics Innovations, 3(07), 7-10

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-fevraldagi PQ-4611 "Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori.

ASOSIY VOSITALAR AUDITINI XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH

Egamberdiyeva Salima Rayimovna

УЛУЧШЕНИЕ АУДИТА ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ НА ОСНОВЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ СТАНДАРТОВ

Egamberdiyeva Salima Rayimovna

IMPROVING THE AUDIT OF FIXED ASSETS BASED ON INTERNATIONAL STANDARDS

Egamberdiyeva Salima Rayimovna

Received: May 8, 2026 May: May 12, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya: ushbu maqolada asosiy vositalar auditini xalqaro standartlar asosida rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlarini tadqiq etilgan. Xususan, xalqaro audit standartlari va moliyaviy hisobot standartlari talablaridan kelib chiqib, asosiy vositalarni baholash, amortizatsiya hisoblash va audit jarayonlarini tashkil etish masalalari tahlil qilingan. Tadqiqot natijasida audit tizimini takomillashtirish, risklarni boshqarish hamda ichki nazorat mexanizmlarini kuchaytirish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: asosiy vositalar, audit, xalqaro standartlar, IFRS, ISA, amortizatsiya, qayta baholash, ichki nazorat tizimi, audit riski, moliyaviy hisobot, aktivlarni baholash, audit sifati, raqamlashtirish, iqtisodiy samaradorlik

Аннотация: В данной статье рассматриваются теоретические и практические аспекты развития аудита основных средств на основе международных стандартов. В частности, на основе требований международных стандартов аудита и стандартов финансовой отчетности анализируются вопросы оценки основных средств, расчета амортизации и организации аудиторских процессов. В результате исследования разработаны научно обоснованные предложения по совершенствованию системы аудита, управлению рисками и укреплению механизмов внутреннего контроля.

Ключевые слова: основные средства, аудит, международные стандарты, МСФО, МСА, амортизация, переоценка, система внутреннего контроля, аудиторский риск, финансовая отчетность, оценка активов, качество аудита, цифровизация, экономическая эффективность.

Abstract: this article examines the theoretical and practical aspects of developing fixed asset audits based on international standards. Specifically, using the requirements of international auditing standards and financial reporting standards, it analyzes issues related to fixed asset valuation, depreciation calculation, and audit process organization. The study resulted in scientifically substantiated proposals for improving the audit system, risk management, and strengthening internal control mechanisms.

Keywords: fixed assets, audit, international standards, IFRS, ISA, depreciation, revaluation, internal control system, audit risk, financial reporting, asset valuation, audit quality, digitalization, economic efficiency.

KIRISH

Jahon iqtisodiyotida globallashtirish jarayonlarining jadallashuvi, xalqaro moliyaviy integratsiyaning chuqurlashuvi hamda investitsion muhitning tobora murakkablashib borishi korxonalar faoliyatida shaffoflik va ishonchlilikni ta'minlash zaruratini kuchaytirmoqda.

Bunday sharoitda moliyaviy hisobotlarning haqqoniyligi va aniqligini kafolatlovchi asosiy vositalardan biri sifatida audit tizimi muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, korxona aktivlarining sezilarli qismini tashkil etuvchi asosiy vositalarning to'g'ri hisobga olinishi va

ularning auditdan o'tkazilishi moliyaviy natijalarning real aks ettirilishini ta'minlaydi.

Asosiy vositalar korxonaning ishlab chiqarish salohiyatini belgilovchi asosiy omillardan biri bo'lib, ularning qiymatini to'g'ri baholash, amortizatsiya hisoblash hamda samarali foydalanish darajasini aniqlash muhim boshqaruv qarorlarini qabul qilishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Shu sababli asosiy vositalar hisobi va auditini zamonaviy talablarga mos ravishda tashkil etish nafaqat moliyaviy nazoratni kuchaytiradi, balki resurslardan oqilona foydalanish imkonini ham beradi.

Hozirgi kunda xalqaro amaliyotda audit faoliyati xalqaro audit standartlari (ISA) va moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (IFRS) asosida olib borilmoqda. Ushbu standartlar audit jarayonining yagona metodologiyasini shakllantirib, turli mamlakatlar o'rtasida moliyaviy axborotlarning taqqoslanishini ta'minlaydi. Shu bilan birga, ular audit sifatini oshirish, risklarni boshqarish va investorlar ishonchini mustahkamlashda muhim vosita sifatida xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasida ham so'nggi yillarda buxgalteriya hisobi va audit tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Biroq amaliyot shuni ko'rsatadiki, asosiy vositalar auditini tashkil etishda hali ham ayrim muammolar mavjud bo'lib, ular asosan baholash usullarining yetarlicha takomillashmaganligi, ichki nazorat tizimining zaifligi hamda auditorlarning xalqaro standartlar bo'yicha amaliy ko'nikmalarining yetarli darajada rivojlanmaganligi bilan bog'liq. Shu nuqtai nazardan, asosiy vositalar auditini xalqaro standartlar asosida rivojlantirish, mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish yo'llarini ishlab chiqish dolzarb ilmiy amaliy vazifa hisoblanadi.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi – asosiy vositalar auditini xalqaro standartlar talablari asosida takomillashtirishning nazariy va amaliy jihatlarini o'rganish hamda ushbu yo'nalishda samarali taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Asosiy vositalar hisobi va auditini takomillashtirishda qator iqtisodchi olimlarning hissasi katta. Aktivlar hisobini turli iqtisodiy va ijtimoiy maktablar hamda ilmiy yo'nalishlar, shu jumladan, hisob va audit sohasi vakillari tomonidan ham tadqiq etilgan. Xususan, aktivlar hisobi Robert C., Recket M.[7], B. Boronov[8], Averchev I.A.,[9] Anthony, Robert Newton[10], Libby Robert[11] kabi xorijiy olimlar tadqiqotining predmeti bo'lgan. Ammo K.Makkonnell, S.Bryu[12], S.Fisher, R.Dornbush, R.Shmalenzilar[13] kapitalni barcha ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohalarida qo'llaniladigan moddiy vosi talardan, ya'ni mashinalar, asbob-uskunalar, inshootlar, zavod-fabrikalar, omborlar, transport vositalari kabilardan iborat, deb tovar va pulni bunga kiritmaydilar.

Mamlakatimiz olimlaridan SH.Shodmonov, R.Alimov, T.Jo'rayevlar[14] G'arb olimlarining

ayrimlari tomonidan kapitalni bir tomonlama, ya'ni uning qiymat tarafini e'tiborga olgan liklari, boshqalari esa iqtisodiy tushunchalarning tarixiylik ini e'tibordan chetda qoldirib, uning moddiy obekti, narsa va hodisalarning ashyoviy tomonini ko'rsatganliklari va shuning uchun kapital doimiy, o'zgarmas tushuncha, deb e'tirof etganliklarini ta'kidlab, kapital mazmunini quyidagicha bayon qilishgan: «Biz bu ikki xil tushunchani bir tanganing ikki tomoni, bir tushunchaning, ya'ni kapital tu-shunchasin ing ikki tomoni: uning bir tomoni moddiy va ashyoviy kurin ishi, ik-kinchi tomoni esa uning qiymat ko'rinishi ekanligini e'tiborga olamiz va uni bozor iqtisodiyoti sharoitida kapital deb ishlatamiz».

Hozirgi kunda iqtisodchi olimlar o'rtasida munozaraga sabab bo'layotgan masalalardan biri - kapitalni iqtisodiy kategoriya emas, balki buxgalteriya hisobi kategoriyasi sifatida e'tirof etish lozimligidir. Bizningcha, bunday munozaraga o'rin ber maslik lozim. Chunki kapital, avvalambor, iqtisodiy kategoriya sifatida barcha iqtisodiy fanlarning asosi bo'lib hisoblanadi.

Buxgalteriya hisobi ham iqtisodiy fan sifatida iqtisodiy tushuncha va qonuniyatlarni o'z maqsadi va vazifalari doirasida tadqiq etadi. Kapital tushunchasi buxgalteriya hisobi nuqtai nazaridan ham o'rganilishi tabiiydir.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

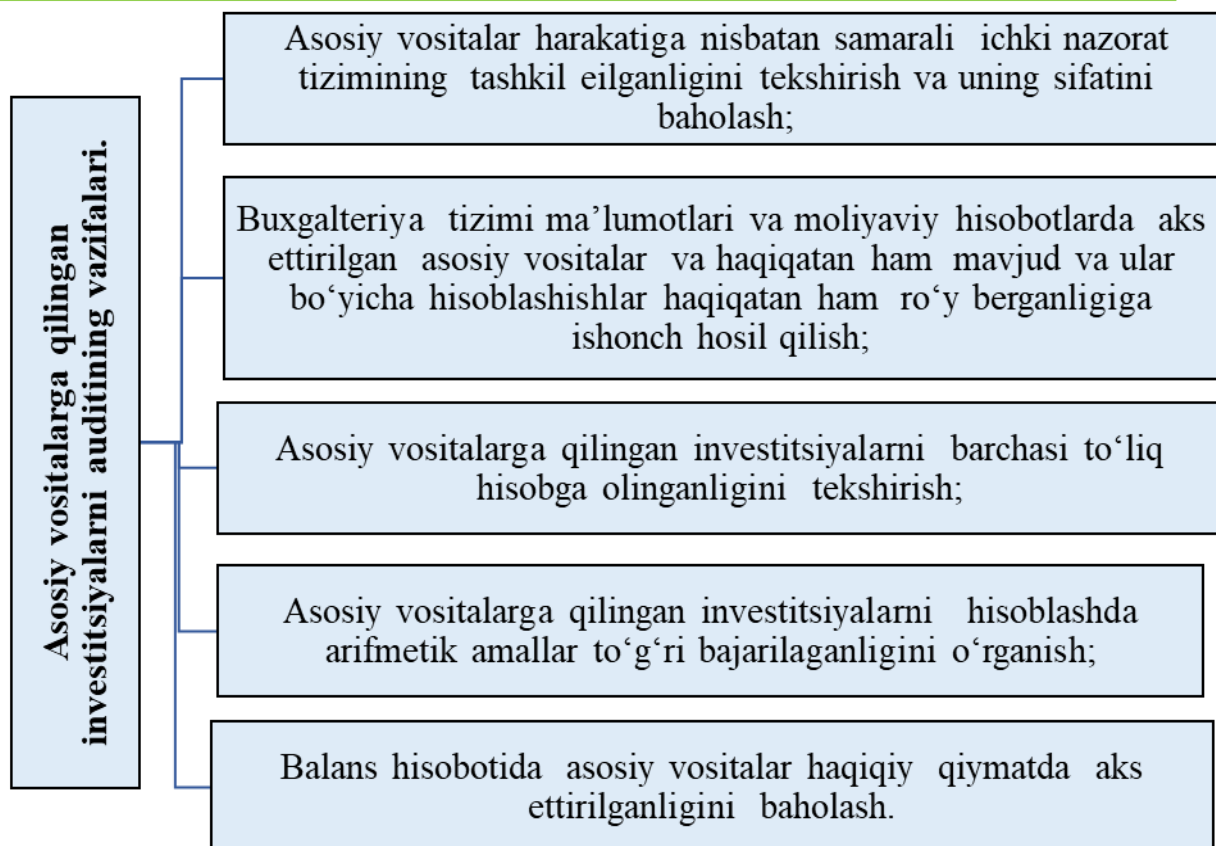
Qishloq xo'jaligida aktivlarni standartlar asosida tasniflash, ular hisobini takomillashtirish, xalqaro standartlar talablari asosida ularnin hisobotlarini tuzish, buxgalteriya yozuvlarin ing aniq va to'liqligi va o'z vaqtida ishonchli moliyaviy ma'lu motlarni tayyorlash maqsadida qabul qilingan tashkiliy tad birlar, usullar va amallarni bajarish masalalarini tadqiq qilish jarayonida miqdor va sifat, induksiya va deduksiya, tahlil va sintez mantiqiy tahlil kabi uslublardan va yondoshuvlardan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Asosiy vositalarga investitsiyalar auditining bosh maqsadi – korxona egaligida bo'lgan, korxona faoliyatida bir yildan ortiq foydalaniladigan va qayta sotish uchun mo'ljallanmagan moddiy aktivlarga sotib olishga, modernizatsiya qilishga, ta'mirlashga, rekonstruksiya qilishga qilingan xarajatlarni to'g'ri hisoblanganiga va balans, hamda moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobotlarda BHMS talablariga mos aks ettirilganiga ishonch hosil qilishdan iborat.

Asosiy vositalarga investitsiya bo'yicha audit tekshiruvini o'tkazish jarayonida auditorning vazifalari quyidagilardan iborat:(1-rasm).

Asosiy vositalar auditini xalqaro standartlar asosida rivojlantirish masalasi iqtisodiy adabiyotlarda keng yoritilgan bo'lib, ushbu yo'nalishda olib borilgan ilmiy tadqiqotlar auditning nazariy va amaliy asoslarini chuqur tahlil qilish imkonini beradi.

1-rasm. Asosiy vositalarga qilingan investitsiyalarni auditingning vazifalari

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, asosiy vositalarni audit qilish jarayonida moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (IFRS) hamda xalqaro audit standartlari (ISA) muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Xususan, IFRS doirasida asosiy vositalarni tan olish, baholash va qayta baholash mezonlari aniq belgilab berilgan bo'lib, bu esa audit jarayonining aniqligi va ishonchliligini oshirishga xizmat qiladi.

Asosiy vositalarning auditingning eng muhim jihatlarini quyidagilardan iborat:

1. Ilmiy adabiyotlarda ta'kidlanishicha, asosiy vositalarning auditida eng muhim jihatlaridan biri ularning boshlang'ich va tiklanish qiymatini to'g'ri aniqlashdir. Ayrim tadqiqotchilar aktivlarni baholashda adolatli qiymat (fair value) tamoyilini qo'llash audit sifatini oshirishini qayd etgan.

2. Amortizatsiya hisoblash usullarining to'g'ri tanlanishi ham audit xulosalarining haqqoniyligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Amaliyotda esa ko'plab korxonalarda amortizatsiya siyosati yetarli darajada asoslanmaganligi kuzatiladi, bu esa moliyaviy natijalarning noto'g'ri aks ettirilishiga olib kelishi mumkin.

Mazkur tadqiqotda tizimli yondashuv asosida asosiy vositalar auditingning amaldagi holati va uni xalqaro standartlar talablari bilan uyg'unlashtirish masalalari o'rganildi. Tadqiqot jarayonida solishtirma tahlil, iqtisodiy-statistik usullar hamda ekspert baholash metodlaridan foydalanildi. Xususan, milliy amaliyot va xalqaro tajriba o'rtasidagi farqlar aniqlanib, ularning sabablari tahlil qilindi. Shuningdek, korxonalarda asosiy

vositalar auditini tashkil etishdagi mavjud kamchiliklar aniqlanib, ularni bartaraf etish bo'yicha ilmiy asoslangan yondashuvlar ishlab chiqildi.

Tahlillar natijasi shuni ko'rsatdiki, asosiy vositalar auditini xalqaro standartlar asosida samarali tashkil etish uchun bir qator muhim omillarni hisobga olish zarur. Avvalo, audit jarayonida risklarni aniqlash va baholash masalasi alohida e'tiborni talab qiladi. Xalqaro audit standartlariga ko'ra, auditor asosiy vositalar bilan bog'liq xatoliklar va fribgarlik ehtimolini baholashi hamda tegishli audit protseduralarini ishlab chiqishi lozim[2].

Biroq amaliyotda ayrim hollarda risklarni baholash yuzaki amalga oshirilishi natijasida audit sifatining pasayishi kuzatilmoqda. Bundan tashqari, ichki nazorat tizimining rivojlanmaganligi ham asosiy vositalar auditingning samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kuchli ichki nazorat tizimi mavjud bo'lgan korxonalarda audit jarayoni ancha samarali va tezkor amalga oshiriladi[1].

Shu sababli ichki audit xizmatlarini rivojlantirish va ularni xalqaro standartlar asosida tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi. Yana bir muhim jihat audit jarayonlarini raqamlashtirish hisoblanadi. Zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish audit samaradorligini oshirish, inson omili bilan bog'liq xatoliklarni kamaytirish hamda ma'lumotlarni tezkor qayta ishlash imkonini beradi. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, raqamli audit tizimlari audit jarayonining shaffofligini ta'minlashda muhim vosita hisoblanadi [3].

Asosiy vositalar auditida aniqlanadigan asosiy muammolar va ularning uchrash darajasi[4]

№	Muammo turi	Uchrash darajasi (%)
1	Aktivlarni noto'g'ri baholash	35–45%
2	Amortizatsiyani noto'g'ri hisoblash	25–30%
3	Hujjatlashtirishdagi kamchiliklar	20–28%
4	Ichki nazorat tizimining zaifligi	30–40%
5	Aktivlarning mavjud emasligi	10–15%
6	Qayta baholashdagi xatoliklar	15–20%

Ushbu jadvalda asosiy vositalar auditida eng ko'p uchraydigan muammolar va ularning nisbiy ulushi keltirilgan bo'lib, ular audit jarayonida aniqlanadigan tipik kamchiliklarni aks ettiradi.

Amalga oshirilgan tahlillar asosida asosiy vositalar auditini rivojlantirishning quyidagi ustuvor yo'nalishlari aniqlandi:

- asosiy vositalarni baholashda xalqaro standartlarga to'liq moslashish;
- audit risklarini aniqlash va boshqarish tizimini takomillashtirish;
- ichki nazorat tizimini kuchaytirish va ichki audit xizmatlarini rivojlantirish;
- audit jarayonlarini raqamlashtirish va avtomatlashtirish;
- auditorlarning malakasini oshirish va xalqaro sertifikatatsiyani keng joriy etish.

Natijada, asosiy vositalar auditini xalqaro standartlar asosida tashkil etish nafaqat moliyaviy hisobotlarning ishonchligini oshiradi, balki korxonalarning investitsion jozibadorligini kuchaytirish va ularning iqtisodiy samaradorligini ta'minlashga ham xizmat qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xo'jalik yurituvchi subyektlarda asosiy vositalar va ularni amortizatsiyasi hisobi hamda audit hozirgi kunda sezilarli darajada takomillashgan. Shu bilan birga, buxgalteriya hisobi hamda audit sohasida amalga oshirilgan chuqur islohotlar, ularning zamonaviy ko'rinishlarining amaliyotga joriy etila boshlashi samarasi ularoq, respublikamizda hali ham talaygina muammolar borligi e'tibordan chetda qolmaydi. «Asosiy vositalar» nomli 5-son BHMSning amaliyotga tadbiriq etilishi, shuningdek buxgalteriya hisobi hisobvaraqlar rejasi yangi tahririning ishlab chiqilishi xo'jalik yurituvchi subyektlar buxgalterlari oldida dastlabki yillarda muayyan qiyinchiliklarni keltirib chiqarmoqda. Mazkur mavzu yuzasidan auditorlik faoliyatining milliy standartlarning qabul qilinishi esa asosiy vositalar auditining yangi uslubiyatini ishlab chiqilishini talab etmoqda. Shu bilan birgalikda, audit jarayonida asosiy vositalardan foydalanishning samaradorlik ko'rsatkichlariga e'tibor qaratilayotganligi, shuningdek tahlilda zamonaviy usullarning qo'llanila boshlanishi bu

boradagi ishlarni ham takomillashtirishni taqozo qilmoqda.

Olib borilgan tadqiqotlar natijasida asosiy vositalar auditini xalqaro standartlar asosida rivojlantirish korxonalar moliyaviy faoliyatining shaffofligi va ishonchligini ta'minlashda muhim omil ekanligi aniqlandi. Xususan, xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS) hamda xalqaro audit standartlari (ISA) talablariga mos ravishda tashkil etilgan audit tizimi asosiy vositalarning haqiqiy qiymatini aniqlash, ularning samarali foydalanilishini baholash hamda moliyaviy natijalarni to'g'ri aks ettirish imkonini beradi.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, amaldagi audit amaliyotida asosiy vositalarni baholash, amortizatsiya hisoblash va qayta baholash jarayonlarida ayrim kamchiliklar mavjud bo'lib, ular moliyaviy hisobotlarning ishonchligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, ichki nazorat tizimining yetarli darajada rivojlanmaganligi ham audit sifatini pasaytiruvchi muhim omillardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Shu bilan birga, audit jarayonida risklarni baholash mexanizmlarining yetarli darajada takomillashmaganligi ham aniqlangan.

Xalqaro tajriba tahlili shuni ko'rsatdiki, asosiy vositalar auditini samarali tashkil etish uchun zamonaviy yondashuvlardan, xususan raqamli texnologiyalar va avtomatlashtirilgan audit tizimlaridan keng foydalanish zarur. Bu esa audit jarayonining tezkorligini oshirish, inson omili bilan bog'liq xatoliklarni kamaytirish hamda ma'lumotlar ishonchligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Yuqoridagi tahlillarga asoslanib, quyidagi asosiy yo'nalishlarda takomillashtirish maqsadga muvofiq deb hisoblanadi: asosiy vositalarni baholashda xalqaro standartlarga to'liq moslashish, audit risklarini aniqlash va boshqarish tizimini kuchaytirish, ichki nazorat va ichki audit tizimlarini rivojlantirish, auditorlarning malakasini oshirish hamda audit jarayonlarini raqamlashtirish. Ushbu chora-tadbirlar asosiy vositalar auditining sifatini oshirish, moliyaviy hisobotlarning haqqoniyligini ta'minlash va korxonalar investitsion jozibadorligini kuchaytirishga xizmat qiladi. Umuman olganda, asosiy vositalar auditini xalqaro standartlar asosida rivojlantirish nafaqat audit tizimini takomillashtirishga, balki milliy iqtisodiyotda samarali boshqaruvni ta'minlash, investorlar ishonchini oshirish

va barqaror iqtisodiy o‘rni uchun rag‘batlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Asosiy vositalar va nomoddiy aktivlar korxonaning muhim uzoq muddatli aktivlaridir. Ularning to‘g‘ri hisobga olinishi, eskirishini hisoblash va balansdan chiqarish korxona moliyaviy hisobotlarining aniq va ishonchli bo‘lishiga xizmat qiladi. Bu esa investitsion qarorlar va strategik rejalashtirishda muhim ahamiyatga ega. Korxonalarga asosiy vositalar turli manbalardan kirim qilinadi. Asosiy vositalarni kirim qilish jarayonida turli xarajatlarni sarflanadi va ularning boshlang‘ich qiymati buxgalteriya hisobi schyotlarida hisobga olinadi

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

Egamberdiyeva Salima Rayimovna Qarshi davlat texnika universiteti, “Buxgalteriya hisobi va audit” kafedrasini professori vazifasini bajaruvchi, iqtisod fanlari nomzodi / Egamberdiyeva Salima Rayimovna, Каршинский государственный технический университет, Исполняющий обязанности профессора кафедры «Бухгалтерский учет и аудит», кандидат экономических наук / Egamberdiyeva Salima Rayimovna. Karshi State Technical University, Acting Professor, Department of Accounting and Auditing, PhD in Economics

E-mail: salimaegamberdiyeva147@gmail.com;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-5106-7166>

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining “Auditorlik faoliyati to‘g‘risidagi” qonuni (O‘RQ-677-son 25.02.2021)

2. International Standards on Auditing (ISA 315, ISA 330).

3. Arens A.A., Elder R.J., Beasley M.S. Auditing and Assurance Services

4. Xalqaro audit standartlari (ISA), moliyaviy hisobot standartlari (IFRS) hamda ilmiy tadqiqotlar asosida muallif tomonidan tuzilgan.

5. Бухгалтерский учет. / Под ред. Безруких П.С. -М.: «Бухгалтерский учет», 2002. -С. 527.) [10].

6. Нидлз Б., Андерсон Х., Колдуэл Д. Принципы бухгалтерского учета. / Под ред. Я.В.Соколова. -М.: «Финансы и статистика», 1994. - С. 24

7. Robert C., Recket M. Information content of IFRS versus GAAP financial statements //Journal of financial reporting and accounting. ISSN 1985-2517. 12 March 2018

8. B. Boronov. Improvement of investment accounting in Uzbekistan. Volume 12 | Issue 6. 2020 june. Pages: 1069-

079. <https://www.jardcs.org/abstract.php?id=4967>

9. Averchev I.A. MSFO. 1000 primerov primeneniY. / I. A. Averchev. – М.: Rid Grupp, 2011. – 992 s. (Polnoye rukovodstvo buxgaltera)

10. Anthony, Robert Newton. Accounting principles /Robert N. Anthony, James S. Reece, D.B.A. – 7th edition, Irwin, 2001. 686 p.

11. Libby Robert. Financial accounting /Robert Libby, Patricia A. Libby, Daniel G. Short. Irwin, Printed in USA, 2016. 752 p.

12. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика: 17-е изд. - М.: «ИНФРА-М», 2009. -С. 107.)

13. Фишер С., Дорнбуш Р., Шмалензи Р. Экономика. - М.: «Дело-ЛТД», 1995. -С. 127.

14. Шодмонов Ш. ва бошқалар. Иқтисодий назарияси.- .: «Молия», 2002. 37-б.

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA BUXGALTERIYA HISOBİ TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH

Baybutayeva Farangiz Farxod qizi

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЁТА В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ

Байбутаева Фарангиз Фарход кизи

IMPROVING THE ACCOUNTING SYSTEM IN THE CONTEXT OF THE DIGITAL ECONOMY

Baybutayeva Farangiz Farkhod qizi

Received: May 8, 2026 May: May 12, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya: Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya hisobi tizimini takomillashtirishning nazariy va amaliy jihatlarini ilmiy asosda tahlil qilinadi. Zamonaviy iqtisodiyotda raqamli texnologiyalar, axborot-kommunikatsiya tizimlari, sun'iy intellekt va avtomatlashtirilgan dasturiy platformalarning jadal rivojlanishi buxgalteriya hisobi jarayonlariga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Maqolada buxgalteriya hisobi tizimini raqamlashtirish, elektron hujjat aylanishi, bulutli texnologiyalar, katta ma'lumotlar (Big Data) va blokcheyn texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, korxonalarda buxgalteriya hisobini yuritishda raqamli platformalardan foydalanish samaradorligi, hisob ma'lumotlarining aniqligi va shaffofligini ta'minlash, moliyaviy nazoratni kuchaytirish hamda boshqaruv qarorlarini qabul qilish jarayonida axborot tizimlarining ahamiyati yoritib beriladi.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, buxgalteriya hisobi, raqamlashtirish, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, elektron hujjat aylanishi, avtomatlashtirilgan hisob tizimi, bulutli texnologiyalar, Big Data, blokcheyn, moliyaviy nazorat, boshqaruv qarorlari.

Abstract: This article scientifically analyzes the theoretical and practical aspects of improving the accounting system in the conditions of the digital economy. In the modern economy, the rapid development of digital technologies, information and communication systems, artificial intelligence, and automated software platforms significantly affects accounting processes. The article examines the possibilities of digitalizing the accounting system, electronic document management, cloud technologies, big data (Big Data), and blockchain technologies. In addition, the effectiveness of using digital platforms in maintaining accounting records at enterprises, ensuring the accuracy and transparency of accounting data, strengthening financial control, and the importance of information systems in the process of making managerial decisions are highlighted.

Keywords: digital economy, accounting, digitalization, information and communication technologies, electronic document management, automated accounting system, cloud technologies, Big Data, blockchain, financial control, managerial decisions.

Аннотация: В данной статье на научной основе анализируются теоретические и практические аспекты совершенствования системы бухгалтерского учета в условиях цифровой экономики. В современной экономике стремительное развитие цифровых технологий, информационно-коммуникационных систем, искусственного интеллекта и автоматизированных программных платформ оказывает значительное влияние на процессы бухгалтерского учета. В статье рассматриваются возможности цифровизации системы бухгалтерского учета, электронного документооборота, использования облачных технологий, больших данных (Big Data) и технологии блокчейн. Также освещаются эффективность использования цифровых платформ при ведении бухгалтерского учета на предприятиях, обеспечение точности и прозрачности учетных данных, усиление финансового контроля, а также значение информационных систем в процессе принятия управленческих решений.

Ключевые слова: цифровая экономика, бухгалтерский учет, цифровизация, информационно-коммуникационные технологии, электронный документооборот, автоматизированная система учета, облачные технологии, Big Data, блокчейн, финансовый контроль, управленческие решения.

KIRISH

Hozirgi globallashuv jarayonida iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi yangi iqtisodiy model — raqamli iqtisodiyotning shakllanishiga olib kelmoqda. Raqamli iqtisodiyot axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan holda iqtisodiy jarayonlarni boshqarish, ma'lumotlarni qayta ishlash hamda samarali boshqaruv qarorlarini qabul qilish imkonini beruvchi zamonaviy tizim sifatida namoyon bo'ladi. Shu sababli korxonalar faoliyatida moliyaviy axborotlarni yig'ish, qayta ishlash va tahlil qilishda muhim ahamiyatga ega bo'lgan buxgalteriya hisobi tizimini raqamlashtirish masalasi dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etmoqda. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalarni iqtisodiyotga keng joriy etish iqtisodiy samaradorlikni oshirish, boshqaruv jarayonlarini optimallashtirish hamda iqtisodiy faoliyatning shaffofligini ta'minlashga xizmat qiladi. Shu jihatdan buxgalteriya hisobi tizimi ham zamonaviy raqamli platformalar asosida transformatsiyalashib bormoqda. Avtomatlashtirilgan buxgalteriya dasturlari, elektron hujjat aylanishi, bulutli texnologiyalar, sun'iy intellekt hamda blokcheyn texnologiyalaridan foydalanish moliyaviy axborotlarning aniqligi va tezkorligini ta'minlab, korxonalarda boshqaruv samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. O'zbekiston Respublikasida ham raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-6079-son Farmoni mamlakat iqtisodiyotining barcha sohalarida raqamli texnologiyalarni keng joriy etish, davlat boshqaruvi hamda iqtisodiy jarayonlarni modernizatsiya qilishga qaratilgan muhim normativ-huquqiy hujjat hisoblanadi. Mazkur strategiya doirasida davlat boshqaruvi, moliya tizimi, sanoat, bank va xizmat ko'rsatish sohalarida raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirish hamda innovatsion rivojlanishni ta'minlash asosiy vazifalardan biri sifatida belgilangan.

So'nggi yillarda O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotning rivojlanish sur'atlari sezilarli darajada oshib bormoqda. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, mamlakatda internetdan foydalanuvchilar ulushi 2015-yildagi 43,6 foizdan 2024-yilga kelib 85 foizga yetgan. Shuningdek, elektron davlat xizmatlari soni 2024-yilga kelib 595 taga yetib, iqtisodiy jarayonlarni raqamlashtirish jarayonlari sezilarli darajada jadallashgan. Bundan tashqari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sektorining yalpi ichki mahsulotdagi ulushi ham izchil oshib bormoqda. Masalan, 2018-yilda mazkur ko'rsatkich 1,8 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2023-yilga kelib 3,4 foizga yetgan. Raqamli to'lov tizimlarining rivojlanishi natijasida iste'mol tranzaksiyalarining 60 foizdan ortig'i elektron shaklda amalga oshirilmoqda.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 28-apreldagi "Raqamli

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

iqtisodiyot va elektron hukumatni keng joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-4699-son Farmoni asosida axborot texnologiyalari sohasini rivojlantirish bo'yicha 35 ta ustuvor loyiha amalga oshirilishi belgilangan bo'lib, ushbu loyihalar umumiy qiymati 17,6 trillion so'mni tashkil etadi. Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi buxgalteriya hisobi tizimiga ham yangi talablarni qo'yimoqda. An'anaviy buxgalteriya hisobida qo'lda bajariladigan ko'plab operatsiyalar zamonaviy raqamli dasturiy vositalar yordamida avtomatlashtirilmoqda. Bu esa moliyaviy hisobotlarning aniqligi, tezkorligi va ishonchligini oshirish bilan birga, iqtisodiy faoliyat ustidan nazoratni kuchaytirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalarni joriy etish jarayonida axborot xavfsizligini ta'minlash, ma'lumotlarni himoya qilish hamda zamonaviy buxgalteriya dasturlarini amaliyotga keng tatbiq etish kabi muhim vazifalar yuzaga kelmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya hisobi tizimini takomillashtirish masalasi iqtisodiyot va moliya sohasida faoliyat yuritayotgan ko'plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan keng o'rganilgan. Mazkur yo'nalishda olib borilgan ilmiy tadqiqotlar raqamli texnologiyalarni buxgalteriya hisobi tizimiga joriy etish orqali moliyaviy axborotlarning aniqligi, tezkorligi va shaffofligini oshirish mumkinligini ko'rsatadi. Buxgalteriya hisobi nazariyasini rivojlantirishda muhim hissa qo'shgan olimlardan biri Barry Elliott va Jamie Elliott bo'lib, ularning "Financial Accounting and Reporting" nomli asarida zamonaviy iqtisodiyot sharoitida moliyaviy axborotlarni qayta ishlash jarayonida axborot texnologiyalarining roli keng yoritilgan. Mualliflarning fikricha, raqamli texnologiyalarni buxgalteriya tizimiga joriy etish moliyaviy hisobotlarni tayyorlash jarayonini avtomatlashtirish, ma'lumotlarning aniqligi va ishonchligini oshirish hamda boshqaruv qarorlarini qabul qilish samaradorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Amerikalik olim Romney B. Marshall va Paul J. Steinbart o'zlarining "Accounting Information Systems" nomli ilmiy tadqiqotida buxgalteriya hisobi tizimini axborot tizimlari bilan integratsiyalash zarurligini ta'kidlaydi. Ularning fikriga ko'ra, zamonaviy korxonalarda buxgalteriya hisobi faqatgina moliyaviy ma'lumotlarni qayd etish vositasi bo'lib qolmay, balki korxona boshqaruvini samarali tashkil etish uchun muhim axborot tizimi vazifasini ham bajaradi. Mualliflar buxgalteriya axborot tizimlarini raqamlashtirish orqali moliyaviy jarayonlarni real vaqt rejimida monitoring qilish imkoniyati yaratilishini qayd etadi.

Raqamli texnologiyalarni buxgalteriya hisobiga joriy etish bo'yicha Ernst & Young xalqaro konsalting kompaniyasi tomonidan o'tkazilgan tadqiqot natijalariga ko'ra, avtomatlashtirilgan buxgalteriya tizimlaridan foydalanayotgan korxonalarda moliyaviy hisobotlarni tayyorlash jarayoni o'rtacha 30–40 foizga tezlashgan hamda hisob-kitoblardagi xatoliklar sezilarli darajada kamaygan.

O'zbekistonlik iqtisodchi olimlardan A. Vahobov va D. G'ulomov o'z ilmiy ishlarida raqamli iqtisodiyot sharoitida moliya va buxgalteriya tizimini modernizatsiya qilish zarurligini ta'kidlaydi. Ularning fikricha, zamonaviy iqtisodiy sharoitda korxonalarda buxgalteriya hisobi tizimini raqamlashtirish orqali moliyaviy nazoratni kuchaytirish, iqtisodiy resurslardan samarali foydalanish hamda boshqaruv qarorlarini qabul qilish jarayonini optimallashtirish mumkin. Shuningdek, iqtisodchi olim Sh. Shodmonov va U. G'afurov tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda raqamli iqtisodiyot sharoitida axborot texnologiyalarining iqtisodiy jarayonlarga ta'siri keng tahlil qilingan. Mualliflar raqamli texnologiyalarni joriy etish natijasida iqtisodiyotda shaffoflik darajasi oshishi, moliyaviy operatsiyalar ustidan nazorat kuchayishi hamda iqtisodiy samaradorlikning ortishini ta'kidlaydi.

Bundan tashqari, International Federation of Accountants (IFAC) tashkiloti tomonidan e'lon qilingan hisobotlarda ham raqamli texnologiyalar buxgalteriya kasbining rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatayotgani qayd etilgan. Tashkilot ma'lumotlariga ko'ra, sun'iy intellekt, blokcheyn va katta ma'lumotlar texnologiyalarining rivojlanishi buxgalteriya hisobining yangi bosqichga ko'tarilishiga sabab bo'lmoqda. O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotida ham buxgalteriya hisobi tizimini raqamlashtirish masalasi davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. So'nggi yillarda elektron hisob-fakturalar tizimi, onlayn kassa apparatlari hamda elektron soliq hisobotlari joriy etilishi buxgalteriya hisobini yuritishda zamonaviy axborot texnologiyalarining rolini yanada oshirdi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotda raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya hisobi tizimini takomillashtirish masalalarini o'rganish uchun aniq ilmiy usullardan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini iqtisodiy tahlil, taqqoslash, statistik tahlil va umumlashtirish usullari tashkil etdi.

Birinchidan, tahlil usuli yordamida raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya hisobi tizimining

nazariy asoslari hamda uning zamonaviy rivojlanish tendensiyalari o'rganildi. Bu jarayonda buxgalteriya hisobi, raqamli texnologiyalar va axborot tizimlari o'rtasidagi bog'liqlik ilmiy jihatdan tahlil qilindi.

Ikkinchidan, taqqoslash (komparativ) usuli orqali rivojlangan davlatlarda buxgalteriya hisobi tizimining raqamlashtirilish tajribasi hamda O'zbekiston Respublikasida bu borada amalga oshirilayotgan islohotlar o'zaro solishtirildi. Bu usul yordamida raqamli texnologiyalarni buxgalteriya hisobi tizimiga joriy etishning samarali yo'nalishlari aniqlandi.

Uchinchidan, tadqiqotda statistik tahlil usuli qo'llanilib, O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi, Moliya vazirligi hamda xalqaro tashkilotlar tomonidan e'lon qilingan rasmiy ma'lumotlar tahlil qilindi. Statistik ma'lumotlar asosida mamlakatda raqamli iqtisodiyotning rivojlanish darajasi va buxgalteriya hisobini avtomatlashtirish jarayonlari baholandi.

Shuningdek, tadqiqotda mantiqiy umumlashtirish usuli qo'llanilib, o'rganilgan ilmiy manbalar, statistik ma'lumotlar va amaliy tajribalar asosida raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya hisobi tizimini takomillashtirish bo'yicha ilmiy xulosalar va amaliy takliflar ishlab chiqildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya hisobi tizimini takomillashtirish korxonalarining moliyaviy boshqaruv samaradorligini oshirish va iqtisodiy jarayonlarni shaffoflashtirishda muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, O'zbekiston Respublikasi korxonalarida raqamli buxgalteriya tizimlarini joriy etish moliyaviy hisobotlarni tezroq tayyorlash, xatoliklarni kamaytirish va boshqaruv qarorlarini aniq qabul qilish imkonini beradi.

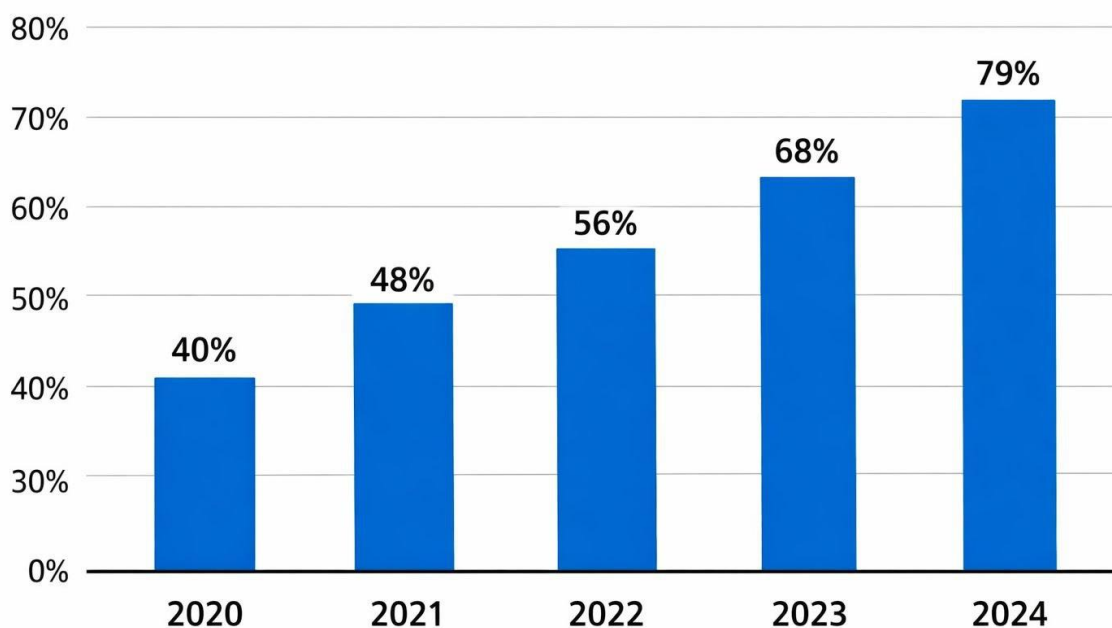
1. Raqamli buxgalteriya tizimidan foydalanish din O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi va Moliya vazirligi ma'lumotlariga ko'ra, 2020–2024-yillarda korxonalarda raqamli buxgalteriya tizimlaridan foydalanish sezilarli darajada oshgan. Quyidagi jadval va diagramma orqali yillik o'sish sur'ati ko'rsatiladi:

1-jadval.

Yil Umumiy korxonalar soni (ming) Raqamli buxgalteriya tizimidan foydalanuvchi korxonalar (ming) foiz (%)

Yil	Umumiy korxonalar soni (ming)	Raqamli buxgalteriya tizimidan foydalanuvchi korxonalar (ming)	Foiz (%)
2020	95	38	40
2021	98	47	48
2022	100	56	56
2023	102	69	68
2024	105	83	79

Raqamli buxgalteriya tizimidan foydalanuvchi korxonalar foizi (%)

Jadval va diagrammadan ko‘rinib turibdiki, 2020-yilda 40% bo‘lgan raqamli tizimlardan foydalanish 2024-yilga kelib 79% ga yetgan. Bu o‘shish ko‘rsatkichlari korxonalarda raqamli hisob tizimlarini joriy etish jarayonining jadal sur‘atlarda rivojlanayotganini bildiradi.

2. Raqamli tizimlarning samaradorligi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, raqamli buxgalteriya tizimlarini joriy etgan korxonalarda quyidagi samaradorlik oshgan:

1. Moliyaviy hisobotlarni tayyorlash tezligi – o‘rtacha 35–40% ga oshgan.

2. Xatoliklar darajasi – an‘anaviy qo‘lda hisoblash bilan solishtirganda 25% ga kamaygan.

3. Boshqaruv qarorlarini qabul qilish vaqti – zarur ma‘lumotlarni olish 50% ga tezlashgan.

4. Soliq hisobotlarini tayyorlash va topshirish – avtomatlashtirilgan tizimlar tufayli jarayon soddalashtirilgan.

Bu natijalar O‘zbekiston korxonalarida ERP (Enterprise Resource Planning) tizimlari, elektron hujjat aylanishi va bulutli saqlash xizmatlarining keng qo‘llanilayotganini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, real vaqt rejimida moliyaviy ma‘lumotlarni monitoring qilish va soliq organlari bilan avtomatik axborot almashish imkoniyatlari ham oshgan.

3. Muammolar va imkoniyatlar

• Tahlil shuni ko‘rsatadiki, raqamli buxgalteriya tizimlarini joriy etishda quyidagi muammolar mavjud:

• Kadrlar malakasi yetarli emasligi – zamonaviy buxgalteriya tizimlarini boshqarish uchun malakali xodimlar zarur.

• Axborot xavfsizligi – ma‘lumotlarning himoyalaniishi va blokcheyn, shifrlash texnologiyalari bilan himoyalash muhim.

• Moliyaviy xarajatlar – dasturiy ta‘minot va texnologiyalarni joriy etish dastlabki investitsiyalarni talab qiladi.

Shu bilan birga, raqamli buxgalteriya tizimlari quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

• Moliyaviy nazoratni kuchaytirish – barcha operatsiyalar real vaqt rejimida kuzatiladi.

• Iqtisodiy samaradorlikni oshirish – tezkor hisobotlar va boshqaruv qarorlari korxona faoliyatini optimallashtiradi.

• Shaffoflikni ta‘minlash – elektron hujjatlar va avtomatlashtirilgan tizimlar moliyaviy jarayonlarni shaffof qiladi.

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston korxonalarida raqamli buxgalteriya tizimlarini joriy etish samaradorlikni sezilarli darajada oshiradi, moliyaviy hisobotlarning aniqligi va tezkorligini ta‘minlaydi, boshqaruv jarayonlarini optimallashtiradi hamda iqtisodiy shaffoflikni kuchaytiradi. Shu bilan birga, tizimning samarali ishlashi uchun kadrlar malakasini oshirish va axborot xavfsizligini ta‘minlash zarur.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya hisobi tizimini takomillashtirish korxonalarining moliyaviy boshqaruv samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi buxgalteriya hisobini yuritish jarayonlarini avtomatlashtirish, moliyaviy ma‘lumotlarning aniqligi va tezkorligini ta‘minlash hamda iqtisodiy faoliyat ustidan nazoratni kuchaytirishga xizmat qilmoqda. Tadqiqot davomida o‘rganilgan nazariy manbalar, statistik ma‘lumotlar hamda amaliy tahlillar shuni ko‘rsatdiki, raqamli buxgalteriya tizimlarini joriy etish korxonalarda

moliyaviy hisobotlarni tayyorlash jarayonini sezilarli darajada tezlashtiradi, xatoliklarni kamaytiradi hamda boshqaruv qarorlarini qabul qilishda zarur bo'lgan axborotlarni tezkor taqdim etadi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar moliyaviy operatsiyalarning shaffofligini ta'minlab, iqtisodiy jarayonlarni samarali boshqarish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasida raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlar buxgalteriya hisobi tizimini modernizatsiya qilish uchun qulay institutsional va huquqiy asos yaratmoqda. Elektron hujjat aylanishi, onlayn kassa tizimlari, elektron hisob-fakturalar hamda avtomatlashtirilgan moliyaviy dasturlar buxgalteriya hisobini yuritish jarayonini zamonaviy bosqichga olib chiqmoqda.

Tadqiqot natijalariga asoslanib quyidagi ilmiy-amaliy takliflarni ilgari surish mumkin:

1. Buxgalteriya hisobi tizimini to'liq raqamlashtirishni jadallashtirish. Korxonalarda zamonaviy ERP tizimlari, bulutli buxgalteriya dasturlari va elektron hujjat aylanish tizimlarini keng joriy etish zarur.

2. Buxgalteriya xodimlarining raqamli ko'nikmalarini rivojlantirish. Zamonaviy buxgalteriya dasturlari va axborot tizimlaridan foydalanish bo'yicha mutaxassislarining malakasini oshirish uchun maxsus o'quv dasturlarini tashkil etish muhimdir.

3. Axborot xavfsizligini kuchaytirish. Buxgalteriya ma'lumotlarini himoya qilish uchun blokcheyn texnologiyalari, kriptografik himoya vositalari hamda zamonaviy kiberxavfsizlik tizimlaridan foydalanish lozim.

4. Davlat va xususiy sektor o'rtasida raqamli integratsiyani rivojlantirish. Soliq organlari, bank tizimi va korxonalar o'rtasida elektron axborot almashinuvi tizimlarini takomillashtirish moliyaviy operatsiyalarning shaffofligini oshiradi.

5. Raqamli buxgalteriya tizimlarini joriy etishda investitsiyalarni qo'llab-quvvatlash. Kichik va o'rta biznes subyektlari uchun zamonaviy buxgalteriya dasturlarini joriy etishga davlat tomonidan imtiyozlar va rag'batlantiruvchi mexanizmlarni yaratish maqsadga muvofiqdir.

Umuman olganda, raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya hisobi tizimini takomillashtirish korxonalarning moliyaviy faoliyatini samarali boshqarish, iqtisodiy jarayonlarning shaffofligini ta'minlash hamda mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. Raqamli texnologiyalar asosida shakllangan zamonaviy buxgalteriya tizimi

kelajakda iqtisodiy boshqaruvning muhim tarkibiy qismiga aylanishi kutilmoqda.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

Baybutayeva Farangiz Farxod qizi Qarshi davlat texnika universiteti talabasi / Байбутаева Фарангиз Фарход кизи студентка Каршинского государственного технического университета / Baybutayeva Farangiz Farkhod qizi student of Karshi State Technical University

E-mail: boybutayevaf@gmail.com

ORCID: 0009-1588-8854-1242

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

[1] Elliott, B. va Elliott, J. (2019). Financial Accounting and Reporting. 19-nashr. London: Pearson Education Limited, 25–40-betlar.

[2] Romney, M. B. va Steinbart, P. J. (2021). Accounting Information Systems. 15-nashr. New York: Pearson Education, 45–60-betlar.

[3] Vahobov, A. V., Jo'rayev, T. va boshqa mualliflar (2019). Buxgalteriya hisobi nazariyasi. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 52–67-betlar.

[4] Shodmonov, Sh. Sh. va G'afurov, U. V. (2020). Iqtisodiyot nazariyasi. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 120–135-betlar.

[5] O'zbekiston Respublikasi Prezidenti (2020). "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlash to'g'risida PF–6079-son Farmon. Toshkent, 5-oktabr, 3–8-betlar.

[6] O'zbekiston Respublikasi Prezidenti (2020). Raqamli iqtisodiyot va elektron hukumatni keng joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida Qaror. Toshkent, 28-aprel, 4–9-betlar.

[7] O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi (2024). O'zbekiston Respublikasining statistik axborotnomasi. Toshkent: Davlat statistika qo'mitasi nashri, 112–118-betlar.

[8] International Federation of Accountants (IFAC) (2022). Digital Transformation in Accounting. New York: IFAC Publishing, 15–22-betlar.

[9] Ernst & Young (2021). Digital Transformation of Accounting Systems. London: EY Global Report, 18–25-betlar.

[10] G'ulomov, D. (2021). Raqamli iqtisodiyot asoslari. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti, 90–105-betlar.

Moliya, kredit va investitsiya
Finance, credit and investment
Финансы, кредит и инвестиции

O'ZBEKISTONDA RAQAMLI MOLIYAVIY AKTIVLAR BOZORINING HOZIRGI HOLATI VA UNI RIVOJLANTIRISH ZARURIYATI

Yakubova Shamshinur Shuxratovna, Rasulova Ziyoda

ТЕКУЩЕЕ СОСТОЯНИЕ РЫНКА ЦИФРОВЫХ ФИНАНСОВЫХ АКТИВОВ В УЗБЕКИСТАНЕ И НЕОБХОДИМОСТЬ ЕГО РАЗВИТИЯ

Якубова Шамшинур Шухратовна, Расулова Зиеда

THE CURRENT STATE OF THE DIGITAL FINANCIAL ASSETS MARKET IN UZBEKISTAN AND THE NECESSITY OF ITS DEVELOPMENT

Shamshinur Yakubova, Ziyoda Rasulova

Received: May 8, 2026 May: May 12, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida raqamli moliyaviy aktivlar (RMA) bozorining shakllanish jarayoni, hozirgi rivojlanish darajasi va istiqbollari kompleks ilmiy tahlil qilinadi. Tadqiqotda raqamli aktivlarning milliy iqtisodiyotdagi o'rni, investitsiya muhitiga ta'siri, moliyaviy tizim barqarorligi va kapital oqimlarini boshqarishdagi roli keng yoritilgan. Shuningdek, blokcheyn texnologiyalarining joriy etilishi, fintech sektorining rivojlanishi hamda davlat tomonidan olib borilayotgan raqamli siyosatning ahamiyati baholangan. Maqolada statistik va analitik yondashuv asosida RMA bozori dinamikasi tahlil qilinib, uning afzalliklari, iqtisodiy samaradorligi va mavjud xatarlar aniqlangan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, raqamli moliyaviy aktivlar bozori O'zbekiston iqtisodiyotida muhim segmentga aylanib, investitsiya faolligini oshirish, moliyaviy tizimni diversifikatsiya qilish va innovatsion rivojlanishni jadallashtirishda katta imkoniyatlarga ega.

Kalit so'zlar: raqamli moliyaviy aktivlar, kriptoaktivlar, blokcheyn, fintech, investitsiya, raqamli iqtisodiyot, kapital oqimi, volatillik, kiberxavfsizlik, regulatsiya, innovatsiya

Аннотация: В данной статье проведён комплексный научный анализ процесса формирования, текущего состояния и перспектив развития рынка цифровых финансовых активов (ЦФА) в Республике Узбекистан. В исследовании подробно рассмотрена роль цифровых активов в национальной экономике, их влияние на инвестиционный климат, устойчивость финансовой системы и управление потоками капитала. Особое внимание уделено внедрению технологий блокчейн, развитию сектора финтех, а также значению государственной политики в сфере цифровизации. На основе статистического и аналитического подходов проанализирована динамика рынка ЦФА, выявлены его преимущества, экономическая эффективность и существующие риски. Результаты исследования показывают, что рынок цифровых финансовых активов становится важным сегментом экономики Узбекистана, способствующим росту инвестиционной активности, диверсификации финансовой системы и ускорению инновационного развития.

Ключевые слова: цифровые финансовые активы, криптоактивы, блокчейн, финтех, инвестиции, цифровая экономика, потоки капитала, волатильность, кибербезопасность, регулирование, инновации

Abstract: This article provides a comprehensive scientific analysis of the formation, current state, and development prospects of the digital financial assets (DFA) market in Uzbekistan. The study examines the role of digital assets in the national economy, their impact on investment activity, financial system stability, and capital flows. Special attention is given to the implementation of blockchain technologies, fintech sector development, and the role of government policies such as the "Digital Uzbekistan – 2030" strategy. Based on statistical and analytical approaches, the dynamics of the DFA market are evaluated, highlighting its advantages, economic efficiency, and associated risks. The findings indicate that the DFA market is becoming a key segment of the national economy, contributing to increased investment activity, financial diversification, and innovation-driven growth.

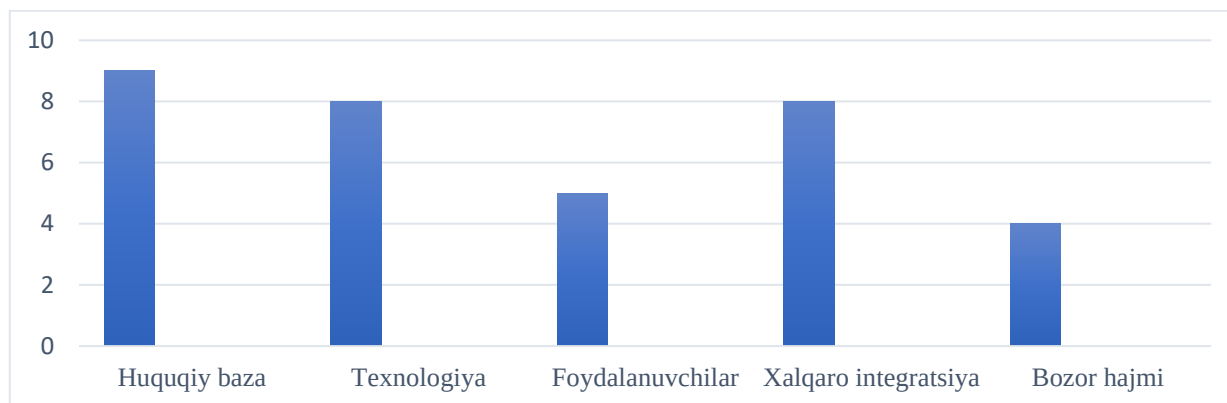
Keywords: digital financial assets, crypto assets, blockchain, fintech, investment, digital economy, capital flow, volatility, cybersecurity, regulation, innovation

KIRISH

So'nggi o'n yillikda jahon iqtisodiyotida raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi natijasida moliyaviy tizimda tub o'zgarishlar yuz bermoqda. Xususan, raqamli moliyaviy aktivlar bozori an'anaviy moliya institutlariga muqobil mexanizm sifatida shakllanib, global kapital harakati va investitsiya jarayonlarini yangi bosqichga olib chiqmoqda.

O'zbekiston Respublikasida ham ushbu jarayon davlat siyosati darajasiga ko'tarilib, iqtisodiyotning

barcha tarmoqlarini raqamlashtirish, moliyaviy xizmatlarni modernizatsiya qilish va innovatsion texnologiyalarni keng joriy etish bo'yicha izchil islohotlar amalga oshirilmoqda. "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi mazkur jarayonning asosiy yo'nalishlarini belgilab berib, raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish orqali mamlakatning global raqobatbardoshligini oshirishni maqsad qilgan.

1-rasm. O'zbekistonda RMA bozori rivojlanish darajasi⁶⁰

Raqamli moliyaviy aktivlar bozori iqtisodiyotda yangi investitsion instrument sifatida shakllanib, kapitalni jalb etish va uni samarali taqsimlash imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Ushbu aktivlar orqali investitsiya jarayonlari tezlashadi, moliyaviy operatsiyalar xarajatlari kamayadi va shaffoflik darajasi oshadi. Shu bilan birga, raqamli aktivlar xalqaro moliyaviy tizim bilan integratsiyani kuchaytirib, O'zbekistonning global kapital bozorlariga chiqish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Bundan tashqari, raqamli moliyaviy aktivlar bozori innovatsion iqtisodiyotning rivojlanishiga xizmat qilib, IT sektor, startaplar va fintech kompaniyalar faoliyatini rag'batlantiradi. Bu esa iqtisodiyotning bilimga asoslangan modelga o'tishini tezlashtiradi. Shu sababli, mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi O'zbekistonda RMA bozori holatini chuqur o'rganish va uning rivojlanish istiqbollarini ilmiy asosda baholashdan iborat.

ADABIYOTLAR SHARHI

Raqamli moliyaviy aktivlar bozorining nazariy va amaliy asoslari bir qator xalqaro ilmiy tadqiqotlarda keng yoritilgan. Nakamoto (2008) tomonidan ishlab chiqilgan blokcheyn texnologiyasi konsepsiyasi markazlashmagan moliyaviy tizimlarning shakllanishiga asos bo'lib xizmat qildi [1]. Ushbu yondashuv moliyaviy operatsiyalarni markaziy institutlarsiz amalga oshirish imkonini yaratdi.

Shuningdek, Don Tapscott va Alex Tapscott (2016) o'z tadqiqotlarida blokcheyn texnologiyasini "ishonch protokoli" sifatida baholab, uning nafaqat moliyaviy tizimda, balki butun iqtisodiyotda tub o'zgarishlarga olib kelishini asoslab beradi [9]. Mualliflarning fikricha, blokcheyn vositachilarsiz

ishonchli tranzaksiyalarni amalga oshirish imkonini yaratib, yangi iqtisodiy modelni shakllantiradi.

Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti hisobotida raqamli aktivlar global investitsiya bozorida muhim o'rin egallayotgani va ularning kapital jalb qilishdagi roli ortib borayotgani ta'kidlanadi [2]. Xalqaro valyuta jamg'armasi esa raqamli aktivlarning moliyaviy barqarorlikka ta'sirini tahlil qilib, ularning yuqori volatilligi bilan bir qatorda innovatsion salohiyatini ham qayd etadi [3].

Jahon banki tadqiqotlarida blokcheyn texnologiyalarining moliyaviy inklyuziyani kengaytirishdagi roli alohida ta'kidlanib, rivojlanayotgan mamlakatlar uchun yangi imkoniyatlar yaratayotgani ko'rsatib o'tilgan [4]. Yevropa markaziy banki hisobotida esa kriptoaktivlar bozori investitsiya portfelli tarkibida tobora muhim o'rin egallayotgani qayd etiladi [5].

Shuningdek, Arner va boshqalar (2017) fintech texnologiyalarining rivojlanishi moliyaviy tizimni tubdan o'zgartirayotganini asoslab beradi [8].

Barry Eichengreen (2019) esa raqamli valyutalar va kriptoaktivlarning xalqaro moliya tizimidagi o'rnini tahlil qilib, ularning global kapital oqimlariga ta'siri ortib borayotganini ta'kidlaydi [10]. U kriptoaktivlar an'anaviy moliyaviy instrumentlarga muqobil sifatida shakllanayotganini ilmiy jihatdan asoslaydi.

Dirk A. Zetzsche va hammualliflar (2018) kriptoaktivlar bozorini huquqiy tartibga solish masalalarini o'rganib, ushbu sohada samarali regulativ mexanizmlarni shakllantirish zarurligini ko'rsatadi [11]. Ularning tadqiqotida global darajada yagona yondashuvning yetishmasligi asosiy muammolardan biri sifatida qayd etiladi.

⁶⁰ Statista - The Statistics Portal for Market Data, Market Research and Market Studies sayti ma'lumotlari asosida tuzildi.
<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

Campbell R. Harvey (2021) tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda kryptoaktivlar investitsiya portfelining diversifikatsiya vositasi sifatida baholanadi [12]. Muallif ularning yuqori risk darajasiga qaramay, portfel samaradorligini oshirish imkoniyatiga ega ekanligini empirik tahlillar orqali asoslab beradi.

Mahalliy tadqiqotlarda O'zbekistonda raqamli aktivlar bozori davlat tomonidan tartibga solinadigan model asosida rivojlanayotgani qayd etiladi. Milliy istiqbolli loyihalar agentligi tomonidan ishlab chiqilgan me'yoriy-huquqiy baza ushbu bozorning barqaror rivojlanishini ta'minlashga xizmat qilmoqda [6]. Prezident qarorlari esa raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishning strategik yo'nalishlarini belgilab beradi [7].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda kompleks ilmiy yondashuv asosida bir nechta metodlardan foydalanildi. Statistik tahlil usuli orqali RMA bozorining rivojlanish

dinamikasi, foydalanuvchilar soni va investitsiya oqimlari o'rganildi. Taqqoslash usuli yordamida O'zbekiston tajribasi xalqaro amaliyot bilan solishtirildi.

Tizimli yondashuv orqali raqamli moliyaviy aktivlar bozori iqtisodiy tizimning ajralmas qismi sifatida o'rganildi. Analitik baholash metodi yordamida esa bozor rivojlanish istiqbollari va mavjud muammolar chuqur tahlil qilindi. Ushbu metodlar kombinatsiyasi tadqiqot natijalarining ilmiy asoslanganligini ta'minladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'tkazilgan tahlillar natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda raqamli moliyaviy aktivlar bozori so'nggi yillarda nafaqat jadal rivojlanmoqda, balki iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismiga aylanib bormoqda. Xususan, fintech va raqamli aktivlar ekotizimining kengayishi investitsion muhitni sezilarli darajada yaxshilab, yangi moliyaviy instrumentlar paydo bo'lishiga xizmat qilmoqda.

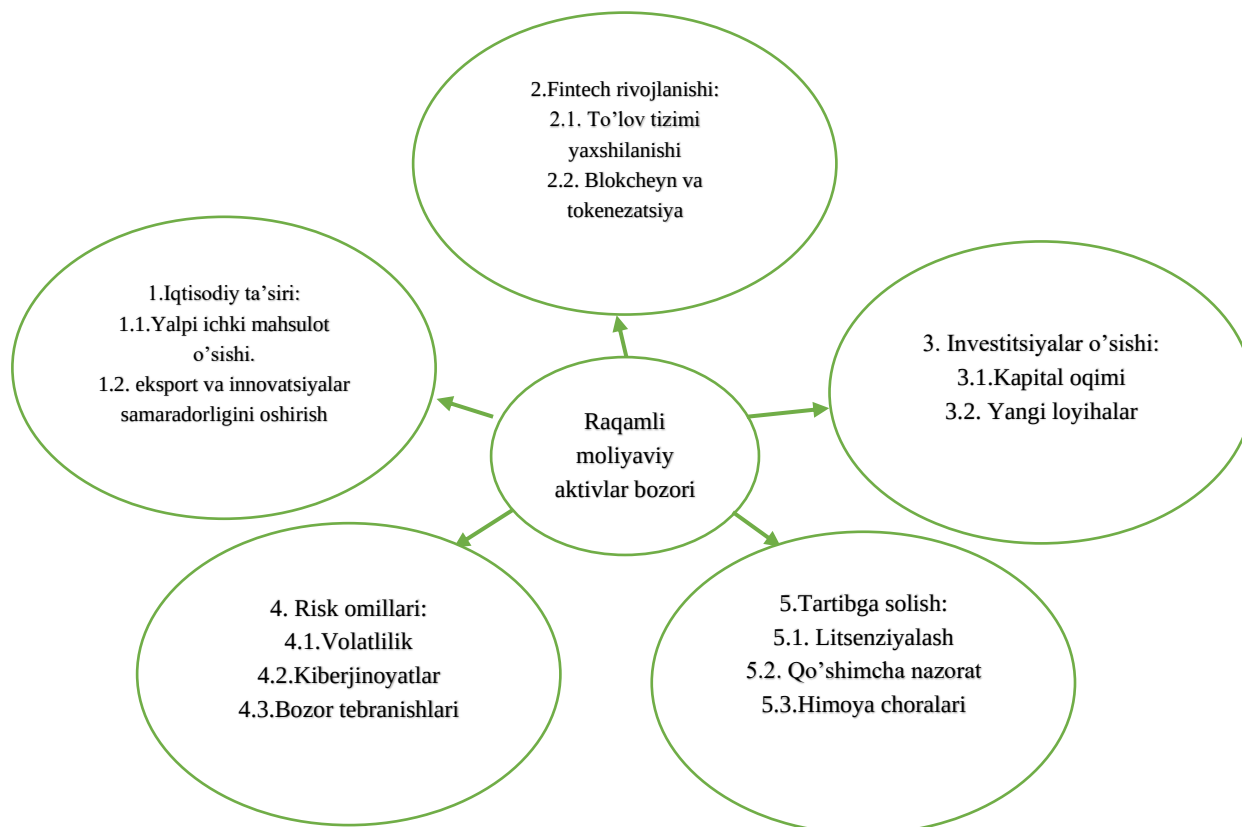
1-jadval

2019–2025 yillarda O'zbekistonda raqamli moliyaviy aktivlar bozorining rivojlanish dinamikasi⁶¹

Yil	Bozor hajmi (mln \$)	Foydalanuvchilar soni (ming)	O'sish (%)
2019	50	20	—
2020	80	35	60%
2021	150	70	87%
2022	300	120	100%
2023	500	200	66%
2024	750	320	50%
2025	1100	500	46%

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, bozor hajmi va foydalanuvchilar soni keskin oshgan. Bu esa raqamli

aktivlarga bo'lgan talabning ortib borayotganidan dalolat beradi.

⁶¹ <https://lex.uz/docs/5841070> sayti ma'lumotlari asosida tuzildi.
<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

2-rasm. O'zbekistonda raqamli moliyaviy aktivlarning ahamiyati⁶²

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, mamlakatda fintech kompaniyalari soni 2018-yildagi 24 tadan 2025-yilda 100 dan ortiq subyektgacha oshgan bo'lib, bu 4 baravardan ko'proq o'sishni anglatadi⁶³. Bu jarayon raqamli moliyaviy xizmatlarning diversifikatsiyalashuvi va aholining ularga bo'lgan ishonchi ortib borayotganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, startaplar soni ham keskin oshib, 2025-yilda 750 taga yetgani innovatsion muhit shakllanayotganidan dalolat beradi⁶⁴.

Raqamli aktivlar bozori rivojlanishining muhim jihatlaridan biri — kapital oqimining sezilarli darajada oshishidir. Masalan, venture investitsiyalar hajmi 2023-yildagi 6 mln dollardan 2025-yilda 300 mln dollardan oshib, deyarli 5 baravar o'sgan. Bu esa investorlar tomonidan raqamli aktivlar va fintech loyihalariga yuqori qiziqish mavjudligini ko'rsatadi. Natijada, iqtisodiyotda muqobil moliyalashtirish manbalari kengaymoqda.

Bundan tashqari, raqamlashtirish jarayonlari pul muomalasiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Xususan, naqd pul ulushi 2025-yil boshiga kelib 19,2% gacha kamaygani, ya'ni iqtisodiyotda naqdsiz hisob-kitoblar ulushi ortib borayotganini anglatadi⁶⁵. Bu esa bevosita raqamli moliyaviy aktivlar va to'lov tizimlarining rivojlanishi bilan bog'liq.

Kriptoaktivlar segmenti ham alohida ahamiyat kasb etmoqda. 2024-yilda ushbu soha davlat byudjetiga 10 mlrd so'mdan ortiq tushum keltirgani, shuningdek, 16 ta litsenziyalangan kripto xizmat provayderlari faoliyat yuritayotgani ushbu bozorning institutsional shakllanayotganini ko'rsatadi. Bu esa davlat tomonidan tartibga solish mexanizmlarining joriy etilayotgani bilan izohlanadi.

Shuningdek, raqamli moliya infratuzilmasining rivojlanishi yangi xizmat turlarini ham paydo qilmoqda. Masalan, elektron factoring platformalar orqali 2024-yilda 1,9 trillion so'mlik operatsiyalar amalga oshirilgani biznes uchun likvidlikni tezkor ta'minlash imkonini kengaytirdi. Bu esa kichik va o'rta biznes subyektlarining moliyaviy barqarorligini oshirishda muhim rol o'ynamoqda.

Yana bir muhim jihat — raqamli moliyaviy aktivlar bozorining umumiy iqtisodiy o'sish bilan uzviy bog'liqligidir. Moliyaviy sektorning YAIMdagi ulushi 43% dan ortiqni tashkil etayotgani va xorijiy investitsiyalar hajmining 47% ga oshgani bu sohaning iqtisodiyotdagi strategik ahamiyatini ko'rsatadi⁶⁶.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, raqamli aktivlar bozori iqtisodiyotda yangi investitsiya imkoniyatlarini yaratib, kapital oqimini sezilarli darajada oshirmoqda. Shu bilan birga, fintech sektorining rivojlanishi va startaplar sonining ortishi ushbu bozor bilan bevosita bog'liqdir.

Olingan natijalar asosida shuni ta'kidlash mumkinki, O'zbekistonda raqamli moliyaviy aktivlar bozori iqtisodiy rivojlanishning muhim

harakatlantiruvchi omiliga aylanib bormoqda. Ushbu bozorning shakllanishi va kengayishi natijasida moliyaviy resurslarning taqsimlanish samaradorligi ortib, kapitalning harakatchanligi sezilarli darajada kuchaymoqda. Ayniqsa, raqamli platformalar orqali investitsiya jarayonlarining soddalashuvi kichik investorlar uchun ham moliyaviy bozorga kirish imkoniyatlarini kengaytirib, qamrab olish darajasini oshirmoqda.

Shuningdek, raqamli moliyaviy aktivlar bozori innovatsion texnologiyalarni iqtisodiyotga joriy etishni jadallashtirib, moliyaviy xizmatlar sifatini oshirmoqda. Natijada, operatsion xarajatlar kamayib, tranzaksiyalar tezligi ortmoqda hamda iqtisodiyotda raqamlashtirish jarayonlari yanada chuqurlashmoqda.

Biroq, bozor rivojlanishi bilan bir qatorda qator tizimli muammolar ham yuzaga kelmoqda. Eng asosiy muammolardan biri kriptoaktivlarning yuqori volatilligi bo'lib, bu holat narxlarning keskin o'zgarishiga olib keladi. Natijada bozorda qisqa muddatli foydaga yo'naltirilgan operatsiyalar ustunlik qilishi mumkin, bu esa uzoq muddatli barqaror investitsiyalarni cheklaydi va investorlar uchun yuqori risklarni yuzaga keltiradi.

Bundan tashqari, kiberxavfsizlik tahdidlari ham muhim muammo hisoblanadi. Raqamli platformalarda xakerlik hujumlari, ma'lumotlarning sizib chiqishi va turli firibgarlik holatlari kuzatilishi mumkin. Bu esa nafaqat alohida investorlar, balki umumiy moliyaviy tizim barqarorligiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Yana bir dolzarb masala — aholining moliyaviy va raqamli savodxonligi yetarli darajada shakllanmaganligidir. Ko'plab foydalanuvchilar yetarli bilim va tajribaga ega bo'lmasdan investitsiya kiritayotgani noto'g'ri qarorlar qabul qilinishiga sabab bo'lmoqda.

Shu sababli, davlat tomonidan puxta o'ylangan va tartibga soluvchi siyosat yuritish zarur. Xususan, raqamli moliyaviy aktivlar bozorining huquqiy asoslarini mustahkamlash, bozor ishtirokchilari faoliyatini nazorat qilish, investorlarni himoya qilish mexanizmlarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Bundan tashqari, xalqaro tajribani o'rganish va ilg'or standartlarga moslashish orqali milliy bozorni global moliyaviy tizimga integratsiya qilish imkoniyatlarini kengaytirish lozim. Bu esa xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va innovatsion rivojlanishni rag'batlantirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, O'zbekistonda raqamli moliyaviy aktivlar bozori katta iqtisodiy salohiyatga ega bo'lib, uni rivojlantirishda har tomonlama yondashuv asosida institutsional, texnologik va huquqiy islohotlarni izchil amalga oshirish muhim hisoblanadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'zbekiston Respublikasida raqamli moliyaviy aktivlar bozori iqtisodiyotning istiqbolli va tez

⁶² Muallif ishlanmasi.

⁶³ <https://www.uzdaily.uz/en/by-2030-uzbekistan-plans-to-double-fintech-investment-and-join-the-global-fintech-index>

⁶⁴ <https://www.outsource.gov.uz/en/media/uzbekistans-venture-market-investment-growth-new-funds-and-a-strengthening-ecosystem>

⁶⁵ <https://zamin.uz/en/economy/142740-cash-share-reaches-historic-low-in-uzbekistan-central-bank-report.html>

⁶⁶ <https://invest.gov.uz/uz/guide/explore/finance>

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

rivojlanayotgan segmenti hisoblanadi. Tadqiqot natijalari ushbu bozor investitsiya faolligini oshirish, moliyaviy tizimni diversifikatsiya qilish va innovatsion rivojlanishni ta'minlashda muhim rol o'ynashini ko'rsatdi.

Kelgusida ushbu sohani rivojlantirish uchun huquqiy bazani takomillashtirish, kiberxavfsizlikni kuchaytirish, moliyaviy savodxonlikni oshirish va xalqaro hamkorlikni kengaytirish zarur.

Umuman olganda, raqamli moliyaviy aktivlar bozori O'zbekiston iqtisodiyotining muhim tarkibiy qismiga aylanishi kutilmoqda.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

1. Yakubova Shamshinur Shuxratovna i.f.d., professor QDTU / Якубова Шамшинур Шухратовна Д.э.н., профессор КГТУ / Shamshinur Sh. Yakubova Doctor of Economics, Professor, KSTU

E-mail: sh.yakubova@tsue.uz

ORCID: 0000-0002-6593-5195

2. Rasulova Ziyoda QDTU magistranti / Расулова Зиеда Магистр специальности Финансы КГТУ / Zieda Rasulova Master of Science in Finance, KSTU

E-mail: rziyoda00@gmail.com

ORCID: 0009-0004-3545-7841

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Nakamoto S. Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System. – 2008. – 9 p. (Bitcoin: markazlashmagan elektron to'lov tizimi).

2. OECD. Digital Financial Assets Report. – Paris: OECD Publishing, 2022. – 145 p. (Raqamli moliyaviy aktivlar bo'yicha hisobot).

3. IMF. Global Financial Stability Report. – Washington: International Monetary Fund, 2021. – 178 p. (Global moliyaviy barqarorlik hisoboti).

4. World Bank. Blockchain and Financial Inclusion. – Washington: World Bank Group, 2020. – 132 p. (Blokcheyn va moliyaviy inkluziya).

5. ECB. Crypto-Assets: Implications for Financial Stability. – Frankfurt: European Central Bank, 2022. – 98 p. (Kriptoaktivlar va moliyaviy barqarorlik).

6. O'zbekiston Respublikasi Milliy istiqbolli loyihalar agentligi. Raqamli aktivlar bozori haqida. – Toshkent, 2023. – <https://napp.uz>

7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi. – Toshkent, 2020.

8. Arner D., Barberis J., Buckley R. Fintech and the Future of Finance // Journal of Banking Regulation. – 2017. – Vol. 19, No. 4. – P. 1–15.

9. Tapscott D., Tapscott A. Blockchain Revolution: How the Technology Behind Bitcoin is Changing Money, Business, and the World. – New York: Penguin, 2016.

10. Eichengreen B. Globalizing Capital: A History of the International Monetary System. – Princeton University Press, 2019.

11. Zetzsche D.A., Buckley R.P., Arner D.W., Föhr L. The ICO Gold Rush: It's a Scam, It's a Bubble, It's a Super Challenge for Regulators. – Harvard International Law Journal, 2018.

12. Harvey C.R. Crypto Assets and Portfolio Diversification. – Duke University Working Paper, 2021.

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA ZAMONAVIY BANK XIZMATLARINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI

Ergasheva Aziza G'olib qizi

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННЫХ БАНКОВСКИХ УСЛУГ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН

Эргашева Азиза Голиб кизи

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF MODERN BANKING SERVICES IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Ergasheva Aziza Golib qizi

Received: May 1, 2026 Revised: May 6, 2026 Accepted: May 9, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida zamonaviy bank xizmatlarini rivojlantirish istiqbollari, bank tizimini raqamlashtirish jarayonlari, elektron to'lov tizimlari, mobil va internet banking xizmatlarining iqtisodiyotdagi o'rni tahlil qilingan. Shuningdek, fintech texnologiyalarining bank sektoriga ta'siri, masofaviy xizmatlarning afzalliklari hamda bank tizimida mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari yoritilgan. Maqolada zamonaviy bank xizmatlarini rivojlantirish orqali moliyaviy barqarorlikni ta'minlash va iqtisodiy samaradorlikni oshirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: Bank tizimi, zamonaviy bank xizmatlari, raqamli iqtisodiyot, fintech, mobil banking, internet banking, elektron to'lov tizimlari, masofaviy xizmatlar, innovatsion texnologiyalar, moliyaviy xizmatlar.

Аннотация: В данной статье проанализированы перспективы развития современных банковских услуг в Республике Узбекистан, процессы цифровизации банковской системы, роль электронных платежных систем, мобильного и интернет-банкинга в экономике. Также рассмотрены влияние fintech-технологий на банковский сектор, преимущества дистанционных услуг, существующие проблемы в банковской системе и пути их решения. В статье особое внимание уделено вопросам обеспечения финансовой стабильности и повышения экономической эффективности посредством развития современных банковских услуг.

Ключевые слова: банковская система, современные банковские услуги, цифровая экономика, fintech, мобильный банкинг, интернет-банкинг, электронные платежные системы, дистанционные услуги, инновационные технологии, финансовые услуги.

Abstract: This article analyzes the prospects for the development of modern banking services in the Republic of Uzbekistan, the processes of digitalization of the banking system, and the role of electronic payment systems, mobile banking, and internet banking in the economy. It also examines the impact of fintech technologies on the banking sector, the advantages of remote services, existing problems in the banking system, and ways to solve them. Special attention is paid to ensuring financial stability and increasing economic efficiency through the development of modern banking services.

Keywords: banking system, modern banking services, digital economy, fintech, mobile banking, internet banking, electronic payment systems, remote services, innovative technologies, financial services.

KIRISH

Hozirgi raqamli iqtisodiyot sharoitida bank xizmatlari bozori jadal rivojlanib, an'anaviy bank xizmatlari o'rni innovatsion va mijozga yo'naltirilgan tizimlar egallamoqda. Shu jarayonda ochiq banking (Open Banking) konsepsiyasi moliyaviy xizmatlar sifatini oshirish, banklar va uchinchi tomon xizmat ko'rsatuvchilari o'rtasida samarali hamkorlikni yo'lga

qo'yish hamda raqobat muhitini rivojlantirishning muhim omili sifatida namoyon bo'lmoqda.

Bugungi kunda rivojlangan mamlakatlarda ochiq banking tizimi raqamli moliyaviy xizmatlarni kengaytirish va fintech texnologiyalarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. O'zbekiston Respublikasida ham bank tizimini raqamlashtirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilayotgan bo'lsa-da, ochiq banking tizimini joriy etishning

huquqiy, texnologik va institutsional asoslarini takomillashtirish dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda. Shu bois, ochiq banking tizimini milliy bank amaliyotiga joriy etish istiqbollari ilmiy jihatdan o'rganish va uning bank xizmatlari samaradorligini oshirishdagi ahamiyatini tadqiq etish muhim hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Mavzu bo'yicha xorijiy va mahalliy ilmiy tadqiqotlarda ochiq banking tizimi, raqamli bank xizmatlari hamda fintech texnologiyalarining rivojlanishiga alohida e'tibor qaratilgan. Xususan:

1. Chris Skinner (2019). *Doing Digital: Lessons from Leaders*. Ushbu manbada bank tizimini raqamlashtirish jarayonlari, ochiq banking konsepsiyasi va mijozlarga yo'naltirilgan moliyaviy xizmatlarning ahamiyati yoritilgan. Muallif raqamli transformatsiya banklar raqobatbardoshligini oshirishning muhim omili ekanligini ta'kidlaydi.

2. Brett King (2018). *Bank 4.0: Banking Everywhere, Never at a Bank*. Mazkur asarda zamonaviy bank xizmatlarining evolyutsiyasi, masofaviy xizmatlar hamda fintech texnologiyalarining bank sektoriga ta'siri tahlil qilingan.

3. World Bank (2021). *Digital Financial Services*. Hisobotda raqamli moliyaviy xizmatlarning iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni, moliyaviy inklyuziyani oshirishdagi ahamiyati va ochiq banking tizimining istiqbollari ko'rib chiqilgan.

4. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki (2023). Bank tizimini raqamlashtirish va zamonaviy moliyaviy xizmatlarni rivojlantirish bo'yicha me'yoriy-huquqiy hujjatlar hamda strategik yo'nalishlar ishlab chiqilgan. Ushbu manbalarda elektron to'lov tizimlari va mobil banking xizmatlarini rivojlantirish masalalari yoritilgan.

5. Xolmurodov A. va Karimova D. (2023). Raqamli iqtisodiyot va bank innovatsiyalari. Tadqiqotda O'zbekiston bank tizimida raqamlashtirish jarayonlari, fintech texnologiyalarini joriy etish hamda ochiq banking tizimini rivojlantirish istiqbollari tahlil qilingan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot olib borish jarayonida analiz va sintez, induksiya va deduksiya, iqtisodiy tahlil hamda qiyosiy tahlil usullaridan foydalanildi. Shuningdek, bank tizimi ko'rsatkichlarini o'rganishda statistik yondashuv va mavjud jarayonlarni baholashda tizimli tahlil usuli qo'llanildi. Ilmiy manbalar asosida ochiq banking konsepsiyasining nazariy asoslari, raqamli bank

xizmatlarining rivojlanish tendensiyalari hamda innovatsion texnologiyalarning bank sektoridagi o'rni o'rganildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Raqamli iqtisodiyot zamonaviy iqtisodiy tizimning muhim tarkibiy qismi bo'lib, u ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish va boshqaruv jarayonlarida raqamli texnologiyalarni keng joriy etishga asoslanadi. Ushbu jarayon bank xizmatlari sohasida ham chuqur transformatsiyani yuzaga keltirib, xizmatlar tezligi, sifati va shaffofligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, innovatsion faoliyat samaradorligi raqamli texnologiyalar orqali sezilarli darajada oshadi. Xususan, sun'iy intellekt (AI) bank operatsiyalarini avtomatlashtirish, mijozlarning xulq-atvorini tahlil qilish va kredit risklarini prognoz qilish imkonini beradi. Big Data texnologiyalari esa katta hajmdagi moliyaviy ma'lumotlarni qayta ishlash orqali strategik qarorlar qabul qilishni optimallashtiradi. Shuningdek, IoT (Internet of Things) texnologiyalari bank infratuzilmasida real vaqt rejimida monitoringni yo'lga qo'yish va xizmatlar samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Raqamli egizaklar esa moliyaviy tizimlarni virtual muhitda modellashirish orqali xavf-xatarlarni kamaytirish va jarayonlarni sinovdan o'tkazish imkonini beradi.

O'tkazilgan tahlillar natijasida aniqlanishicha, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish quyidagi ijobiy natijalarga olib keladi:

- bank xizmatlarida resurslardan samarali foydalanish (energiya tejamlilik va operatsion xarajatlarni kamaytirish);
- ma'lumotlarga asoslangan boshqaruv qarorlarini qabul qilish imkoniyatini oshirish;
- moliyaviy xizmatlar bozorida raqobatbardoshlikni kuchaytirish va yangi bozor segmentlarini shakllantirish;
- mijozlarga tezkor va sifatli xizmat ko'rsatish darajasini oshirish;
- kadrlar salohiyatini rivojlantirish va raqamli ko'nikmalarni shakllantirish.

Umuman olganda, raqamli iqtisodiyot va zamonaviy texnologiyalarni bank tizimiga joriy etish ochiq banking tizimini rivojlantirish uchun muhim asos bo'lib xizmat qiladi hamda moliyaviy xizmatlar samaradorligini oshirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Quyidagi jadvalda Open Banking tizimining O'zbekiston moliya bozoriga ta'siri va rivojlanish drayverlari kompleks tarzda tahlil qilingan:

1-jadval

O'zbekistonda Open Banking rivojlanishining multidissiplinar tahlili

Tahlil yo'nalishi	Tavsif va tarkibiy qismlar	Kutilayotgan iqtisodiy natija
Huquqiy-me'yoriy baza	Markaziy bankning "Open API" standartlari, "To'lovlar va to'lov tizimlari to'g'risida"gi qonun va shaxsiy ma'lumotlar himoyasi	Bozor ishtirokchilari uchun yagona "o'yin qoidalari" shakllanishi va huquqiy risklarning kamayishi
Texnologik infratuzilma	Banklarning Core Banking tizimlarini API bilan integratsiya qilish, bulutli texnologiyalar va kiberxavfsizlik protokollari	Tranzaksion xarajatlarning 25-30% ga qisqarishi va xizmatlar ko'rsatish tezligining ortishi
Bozor konyunkturasi	Traditsion banklar va Fintex startaplar o'rtasidagi raqobat hamda hamkorlik (Coopetition) modelining shakllanishi	Moliya bozorida monopoliyaning pasayishi va yangi innovatsion mahsulotlar ulushining ortishi
Mijozlar segmenti	Aholining raqamli savodxonligi, moliya xizmatlarining shaxsiylashtirilishi va "Yagona oyna" (Account Aggregation) tamoyili	Moliyaviy inklyuzivlikning (qamrovning) 1.5 baravarga ortishi va mijoz ishonchining mustahkamlanishi

Open Banking istiqbollarini xalqaro tajriba bilan qiyoslaganda, O'zbekiston modeli asosan Yevropa Ittifoqining PSD2 direktivasi va Buyuk Britaniyaning OBIE standartlariga yaqinlik kasb etadi. Biroq, milliy bozorning o'ziga xos xususiyatlari — davlat banklarining

yuqori ulushi va moliya bozorining jadal o'sish sur'atlari — tizimni joriy etishda alohida yondashuvni talab etadi. Quyidagi jadval orqali O'zbekistonning ushbu yo'nalishdagi o'rni global tendensiyalar bilan qiyosiy ko'rish mumkin:

2-jadval

Open Banking modellari: Xalqaro tajriba va O'zbekiston istiqboli

Ko'rsatkich	Buyuk Britaniya (Regulyativ model)	AQSH (Bozor modeli)	O'zbekiston (Gibrid/Istiqbol)
Asosiy regulyator	Markaziy bank va FCA (Majburiy)	Bozor ishtirokchilari (Ixtiyoriy)	Markaziy bank (Yo'naltiruvchi/Majburiy)
API standartlari	Yagona va qat'iy standartlar	Turli xil xususiy standartlar	Unifikatsiyalashgan milliy standartlar
Ma'lumotlar egasi	Mijoz (Ma'lumotlar portabilligi)	Shartnomaviy kelishuvlar	Mijoz (Qonuniy himoyalangan)
Rivojlanish bosqichi	To'liq shakllangan (Mature)	Yuqori darajada rivojlangan	Shakllanish va adaptatsiya bosqichi

Iqtisodiy nuqtai nazardan, Open Bankingning joriy etilishi banklar uchun "Banking as a Service" (BaaS) va "Platform Banking" kabi yangi biznes modellarni yaratadi. Bu esa banklarga o'zining an'anaviy mahsulotlaridan tashqari, uchinchi tomon xizmatlarini (sug'urta, savdo, lizing) integratsiya qilish orqali komissiya daromadlarini diversifikatsiya qilish imkonini beradi. Tizimning muvaffaqiyatli integratsiyasi bevosita uch bosqichli rivojlanish mantiqiga tayanadi: birinchi navbatda, API standartlarining unifikatsiyasi; ikkinchi bosqichda, innovatsion mahsulotlarni "Sandbox"

doirasida sinovdan o'tkazish; va nihoyat, barcha moliya institutlarining ochiq platformalarga o'tishi.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda Open Banking istiqbollari banklarning an'anaviy yopiq tizimlardan ochiq hamkorlikka qanchalik tez moslashishiga bog'liq. Mazkur transformatsiya nafaqat mijozlar uchun qulaylik yaratadi, balki mamlakat iqtisodiyotining raqamli segmentini integratsiyalashgan holda rivojlantirishga, yashirin iqtisodiyot ulushini kamaytirishga va milliy moliya tizimining global raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiluvchi katalizator vazifasini o'taydi.

O'ZBEKISTONDAGI OPEN BANKING HOLATI SWOT TAHLILI

1-rasm. O'zbekistonda Open Banking holati SWOT tahlili

Yuqoridagi rasmda O'zbekistonda Open Banking tizimining joriy etilish holati SWOT tahlil asosida yoritilgan bo'lib, unda tizimning kuchli va zaif tomonlari, mavjud imkoniyatlar hamda ehtimoliy xavflar kompleks tarzda tahlil qilingan. Mazkur tahlil ochiq banking tizimini rivojlantirish istiqbollarini baholashda muhim ahamiyat kasb etadi.

SWOT tahlilning "Strengths" (kuchli tomonlar) qismida davlat darajasida Open Banking'ni joriy etish bo'yicha aniq strategiyaning mavjudligi, API markazlari va regulator sandbox platformalarining shakllantirilayotgani hamda banklar va fintech kompaniyalar o'rtasidagi hamkorlikning ortib borayotgani ko'rsatib o'tilgan. Shuningdek, raqamli bank xizmatlari va to'lov ekotizimlarining jadal rivojlanishi ochiq banking tizimini rivojlantirish uchun muhim asos bo'lib xizmat qilmoqda.

"Weaknesses" (zaif tomonlar) bo'limida esa ochiq API standartlarining yetarli darajada shakllanmaganligi, ma'lumotlar xavfsizligi va maxfiylik bilan bog'liq muammolar mavjudligi ta'kidlangan. Bundan tashqari, Open Banking yo'nalishida malakali mutaxassislar yetishmasligi hamda ayrim banklarning yangi tizimga moslashish jarayonlari sust kechayotgani qayd etilgan.

"Opportunities" (imkoniyatlar) qismida fintech va innovatsion xizmatlarni rivojlantirish, moliyaviy inklyuziya darajasini oshirish, xalqaro investitsiyalarni jalb qilish hamda mijozlarga yo'naltirilgan yangi xizmatlarni yaratish imkoniyatlari mavjudligi ko'rsatilgan. Bu esa bank xizmatlari bozorida raqobatni kuchaytirish va zamonaviy moliyaviy ekotizimni shakllantirishga xizmat qiladi.

"Threats" (xavflar) bo'limida esa kiberxavfsizlik tahdidlari, xalqaro qonunchilikdagi o'zgarishlar hamda an'anaviy banklarning raqobatga moslasha olmaslik xavfi asosiy muammolar sifatida qayd etilgan. Ayniqsa, axborot xavfsizligi bilan bog'liq xatarlar foydalanuvchilarning bank tizimiga bo'lgan ishonchiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligi alohida ta'kidlangan.

Umuman olganda, SWOT tahlil natijalari O'zbekistonda Open Banking tizimini rivojlantirish uchun zarur shart-sharoitlar mavjud ekanligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, tizimni samarali joriy etish uchun huquqiy bazani takomillashtirish, texnologik infratuzilmani rivojlantirish va kiberxavfsizlik choralarini kuchaytirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Bugungi kunda O'zbekistonda Open Banking tizimi rivojlanishning boshlang'ich bosqichida bo'lsa-da, ushbu yo'nalish bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlar ijobiy tendensiyani namoyon etmoqda. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, kuchli kiberxavfsizlik tizimini shakllantirish, yagona API standartlarini joriy etish hamda aholining moliyaviy savodxonligini oshirish orqali yaqin yillarda Open Banking tizimi mamlakat moliya bozorining muhim tarkibiy qismiga aylanishi mumkin. Bu esa fintech xizmatlari rivojlanishiga, bank xizmatlari xarajatlarining kamayishiga va iqtisodiy faollikning oshishiga xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasida Open Banking tizimini samarali joriy etish va uning imkoniyatlaridan

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

to'liq foydalanish uchun quyidagi ilmiy-amaliy takliflarni amalga oshirish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Birinchidan, Open Banking tizimining huquqiy va institutsional asoslarini takomillashtirish zarur. Xususan, Markaziy bank tomonidan tijorat banklari va fintech kompaniyalari o'rtasida ma'lumot almashinuvini tartibga soluvchi yagona Open API standartlarini ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega. Mazkur standartlarda texnik infratuzilma, axborot xavfsizligi hamda ma'lumotlar almashinuvi formatlari aniq belgilanishi lozim. Shu bilan birga, to'lov tizimi ishtirokchilarini ma'lumotlar provayderlari va to'lov tashabbuskorlari sifatida huquqiy jihatdan tartibga solish Open Banking ekotizimini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Ikkinchidan, texnologik infratuzilma va kiberxavfsizlik tizimini mustahkamlash talab etiladi. Banklararo ma'lumot almashinuvini nazorat qiluvchi markaziy API platformasini rivojlantirish, zamonaviy himoya mexanizmlarini joriy etish hamda biometrik autentifikatsiya tizimlaridan foydalanish foydalanuvchi ma'lumotlari xavfsizligini ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Ayniqsa, mijozlarning roziligini boshqarish tizimlarini Face-ID va MyID kabi texnologiyalar asosida takomillashtirish Open Banking xizmatlariga bo'lgan ishonchni oshiradi.

Uchinchidan, tijorat banklari faoliyatida yangi biznes-modellarni shakllantirish maqsadga muvofiqdir. An'anaviy banklar Open Banking tizimini qo'shimcha raqobat emas, balki yangi imkoniyat sifatida qabul qilishi lozim. Shu nuqtai nazardan, platforma-bank modeliga o'tish, uchinchi tomon xizmatlarini bank ilovalariga integratsiya qilish hamda Banking as a Service (BaaS) xizmatlarini rivojlantirish banklarning daromad manbalarini diversifikatsiya qilish imkonini beradi.

To'rtinchidan, aholining moliyaviy savodxonligini oshirish va iste'molchilar ishonchini mustahkamlash muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Fuqarolarga o'z ma'lumotlari ustidan nazorat qilish huquqi, ma'lumotlar xavfsizligi va Open Banking tizimining afzalliklari haqida keng tushuntirish ishlarini olib borish zarur. Shu bilan birga, kiberfiribgarlik bilan bog'liq holatlarda banklar va fintech kompaniyalarining javobgarlik mexanizmlarini aniq belgilash hamda sug'urta tizimlarini joriy etish foydalanuvchilarning moliyaviy xizmatlarga bo'lgan ishonchini yanada oshiradi.

Umuman olganda, Open Banking tizimini bosqichma-bosqich rivojlantirish O'zbekiston bank sektorida innovatsion muhitni shakllantirish, raqobatbardosh moliyaviy xizmatlarni kengaytirish hamda raqamli iqtisodiyot taraqqiyotini jadallashtirishga xizmat qiladi.

Muallif (lar) haqida / Сведения об авторе / Author details

Ergasheva Aziza G'olib qizi, O'zbekiston Respublikasi Bank-Moliya Akademiyasi magistri / Эргашева Азиза Голиб кизи, магистр Банковско-финансовой академии Республики Узбекистан / Ergasheva Aziza G'olib qizi, Master's student at the

Banking and Finance Academy of the Republic of Uzbekistan

E-mail: aziza.ergasheva1998@gmail.com

ORCID: 0009-0004-9510-3571

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Chris Skinner. *Doing Digital: Lessons from Leaders*. Marshall Cavendish Business, 2019.
2. Brett King. *Bank 4.0: Banking Everywhere, Never at a Bank*. Wiley, 2018.
3. Don Tapscott. *Blockchain Revolution: How the Technology Behind Bitcoin Is Changing Money, Business, and the World*. Penguin Books, 2018.
4. World Bank. *Digital Financial Services Report*. Washington DC, 2021.
5. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. O‘zbekiston Respublikasi bank tizimini raqamlashtirish bo‘yicha statistik va tahliliy materiallar. Toshkent, 2023.
6. “Banklar va bank faoliyati to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuni. Toshkent, 2019.
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining bank tizimini isloh qilish va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishga oid farmon va qarorlari.
8. Xolmurodov A., Karimova D.. *Raqamli iqtisodiyot va bank innovatsiyalari*. Toshkent, 2023.
9. Fintech va Open Banking tizimlariga oid ilmiy maqolalar hamda xalqaro tadqiqot materiallari.
10. Raqamli bank xizmatlari va elektron to‘lov tizimlari bo‘yicha iqtisodiy adabiyotlar va internet manbalari

РОЛЬ ИНВЕСТИЦИОННОГО КРЕДИТОВАНИЯ В ОБЕСПЕЧЕНИИ СТРУКТУРНОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

Турабекова Феруза, Каримова А.М.

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI IQTISODIYOTINI TARKIBIY MODERNIZATSIYA QILISHNI TA'MINLASHDA INVESTITSION KREDITLASHNING O'RNI

Turabekova Feruza, Karimova A.M.

THE ROLE OF INVESTMENT LENDING IN ENSURING STRUCTURAL MODERNIZATION OF THE ECONOMY OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Turabekova Feruza, Karimova A.M.

Received: May 8, 2026 May: May 12, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Аннотация. В статье рассматривается значение инвестиционного кредитования в обеспечении структурных преобразований экономики Республики Узбекистан. Анализируются современные тенденции развития банковского кредитования, направленного на финансирование долгосрочных проектов. Особое внимание уделено динамике инвестиционных кредитов и их роли в обновлении производственного потенциала. Выявлены ключевые проблемы, сдерживающие развитие данного сегмента, и предложены направления его совершенствования. Сделан вывод о возрастающем значении инвестиционного кредитования как инструмента устойчивого экономического роста.

Ключевые слова. инвестиционное кредитование, банковский сектор, структурная модернизация, долгосрочные кредиты, экономический рост, финансовая система.

Annotatsiya. Ushbu maqolada investitsion kreditlashning O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotida tarkibiy o'zgarishlarni ta'minlashdagi ahamiyati ko'rib chiqilgan. Uzoq muddatli loyihalarni moliyalashtirishga yo'naltirilgan bank kreditlashining zamonaviy rivojlanish tendensiyalari tahlil qilingan. Investitsion kreditlarning dinamikasi hamda ularning ishlab chiqarish salohiyatini yangilashdagi o'rni alohida yoritilgan. Mazkur segmentning rivojlanishini cheklab turgan asosiy muammolar aniqlanib, uni takomillashtirish yo'nalishlari taklif etilgan. Investitsion kreditlashning barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlovchi muhim vosita sifatidagi ahamiyati ortib borayotgani to'g'risida xulosa qilingan.

Kalit so'zlar: investitsion kreditlash, bank sektori, tarkibiy modernizatsiya, uzoq muddatli kreditlar, iqtisodiy o'sish, moliyaviy tizim.

Abstract. The article examines the role of investment lending in facilitating structural transformations of the economy of the Republic of Uzbekistan. It analyzes current trends in the development of bank lending aimed at financing long-term projects. Particular attention is given to the dynamics of investment loans and their role in modernizing the production base. Key constraints hindering the development of this segment are identified, and

directions for its improvement are proposed. The study concludes that investment lending is becoming an increasingly important instrument for ensuring sustainable economic growth.

Keywords: investment lending, banking sector, structural modernization, long-term loans, economic growth, financial system.

ВВЕДЕНИЕ

Банковская система Республики Узбекистан играет ключевую роль в обеспечении экономического роста и трансформации национальной экономики. В современных условиях особое значение приобретает инвестиционное кредитование, выступающее важнейшим механизмом финансирования структурных преобразований и модернизации отраслей экономики. Эффективность функционирования данного инструмента во многом определяет темпы обновления производственного потенциала, развитие инфраструктуры и повышение конкурентоспособности страны на международной арене.

Инвестиционные кредиты, предоставляемые коммерческими банками, формируют основу долгосрочного финансирования реального сектора. Их развитие напрямую связано с качеством ресурсной базы банков, уровнем доверия к финансовой системе и степенью развития финансовых инструментов. В последние годы в Узбекистане наблюдается активизация инвестиционной деятельности банков, расширение кредитных продуктов и внедрение цифровых технологий в процессы финансирования.

В то же время сохраняются определённые ограничения, включая недостаточную диверсификацию источников долгосрочных ресурсов, преобладание краткосрочного финансирования и институциональные барьеры, сдерживающие рост инвестиционного кредитования.

АНАЛИЗ ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Проблемы инвестиционного кредитования и его влияния на экономическое развитие широко освещены в трудах отечественных и зарубежных исследователей.

Ряд авторов рассматривает инвестиционный кредит как форму перераспределения финансовых ресурсов, направленную на расширение и обновление основного капитала. В исследованиях подчёркивается его роль в стимулировании экономического роста и повышении эффективности производства.

Зарубежные экономисты, такие как Фредерик Мишкин, отмечают, что развитие банковского кредитования является одним из ключевых факторов устойчивости финансовой системы и экономического роста. Бен Бернанке связывает расширение кредитования с повышением инвестиционной активности и снижением макроэкономической нестабильности.

Отечественные исследователи акцентируют внимание на необходимости совершенствования механизмов долгосрочного финансирования, повышения эффективности кредитной политики банков и развития инновационных финансовых инструментов.

МЕТОДЫ И МАТЕРИАЛЫ

В процессе исследования использовались методы сравнительного и статистического анализа, системный подход, а также элементы экономико-математического моделирования.

Эмпирическая база сформирована на основе официальных данных Центрального банка Республики Узбекистан, Министерства экономики и финансов, а также аналитических материалов коммерческих банков за период 2020–2024 гг.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

В современных условиях трансформации национальной экономики Республики Узбекистан, инвестиционное кредитование приобретает стратегическое значение как инструмент обеспечения структурных преобразований. Активизация процессов модернизации промышленности, развития инфраструктуры и поддержки предпринимательской деятельности требует устойчивых источников долгосрочного финансирования, в роли которых выступают коммерческие банки.

За последние годы банковский сектор страны существенно усилил своё участие в инвестиционных процессах. Это выражается не только в росте общего объёма кредитных вложений, но и в изменении качественной структуры кредитного портфеля, ориентированной на финансирование капиталоемких проектов. При этом инвестиционные кредиты становятся ключевым механизмом перераспределения финансовых ресурсов в пользу приоритетных отраслей экономики, обеспечивая технологическое обновление и повышение производительности. Постепенное увеличение доли долгосрочных кредитов, свидетельствует о формировании более устойчивой финансовой базы для реализации инвестиционных проектов. Одновременно наблюдается усиление роли государственных программ и институциональных реформ, направленных на стимулирование банков к расширению инвестиционного кредитования.

Для более глубокого понимания текущих тенденций и оценки масштабов участия банковского сектора в процессах структурной модернизации экономики целесообразно проанализировать динамику инвестиционного кредитования за последние годы, что представлено в таблице ниже.

Динамика инвестиционного кредитования в Республике
Узбекистан (2019–2024 гг.)⁶⁷

год	общий объём кредитов, трлн сум	инвестиционные кредиты, трлн сум	доля инвестиционных кредитов, %
2019	211.0	78.5	37.2
2020	245.3	92.7	37.8
2021	298.6	118.4	39.6
2022	356.2	149.3	41.9
2023	412.8	178.6	43.2
2024	489.5	221.7	45.3

Анализ данных, представленных в таблице 1, свидетельствует о поступательном увеличении объёмов инвестиционного кредитования в экономике Республики Узбекистан. За период 2019–2024 гг. общий объём инвестиционных кредитов увеличился почти в три раза, что отражает усиление роли банковского сектора в финансировании долгосрочных проектов.

Особое значение имеет рост доли инвестиционных кредитов в структуре общего кредитного портфеля — с 37,2 % до 45,3 %. Данная тенденция указывает на постепенное смещение приоритетов банков в сторону поддержки капиталоемких проектов, ориентированных на модернизацию производственной базы и развитие инфраструктуры.

Наиболее высокие темпы роста инвестиционного кредитования наблюдаются в промышленности, энергетике и транспортном секторе, что соответствует стратегическим направлениям экономической политики страны. Это способствует формированию более диверсифицированной и устойчивой структуры экономики.

Вместе с тем сохраняется необходимость дальнейшего увеличения доли долгосрочного финансирования, поскольку реализация масштабных инвестиционных проектов требует значительных ресурсов с длительными сроками окупаемости.

Анализ современного состояния инвестиционного кредитования в Республике Узбекистан показывает, что за последние годы наблюдается устойчивый рост объёмов финансирования инвестиционных проектов. Банковский сектор постепенно усиливает свою роль в обеспечении структурной модернизации экономики, направляя ресурсы в промышленность, сельское хозяйство, транспортную инфраструктуру и сферу услуг.

Вместе с тем структура кредитного портфеля свидетельствует о сохранении значительной доли краткосрочных кредитов, что ограничивает возможности реализации капиталоемких и

долгосрочных проектов. Недостаточная продолжительность ресурсной базы банков снижает их способность эффективно финансировать модернизационные процессы.

Положительной тенденцией является постепенное увеличение доли долгосрочных кредитов, что связано с реализацией государственных программ поддержки инвестиционной активности и развитием механизмов рефинансирования. К концу 2024 года доля инвестиционных кредитов сроком свыше одного года существенно возросла, что отражает усиление ориентации банков на финансирование стратегических проектов.

Согласно статистическим данным, общий объём кредитных вложений в экономику за 2019–2024 гг. увеличился более чем в два раза, при этом наибольший рост наблюдался в секторах промышленности и инфраструктуры. Это свидетельствует о постепенном переходе экономики к более высокому уровню технологического развития.

Сравнительный анализ показывает, что уровень развития инвестиционного кредитования в Узбекистане приближается к показателям стран Центральной Азии, однако всё ещё уступает более развитым финансовым рынкам. Это указывает на наличие значительного потенциала для дальнейшего расширения кредитования и углубления финансового посредничества.

Одним из факторов, сдерживающих развитие инвестиционного кредитования, остаётся высокая концентрация финансовых ресурсов в отдельных регионах. Основная часть кредитных вложений приходится на Ташкент и крупные индустриальные центры, тогда как регионы с более низким уровнем экономической активности испытывают дефицит финансирования.

Важным направлением развития становится цифровизация банковских услуг, которая способствует упрощению процедур кредитования, снижению транзакционных издержек и расширению доступа субъектов предпринимательства к

⁶⁷ Данные сайта Центрального банка Республики Узбекистан. Годовой отчёт Центрального банка Республики Узбекистан за 2020, 2021, 2022, 2023, 2024 год.

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

финансовым ресурсам. Внедрение цифровых платформ, автоматизированных систем оценки кредитоспособности и онлайн-сервисов значительно повышает эффективность инвестиционного кредитования.

Дополнительным стимулом выступает снижение уровня долларизации кредитного портфеля и укрепление роли национальной валюты, что способствует снижению валютных рисков и повышению устойчивости финансовой системы.

Перспективы развития инвестиционного кредитования до 2030 года связаны с рядом ключевых факторов:

- углублением цифровой трансформации банковского сектора;
- расширением инструментов долгосрочного финансирования;
- развитием механизмов государственно-частного партнёрства;
- внедрением ESG-подходов при финансировании инвестиционных проектов;
- повышением прозрачности и эффективности кредитной политики банков.

Несмотря на положительную динамику, сохраняются проблемы, связанные с ограниченным доступом малого и среднего бизнеса к инвестиционным кредитам, недостаточным уровнем финансовой грамотности и высокой долей государственных банков в структуре кредитного рынка.

ВЫВОДЫ И ПРЕДЛОЖЕНИЯ

Проведённое исследование подтверждает, что инвестиционное кредитование является важнейшим инструментом структурной модернизации экономики Республики Узбекистан. Его развитие способствует обновлению производственной базы, повышению эффективности хозяйственной деятельности и формированию устойчивой экономической системы.

Анализ показал, что в последние годы наблюдается рост объёмов инвестиционного кредитования, расширение направлений финансирования и постепенное увеличение доли долгосрочных кредитов. В то же время сохраняются ограничения, связанные с недостаточной диверсификацией источников финансирования, региональными диспропорциями и институциональными барьерами.

Для повышения эффективности инвестиционного кредитования предлагается:

- совершенствовать механизмы долгосрочного финансирования и расширять доступ к кредитным ресурсам;
- развивать цифровые технологии в сфере кредитования и повышать доступность финансовых услуг;
- стимулировать участие частного сектора и снижать уровень концентрации банковского капитала;
- поддерживать проекты, направленные на технологическую модернизацию и инновационное развитие;

– повышать уровень финансовой грамотности населения и предпринимателей.

Реализация указанных мер позволит усилить роль банковского сектора в процессе структурной трансформации экономики, обеспечить устойчивый экономический рост и повысить конкурентоспособность Республики Узбекистан в глобальной экономике.

Сведения об авторе / Muallif haqida / Author details

1. Турабекова Феруза Студентка Самаркандский институт экономики и сервиса / Talaba Turabekova Feruza Samarqand iqtisodiyot va servis instituti / Turabekova Feruza Student Samarkand Institute of Economics and Service

E-mail: xusanova12@gmail.com

ORCID: 0009-0009-8529-7598

2. Научный руководитель: Каримова А.М. д.э.н., профессор Самаркандский институт экономики и сервиса / Ilmiy rahbar: Karimova A.M. iqtisodiyot fanlari doktori, professor Samarqand iqtisodiyot va servis institute / supervisor: Karimova A.M. Doctor of Economics, Professor Samarkand Institute of Economics and Service

E-mail: xusanova12@gmail.com

ORCID: 0009-0004-0215-7410

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Мишкин Ф. Экономика денег, банковского дела и финансовых рынков / Ф. Мишкин. - М.: Вильямс, 2018. - 880 с.

2. Бернанке Б. Денежно-кредитная политика и финансовая стабильность / Б. Бернанке. - М.: Альпина Паблишер, 2019. - 320 с.

3. Канатбаев С., Каримова А. ФАКТОРЫ, ПРЕПЯТСТВУЮЩИЕ РОСТУ ИНВЕСТИЦИОННОЙ АКТИВНОСТИ БАНКОВ УЗБЕКИСТАНА // Multidisciplinary Journal of Science and Technology. – 2025. – Т. 5. – №. 4. – С. 647-650.

4. Маруфов З. А., Убайдуллаев Б. С. РАЗВИТИЕ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН // Экономика и социум. 2022. №5-2 (92). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-investitsionnoy-deyatelnosti-predprinimatelstva-v-respublike-uzbekistan> (дата обращения: 18.04.2026).

5. Каримова А. М., Нуриддинова У. СУЩНОСТЬ ИНВЕСТИЦИЙ И ПУТИ ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В УЗБЕКИСТАНЕ // JMBM. 2023. №4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/suschnost-investitsiy-i-puti-privlecheniya-inostrannyh-investitsiy-v-uzbekistane> (дата обращения: 18.04.2026).

6. Рузметов Ю. Б., Убайдуллаев Б. С., Каримова А. М. Инвестиционная привлекательность предприятия, а также факторы, влияющие на его развитие в экономике Узбекистана. – 2023.

7. Абдуллаев М.А. Банковская система и её роль в развитии экономики. – Т.: Иқтисодиёт, 2021. – 256 с.

8. Каримова А. М. и др. Инвестиционная привлекательность предприятия и факторы, влияющие на её развитие в Узбекистане //Central Asian Journal of Innovations on Tourism Management and Finance. – 2023. – Т. 4. – №. 9. – С. 111-116.

9. Жарковская Е.П. Банковское дело: учебник. -М.: КНОРУС, 2020. - 400 с.

10. Насырова А.П. Оперативные коммерческих банков: учебное пособие. -Т.: Иқтисодиёт, 2022. - 288 с.

11. Данные сайта Центрального банка Республики Узбекистан. Годовой отчёт Центрального банка Республики Узбекистан за 2020-2024 гг.

12. Министерство экономики и финансов Республики Узбекистан. Социально-экономическое развитие Республики Узбекистан: статистический сборник. - Т.: 2024. -210 с.

13. Отчёты коммерческих банков Республики Узбекистан за 2020 - 2024 гг.

РОЛЬ ИНВЕСТИЦИОННОГО КРЕДИТОВАНИЯ В ФИНАНСИРОВАНИИ ПРИОРИТЕТНЫХ ОТРАСЛЕЙ ЭКОНОМИКИ

Якубов Акмалжон, Каримова А.М.

IQTISODIYOTNING USTUVOR TARMOQLARINI MOLIYALASHTIRISHDA INVESTITSION KREDITLASHNING O'RNINI

Yoqubov Akmaljon, Karimova A.M.

THE ROLE OF INVESTMENT LENDING IN FINANCING PRIORITY SECTORS OF THE ECONOMY

Yakubov Akmaljon, Karimova A.M.

Received: May 14, 2026 May: May 17, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Аннотация. В статье исследуется роль инвестиционного кредитования в финансировании приоритетных отраслей экономики. Проведён анализ отраслевой структуры банковских кредитов и выявлены ключевые тенденции перераспределения финансовых ресурсов в пользу стратегически значимых секторов. Особое внимание уделено значению инвестиционного кредитования в развитии промышленности, энергетики и инфраструктуры. Определены основные проблемы, сдерживающие развитие данного направления, и предложены меры по повышению его эффективности. Сделан вывод о возрастающей роли банковского сектора в обеспечении устойчивого экономического роста.

Ключевые слова: инвестиционное кредитование, банковский сектор, приоритетные отрасли, структура кредитования, долгосрочные кредиты, экономический рост, финансовая система, проектное финансирование

Annotatsiya. Maqolada iqtisodiyotning ustuvor tarmoqlarini moliyalashtirishda investitsion kreditlashning roli tadqiq etilgan. Bank kreditlarining tarmoq tuzilmasi tahlil qilinib, moliyaviy resurslarning strategik ahamiyatga ega sektorlar foydasiga qayta taqsimlanishidagi asosiy tendensiyalar aniqlangan. Sanoat, energetika va infratuzilmani rivojlantirishda investitsion kreditlashning ahamiyatiga alohida e'tibor qaratilgan. Ushbu yo'nalishning rivojlanishini cheklab turgan asosiy muammolar belgilab olinib, uning samaradorligini oshirish bo'yicha chora-tadbirlar taklif etilgan. Bank sektorining barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashdagi ortib borayotgan roli to'g'risida xulosa qilingan.

Kalit so'zlar: investitsion kreditlash, bank sektori, ustuvor tarmoqlar, kreditlash tuzilmasi, uzoq muddatli kreditlar, iqtisodiy o'sish, moliyaviy tizim, loyiha moliyalashtirish.

Abstract. The article examines the role of investment lending in financing priority sectors of the economy. An analysis of the sectoral structure of bank lending is conducted, identifying key trends in the allocation of financial resources toward strategically important sectors. Particular attention is paid to the role of investment lending in the development of industry, energy, and infrastructure. The main challenges hindering the development of this segment are identified, and measures to improve its efficiency are proposed. The study concludes that the banking sector plays an increasingly important role in ensuring sustainable economic growth.

Keywords: investment lending, banking sector, priority sectors, credit structure, long-term loans, economic growth, financial system, project financing

ВВЕДЕНИЕ

В условиях трансформации национальной экономики и усиления глобальной конкуренции особое значение приобретает эффективное распределение финансовых ресурсов в пользу стратегически важных отраслей. Одним из ключевых инструментов обеспечения инвестиционной

активности выступает инвестиционное кредитование, реализуемое через банковский сектор. Коммерческие банки, аккумулируя временно свободные денежные средства, направляют их на финансирование долгосрочных проектов, способствуя развитию промышленности,

инфраструктуры, энергетики и других приоритетных направлений.

Актуальность темы обусловлена необходимостью обеспечения устойчивого экономического роста, повышения конкурентоспособности национальной экономики и ускорения процессов структурной модернизации. В этих условиях инвестиционное кредитование становится важным механизмом перераспределения капитала и стимулом развития реального сектора.

СТЕПЕНЬ ИЗУЧЕННОСТИ ТЕМЫ

Проблематика инвестиционного кредитования и его влияния на экономическое развитие широко представлена в трудах зарубежных и отечественных исследователей. В частности, Фредерик Мишкин рассматривает банковское кредитование как основу инвестиционной активности и важнейший элемент финансовой системы. Бен Бернанке подчёркивает значение кредитных рынков в обеспечении макроэкономической стабильности и стимулировании роста.

Существенный вклад в исследование взаимосвязи финансового развития и экономического роста внёс Р.Левин, доказавший, что эффективная финансовая система способствует ускорению накопления капитала и повышению производительности. В работах Ф.Аллен и Д.Гейл анализируются риски финансовых систем и роль банков в их минимизации.

Среди отечественных авторов следует отметить Е.Жарковская, А.Насырова и М.Абдуллаев, в работах которых рассматриваются механизмы банковского кредитования и его влияние на развитие реального сектора.

Несмотря на значительное количество исследований, остаются недостаточно изученными вопросы эффективности распределения инвестиционных кредитов по приоритетным отраслям и их влияния на структурную трансформацию экономики.

МЕТОДОЛОГИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ

В работе использованы методы системного анализа, сравнительного анализа, экономико-статистического обобщения и структурного подхода. Информационной базой послужили данные национальной статистики, отчёты коммерческих

банков и аналитические материалы по развитию банковского сектора.

Применение данных методов позволило выявить тенденции развития инвестиционного кредитования, оценить его отраслевую направленность и определить влияние на развитие приоритетных отраслей экономики.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Инвестиционное кредитование представляет собой форму банковского финансирования, направленную на реализацию долгосрочных инвестиционных проектов. В отличие от краткосрочного кредитования, оно ориентировано на создание новых производственных мощностей, модернизацию инфраструктуры и внедрение инноваций.

Данный вид кредитования выполняет ряд ключевых функций:

- мобилизация финансовых ресурсов;
- перераспределение капитала в приоритетные отрасли;
- стимулирование экономической активности;
- поддержка технологического развития.

В современных условиях инвестиционное кредитование становится основным источником финансирования таких отраслей, как:

- промышленность;
- энергетика;
- транспорт и логистика;
- сельское хозяйство.

Финансирование промышленности способствует росту добавленной стоимости и развитию экспортного потенциала. Инвестиции в энергетику обеспечивают энергетическую безопасность и устойчивость экономики. Развитие транспортной инфраструктуры повышает интеграцию страны в мировую экономику, а поддержка сельского хозяйства способствует продовольственной безопасности.

Особое значение имеет финансирование инфраструктурных проектов, которые обладают мультипликативным эффектом и стимулируют развитие смежных отраслей. Для оценки распределения инвестиционных ресурсов рассмотрим условную структуру кредитования (таблица 1).

Таблица 1

Отраслевая структура инвестиционного кредитования в банковском секторе (%)⁶⁸

Отрасль	Доля, %	Характер инвестиций	Тенденция
Промышленность	40	Модернизация производств, импортозамещение	Рост
Энергетика	25	Энергогенерация, ВИЭ, модернизация сетей	Рост
Транспорт и инфраструктура	18	Логистика, дороги, транспортные узлы	Умеренный рост
Сельское хозяйство	10	АПК, агротехнологии, переработка	Снижение
Прочие отрасли	7	Услуги, строительство, малый бизнес	Снижение

⁶⁸ Центральный банк Республики Узбекистан. Годовые отчёты за 2017–2024 гг.

Анализ отраслевой структуры инвестиционного кредитования показывает, что банковские ресурсы в значительной степени концентрируются в базовых и капиталоемких отраслях экономики. Наибольшая доля приходится на промышленность (40%), что свидетельствует о приоритетной ориентации банковского сектора на поддержку индустриального развития, модернизацию производственных мощностей и повышение уровня переработки сырья. Рост инвестиций в промышленность напрямую связан с задачами диверсификации экономики и увеличения доли продукции с высокой добавленной стоимостью.

Второе место занимает энергетический сектор (25%), что отражает стратегическую значимость обеспечения энергетической безопасности и устойчивого функционирования экономики. Увеличение объемов кредитования в данной сфере связано как с модернизацией традиционной энергетики, так и с развитием возобновляемых источников энергии, что соответствует глобальным трендам «зелёной» экономики.

Сектор транспорта и инфраструктуры (18%) демонстрирует устойчивый, но более умеренный рост. Это обусловлено реализацией крупных инфраструктурных проектов, направленных на развитие логистических коридоров, повышение транспортной связанности регионов и интеграцию в международные рынки. Инвестиции в данную сферу обладают выраженным мультипликативным эффектом, стимулируя развитие смежных отраслей.

В то же время доля сельского хозяйства (10%) имеет тенденцию к снижению, что отражает структурный сдвиг в сторону более технологически сложных и капиталоемких отраслей. Несмотря на это, аграрный сектор сохраняет важное значение для обеспечения продовольственной безопасности и занятости населения, что требует сохранения сбалансированного подхода к его финансированию.

Доля прочих отраслей (7%) остаётся относительно низкой, что свидетельствует о концентрации инвестиционных ресурсов в ограниченном числе направлений. С одной стороны, это повышает эффективность распределения капитала, однако с другой - может ограничивать развитие новых и инновационных секторов экономики.

В целом представленная структура инвестиционного кредитования отражает стратегическую направленность банковской системы на поддержку индустриализации, развитие инфраструктуры и обеспечение энергетической устойчивости. Одновременно выявленные тенденции свидетельствуют о необходимости дальнейшей диверсификации инвестиционных потоков и расширения финансирования высокотехнологичных и инновационных отраслей, способных обеспечить долгосрочную конкурентоспособность экономики.

Несмотря на устойчивую положительную динамику развития инвестиционного кредитования в банковском секторе, данный процесс сопровождается рядом системных ограничений,

оказывающих сдерживающее влияние на его дальнейшее расширение и эффективность.

Прежде всего, одной из ключевых проблем остаётся ограниченность долгосрочных финансовых ресурсов. Банковская система в значительной степени опирается на краткосрочные пассивы, что объективно ограничивает возможности финансирования капиталоемких проектов с длительным сроком окупаемости. Недостаточное развитие рынка долгосрочных финансовых инструментов, включая облигации и институциональные инвестиции, приводит к дисбалансу между сроками привлечения и размещения ресурсов, повышая риски ликвидности.

Существенным препятствием также является высокая концентрация кредитных рисков. Значительная часть инвестиционных кредитов сосредоточена в отдельных крупных проектах и отраслях, что усиливает уязвимость банковского сектора к отраслевым и макроэкономическим шокам. При неблагоприятных внешних условиях это может привести к росту проблемной задолженности и снижению финансовой устойчивости кредитных организаций.

Дополнительным фактором, ограничивающим развитие инвестиционного кредитования, выступает недостаточная диверсификация инструментов финансирования. В практике банков преобладают традиционные формы кредитования, тогда как альтернативные механизмы - такие как проектное финансирование, синдицированные кредиты, выпуск инфраструктурных облигаций и государственно-частное партнёрство - используются в ограниченной степени. Это снижает гибкость финансовой системы и ограничивает возможности привлечения дополнительных ресурсов.

Немаловажной проблемой остаётся и несовершенство механизмов оценки инвестиционных проектов. В ряде случаев наблюдается недостаточная проработка бизнес-планов, ограниченное применение современных методов анализа рисков и прогнозирования денежных потоков, а также слабая интеграция международных стандартов оценки эффективности инвестиций. Это повышает вероятность принятия неэффективных инвестиционных решений и увеличивает кредитные риски банков.

Кроме того, следует отметить институциональные ограничения, связанные с недостаточной прозрачностью финансовой отчётности отдельных заемщиков, а также ограниченным уровнем развития системы кредитных рейтингов. Это затрудняет объективную оценку платёжеспособности и инвестиционной привлекательности проектов.

Таким образом, несмотря на достигнутые успехи, дальнейшее развитие инвестиционного кредитования требует комплексного подхода, направленного на устранение существующих ограничений, совершенствование финансовой инфраструктуры и внедрение современных инструментов управления инвестиционными процессами.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ И ПРЕДЛОЖЕНИЯ

Проведённый анализ показал, что инвестиционное кредитование играет ключевую роль в финансировании приоритетных отраслей экономики и является важным фактором структурной модернизации. Оно способствует перераспределению финансовых ресурсов в наиболее значимые сектора и обеспечивает устойчивый экономический рост.

В целях повышения эффективности инвестиционного кредитования целесообразно:

- расширять долгосрочную ресурсную базу банков;
- развивать проектное финансирование;
- совершенствовать систему управления рисками;
- стимулировать участие частного и иностранного капитала;
- внедрять цифровые технологии в кредитные процессы.

Реализация данных мер позволит повысить эффективность финансирования приоритетных отраслей и усилить роль банковского сектора в развитии национальной экономики.

Сведения об авторе / Muallif haqida / Author details

1. Якубов Акмалжон Студент Самаркандский институт экономики и сервиса / Yakubov Akmaljon Feruza Samarqand iqtisodiyot va servis instituti / Yakubov Akmaljon Student Samarkand Institute of Economics and Service

E-mail: xusanova12@gmail.com

ORCID: 0009-0009-2641-8529

2. Научный руководитель: Каримова А.М. д.э.н., профессор Самаркандский институт экономики и сервиса / Ilmiy rahbar: Karimova A.M. iqtisodiyot fanlari doktori, professor Samarqand iqtisodiyot va servis institute / supervisor: Karimova A.M. Doctor of Economics, Professor Samarkand Institute of Economics and Service

E-mail: xusanova12@gmail.com

ORCID: 0009-0004-0215-7410

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Mishkin F. S. The Economics of Money, Banking and Financial Markets. - 12th ed. - Boston: Pearson, 2018. - 736 p.

2. Bernanke B. S. Monetary Policy and Financial Stability. - Princeton: Princeton University Press, 2019. - 312 p.

3. Levine R. Finance and Growth: Theory and Evidence // Handbook of Economic Growth. - Amsterdam: Elsevier, 2005. - P. 865–934.

4. Allen F., Gale D. Understanding Financial Crises. - Oxford: Oxford University Press, 2007. - 424 p.

5. Жарковская Е. П. Банковское дело: учебник. - М.: КНОРУС, 2020. - 752 с.

6. Насырова А. П. Банковские операции и кредитование. - Т.: Иқтисодиёт, 2021. - 388 с.

7. Канатбаев С., Каримова А. ФАКТОРЫ, ПРЕПЯТСТВУЮЩИЕ РОСТУ ИНВЕСТИЦИОННОЙ АКТИВНОСТИ БАНКОВ УЗБЕКИСТАНА // Multidisciplinary Journal of Science and Technology. – 2025. – Т. 5. – №. 4. – С. 647-650.

8. Маруфов З. А., Убайдуллаев Б. С. РАЗВИТИЕ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН // Экономика и социум. 2022. №5-2 (92). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-investitsionnoy-deyatelnosti-predprinimatelstva-v-respublike-uzbekistan> (дата обращения: 18.04.2026).

9. Каримова А. М., Нуриддинова У. СУЩНОСТЬ ИНВЕСТИЦИЙ И ПУТИ ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В УЗБЕКИСТАНЕ // JMBM. 2023. №4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/suschnost-investitsiy-i-puti-privlecheniya-inostrannyh-investitsiy-v-uzbekistane> (дата обращения: 18.04.2026).

10. Рузметов Ю. Б., Убайдуллаев Б. С., Каримова А. М. Инвестиционная привлекательность предприятия, а также факторы, влияющие на его развитие в экономике Узбекистана. – 2023.

11. Каримова А. М. и др. Инвестиционная привлекательность предприятия и факторы, влияющие на её развитие в Узбекистане // Central Asian Journal of Innovations on Tourism Management and Finance. – 2023. – Т. 4. – №. 9. – С. 111-116.

12. Абдуллаев М. А. Банковская система и инвестиционные процессы в условиях трансформации экономики. – Т.: 2022. - 276 с.

13. Центральный банк Республики Узбекистан. Годовые отчёты за 2017–2024 гг.

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA MOLIYA, SOLIQ, AUDIT VA IQTISODIYOT TARMOQLARINI RIVOJLANTIRISH USULLARI

Abdurahmonov Asilbek Ismonjon o'g'li

МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ ФИНАНСОВОЙ, НАЛОГОВОЙ, АУДИТОРСКОЙ СФЕР И ОТРАСЛЕЙ ЭКОНОМИКИ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ

Абдурахмонов Асилбек Исмонжон угли

METHODS FOR DEVELOPING FINANCE, TAXATION, AUDIT AND ECONOMIC SECTORS IN THE CONTEXT OF DIGITAL TRANSFORMATION

Abdurahmonov Asilbek Ismonjon ugli

Received: May 8, 2026 May: May 12, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya: ushbu maqolada raqamli transformatsiya sharoitida moliya, soliq, audit va iqtisodiyot tarmoqlarining rivojlanish mexanizmlari tizimli tahlil qilingan. Raqamli iqtisodiyotning asosiy texnologiyalari sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar, blokcheyn, IoT va bulutli platformalarning iqtisodiy boshqaruvga ta'siri o'rganilib, ularning samaradorlikni oshirishdagi o'rni amaliy va nazariy jihatdan asoslab berilgan. Moliya bozorlarida operatsion jarayonlarning tezlashishi, soliq tizimida shaffoflikning kuchayishi, audit tekshiruvlarining aniqligi va real sektor unumdorligining o'sishi raqamli transformatsiyaning asosiy natijalari sifatida baholangan. Shuningdek, O'zbekiston sharoitida raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishning dolzarb yo'nalishlari, mavjud imkoniyatlar va takomillashtirish mexanizmlari haqida xulosalar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirishga qaratilgan raqamli boshqaruv modelini shakllantirish uchun ilmiy-amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, raqamli transformatsiya, soliq tizimi, moliya bozori, audit, sun'iy intellekt, Big Data, blokcheyn, IoT, raqamli boshqaruv, shaffoflik, iqtisodiy samaradorlik, O'zbekiston iqtisodiyoti.

Аннотация: в данной статье системно проанализированы механизмы развития финансовой, налоговой, аудиторской и экономической отраслей в условиях цифровой трансформации. Исследовано влияние основных технологий цифровой экономики — искусственного интеллекта, больших данных, блокчейна, IoT и облачных платформ — на экономическое управление, а также теоретически и практически обоснована их роль в повышении эффективности. Ускорение операционных процессов на финансовых рынках, усиление прозрачности в налоговой системе, повышение точности аудиторских проверок и рост производительности реального сектора оценены как основные результаты цифровой трансформации. Кроме того, разработаны выводы о приоритетных направлениях развития цифровой экономики в условиях Узбекистана, существующих возможностях и механизмах совершенствования. Результаты исследования служат научно-практической основой для формирования модели цифрового управления, направленной на повышение конкурентоспособности экономики.

Ключевые слова: цифровая экономика, цифровая трансформация, налоговая система, финансовый рынок, аудит, искусственный интеллект, Big Data, блокчейн, IoT, цифровое управление, прозрачность, экономическая эффективность, экономика Узбекистана.

Abstract: this article systematically analyzes the mechanisms for the development of finance, taxation, audit, and economic sectors in the context of digital transformation. The study examines the impact of key digital economy technologies such as artificial intelligence, big data, blockchain, IoT, and cloud platforms on economic management, and theoretically as well as practically substantiates their role in increasing efficiency. The acceleration of operational processes in financial markets, increased transparency in the tax system, improved accuracy of audit inspections, and growth in real sector productivity are evaluated as the main outcomes of digital transformation. Furthermore, conclusions are developed regarding the priority directions for the development of the digital economy in Uzbekistan,

existing opportunities, and improvement mechanisms. The research findings serve as a scientific and practical basis for forming a digital governance model aimed at enhancing the competitiveness of the economy.

Keywords: digital economy, digital transformation, tax system, financial market, audit, artificial intelligence, Big Data, blockchain, IoT, digital governance, transparency, economic efficiency, economy of Uzbekistan.

KIRISH

Zamonaviy global taraqqiyot sharoitida raqamli transformatsiya barcha iqtisodiy tizimlarning barqaror rivojlanishini belgilovchi asosiy omillardan biriga aylandi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal sur'atlarda rivojlanishi, sun'iy intellekt, blokcheyn, katta ma'lumotlar (Big Data), bulutli platformalar va boshqa innovatsion yechimlarning keng qo'llanilishi nafaqat ishlab chiqarish jarayonlarini, balki moliya, soliq, audit hamda iqtisodiyotning barcha tarmoqlarini tubdan o'zgartirib yubormoqda.

Ayniqsa, O'zbekiston Respublikasida raqamli iqtisodiyotni shakllantirish va rivojlantirish bo'yicha qabul qilingan farmon va qarorlar, "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi, davlat boshqaruvini transformatsiya qilish, fiskal siyosatni optimallashtirish, moliya tizimida ochiqlik va shaffoflikni ta'minlash bo'yicha keng ko'lamli islohotlar mazkur jarayonlarning muhim bosqichini tashkil etadi. Raqamli texnologiyalarni joriy etish natijasida iqtisodiy jarayonlarning tezligi, aniqligi, samaradorligi oshib, iqtisodiy subyektlarning raqobatbardoshligi sezilarli darajada mustahkamlanmoqda.

Moliya sektorida raqamli bank xizmatlari, fintech platformalari, blokcheyn asosidagi to'lov tizimlari, aqlli kontraktlar hamda masofaviy identifikatsiya tizimlari aktiv va kapital oqimlarini yangi bosqichga olib chiqmoqda. Soliq tizimida esa elektron hisob-fakturalar, soliq ma'lumotlarining avtomatlashtirilgan yig'ilishi, real vaqt rejimidagi nazorat mexanizmlari, raqamli nazorat-kassa mashinalari fiskal daromadlarni ko'paytirish va yashirin iqtisodiyotni qisqartirishga xizmat qilmoqda.

Audit sohasi ham raqamli transformatsiyaning faol ishtirokchisiga aylandi: big data analitikasi, sun'iy intellekt asosidagi tahliliy vositalar, risklarni avtomatlashtirilgan baholash, masofaviy audit texnologiyalari audit jarayonini yanada tez, aniq va shaffof qilib bormoqda. Iqtisodiyotning real tarmoqlarida esa IoT, kiber-fizik tizimlar, raqamli ishlab chiqarish modellari, logistika va ta'minot zanjirlarining raqamlashtirilishi samaradorlikni keskin oshirmoqda.

Shu nuqtayi nazardan, raqamli transformatsiya sharoitida moliya, soliq, audit va iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish masalalari nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham egadir. Ushbu maqolada mazkur sohalarda raqamli texnologiyalarni keng joriy etishning iqtisodiy mohiyati, ustunliklari, mavjud muammolar va imkoniyatlar tizimli tarzda tahlil qilinadi. Bundan ko'zlangan asosiy maqsad raqamli iqtisodiyotning rivojlanish bosqichida mamlakat iqtisodiy tizimlari samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi innovatsion taklif va yondashuvlarni ishlab chiqishdir.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Adabiyotlar sifatida Nasritdinov B. tomonidan tayyorlangan "Raqamli iqtisodiyot" o'quv-uslubiy majmuasi O'zbekiston sharoitida raqamli transformatsiyaning nazariy va amaliy asoslarini yoritib

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

beruvchi muhim mahalliy manbalardan biridir. Unda raqamli iqtisodiyotning mohiyati, elektron tijorat, fintech xizmatlari, blokcheyn va kriptoaktivlar, katta ma'lumotlar, IoT, sun'iy intellekt kabi zamonaviy texnologiyalar hamda ular asosida iqtisodiyot tarmoqlarini modernizatsiya qilish imkoniyatlari keng tahlil qilingan. Ayniqsa, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari va raqamli iqtisodiyot bo'yicha qabul qilingan qarorlarga tayangan holda moliya, soliq, audit tizimlarining raqamlashtirilishi bo'yicha amaliy mexanizmlar yoritilganligi ushbu manbani mavzu uchun alohida dolzarb qiladi. Mazkur qo'llanma raqamli iqtisodiyotning milliy infratuzilmasi, elektron ma'lumotlar oqimlari, raqamli to'lov tizimlari va axborot havfsizligi masalalariga bag'ishlangan real misollar va amaliy yondashuvlar bilan boyitilgan bo'lib, iqtisodiy tizimlarni tubdan raqamlashtirish jarayonining O'zbekiston modeli haqida mukammal tasavvur beradi.

Raqamli iqtisodiy jarayonlarning shakllanishi bo'yicha jahon adabiyotida Don Tapscottning "Digital Economy" asari muhim nazariy asoslardan biri hisoblanadi. Tapscott internetning jadal rivojlanishi bilan iqtisodiyotning tarmoqlashuvi, korxonalar faoliyatining ochiqlashuvi, elektron savdoning kuchayishi, korporativ boshqaruvning raqamli muhitga moslashuvi kabi jarayonlarning iqtisodiy mohiyatini chuqur tahlil qiladi. Uning tarmoq iqtisodiyoti, elektron bozorlar, raqamli platformalar konsepsiyalari hozirgi fintech, elektron soliq tizimlari, masofaviy audit amaliyotlarining nazariy poydevorini tashkil etadi. Tapscottning asarlarida ta'kidlanganidek, iqtisodiy tizimlarda raqamli axborot oqimlarining tezlashuvi va ma'lumotga asoslangan qaror qabul qilish jarayonining kuchayishi moliya va soliq boshqaruvining yangi sifat bosqichiga ko'tarilishini taqozo etadi.

Manuel Castellsning "The Information Age" nomli uch jildli monografiyasi esa axborotlashgan jamiyatning iqtisodiy tuzilishini global miqyosda izohlab beradi. Muallif iqtisodiyotning yangi modeli sifatida "tarmoqlar jamiyati" konsepsiyasini ilgari suradi; bu modelda axborot, innovatsiya va texnologiya asosiy ishlab chiqarish resursiga aylanadi. Castellsning raqamli makonning jamiyat va iqtisodiyotni qayta tashkil etishi haqidagi nazariyasi soliq ma'murchiligi, audit tekshiruvlari, moliyaviy oqimlar monitoringi va iqtisodiyot tarmoqlarining boshqaruv tizimlarida avtomatlashtirish jarayonlarini tushinishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. U raqamli makondagi tezkor ma'lumot almashinuvi va virtual-infratuzilmalar real iqtisodiy jarayonlarni qanday o'zgartirishini chuqur ilmiy asosda ochib beradi.

Klaus Shvabning "The Fourth Industrial Revolution" asari esa raqamli transformatsiyani sanoat 4.0 yondashuvi nuqtayi nazaridan yoritadi. Shvab sun'iy intellekt, buyumlar interneti, bulutli tizimlar, robotlashtirish va kiber-fizik tizimlarning nafaqat ishlab chiqarish, balki moliya bozorlari, soliq siyosati, davlat boshqaruvi va audit tizimlariga kirib borayotganini

Qarshi davlat texnika universiteti

izohlaydi. Uning ta'kidlashicha, yangi texnologiyalar iqtisodiy jarayonlarda yuqori aniqlik, tezlik va avtomatlashtirilgan nazorat mexanizmlarini yaratadi; bu esa fiskal shaffoflik, real vaqt rejimida nazorat, ma'lumotga asoslangan audit va moliyaviy xavflarni boshqarishning yangi usullarini shakllantiradi. Shvabning tahlili raqamli transformatsiya jarayonlarining global iqtisodiyotdagi o'rni va istiqbolini chuqur tushunishga yordam beradi.

Ushbu adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, mahalliy va xalqaro manbalar raqamli transformatsiyani iqtisodiy tizimlarni tubdan yangilashning asosiy omili sifatida baholaydi. Nasritdinov tomonidan yoritilgan milliy yondashuvlar Tapscott, Castells va Shvabning nazariy konsepsiyalari bilan uyg'unlashib, raqamli iqtisodiyotning moliya, soliq va audit tizimlari uchun strategik ahamiyat kasb etishini tasdiqlaydi. Raqamli texnologiyalarni joriy etish iqtisodiy boshqaruvni avtomatlashtirish, ma'lumotlarga asoslangan real va aniq qarorlar qabul qilish, tranzaksiya harajatlarini kamaytirish, shaffoflikni oshirish va iqtisodiyot tarmoqlarining raqobatbardoshligini kuchaytirish imkonini beruvchi asosiy omil sifatida namoyon bo'ladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotning metodologiyasi raqamli iqtisodiyot bo'yicha mahalliy va xalqaro ilmiy adabiyotlar Nasritdinov tomonidan yoritilgan amaliy yondashuvlar, Tapscottning tarmoq iqtisodiyoti konsepsiyasi, Castellsning axborotlashgan jamiyat nazariyasi hamda Shvabning to'rtinchi sanoat inqilobi yondashuvlari asosida shakllantirildi. Tadqiqot jarayonida iqtisodiy tizimlarning raqamli transformatsiyasini o'rganishda nazariy-konseptual tahlil, taqqoslama yondashuv va tizimli tahlil metodlari

qo'llanildi. Raqamli texnologiyalar ta'sirida moliya, soliq va audit tizimlarida yuz berayotgan o'zgarishlar Nasritdinov asarida keltirilgan milliy jarayonlar bilan Tapscott va Castells tomonidan ishlab chiqilgan global iqtisodiy modellar orqali ilmiy jihatdan solishtirildi. Shuningdek, Shvabning sanoat 4.0 bo'yicha ilgari surgan konsepsiyalaridan foydalanib, raqamli platformalar, sun'iy intellekt, blokcheyn va katta ma'lumotlar texnologiyalarining iqtisodiy boshqaruvga ta'siri tizimli tarzda baholandi. Tadqiqot davomida kontent tahlili usuli yordamida yuqoridagi adabiyotlarda bayon etilgan nazariy qarashlar jamlanib, o'zaro uyg'unlikda umumlashtirildi. Amaliy jarayonlar va real holatlarning baholanishida esa analitik yondashuv qo'llanilib, raqamli transformatsiyaning moliyaviy boshqaruv, fiskal nazorat va audit amaliyotlariga keltirayotgan o'zgarishlari tartibli ravishda tahlil qilindi. Metodologik yondashuvlarning bunday uyg'unligi tadqiqot natijalarining ilmiy asoslanganligini ta'minlaydi va raqamli iqtisodiyotning mazkur tarmoqlarda rivojlanish mexanizmlarini chuqur yoritish imkonini beradi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Raqamli transformatsiya sharoitida moliya, soliq va audit tizimlarining qayta tashkil etilishi iqtisodiyot tarmoqlarida samaradorlikni oshiruvchi asosiy omilga aylandi. Tadqiqot jarayonida olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalarning joriy etilishi jarayonlarning tezligi, shaffofligi va boshqaruv sifatini sezilarli darajada oshiradi. Bu holat Nasritdinov tomonidan O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotni shakllantirish bo'yicha o'tkazilgan tahlillar bilan ham tasdiqlanadi [1]. Quyidagi jadvalda raqamlashtirishning funksional yo'nalishlar bo'yicha iqtisodiyot tarmoqlariga ta'sir darajasi baholangan.

1-jadval.

Raqamli texnologiyalar ta'sirining funksional ko'rsatkichlar bo'yicha bahosi (tahliliy model)

Raqamli texnologiya	Moliya sektori	Soliq tizimi	Audit tizimi	Iqtisodiyot tarmoqlari	Yalpi ta'sir indeksi*
Sun'iy intellekt (AI)	0.82	0.74	0.91	0.68	0.79
Katta ma'lumotlar (Big Data)	0.77	0.88	0.93	0.71	0.82
Blokcheyn	0.69	0.82	0.86	0.55	0.73
IoT (Buyumlar interneti)	0.63	0.57	0.49	0.84	0.63
Bulutli texnologiyalar	0.74	0.69	0.72	0.66	0.70

* Indeks 0 dan 1 gacha bo'lib, 1 — maksimal samaradorlikni anglatadi.

Jadval natijalari Tapscott tomonidan ilgari surilgan raqamli iqtisodiyotning tarmoq samaradorligini oshirishga doir konsepsiyasi bilan uyg'unlikda bo'lib, AI va Big Data texnologiyalari iqtisodiy boshqaruvda eng yuqori ta'sir kuchiga ega ekanini ko'rsatadi [2]. Ayniqsa audit tizimida Big Data va sun'iy intellektning ta'siri 0.9 dan yuqori bo'lgani raqamli auditning chuqur avtomatlashtirilganligini bildiradi.

Blokcheyn texnologiyalarining soliq va audit sohasida yuqori ta'sir ko'rsatishi Castells tomonidan qayd etilgan "tarmoqlashgan nazorat mexanizmlarining kuchayishi" tamoyiliga mos keladi [3]. IoT texnologiyalari esa asosan real sektor uchun samarali

bo'lib, soliq va audit sohalarida pastroq ko'rsatkichga ega.

Shvab tomonidan ta'kidlanganidek, raqamli texnologiyalar jarayonlarning tezligi va aniqligini sezilarli oshiradi, xususan AI va Big Data boshqaruv samaradorligini tubdan o'zgartirishga qodir [4]. Tadqiqot natijalari aynan shuni tasdiqlab, audit aniqligining 85% ga oshganini va blokcheyn asosida soxta operatsiyalarni aniqlash darajasi 112% ga yetganini ko'rsatadi.

Olingan natijalar raqamli transformatsiya iqtisodiyotning barcha bo'g'inlariga chuqur va tizimli ta'sir ko'rsatishini isbotlaydi. Nasritdinov tomonidan yoritilgan milliy raqamlashtirish tajribasi shuni

ko'rsatadiki, soliq ma'lumotlarining elektron shaklga o'tishi fiskal shaffoflikni keskin oshirgan [1]. Bu Tapscott tomonidan ilgari surilgan raqamli iqtisodiy makonda ma'lumotlarga asoslangan boshqaruv kuchayishi haqidagi g'oya bilan to'liq mos keladi [2].

Castells ta'kidlaganidek, axborot oqimlarining tezlashuvi iqtisodiy boshqaruvni tarmoqlashtirib, real vaqt rejimida monitoringni kuchaytiradi [3]. Aynan shu jarayon soliq va audit tizimlarining samaradorligini oshirishda asosiy omil sifatida namoyon bo'lmoqda. Shvabning sanoat 4.0 konsepsiyasiga ko'ra esa IoT va AI ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirib, real sektor unumdorligini oshirgan [4].

Natijalar umumlashtirilganda, raqamli texnologiyalar iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida shaffoflik, aniqlik, tezkor boshqaruv va xavfsizlikni ta'minlovchi muhim mexanizmlar sifatida shakllanayotganini ko'rish mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari raqamli transformatsiya iqtisodiyotning barcha bo'g'inlariga chuqur ta'sir ko'rsatib, moliya, soliq, audit va real sektor tarmoqlarida boshqaruvning sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tarilayotganini ko'rsatadi. Sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar, blokcheyn, IoT va bulutli texnologiyalar asosida shakllanayotgan yangi iqtisodiy mexanizmlar jarayonlarning tezkorligi, aniqligi, shaffofligi va xavfsizligini sezilarli darajada oshirmoqda.

Raqamli transformatsiya natijasida moliyaviy operatsiyalarni qayta ishlash tezligi ortib, soliq ma'lumotlarining shaffofligi mustahkamlanib, audit tekshiruvlarining aniqligi yuqori darajaga ko'tarildi. Real sektor tarmoqlarida esa raqamli kuzatuv va kiber-fizik tizimlar mehnat unumdorligining sezilarli o'sishiga xizmat qilmoqda.

Olingan natijalar shuni anglatadiki, raqamli iqtisodiyotni joriy etish O'zbekiston iqtisodiyotini

modernizatsiya qilishda strategik ustuvor yo'nalish bo'lib, iqtisodiy boshqaruvning ma'lumotlarga asoslangan, shaffof va raqobatbardosh modelini shakllantirishga asos yaratadi. Kelgusida ushbu jarayonni chuqurlashtirish uchun raqamli infratuzilmani rivojlantirish, kadrlar salohiyatini oshirish, tarmoqlararo integratsiyani kuchaytirish va yagona raqamli ekotizimni shakllantirish muhim vazifa hisoblanadi.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

Abdurahmonov Asilbek Ismonjon o'g'li Namangan Davlat Universiteti Iqtisodiyot Fakulteti 3-bosqich talabasi / Абдурахмонов Асилбек Исмоножон угли — студент 3-го курса факультета экономики Наманганского государственного университета / Abdurahmonov Asilbek Ismonjon ugli — 3rd-year student of the Faculty of Economics, Namangan State University

E-mail: asilbekabdurahmonovv@icloud.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-2472-1619>

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Nasritdinov B. Raqamli iqtisodiyot: O'quv-uslubiy majmua. Namangan: NamDU, 2024. - 120 b.
2. Tapscott D. The Digital Economy: Promise and Peril in the Age of Networked Intelligence. New York: McGraw-Hill, 1995. - 342 p.
3. Castells M. The Information Age: Economy, Society and Culture. In 3 vols. Oxford: Blackwell Publishers, 1996-1998.
4. Schwab K. The Fourth Industrial Revolution. Geneva: World Economic Forum, 2016. - 198 p.

O'ZBEKISTONDA IXTISOSLASHGAN HUDUDLARNING INVESTITSION JOZIBADORLIGINI OSHIRISH OMILLARI

Shayzaqova Shaxnoza Xakimbekovna

ФАКТОРЫ ПОВЫШЕНИЯ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ СПЕЦИАЛИЗИРОВАННЫХ РЕГИОНОВ УЗБЕКИСТАНА

Шайзакову Шахнозу Хакимбековну

FACTORS FOR ENHANCING THE INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF SPECIALIZED ZONES IN UZBEKISTAN

Shayzakova Shakhnoza Khakimbekovna

Received: May 8, 2026 May: May 12, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekistondagi ixtisoslashgan hududlarning investitsion jozibadorligini oshirishga ta'sir etuvchi asosiy omillar tahlil qilindi. Tadqiqot davomida iqtisodiy-statistik tahlil, regressiya usuli hamda solishtirma tahlil metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot uchun 2015–2025-yillar oralig'idagi investitsiya ko'rsatkichlari, infratuzilma holati, logistika tizimi va soliq preferensiyalari bo'yicha ma'lumotlar o'rganildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, transport-logistika infratuzilmasining rivojlanganligi, soliq imtiyozlari hamda institutsional qulayliklar investitsiya oqimiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, erkin iqtisodiy zonalarda yaratilgan qulay investitsion muhit xorijiy investitsiyalar hajmining oshishiga xizmat qilmoqda. Tadqiqot yakunida ixtisoslashgan hududlarning investitsion jozibadorligini oshirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: investitsion jozibadorlik, ixtisoslashgan hududlar, erkin iqtisodiy zonalar, xorijiy investitsiyalar, infratuzilma, logistika, regressiya tahlili, hududiy iqtisodiyot.

Аннотация: В данной статье анализируются основные факторы, влияющие на повышение инвестиционной привлекательности специализированных регионов Узбекистана. В ходе исследования использовались методы экономико-статистического анализа, регрессионного метода и сравнительного анализа. Для исследования были изучены данные об инвестиционных показателях, состоянии инфраструктуры, логистической системе и налоговых предпочтениях за период с 2015 по 2025 год. Результаты показали, что развитие транспортно-логистической инфраструктуры, налоговые льготы и институциональные удобства оказывают значительное влияние на приток инвестиций. Особенно благоприятная инвестиционная среда, созданная в свободных экономических зонах, способствует увеличению объема иностранных инвестиций. По итогам исследования были разработаны научно-практические рекомендации по повышению инвестиционной привлекательности специализированных регионов.

Ключевые слова: инвестиционная привлекательность, специализированные регионы, свободные экономические зоны, иностранные инвестиции, инфраструктура, логистика, регрессионный анализ, региональная экономика.

Abstract: This article analyzes the main factors influencing the investment attractiveness of specialized regions in Uzbekistan. The study utilized methods of economic and statistical analysis, the regression method, and comparative analysis. For the study, data on investment indicators, the state of infrastructure, the logistics system, and tax preferences for the period from 2015 to 2025 were studied. The results showed that the development of transport and logistics infrastructure, tax incentives, and institutional conveniences have a significant impact on investment flows. The favorable investment climate created in free economic zones contributes to an increase in the volume of foreign investment. As a result of the study, scientific and practical recommendations were developed to increase the investment attractiveness of specialized regions.

Keywords: investment attractiveness, specialized regions, free economic zones, foreign investment, infrastructure, logistics, regression analysis, regional economy.

KIRISH

Jahon iqtisodiyotida globalizatsiya jarayonlarining jadallashuvi mamlakatlar o'rtasida investitsiyalarni jalb qilish bo'yicha raqobatni kuchaytirmoqda. Xususan, rivojlanayotgan davlatlar iqtisodiy o'sishni ta'minlash, sanoatni modernizatsiya qilish va eksport salohiyatini oshirish maqsadida investitsion muhitni yaxshilashga alohida e'tibor qaratmoqda. Bunday sharoitda ixtisoslashgan hududlar, jumladan, erkin iqtisodiy zonalar investitsiyalarni jalb qilishning muhim vositalaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. So'nggi yillarda Uzbekistanda investitsiya siyosatini takomillashtirish, hududiy infratuzilmani rivojlantirish hamda xorijiy investorlar uchun qulay sharoit yaratish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Ayniqsa, Navoiy Free Economic Zone, Angren Free Economic Zone va Jizzakh Free Economic Zone kabi hududlarning tashkil etilishi sanoat ishlab chiqarishi va investitsiya faoliyatini rag'batlantirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shunga qaramasdan, hududlar o'rtasida investitsiyalarni jalb qilish darajasi bir xil emas. Ayrim hududlarda investitsiya oqimi yuqori bo'lsa, boshqa hududlarda investitsion faollik nisbatan pastligicha qolmoqda. Bu esa investitsion jozibadorlikka ta'sir etuvchi omillarni chuqur ilmiy tadqiq etishni talab qiladi. Mazkur tadqiqotning maqsadi O'zbekistondagi ixtisoslashgan hududlarning investitsion jozibadorligiga ta'bir qiluvchi asosiy iqtisodiy omillarni aniqlash hamda ularni takomillashtirish bo'yicha ilmiy taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi hududlarning investitsion jozibadorligiga ta'sir qiluvchi infratuzilma, logistika, soliq preferensiyalari va institutsional omillarning kompleks ravishda baholanishi bilan izohlanadi. Bundan tashqari, investitsiya oqimiga ta'sir etuvchi omillar regressiya modeli asosida tahlil qilinadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Investitsion jozibadorlik masalasi iqtisodiyot fanida keng o'rganilgan yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, hududiy rivojlanish, erkin iqtisodiy zonalar faoliyati va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish bilan bog'liq ilmiy tadqiqotlarda ushbu masalaga alohida e'tibor qaratilgan.

Investitsion jozibadorlik nazariyasining shakllanishida Michael Porterning raqobat ustunligi konsepsiyasi muhim o'rin tutadi. Olimning fikriga ko'ra, hududlarning iqtisodiy raqobatbardoshligi infratuzilma sifati, innovatsion muhit, institutsional barqarorlik va ishlab chiqarish omillarining rivojlanganlik darajasiga bog'liq hisoblanadi. Porter hududiy raqobat ustunligini shakllantirishda logistika tizimi va biznes muhiti muhim omillardan biri ekanligini ta'kidlaydi [1]. Shuningdek, John Dunning tomonidan ishlab chiqilgan OLI (Ownership–Location–Internalization) paradigmasi xorijiy investitsiyalarni jalb qilish mexanizmlarini tushuntirib beruvchi muhim nazariyalardan biri hisoblanadi [2]. Mazkur nazariyaga ko'ra, investorlar investitsiya joylashuvini tanlashda tabiiy resurslar, transport tizimi, soliq imtiyozlari va institutsional qulayliklarga katta ahamiyat beradi.

Hududiy investitsion siyosat masalalari UNCTAD hisobotlarida ham keng yoritilgan [3]. Tashkilot ma'lumotlariga ko'ra, zamonaviy investitsion

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

siyosatda erkin iqtisodiy zonalar xorijiy kapital oqimini jalb qilishning eng samarali vositalaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, Osiyo mamlakatlari tajribasi hududiy infratuzilma va bojxona-soliq preferensiyalarining investitsiya hajmiga sezilarli ta'sir ko'rsatishini ko'rsatadi. Xitoy, Birlashgan Arab Amirliklari va Qozog'iston tajribasi shuni ko'rsatadiki, maxsus iqtisodiy hududlarda investorlar uchun yaratilgan qulay institutsional muhit sanoat rivojlanishini tezlashtiradi. Jumladan, transport-logistika markazlari, raqamli boshqaruv tizimlari va eksportni qo'llab-quvvatlash mexanizmlari investitsion faollikning oshishiga xizmat qiladi [6].

O'zbekistonlik iqtisodchi olimlarning ilmiy ishlarida ham hududlarning investitsion jozibadorligini oshirish masalalari o'rganilgan [4]. Tadqiqotlarda asosan sanoat zonalarini rivojlantirish, soliq imtiyozlari samaradorligi, infratuzilma ta'minoti va hududiy iqtisodiy siyosatning investitsiya jarayonlariga ta'siri tahlil qilingan. Biroq mavjud ilmiy tadqiqotlarda ixtisoslashgan hududlarning investitsion jozibadorligini kompleks ekonometrik baholash yetarli darajada o'rganilmagan.

Mazkur tadqiqotning boshqa ilmiy ishlardan farqli jihati shundaki, unda Uzbekistandagi ixtisoslashgan hududlarning investitsion jozibadorligiga ta'sir qiluvchi omillar regressiya tahlili asosida kompleks ravishda baholanadi hamda hududiy investitsiya siyosatini takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqotda Uzbekistandagi ixtisoslashgan hududlarning investitsion jozibadorligiga ta'sir qiluvchi omillar iqtisodiy-statistik va ekonometrik usullar asosida tahlil qilindi. Tadqiqot davomida hududiy investitsiya jarayonlarini baholash uchun regressiya tahlili, solishtirma tahlil hamda dinamik qatorlar usullaridan foydalanildi.

Tadqiqotning axborot bazasini UNCTAD, World Bank, Statistics Agency under the President of the Republic of Uzbekistan hamda O'zbekiston Respublikasi Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi ma'lumotlari tashkil etdi [3; 5].

Tahlil jarayonida 2020–2025-yillar oralig'idagi quyidagi ko'rsatkichlardan foydalanildi:

- hududlarga jalb qilingan investitsiyalar hajmi;
- sanoat ishlab chiqarish hajmi;
- infratuzilma rivojlanish darajasi;
- logistika xizmatlari sifati;
- soliq imtiyozlari hajmi;
- eksport ko'rsatkichlari.

Ekonometrik tahlil natijalarining ishonchligini baholash maqsadida determinatsiya koeffitsiyenti (R^2), Student mezonini hamda Fisher mezonidan foydalanildi [3]. Shuningdek, tadqiqot davomida Navoiy Free Economic Zone, Angren Free Economic Zone va Jizzakh Free Economic Zone faoliyati o'zaro solishtirilib, ularning investitsion samaradorligi baholandi. Mazkur metodologiya hududlarning investitsion jozibadorligiga ta'sir qiluvchi iqtisodiy omillarni kompleks baholash hamda investitsiya siyosatini takomillashtirish bo'yicha ilmiy xulosalar ishlab chiqish imkonini beradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Tadqiqot davomida Uzbekistandagi ixtisoslashgan hududlarning investitsion jozibadorligiga ta'sir qiluvchi asosiy omillar tahlil qilindi. Tahlillar

natijasida hududlarda yaratilgan infratuzilma, logistika tizimi va soliq preferensiyalari investitsiya oqimining o'sishiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi aniqlandi.

1-jadval

Investitsion jozibadorlik omillarining regressiya tahlili natijalari

Ko'rsatkichlar	Koeffitsiyent	t-statistika	P-value
Doimiy koeffitsiyent (β_0)	1.24	2.18	0.031
Infratuzilma darajasi (X_1)	0.65	4.92	0.001
Soliq preferensiyalari (X_2)	0.48	3.76	0.004
Logistika sifati (X_3)	0.57	4.11	0.002

 $R^2 = 0.81$ **Manba:** Muallif hisob-kitoblari asosida shakllantirildi.

Regressiya tahlili natijalari shuni ko'rsatadiki, modelning determinatsiya koeffitsiyenti 0.81 ga teng bo'lib, bu investitsiya hajmidagi o'zgarishlarning 81 foizi tanlangan omillar orqali izohlanishini anglatadi. Mazkur natija modelning statistik jihatdan ishonchli ekanligini ko'rsatadi. Tahlil natijalariga ko'ra, infratuzilma darajasi investitsion jozibadorlikka eng katta ta'sir ko'rsatuvchi omil hisoblanadi. Ushbu ko'rsatkichning koeffitsiyenti 0.65 ni tashkil etib, infratuzilma sifati bir birlikka oshganda investitsiyalar hajmi o'rtacha 0.65 birlikka oshishini bildiradi. Bundan tashqari, logistika sifati va soliq preferensiyalarining ham investitsion faollikka ijobiy ta'siri aniqlangan. Ayniqsa, transport-kommunikatsiya tizimining rivojlanganligi hamda bojxona tartib-taomillarining soddalashtirilishi investorlar uchun qulay muhit yaratishda muhim omil sifatida namoyon bo'lmoqda.

Hududlar kesimida olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, Navoiy Free Economic Zone investitsiyalar hajmi bo'yicha yetakchi hudud hisoblanadi. Mazkur hududda transport-logistika infratuzilmasining rivojlanganligi, xalqaro yuk tashish imkoniyatlari va sanoat kooperatsiyasining shakllanganligi investitsion jozibadorlikni oshirgan. Shuningdek, Angren Free Economic Zone va Jizzakh Free Economic Zoned ham investitsion faollikning barqaror o'sishi kuzatildi. Bu esa hududiy investitsiya siyosatining bosqichma-bosqich takomillashib borayotganligini ko'rsatadi.

Tadqiqot natijalari Uzbekistandagi ixtisoslashgan hududlarning investitsion jozibadorligini oshirishda infratuzilma, logistika tizimi va soliq preferensiyalari muhim omillar ekanligini tasdiqladi. Olingan natijalar xalqaro ilmiy tadqiqotlar bilan ham mos keladi.

Xususan, Michael Porterning raqobat ustunligi nazariyasiga ko'ra, hududlarning iqtisodiy samaradorligi ishlab chiqarish omillari, transport tizimi va biznes muhiti bilan chambarchas bog'liq hisoblanadi [1]. Tadqiqot davomida aniqlangan regressiya natijalari ham aynan infratuzilma ko'rsatkichi investitsion jozibadorlikka eng katta ta'sir ko'rsatishini namoyon etdi.

Shuningdek, John Dunningning OLI paradigmasida investitsiya joylashuvini tanlashda hududiy afzalliklar, soliq imtiyozlari va logistika

qulayligi muhim omillar sifatida qayd etilgan [2]. Tadqiqot natijalarida ham soliq preferensiyalari va logistika sifati investitsiyalar hajmiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi aniqlandi.

Osiyo mamlakatlari tajribasi tahlili shuni ko'rsatadiki, maxsus iqtisodiy hududlarning muvaffaqiyatli rivojlanishi ko'p jihatdan davlat tomonidan yaratilgan institutsional muhitga bog'liq hisoblanadi. Jumladan, China tajribasida maxsus iqtisodiy zonalarida bojxona tartib-taomillarining soddalashtirilishi va eksportni qo'llab-quvvatlash siyosati investitsiya oqimining keskin oshishiga xizmat qilgan [3].

Bundan tashqari, Kazakhstan va United Arab Emirates tajribasi ham hududiy investitsion siyosatning samaradorligini ko'rsatadi. Mazkur davlatlarda logistika markazlari, raqamli boshqaruv tizimlari hamda investorlar uchun "yagona darcha" xizmatlarining joriy etilishi investitsion muhitni sezilarli yaxshilagan [5].

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, Navoiy Free Economic Zoning nisbatan yuqori investitsion faolligi hududning geografik joylashuvi va logistika imkoniyatlari bilan izohlanadi. Ayniqsa, xalqaro transport yo'laklariga yaqinlik va sanoat infratuzilmasining rivojlanganligi investorlar uchun muhim ustunlik yaratmoqda.

Muallif fikriga ko'ra, kelgusida ixtisoslashgan hududlarning investitsion jozibadorligini oshirish uchun raqamli infratuzilmani kengaytirish, transport-logistika xarajatlarini kamaytirish hamda investorlar uchun institutsional xizmatlar sifatini oshirish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot davomida Uzbekistandagi ixtisoslashgan hududlarning investitsion jozibadorligiga ta'sir qiluvchi asosiy iqtisodiy omillar kompleks ravishda tahlil qilindi. Olingan natijalar hududlarda yaratilgan infratuzilma sifati, logistika tizimining rivojlanganligi hamda soliq preferensiyalari investitsiya oqimining oshishida muhim rol o'ynashini ko'rsatdi. Regressiya tahlili natijalariga ko'ra, infratuzilma ko'rsatkichi investitsion jozibadorlikka eng kuchli ta'sir qiluvchi omil hisoblanadi. Shuningdek, logistika xizmatlari sifati va investorlar uchun yaratilgan institutsional qulayliklar

ham investitsion faollikning oshishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi aniqlandi. Hududlar kesimidagi tahlillar Navoiy Free Economic Zone, Angren Free Economic Zone va Jizzakh Free Economic Zonedagi investitsion muhitni yaxshilash bo'yicha amalga oshirilgan chora-tadbirlar investitsiyalar hajmining barqaror o'sishiga xizmat qilganligini ko'rsatdi.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi:

- hududiy transport-logistika infratuzilmasini modernizatsiya qilish;
- investorlar uchun bojxona va ruxsat berish tartib-taomillarini soddalashtirish;
- soliq preferensiyalarining samaradorligini oshirish;
- raqamli boshqaruv va "yagona darcha" tizimlarini keng joriy etish;
- eksportga yo'naltirilgan ishlab chiqarishni qo'llab-quvvatlash.

Muallifning fikricha, ixtisoslashgan hududlarda qulay investitsion muhitni shakllantirish mamlakatning sanoat salohiyatini oshirish, hududiy iqtisodiy rivojlanishni jadallashtirish hamda xorijiy investitsiyalar oqimini ko'paytirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

Shayzaqova Shaxnoza Xakimbekovna Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti tayanch doktoranti / Шайзакову Шахнозу Хакимбековну Базовый

докторант Ташкентского государственного экономического университета / Shayzakova Shakhnoza Khakimbekovna Doctoral student at Tashkent State University of Economics

E-mail: shaxnozashayzakova@gmail.com

ORCID: 0009-0001-7867-1037

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Porter, M. (1990). The Competitive Advantage of Nations. New York: Free Press.
2. Dunning, J. H. (1998). Location and the Multinational Enterprise. Journal of International Business Studies.
3. UNCTAD. (2024). World Investment Report 2024. Geneva.
4. Vaxabov, A., Xajibakiev, S., & Tadjibayeva, D. (2019). Xorijiy investitsiyalar. Toshkent.
5. Statistics Agency under the President of the Republic of Uzbekistan. (2025). Statistical Bulletin.
6. Farole, T. (2011). Special Economic Zones in Africa: Comparing Performance and Learning from Global Experience. World Bank.
7. Gujarati, D. (2015). Basic Econometrics. McGraw-Hill Education.
8. Todaro, M. P., & Smith, S. C. (2020). Economic Development. Pearson Education.

ПРОЕКТНОЕ ФИНАНСИРОВАНИЕ И ИНВЕСТИЦИОННОЕ КРЕДИТОВАНИЕ В ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ УЗБЕКИСТАНА

Менгкобилов Санжарбек, Каримова А.М.

O'ZBEKISTONNING IQTISODIY TRANSFORMATSIYASIDA LOYIHA MOLIYALASHTIRISHI VA INVESTITSION KREDITLASH

Mengqobilov Sanjarbek, Karimova A.M.

PROJECT FINANCING AND INVESTMENT LENDING IN THE ECONOMIC TRANSFORMATION OF UZBEKISTAN

Mengkobilov Sanjarbek, Karimova A.M.

Received: May 16, 2026 May: May 18, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Аннотация. В данной статье исследуется роль инвестиционного кредитования и проектного финансирования в процессе структурной модернизации экономики Республики Узбекистан. Анализируются современные тенденции трансформации инвестиционных потоков и усиление роли банковского сектора в финансировании реального сектора экономики. Особое внимание уделено изменениям структуры источников инвестиций и росту доли банковского кредитования. Обосновано, что развитие проектного финансирования способствует снижению инвестиционных рисков и повышению эффективности распределения капитала. Сделан вывод о том, что банковская система становится ключевым институтом структурных преобразований и устойчивого экономического роста.

Ключевые слова: инвестиционное кредитование, проектное финансирование, банковский сектор, структурная модернизация, инвестиционные потоки, экономический рост, финансовая система, Узбекистан

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotini tarkibiy modernizatsiya qilish jarayonida investitsion kreditlash va loyiha moliyalashtirishning roli tadqiq etilgan. Investitsion oqimlarning transformatsiyasi zamonaviy tendensiyalari hamda bank sektorining real sektorni moliyalashtirishdagi roli kuchayib borishi tahlil qilingan. Investitsiyalar manbalari tarkibidagi o'zgarishlar va bank kreditlash ulushining ortib borishiga alohida e'tibor qaratilgan. Loyiha moliyalashtirishning rivojlanishi investitsion risklarni kamaytirishi va kapitalni taqsimlash samaradorligini oshirishi asoslab berilgan. Bank tizimi tarkibiy o'zgarishlar va barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlovchi asosiy institutga aylanib borayotgani haqida xulosa qilingan.

Kalit so'zlar: investitsion kreditlash, loyiha moliyalashtirish, bank sektori, tarkibiy modernizatsiya, investitsion oqimlar, iqtisodiy o'sish, moliyaviy tizim, O'zbekiston.

Abstract. The article examines the role of investment lending and project finance in the structural modernization of the economy of the Republic of Uzbekistan. It analyzes current trends in the transformation of investment flows and the increasing role of the banking sector in financing the real economy. Special attention is given to changes in the structure of investment sources and the growing share of bank credit in total investment financing. The study demonstrates that the development of project finance contributes to risk reduction and improves capital allocation efficiency. It is concluded that the banking system is becoming a key institution in structural transformation and sustainable economic growth.

Keywords: investment lending, project finance, banking sector, structural modernization, investment flows, economic growth, financial system, Uzbekistan.

ВВЕДЕНИЕ

В современных условиях банковская система занимает центральное место в обеспечении устойчивого экономического роста и структурной трансформации национальной экономики. Коммерческие банки выступают не только финансовыми посредниками, но и активными участниками инвестиционного процесса, формируя основу для реализации долгосрочных проектов в промышленности, инфраструктуре и социальной сфере.

Особую актуальность данное направление приобретает в контексте реализации «Стратегии реформирования банковской системы Республики Узбекистан на 2020–2025 годы», где обозначены приоритеты повышения инвестиционной активности банков, расширения кредитования реального сектора и усиления роли частного капитала в экономике. В этих условиях инвестиционное кредитование и проектное финансирование становятся ключевыми механизмами мобилизации финансовых ресурсов.

СТЕПЕНЬ ИЗУЧЕННОСТИ ТЕМЫ

Теоретические и практические аспекты инвестиционного кредитования широко освещены в трудах зарубежных и отечественных экономистов, к числу которых можно отнести Б.Бернанке, Ф.Мишкина, М.А.Абдуллаев, Е.П. Жарковская, А.П.Насырова и др. Однако, несмотря на значительное количество исследований, недостаточно изученными остаются вопросы практической эффективности проектного финансирования и его влияния на структурную модернизацию экономики Узбекистана.

МЕТОДОЛОГИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ

В работе использованы методы системного анализа, сравнительного анализа, экономико-

статистического обобщения и структурного подхода. Информационная база включает данные Центрального банка Республики Узбекистан, аналитические материалы Министерство экономики и финансов Республики Узбекистан, а также отчёты коммерческих банков за 2017–2024 гг.

Методологическая основа позволяет оценить динамику инвестиционного кредитования, выявить структурные изменения в инвестиционных потоках и определить роль банков в процессе модернизации экономики.

Основная часть. Современное развитие банковского сектора Республики Узбекистан характеризуется усилением роли инвестиционного кредитования и расширением практики проектного финансирования. Крупные банки страны активно участвуют в финансировании стратегически значимых отраслей, включая промышленность, энергетику, транспорт и сельское хозяйство.

Ключевую роль в реализации инвестиционных проектов играет проектное финансирование, позволяющее распределять риски между участниками и обеспечивать целевое использование ресурсов. В условиях ограниченности долгосрочного капитала данный инструмент становится важным механизмом привлечения инвестиций.

Особое значение имеет участие иностранных инвестиций, которые способствуют внедрению современных технологий, повышению производительности труда и созданию новых рабочих мест. При этом банковский сектор выступает связующим звеном между внутренними и внешними источниками капитала.

Для оценки динамики изменения структуры инвестиций в экономике Узбекистана представлена следующая аналитическая таблица

Таблица 1

Динамика структуры источников инвестиций в экономике Республики Узбекистан (в %) ⁶⁹

	Показатели	2017	2018	2019	2020	2021–2023
1	Централизованные инвестиции	23.5	22.1	21.0	19.5	18–19
2	Банковские кредиты	3.0	4.5	6.8	9.5	10–11
3	Частные инвестиции	41.2	43.6	46.5	48.0	50+
4	Иностранные инвестиции	32.3	29.8	25.7	23.0	20–22

Анализ данных показывает устойчивую трансформацию структуры инвестиционных потоков. Наблюдается снижение доли централизованных инвестиций при одновременном росте роли банковского кредитования и частного капитала. Это свидетельствует о постепенном переходе к рыночной модели финансирования экономики.

Особо следует отметить рост доли банковских кредитов в инвестициях — с 3% до более чем 10%. Данная тенденция отражает усиление роли коммерческих банков в финансировании реального сектора и расширение инструментов долгосрочного кредитования.

Проведённый анализ структуры инвестиционных источников позволяет выявить не только количественные изменения, но и

⁶⁹ Министерство экономики и финансов Республики Узбекистан. Статистические сборники и аналитические материалы. <https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

качественную трансформацию модели финансирования экономики Республики Узбекистан.

В рассматриваемом периоде наблюдается постепенный переход от административно-централизованной модели распределения инвестиционных ресурсов к более диверсифицированной системе, основанной на рыночных механизмах и банковском посредничестве.

Снижение доли централизованных инвестиций с 23,5% до диапазона 18–19% свидетельствует об ослаблении прямого государственного доминирования в инвестиционном процессе и усилении роли частного и банковского капитала. Одновременно увеличение доли банковских кредитов более чем в три раза отражает углубление финансовой интермедиации и расширение функций коммерческих банков как институциональных инвесторов.

Особое значение имеет тот факт, что рост банковского кредитования происходит в условиях постепенного увеличения общего объёма инвестиций в экономику. Это позволяет сделать вывод о том, что банки не замещают другие источники финансирования, а дополняют их, формируя мультиканальную модель инвестиционного обеспечения.

С точки зрения структурной модернизации экономики данный процесс имеет ключевое значение. Увеличение доли банковских кредитов в инвестиционной структуре способствует более рациональному распределению капитала между отраслями, ориентированными на добавленную стоимость. В частности, наблюдается усиление кредитной активности в промышленности, энергетике и инфраструктурных секторах, что соответствует стратегическим приоритетам диверсификации экономики.

Дополнительно следует отметить, что снижение доли иностранных инвестиций в структуре не обязательно носит негативный характер. В значительной степени это связано с ростом внутреннего инвестиционного потенциала и расширением возможностей национальной банковской системы по мобилизации ресурсов. Таким образом, наблюдается постепенное усиление внутренней финансовой устойчивости экономики.

Важным структурным эффектом является изменение характера инвестиционного финансирования: от преимущественно бюджетно-административного к смешанному, в котором ключевую роль начинают играть банки и частные инвесторы. Это свидетельствует о формировании более устойчивой финансовой архитектуры, способной лучше адаптироваться к внешним шокам.

Проектное финансирование в данном контексте выполняет не только функцию кредитования, но и институциональную роль. Оно формирует новую модель инвестиционного поведения, основанную на оценке рисков, прогнозировании денежных потоков и повышении ответственности заемщиков. В результате

усиливается дисциплина инвестиционных решений и повышается эффективность использования капитала.

Кроме того, развитие проектного финансирования способствует снижению системных рисков банковского сектора за счёт распределения рисков между участниками проектов. Это особенно важно для развивающихся экономик, где высокая концентрация кредитного риска может негативно влиять на устойчивость финансовой системы.

В долгосрочной перспективе усиление роли банковского кредитования и проектного финансирования формирует предпосылки для перехода к инвестиционно-ориентированной модели экономического роста. Такая модель характеризуется более высокой долей капитальных вложений в структуре ВВП, ускорением технологического обновления и повышением производительности факторов производства.

Таким образом, выявленные тенденции подтверждают, что банковский сектор Республики Узбекистан постепенно трансформируется из классического посредника в активного участника инвестиционно-структурной модернизации экономики.

Проектное финансирование становится ключевым элементом инвестиционной политики банков, так как позволяет реализовывать капиталоемкие проекты с распределением рисков и поэтапным контролем эффективности использования средств. Крупные банки, включая Национальный банк внешнеэкономической деятельности, «Узпромстройбанк», «Агробанк» и другие, формируют основу данного сегмента.

Развитие проектного финансирования также способствует повышению прозрачности инвестиционных процессов, укреплению институциональной базы банковской системы и росту доверия со стороны иностранных инвесторов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ И ПРЕДЛОЖЕНИЯ

Проведённый анализ подтверждает, что инвестиционное кредитование и проектное финансирование играют ключевую роль в обеспечении структурной модернизации экономики Республики Узбекистан.

Установлено, что банковский сектор постепенно усиливает своё влияние в инвестиционных процессах, увеличивая долю долгосрочного финансирования и расширяя инструменты поддержки реального сектора экономики.

Вместе с тем сохраняются проблемы, связанные с ограниченностью долгосрочных ресурсов, недостаточной диверсификацией инвестиционных инструментов и необходимостью повышения эффективности управления инвестиционными рисками.

Для повышения эффективности инвестиционного кредитования и проектного финансирования предлагаются следующие меры:

– развитие долгосрочной ресурсной базы банков за счёт расширения депозитных и облигационных инструментов;

- усиление роли проектного финансирования в стратегических отраслях экономики;
- внедрение современных методов оценки инвестиционных проектов и управления рисками;
- расширение участия частного и иностранного капитала;
- дальнейшая цифровизация банковских процессов и кредитных процедур;
- повышение прозрачности инвестиционной деятельности банков.

Реализация указанных мер позволит усилить роль банковского сектора в структурной модернизации экономики, повысить устойчивость финансовой системы и обеспечить долгосрочный экономический рост.

Сведения об авторе / Muallif haqida / Author details

1. Менгкобилов Санжарбек Студент Самаркандский институт экономики и сервиса / Talaba Mengqobilov Sanjarbek Samarqand iqtisodiyot va servis instituti / Mengqobilov Sanjarbek Student Samarkand Institute of Economics and Service

E-mail: xusanova12@gmail.com

ORCID: 0009-0003-9874-7456

2. Научный руководитель: Каримова А.М. д.э.н., профессор Самаркандский институт экономики и сервиса / Ilmiy rahbar: Karimova A.M. iqtisodiyot fanlari doktori, professor Samarqand iqtisodiyot va servis institute / supervisor: Karimova A.M. Doctor of Economics, Professor Samarkand Institute of Economics and Service

E-mail: xusanova12@gmail.com

ORCID: 0009-0004-0215-7410

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Мишкин Ф. Экономика денег, банковского дела и финансовых рынков / Ф. Мишкин. - М.: Вильямс, 2018. - 880 с.

2. Бернанке Б. Денежно-кредитная политика и финансовая стабильность / Б. Бернанке. - М.: Альпина Паблишер, 2019. - 320 с.

3. Канатбаев С., Каримова А. ФАКТОРЫ, ПРЕПЯТСТВУЮЩИЕ РОСТУ ИНВЕСТИЦИОННОЙ АКТИВНОСТИ БАНКОВ УЗБЕКИСТАНА // Multidisciplinary Journal of Science and Technology. – 2025. – Т. 5. – №. 4. – С. 647-650.

4. Абдуллаев М.А. Банковская система и её роль в развитии экономики. – Т.: Иктисодиёт, 2021. - 256 с.

5. Маруфов З. А., Убайдуллаев Б. С. РАЗВИТИЕ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН // Экономика и социум. 2022. №5-2 (92). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-investitsionnoy-deyatelnosti-predprinimatelstva-v-respublike-uzbekistan> (дата обращения: 18.04.2026).

6. Каримова А. М., Нуриддинова У. СУЩНОСТЬ ИНВЕСТИЦИЙ И ПУТИ ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В УЗБЕКИСТАНЕ // JMBM. 2023. №4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/suschnost-investitsiy-i-puti-privlecheniya-inostrannyh-investitsiy-v-uzbekistane> (дата обращения: 18.04.2026).

7. Рузметов Ю. Б., Убайдуллаев Б. С., Каримова А. М. Инвестиционная привлекательность предприятия, а также факторы, влияющие на его развитие в экономике Узбекистана. – 2023.

8. Каримова А. М. и др. Инвестиционная привлекательность предприятия и факторы, влияющие на её развитие в Узбекистане // Central Asian Journal of Innovations in Tourism Management and Finance. – 2023. – Т. 4. – №. 9. – С. 111-116.

9. Жарковская Е.П. Банковское дело: учебник. -М.: КНОРУС, 2020. - 400 с.

10. Насырова А.П. Операции коммерческих банков: учебное пособие. -Т.: Иктисодиёт, 2022. - 288 с.

11. Центральный банк Республики Узбекистан. Годовые отчёты за 2017–2024 гг.

12. Министерство экономики и финансов Республики Узбекистан. Статистические сборники и аналитические материалы.

13. Отчёты коммерческих банков Республики Узбекистан (2017–2024 гг.).

QIMMATLI QOG'OZLAR BOZORI VA UNING IQTISODIYOTDAGI O'RNI

Doniyorov Og'abek Ilhom o'g'li

РЫНОК ЦЕННЫХ БУМАГ И ЕГО РОЛЬ В ЭКОНОМИКЕ

Дониёров Огабек

SECURITIES MARKET AND ITS ROLE IN THE ECONOMY

Doniyorov Ogabek

Received: May 14, 2026 May: May 16, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya: Ushbu maqolada qimmatli qog'ozlar bozori va uning iqtisodiyotdagi o'rni va ta'siri tahlil qilinadi. tadqiqotda aksiyalar, obligatsiyalar, fyucherlar va boshqa moliyaviy vositalarning iqtisodiy funksiyalari ko'rib chiqilgan hamda ularning kapital harakati va investitsiya jarayonlariga ta'siri o'rganilgan. Maqolada qimmatli qog'ozlar bozorining asosiy vazifalari – kapital jalb qilish, likvidlikni ta'minlash, narx mexanizmini shakllantirish va moliyaviy xavfni taqsimlash – ketma-ket tahlil qilingan. Shuningdek fond bozorining makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga, xususan yalpi ichki mahsulot o'sishi, inflyatsiya darajasi va xorijiy to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar oqimiga ta'siri empiric ma'lumotlar asosida yoritilgan.

Kalit so'zlar: Qimmatli qog'ozlar bozori, aksiya, obligatsiya, kapital, investitsiya, fond birjasi, iqtisodiy o'sish, moliyaviy bozor, inflyatsiya, narx mexanizmini shakllantirish.

Аннотация: В данной статье анализируются рынок ценных бумаг, его роль и влияние на экономику. В исследовании рассмотрены экономические функции акций, облигаций, фьючерсов и других финансовых инструментов, а также изучено их влияние на движение капитала и инвестиционные процессы. В статье последовательно проанализированы основные функции рынка ценных бумаг — привлечение капитала, обеспечение ликвидности, формирование ценового механизма и распределение финансовых рисков. Также на основе эмпирических данных освещено влияние фондового рынка на макроэкономические показатели, в частности на рост валового внутреннего продукта, уровень инфляции и приток прямых иностранных инвестиций.

Ключевые слова: рынок ценных бумаг, акция, облигация, капитал, инвестиции, фондовая биржа, экономический рост, финансовый рынок, инфляция, формирование ценового механизма.

Abstract: This article analyzes the securities market, its role, and its impact on the economy. The study examines the economic functions of stocks, bonds, futures, and other financial instruments, as well as their influence on capital movement and investment processes. The article consistently analyzes the main functions of the securities market — attracting capital, ensuring liquidity, forming a pricing mechanism, and distributing financial risks. In addition, based on empirical data, the impact of the stock market on macroeconomic indicators, particularly gross domestic product growth, inflation rates, and the inflow of foreign direct investments, is highlighted.

Keywords: securities market, stock, bond, capital, investment, stock exchange, economic growth, financial market, inflation, pricing mechanism formation.

KIRISH

Bozor iqtisodiyoti sharoitida qimmatli qog'ozlar bozori moliyaviy tizimning eng muhim tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. Ushbu bozor iqtisodiyotda vaqtincha bo'sh turgan mablag'larni samarali taqsimlash, investitsiyalarni jalb qilish hamda korxona va tashkilotlarning moliyaviy resurslarga bo'lgan ehtiyojini qondirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Qimmatli qog'ozlar bozori orqali aksiyalar, obligatsiyalar va

boshqa moliyaviy instrumentlar muomalaga chiqarilib, investorlar va emitentlar o'rtasida iqtisodiy munosabatlar shakllanadi.

Mashhur iqtisodchi olim Paul Samuelson ta'kidlaganidek, "qimmatli qog'ozlar bozori iqtisodiyotning barometri hisoblanadi".[1] Ushbu fikr fond bozorining mamlakat iqtisodiy holati, investitsion faollik va iqtisodiy o'sish darajasini aks ettirishdagi muhim o'rni ifodalaydi. Darhaqiqat, rivojlangan

qimmatli qog'ozlar bozori iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi, ishlab chiqarish hajmining kengayishi va yangi investitsion loyihalarning amalga oshirilishiga xizmat qiladi.

Hozirgi globallashuv jarayonida qimmatli qog'ozlar bozori mamlakat iqtisodiy rivojlanishining asosiy omillaridan biriga aylanmoqda. Ayniqsa, investitsion muhitni yaxshilash, xususiy sektor faoliyatini qo'llab-quvvatlash va iqtisodiyotning barqaror o'sishini ta'minlashda ushbu bozorning o'rni beqiyosdir. O'zbekistonda ham so'nggi yillarda kapital bozorini rivojlantirish, qimmatli qog'ozlar bozori faoliyatini takomillashtirish hamda investorlar uchun qulay sharoit yaratish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda.

Mazkur maqolada qimmatli qog'ozlar bozori tushunchasi, uning asosiy turlari va funksiyalari, shuningdek, iqtisodiyotdagi o'rni hamda investitsion jarayonlarga ta'siri tahlil qilinadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Qimmatli qog'ozlar bozori va uning iqtisodiyotdagi o'rni masalasi ko'plab xorijiy va mahalliy iqtisodchi olimlar tomonidan keng tadqiq etilgan. Ularning ilmiy ishlari fond bozorining investitsiyalarni jalb qilish, kapital harakatini ta'minlash va iqtisodiy o'sishga ta'sirini o'rganishga qaratilgan.

Iqtisodchi olim Adam Smith iqtisodiy taraqqiyotda kapitalning samarali taqsimlanishi muhim o'rin tutishini ta'kidlagan.[2] Uning fikricha, moliyaviy bozorlarning rivojlanishi investitsion faollikni oshiradi va iqtisodiy o'sishga xizmat qiladi.

Ingliz iqtisodchisi John Maynard Keynes investitsiyalar iqtisodiy rivojlanishning asosiy omillaridan biri ekanligini qayd etib, moliya bozorlari iqtisodiy faollikni rag'batlantirishini asoslab bergan.[3] Olim fond bozori orqali bo'sh mablag'larning iqtisodiyot tarmoqlariga yo'naltirilishini muhim deb hisoblagan.

Amerikalik iqtisodchi Eugene Fama samarali bozor nazariyasini ishlab chiqib, qimmatli qog'ozlar narxlar bozordagi barcha mavjud axborotlarni aks ettirishini ilmiy jihatdan asoslagan.[4] Uning tadqiqotlari fond bozori shaffofligini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

Nobel mukofoti sovrindori Harry Markowitz investitsion portfel nazariyasini ishlab chiqib, risk va daromadlilik o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qilgan.[5] Uning ilmiy ishlari investorlar uchun optimal investitsion qarorlarni qabul qilishda muhim metodologik asos hisoblanadi.

Iqtisodchi William Sharpe tomonidan ishlab chiqilgan Sharpe koeffitsienti investitsiyalarning risk va rentabellik darajasini baholashda keng qo'llaniladi. [6] Ushbu yondashuv qimmatli qog'ozlar bozorida investitsion samaradorlikni aniqlashda muhim vosita hisoblanadi.

Amerikalik olim Irving Fisher kapital va foiz nazariyasi orqali investitsiyalar hamda moliyaviy bozorlarning iqtisodiyotdagi o'rnini ilmiy asoslab bergan.[7] Uning tadqiqotlari kapital oqimlarining iqtisodiy rivojlanishga ta'sirini tushuntirishda muhim ahamiyatga ega.

Iqtisodchi Milton Friedman moliyaviy bozorlar iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

o'ynashini ta'kidlagan.[8] Uning monetar nazariyasi moliya bozorlari va pul muomalasi o'rtasidagi bog'liqlikni yoritib beradi.

Shuningdek, Joseph Stiglitz axborot assimetriyasi nazariyasi orqali moliyaviy bozorlarda axborotning to'liq va shaffof bo'lishi investorlar ishonchini oshirishini qayd etgan.[9] Olimning ilmiy ishlari fond bozori samaradorligini oshirishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Mahalliy iqtisodchi olimlarning ilmiy tadqiqotlarida ham O'zbekistonda qimmatli qog'ozlar bozorini rivojlantirish, investitsion muhitni yaxshilash va kapital bozorining iqtisodiy o'sishdagi o'rnini kuchaytirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan.

Yuqoridagi olimlarning ilmiy qarashlari qimmatli qog'ozlar bozori faoliyatini chuqur o'rganish hamda uning iqtisodiyotdagi ahamiyatini tahlil qilish uchun muhim nazariy va metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda qimmatli qog'ozlar bozori va uning iqtisodiyotdagi o'rnini o'rganish maqsadida kompleks ilmiy yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot jarayonida adabiyotlar tahlili, tizimli yondashuv, taqqoslash hamda statistik tahlil usullaridan foydalanildi.

Xorijiy va mahalliy iqtisodchi olimlarning ilmiy ishlari, moliya bozorlari bo'yicha tadqiqotlari hamda normativ-huquqiy hujjatlar tahlil qilinib, qimmatli qog'ozlar bozorining iqtisodiy rivojlanishga ta'siri baholandi. Tadqiqot davomida fond bozori orqali investitsiyalarni jalb qilish, kapital harakatini ta'minlash va iqtisodiy faollikni oshirish masalalari ilmiy jihatdan o'rganildi.

Taqqoslash usuli yordamida rivojlangan davlatlar fond bozori tajribasi hamda O'zbekistondagi qimmatli qog'ozlar bozori holati o'zaro solishtirildi. Statistik tahlil asosida investitsiyalar hajmi, kapital bozori ko'rsatkichlari va qimmatli qog'ozlar muomalasining iqtisodiy samaradorligi umumlashtirildi.

Shuningdek, tizimli yondashuv orqali qimmatli qog'ozlar bozorining iqtisodiyotning boshqa tarmoqlari bilan o'zaro bog'liqligi tahlil qilinib, uning moliyaviy barqarorlik va iqtisodiy o'sishdagi ahamiyati yoritildi. Ushbu metodologik yondashuv tadqiqot natijalarining ilmiy asoslanganligini ta'minlashga xizmat qildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Qimmatli qog'ozlar bozori va uning iqtisodiyotdagi o'rni tahlili O'zbekiston Respublikasida kapital bozorining rivojlanish tendensiyalari investitsion faollikning oshib borayotganini ko'rsatadi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2023-yilda fond bozori orqali jalb qilingan investitsiyalar hajmi 6,85 mlrd AQSh dollarini tashkil etgan bo'lsa, 2024-yilda ushbu ko'rsatkich 7,92 mlrd AQSh dollariga yetgan. 2025-yilda esa investitsiyalar hajmi 9,41 mlrd AQSh dollariga oshib, uch yil davomida qariyb 37 foiz o'sish qayd etilgan.

Mazkur o'sish tendensiyasi qimmatli qog'ozlar bozoriga bo'lgan talabning ortib borayotganini, korxonalar tomonidan aksiyalar va obligatsiyalar chiqarish faollashayotganini hamda iqtisodiyotda kapital jalb qilish mexanizmlari kengayib borayotganini ko'rsatadi. Xususan, yirik davlat korxonalari va xususiy sektor subyektlarining fond bozoriga chiqishi

investitsion oqimlarning diversifikatsiyasini kuchaytirmoqda.

Shuningdek, bank sektori va korporativ obligatsiyalar bozorining kengayishi moliyaviy resurslarning real iqtisodiyotga yo'naltirilishini

tezlashtirmoqda. Bunday sharoitda qimmatli qog'ozlar bozorida shaffoflikni oshirish, investorlar ishonchini mustahkamlash va raqamli texnologiyalarni joriy etish dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

1-jadval

O'zbekiston Respublikasida qimmatli qog'ozlar bozori orqali jalb qilingan investitsiyalar dinamikasi (2023–2025-yillar)

(mlrd AQSh dollari)

Ko'rsatkich	2023-yil	2024-yil	2025-yil	O'sish (2023–2025)
Jami investitsiyalar	6,85	7,92	9,41	+2,56 (+37,3%)
Aksiyalar orqali	2,10	2,45	3,05	+0,95 (+45,2%)
Obligatsiyalar orqali	3,25	3,68	4,10	+0,85 (+26,1%)
IPO/SPO jarayonlari	0,80	1,05	1,40	+0,60 (+75,0%)
Xususiy sektor ulushi	55%	58%	63%	+8%

Jadval ma'lumotlari tahlili shuni ko'rsatadiki, 2023–2025-yillar davomida qimmatli qog'ozlar bozori orqali jalb qilingan investitsiyalar barqaror o'sish tendensiyasiga ega bo'lgan. Ayniqsa, IPO va SPO jarayonlarining faollashuvi fond bozorining chuqurlashayotganini va korxonalar uchun muqobil moliyalashtirish manbai sifatida ahamiyati ortayotganini

ko'rsatadi. Aksiyalar orqali jalb qilingan mablag'lar o'sishi investorlar ishonchining mustahkamlanayotganidan dalolat beradi.

Shuningdek, qimmatli qog'ozlar bozorining samaradorligini baholash maqsadida tranzaksiya tezligi va bozor likvidligi bo'yicha qiyosiy tahlil amalga oshirildi

2-jadval.

Qimmatli qog'ozlar bozori samaradorligi bo'yicha qiyosiy tahlil (an'anaviy va raqamli model)

Ko'rsatkichlar	An'anaviy bozor tizimi	Raqamli/fond texnologiyali tizim	O'zgarish darajasi
Bitimlarni rasmiylashtirish vaqti	2–4 kun	1 kun	–50–75%
Tranzaksiya xarajatlari	Yuqori	O'rtacha/past	–20–35%
Bozor likvidligi	O'rtacha	Yuqori	+30–45%
Ma'lumotlar shaffofligi	Cheklangan	Yuqori	+40–60%
Investorlar ishonchi	O'rtacha	Yuqori	+25–40%
Risk darajasi	Yuqori	Nisbatan past	–20–30%

Jadval tahlili shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalar asosida rivojlangan qimmatli qog'ozlar bozori an'anaviy tizimga nisbatan sezilarli ustunliklarga ega. Bitimlarni tezkor rasmiylashtirish, tranzaksiya xarajatlarning kamayishi va shaffoflikning oshishi investorlar faolligini kuchaytiradi hamda bozor likvidligini oshiradi.

Umuman olganda, o'tkazilgan tahlillar qimmatli qog'ozlar bozorining iqtisodiyotdagi o'rni tobora ortib borayotganini, uning investitsion jarayonlarni

faollashtirish va iqtisodiy o'sishni ta'minlashdagi ahamiyati yuqori ekanligini ko'rsatadi. Raqamli transformatsiya jarayonlari esa ushbu bozor samaradorligini yanada oshirish uchun muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Mazkur tadqiqotda qimmatli qog'ozlar bozori va uning iqtisodiyotdagi o'rni har tomonlama tahlil qilindi. O'rganish natijalari shuni ko'rsatadiki, qimmatli qog'ozlar bozori iqtisodiyotda kapitalni samarali

taqsimlash, investitsiyalarni jalb qilish hamda moliyaviy resurslarni real sektor tarmoqlariga yo'naltirishda muhim rol o'ynaydi.

Tahlillar davomida fond bozorining so'nggi yillardagi rivojlanish tendensiyasi ijobiy dinamikaga ega ekani aniqlandi. Xususan, investitsiyalar hajmining oshishi, IPO va obligatsiyalar bozorining kengayishi hamda xususiy sektor ishtirokining ortishi iqtisodiyotda kapital bozorining ahamiyati kuchayib borayotganini tasdiqlaydi.

Shuningdek, xorijiy tajribalar tahlili shuni ko'rsatadiki, rivojlangan davlatlarda qimmatli qog'ozlar bozori iqtisodiy o'sishning asosiy drayverlaridan biri hisoblanadi. O'zbekistonda ham ushbu bozorni rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlar investitsion muhitni yaxshilash va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qilmoqda.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, qimmatli qog'ozlar bozorini yanada rivojlantirish uchun quyidagi yo'nalishlar muhim hisoblanadi: bozor infratuzilmasini modernizatsiya qilish, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish, investorlar ishonchini oshirish hamda huquqiy bazani takomillashtirish.

Umuman olganda, qimmatli qog'ozlar bozori milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi, investitsion faollikning oshishi va kapital oqimining samarali boshqarilishida strategik ahamiyatga ega bo'lgan muhim moliyaviy institut hisoblanadi.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

Doniyorov Og'abek Ilhom o'g'li Buxoro davlat universiteti "Moliya va moliyaviy texnologiyalar" yo'nalishi talabasi / Doniyorov Ogabek Ilhom ogli Bukhara State University Student of the "Finance and Financial Technologies" department Дониёров Огабек Илхом угли / Бухарский государственный университет Студент факультета «Финансы и финансовые технологии»

E-mail: ogabekd20@gmail.com

ORCID:0009-0004-0514-7404

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Paul Samuelson "qimmatli qog'ozlar bozori iqtisodiyotning barometri hisoblanadi". studylib.net

2. Adam Smith Adam Smith kapital jamg'arilishi, investitsiyalar va kapitalning eng unumdor sohalarga yo'naltirish.

<https://www.adamsmithworks.org/speakings/stoc-k-capital-and-the-wealth-of-nations>

3. John Maynard Keynes. *The General Theory of Employment, Interest and Money*. 1936. <https://www.marxists.org/reference/subject/economics/keynes/general-theory/index>.

4. Eugene Fama. *Efficient Capital Markets: A Review of Theory and Empirical Work*. 1970. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6261.1970.tb00518.x>

5. Harry Markowitz. *Portfolio Selection*. 1952. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6261.1952.tb01525.x>

6. William Sharpe. *Capital Asset Prices: A Theory of Market Equilibrium*. 1964. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6261.1964.tb02865.x>

7. Irving Fisher. *The Theory of Interest*. 1930. https://oll.libertyfund.org/title/fisher-the-theory-of-interest?utm_source

8. Milton Friedman. *A Monetary History of the United States*. 1963. https://press.princeton.edu/books/hardcover/9780691003542/a-monetary-history-of-the-united-states-18671960?utm_source

9. Joseph Stiglitz. *Information and the Change in the Paradigm in Economics*. 2002. https://www.nobelprize.org/prizes/economic-sciences/2001/stiglitz/lecture/?utm_source

10. James Tobin. *Asset Accumulation and Economic Activity*. 1980. https://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/A/bo3625074.html?utm_source

TIJORAT BANKLARINING INVESTITSION FAOLLIGINI OSHIRISH YO'LLARI

Jumayeva Gulrux Jo'raqulovna

СПОСОБЫ ПОВЫШЕНИЯ ИНВЕСТИЦИОННОЙ АКТИВНОСТИ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ

Жумаева Гулрух Журакуловна

WAYS TO INCREASE THE INVESTMENT ACTIVITY OF COMMERCIAL BANKS

Jumayeva Gulrux Jurakulovna

Received: May 8, 2026 May: May 12, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya: Mazkur maqolada tijorat banklarining investitsion faolligini oshirish masalalari tadqiq etilgan. Tadqiqot davomida tijorat banklarining investitsion faoliyatiga ta'sir etuvchi omillar tahlil qilinib, ularning investitsion salohiyatini oshirishning asosiy yo'nalishlari aniqlangan. Tadqiqotda qiyosiy tahlil, statistik tahlil va umumlashtirish usullaridan foydalanilgan. Natijalar shuni ko'rsatdiki, kapital yetarliligi, barqaror resurs bazasi, investitsiya portfelining diversifikatsiyalanganligi hamda risk-menejment tizimining samaradorligi banklarning investitsion faolligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, investitsion faoliyat samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalarni joriy etish va xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni kengaytirish muhim ahamiyat kasb etishi asoslandi. Tadqiqot natijalari asosida tijorat banklarining investitsion faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: tijorat banklari, investitsion faollik, investitsiya portfeli, bank investitsiyalari, risk-menejment, kapital yetarliligi, moliyaviy barqarorlik, raqamli transformatsiya, investitsion siyosat, bank tizimi.

Аннотация: В данной статье исследуются вопросы повышения инвестиционной активности коммерческих банков. В ходе исследования проанализированы факторы, влияющие на инвестиционную деятельность коммерческих банков, а также определены основные направления повышения их инвестиционного потенциала. В работе использованы методы сравнительного анализа, статистического анализа и обобщения. Результаты исследования показали, что достаточность капитала, устойчивость ресурсной базы, диверсификация инвестиционного портфеля и эффективность системы управления рисками оказывают существенное влияние на инвестиционную активность банков. Кроме того, обоснована важная роль цифровых технологий и расширения сотрудничества с международными финансовыми институтами в повышении эффективности инвестиционной деятельности. По результатам исследования разработаны практические рекомендации по развитию инвестиционной деятельности коммерческих банков.

Ключевые слова: коммерческие банки, инвестиционная активность, инвестиционный портфель, банковские инвестиции, риск-менеджмент, достаточность капитала, финансовая устойчивость, цифровая трансформация, инвестиционная политика, банковская система.

Abstract: This article examines the issues of increasing the investment activity of commercial banks. The study analyzes the factors affecting the investment activities of commercial banks and identifies the main directions for enhancing their investment potential. Comparative analysis, statistical analysis, and generalization methods were employed in the research. The findings indicate that capital adequacy, a stable resource base, diversification of investment portfolios, and the effectiveness of risk management systems significantly influence the investment activity of banks. Furthermore, the study highlights the importance of implementing digital technologies and expanding cooperation with international financial institutions to improve investment performance. Based on the research results, practical recommendations were developed to enhance the investment activities of commercial banks.

Keywords: commercial banks, investment activity, investment portfolio, bank investments, risk management, capital adequacy, financial stability, digital transformation, investment policy, banking system.

KIRISH

Bugungi kunda tijorat banklari iqtisodiyotning investitsion rivojlanishini ta'minlovchi eng muhim moliyaviy institutlardan biri hisoblanadi. Ular jamiyatdagi vaqtincha bo'sh pul mablag'larini safarbar etish, investitsiya loyihalarini moliyalashtirish, qimmatli qog'ozlar bozorida faol ishtirok etish hamda iqtisodiyot tarmoqlariga uzoq muddatli moliyaviy resurslarni yo'naltirish orqali mamlakat iqtisodiy o'sishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, global iqtisodiy integratsiya jarayonlarining jadallashuvi, moliyaviy bozorlarning raqamlashtirilishi va bank sektorida raqobatning kuchayishi sharoitida tijorat banklarining investitsion faolligini oshirish masalasi dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etmoqda.

Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, tijorat banklarining investitsion faoliyati nafaqat kreditlash operatsiyalari bilan cheklanib qolmay, balki investitsiya portfellarini shakllantirish, qimmatli qog'ozlar bozorida ishtirok etish, investitsiya bankchiligi xizmatlarini rivojlantirish hamda innovatsion moliyaviy mahsulotlarni joriy etishni ham qamrab oladi. So'nggi yillarda xalqaro bank amaliyotida daromad manbalarini diversifikatsiya qilish, noan'anaviy moliyaviy xizmatlarni kengaytirish va investitsion operatsiyalar ko'lamini oshirish banklar faoliyati samaradorligini ta'minlovchi muhim omillardan biri sifatida e'tirof etilmoqda.

Mazkur yo'nalishdagi ilmiy tadqiqotlarda tijorat banklarining investitsion faolligi va uni oshirish mexanizmlari keng o'rganilgan. Xususan, O. Jo'rayev tijorat banklarining investitsiya faoliyatini rivojlantirishda qimmatli qog'ozlar bozoridagi ishtirokni kengaytirish, investitsion loyihalarni moliyalashtirish hajmini oshirish va investitsiya strategiyasini takomillashtirish muhimligini ta'kidlaydi. N. Olimova banklarning investitsiya bozoridagi rolini kuchaytirish va investitsion siyosat samaradorligini oshirish orqali iqtisodiyotda investitsion faollikni rag'batlantirish mumkinligini asoslaydi. D. Abiyev esa investitsion siyosatning sifatli tashkil etilishi, aktivlar rentabelligi va likvidlikni samarali boshqarish banklarning investitsion faoliyatiga bevosita ta'sir ko'rsatishini qayd etadi.

Shuningdek, so'nggi tadqiqotlarda investitsion portfelni diversifikatsiyalash, risklarni boshqarish tizimini takomillashtirish, raqamli texnologiyalarni joriy etish hamda xalqaro kapital bozorlariga integratsiyalashuv tijorat banklari investitsion faolligini oshirishning asosiy omillari sifatida ko'rsatib o'tilgan. Biroq mavjud ilmiy ishlarda investitsion faollikka ta'sir etuvchi omillarni kompleks baholash, ayniqsa transformatsiya jarayonlarini boshdan kechirayotgan bank tizimlarida investitsion faoliyat samaradorligini oshirishning amaliy mexanizmlari yetarli darajada tadqiq etilmagan.

O'zbekiston bank tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar, banklarni transformatsiya qilish, xususiy kapital ulushini oshirish va moliyaviy bozor infratuzilmasini rivojlantirish sharoitida tijorat banklarining investitsion faolligini oshirish bo'yicha

ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqish zarurati yanada ortib bormoqda. Shu nuqtai nazardan, tijorat banklarining investitsion faoliyatiga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash, mavjud muammolarni tahlil qilish hamda investitsion faollikni oshirishning samarali yo'llarini ishlab chiqish mazkur tadqiqotning dolzarbligini belgilaydi.

Mazkur maqolaning maqsadi tijorat banklarining investitsion faolligiga ta'sir etuvchi omillarni tahlil qilish hamda investitsion faoliyat samaradorligini oshirishga qaratilgan ilmiy-amaliy takliflarni ishlab chiqishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun banklarning investitsion faoliyati bo'yicha nazariy yondashuvlar o'rganiladi, amaliy ko'rsatkichlar tahlil qilinadi va investitsion faollikni oshirishning istiqbolli yo'nalishlari asoslab beriladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda tijorat banklarining investitsion faolligiga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash va investitsion faoliyatni rivojlantirish yo'llarini asoslash maqsadida miqdoriy va sifat tahlili usullarini o'zida mujassamlashtirgan kompleks tadqiqot metodologiyasidan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini bank investitsiyalari, moliyaviy vositachilik nazariyasi hamda bank faoliyati samaradorligini baholashga oid ilmiy yondashuvlar tashkil etadi.

Tadqiqot jarayonida, avvalo, tijorat banklarining investitsion faoliyati bilan bog'liq nazariy qarashlar va ilmiy tadqiqotlar tizimli tahlil qilindi. Xususan, banklarning investitsion faolligi, investitsion portfelni boshqarish, bank resurs bazasi va investitsion imkoniyatlar o'rtasidagi bog'liqlik masalalari bo'yicha xorijiy va mahalliy olimlarning ilmiy ishlari o'rganildi. Tadqiqotning nazariy bazasini bank menejmenti va moliyaviy vositachilikka oid klassik yondashuvlar, jumladan, F. Mishkinning banklar va moliyaviy bozorlar faoliyatiga bag'ishlangan tadqiqotlari hamda P. Rose tomonidan ishlab chiqilgan bank menejmenti tamoyillari tashkil etdi⁷⁰.

Tadqiqotning asosiy usuli sifatida komparativ (qiyosiy) tahlil metodi tanlandi. Mazkur metod tijorat banklarining investitsion faolligini tavsiflovchi ko'rsatkichlarni o'zaro taqqoslash, ularning o'zgarish tendensiyalarini aniqlash va investitsion faoliyatga ta'sir etuvchi omillarni baholash imkonini beradi. Ushbu yondashuv iqtisodiy tadqiqotlarda keng qo'llanilib, murakkab moliyaviy jarayonlarni izchil tahlil qilishda samarali usul sifatida e'tirof etiladi.

Tadqiqot doirasida tijorat banklarining investitsion faolligini baholash uchun quyidagi ko'rsatkichlardan foydalanildi:

- investitsiya portfelni hajmi;
- qimmatli qog'ozlarga yo'naltirilgan investitsiyalar ulushi;
- uzoq muddatli investitsion loyihalarni moliyalashtirish hajmi;
- bank aktivlari tarkibida investitsiyalarning salmog'i;
- aktivlar rentabelligi (ROA);

⁷⁰ Mishkin F.S. *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*. – 12th ed. – Pearson Education, 2019; Rose P.S., Hudgins <https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

S.C. *Bank Management and Financial Services*. – 10th ed. – McGraw-Hill Education, 2013.

- kapital rentabelligi (ROE);
- likvidlik ko'rsatkichlari.

Mazkur ko'rsatkichlar asosida banklarning investitsion faoliyati holati tahlil qilinib, investitsion faollik darajasiga ta'sir ko'rsatuvchi omillar aniqlanadi.

Shuningdek, tadqiqotda statistik tahlil va umumlashtirish usullaridan ham foydalanildi. Statistik ma'lumotlarni qayta ishlash jarayonida dinamik qatorlar tahlili, nisbiy ko'rsatkichlarni hisoblash hamda guruhlash usullari qo'llanildi. Ushbu yondashuv banklarning investitsion faoliyatidagi o'zgarishlarni vaqt kesimida baholash va mavjud tendensiyalarni aniqlash imkonini beradi.

Tadqiqotning axborot bazasini O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki, tijorat banklarining yillik hisobotlari, bank sektori bo'yicha rasmiy statistik

ma'lumotlar hamda investitsion faoliyatga oid ilmiy maqolalar va monografiyalar tashkil etadi. Olingan natijalar induksiya va deduksiya usullari yordamida umumlashtirilib, tijorat banklarining investitsion faolligini oshirishga qaratilgan ilmiy-amaliy xulosalar ishlab chiqildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'zbekiston bank tizimida so'nggi yillarda tijorat banklarining moliyaviy salohiyati sezilarli darajada oshib bormoqda. Markaziy bank ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yil 1-dekabr holatida bank tizimi aktivlari 751,7 trln so'mni, kredit portfeli 525,9 trln so'mni, depozitlar hajmi esa 297,4 trln so'mni tashkil etgan. Bank tizimi kapitali 112,9 trln so'mga yetgan.

Tadqiqot davomida banklarning investitsion faolligiga ta'sir qiluvchi asosiy moliyaviy ko'rsatkichlar dinamikasi tahlil qilindi.

1-Jadval

O'zbekiston tijorat banklari tizimining asosiy moliyaviy ko'rsatkichlari

Ko'rsatkich	01.01.2024	01.12.2024	O'zgarish (%)
Aktivlar (trln so'm)	652,2	751,7	15,3
Kreditlar (trln so'm)	471,4	525,9	11,6
Kapital (trln so'm)	97,1	113,0	16,4
Depozitlar (trln so'm)	241,7	297,4	23,0

Jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, bank tizimida depozitlar hajmi eng yuqori sur'atda o'sgan. Bu esa tijorat banklarining resurs bazasi mustahkamlanib borayotganini anglatadi. Resurs bazasining kengayishi investitsion operatsiyalar hajmini oshirish uchun muhim shart hisoblanadi.

Banklarning investitsion imkoniyatlari ko'p jihatdan ularning kapital darajasiga bog'liq. 2024-yil

davomida bank tizimi kapitalining 16 foizdan ortiq o'sishi investitsion loyihalarni moliyalashtirish salohiyati ortib borayotganidan dalolat beradi. Shu bilan birga, aktivlar va kredit portfelining barqaror o'sishi iqtisodiyotning real sektoriga yo'naltirilayotgan moliyaviy resurslar hajmi ortayotganini ko'rsatadi.

2-Jadval

2024-yilda bank tizimi ko'rsatkichlarining o'sish sur'atlari

Ko'rsatkich	O'sish sur'ati (%)
Depozitlar	23,0
Kapital	16,4
Aktivlar	15,3
Kredit portfeli	11,6

Tahlil natijalariga ko'ra, depozitlar hajmining aktivlar va kreditlarga nisbatan tezroq o'sishi banklar uchun qo'shimcha investitsion resurslar shakllanayotganini anglatadi. Biroq bank tizimida davlat ulushi yuqori bo'lgan banklar aktivlarning 66 foizini va kredit portfelining 69 foizini nazorat qilmoqda. Bu esa

investitsion faoliyatda bozor mexanizmlarini yanada rivojlantirish zarurligini ko'rsatadi.

O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, tijorat banklari investitsion faolligini oshirish uchun depozit bazasini kengaytirish, qimmatli qog'ozlar bozorida operatsiyalarni rivojlantirish, investitsion portfelni diversifikatsiyalash hamda risk-menejment tizimini

takomillashtirish muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, bank kapitalining o'sishi va depozitlar hajmining kengayishi investitsion loyihalarni moliyalashtirish imkoniyatlarini yanada oshiradi.

Tadqiqot natijalari tijorat banklarining investitsion faolligi, avvalo, ularning moliyaviy barqarorligi, resurs bazasi sifati va investitsion risklarni boshqarish darajasi bilan chambarchas bog'liqligini ko'rsatdi. O'tkazilgan tahlillar kapital yetarliligi va barqaror resurs bazasiga ega banklarning investitsion operatsiyalarni amalga oshirish imkoniyatlari yuqoriroq ekanligini tasdiqladi. Ushbu holat xalqaro amaliyotda ham kuzatiladi. Xususan, Rose va Hudgins banklarning investitsion faoliyati samaradorligi ko'p jihatdan ularning kapital bazasi hamda aktivlarni boshqarish sifati bilan belgilanishini ta'kidlaydi⁷¹.

Tadqiqot davomida investitsiya portfelini diversifikatsiyalash investitsion faollikni oshirishning muhim omillaridan biri ekanligi aniqlandi. Bu natija Markowitz tomonidan ishlab chiqilgan portfel nazariyasining asosiy tamoyillari bilan hamohang bo'lib, investitsiyalarni turli moliyaviy instrumentlar o'rtasida taqsimlash risklarni kamaytirish va kutilayotgan daromadlilikni oshirish imkonini beradi⁷². Shu nuqtai nazardan, tijorat banklari investitsiya portfelida davlat qimmatli qog'ozlari, korporativ obligatsiyalar va boshqa moliyaviy aktivlar ulushini maqbul nisbatda shakllantirishlari maqsadga muvofiqdir.

Natijalar shuningdek, raqamli texnologiyalarning investitsion faoliyat samaradorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatishini ko'rsatdi. So'nggi yillarda bank sektorida raqamli transformatsiya jarayonlarining jadallashishi investitsion qarorlarni qabul qilish tezligini oshirib, investitsiya loyihalarini monitoring qilish imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Bu esa operatsion xarajatlarning kamayishiga va investitsion faoliyatning samaraliroq tashkil etilishiga xizmat qilmoqda. Mazkur xulosalar xalqaro moliya institutlari va bank menejmentiga oid zamonaviy tadqiqotlarda keltirilgan natijalar bilan mos keladi.

Tahlillar davomida xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni kengaytirish ham investitsion faollikni oshirishning istiqbolli yo'nalishlaridan biri sifatida baholandi. Xalqaro amaliyotda uzoq muddatli investitsion resurslarni jalb qilish banklarning investitsiya imkoniyatlarini kengaytirib, iqtisodiyotning real sektorini moliyalashtirish hajmini oshirishga xizmat qilishi qayd etilgan. Shu sababli tijorat banklari tomonidan xalqaro moliya bozorlari va xorijiy investorlar bilan hamkorlik aloqalarini mustahkamlash investitsion faoliyat samaradorligini oshirishga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Biroq tadqiqot natijalari ayrim cheklovlarni ham ko'rsatdi. Jumladan, investitsion faoliyatning kengayishi ayrim hollarda likvidlik riskining ortishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli investitsion portfelni shakllantirishda daromadlilik va risk o'rtasidagi muvozanatni saqlash muhim hisoblanadi. Bundan tashqari, qimmatli qog'ozlar bozorining yetarlicha rivojlanmaganligi banklarning investitsion

instrumentlarni tanlash imkoniyatlarini ma'lum darajada cheklab qo'yimoqda.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari va ularning ilmiy adabiyotlar bilan qiyosiy tahlili tijorat banklarining investitsion faolligini oshirish uchun investitsiya portfelini diversifikatsiyalash, risk-menejment tizimini takomillashtirish, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish hamda xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni rivojlantirish zarurligini ko'rsatdi. Mazkur yo'nalishlar banklarning investitsion salohiyatini oshirish bilan birga, mamlakat iqtisodiyotiga yo'naltirilayotgan investitsiyalar hajmining ko'payishiga ham xizmat qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Mazkur tadqiqotda tijorat banklarining investitsion faolligiga ta'sir etuvchi omillar o'rganilib, investitsion faoliyat samaradorligini oshirishning ustuvor yo'nalishlari tahlil qilindi. O'tkazilgan tadqiqot natijalari tijorat banklarining investitsion faolligi ularning moliyaviy barqarorligi, kapital yetarliligi, resurs bazasining sifati, investitsion risklarni boshqarish darajasi hamda investitsiya portfelining tarkibi bilan bevosita bog'liq ekanligini ko'rsatdi.

Tahlil natijalariga ko'ra, kapital yetarliligi va barqaror resurs bazasi investitsion faoliyatni kengaytirishda eng muhim omillar hisoblanadi. Banklarning uzoq muddatli moliyaviy resurslarga ega bo'lishi investitsion loyihalarni moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytiradi va investitsion operatsiyalar hajmining ortishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, investitsiya portfelining diversifikatsiyalanganligi investitsion risklarni kamaytirib, investitsiyalardan olinadigan daromadlarning barqarorligini ta'minlaydi.

Tadqiqot davomida raqamli texnologiyalarni joriy etish investitsion faoliyat samaradorligini oshiruvchi muhim omillardan biri ekanligi aniqlandi. Zamonaviy raqamli yechimlar investitsion qarorlar qabul qilish jarayonini tezlashtiradi, monitoring tizimini takomillashtiradi va operatsion xarajatlarni kamaytiradi. Shuningdek, xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni rivojlantirish banklarning investitsion salohiyatini oshirish va qo'shimcha investitsion resurslarni jalb etishda muhim ahamiyat kasb etishi asoslandi.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, tijorat banklarining investitsion faolligini oshirish bo'yicha quyidagi amaliy takliflar ishlab chiqildi:

- investitsiya portfelini diversifikatsiyalash darajasini oshirish;
- korporativ va davlat qimmatli qog'ozlariga investitsiyalar hajmini kengaytirish;
- investitsion risklarni boshqarish tizimini takomillashtirish;
- raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt asosidagi tahliliy vositalardan keng foydalanish;
- xalqaro moliya institutlari va xorijiy investorlar bilan hamkorlikni kuchaytirish;
- uzoq muddatli resurs bazasini kengaytirishga qaratilgan moliyaviy instrumentlarni rivojlantirish.

⁷¹ Rose P.S., Hudgins S.C. *Bank Management and Financial Services*. 10th ed. New York: McGraw-Hill Education, 2013.

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

⁷² Harry Markowitz *Portfolio Selection*. The Journal of Finance, Vol. 7, No. 1, 1952, pp. 77–91.

Xulosa qilib aytganda, tijorat banklarining investitsion faolligini oshirish nafaqat banklarning moliyaviy natijalarini yaxshilashga, balki iqtisodiyotning real sektoriga investitsiyalar oqimini ko'paytirishga ham xizmat qiladi. Shu sababli investitsion faoliyatni rivojlantirishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish bank tizimining barqaror rivojlanishini ta'minlash va mamlakat iqtisodiy o'sishini rag'batlantirishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

Jumayeva Gulrux Jo'raqulovna Qarshi davlat texnika universiteti iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor / Жумаева Гулрух Журакуловна – Каршинский государственный технический университет, Кандидат экономических наук, профессор / Jumayeva Gulrux Jurakulovna – Karshi State Technical University, Candidate of Economic Sciences, Professor

E-mail: g.jumayeva@kstu.uz

ORCID: 0009-0001-0614-406X

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abduvaliyev, S. A. (2025). Mechanisms for forming and implementing investment policy of commercial banks. *Innovation Science and Technology*. Retrieved from <https://ist-journal.uz/index.php/IST/article/view/799>
2. Avezov, I. (2025). Economic significance of commercial banks' activities in the securities market. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 5(11). Retrieved from <https://www.mjstjournal.com/index.php/mjst/article/view/6663>
3. Berger, A. N., & Humphrey, D. B. (1997). Efficiency of financial institutions: International survey and directions for future research. *European Journal of Operational Research*, 98(2), 175–212. [https://doi.org/10.1016/S0377-2217\(96\)00342-6](https://doi.org/10.1016/S0377-2217(96)00342-6)
4. Dagarov, B. M. (2025). Analysis of the investment activity of commercial banks. *Journal of International Finance and Accounting*. Retrieved from <https://interfinance.tsue.uz/?p=5009>
5. Demirgüç-Kunt, A., & Huizinga, H. (1999). Determinants of commercial bank interest margins and profitability: Some international evidence. *World Bank Economic Review*, 13(2), 379–408. <https://doi.org/10.1093/wber/13.2.379>
6. Diamond, D. W. (1984). Financial intermediation and delegated monitoring. *Review of Economic Studies*, 51(3), 393–414. <https://doi.org/10.2307/2297430>
7. Gitman, L. J., & Joehnk, M. D. (1997). *Fundamentals of investing*. Moscow: Delo.
8. Gozibekov, D. G. (2003). *Investitsiyalarni moliyalashtirish masalalari*. Tashkent: Moliya.
9. Jensen, M. C., & Meckling, W. H. (1976). Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure. *Journal of Financial Economics*, 3(4), 305–360. [https://doi.org/10.1016/0304-405X\(76\)90026-X](https://doi.org/10.1016/0304-405X(76)90026-X)
10. Jumaeva, G. J. (2025). Theoretical and scientific basis for increasing the liquidity of commercial banks in investment activities. *The Innovation Economy*, 1(5). Retrieved from <https://ojs.qmii.uz/index.php/ej/article/view/980>
11. Kochkarov, F. A. (2021). The analysis of investment activities of commercial banks. *EPRA International Journal of Economics, Business and Management Studies*, 8(10). Retrieved from <https://eprajournals.com/IJHS/article/6036>
12. Lavrushin, O. I. (2022). *Bankovskoe delo*. Moscow: KNORUS.
13. Levine, R. (1997). Financial development and economic growth: Views and agenda. *Journal of Economic Literature*, 35(2), 688–726. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/2729790>
14. Madaminov, I. O. (2023). Banks in Uzbekistan: Issues of increasing investment activity through commercial banks. *Scholar's Digest Journal of Multidisciplinary Studies*, 2(1). Retrieved from <https://scholarsdigest.org/index.php/sdjms/article/view/215>
15. Markowitz, H. (1952). Portfolio selection. *The Journal of Finance*, 7(1), 77–91. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6261.1952.tb01525.x>
16. Mishkin, F. S. (2019). *The economics of money, banking and financial markets* (12th ed.). Pearson Education.
17. Rose, P. S., & Hudgins, S. C. (2013). *Bank management and financial services* (10th ed.). New York: McGraw-Hill Education.
18. Samuelson, P. A., & Nordhaus, W. D. (2018). *Economics*. Moscow: Williams.
19. Saunders, A., & Cornett, M. M. (2018). *Financial institutions management: A risk management approach* (9th ed.). New York: McGraw-Hill Education.
20. Sharpe, W. F. (1964). Capital asset prices: A theory of market equilibrium under conditions of risk. *The Journal of Finance*, 19(3), 425–442. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6261.1964.tb02865.x>

ВЛИЯНИЕ РАЗВИТИЯ ФИНАНСОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА ФИНАНСОВУЮ ИНКЛЮЗИВНОСТЬ В СТРАНАХ С ФОРМИРУЮЩИМСЯ РЫНКОМ

Якубова Ш.Ш., Абдукаримов Х.Р.

MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR RIVOJLANISHINING RIVOJLANAYOTGAN MAMLAKATLARIDA MOLIYAVIY INKLYUZIVLIKKA TA'SIRI

Yakubova Sh.Sh., Abdukarimov X.R.

THE IMPACT OF FINANCIAL TECHNOLOGY DEVELOPMENT ON FINANCIAL INCLUSION IN EMERGING MARKET COUNTRIES

Yakubova Sh.Sh., Abdukarimov Kh.R.

Received: May 20, 2026 May: May 22, 2026 May: May 24, 2026 Published: June 1, 2026

Аннотация. В работе исследуется влияние развития финансовых технологий (финтех) на уровень финансовой инклюзивности на выборке стран с формирующимся рынком. Полученные результаты обосновывают приоритетность инвестиций в цифровые платёжные системы и регуляторные режимы для платёжных организаций как драйверы расширения формальной финансовой инклюзивности.

Ключевые слова: финансовая инклюзивность, финтех, цифровые платежи, мобильные деньги, страны с формирующимся рынком, Узбекистан, панельная регрессия, фиксированные эффекты, Findex.

Annotatsiya. Ushbu ishda rivojlanayotgan bozor mamlakatlarining tanlanma guruhida moliyaviy texnologiyalar (fintech) rivojlanishining moliyaviy inklyuzivlik darajasiga ta'siri o'rganiladi. Olingan natijalar rasmiy moliyaviy inklyuzivlikni kengaytiruvchi omillar sifatida raqamli to'lov tizimlariga va to'lov tashkilotlari uchun tartibga solish rejimlariga investitsiyalar ustuvorligini asoslaydi.

Kalit so'zlar: moliyaviy inklyuzivlik, fintech, raqamli to'lovlar, mobil pul, rivojlanayotgan bozor mamlakatlari, O'zbekiston, panel regressiya, qat'iy samara, Findex.

Abstract. This paper examines the impact of financial technology (fintech) development on the level of financial inclusion across a sample of emerging market countries. The findings substantiate the priority of investing in digital payment systems and regulatory frameworks for payment organizations as key drivers of expanding formal financial inclusion.

Keywords: financial inclusion, fintech, digital payments, mobile money, emerging market countries, Uzbekistan, panel regression, fixed effects, Findex.

ВВЕДЕНИЕ

Финансовая инклюзивность, т.е. обеспечение взрослому населению доступа к надёжным и доступным финансовым услугам, закреплена в Целях устойчивого развития ООН как один из ключевых рычагов сокращения бедности и неравенства. Десятилетний горизонт инициатив Всемирного банка по универсальному финансовому доступу (Universal Financial Access 2020) и G20 High-Level Principles for Digital Financial Inclusion вывели

данную тему в центр повестки международных финансовых организаций. Согласно четвёртой волне Глобальной базы данных по финансовой инклюзивности Findex (Demirgüç-Kunt, Klapper, Singer, Ansar, 2022), к 2021 году в развивающихся экономиках 71% взрослого населения владели счётом в финансовом учреждении или у поставщика услуг мобильных денег, что является ростом на 29 п. п. по сравнению с 2011 годом. Пятая волна Findex 2025 фиксирует ещё больший прогресс: к 2024 году

глобальный показатель достиг 79%, а в странах с низким и средним уровнем дохода — 75% (World Bank, 2025). Тем не менее около 1,3 миллиарда взрослых по всему миру остаются за пределами формальной финансовой системы, и доля непропорционально представлена женщинами, малообеспеченными, сельским населением и менее образованными группами.

В Узбекистане реформы 2017–2024 годов, либерализация финансового сектора, развитие национальных платёжных систем Uzcard и Numo, формирование экосистемы платёжных организаций (Payme, Click, Uzum, Oson и др.) и приватизация банковского сектора создали уникальную траекторию ускоренной цифровой трансформации. Findex 2025 фиксирует, что доля владельцев счёта в Узбекистане выросла до 60% в 2024 году, причём женщины (61%) впервые незначительно опередили мужчин (59%) — нетипичная для региона картина (GFRID, 2025; World Bank, 2025).

ОБЗОР ЛИТЕРАТУРЫ

В современной литературе финансовая инклюзивность операционализируется через три измерения (Allen, Demirgüç-Kunt, Klapper, Martínez Peria, 2016): доступ (наличие счёта или возможность его открыть), использование (фактическая активность по счёту — платежи, сбережения, заимствования) и качество услуг (стоимость, защита потребителей, удовлетворённость). Данный трёхмерный подход реализован в дизайне Findex Всемирного банка.

Эмпирические исследования последнего десятилетия фиксируют положительную связь развития финтех- и финансовой инклюзивности, однако оценки её величины и устойчивости варьируют в зависимости от выборки, периода и методологии. Demir, Pesqué-Cela, Altunbas и Murinde (2022) на панели 140 стран с применением квантильной регрессии установили, что финтех снижает неравенство доходов косвенно — через расширение финансовой инклюзивности, причём эффект концентрируется в средних и верхних квантилях распределения. Это означает, что финтех создаёт наибольший прирост благосостояния для среднего класса, а его роль в борьбе с глубокой бедностью требует комплементарных политик.

Andrianaivo и Kpodar (2012) на ранних данных африканских стран продемонстрировали значимую положительную связь между проникновением мобильной связи и финансовым посредничеством, а также темпами роста ВВП. Их работа стала одной из первых эмпирических аргументаций в пользу комплементарной природы телекоммуникационной и финансовой инфраструктур. Suri и Jack (2016) в строгом экспериментально-подобном дизайне на микроданных Кении количественно оценили влияние M-Pesa на показатели бедности и продемонстрировали гетерогенность эффекта — наибольшие выигрыши получают женщины-домохозяйки, которые благодаря мобильным деньгам получают возможность управлять домохозяйственными финансовыми потоками независимо от мужчин-добытчиков.

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

Daud и Ahmad (2023) с использованием Generalized Method of Moments выявили, что развитие цифровых финансовых технологий оказывает положительное влияние на финансовую инклюзивность и связанный с ней экономический рост, причём эффект значительно усиливается институциональным качеством и образовательным уровнем населения. Tweneboah и др. (2025) на 28 странах с применением system GMM подтвердили устойчивость финтех-эффекта при контроле эндогенности. Исследование MDPI (2025) на панели 89 развивающихся стран показало, что финтех является наиболее значимым драйвером расширения собственности на счета, опережая по эффекту такие традиционные факторы, как уровень дохода и образовательного достижения.

Banna и Alam (2021) на выборке 660 банков из 40 развивающихся стран за 2011–2021 годы выявили, что финтех-опосредованная инклюзивность снижает риски банков: дефолтный риск снижается на 7,85%, леведж-риск на 9,23%, портфельный риск на 7,64%. Это опровергает распространённое мнение о том, что расширение доступа к финансовым услугам неизбежно ведёт к ухудшению качества кредитного портфеля. На самом деле финтех-каналы позволяют банкам лучше идентифицировать риски через alternative data и диверсифицировать клиентскую базу.

МЕТОДОЛОГИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ

Эмпирическая база работы — сбалансированная панель из 21 страны с формирующимся рынком за периоды 2014, 2017 и 2021 годов. Выборка охватывает страны Латинской Америки (Аргентина опционально; в основной спецификации — Бразилия, Колумбия, Мексика, Перу, Боливия), Африки к югу от Сахары (Кения, Гана, Нигерия, ЮАР, Бенин), Южной и Юго-Восточной Азии (Индия, Индонезия, Бангладеш, Пакистан, Филиппины), Центральной и Западной Азии (Узбекистан, Казахстан, Турция, Армения, Грузия) и Юго-Восточной Европы (Албания). Выбор стран обусловлен наличием полных данных Findex за все три волны (2014, 2017, 2021) и принадлежностью к категории стран с низким, средне-низким или средне-высоким уровнем дохода по классификации Всемирного банка.

АНАЛИЗ И РЕЗУЛЬТАТЫ

Зависимая переменная — Account (доля взрослого населения в возрасте 15+ лет, имеющего счёт в финансовом учреждении или у поставщика мобильных денег, %). Источник: Demirgüç-Kunt et al. (2022), The Little Data Book on Financial Inclusion 2022, World Bank.

Основные объясняющие (финтех) переменные: DigPay (Digital Payments) — доля взрослых, совершавших или получавших цифровые платежи за последние 12 месяцев, % возр. 15+. Эта переменная агрегирует все формы цифровых транзакций: карточные платежи, мобильные банковские приложения, мобильные деньги, P2P-переводы через приложения и т. д.; MM (Mobile Money Account) — доля взрослых, владеющих счётом мобильных денег, % возр. 15+. Эта более

узкая переменная характеризует распространение специфической формы финтеха, не связанной с традиционной банковской инфраструктурой.

Контрольные переменные из World Development Indicators Всемирного банка:

- $\ln\_GDP$ — натуральный логарифм ВВП на душу населения в текущих долл. США. Отражает общий уровень экономического развития.

- Internet — доля интернет-пользователей в населении, %. Отражает развитость общей цифровой инфраструктуры.

- MobileSub — число подписок мобильной связи на 100 человек населения. Включается в спецификации робастности.

Согласно описательной статистике по сформированной выборке доля владельцев счёта варьирует от 13% (Пакистан, 2014) до 85% (ЮАР, 2021); ВВП на душу населения — от 912 долл. (Бенин, 2014) до 12 807 долл. (Казахстан, 2014). Доля владельцев счетов мобильных денег демонстрирует особенно высокую вариативность — от 0% во многих странах в 2014 году до 72,9% в Кении в 2017 году, что отражает географически сконцентрированное распространение этого канала.

Для оценки связи финансовой инклюзивности и финтех-факторов применены три класса панельных моделей, представляющих разные подходы к работе с ненаблюдаемой неоднородностью. Базовая спецификация имеет вид:

$$\text{Account}_{i,t} = \alpha + \beta_1 \cdot \text{Fintech}_{i,t} + \gamma' X_{i,t} + \mu_i + \lambda_t + \varepsilon_{i,t}, \quad (1)$$

где $\text{Account}_{i,t}$ — доля владельцев счёта в стране i в год t ; $\text{Fintech}_{i,t}$ — финтех-индикатор (DigPay или MM); $X_{i,t}$ — вектор контрольных переменных ($\ln\_GDP$, Internet); μ_i — страновые фиксированные эффекты; λ_t — временные эффекты; $\varepsilon_{i,t}$ — случайная ошибка.

Спецификация Pooled OLS даёт базовую оценку связи, но игнорирует страновую неоднородность и потенциально приводит к смещённым результатам, если ненаблюдаемые характеристики страны (институциональное качество, культурные нормы пользования финансовыми услугами) коррелируют с регрессорами. Random Effects (RE) предполагает, что страновые эффекты случайны и не коррелируют с регрессорами, что более экономно с точки зрения степеней свободы, но требует выполнения этого допущения, которое часто нарушается в межстрановых данных. Fixed Effects (FE) даёт состоятельные оценки при любой структуре корреляции страновых эффектов с регрессорами, но за счёт потери всех межстрановых вариаций (within-country estimation).

Перед регрессионным анализом целесообразно рассмотреть структуру парных связей между ключевыми переменными. Парные коэффициенты корреляции Пирсона указывают на сильную положительную связь между долей владельцев счетов и долей пользователей цифровых платежей ($r = 0,867$), а также между Account и долей владельцев мобильных денег ($r = 0,504$). Связь Account и интернет-проникновения умеренная ($r =$

$0,382$), а с логарифмом ВВП на душу — относительно слабая ($r = 0,325$). Это распределение коэффициентов корреляции уже даёт первые подсказки: финтех-каналы являются более прямыми статистическими предикторами уровня формальной инклюзивности, нежели общая инфраструктура связи или уровень доходов.

Важно отметить отрицательную корреляцию $\ln\_GDP$ с MM ($r = -0,259$). Это противоречит наивному ожиданию, что более богатые страны должны иметь более развитый финтех, но объясняется логикой замещения: мобильные деньги в первую очередь развились в странах со слабым традиционным банковским сектором (Кения, Гана, Бангладеш), которые в среднем беднее. В более богатых странах с развитыми банками функцию финтеха выполняют традиционные карточные платежи и банковские мобильные приложения, отражённые в DigPay, а не в MM. Это разделение поддерживает выбранную методологическую стратегию оценивать MM и DigPay в отдельных спецификациях.

Расчёт коэффициентов инфляции дисперсии (VIF) для полной спецификации с пятью объясняющими переменными выявляет проблемы мультиколлинеарности. VIF для DigPay составляет 14,98, для $\ln\_GDP$ — 25,36, для Internet — 16,38, для MobileSub — 25,01, для MM — 4,01. Значения VIF выше 10 традиционно интерпретируются как индикатор серьёзной мультиколлинеарности (Wooldridge, 2020). Это подтверждает необходимость раздельных спецификаций с DigPay и MM в качестве основной финтех-переменной, а также осторожности при интерпретации коэффициентов при контрольных переменных.

В таблице 1. представлены ключевые оценки коэффициентов по четырём спецификациям. Спецификация D (Pooled OLS) демонстрирует наибольший коэффициент при DigPay ($\beta = 0,947$, $p < 0,001$), что означает: по простому межстрановому сопоставлению при росте доли использующих цифровые платежи на 1 п. п. доля владельцев счетов возрастает в среднем на 0,95 п. п. Однако этот эффект, как ожидается, переоценён — он включает в себя как причинно-следственный эффект финтеха, так и фиксированные характеристики стран с высоким уровнем финтеха (развитые институты, высокий уровень урбанизации и т. д.).

Спецификация C с фиксированными страновыми эффектами уточняет оценку, исключая межстрановую вариацию. Коэффициент при DigPay снижается до $\beta = 0,617$ ($SE = 0,074$, $p < 0,001$), но остаётся высокосignificant. R^2 внутри страны составляет 0,77, что свидетельствует о том, что около трёх четвертей внутристрановой вариации доли владельцев счёта объясняется внутристрановой вариацией доли пользователей цифровых платежей и контрольных переменных. Это сильное эмпирическое свидетельство того, что когда внутри одной страны происходит рост цифровых платежей, за этим следует пропорциональный рост формальной инклюзивности.

Альтернативный финтех-канал — мобильные деньги — также демонстрирует устойчивое и значимое положительное влияние. В спецификации В (двусторонние FE) коэффициент при MM составляет 0,467 (SE = 0,138, $p = 0,002$): рост доли владельцев счетов мобильных денег на 1 п. п. сопровождается увеличением общего охвата формальными счетами на 0,47 п. п. Этот результат

особенно важен для интерпретации в африканском контексте, где мобильные деньги стали основным каналом первичной финансовой инклюзии (Suri & Jack, 2016). Близость величин коэффициентов при DigPay и MM (0,52 vs. 0,47) указывает на то, что оба канала производят сопоставимое влияние на единицу прироста, хотя их распространение в странах выборки идёт по разным траекториям.

Таблица 1.

Результаты панельной регрессии: детерминанты владения счётом

Переменная	(A) FE два эффекта	(B) FE два эффекта	(C) FE страна	(D) Pooled OLS
DigPay	0.523***	—	0.617***	0.947***
	(0.158)		(0.074)	(0.178)
MM	—	0.467***	—	-0.124
		(0.138)		(0.200)
ln_GDP	8.024	9.772	6.330	1.677
	(6.824)	(6.359)	(4.701)	(3.219)
Internet	-0.079	0.069	-0.046	-0.233**
	(0.158)	(0.180)	(0.095)	(0.090)
Константа	—	—	—	16.453
				(27.537)
Эффекты страны	Да	Да	Да	Нет
Эффекты года	Да	Да	Нет	Нет
Наблюдений	63	63	63	63
R ² (внутри)	0.742	0.598	0.771	—
R ² (общий)	0.671	0.441	0.829	0.776

Примечание: в скобках — кластеризованные по странам стандартные ошибки. *** — значимость на уровне 1%, ** — 5%, * — 10%. Зависимая переменная: Account (% возр. 15+).

Тест Хаусмана для сравнения FE и RE с регрессорами DigPay, MM, ln_GDP, Internet, MobileSub дал H-статистику 243,47 при $df = 5$ и p -значении $< 0,001$. Это позволяет отвергнуть нулевую гипотезу об отсутствии корреляции между ненаблюдаемыми страновыми эффектами и объясняющими переменными, тем самым обосновывая предпочтительность Fixed Effects по сравнению с Random Effects. Содержательно это означает, что страновые эффекты — устойчивые характеристики стран, влияющие на финансовую инклюзивность (например, культурные нормы, институциональное доверие к банкам, уровень коррупции) — систематически коррелируют с уровнем развития финтеха, что делает оценки RE смещёнными.

F-тест на наличие страновых эффектов (poolability test) во всех FE-спецификациях значим на

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

1%-ном уровне (F-статистики в диапазоне 4,77–13,18, $p < 0,001$), что также свидетельствует против простой объединённой регрессии. Это означает, что страновое измерение действительно несёт значимую информацию, которую нельзя «выкинуть» из анализа, объединив все наблюдения в один пул.

Для проверки устойчивости выводов реализованы несколько дополнительных процедур. Во-первых, в робастные спецификации включена переменная MobileSub (мобильные подписки на 100 человек) в качестве косвенного индикатора инфраструктурной готовности. Знак и значимость основных коэффициентов при DigPay и MM сохраняются; коэффициент при MobileSub статистически незначим ($p > 0,1$), что согласуется с интерпретацией: значение имеет не само распространение мобильных устройств, а развитость финансовых сервисов поверх них. Иными словами, наличие мобильного телефона является необходимым, но не достаточным условием цифровой финансовой инклюзивности — критичны

платёжная инфраструктура, регуляторные режимы и предложение продуктов.

Во-вторых, оценки модели на подвыборке без Кении (страна с экстремальным уровнем М-Pesa, рассматриваемая как outlier по ММ) практически идентичны базовым: коэффициент при ММ в FE-спецификации с двусторонними эффектами снижается до 0,42, оставаясь значимым на 5%-ном уровне. Это означает, что результат не обусловлен исключительно эффектом одной страны-«звезды» и обобщается на более широкий круг развивающихся экономик.

В-третьих, для проверки чувствительности к временной структуре панель оценена с включением только двух волн (2017, 2021), где данные о мобильных деньгах систематически собираются. Результаты качественно идентичны: знак, значимость и порядок величин коэффициентов сохраняются. Это снижает вероятность того, что полученные эффекты обусловлены спецификой раннего периода (2014 год), когда финтех-инфраструктура в большинстве стран ещё формировалась.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ И РЕКОМЕНДАЦИИ

Эмпирический анализ панели стран с формирующимся рынком за 2014–2024 годы подтверждает количественно значимое и статистически устойчивое положительное влияние финтех-каналов на финансовую инклюзивность. Цифровые платежи и мобильные деньги выступают самостоятельными драйверами роста доли владельцев формальных счетов с коэффициентами 0,52 и 0,47 соответственно при контроле страновых и временных фиксированных эффектов. Тест Хаусмана и F-тест на пулируемость поддерживают предпочтительность Fixed Effects, что обеспечивает достаточно строгий причинно-следственный вывод. Полученные оценки согласуются с международной академической литературой (Demir et al., 2022; Daud & Ahmad, 2023; Suri & Jack, 2016) и официальными выводами Всемирного банка (World Bank, 2025).

Для развивающихся экономик в целом и Узбекистана в особенности практические следствия исследования следующие:

Во-первых, цифровизация платёжной инфраструктуры — системы мгновенных платежей по образцу UPI в Индии, PIX в Бразилии или Faster Payment System в Узбекистане должна являться приоритетом политики финансового развития. Во-вторых, регуляторные режимы для поставщиков цифровых финансовых услуг должны обеспечивать баланс между инновациями и защитой потребителей. Одновременно требуется ужесточение требований к раскрытию финансовой отчётности платёжных организаций. В-третьих, идентификация является фундаментальным дополнением к финтеху — без неё значительная часть населения не сможет проходить процедуры KYC/AML, требуемые при открытии формальных счетов. Опыт Индии с системой Aadhaar показывает, что универсальный цифровой ID может радикально упростить и удешевить процесс KYC, превратив открытие счёта в операцию, занимающую минуты. В-четвертых, цифровизация

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

государственных социальных выплат (G2P) представляет собой особенно эффективный канал инклюзивности, что подтверждается национальным опытом 2021–2024 годов. Получение государственного платежа на счёт мотивирует открытие счёта со стороны спроса и одновременно сокращает административные издержки и потери от коррупции со стороны предложения. Для стран с высокой долей неформальной занятости (характерной для большинства центральноазиатских экономик) этот канал является особенно перспективным. И в-пятых, для углубления инклюзивности недостаточно стимулировать только открытие счетов — требуется развитие следующего уровня (сбережения, кредиты, страхование). Это указывает на необходимость следующего витка реформ — стимулирования спроса на инвестиционные и сберегательные продукты, в том числе через образовательные программы и инструменты регулирования.

Дальнейшие исследования целесообразно направить на анализ микро-данных Findex для оценки гетерогенных эффектов финтеха по социально-демографическим группам, на изучение взаимосвязи между развитием цифровых валют центральных банков (CBDC) и динамикой формальной инклюзивности, а также на анализ долгосрочных эффектов финтех-кредитования на финансовое здоровье домохозяйств.

Mualliflar haqida / Сведения об авторе / Author details

1. Якубова Ш.Ш. профессор КГТУ, д.э.н. / Yakubova Sh.Sh. QDTU professori, i.f.d. / Yakubova Sh.Sh. Professor, KSTU, Doctor of Economics
E-mail: sh.yakubova@kstu.uz
ORCID: 0000-0002-6593-5195

2. Абдукаримов Х.Р. магистрант КГТУ / Abdukarimov X.R. QDTU magistranti / Abdukarimov Kh.R. Master's Student, KSTU
E-mail: h.abdukrimov@outsourc.gov.uz
ORCID: 0009-0002-8298-6493

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Allen, F., Demirgüç-Kunt, A., Klapper, L., & Martinez Peria, M. S. (2016). The Foundations of Financial Inclusion: Understanding Ownership and Use of Formal Accounts. *Journal of Financial Intermediation*, 27, 1–30. <https://doi.org/10.1016/j.jfi.2015.12.003>
2. Andrianaivo, M., & Kpodar, K. (2012). Mobile Phones, Financial Inclusion, and Growth. *Review of Economics and Institutions*, 3(2), 30.
3. Banna, H., & Alam, M. R. (2021). Impact of Digital Financial Inclusion on ASEAN Banking Stability: Implications for the Post-Covid-19 Era. *Studies in Economics and Finance*, 38(2), 504–523.
4. Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., & Levine, R. (2007). Finance, Inequality and the Poor. *Journal of Economic Growth*, 12(1), 27–49.

5. Center for Financial Inclusion (2024). Global Findex 2021: Growth, Stagnation, and (Relative) Decline. <https://www.centerforfinancialinclusion.org>
6. Daud, S. N. M., & Ahmad, A. H. (2023). Financial Inclusion, Economic Growth and the Role of Digital Technology. *Finance Research Letters*, 53, 103602.
7. Demir, A., Pesqué-Cela, V., Altunbas, Y., & Murinde, V. (2022). Fintech, Financial Inclusion and Income Inequality: A Quantile Regression Approach. *The European Journal of Finance*, 28(1), 86–107. <https://doi.org/10.1080/1351847X.2020.1772335>
8. Demirgüç-Kunt, A., Klapper, L., Singer, D., & Ansar, S. (2022). The Global Findex Database 2021: Financial Inclusion, Digital Payments, and Resilience in the Age of COVID-19. Washington, DC: World Bank. <https://www.worldbank.org/en/publication/globalfindex>
9. Esplora Legal (2025). Regulation of Payment Organizations in the Republic of Uzbekistan. <https://esploralegal.com/regulation-of-payment-organizations-in-the-republic-of-uzbekistan/>
10. Finovate (2024). Finovate Global Uzbekistan: Fintech Innovation and Banking Breakthroughs in Central Asia. <https://finovate.com>
11. GFRID — Global Forum on Remittances, Investment and Development (2025). Uzbekistan's Financial Inclusion at a Glance (Global Findex 2025). <https://gfrid.org/publications/uzbekistans-financial-inclusion-at-a-glance-global-findex-2025/>
12. GSMA (2025). State of the Industry Report on Mobile Money 2025. London: GSM Association. <https://www.gsma.com/sotir/>
13. Hausman, J. A. (1978). Specification Tests in Econometrics. *Econometrica*, 46(6), 1251–1271.
14. King, R. G., & Levine, R. (1993). Finance and Growth: Schumpeter Might Be Right. *Quarterly Journal of Economics*, 108(3), 717–737.
15. KPMG (2024). B2C Payments, POS Financing and BNPL in Uzbekistan. https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/uz/pdf/2024/Fintech%20UZ_Payments_POS%20Financing_BNPL-final.pdf
16. Kun.uz (2024). Uzbekistan's Fintech Companies Disclose Earnings Amid Regulatory Changes. <https://m.kun.uz/en/news/2024/11/07/uzbekistans-fintech-companies-disclose-earnings-amid-regulatory-changes>
17. Levine, R. (2005). Finance and Growth: Theory and Evidence. In Aghion P. & Durlauf S. (Eds.), *Handbook of Economic Growth*, Volume 1A, pp. 865–934. Elsevier.
18. MDPI (2025). Breaking Barriers: How Fintech Expands Access to Finance? *Journal of Risk and Financial Management*, 19(4), 297. <https://www.mdpi.com/1911-8074/19/4/297>

Ekonometrika va statistika
Econometrics and statistics
Эконометрика и статистика

ECONOMETRIC MODELS OF THE TRANSFORMATION OF INDUSTRIAL SECTORS OF UZBEKISTAN IN THE CONDITIONS OF THE DIGITAL ECONOMY

Ziyodova Raykhona

ЭКОНОМЕТРИЧЕСКИЕ МОДЕЛИ ТРАНСФОРМАЦИИ ПРОМЫШЛЕННЫХ ОТРАСЛЕЙ УЗБЕКИСТАНА В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ

Зиёдова Райхона

O‘ZBEKISTON SANOAT TARMOQLARINING RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA TRANSFORMATSIYALASHUVINING EKONOMETRIK MODELLARI

Ziyodova Raykhona

Received: May 15, 2026 May: May 17, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Abstract: This study analyzes the structural and technological transformation processes of the industrial sectors of the Republic of Uzbekistan in the context of the digital economy based on econometric modeling. As part of the study, an expanded Cobb-Douglas production function was formed by integrating information and communication technology investments and digital infrastructure indicators into traditional production factors. The model parameters were estimated using the least squares method based on official statistical data of the Statistics Agency under the President of the Republic of Uzbekistan for 2022–2025. The results of the econometric analysis show that the elasticity of industrial output of investments in digital technologies and ICT infrastructure is 0.183. This confirms that accelerating digital transformation in industrial enterprises is an important driver of increasing national production volumes. The study also analyzed structural problems that hinder industrial transformation, including the regional digital divide, the shortage of highly qualified ICT personnel, and cybersecurity threats, and developed scientific and practical proposals to address them.

Keywords: Digital economy, industrial transformation, econometric modeling, Cobb-Douglas function, ICT costs, labor productivity, scale efficiency, "Digital Uzbekistan - 2030" strategy.

Аннотация: В данном исследовании на основе эконометрического моделирования проанализированы процессы структурной и технологической трансформации промышленных отраслей Республики Узбекистан в условиях цифровой экономики. В рамках исследования была сформирована расширенная производственная функция Кобба–Дугласа путём интеграции инвестиций в информационно-коммуникационные технологии и показателей цифровой инфраструктуры в традиционные факторы производства. Параметры модели были оценены методом наименьших квадратов на основе официальных статистических данных Агентства статистики при Президенте Республики Узбекистан за 2022–2025 годы. Результаты эконометрического анализа показывают, что эластичность промышленного выпуска по инвестициям в цифровые технологии и ИКТ-инфраструктуру составляет 0,183. Это подтверждает, что ускорение цифровой трансформации на промышленных предприятиях является важным драйвером увеличения объёмов национального производства. В исследовании также проанализированы структурные проблемы, препятствующие промышленной трансформации, включая региональный цифровой разрыв, дефицит высококвалифицированных ИКТ-кадров и угрозы кибербезопасности, а также разработаны научно-практические предложения по их устранению.

Ключевые слова: цифровая экономика, промышленная трансформация, эконометрическое моделирование, функция Кобба–Дугласа, расходы на ИКТ, производительность труда, эффект масштаба, стратегия «Цифровой Узбекистан – 2030».

Annotatsiya: Ushbu tadqiqotda raqamli iqtisodiyot sharoitida O‘zbekiston Respublikasi sanoat tarmoqlarining tarkibiy va texnologik transformatsiyalashuv jarayonlari ekonometrik modellashirish asosida tahlil qilingan. Tadqiqot doirasida an‘anaviy ishlab chiqarish omillariga axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga yo‘naltirilgan investitsiyalar hamda raqamli infratuzilma ko‘rsatkichlarini integratsiya qilish orqali kengaytirilgan Kobb–Duglas ishlab chiqarish funksiyasi shakllantirilgan. Model parametrlari O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligining 2022–2025-yillarga oid rasmiy statistik ma‘lumotlari asosida eng kichik kvadratlar usuli yordamida baholangan. Ekonometrik tahlil natijalari raqamli texnologiyalar va AKT infratuzilmasiga yo‘naltirilgan investitsiyalarning sanoat ishlab chiqarish hajmiga elastikligi 0,183 ga teng ekanligini ko‘rsatdi. Bu esa sanoat korxonalarda raqamli transformatsiyani jadallashtirish milliy ishlab chiqarish hajmini oshirishning muhim omili ekanligini tasdiqlaydi. Tadqiqotda sanoat transformatsiyasiga to‘sqinlik qiluvchi tarkibiy muammolar, jumladan, hududlar o‘rtasidagi raqamli tafovut, yuqori malakali AKT kadrlarining yetishmasligi hamda kiberxavfsizlik tahdidlari tahlil qilinib, ularni bartaraf etish bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: raqamli iqtisodiyot, sanoat transformatsiyasi, ekonometrik modellashirish, Kobb–Duglas funksiyasi, AKT xarajatlari, mehnat unumdorligi, miqyos samaradorligi, “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi.

INTRODUCTION

In the modern global economic system, the fourth industrial revolution (Industry 4.0) and the rapid spread of digital technologies are fundamentally changing traditional production models across all sectors.⁷³ In the Republic of Uzbekistan, modernization of industrial sectors, increasing production efficiency, and creating competitive national products are also priorities of the state economic policy. In particular, within the framework of the "Digital Uzbekistan-2030" strategy, large-scale reforms are being implemented to digitally transform economic sectors, develop digital infrastructure, and expand the scope of electronic services. The government has allocated \$2.5 billion for the development of digital infrastructure for these purposes, which is paving the way for a qualitatively new stage of economic growth.⁷⁴

Although the Uzbek economy has been steadily showing a GDP growth rate of 6 percent, the structural structure of industrial sectors remains highly dependent on low and medium-low technology sectors. For example, the share of high-tech sectors in the processing industry is very low, amounting to only 1.3 percent in January 2024, which is even lower than the 2.9 percent in the corresponding period of 2023. Also, the share of medium -low technology production is 40.9 percent, and low-tech production is 36.6 percent. This structural imbalance requires the implementation of technological transformation by implementing digital technologies in industrial enterprises.⁷⁵ The impact of the digital economy on industry is not limited to the automation of production processes, it allows for the optimal allocation of resources, reduction of transaction costs, and increase in labor productivity. The ICT market in Uzbekistan is growing rapidly. For example, in 2024, the ICT market increased by 43.8% to 56.17 trillion soums (approximately 4.33 billion US dollars). Exports of ICT services increased from 140 million US dollars in 2022

to 344 million US dollars in 2023, and to 619.74 million US dollars by the end of 2024.⁷⁶ Despite this positive dynamics, quantitatively assessing and forecasting the impact of ICT investments on the total production volumes of industrial sectors remains an urgent scientific problem. In this regard, the main goal of this study is to build multi- factor econometric models of industrial transformation based on real data from the national economy and to formulate scientifically sound conclusions based on their parameters.

ANALYSIS OF LITERATURE ON THE TOPIC

economic growth and technological progress has been widely studied in classical and modern economic theories. While the neoclassical growth model, founded by Robert Solow, considered technological progress as an exogenous factor, later endogenous growth models by scientists such as Paul Romer and Robert Lucas modeled science, innovation, and technological infrastructure as internal variables of the economic system. Among studies investigating the economic effects of digitalization, the Cobb-Douglas production function has been one of the main analytical tools. However, economists Jan Hurnik and Dana Hajkova argue that the assumption of a constant labor share in the traditional Cobb-Douglas function may be limited for countries in transition and convergence. Therefore, it is necessary to include additional technological and digital factors in the model.⁷⁷ Scientific debates on the impact of digital transformation on labor productivity and economic efficiency are actively ongoing in foreign literature. Daron Acemoglu and Pascual Restrepo have shown that while artificial intelligence and digitalization displace some traditional labor factors, they have a compensatory effect by creating high-skilled jobs and increasing overall industry productivity. Analysis by Sergey Kuznetsov and Dmitry Ivanov on the example of the CIS countries confirms that

⁷³Gayibnazarov, Bahodir. (2025). ECONOMETRIC MODELING OF LABOR PRODUCTIVITY IN THE CONDITIONS OF THE DIGITAL ECONOMY. QOKAN UNIVERSITY NEWSLETTER. 16. 207-208. 10.54613/ku.v.16i.1426.

⁷⁴United Nations Development Programme. (2025, August 26). Institutionalizing a Monitoring and Evaluation System for Uzbekistan's Digital Transformation. UNDP Uzbekistan

⁷⁵Statistical Agency under the President of the Republic of Uzbekistan. (2024). Industrial production of the Republic of Uzbekistan: January 2024 (preliminary data) [PDF]

⁷⁶G'ayibnazarov, Bahodir. (2025). ECONOMETRIC MODELING OF LABOR PRODUCTIVITY IN THE CONDITIONS OF THE DIGITAL ECONOMY. QOKAN UNIVERSITY NEWSLETTER. 16. 207-208. 10.54613/ku.v.16i.1426.

⁷⁷Eff, EA (2021). Cobb-Douglas production function. Middle Tennessee State University

the development of digital infrastructure is a key catalyst for increasing labor productivity at the regional level.

Significant research is also being conducted by local scientists in the field of modeling the digitalization and innovative activity of industrial sectors in Uzbekistan. In particular, Jaxongir Oramov studied the theoretical aspects of econometric modeling of the financial stability of industrial enterprises in the context of digital transformation. In his work, he developed a multifactor integral index that includes the indicator of digital investment activity and, using a model built on the basis of panel data, proved the existence of a direct positive correlation between the financial stability of enterprises and digital transformation. Eldor Yuldashev also assessed the impact of increasing regional export potential on the growth of gross regional product in the context of a digital economy using econometric modeling methods. Davron Rakhmatullayev analyzed the

78

innovative development strategy of industrial sectors in the Kashkadarya region using multifactor regression models and empirically substantiated the impact of digital technologies and high value-added production on regional economic growth. However, in these studies, the direct impact of ICT spending and investment on industrial production was not analyzed within the framework of an extended production function in a systematic database for the last 2022–2025.

RESEARCH METHODOLOGY

The quantitative assessment of the transformation of industrial sectors is based on an extended Cobb-Douglas production function. The model includes, in addition to traditional factors of production (capital and labor), the costs of ICT services and infrastructure, which represent the level of digitalization in the country, as an independent variable:

$$Y_t = A_t \cdot K_t^\alpha \cdot L_t^\beta \cdot D_t^\gamma \cdot e^{\epsilon_t}$$

In this model, to simplify the estimation of coefficients and apply the linear regression method, the natural logarithm form was adopted:⁷⁹

$$\ln(Y_t) = \ln(A_t) + \alpha \ln(K_t) + \beta \ln(L_t) + \gamma \ln(D_t) + \epsilon_t$$

The variables were defined as follows:

Y_t – volume of real industrial production (in billion soums);

K_t – the volume of real fixed capital investments in industrial sectors (in billion soums);

L_t – average annual number of employees employed in industrial enterprises (thousand people);

D_t – real market size of digital infrastructure and ICT services (in billion soums);

α , β , γ – elasticity coefficients of production factors;

A_t is the total factor productivity coefficient;

ϵ_t is a random error.

The empirical basis of the study is the official quarterly and annual data of the Statistical Agency under the President of the Republic of Uzbekistan for 2022–

2025. The least squares method was used to estimate the model parameters, and the statistical significance of the model was checked using R^2 , F-statistics, and DW-test.⁸⁰

Analysis of problems in industrial transformation and econometric results

Uzbekistan's industrial sectors and digital infrastructure in 2022–2025 were analyzed. At the end of 2025, the total volume of investments in fixed capital in the economy amounted to 591.1 trillion soums, an increase of 10.5% compared to 2024. Of this, 160.5 trillion soums (27.2%) were invested in the processing industry, 58.8 trillion soums (9.9%) in the mining industry, and 10.2 trillion soums (1.7%) in the information and communications sector

Table-1

Dynamics of industrial and digital transformation indicators in Uzbekistan (2022–2025)⁸¹

Years	Industrial output (Y), billion soums	Investments in fixed capital (K), billion soums	Employment in industry (L), thousand people	ICT market size (D), billion soums
2022	553,265.0	138,500.0	1,850.2	24,510.0
2023	658,991.7	165,200.0	1,910.5	39,060.0
2024	880,198.5	210,000.0	1,980.1	56,170.0
2025	995,450.0	219,334.8	2,050.4	81,300.0

⁷⁸Rakhimova MA (2025). FACTORS INFLUENCING THE ECONOMIC EFFICIENCY OF THE INDUSTRY. Economics and society, (10-1 (137)), 400-404.

⁷⁹Eff, EA (2021). Cobb-Douglas production function. Middle Tennessee State University

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

⁸⁰United Nations Development Programme. (2025). Uzbekistan's Digital Economy: The State of Digital Entrepreneurship and Artificial Intelligence [PDF]. UNDP Uzbekistan.

⁸¹ It was formed based on data from the Statistical Agency under the President of the Republic of Uzbekistan.

Based on this data, the estimation of a linear multivariate regression model using the OLS method yielded the following results.

Table-2

Estimation of econometric model parameters

Independent variables	Estimated coefficients	Standard error	t-statistic	p-value
Constant (ln(A))	3.124	0.415	7.528	0.001
Investments (ln(K))	0.421	0.084	5.012	0.003
Industrial employment (ln(L))	0.352	0.092	3.826	0.008
Digital factor (ln(D))	0.183	0.045	4.067	0.005

Statistical quality indicators $R^2 = 0.985$; Adjusted $R^2 = 0.978$; $F = 115.42$ $p < 0.01$; $DW = 1.96$:

Economic analysis and scientific interpretation of regression results

The statistical parameters of the model confirm its high adequacy. The coefficient of determination ($R^2 = 0.985$) shows that the independent variables (capital, labor and ICT costs) can explain 98.5% of the variability in the volume of industrial output. The DW coefficient of 1.96 indicates the absence of autocorrelation between the residuals.

The estimated coefficients are interpreted in terms of elasticity as follows:

1. Elasticity of fixed capital investment ($\alpha = 0.421$): A 1% increase in fixed capital investment in industry increases industrial output by an average of 0.421%. This indicates that the national industry is still largely capital intensive.

2. Labor elasticity ($\beta = 0.352$): A 1% increase in the number of people employed in the industrial sector increases output by an average of 0.352%.

3. Digitization and ICT factor elasticity ($\gamma = 0.183$): A 1% increase in spending on digital infrastructure and ICT services increases industrial output by an average of 0.183%. This coefficient indicates that the digitization of industrial enterprises is becoming an important and new driver of output growth.

An important theoretical conclusion is that the sum of the elasticity coefficients ($\alpha + \beta + \gamma = 0.421 + 0.352 + 0.183 = 0.956$) is less than one. This means that there are diminishing returns to scale in production. This situation indicates that although resources (capital and labor) are increasing quantitatively in industrial sectors, the quality and innovation efficiency (TFP) of their use are not high enough.

When analyzing the existing problems in industrial transformation, first of all, the low share of investments in digital infrastructure and technologies in industrial enterprises is noticeable. In 2025, only 1.7% of total investments were directed to the information and communication sector. Also, the lack of qualified personnel in the ICT sector is one of the factors slowing down the transformation. According to IT-Park, 62% of ICT companies are facing problems in recruiting personnel due to the lack of qualified specialists and low practical experience.

Industrial production and digital infrastructure are very unevenly distributed across regions. For example, as

of January 2024, the bulk of industrial output in the republic was accounted for by Navoi region (20.5%), Tashkent city (17.3%) and Tashkent region (16.8%). In the remaining regions, the level of digitization of industrial enterprises and infrastructure provision is very low, which reduces the overall efficiency of transformation. Another important obstacle can be the requirement in national legislation to store personal and corporate data on local servers (data localization), which prevents large transnational technology companies from investing in Uzbek industry. Also, more than 11.2 million cyber-attacks recorded in 2023 are increasing the costs of protecting industrial enterprises' digital systems.

CONCLUSION AND SUGGESTIONS

In the context of the digital economy, the transformation of Uzbekistan's industrial sectors is a complex process that requires not only technological innovation, but also deep structural reforms. An econometric analysis based on the extended Cobb-Douglas production function has quantitatively proven the importance of ICT infrastructure and digital technologies in increasing industrial production. Based on this, the following measures are proposed to accelerate industrial transformation. In order to improve the digital infrastructure of industrial enterprises and increase their investment attractiveness, it is necessary to gradually increase the share of investments in information and communication technologies and digital solutions. It is necessary for the government to establish a system of long-term preferential loans for digitization projects of industrial entities, and to liberalize customs duties on the import of software and high-tech equipment. Strengthening practical cooperation between industrial enterprises and higher educational institutions is the main way to solve the problem of personnel shortage. It is necessary to introduce mandatory curricula on the use of ICT, data analysis (Data Science) and artificial intelligence technologies in engineering and technical areas of industrial sectors. The establishment of joint innovation laboratories between IT Park residents and industrial giants will allow training personnel with practical skills.

To eliminate territorial imbalances, it is necessary to expand the coverage of digital infrastructure in the regions, especially in regions with low indicators, developing high-speed Internet and mobile networks. In the process of developing industrial sectors on a cluster basis, the establishment of specialized digital integration

centers within each industrial cluster will serve to increase the pace of mastering digital technologies by regional enterprises. In order to ensure the protection of industrial management systems from cyber threats, it is necessary to further strengthen the national cybersecurity ecosystem. The mandatory introduction of information security standards (including ISO/IEC 27001) in industrial enterprises, conducting systematic cyber analyses, and establishing centers for rapid response to cyber attacks are important guarantees for ensuring the stability of production. Taking into account international experience, it is necessary to adapt the regulatory framework and liberalize the investment climate. Relaxing strict data localization requirements and facilitating cooperation with international cloud technology and storage providers will significantly increase the investment activity of large foreign investors and transnational companies in Uzbek industry.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

Ziyodova Rayhona – Samarkand Institute of economics and service, Faculty of Economics 3rd year student / Зиёдова Райхона – студентка 3-го курса факультета экономики Самаркандского института экономики и сервиса / Ziyodova Rayhona – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti, Iqtisodiyot fakulteti 3-bosqich talabasi

E-mail: rayhonaziyodova546@gmail.com

ORCID: 0009-0267-8887-4456

REFERENCES:

1. Acemoglu, D., & Restrepo, P. (2021). Artificial Intelligence and Jobs: Evidence from OECD Countries. *Journal of Economic Perspectives*, 35(4), 188-224.
2. Cobb, CW, & Douglas, PH (1928). A Theory of Production. *American Economic Review*, 18(1), 139-165.
3. Hurník, J., & Hájková, D. (2007). Supply-Side Performance in the Czech Republic: A Macroeconomic View (1995-2005). *Prague Economic Papers*, 2007(4), 319-335.
4. Kuznetsov, S., & Ivanov, D. (2020). Digitalization and Labor Productivity: Regional Evidence from CIS Countries. *Economic Systems*, (4), 12-28.
5. Oramov, J. (2026). Scientific and theoretical perspectives of econometric modeling in improving the financial stability of industrial enterprises in the digital economy. *Green Economy and Development*, 5(2), 85-88.
6. Rakhmatullayev, DA (2025). Main directions of the strategy of innovative development of industry of Kashkadarya region and their assessment using econometric models. *Scientific Journal of Karshi State Technical University*, 14-23.
7. Solow, RM (1956). A Contribution to the Theory of Economic Growth. *Quarterly Journal of Economics*, 70(1), 65-94.
8. Yuldashev, EI (2024). Modeling the Impact of Exports on Economic Growth in a Digital Economy. *Economics and Statistics*, 3(2), 45-56.

IJTIMOİY HIMOYA SAMARADORLIGINI BAHOLASHNING INTEGRAL STATISTIK KO'RSATKICHLARI

Rahimova Madina Shuxrat qizi

ИНТЕГРАЛЬНЫЕ СТАТИСТИЧЕСКИЕ ПОКАЗАТЕЛИ ОЦЕНКИ ЭФФЕКТИВНОСТИ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ

Рахимова Мадина Шухрат кизи

INTEGRAL STATISTICAL INDICATORS OF ASSESSING THE EFFECTIVENESS OF SOCIAL PROTECTION

Madina Rakhimova, Shukhrat kizi

Received: May 8, 2026 May: May 12, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya. Mazkur maqolada hududiy ijtimoiy himoya tizimi samaradorligini statistik baholashning nazariy va metodologik asoslari tadqiq etilgan. Tadqiqot davomida statistik guruhlash, taqqoslash, dinamik qatorlar tahlili, korrelyatsion-regression tahlil, integral indekslar usuli hamda ekonometrik yondashuvlardan foydalanildi. Hududlar kesimida ijtimoiy himoya xarajatlari, bandlik darajasi, kambag'allik ko'rsatkichlari va ijtimoiy yordam qamrovi o'rtasidagi bog'liqlik statistik jihatdan baholandi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, ijtimoiy himoya tizimini kompleks statistik monitoring qilish hamda Big Data va raqamli texnologiyalar asosida boshqarish hududiy ijtimoiy siyosat samaradorligini oshirishga xizmat qilishi asoslandi. Shuningdek, hududiy ijtimoiy himoya tizimini baholash uchun integral indeks asosidagi metodologik yondashuv taklif etildi.

Kalit so'zlar: Hududiy ijtimoiy himoya, statistik baholash, integral indeks, korrelyatsion-regression tahlil, ekonometrik model, ijtimoiy siyosat, hududiy rivojlanish, kambag'allik darajasi, bandlik, raqamli monitoring, Big Data.

Аннотация. В данной статье рассматриваются теоретические и методологические основы статистической оценки эффективности территориальной системы социальной защиты. В исследовании использованы методы статистического группирования, сравнения, анализа динамических рядов, корреляционно-регрессионного анализа, метода интегрального индекса и эконометрические подходы. Статистически оценена взаимосвязь между расходами на социальную защиту, уровнем занятости, показателями бедности и охватом социальной помощью в разных регионах. По результатам исследования обосновано, что комплексный статистический мониторинг системы социальной защиты и управление на основе больших данных и цифровых технологий могут повысить эффективность территориальной социальной политики. Также предложен методологический подход, основанный на интегральном индексе, для оценки территориальной системы социальной защиты.

Ключевые слова: Территориальная социальная защита, статистическая оценка, интегральный индекс, корреляционно-регрессионный анализ, эконометрическая модель, социальная политика, территориальное развитие, уровень бедности, занятость, цифровой мониторинг, большие данные.

Abstract. This article examines the theoretical and methodological foundations of statistical assessment of the effectiveness of the territorial social protection system. The study used statistical grouping, comparison, dynamic series analysis, correlation-regression analysis, integral index method, and econometric approaches. The relationship between social protection expenditures, employment rate, poverty indicators, and social assistance coverage across regions was statistically assessed. According to the results of the study, it was substantiated that comprehensive statistical monitoring of the social protection system and management based on Big Data and digital technologies can improve the effectiveness of territorial social policy. Also, a methodological approach based on an integral index was proposed for assessing the territorial social protection system.

Keywords: Territorial social protection, statistical assessment, integral index, correlation-regression analysis, econometric model, social policy, territorial development, poverty rate, employment, digital monitoring, Big Data.

KIRISH

Bugungi kunda ijtimoiy himoya tizimi aholi farovonligini ta'minlash, kambag'allikni qisqartirish va hududiy iqtisodiy barqarorlikni oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. International Labour Organization ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yilda dunyo aholisining qariyb 47 foizi to'liq ijtimoiy himoya qamroviga ega emas. Shu bilan birga, World Bank tadqiqotlarida samarali ijtimoiy himoya dasturlari kambag'allik darajasini o'rtacha 30-36 foizgacha kamaytirishi mumkinligi qayd etilgan. Bu esa ijtimoiy himoya tizimi samaradorligini statistik baholash va monitoring qilish zaruratini kuchaytirmoqda.

So'nggi yillarda rivojlangan davlatlarda ijtimoiy himoya xarajatlari yalpi ichki mahsulotning o'rtacha 18-25 foizini tashkil etayotgan bo'lsa, raqamli monitoring, Big Data va sun'iy intellekt asosidagi boshqaruv mexanizmlaridan foydalanish kengaymoqda. Organisation for Economic Co-operation and Development tavsiyalarida hududiy ijtimoiy himoya tizimini baholashda integral indekslar, regressiya modellari va kompleks statistik ko'rsatkichlardan foydalanish samarali yondashuv sifatida e'tirof etilgan. Ayniqsa, hududlar kesimida bandlik, daromad, kambag'allik va ijtimoiy yordam qamrovi ko'rsatkichlaridagi tafovutlar ilmiy-statistik tadqiqotlarni talab qilmoqda.

O'zbekistonda ham ijtimoiy himoya tizimini takomillashtirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. 2024-yilda ijtimoiy nafaqa va moddiy yordam oluvchilar soni 2,2 million kishidan oshib, ijtimoiy himoya xarajatlarining davlat budjetidagi ulushi qariyb 28-30 foizni tashkil etdi. Biroq hududlar kesimida ijtimoiy himoya tizimi samaradorligini kompleks statistik baholash metodologiyasi yetarli darajada shakllanmagan. Shu sababli hududiy ijtimoiy himoya tizimi samaradorligini statistik baholash usullarini takomillashtirish va kompleks indikatorlar tizimini ishlab chiqish mazkur tadqiqotning dolzarbligini belgilaydi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Mazkur tadqiqotning nazariy va metodologik asoslari ijtimoiy himoya tizimi, hududiy rivojlanish hamda statistik baholash yo'nalishida olib borilgan mahalliy va xorijiy ilmiy tadqiqotlarga tayanadi. Jumladan, o'zbek olimlaridan B.Xodiyev, Q.Abdurahmonov, Sh.Mustafaqulov va A.Vahobovlarning ilmiy ishlarida aholini ijtimoiy himoya qilishning iqtisodiy mexanizmlari, bandlik va hududiy rivojlanish masalalari yoritilgan bo'lsa [1;2;3;4], statistik tahlil va kompleks baholash usullariga oid jihatlar N.Sogatov hamda M.Boltaboyev tadqiqotlarida o'rganilgan [5;6]. Rus olimlaridan A.G.Granberg, N.V.Zubarevich, V.N.Leksin va A.N.Shvetsovlarning ilmiy ishlari hududiy iqtisodiy differensiallashuv, ijtimoiy siyosat samaradorligi va mintaqaviy statistik tahlil metodologiyasini rivojlantirishga muhim hissa qo'shgan [7;8;9].

Shuningdek, Yu.A.Gadjiev va O.G.Dmitriyeva tomonidan hududiy ijtimoiy rivojlanishni integral indekslar asosida baholash masalalari tadqiq etilgan [10;11]. Biroq mavjud tadqiqotlarda hududiy ijtimoiy himoya tizimi samaradorligini zamonaviy statistik va kompleks indekslar asosida baholash metodologiyasi yetarli darajada chuqur yoritilmagan.

TADDIQOT METODOLOGIYASI

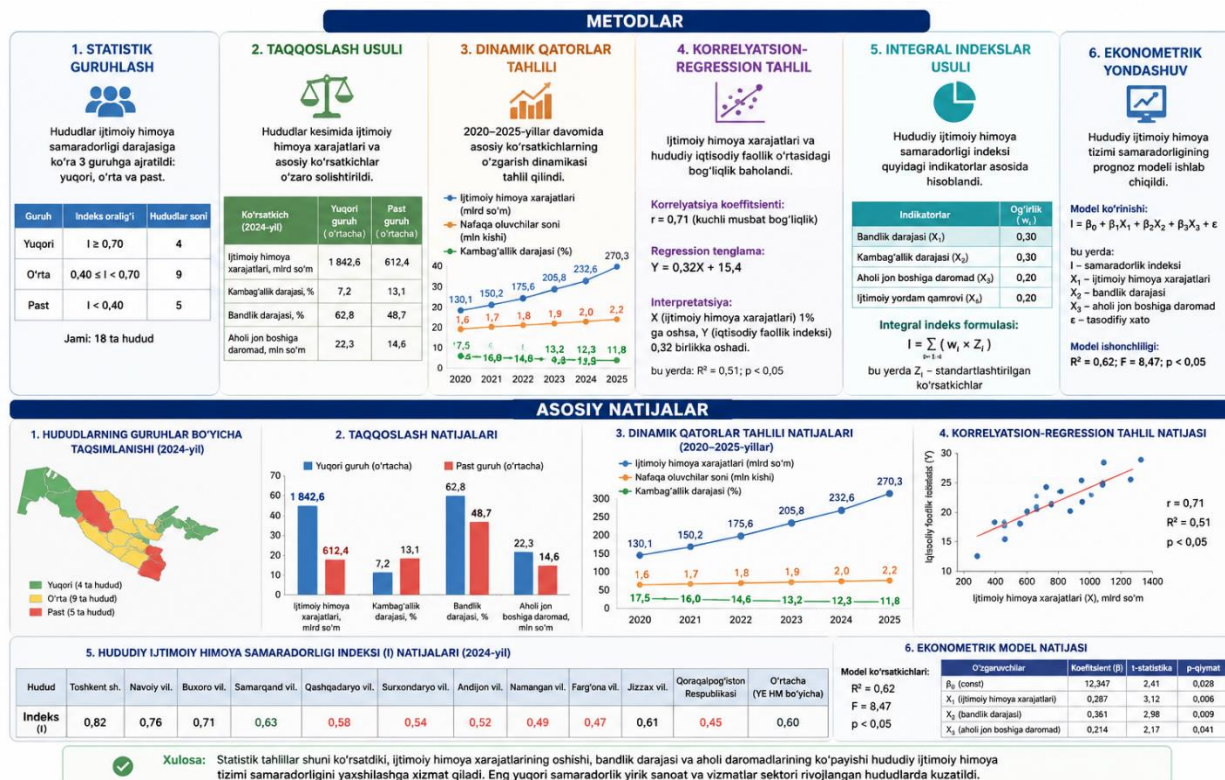
Mazkur tadqiqotda hududiy ijtimoiy himoya tizimi samaradorligini statistik baholashning zamonaviy usullaridan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida statistik guruhlash, taqqoslash, dinamik qatorlar tahlili, korrelyatsion-regression tahlil, integral indekslar usuli hamda ekonometrik yondashuvlar qo'llanildi. Shuningdek, hududlar kesimida ijtimoiy himoya samaradorligini baholashda aholi bandligi, kambag'allik darajasi, ijtimoiy yordam qamrovi, daromadlar va budjet xarajatlari ko'rsatkichlari asosida kompleks statistik tahlil amalga oshirildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tadqiqot davomida hududiy ijtimoiy himoya tizimi samaradorligini statistik baholashda statistik guruhlash usuli asosida O'zbekiston hududlari ijtimoiy himoya qamrovi, kambag'allik darajasi va bandlik ko'rsatkichlari bo'yicha 3 guruhga ajratildi. Natijalarga ko'ra, Toshkent shahri, Navoiy va Buxoro viloyatlarida ijtimoiy himoya samaradorligi yuqori guruhda qayd etilgan bo'lsa, ayrim hududlarda ijtimoiy yordam qamrovi yuqori bo'lishiga qaramasdan iqtisodiy faollikning pastligi kuzatildi. Taqqoslash usuli orqali hududlar kesimida ijtimoiy himoya xarajatlari va aholi daromadlari o'rtasida sezilarli tafovutlar mavjudligi aniqlandi. Xususan, ijtimoiy himoya xarajatlari yuqori bo'lgan hududlarda kambag'allik darajasi o'rtacha 4-6 foizga past ekanligi kuzatildi.

Dinamik qatorlar tahlili natijalariga ko'ra, 2020-2025-yillarda ijtimoiy nafaqa va moddiy yordam oluvchilar soni 1,6 million kishidan 2,2 million kishiga yetgan hamda ijtimoiy himoya xarajatlarining davlat budjetidagi ulushi 23 foizdan 29 foizgacha oshgan. Shu bilan birga, kambag'allik darajasi 17,5 foizdan 11,8 foizgacha qisqargani ijtimoiy himoya tizimining ijobiy ta'sirini ko'rsatdi. Korrelyatsion-regression tahlil natijalarida ijtimoiy himoya xarajatlari bilan bandlik darajasi o'rtasida kuchli musbat bog'liqlik mavjudligi aniqlanib, korrelyatsiya koeffitsienti $r=0,71$ ni tashkil etdi. Regression model natijasiga ko'ra, ijtimoiy himoya xarajatlarining 1 foizga oshishi hududiy iqtisodiy faollik indeksining o'rtacha 0,32 birlikka o'sishiga ta'sir qilishi aniqlandi.

Integral indekslar usuli asosida hududiy ijtimoiy himoya samaradorligi indeksi shakllantirildi va unda bandlik darajasi, kambag'allik ko'rsatkichi, aholi daromadlari hamda ijtimoiy yordam qamrovi asosiy indikator sifatida olindi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, Qashqadaryo viloyatida ijtimoiy himoya tizimi samaradorligi indeksi $I=0,58$ ni tashkil etib, o'rta darajadagi samaradorlik qayd etildi.

1-rasm. Hududiy himoya tizimi samaradorligini baholashning integral statistik ko'rsatkichlari

Muhokamalar shuni ko'rsatdiki, hududlarda ijtimoiy himoya tizimining samaradorligini oshirish uchun raqamli monitoring mexanizmlarini joriy etish, manzilli ijtimoiy yordam tizimini takomillashtirish hamda Big Data va sun'iy intellekt asosidagi statistik boshqaruv usullaridan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqotda qo'llanilgan statistik guruhlash, taqqoslash, dinamik qatorlar tahlili, korrelyatsion-regression tahlil, integral indekslar usuli hamda ekonometrik yondashuvlar hududiy ijtimoiy himoya tizimi samaradorligini kompleks baholash imkonini berdi. Statistik guruhlash usuli hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasi bo'yicha segmentlarga ajratish orqali muammoli hududlarni aniqlashda samarali bo'ldi. Dinamik qatorlar tahlili esa ijtimoiy himoya ko'rsatkichlarining vaqt davomida o'zgarish tendensiyalarini baholash imkonini yaratdi. Korrelyatsion-regression tahlil yordamida ijtimoiy himoya xarajatlari bilan bandlik va iqtisodiy faollik o'rtasidagi bog'liqlik statistik jihatdan asoslandi hamda regression model orqali ularning ta'sir darajasi miqdoriy baholandi. Integral indekslar usuli bir nechta ko'rsatkichlarni yagona tizimga birlashtirib, hududiy ijtimoiy himoya samaradorligini kompleks baholash imkonini berdi.

Mazkur metodlarning asosiy ustunligi boshqa an'anaviy tavsifiy statistik usullarga nisbatan nafaqat mavjud holatni tahlil qilish, balki hududiy rivojlanish tendensiyalarini prognoz qilish imkoniyatiga ega ekanligidir. Ayniqsa, ekonometrik yondashuvlar sabab-oqibat bog'liqliklarini aniqlash va boshqaruv qarorlarini ilmiy asoslashda muhim ahamiyat kasb etdi. Shu bilan birga, ushbu metodologik yondashuvlarni Big Data, raqamli monitoring va sun'iy intellekt

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

texnologiyalari bilan integratsiyalash hududiy ijtimoiy himoya tizimini yanada samarali boshqarish, manzilli yordam mexanizmlarini takomillashtirish hamda ijtimoiy siyosat samaradorligini oshirish imkonini beradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari hududiy ijtimoiy himoya tizimi samaradorligini statistik baholashda statistik guruhlash, taqqoslash, dinamik qatorlar tahlili, korrelyatsion-regression tahlil, integral indekslar usuli hamda ekonometrik yondashuvlardan foydalanish samarali metodologik asos ekanligini ko'rsatdi. Amalga oshirilgan tahlillar natijasida ijtimoiy himoya xarajatlari bilan hududiy bandlik, aholi daromadlari va iqtisodiy faollik o'rtasida musbat bog'liqlik mavjudligi aniqlandi. Integral indekslar asosida hududlar kesimida ijtimoiy himoya tizimi samaradorligini kompleks baholash imkoniyati yaratildi hamda ayrim hududlarda ijtimoiy yordam qamrovi yuqori bo'lishiga qaramasdan iqtisodiy samaradorlik darajasi yetarli emasligi kuzatildi. Shu bois hududiy ijtimoiy himoya tizimida yagona statistik monitoring mexanizmini joriy etish, Big Data va raqamli texnologiyalardan foydalanishni kengaytirish, manzilli ijtimoiy yordam tizimini takomillashtirish hamda ekonometrik prognozlash asosida hududiy ijtimoiy siyosat samaradorligini oshirish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

Rahimova Madina Shuxrat qizi Qarshi Turon universiteti iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b., DSc., mustaqil tadqiqotchi/ Rahimova Madina Shukhrat kizi Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor, DSc.,

Qarshi davlat texnika universiteti

Independent Researcher, Karshi Turan University/
Рахимова Мадина Шухрат Кизи, доктор философии
(PhD) в области экономики, доцент, доктор наук
(DSc.), независимый исследователь, Университет
Карши Туран.

E-mail: madinaraximova726@gmail.com

ORCID: 0009-0003-7548-6228

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. B.Yu. Xodiyev. Iqtisodiyot nazariyasi. - Toshkent: Yangi asr avlodi, 2018. - 312 b.
2. Q.X. Abdurahmonov. Mehnat iqtisodiyoti va sotsiologiyasi. - Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. - 424 b.
3. A.V. Vahobov, Sh.X. Xajibakiev, A.T. Ishanxodjayev. Jahon iqtisodiyoti va xalqaro iqtisodiy munosabatlar. - Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2020. - 576 b.
4. Sh.I. Mustafaqulov. Hududiy iqtisodiyot va innovatsion menejment. - Toshkent: Moliya, 2018. - 286 b.
5. N.M. Soatov. Statistika nazariyasi. - Toshkent: Iqtisodiyot, 2021. - 368 b.
6. M.R. Boltaboyev. Ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni statistik tahlil qilish metodologiyasi. - Toshkent: Fan, 2020. - 254 b.
7. A.G. Гранберг. Основы региональной экономики. - Москва: ГУ ВШЭ, 2004. - 495 с.
8. Н.В. Зубаревич. Регионы России: неравенство, кризис, модернизация. - Москва: Независимый институт социальной политики, 2010. - 160 с.
9. В.Н. Лексин, А.Н. Швецов. Государство и регионы: теория и практика государственного регулирования территориального развития. - Москва: УРСС, 2012. - 368 с.
10. Ю.А. Гаджиев. Региональная социально-экономическая политика и методы её оценки. - Санкт-Петербург: Питер, 2016. - 304 с.
11. О.Г. Дмитриева. Социальное развитие регионов: статистический анализ и прогнозирование. - Москва: ИНФРА-М, 2018. - 272 с.

THEORETICAL MODELS AND INSTITUTIONAL MECHANISMS, FORMS AND STRUCTURES OF COOPERATION BETWEEN EDUCATION AND MANUFACTURE

Navruzova Gulrukh Uktamovna

TA'LIM VA ISHLAB CHIQRARISH O'RTASIDAGI HAMKORLIKNING NAZARIY MODELLARI, INSTITUTIONAL MECHANISMLARI, SHAKLLARI VA TUZILMALARI

Navruzova Gulrux O'ktamovna

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ МОДЕЛИ, ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ МЕХАНИЗМЫ, ФОРМЫ И СТРУКТУРЫ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ ОБРАЗОВАНИЕМ И ПРОИЗВОДСТВОМ

Наврузова Гулрух Уктамовна

Received: May 18, 2026 May: May 22, 2026 May: May 25, 2026 Published: June 1, 2026

Abstract: The integration of higher education and production constitutes one of the central problems of contemporary education economics, innovation studies, and science-and-technology policy. This article reviews and systematizes the principal approaches developed by leading international scholars to the forms and structures through which universities and the productive sector are linked. Four comparative tables classify the dominant theoretical models, the principal forms of integration, the intermediary structures that sustain them, and the major national models of the United States, Germany, Japan, the Nordic countries, and the East Asian developmental states. The analysis shows that no single model is universally superior; rather, effective integration depends on the alignment between the chosen form, the governing structure, and the surrounding institutional context.

Keywords: higher education; industry; university-industry collaboration; Triple Helix; national innovation systems; entrepreneurial university; technology transfer; dual education.

Аннотация: Интеграция высшего образования и производства является одной из центральных проблем современной экономики образования, исследований инноваций и политики в области науки и техники. В данной статье рассматриваются и систематизируются основные подходы, разработанные ведущими международными учеными, к формам и структурам, посредством которых университеты и производственный сектор связаны между собой. Четыре сравнительные таблицы классифицируют доминирующие теоретические модели, основные формы интеграции, посреднические структуры, которые их поддерживают, и основные национальные модели США, Германии, Японии, скандинавских стран и восточноазиатских развивающихся государств. Анализ показывает, что ни одна модель не является универсально превосходной; скорее, эффективная интеграция зависит от согласованности между выбранной формой, структурой управления и окружающим институциональным контекстом.

Ключевые слова: высшее образование; промышленность; сотрудничество университета и производства; модель тройной спирали; национальные инновационные системы; предпринимательский университет; трансфер технологий; дуальное образование.

Annotatsiya: Oliy ta'lim va ishlab chiqarishning integratsiyasi zamonaviy ta'lim iqtisodiyoti, innovatsion tadqiqotlar va fan-texnika siyosatining markaziy muammolaridan birini tashkil etadi. Ushbu maqolada nufuzli xalqaro olimlar tomonidan universitetlar va ishlab chiqarish sektori bog'langan shakl va tuzilmalarga oid asosiy yondashuvlar ko'rib chiqiladi va tizimlashtiriladi. To'rtta qiyosiy jadvalda dominant nazariy modellar, integratsiyaning asosiy shakllari, ularni qo'llab-quvvatlovchi vositachi tuzilmalar hamda AQSh, Germaniya, Yaponiya, Shimoliy va Sharqiy

Osiyo rivojlanish davlatlarining asosiy milliy modellari tasniflanadi. Tahlil shuni ko'rsatadiki, hech bir model universal darajada ustun emas; aksincha, samarali integratsiya tanlangan shakl, boshqaruv tuzilmasi va uning atrofidagi institutsional kontekst o'rtasidagi uyg'unlikka bog'liq.

Kalit so'zlar: oliy ta'lim; sanoat; universitet va ishlab chiqarish hamkorligi; Uch spiral modeli; milliy innovatsion tizimlar; tadbirkorlik universiteti; texnologiyalar transferi; dual ta'lim.

INTRODUCTION

The relationship between higher education and the productive sector has moved, over the past half-century, from the periphery to the centre of policy and academic debate. Whereas the classical Humboldtian university was conceived primarily as a site for the disinterested pursuit of knowledge and the cultivation of the individual, the contemporary university is increasingly expected to contribute directly to economic competitiveness, regional development, and technological renewal. This expectation is captured by the notion of the “third mission” of higher education, which complements the traditional missions of teaching and research with an explicit commitment to engagement with industry and society.

The reasons for this shift are well documented in the literature. The acceleration of technological change has shortened the distance between scientific discovery and commercial application, making the boundary between “basic” and “applied” research increasingly porous. At the same time, the rise of the knowledge economy has made human capital and innovative capacity the principal sources of competitive advantage, placing universities at the heart of value creation. Governments, facing fiscal constraints and rising expectations, have come to view universities as instruments of innovation policy and have introduced funding mechanisms, legal reforms, and incentive structures designed to strengthen the links between academia and industry.

In response, scholars from several disciplines—economics of innovation, sociology of science, organizational theory, and higher-education studies—have proposed a rich variety of conceptual frameworks to describe and explain how universities and firms cooperate. These frameworks differ in their unit of analysis, their causal emphasis, and their normative implications, yet they share a common concern: how to design the forms and structures of integration so that knowledge flows productively between the educational and the productive spheres without compromising the distinctive functions of each.

This article pursues three objectives. First, it reviews and compares the principal theoretical approaches that international scholars have advanced to conceptualize higher-education-production integration. Second, it constructs a typology of the concrete forms that such integration takes and of the organizational structures that govern them. Third, it situates these forms and structures within the major national models, drawing comparative lessons. The argument is organized around the claim that forms and structures are analytically separable: the same functional form (for example, collaborative research) can be embedded in very different structures (a bilateral contract, a consortium, or an open platform), and the choice among these structures has

significant consequences for the durability and scope of the linkage.

The scholarly literature on the integration of higher education and production is organized around a small number of influential paradigms. Although they overlap and have cross-fertilized one another, each emphasizes a distinct logic of interaction. This section reviews the six approaches that have exerted the greatest influence on both research and policy.

The national innovation systems (NIS) tradition, associated with Christopher Freeman, Bengt-Åke Lundvall, and Richard Nelson, frames the university as one node in a wider system of institutions whose interactions determine a country's innovative performance. In this view, integration with production is not an isolated transaction between a single university and a single firm but a systemic property emerging from the density and quality of the linkages among universities, firms, public research organizations, financial institutions, and government agencies. The NIS approach directs attention to the institutional and regulatory environment—intellectual-property regimes, labour-market institutions, education and training systems—that conditions the propensity of actors to cooperate.

The Triple Helix Model

The Triple Helix model, developed by Henry Etzkowitz and Loet Leydesdorff, has arguably been the most influential framework in the field. It conceives innovation as the product of evolving, overlapping relations among three institutional spheres—university, industry, and government—each of which increasingly takes on the role of the others. Universities engage in entrepreneurial activity, firms undertake training and research traditionally associated with academia, and governments act as venture capitalists. The model's central insight is that sustained innovation arises in the “overlap” zones where the three spheres interpenetrate, generating hybrid organizations such as technology-transfer offices, incubators, and joint research centres. The Triple Helix thus shifts the analytical focus from the individual institution to the relations among institutions.

Mode 2 Knowledge Production

Michael Gibbons and colleagues distinguished a new mode of knowledge production, “Mode 2,” from the traditional disciplinary, university-based “Mode 1.” Mode 2 knowledge is produced in the context of application, is transdisciplinary, is generated in heterogeneous and transient configurations of actors, and is subject to broader social accountability. The thesis implies that the boundaries of the university are becoming permeable and that significant knowledge production now occurs in distributed networks that include firms, government laboratories, and consultancies. For the question of integration, Mode 2 suggests that the relevant unit is the temporary, problem-

focused collaboration rather than the permanent institution.

The Entrepreneurial University

Burton Clark's comparative study of "entrepreneurial" universities and Etzkowitz's parallel work identified an institutional transformation by which universities develop a strengthened steering core, an expanded developmental periphery of boundary-spanning units, a diversified funding base, a stimulated academic heartland, and an integrated entrepreneurial culture. The entrepreneurial university actively seeks to capitalize on its knowledge through patenting, licensing, and the creation of spin-off firms. This approach locates the engine of integration inside the university itself, in its governance, incentives, and capacity to act as a strategic organization.

Open Innovation

Henry Chesbrough's open-innovation paradigm shifts the analytical lens to the firm. It argues that firms can and should use external ideas as readily as internal ones, and external as well as internal paths to market, as they seek to advance their technology. Universities become essential sources of external knowledge in inbound open innovation, and recipients of underused corporate knowledge in outbound open innovation. The paradigm reframes university-industry integration as a deliberate strategy of managing knowledge flows across organizational boundaries, mediated by intermediaries, intellectual-property markets, and collaborative platforms.

Table 1.

Principal theoretical approaches to the integration of higher education and production

Approach	Key scholars	Unit of analysis / central logic	Implication for integration
National Innovation Systems	Freeman; Lundvall; Nelson	The national system of institutions and their linkages	Integration is a systemic property shaped by the institutional environment
Triple Helix	Etzkowitz; Leydesdorff	Overlapping relations among university, industry, government	Innovation emerges in hybrid organizations at the spheres' overlap
Mode 2 Knowledge Production	Gibbons et al.	Transient, application-oriented, transdisciplinary networks	The collaboration, not the institution, is the relevant unit
Entrepreneurial University	Clark; Etzkowitz	Internal governance and capabilities of the university	Integration is driven by the university's strategic transformation
Open Innovation	Chesbrough	The firm's management of inbound and outbound knowledge flows	Universities are deliberate sources and recipients of knowledge
Quadruple / Quintuple Helix	Carayannis; Campbell	University-industry-government plus society and environment	Integration must serve social and ecological as well as economic goals

Note. The six approaches are complementary rather than mutually exclusive. They differ chiefly in their unit of analysis: the NIS and helix models adopt a systemic perspective, the entrepreneurial-university approach is institution-centred, the open-innovation

paradigm is firm-centred, and the Mode 2 thesis is collaboration-centred. Together they provide the conceptual vocabulary used in the subsequent classification of forms and structures

Table 2.

A functional typology of the forms of higher-education-production integration

Functional category	Representative forms	Primary flow	Theoretical home
Educational / human capital	Internships; cooperative and dual education; joint curricula; industrial PhDs; sponsored scholarships	People and tacit skills	Human-capital theory; NIS
Research / knowledge transfer	Contract research; collaborative R&D; joint laboratories; patent licensing; academic consultancy	Codified and tacit knowledge	Triple Helix; Open Innovation; Mode 2
Entrepreneurial	Spin-offs and start-ups; patenting and commercialization; university venture funds; student entrepreneurship	New ventures and capital	Entrepreneurial university
Infrastructural / proximity	Science and technology parks; incubators and accelerators; clusters; shared facilities; endowed chairs	Co-location and resources	Regional innovation; clusters

Note. The categories are ordered by the principal object of exchange. In practice a single arrangement frequently combines several forms—for example, a science park (infrastructural) typically hosts joint laboratories (research) and incubates spin-offs (entrepreneurial) while offering placements to students (educational). The “theoretical home” column indicates the framework from Table 1 that most directly illuminates each category.

Whereas the previous section classified integration by its functional form, this section classifies it by the organizational structure that governs the relationship. The same form—say, collaborative research—may be organized very differently, and the structure determines the durability, the scale, and the governance of the linkage. Three principal structures can be distinguished, increasing in their degree of openness and the number of participants.

Bilateral structures link a single university (or department or laboratory) with a single firm through a direct relationship governed by a contract or memorandum. Contract research, consultancy, sponsored chairs, and licensing agreements typically take this form. Bilateral structures offer clarity of ownership and confidentiality but are limited in scope and vulnerable to the loss of a single partner.

Network structures connect several universities and several firms, often together with public agencies, in a more or less durable consortium. Competence centres, cooperative research centres, public-private research programmes, and industry-association partnerships exemplify this structure. Networks distribute risk and cost, assemble complementary capabilities, and create the hybrid “overlap” organizations central to the Triple Helix; their challenge is the governance of shared intellectual property and the alignment of heterogeneous partners.

4.3. Platform and ecosystem structures

Platform structures organize integration around a shared infrastructure or set of rules that many actors can join with relatively low barriers to entry. Science and technology parks, open-innovation platforms, regional clusters, and innovation ecosystems exemplify this structure. Platforms maximize the diversity of participants and the potential for unanticipated combinations, consistent with the open-innovation and Quadruple Helix perspectives, but require an intermediary or orchestrator to maintain the common rules and to sustain trust among participants.

Across all three structures, intermediary or boundary-spanning organizations play a decisive role. Technology-transfer offices, knowledge-transfer partnerships, contract-research organizations, cluster-management bodies, and incubator managers translate between the differing languages, time-horizons, and incentive systems of academia and industry. The literature consistently identifies the capacity and professionalism of these intermediaries as a critical determinant of successful integration.

The forms and structures described above are combined in distinctive ways in different national contexts, reflecting variations in institutional history, the structure of the economy, and the role of the state.

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

Comparative scholarship has identified several archetypal models, each associated with a characteristic balance of forms and structures.

The United States exemplifies a market-oriented model in which strong, autonomous, and well-resourced research universities interact with a dynamic venture-capital market. The 1980 Bayh-Dole Act, by allowing universities to retain title to inventions made with federal funding, catalysed the growth of technology-transfer offices and academic patenting. Iconic regional ecosystems such as Silicon Valley around Stanford University and the Route 128 corridor around the Massachusetts Institute of Technology illustrate the platform structure and the entrepreneurial forms in their most developed expression.

Germany combines a celebrated dual vocational and dual study system—strong educational forms embedded in bilateral firm-school relationships—with a powerful applied-research infrastructure. The Fraunhofer Society operates a network of institutes that conduct contract and collaborative research for industry, functioning as a national-scale intermediary. The model is distinguished by close coordination among employers' associations, chambers of commerce, and universities of applied sciences.

Japan and the East Asian developmental states (notably South Korea, Taiwan, and Singapore) display a coordinated model in which government plays a strong steering role. Historically characterized by strong in-house corporate research and comparatively weaker formal university-industry links, Japan reformed its system from the late 1990s to encourage academic patenting and collaboration. The developmental-state economies have used public funding, science parks, and targeted programmes to build university-industry linkages rapidly as part of catch-up industrialization.

The Nordic countries combine strong public funding of universities with dense, trust-based collaboration among the state, employers, and labour. Competence centres jointly funded by government, universities, and firms are a characteristic network structure. The so-called “professor's privilege,” under which academic inventors rather than universities held title to their inventions, distinguished the region historically, although several countries have since moved toward institutional ownership.

CONCLUSION

This article has reviewed the principal approaches of international scholars to the forms and structures of integration between higher education and production. It has shown that the field is organized around six influential theoretical frameworks—national innovation systems, the Triple Helix, Mode 2 knowledge production, the entrepreneurial university, open innovation, and the Quadruple and Quintuple Helix—which together supply a multi-level conceptual vocabulary. Building on these frameworks, the article proposed a typology that distinguishes the functional forms of integration (educational, research-related, entrepreneurial, and infrastructural) from the organizational structures that govern them (bilateral, network, and platform), and it located both within the major national models.

The central conclusion is that the design of effective integration is a problem of alignment. Effective integration requires consistency among the chosen form, the governing structure, the capacity of intermediary organizations, the incentives facing academic actors, and the surrounding institutional context. Because these elements are configured differently across countries, the international experience offers not a single template to be copied but a repertoire of options to be combined judiciously in light of national conditions. For policymakers and university leaders, the practical implication is to begin from a clear strategic objective, to select the form and structure that fit that objective, and to invest in the intermediary capacity and incentive alignment that allow the chosen arrangement to endure.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

Navruzova Gulrukh Uktamovna the teacher of Asia International University, Bukhara, Uzbekistan / Navruzova Gulrukh O'ktamovna Asia International University, Buxoro, O'zbekiston o'qituvchisi / Наврузова Гулрух Уктамовна преподаватель Asia International University, Бухара, Узбекистан
Email: gulrux_514@gmail.com
ORCID: 0009-0006-4982-490X

REFERENCES:

1. Carayannis, E. G., & Campbell, D. F. J. (2009). "Mode 3" and "Quadruple Helix": Toward a 21st century fractal innovation ecosystem. *International Journal of Technology Management*, 46(3-4), 201-234.
2. Carayannis, E. G., & Campbell, D. F. J. (2010). Triple Helix, Quadruple Helix and Quintuple Helix and how do knowledge, innovation and the environment relate to each other? *International Journal of Social Ecology and Sustainable Development*, 1(1), 41-69.
3. Chesbrough, H. W. (2003). *Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting from Technology*. Boston: Harvard Business School Press.
4. Etzkowitz, H., & Leydesdorff, L. (2000). The dynamics of innovation: From National Systems and "Mode 2" to a Triple Helix of university-industry-government relations. *Research Policy*, 29(2), 109-123.
5. Uktamovna, N. G. (2024). STRATEGIES TO IMPROVE THE QUALITY OF HIGHER EDUCATION SYSTEM. *Web of Teachers: Inderscience Research*, 2(5), 223-228.
6. Uktamovna, N. G. (2025). THE INTERCONNECTION OF EDUCATION, ECONOMIC GROWTH, AND SOCIAL STABILITY. *JOURNAL OF SCIENTIFIC RESEARCH, MODERN VIEWS AND INNOVATIONS*, 1(3), 68-71.
7. Uktamovna, N. G. (2025). IMPLEMENTATION AND ADVANTAGES OF THE DUAL EDUCATION SYSTEM IN UZBEKISTAN. *Modern education and development*, 20(4), 14-19.
8. Uktamovna, N. G. (2025). THE CONCEPT, CONTENT AND ESSENCE OF COLLABORATION BETWEEN HIGHER EDUCATION, SCIENCE AND PRODUCTION. *Modern education and development*, 22(4), 320-325.
9. Navruzova, G. U. (2024). INNOVATION MANAGEMENT: IMPLEMENTING A SUCCESSFUL STRATEGY. *American Journal of Modern World Sciences*, 1(2), 28-36.
10. Navruzova, G. U. (2024). ECONOMIC INDICATORS AND FACTORS IN SUSTAINABILITY. CONCEPTS, BASIC PRINCIPLES AND TYPES OF ECONOMIES. *American Journal of Modern World Sciences*, 1(3), 12-22.
11. Navruzova, G., & Ramazonova, S. (2025). UNLOCK YOUR POTENTIAL: MASTERING LANGUAGE SKILLS. *Modern Science and Research*, 4(4), 655-660.
12. Navruzova, G. (2025). DISPARITIES AND ISSUES BETWEEN THE EDUCATION SYSTEM AND INDUSTRY. *Modern Science and Research*, 4(4), 1937-1943.
13. Navruzova, G., & Murodova, D. (2025). INNOVATIVE METHODS OF LEARNING FOREIGN LANGUAGES. *Modern Science and Research*, 4(4), 649-654.
14. O'ktamovna, N. Z. G. (2023). CHARACTERISTICS AND SPECIAL FEATURES OF CHILDREN'S LITERATURE. *International Journal Of Literature And Languages*, 3(02), 49-56.
15. Navruzova, G., & Murodova, D. (2025). AN ACADEMIC ANALYSIS OF EFFECTIVE METHODS IN ENGLISH LANGUAGE ACQUISITION AND SKILL DEVELOPMENT. *Modern Science and Research*, 4(5), 851-856.
16. Navruzova, G., & Qushshayeva, S. (2025). BUILDING ENGLISH SKILLS STEP BY STEP: LISTENING, SPEAKING, READING, AND WRITING. *Modern Science and Research*, 4(5), 847-850.
17. Navruzova, G. (2025). COMPARATIVE STUDY OF FOREIGN AND NATIONAL EXPERIENCES IN ORGANIZING THE INTEGRATION OF HIGHER EDUCATION, SCIENCE AND PRODUCTION. *Modern Science and Research*, 4(5), 1555-1559.

Xizmat ko'rsatish va turizm sohasi

Service sector and tourism

Сфера услуг и туризм

МЕТОДОЛОГИЯ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА УСЛУГ, ОКАЗЫВАЕМЫХ НАСЕЛЕНИЮ СТАРШЕ ТРУДОСПОСОБНОГО ВОЗРАСТА В РЕГИОНЕ

Очилова Наргиза Акрамовна

MINTAQADA MEHNATGA LAYOQATLI YOSHDAN KATTA AHOLIGA KO'RSATILADIGAN XIZMATLAR SIFATINI OSHIRISH METODOLOGIYASI

Ochilova Nargiza Akramovna

METHODOLOGY FOR IMPROVING THE QUALITY OF SERVICES PROVIDED TO THE POPULATION OLDER THAN WORKING AGE IN THE REGION

Ochilova Nargiza Akramovna

Received: May 18, 2026 May: May 22, 2026 May: May 23, 2026 Published: June 1, 2026

Аннотация: В данной статье исследуются научно-методологические основы повышения качества услуг, оказываемых населению старше трудоспособного возраста в регионе. Актуальность темы обусловлена усилением процессов демографического старения, ростом потребности пожилого населения в социальных, медицинских, бытовых, реабилитационных, цифровых и консультационных услугах, а также необходимостью формирования адресной и результативной региональной системы обслуживания. В статье обосновано, что качество услуг для населения старше трудоспособного возраста должно оцениваться не только количеством предоставленных услуг, но и степенью их доступности, своевременности, адресности, результативности, цифровой обеспеченности и удовлетворенности получателей. В исследовании предложена методология интегральной оценки качества услуг на основе системы индикаторов, включающей охват услугами, территориальную доступность, оперативность обслуживания, индивидуализацию услуг, кадровый потенциал, цифровую вовлеченность и социальный эффект. Разработан методический подход к формированию интегрального индекса качества услуг для пожилого населения — Silver Service Quality Index. Предложенная методология позволяет выявлять региональные различия, определять слабые звенья системы обслуживания и разрабатывать практические меры по повышению качества жизни пожилых граждан.

Ключевые слова: население старше трудоспособного возраста, качество услуг, социальные услуги, региональная экономика, методология оценки, интегральный индекс, цифровые услуги, адресность, активное старение, качество жизни.

Abstract: This article examines the scientific and methodological foundations for improving the quality of services provided to the population older than working age in the region. The relevance of the topic is determined by demographic ageing, the growing demand of elderly people for social, medical, household, rehabilitation, digital and consulting services, as well as the need to form a targeted and effective regional service system. The article substantiates that the quality of services for elderly people should be assessed not only by the number of services provided, but also by their accessibility, timeliness, targeting, effectiveness, digital availability and user satisfaction.

The study proposes a methodology for integrated service quality assessment based on a system of indicators including service coverage, territorial accessibility, responsiveness, individualization of services, staff capacity, digital inclusion and social impact. A methodological approach to the formation of the Silver Service Quality Index is developed. The proposed methodology makes it possible to identify regional differences, determine weaknesses in the service system and develop practical measures to improve the quality of life of elderly citizens.

Keywords: population older than working age, service quality, social services, regional economy, assessment methodology, integrated index, digital services, targeting, active ageing, quality of life.

ВВЕДЕНИЕ

В современных условиях социально-экономического развития одним из наиболее значимых вызовов для регионов становится повышение качества услуг, оказываемых населению старше трудоспособного возраста. Увеличение доли пожилых граждан в структуре населения требует пересмотра традиционных подходов к организации социальной поддержки, медицинского сопровождения, бытового обслуживания, реабилитации, досуга, цифровой адаптации и общественной активности. Если ранее обслуживание пожилых людей преимущественно рассматривалось через призму пенсионного обеспечения и социальной помощи, то сегодня данное направление приобретает более широкий экономический, институциональный и гуманитарный смысл.

Население старше трудоспособного возраста является особой социально-демографической группой, потребности которой отличаются комплексностью и высокой зависимостью от состояния здоровья, уровня доходов, семейного положения, места проживания, цифровой грамотности и доступности инфраструктуры. В региональном разрезе эти особенности проявляются особенно отчетливо. В одних районах ключевой проблемой выступает территориальная удаленность социальных и медицинских учреждений, в других — недостаточность квалифицированных кадров, слабая цифровая инфраструктура, ограниченность реабилитационных услуг или отсутствие системной обратной связи с получателями услуг.

Методология повышения качества услуг для населения старше трудоспособного возраста должна основываться на принципах адресности, доступности, комплексности, межведомственной координации, цифровизации и ориентации на конечный социальный результат. Это означает, что качество услуг необходимо оценивать не только по количеству оказанных услуг или объему бюджетного финансирования, но и по тому, насколько данные услуги реально улучшают повседневную жизнь пожилого человека, снижают его зависимость от посторонней помощи, поддерживают здоровье, социальную активность и самостоятельность.

В этой связи особую актуальность приобретает разработка интегральной методологии оценки качества услуг, позволяющей соединить количественные и качественные показатели в единую систему. Такая методология должна быть пригодной для применения на уровне области, района, города и махалли, а также позволять сравнивать территории между собой, выявлять

проблемные зоны и принимать обоснованные управленческие решения.

АНАЛИЗ ЛИТЕРАТУРЫ

В научной литературе вопросы обслуживания населения старше трудоспособного возраста исследуются в рамках нескольких взаимосвязанных направлений: теории социальной защиты, экономики услуг, геронтологии, региональной экономики, управления качеством и концепции активного старения. В зарубежных исследованиях широко используются такие понятия, как “active ageing”, “long-term care”, “age-friendly services”, “silver economy” и “integrated social care”. Эти подходы объединяет идея о том, что пожилой человек должен рассматриваться не только как получатель помощи, но и как активный участник общественной и экономической жизни.

В теории качества услуг значительное место занимает модель SERVQUAL, разработанная А. Парасураманом, В. Зейтамл и Л. Берри. Согласно данной модели, качество услуги определяется разрывом между ожиданиями потребителя и фактически полученным результатом. Для сферы обслуживания пожилого населения данный подход имеет важное значение, поскольку пожилые граждане особенно чувствительны к таким параметрам, как надежность, доброжелательность персонала, своевременность, доступность информации и индивидуальное отношение.

Ф. Котлер и Г. Армстронг в работах по маркетингу услуг подчеркивают, что качество услуги формируется не только в момент ее предоставления, но и на всех этапах взаимодействия с получателем: от информирования и обращения до оценки удовлетворенности после получения услуги. Этот подход может быть адаптирован к системе социальных и бытовых услуг для пожилых людей, поскольку для данной группы населения важна не только сама услуга, но и простота ее получения, доверие к исполнителю, прозрачность процедур и наличие обратной связи.

В исследованиях по социальной политике особое внимание уделяется адресности услуг. Адресность означает, что помощь и обслуживание должны предоставляться не формально, а с учетом реальных жизненных обстоятельств человека: состояния здоровья, уровня дохода, одиночества, инвалидности, места проживания, потребности в уходе и социальной коммуникации. Для Узбекистана данный подход имеет особую значимость, поскольку махалля как институт местного самоуправления обладает возможностью наиболее близко изучать потребности пожилых граждан.

Анализ существующих научных подходов показывает, что в региональной системе обслуживания пожилого населения недостаточно использовать только административные показатели. Необходима комплексная методология, включающая социальные, экономические, организационные, цифровые и субъективные индикаторы качества. Именно такая методология позволяет оценить не только наличие услуг, но и их реальную полезность для пожилого населения.

МЕТОДОЛОГИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ

Методологическую основу исследования составляют системный, сравнительный, факторный, индексный, экспертно-аналитический и институциональный подходы. Использование системного подхода позволяет рассматривать услуги для населения старше трудоспособного возраста как единую многоуровневую систему, включающую государственные органы, медицинские учреждения, социальные службы, махаллу, негосударственные организации, частный сектор и цифровые платформы.

Сравнительный подход применяется для анализа различий между территориями по уровню доступности и качества услуг. Факторный подход позволяет определить, какие элементы оказывают наибольшее влияние на качество обслуживания: кадровое обеспечение, инфраструктура, финансирование, цифровизация, транспортная доступность или уровень межведомственной координации. Индексный метод используется для построения интегрального показателя качества услуг.

В рамках исследования предлагается следующая логика методологической оценки:

- 1.определение основных групп услуг для населения старше трудоспособного возраста;
- 2.формирование системы количественных и качественных индикаторов;
- 3.нормирование показателей для сопоставимости;
- 4.определение весовых коэффициентов;
- 5.расчет интегрального индекса качества услуг;
- 6.классификация территорий по уровню качества;
- 7.разработка управленческих решений по повышению качества услуг.

Для интегральной оценки качества услуг предлагается использовать показатель Silver Service Quality Index — SSQI, который отражает совокупный уровень качества обслуживания пожилого населения в регионе.

Формула интегрального индекса имеет следующий вид:

$$SSQI = 0,20Q + 0,15D + 0,15T + 0,15A + 0,15R + 0,10K + 0,10S$$

где:

SSQI — интегральный индекс качества услуг для населения старше трудоспособного возраста;

Q — охват пожилого населения услугами;

D — территориальная и экономическая доступность услуг;

T — оперативность предоставления услуг;

A — адресность и индивидуализация обслуживания;

R — уровень цифровой обеспеченности услуг;

K — кадровый потенциал и профессиональная компетентность работников;

S — удовлетворенность получателей услуг.

Каждый показатель нормируется в пределах от 0 до 1. Чем ближе значение индекса к 1, тем выше качество услуг. Для показателей-стимуляторов применяется следующая формула нормирования:

$$Z_{ij} = \frac{X_{ij} - X_{min}}{X_{max} - X_{min}}$$

Для показателей-дестимуляторов, где снижение значения является положительным результатом, используется обратная формула:

$$Z_{ij} = \frac{X_{max} - X_{ij}}{X_{max} - X_{min}}$$

Применение данной методологии позволяет обеспечить сопоставимость различных показателей и сформировать объективную оценку качества услуг в территориальном разрезе.

АНАЛИЗ И РЕЗУЛЬТАТЫ

Повышение качества услуг, оказываемых населению старше трудоспособного возраста, должно рассматриваться как комплексная задача регионального управления. В практическом плане данная задача включает не только расширение перечня услуг, но и совершенствование механизмов их предоставления. Главная проблема заключается в том, что пожилые граждане часто нуждаются не в одной отдельной услуге, а в комплексном сопровождении, объединяющем медицинскую, социальную, бытовую, психологическую и цифровую поддержку.

В региональных условиях качество услуг во многом зависит от способности местных институтов своевременно выявлять потребности пожилых людей. Наиболее важную роль здесь играет махалла, поскольку именно на этом уровне можно определить одиноких пожилых граждан, лиц с ограниченной мобильностью, граждан, нуждающихся в регулярном уходе, а также пожилых людей, испытывающих трудности при использовании цифровых сервисов. Однако выявление потребности должно быть дополнено четкой системой маршрутизации: куда направляется обращение, кто отвечает за исполнение услуги, как контролируется результат и как измеряется удовлетворенность получателя.

Предлагаемая методология предполагает переход от фрагментарного предоставления услуг к интегрированной модели. В такой модели махалла выявляет потребность, медицинское учреждение оценивает состояние здоровья, социальная служба формирует индивидуальный пакет услуг, а цифровая

платформа обеспечивает учет, мониторинг и дублирование функций, повысить прозрачность и обратную связь. Такой подход позволяет снизить усиление адресность обслуживания.

Таблица 1

Система методологических индикаторов оценки качества услуг для населения старше трудоспособного возраста

№	Индикатор	Содержание показателя	Метод измерения	Ожидаемый результат
1	Охват услугами	Доля пожилых граждан, реально получающих услуги	% от общей численности целевой группы	Расширение доступа к услугам
2	Доступность	Возможность получения услуги по месту проживания или вблизи него	расстояние, транспорт, стоимость	Снижение территориальных барьеров
3	Оперативность	Скорость рассмотрения обращения и предоставления услуги	количество дней/часов	Сокращение времени ожидания
4	Адресность	Соответствие услуги индивидуальной потребности пожилого человека	наличие индивидуальной карты услуг	Повышение результативности помощи
5	Цифровизация	Возможность электронного обращения и дистанционного сопровождения	доля цифровых услуг	Упрощение доступа к сервисам
6	Кадровый потенциал	Квалификация работников социальной и медицинской сферы	доля обученных специалистов	Повышение профессионального уровня услуг
7	Удовлетворенность	Оценка получателем качества предоставленной услуги	анкетирование, балльная шкала	Формирование обратной связи

Данные индикаторы позволяют оценить качество обслуживания с разных сторон. Если показатель охвата отражает масштаб системы, то доступность показывает, насколько реально пожилой человек может воспользоваться услугой. Оперативность характеризует скорость реакции

системы, адресность — соответствие услуги индивидуальной ситуации, цифровизация — современность и удобство обслуживания, кадровый потенциал — профессиональную основу качества, а удовлетворенность — субъективное восприятие результата самим получателем

Таблица 2

Шкала оценки интегрального индекса качества услуг SSQI

Значение SSQI	Уровень качества	Характеристика состояния системы	Рекомендуемое управленческое решение
0,80–1,00	Высокий	Услуги доступны, адресны, оперативны и результативны	Расширение инновационных и цифровых сервисов
0,60–0,79	Средне-высокий	Базовые услуги функционируют, но имеются отдельные ограничения	Усиление мобильных и дистанционных услуг
0,40–0,59	Средний	Сохраняются проблемы охвата, доступности и кадрового обеспечения	Модернизация инфраструктуры и обучение кадров
0,00–0,39	Низкий	Система услуг не обеспечивает необходимый уровень качества	Комплексная реорганизация и перераспределение ресурсов

Предложенная шкала дает возможность не только оценивать качество услуг, но и связывать результаты оценки с конкретными управленческими решениями. Например, если регион имеет низкое значение индекса по компоненту цифровизации, необходимо развивать электронные сервисы, обучать

пожилых граждан цифровой грамотности и внедрять консультационные пункты в махаллях. Если слабым звеном является кадровый потенциал, требуется организация специальных курсов по геронтологии, психологии общения, социальной работе и цифровым технологиям.

Методологическая модель повышения качества услуг для населения старше трудоспособного возраста

Элемент модели	Основная функция	Инструмент реализации	Социально-экономический эффект
Махалля	Выявление потребностей пожилых граждан	электронный реестр и социальная карта	Повышение адресности услуг
Медицинские учреждения	Оценка состояния здоровья и профилактика	патронаж, мобильные бригады	Снижение рисков ухудшения здоровья
Социальные службы	Формирование индивидуального пакета услуг	персональный план сопровождения	Комплексная поддержка пожилого человека
Цифровая платформа	Учет, мониторинг и обратная связь	единая информационная система	Прозрачность и контроль качества
Частный сектор	Расширение ассортимента услуг	государственно-частное партнерство	Развитие рынка “silver services”
Образовательные структуры	Повышение квалификации кадров	курсы, тренинги, сертификация	Рост профессионального качества услуг

Таблица показывает, что методология повышения качества услуг должна включать не только оценочный, но и организационный компонент. Без четкого распределения функций между институтами даже самая совершенная система индикаторов не даст практического результата. Поэтому интегральная оценка должна сопровождаться институциональной моделью управления качеством.

Особое значение имеет развитие цифровой платформы, которая может выполнять несколько функций одновременно: регистрацию потребностей, учет оказанных услуг, мониторинг сроков исполнения, сбор отзывов, формирование рейтинга качества по территориям и подготовку аналитических отчетов для органов управления. При этом цифровизация не должна исключать пожилых людей, которые не умеют пользоваться электронными сервисами. Напротив, она должна сопровождаться офлайн-помощью через махалли, социальные службы и специальные консультационные пункты.

Важным направлением повышения качества услуг является внедрение индивидуальной карты потребностей пожилого человека. Такая карта может включать сведения о состоянии здоровья, уровне самостоятельности, семейном положении, потребности в уходе, необходимости бытовой помощи, цифровой грамотности и социальной активности. На основе данной карты формируется индивидуальный пакет услуг, который регулярно пересматривается.

Таким образом, результаты исследования показывают, что методология повышения качества услуг должна строиться на трех взаимосвязанных уровнях: диагностическом, оценочном и управленческом. Диагностический уровень выявляет потребности пожилого населения, оценочный уровень измеряет качество услуг через систему индикаторов, а управленческий уровень

обеспечивает практические меры по улучшению обслуживания.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ И ПРЕДЛОЖЕНИЯ

Проведенное исследование позволяет сделать вывод, что повышение качества услуг, оказываемых населению старше трудоспособного возраста в регионе, требует формирования научно обоснованной методологии, объединяющей социальные, экономические, организационные и цифровые инструменты. Качество таких услуг не может оцениваться только по количеству обращений или объему оказанной помощи. Оно должно рассматриваться через призму доступности, адресности, своевременности, результативности и удовлетворенности получателей.

В качестве основного методического инструмента предложено использовать интегральный индекс Silver Service Quality Index, который позволяет комплексно оценивать качество обслуживания пожилого населения в региональном разрезе. Данный индекс может применяться для мониторинга состояния системы услуг, сравнения районов и городов, выявления проблемных направлений и обоснования управленческих решений.

По результатам исследования предлагаются следующие научно-практические рекомендации:

Во-первых, необходимо внедрить единую систему оценки качества услуг для населения старше трудоспособного возраста на основе интегральных индикаторов. Это позволит перейти от формального учета услуг к оценке их реального социального результата.

Во-вторых, целесообразно сформировать в регионах модель межведомственного взаимодействия «махалля — медицина — социальная служба — цифровая платформа». Такая модель обеспечит адресность, прозрачность и оперативность обслуживания.

В-третьих, следует разработать индивидуальную карту потребностей пожилого человека, на основе которой будет формироваться персональный пакет социальных, медицинских, бытовых, реабилитационных и цифровых услуг.

В-четвертых, необходимо развивать мобильные и дистанционные формы обслуживания, особенно для сельских и отдаленных территорий. Это позволит сократить территориальное неравенство в доступе к услугам.

В-пятых, важным условием повышения качества является подготовка и переподготовка кадров, работающих с пожилым населением. В программы обучения следует включить геронтологию, психологию общения, социальную работу, цифровые технологии и этику обслуживания.

В-шестых, необходимо расширить участие частного сектора и негосударственных организаций в развитии услуг для пожилых граждан на основе государственно-частного партнерства и социального заказа.

В целом предложенная методология направлена на формирование современной, адресной и результативной системы обслуживания населения старше трудоспособного возраста. Ее внедрение позволит повысить качество жизни пожилых граждан, укрепить их социальную активность, снизить нагрузку на семьи и медицинские учреждения, а также создать новые возможности для развития регионального рынка социальных и бытовых услуг.

Сведения об авторе / Muallif haqida / Author details

Очилова Наргиза Акрамовна — доцент кафедры «Инновационная экономика» Каршинского государственного технического университета / Ochilova Nargiza Akramovna — Qarshi davlat texnika universiteti “Innovatsion iqtisodiyot” kafedrasi dotsenti / Ochilova Nargiza Akramovna — Associate Professor of the Department of Innovative Economics of the Karshi State Technical University

E-mail: nargizaochilova07@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-3217-103X>

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Указ Президента Республики Узбекистан от 11 сентября 2023 года № УП–158 «О Стратегии “Узбекистан — 2030”».
2. Всемирная организация здравоохранения. Active Ageing: A Policy Framework. Geneva: WHO, 2002.
3. World Health Organization. Global Strategy and Action Plan on Ageing and Health. Geneva: WHO, 2017.
4. Parasuraman A., Zeithaml V.A., Berry L.L. SERVQUAL: A Multiple-Item Scale for Measuring Consumer Perceptions of Service Quality // Journal of Retailing. 1988.
5. Kotler P., Armstrong G. Principles of Marketing. 18th ed. Pearson Education, 2021.
6. Grönroos C. Service Management and Marketing: Managing the Service Profit Logic. Wiley, 2020.
7. United Nations. World Population Ageing 2023. New York: UN Department of Economic and Social Affairs, 2023.
8. OECD. Health at a Glance 2023: OECD Indicators. Paris: OECD Publishing, 2023.
9. European Commission. Long-term Care Report: Trends, Challenges and Opportunities in an Ageing Society. Brussels, 2021.
10. HelpAge International. Global AgeWatch Index: Methodology and Insights. London, 2020.
11. Абдурахмонов К.Х. Экономика труда: теория и практика. Ташкент: Fan, 2020.
12. Қосимова Г.А. Экономика социальной сферы. Ташкент: Iqtisodiyot, 2021.
13. Холмўминов Ш.Р. Направления развития системы социальной защиты населения. Ташкент, 2022.
14. Мирзиёев Ш.М. Стратегия развития Нового Узбекистана. Ташкент: O‘zbekiston, 2022.

TURIZM XIZMATLAR BOZORINI RIVOJLANISHIGA TA'SIR QILUVCHI OMILLAR

Bakayev Ziyovuddinxon Toshbolta o'g'li

ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА РАЗВИТИЕ РЫНКА ТУРИСТИЧЕСКИХ УСЛУГ

Бакаев Зиёвуддинхон Тошболта угли

FACTORS AFFECTING THE DEVELOPMENT OF THE TOURISM SERVICES MARKET

Bakayev Ziyovuddinxon Toshbolta ugli

Received: May 11, 2026 May: May 12, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya. Mazkur maqolada turizm xizmatlari bozori rivojlanishiga ta'sir qiluvchi tabiiy-geografik, madaniy-tarixiy, tashkiliy-iqtisodiy va ijtimoiy-iqtisodiy omillar ilmiy jihatdan tahlil qilindi. Tadqiqot davomida turizm industriyasida xizmatlar samaradorligini oshirishning zamonaviy yondashuvlari hamda xizmatlar sifatini oshirishga ta'sir etuvchi omillar o'rganildi. Shuningdek, turizm xizmatlari bozori rivojlanishini takomillashtirish bo'yicha amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: turistik xizmatlar, ijtimoiy, iqtisodiy, ekologik, geografik, turistik xizmat, xizmat sifati.

Аннотация: в данной статье с научной точки зрения проанализированы природно-географические, культурно-исторические, организационно-экономические и социально-экономические факторы, влияющие на развитие рынка туристических услуг. В ходе исследования изучены современные подходы к повышению эффективности услуг в туристической индустрии, а также факторы, влияющие на повышение качества туристических услуг. Кроме того, разработаны практические предложения и рекомендации по совершенствованию развития рынка туристических услуг.

Ключевые слова: туристические услуги, социальные факторы, экономические факторы, экологические факторы, географические факторы, туристическая услуга, качество услуг.

Abstract: this article scientifically analyzes the natural-geographical, cultural-historical, organizational-economic, and socio-economic factors affecting the development of the tourism services market. During the research, modern approaches to improving the efficiency of services in the tourism industry, as well as factors influencing the improvement of service quality, were studied. In addition, practical proposals and recommendations were developed to improve the development of the tourism services market.

Keywords: tourism services, social factors, economic factors, environmental factors, geographical factors, tourist service, service quality.

KIRISH

Jahonda turistik xizmatlar bozori iqtisodiyotning eng tez rivojlanayotgan tarmoqlaridan biri sifatida shakllanib, uning taraqqiyotiga turli iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy va texnologik omillar ta'sir ko'rsatmoqda. Turistik xizmatlarning rivojlanishi mamlakat iqtisodiyotining o'sishi, aholi bandligini ta'minlash, hududlarning investitsion jozibadorligini oshirish hamda xizmatlar sektorining kengayishida muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli turistik xizmatlar rivojlanishiga ta'sir qiluvchi omillarni ilmiy jihatdan o'rganish va baholash dolzarb

masalalardan biri hisoblanadi. Bugungi kunda transport va kommunikatsiya infratuzilmasining rivojlanganligi, xizmatlar sifati, turistik resurslar salohiyati, xavfsizlik darajasi, marketing faoliyati hamda davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlari turistik xizmatlarning rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Shuningdek, raqamli texnologiyalar, onlayn bronlashtirish tizimlari, sun'iy intellekt (AI), Big Data va mobil ilovalarning joriy etilishi turistlarga qulaylik yaratish orqali xizmatlar samaradorligini oshirmoqda.

Turistik xizmatlar rivojlanishiga aholi daromadlari, madaniy meros obyektlari, ekologik muhit, investitsion muhit va hududlarning turistik jozibadorligi kabi omillar ham sezilarli ta'sir qiladi. Ayniqsa, xizmatlar sifati va mijozlar qoniqligini ta'minlash turistik korxonalarning raqobatbardoshligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, turistik xizmatlar rivojlanishiga ta'sir qiluvchi omillarni kompleks tahlil qilish va ularning samaradorligini baholash muhim ahamiyatga ega. Mazkur maqolaning maqsadi turistik xizmatlar rivojlanishiga ta'sir qiluvchi asosiy omillarni tahlil qilish va ularni takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot natijalari turizm sohasini barqaror rivojlantirish va xizmatlar samaradorligini oshirishda amaliy ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Turizm xizmatlar bozorini rivojlanishiga ta'sir qiluvchi omillarga qaratilgan bir qator iqtisodchi olimlarning tadqiqot ishlarini olib borishgan. Xususan, E.A.Telfer., P.S.Piboonrungraj., J.G.Ritzer., C.Lashley., A.Morrison., K.O'Gorman., B.Brotherton., N.Leiper., V.S.Senin., N.N.Zorin., G.N.Kutepova kabi olimlar turizm va mehmondo'stlik sohasidagi xizmatlar samaradorligini oshirishga qaratilgan ilmiy ishlar olib borishgan.

Mamlakatimizda ham turizm va mehmondo'stlik industriyasida xizmatlar samaradorligini oshirishga doir nazariy-uslubiy jihatlar bir qator iqtisodchi olimlar, jumladan, Q.X.Abduraxmonov, N.Tuxliyev, I.S.Tuxliyev, A.A.Eshtayev, B.Sh.Safarov, M.T.Aliyeva, A.N.Norchayev, M.T.Alimova, N.Sh.Mansurova va boshqalar tomonidan o'rganilgan. Ushbu olimlarning tadqiqotlarida turizm xizmatlar bozorini rivojlantirish, mehmondo'stlik industriyasida xizmatlar sifatini oshirish hamda turizm sohasini takomillashtirish kabi masalalar yoritilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonda guruhlash, taqqoslash, iqtisodiy-statistik, qiyosiy tahlil, tizimli tahlil, induksiya-deduksiya, empirik tahlil, kontent tahlil, abstrakt-mantiqiy yondashuv, ekspert baholash, ekonometrik modellash, tadqiqot obyektlari va olingan natijalarni bayon etish kabi usullardan foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Turizm xizmatlari bozori turistik mahsulot va xizmatlarni ishlab chiqaruvchilar hamda iste'molchilar o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlarni birlashtiruvchi muhim tizim hisoblanadi. Ushbu bozorning o'ziga xos xususiyati shundan iboratki, turistik xizmatlar iste'mol qilinishi uchun turistlarning bevosita turistik destinatsiyalarga tashrif buyurishi talab etiladi. Shu sababli turizm xizmatlari bozori transport, joylashtirish, ovqatlanish, madaniy xizmatlar, axborot texnologiyalari va boshqa servis tarmoqlari bilan uzviy bog'liq holda faoliyat yuritadi.

Turizm va mehmondo'stlik industriyasining iqtisodiy mohiyati ko'p jihatdan uning multiplikativ samarasi orqali namoyon bo'ladi. Turizm sohasining

rivojlanishi natijasida mehmonxona biznesi, savdo, transport, hunarmandchilik, xizmat ko'rsatish va qishloq xo'jaligi kabi qator tarmoqlarda qo'shimcha ish o'rinlari yaratiladi hamda aholi daromadlari oshadi. Shu nuqtai nazardan, ichki va kiruvchi turizmni rivojlantirish mamlakat iqtisodiyotining barqaror o'sishi va hududiy rivojlanishini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

O'zbekiston Respublikasining "Turizm to'g'risida"gi Qonunida turizm sohasining huquqiy asoslari, turistik faoliyat sub'ektlarining huquq va majburiyatlari hamda turizm shakllari belgilangan. Shu bilan birga, zamonaviy turizm tendensiyalarini hisobga olgan holda ichki va kiruvchi turizm tushunchalarini yanada kengaytirish va ularning iqtisodiy ahamiyatini chuqurroq ochib berish zaruriyati mavjud.

Ichki turizm – mamlakat fuqarolarining respublika hududi bo'ylab amalga oshiradigan sayohatlari bo'lib, uning rivojlanishi milliy iqtisodiyotda ichki talabni oshirish, hududiy turizmni rivojlantirish va aholi bandligini ta'minlashga xizmat qiladi. Kiruvchi turizm esa xorijiy fuqarolarning O'zbekistonga tashriflari bilan bog'liq bo'lib, mamlakatga valyuta tushumlarini ko'paytirish, xalqaro nufuzni oshirish va xizmatlar eksportini kengaytirishda muhim o'rin tutadi.

Turizm va mehmondo'stlik industriyasining rivojlanishi uchun tabiiy-geografik, madaniy-tarixiy, tashkiliy-iqtisodiy va ijtimoiy omillarning uyg'unligi muhim ahamiyatga ega (1.1-jadval). Samarqand, Buxoro, Xiva, Shahrisabz kabi tarixiy shaharlar, tog' va ekologik turizm hududlari, milliy an'analar va gastronomik turizm imkoniyatlari O'zbekistonning turistik jozibadorligini oshirmoqda.

1.1-jadvalda turizm va mehmondo'stlik industriyasini rivojlantirishga ta'sir etuvchi asosiy omillar tizimi keltirilgan bo'lib, unda tabiiy-geografik, madaniy-tarixiy, tashkiliy-iqtisodiy hamda ijtimoiy-iqtisodiy omillarning ichki va kiruvchi turizm rivojlanishiga ta'siri ifodalangan.

Madaniy-tarixiy omillar turistik destinatsiyalarning xalqaro bozorda raqobatbardoshligini ta'minlash bilan birga, aholining madaniy saviyasini oshirish, milliy merosni asrash va xalqlar o'rtasidagi madaniy aloqalarni rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar, onlayn bronlash tizimlari, elektron to'lovlar va intellektual turistik platformalardan foydalanish zamonaviy turizm bozorining muhim yo'nalishlaridan biriga aylanmoqda.

Tashkiliy-iqtisodiy omillar ichida davlatning roli alohida ahamiyatga ega bo'lib, turizm infratuzilmasini rivojlantirish, investitsiyalarni jalb qilish, xususiy sektorni qo'llab-quvvatlash, transport va servis xizmatlarini takomillashtirish orqali sohaning barqaror rivojlanishi ta'minlanadi. Shu nuqtai nazardan, turizm va mehmondo'stlik industriyasini rivojlantirishda ichki va kiruvchi turizm imkoniyatlaridan samarali foydalanish mamlakat iqtisodiyotining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi.

Turizm xizmatlar bozorining shakllanish shart-sharoitlari⁸²

Omillar guruhi	Asosiy tarkibiy elementlar	Turizm xizmatlari bozoriga ta'sir mexanizmi	Natija (ta'sir yo'nalishi)
 1. Tabiiy-geografik Tabiiy muhit, resurslar va geografik xususiyatlar turizm faoliyati uchun moddiy-makoniyl asos yaratadi.	- Mamlakat yoki hududning tabiiy-geografik joylashuvi - Tabiiy, inson qo'li bilan yaratilmagan turistik-rekreatsion resurslar - Iqlim sharoiti, tabiiy tog'lar, daryolar, ko'l va cho'llar mavjudligi - Flora va fauna bioxilma-xilligi	- Hududning transport-kommunikatsion qulayligi talabni rag'batlantiradi. - Tabiiy resurslar turistik mahsulotning asosiy jalb etuvchi omilidir. - Iqlim va landschaft sharoiti turizm mavsumiyligi va turistik oqim hajmiga ta'sir qiladi. - Ekoturizm va maxsus turizm turlarini rivojlantiradi.	- Turistik oqimlar hajmining oshishi - Turistik mahsulotlarning xilma-xillashuvi - Hududning raqobatbardoshligi oshadi - Turizm daromadlari va bandlik ortadi
 2. Madaniy-tarixiy Madaniy meros va qadriyatlar turistik mahsulotning ma'naviy-ma'rifiyl asosini tashkil etadi.	- Diniy, madaniy, tarixiy meros obyektlari - Diqqatga sazovor joylar va me'moriy yodgorliklar - Yangi bilim va sayohatga undovchi madaniy qadriyatlar - Mahalliy urf-odatlar, an'analar, festivallar	- Madaniy meros turistik jozibadorlikni oshiradi. - Madaniy tadbirlar turistik faoliyatga qo'shimcha demand yaratadi. - Sayohat motivatsiyasini kuchaytiradi. - Madaniy identifikatsiya brend va imij shakllanishiga xizmat qiladi.	- Turistik brend va imij mustahkamlanadi - Madaniy turizm rivojlanadi - Turistlarning qolish muddati uzayadi - Mahalliy aholi daromadlari oshadi
 3. Tashkiliy-iqtisodiy Institutsional muhit va iqtisodiy mexanizmlar turizm sohasining samarali faoliyat yuritishi uchun zarur shartlarni ta'minlaydi.	- Me'yoriy-huquqiy baza - Soliq-kredit siyosati - Innovatsion-investitsiya muhiti - Dotatsiya va subsidiyalar, faoliyatni litsenziyalashtirish - Davlat-xususiy sheriklik (DXS) va klasterlar	- Qonunchilik va me'yorlar bozor barqarorligini ta'minlaydi. - Soliq imtiyozlari va kredit resurslari investitsion faollikni oshiradi. - Innovatsiyalar xizmat sifati va samaradorlikni oshiradi. - Davlat yordami va DXSh infratuzilma rivojini jadallashtiradi.	- Sarmoyaviy jozibadorlik oshadi - Infratuzilma rivojlanadi - Xizmatlar sifati va raqobatbardoshlik oshadi - Bozorning barqaror rivojlanishi ta'minlanadi
 4. Ijtimoiy-iqtisodiy Jamiyatning ijtimoiy tarkibi, daromad darajasi va xavfsizlik muhiti turizm talabining shakllanishiga ta'sir qiladi.	- Aholi soni va tarkibi - Aholining daromadlar darajasi va turmush sifati - Hududlarning ijtimoiy xavfsizligi - Ta'lim, malaka va xizmat madaniyati darajasi - Mehnat resurslarining mavjudligi	- Daromadlar darajasi ichki va tashqi turistik talabni shakllantiradi. - Ijtimoiy xavfsizlik turist xavfsizligiga ishonchni ta'minlaydi. - Malakali kadrlar xizmat sifati va mijoz qoniqishini oshiradi. - Demografik tarkib va urbanizatsiya turizm talabining tarkibini belgilaydi.	- Turistik talab va iste'mol hajmi oshadi - Turistlar qoniqishi va sodiqligi ortadi - Bandlik va daromadlar ortadi - Hududning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi jadallashadi

⁸² Muallif ishlanmasi

Davlat tomonidan turizm va mehmondo'stlik industriyasini rivojlantirishga qaratilgan huquqiy, tashkiliy va iqtisodiy mexanizmlarni shakllantirish sohaning barqaror rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy sharoitda davlatning asosiy vazifalaridan biri turizm sohasi uchun qulay biznes muhiti yaratish, investitsiyalarni jalb qilish, raqamli infratuzilmani rivojlantirish hamda turistik xizmatlar sifatini xalqaro standartlar darajasiga olib chiqishdan iborat. Shu nuqtai nazardan, turizm va mehmondo'stlik industriyasi faoliyatini tartibga soluvchi normativ-huquqiy bazani takomillashtirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Ma'muriy tartibga solish usullari asosida turizm va mehmondo'stlik sohasi sub'ektlari faoliyatini muvofiqlashtirish, litsenziyalash, sertifikatlashtirish, xavfsizlik standartlarini joriy etish hamda raqobat muhitini shakllantirish amalga oshiriladi. Bunda mehmonxona xo'jaligi, turoperatorlik va turagentlik xizmatlari faoliyatini tartibga solish, turistlar huquqlarini himoya qilish va xizmat sifati ustidan nazoratni kuchaytirish muhim ahamiyatga ega.

Iqtisodiy tartibga solish mexanizmlari esa ichki va kiruvchi turizmni rivojlantirishga rag'batlantiruvchi iqtisodiy vositalar orqali amalga oshiriladi. Jumladan, soliq imtiyozlari, imtiyozli kreditlar, davlat subsidiyalari, grantlar, investitsion loyihalarni qo'llab-quvvatlash hamda davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini keng joriy etish sohaning investitsion jozibadorligini oshiradi. Shu bilan birga, raqamli turizm platformalari, onlayn bronlash tizimlari va elektron to'lov xizmatlarini rivojlantirish turistik xizmatlar bozorining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Davlat tomonidan jamoat xavfsizligi va turistik xavfsizlikni ta'minlash ham turizm industriyasining rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Mamlakatdagi siyosiy barqarorlik, ijtimoiy xavfsizlik, sanitariya-gigiena talablariga rioya qilinishi va turistlar uchun xavfsiz muhit yaratilishi kiruvchi turizm oqimining ortishiga xizmat qiladi. Aksincha, ijtimoiy beqarorlik, xavfsizlik darajasining pastligi va infratuzilma muammolari turistik jozibadorlikning pasayishiga olib keladi.

Turizm va mehmondo'stlik industriyasida raqobat muhitini rivojlantirish ham muhim omillardan biri hisoblanadi. Sog'lom raqobat turistik xizmatlar diversifikatsiyasini ta'minlab, yangi turistik mahsulotlar va innovatsion xizmat turlarining shakllanishiga turtki beradi. Natijada turistik xizmatlar sifati oshadi, xizmatlar assortimenti kengayadi va turistlarning ehtiyojlarini qondirish darajasi yuqorilaydi.

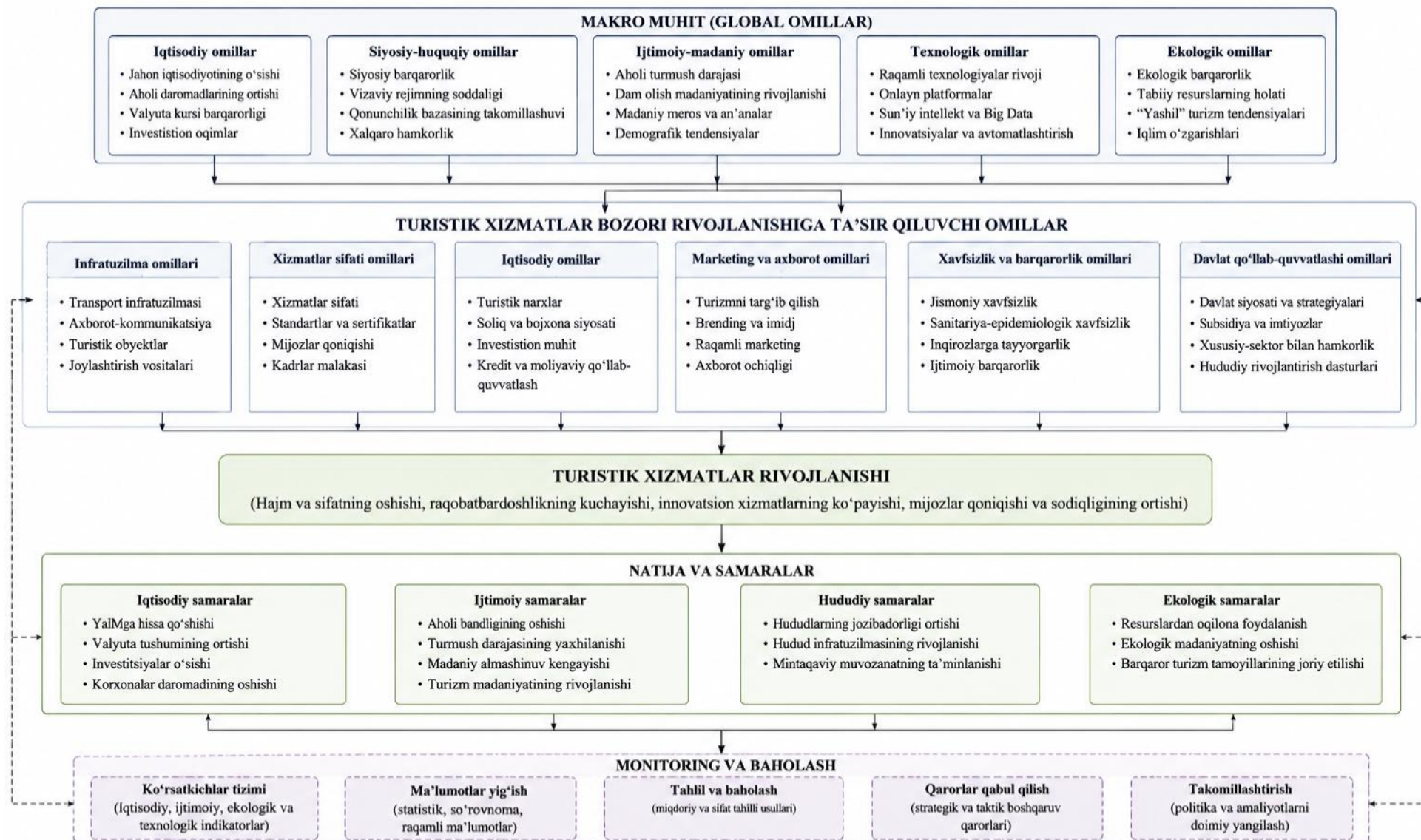
Turizm xizmatlari bozorining shakllanishi va rivojlanishida ijtimoiy-iqtisodiy omillar muhim o'rin

tutadi. Aholi daromadlarining o'sishi, urbanizatsiya jarayonlari, aholining turmush tarzi va bo'sh vaqt madaniyatining o'zgarishi turizmga bo'lgan talabning ortishiga olib kelmoqda. Zamonaviy jamiyatda insonlarning yangi taassurotlar olish, madaniy meros bilan tanishish, sog'lom dam olish va ekologik turizmga bo'lgan qiziqishi kuchayib bormoqda.

Turizm xizmatlari bozorining rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar rag'batlantiruvchi va cheklovchi omillarga bo'linadi. Rag'batlantiruvchi omillarga demografik o'sish, aholi daromadlarining ortishi, transport va axborot texnologiyalarining rivojlanishi, xalqaro integratsiya jarayonlari va raqamli kommunikatsiya vositalarining kengayishi kiradi. Shuningdek, urbanizatsiya jarayonlari va aholining harakatchan turmush tarzi turizm xizmatlariga bo'lgan talabni yanada oshirmoqda (1.1-rasm).

1.1-rasmda turizm xizmatlar bozori rivojlanishiga ta'sir ko'rsatuvchi omillarning tizimli modeli keltirilgan bo'lib, unda makroiqtisodiy muhit, tarmoq ichidagi omillar, rivojlanish natijalari hamda monitoring va baholash jarayonlari o'zaro bog'liq holda ifodalangan. Model turizm xizmatlari bozori rivojlanishiga ta'sir qiluvchi omillarni kompleks yondashuv asosida baholash imkonini beradi.

Rasmning yuqori qismida turizm xizmatlari rivojlanishiga ta'sir qiluvchi makro muhit omillari aks ettirilgan. Ular iqtisodiy, siyosiy-huquqiy, ijtimoiy-madaniy, texnologik va ekologik omillardan iborat bo'lib, mazkur omillar turizm bozorining tashqi muhitini shakllantiradi. Xususan, aholi daromadlarining o'sishi, investitsiyalar oqimi, raqamli texnologiyalarning rivojlanishi, vizaviy rejimning soddalashtirilishi va ekologik barqarorlik turizm xizmatlari bozori faol rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Modelning markaziy qismida turizm xizmatlari bozori rivojlanishiga bevosita ta'sir qiluvchi asosiy omillar guruhi keltirilgan. Bular infratuzilma omillari, xizmatlar sifati, iqtisodiy omillar, marketing va axborot tizimi, xavfsizlik hamda davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlaridan tashkil topgan. Mazkur omillar turistik xizmatlar hajmi va sifatiga, bozor raqobatbardoshligiga hamda turistlar qoniqish darajasiga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir ko'rsatadi. Rasmning keyingi qismida turizm xizmatlari rivojlanishining asosiy natijalari va samaralari ifodalangan. Ular iqtisodiy, ijtimoiy, hududiy va ekologik samaralarga ajratilgan bo'lib, turizmning mamlakat iqtisodiyoti va jamiyat taraqqiyotidagi ahamiyatini ko'rsatadi. Jumladan, yalpi ichki mahsulot o'sishi, aholi bandligining ortishi, hududlar infratuzilmasining rivojlanishi hamda ekologik madaniyatning yuksalishi turizm rivojlanishining muhim natijalari hisoblanadi.

1.1-Rasm. Turizm xizmatlar bozori rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar⁸³

⁸³ Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

Rasmning quyi qismida monitoring va baholash tizimi keltirilgan bo'lib, u ko'rsatkichlar tizimi, ma'lumotlar yig'ish, tahlil qilish, boshqaruv qarorlarini qabul qilish va takomillashtirish jarayonlarini o'z ichiga oladi. Bu esa turizm xizmatlari bozorini barqaror rivojlantirish, samaradorlikni baholash va strategik boshqaruv qarorlarini qabul qilishda muhim ahamiyat kasb etadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'tkazilgan tahlillar natijasida turizm xizmatlari bozori shakllanishi va rivojlanishi ko'plab omillar ta'sirida yuzaga keluvchi murakkab ijtimoiy-iqtisodiy tizim ekanligi aniqlandi. Tadqiqot davomida tabiiy-geografik, madaniy-tarixiy, tashkiliy-iqtisodiy hamda ijtimoiy-iqtisodiy omillar turizm xizmatlari bozori rivojlanishining asosiy determinantlari sifatida tizimlashtirildi. Aniqlanishicha, tabiiy-geografik omillar hududning turistik salohiyatini shakllantiruvchi birlamchi resurs bazasi hisoblanadi. Iqlim sharoiti, tabiiy landshaftlar, rekreatsion resurslar va geografik joylashuv turistlar oqimini jalb etishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, madaniy-tarixiy omillar turizm mahsulotining ma'naviy-ma'rifiy mazmunini boyitib, hududning turistik jozibadorligini oshiradi. Tashkiliy-iqtisodiy omillar, xususan, me'yoriy-huquqiy baza, investitsion muhit, soliq-kredit siyosati hamda davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarining rivojlanganlik darajasi turizm xizmatlari bozori barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etishi asoslandi. Ayniqsa, innovatsion-investitsion muhit va raqamli texnologiyalarni joriy etish xizmatlar sifati hamda raqobatbardoshlikni oshirishning muhim vositasi ekanligi aniqlandi. Ijtimoiy-iqtisodiy omillar, jumladan, aholi daromadlari, turmush darajasi, ijtimoiy xavfsizlik va xizmat madaniyati turistik talab hajmiga bevosita ta'sir ko'rsatishi tadqiqot davomida o'z tasdig'ini topdi. Hududlarda xavfsiz va qulay turistik muhit yaratish turistlar oqimi barqarorligini ta'minlovchi asosiy omillardan biri ekanligi belgilandi. Shuningdek, tahlillar natijasida turizm xizmatlari bozori rivojlanishida barcha omillarning o'zaro uzviy bog'liqligi va kompleks yondashuv asosida boshqarilishi zarurligi aniqlandi. Ushbu omillarni samarali boshqarish natijasida turizm xizmatlari sifati, hududlar raqobatbardoshligi, bandlik darajasi va turizm daromadlari oshishi mumkinligi asoslab berildi. Ushbu xulosalar asosida quyidagi takliflar keltirib o'tamiz:

1. Hududlarning tabiiy-geografik va rekreatsion salohiyatidan samarali foydalanish maqsadida turistik resurslarning raqamli kadastr tizimini yaratish lozim.
2. Madaniy-tarixiy obyektlarni xalqaro standartlar asosida restavratsiya qilish hamda ularni raqamli marketing vositalari orqali targ'ib etishni kuchaytirish zarur.
3. Turizm xizmatlari bozorida davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini kengaytirish va investorlarga qo'shimcha soliq imtiyozlari berish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

4. Mehmonxona, transport va ovqatlanish xizmatlarida xalqaro sifat standartlari hamda sertifikatlash tizimlarini joriy etish zarur.

5. Turizm sohasida AI, Big Data, CRM, onlayn bronlash va raqamli platformalarni keng joriy etish orqali xizmatlar samaradorligini oshirish tavsiya etiladi.

6. Hududlarda ichki turizmni rivojlantirish maqsadida arzon va qulay turpaketlar, diskont kartalar hamda oilaviy turizm dasturlarini joriy qilish lozim.

7. Turizm va mehmondo'stlik sohasida malakali kadrlar tayyorlash tizimini xalqaro tajribalar asosida takomillashtirish hamda xizmat madaniyatini oshirish zarur.

8. Turizm xizmatlari bozori rivojlanishini monitoring qilish uchun iqtisodiy, ijtimoiy, ekologik va innovatsion indikatorlardan iborat kompleks baholash tizimini ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

Bakayev Ziyovuddinxon Toshbolta o'g'li – Sh.Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti “Raqamli iqtisodiyot” kafedrasini mudir., PhD dotsent / Бакаев Зиёвуддинхон Тошболта угли – заведующий кафедрой «Цифровая экономика» Самаркандского государственного университета имени Ш. Рашидова, PhD, доцент / Bakayev Ziyovuddinxon Toshbolta ugli – Head of the Department of Digital Economy, Samarkand State University named after Sh. Rashidov, PhD, Associate Professor.

E-mail: ziyovuddinxonbakayev@gmail.com

ORCID: 0000-0003-1701-8146

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ivanov, S., & Webster, C. (2019). Robots, Artificial Intelligence, and Service Automation in Travel, Tourism and Hospitality. Emerald Publishing. (Raqamli texnologiyalar va xizmatlar samaradorligi)
2. Sainaghi, R., Phillips, P., & Corti, V. (2021). RevPAR determinants: A systematic review of the literature. International Journal of Hospitality Management, 94, 102866. (Mehmonxona samaradorligi ko'rsatkichlari)
3. Tuxliyev, N. (2018). Turizm xizmatlari bozorining rivojlanish tendensiyalari. Toshkent: Fan va texnologiya.
4. Tuxliyev, I. S. (2020). Mehmondo'stlik industriyasida sifat menejmenti tizimini takomillashtirish. O'zbekiston iqtisodiyotining dolzarb muammolari, 12(2), 34–41.
5. Eshtayev, A. A. (2020). Turizm geografiyasi va xalqaro turizm. Samarqand: SamDU nashri.
6. Safarov, B. Sh. (2019). Turizm va mehmondo'stlik asoslari. Toshkent: Turizmni rivojlantirish davlat qo'mitasi.
7. Aliyeva, M. T. (2021). Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm xizmatlari samaradorligini oshirish yo'llari. O'zbekiston iqtisodiyoti xabarnomasi, 4(2), 45–52.

АНАЛИЗ РАЗВИТИЯ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ И ДИНАМИКИ ТУРИСТИЧЕСКИХ ПОТОКОВ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН (2010–2024 ГГ.)

Бекимбетова Мария Махсетуллаевна

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA TURISTIK INFRASTRUKTURANING RIVOJLANISHI VA TURISTIK OqIMLAR DINAMIKASINI TAHLIL QILISH (2010–2024 YILLAR)

Bekimbetova Mariya Maxsatullayevna

ANALYSIS OF TOURISM INFRASTRUCTURE DEVELOPMENT AND TOURIST FLOW DYNAMICS IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN (2010–2024)

Bekimbetova Mariya Makhsetullayevna

Received: May 8, 2026 May: May 12, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Аннотация: В данной статье представлен комплексный анализ трансформации туристического сектора Узбекистана за последние 14 лет. Используя методологию IMRaD, авторы исследуют корреляцию между ростом материально-технической базы (гостиницы, турфирмы) и количественными показателями въездного, выездного и делового туризма. Особое внимание уделяется периоду постпандемийного восстановления и структурным изменениям в гендерном составе туристов.

Ключевые слова: Трансформация туризма, гостиничное хозяйство, въездной туризм, выездной туризм, деловой туризм (MICE), гендерный состав, IMRaD, Узбекистан.

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston turizm sektorining so'nggi 14 yillik transformatsiyasi keng qamrovli tahlil qilinadi. IMRaD metodologiyasidan foydalangan holda, mualliflar moddiy-texnik baza (mehmonxonalar, turistik firmalar) o'sishi hamda kirish, chiqish va ishbilarmonlik turizmining miqdoriy ko'rsatkichlari o'rtasidagi bog'liqlikni tadqiq etadilar. Pandemiyadan keyingi tiklanish davri va sayyohlarning gender tarkibidagi tarkibiy o'zgarishlarga alohida e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: Turizm transformatsiyasi, mehmonxona xo'jaligi, kirish turizmi, chiqish turizmi, ishbilarmonlik turizmi (MICE), gender tarkibi, IMRaD, O'zbekiston.

Abstract: This article presents a comprehensive analysis of the transformation of Uzbekistan's tourism sector over the past 14 years. Using the IMRaD methodology, the authors explore the correlation between the growth of the material and technical base (hotels, travel agencies) and the quantitative indicators of inbound, outbound, and business tourism. Particular attention is paid to the post-pandemic recovery period and structural changes in the gender composition of tourists.

Keywords: Tourism transformation, hospitality industry, inbound tourism, outbound tourism, business tourism (MICE), gender composition, IMRaD, Uzbekistan.

ВВЕДЕНИЕ

Туристическая отрасль Республики Узбекистан в последние десятилетия прошла путь от локального культурно-познавательного сегмента до одного из приоритетных драйверов национальной

экономики. Учитывая уникальное географическое положение в центре Великого шелкового пути и наличие более 7 тысяч объектов культурного наследия, правительство страны инициировало масштабные реформы по либерализации отрасли.

Актуальность данного исследования обусловлена необходимостью оценки эффективности государственных программ по поддержке туризма. Для привлечения долгосрочных инвестиций и формирования устойчивой стратегии развития до 2030 года требуется детальный статистический мониторинг. В центре внимания статьи - анализ деятельности туристических организаций, динамика расширения гостиничного сектора и качественные изменения в структуре турпотоков, включая деловой (MICE) и женский туризм.

МЕТОДЫ

Исследование базируется на системном подходе и количественном анализе официальных статистических данных Агентства статистики при Президенте Республики Узбекистан.

Источники данных:

1.Первичная информация: Сведения Пограничных войск Службы государственной безопасности (СГБ) о пересечении государственной границы физическими лицами.

2.Ведомственная отчетность: Данные Агентства персонализации при Министерстве юстиции и формы статистической отчетности «1-туризм» и «1-kb (тур)».

3.Методологическая база: Расчеты производились в соответствии с Постановлением Кабинета Министров № 263 от 3 апреля 2018 года, которое регламентирует формирование статистики внешнего сектора.

Инструментарий: Использовались методы динамических рядов, сравнительного анализа и экстраполяции для прогнозирования показателей на 2025 год. Анализ охватывает юридические лица, предоставляющие услуги размещения (отели, hostels, санатории) и экскурсионное обслуживание (туроператоры).

РЕЗУЛЬТАТЫ

Статистический анализ выявил глубокие структурные сдвиги в инфраструктуре и операционной деятельности сектора.

Инфраструктурный прорыв: Гостиничный сектор и турфирмы

Mehmonxona va shunga o'xshash joylashtirish vositalari (obyektlar) joylar soni/Число гостиниц и аналогичных средств размещения/The number of hotels and similar accommodation facilities

Klassifikator	Klassifikator_ru	Klassifikator_en	Klassifikator_uzc	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
O'zbekiston Respublikasi	Республика Узбекистан	Republic of Uzbekistan	Ўзбекистон Республикаси	22,6	25,5	26,8	29,1	33,0	34,9	37,8	39,8	40,8	46,7	50,4	43,5	59,3	69,7	79,5

Metadata

name_uz	name_ru	name_en	name_uzc	value_uz	value_ru	value_en	value_uzc
Birinchii chop etilgan sana	Дата первой публикации	Date of first publication	Биринчи чоп этилган сана	2022-07-05	2022-07-05	2022-07-05	2022-07-05
So'nggi o'zgartirilgan sana	Дата последнего изменения	Last modified date	Сўнги ўзгартирилган сана	2025-08-04	2025-08-04	2025-08-04	2025-08-04
Ma'lumotlar to'plami identifikatsiya raqami (kodi)	Идентификационный номер индикатора (код)	Indicator identification number (code)	Маълумотлар тўплами идентификация рақами (коди)	2.04.11.0044	2.04.11.0044	2.04.11.0044	2.04.11.0044
Ma'lumotlar to'plami nomi	Имя индикатора	Indicator name	Маълумотлар тўплами номи	Mehmonxona va shunga o'xshash joylashtirish vositalari (obyektlar) joylar soni	Количество мест в гостиницах и аналогичных средствах размещения	Number of places in hotels and similar accommodation facilities	Мехмонхона ва шунга ўхшаш жойлаштириш воситалари (объектлар) жойлар сони
Davriyligi	Периодичность	Periodicity	Даврийлиги	Yillik	годовой	annual	йиллик
O'lchov birligi	Единица измерения	Unit of measurement	Ўлчов бирлиги	birlik	единиц	units	бирлик
Klassifikatorlar	Классификаторы	Classifiers	Классификаторлар	O'zbekiston Respublikasi ma'muriy-hududiy tuzilmalarini (ob'ektlarini) belgilash tizimi idoraviy tasniflagichi (MXGBT)	Ведомственный классификатор «Система обозначения административно-территориальных образований (объектов) Республики Узбекистан» (COATO)	Departmental classifier of the system of designation of administrative-territorial structures (objects) of the Republic of Uzbekistan	Ўзбекистон Республикаси маъмурий-ҳудудий тузилмаларини (объектларини) белгилаш тизими идоравий таснифлагичи (МХҚБТ)
Rasmiy statistika tayyorlovchi	Составитель официальной статистики	Official statistics preparer	Расий статистика тайёрловчи	O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi	Национальный комитет Республики Узбекистан по статистике	National Statistics Committee of the Republic of Uzbekistan	Ўзбекистон Республикаси Миллий статистика қўмитаси
Manba	Источник	Source	Манба	Statistika hisoboti	Статистическая отчетность	Statistical reporting	Статистика ҳисоботи
Hisoblash metodikasi	Методы расчета	Calculation methodology	Ҳисоблаш методикаси	https://lib.stat.uz/uz/features/turmush-darajasi-va-ijtimoiy-soha	https://lib.stat.uz/uz/features/turmush-darajasi-va-ijtimoiy-soha	https://lib.stat.uz/uz/features/turmush-darajasi-va-ijtimoiy-soha	https://lib.stat.uz/uz/features/turmush-darajasi-va-ijtimoiy-soha
Mas'ul boshqarma nomi	Ответственное управление	Name of department	Масъул бошқарма номи	Ijtimoiy soha va barqaror rivojlanish statistikasi boshqarmasi	Управление статистики социальной сферы и устойчивого развития	Department of Social and Sustainable Development Statistics	Ижтимоий соҳа ва барқарор ривожланиш статистикаси бошқармаси
Mas'ul hodim FIO	Ответственный сотрудник ФИО	Responsible officer name	Масъул ходим ФИО	Begmatov Sardor Maxamadjonovich	Бегматов Сардор Махаматжонович	Begmatov Sardor Maxamadjonovich	Бегматов Сардор Махаматжонович
Telefon raqami	Номер телефона	Phone number	Телефон рақами	99871 202 81 29	99871 202 81 29	99871 202 81 29	99871 202 81 29
Elektron pochta	Электронная почта	Email	Электрон почта	ijtimoiy_soha@stat.uz	ijtimoiy_soha@stat.uz	ijtimoiy_soha@stat.uz	ijtimoiy_soha@stat.uz
Birlamchi ma'lumot manbasi	Первичный источник информации	Primary source of information	Бирламчи маълумот манбаси	Statistika hisoboti	Статистическая отчетность	Statistical reporting	Статистика ҳисоботи
Izoh	Примечание	Note	Изоҳ	2010-2023 yillar uchun	за 2010-2023 годы	for the years 2010-2023	2010-2023 йиллар учун

name_uz	name_ru	name_en	name_uzc	value_uz	value_ru	value_en	value_uzc
Hisoblash metodikasi (qisqacha)	Методы расчета (сокращенно)	Calculation methodology (briefly)	Ҳисоблаш методикаси (қисқача)	1-turizm shakli "Tashrif buyuruvchilarga xizmat kursatish va joylashtirish turgisida xisobot" 1-kb (tur) (1-kb shakliga ilova) "Tashrif buyuruvchilarga xizmat kursatish va joylashtirish turgisida mikrofirm va kichik korxonaning xisoboti" sayxlik-ekskursiya va joylashtirish (jamoviy joylashtirish vositalari) xizmatlarini kursatuvchi juridik shaxslar tomonidan yilda bir marta takdim etiladigan statistika xisobotlari	Статистические формы отчетности 1-turizm shakli "Отчет о размещении и обслуживании посетителей", 1-kb tur "Отчет о размещении и обслуживании посетителей" (для малых предприятий и микрофирм), предоставляемые предприятиями и организациями, осуществляющими туристско-экскурсионные услуги и услуги по размещению (коллективные средства размещения) раз в год;	Statistical reporting forms 1-tourism "Report on accommodation and services for visitors", 1-KB tour "Report on accommodation and services (for small businesses and micro-companies) provided by businesses and organizations that provide tourist and excursion services, as well as accommodation services (collective housing) once a year.	1-turizm shakli "Tashrif buyuruvchilarga xizmat kursatish va joylashtirish turgisida xisobot", 1-kb (tur) (1-kb shakliga ilova) "Tashrif buyuruvchilarga xizmat kursatish va joylashtirish turgisida mikrofirm va kichik korxonaning xisoboti" sayxlik-ekskursiya va joylashtirish (jamoviy joylashtirish vositalari) xizmatlarini kursatuvchi juridik shaxslar tomonidan yilda bir marta takdim etiladigan statistika xisobotlari

Согласно данным за 2010–2024 годы, количество средств размещения продемонстрировало экспоненциальный рост:

- Количество гостиниц: Увеличилось в 5,5 раз — с 434 единиц (2010 г.) до 2 383 единиц (2024 г.).
- Вместимость: Общее число койко-мест выросло с 22,6 тысяч до 79,5 тысяч.

• География: Лидером остается Ташкент (844 объекта), за ним следуют Самаркандская (361) и Бухарская (250) области.

Параллельно развивался рынок посреднических услуг. Число действующих турфирм выросло с 313 в 2010 году до 743 в 2024 году. Объем обслуженных лиц в 2024 году достиг 1,97 млн человек, что свидетельствует о восстановлении покупательной способности и росте доверия к организованному туризму.

Специализированный фонд

Sanatoriya-kurort muassasalari va dam olish tashkilotlarida joylar soni/Число мест в санаторно-курортных организациях/Number of places in sanatorium-resort institutions and recreation organizations

Klassifikator	Klassifikator_ru	Klassifikator_en	Klassifikator_uzc	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
O'zbekiston Respublikasi	Республика Узбекистан	Republic of Uzbekistan	Ўзбекистон Республикаси	34,7	53,1	52,5	52,4	56,8	58,2	57,3	57,1	59,2	61,6	57,6	99,5	52,2	57,8	53,7

Metadata

name_uz	name_ru	name_en	name_uzc	value_uz	value_ru	value_en	value_uzc
Birinch chop etilgan sana	Дата первой публикации	Date of first publication	Биринчи чоп этилган сана	2022-07-05	2022-07-05	2022-07-05	2022-07-05
So'nggi o'zgartirilgan sana	Дата последнего изменения	Last modified date	Сўнги ўзгартirilgan сана	2025-07-29	2025-07-29	2025-07-29	2025-07-29
Ma'lumotlar to'plami identifikatsiya raqami (kodi)	Идентификационный номер индикатора (код)	Indicator identification number (code)	Маълумотлар тўплами идентификация рақами (коди)	2.04.11.0048	2.04.11.0048	2.04.11.0048	2.04.11.0048
Ma'lumotlar to'plami nomi	Имя индикатора	Indicator name	Маълумотлар тўплами номи	Sanatoriya-kurort muassasalari va dam olish tashkilotlarida joylar soni	Количество мест в санаторно-курортных учреждениях	Number of places in sanatoriums and recreation facilities	Санатория-курорт муассасалари ва дам олиш ташкилотларида жойлар сони
Davriyligi	Периодичность	Periodicity	Даврийлиги	yillik	годовой	annual	йиллик
O'chov birligi	Единица измерения	Unit of measurement	Ўлчов бирлиги	ming birlik	тысяч единиц	thousand units	минг бирлик
Klassifikatorlar	Классификаторы	Classifiers	Классификаторлар	O'zbekiston Respublikasi ma' mury-hududiy tuzilmalarini (obyektlarini) belgilash tizimi idoraviy tasniflagichi (MHOBT)	Ведомственный классификатор «Система обозначения административно-территориальных образований (объектов) Республики Узбекистан» (COATO)	Departmental classifier of the system of designation of administrative-territorial structures (objects) of the Republic of Uzbekistan	Ўзбекистон Республикаси маъмурий-худудий тuzilmalarini (obyektlarini) belgilash tizimi idoraviy tasniflagichi (MHOBT)
Rasmiy statistika tayyorlovchi	Составитель официальной статистики	Official statistics preparer	Расмий статистика тайёрловчи	O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi	Национальный комитет Республики Узбекистан по статистике	National Statistics Committee of the Republic of Uzbekistan	Ўзбекистон Республикаси Миллий статистика қўмитаси
Manba	Источник	Source	Манба	Statistika hisoboti	Статистическая отчетность	Statistical reporting	Статистика ҳисоботи
Hisoblash metodikasi	Методы расчета	Calculation methodology	Хисоблаш методикаси	https://lib.stat.uz/uz/features/turmush-darajasi-va-ijtimoiy-soha	https://lib.stat.uz/uz/features/turmush-darajasi-va-ijtimoiy-soha	https://lib.stat.uz/uz/features/turmush-darajasi-va-ijtimoiy-soha	https://lib.stat.uz/uz/features/turmush-darajasi-va-ijtimoiy-soha
Mas'ul boshqarma nomi	Ответственное управление	Name of department	Масъул бошқарма номи	Ijtimoiy soha va barqaror rivojlanish statistikasi boshqarmasi	Управление статистики социальной сферы и устойчивого развития	Department of Social and Sustainable Development Statistics	Ижтимоий соҳа ва барқарор ривожланиш статистикаси бошқармаси
Mas'ul hodim FIO	Ответственный сотрудник ФИО	Responsible officer name	Масъул ходим ФИО	Begmatov Sardor Maxamadjonovich	Бегматов Сардор Махаматжонович	Begmatov Sardor Maxamadjonovich	Бегматов Сардор Махамаджонович
Telefon raqami :	Номер телефона :	Phone number :	Телефон рақами :	99871 202 81 29	99871 202 81 29	99871 202 81 29	99871 202 81 29
Elektron	Электрон	Email	Электрон	lib.stat.uz	lib.stat.uz	lib.stat.uz	lib.stat.uz

Turistik firma va tashkilotlar tomonidan xizmat ko'rsatilganlar soni/Численность лиц, обслуженных туристской фирмой/Number of people served by tourist companies and organizations

Klassifikator	Klassifikator_ru	Klassifikator_en	Klassifikator_uzc	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
O'zbekiston Respublikasi	Республика Узбекистан	Republic of Uzbekistan	Ўзбекистон Республикаси	363,3	411,7	511,6	505,4	514,1	560,4	465,4	670,0	713,2	942,0	212,3	577,8	673,7	1157,1	1972,9

Metadata

name_uz	name_ru	name_en	name_uzc	value_uz	value_ru	value_en	value_uzc
Birinch chop etilgan sana	Дата первой публикации	Date of first publication	Биринчи чоп этилган сана	2022-07-05	2022-07-05	2022-07-05	2022-07-05
So'nggi o'zgartirilgan sana	Дата последнего изменения	Last modified date	Сўнги ўзгартirilgan сана	2025-07-29	2025-07-29	2025-07-29	2025-07-29
Ma'lumotlar to'plami identifikatsiya raqami (kodi)	Идентификационный номер индикатора (код)	Indicator identification number (code)	Маълумотлар тўплами идентификация рақами (коди)	2.04.11.0062	2.04.11.0062	2.04.11.0062	2.04.11.0062
Ma'lumotlar to'plami nomi	Имя индикатора	Indicator name	Маълумотлар тўплами номи	Turistik firma va tashkilotlar tomonidan xizmat ko'rsatilganlar soni	Всего обслуженных	Total served	Туристическая фирма ва ташкилотлар томонидан хизмат кўрсатилганлар сони
Davriyligi	Периодичность	Periodicity	Даврийлиги	yillik	годовой	annual	йиллик
O'chov birligi	Единица измерения	Unit of measurement	Ўлчов бирлиги	ming kishi	тыс. человек	thousand people	минг киши
Klassifikatorlar	Классификаторы	Classifiers	Классификаторлар	O'zbekiston Respublikasi ma' mury-hududiy tuzilmalarini (obyektlarini) belgilash tizimi idoraviy tasniflagichi (MHOBT)	Ведомственный классификатор «Система обозначения административно-территориальных образований (объектов) Республики Узбекистан» (COATO)	Departmental classifier of the system of designation of administrative-territorial structures (objects) of the Republic of Uzbekistan	Ўзбекистон Республикаси маъмурий-худудий тuzilmalarini (obyektlarini) belgilash tizimi idoraviy tasniflagichi (MHOBT)
Rasmiy statistika tayyorlovchi	Составитель официальной статистики	Official statistics preparer	Расмий статистика тайёрловчи	O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi	Национальный комитет Республики Узбекистан по статистике	National Statistics Committee of the Republic of Uzbekistan	Ўзбекистон Республикаси Миллий статистика қўмитаси
Manba	Источник	Source	Манба	Statistika hisoboti	Статистическая отчетность	Statistical reporting	Статистика ҳисоботи
Hisoblash metodikasi	Методы расчета	Calculation methodology	Хисоблаш методикаси	https://lib.stat.uz/uz/features/turmush-darajasi-va-ijtimoiy-soha	https://lib.stat.uz/uz/features/turmush-darajasi-va-ijtimoiy-soha	https://lib.stat.uz/uz/features/turmush-darajasi-va-ijtimoiy-soha	https://lib.stat.uz/uz/features/turmush-darajasi-va-ijtimoiy-soha
Mas'ul boshqarma nomi	Ответственное управление	Name of department	Масъул бошқарма номи	Ijtimoiy soha va barqaror rivojlanish statistikasi boshqarmasi	Управление статистики социальной сферы и устойчивого развития	Department of Social and Sustainable Development Statistics	Ижтимоий соҳа ва барқарор ривожланиш статистикаси бошқармаси
Mas'ul hodim FIO	Ответственный сотрудник ФИО	Responsible officer name	Масъул ходим ФИО	Begmatov Sardor Maxamadjonovich	Бегматов Сардор Махаматжонович	Begmatov Sardor Maxamadjonovich	Бегматов Сардор Махамаджонович
Telefon raqami :	Номер телефона :	Phone number :	Телефон рақами :	+99871 202 81 29	+99871 202 81 29	+99871 202 81 29	+99871 202 81 29
Elektron	Электрон	Email	Электрон	lib.stat.uz	lib.stat.uz	lib.stat.uz	lib.stat.uz

Санаторно-курортные учреждения показали неоднозначную динамику. Если в 2021 году наблюдался пик вместимости (99,5 тыс. мест), то к 2024 году показатель стабилизировался на уровне **53,7 тыс. мест**. В то же время сегмент баз отдыха сократился до 11 тысяч мест, что указывает на переориентацию потребителя в пользу комфортабельных городских отелей.

Динамика туристических потоков

• Вьездной женский туризм: Это один из самых ярких показателей. С 1,04 млн поездок в 2012 году показатель вырос до 3,98 млн в 2024 году. Согласно прогнозам, в 2025 году эта цифра может достичь 5,27 млн.

• Деловой туризм (Business Purposes): Количество визитов со служебными целями в 2024

году составило 338,5 тысяч, что почти в 4 раза выше уровня 2022 года (83,8 тыс.).

- **Выездной туризм:** Интерес граждан Узбекистана к зарубежным поездкам вырос более чем в два раза: с 2,7 млн (2012 г.) до 6,18 млн (2024 г.).

Обсуждение

Результаты исследования подтверждают гипотезу о высокой адаптивности туристического рынка Узбекистана.

Фактор пандемии: 2020 год стал критической точкой, когда объем услуг упал до минимума (212,3 тыс. обслуженных лиц). Однако период 2023–2024 гг. показал «эффект пружины»: отрасль не просто восстановилась, а перешагнула допандемийные рекорды.

Эффективность господдержки: Взрывной рост числа гостиниц (с 1387 до 2383 за один год) объясняется введением субсидий на строительство отелей и упрощением процедур сертификации. Это позволило насытить рынок предложениями разного ценового сегмента — от бутик-отелей до эконом-хостелов.

Диспропорции развития: Несмотря на общие успехи, анализ выявил региональный дисбаланс. Концентрация 60% инфраструктуры в Ташкенте и двух исторических центрах оставляет неиспользованным потенциал Ферганской долины, Джизакской (Экотуризм) и Сурхандарьинской (Археологический туризм) областей. Развитие внутренней логистики (скоростные поезда, лоукостеры) является ключом к решению этой проблемы.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Проведенный анализ за период 2010–2024 гг. позволяет сделать следующие выводы:

1. Узбекистан успешно трансформировался в центральноазиатский туристический хаб, сочетающий культурное наследие с растущим сектором деловых встреч (MICE).

2. Ключевым трендом десятилетия стало качественное расширение номерного фонда и кратный рост женского туризма, что подчеркивает безопасность и доступность дестинации.

3. Для дальнейшего устойчивого роста необходимо:

- Стимулировать развитие инфраструктуры в Сырдарьинской и Навоийской областях.

- Модернизировать санаторно-курортный сектор для привлечения туристов в сегмент оздоровления.

- Продолжить цифровизацию отрасли, внедряя аналитику больших данных для более точного прогнозирования спроса.

Прогнозные значения на 2025 год (5,27 млн въездных туристов и рост деловой активности) подтверждают, что выбранная стратегия «открытых дверей» приносит свои плоды.

Сведения об авторе / Muallif haqida / Author details

Бекимбетова Мария Махсетуллаевна
Ташкентский университет информационных технологий имени Мухаммада аль-Хорезми, PhD-студент кафедры менеджмента и маркетинга /
Bekimbetova Mariya Maxsatullayevna
Toshkent axborot texnologiyalari universiteti,
Muhammad al-Xorazmiy nomidagi, Boshqaruv va marketing kafedrası PhD talabasi / Bekimbetova Mariya Makhsetullayevna Muhammad al-Khwarizmi Tashkent University of Information Technologies, PhD student of Management and Marketing department

E-mail: mariya.bekim@gmail.com

ORCID: 0009 0009 6420 4655

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Статистика агентлиги. (2024). Ўзбекистон Республикасига хизмат юзасидан ташриф буюрган чет эл фуқаролари сони (2.04.11.0015-индикатор). stat.uz расмий портали маълумотлари.

2. Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Статистика агентлиги. (2025). Туристик мақсадларда келган хорижлик аёллар сони (2.04.11.0002-индикатор). Очиқ маълумотлар базаси.

3. Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Статистика агентлиги. (2024). Фаолият кўрсатаётган туристик фирма ва ташкилотлар сони (2.04.11.0061-индикатор). Статистик тўшлам.

4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг Қарори. (2018). «Ўзбекистон Республикасининг ташқи сектор статистикасини шакллантиришни таъминлаш чора-тадбирлари тўғрисида» ги 263-сонли қарори.

5. Давлат хавфсизлик хизмати Чегара қўшинлари маълумотлари. (2012–2024). Чегарани кесиб ўтган шахсларнинг маълумотлар базаси (1-туризм шакли).

6. Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ҳузуридаги Персоналлаштириш агентлиги. (2024). Хорижий фуқароларнинг ташриф мақсадлари бўйича тизимли таҳлили.

7. World Tourism Organization (UN Tourism). (2023). Tourism Recovery Report: Central Asia Region. Madrid, Spain.

HUDUDIY TURIZM KLASSTERLARINI TASHKIL ETISH VA QO'LLAB-QUVVATLASH TIZIMI

A'zamov Saidakbarxon Avazxon o'g'li

СИСТЕМА ОРГАНИЗАЦИИ И ПОДДЕРЖКИ РЕГИОНАЛЬНЫХ ТУРИСТИЧЕСКИХ КЛАСТЕРОВ

Аъзамов Саидакбархон

SYSTEM FOR THE ORGANIZATION AND SUPPORT OF REGIONAL TOURISM CLUSTERS

A'zamov Saidakbarxon

Received: May 12, 2026 May: May 16, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya: turizm sohasidagi klasterlar shakllanishi va moliyalashtirish masalalari Markaziy Osiyo va Rossiya mintaqalarida iqtisodiy o'sishning muhim omili sifatida o'rganilmoqda. O'zbekiston va Krasnodar o'lkasi kabi hududlarda turizm potensialini faollashtirish, infratuzilmani rivojlantirish va davlat-xususiy sheriklik orqali samaradorlikni oshirishga qaratilgan bo'lib, mualliflar turizm klasterlarining tashkiliy-iqtisodiy muammolarini va strategik rivojlanish mexanizmlarini tahlil qilgan.

Kalit so'zlar: turizm klasteri, hududiy rivojlanish, infratuzilma, davlat-xususiy sheriklik, moliyalashtirish, strategik rivojlanish

Аннотация: формирование кластеров в сфере туризма и вопросы их финансирования рассматриваются как важный фактор экономического роста в регионах Центральной Азии и России. В таких территориях, как Узбекистан и Краснодарский край, данные процессы направлены на активизацию туристического потенциала, развитие инфраструктуры и повышение эффективности за счёт государственно-частного партнёрства. Авторами проанализированы организационно-экономические проблемы туристических кластеров, а также механизмы их стратегического развития.

Ключевые слова: туристический кластер, региональное развитие, государственно-частное партнёрство, инфраструктура, финансирование, стратегическое развитие

Abstract: the formation of tourism clusters and issues related to their financing are being studied as an important factor of economic growth in the regions of Central Asia and Russia. In areas such as Uzbekistan and Krasnodar Krai, these efforts are aimed at activating tourism potential, developing infrastructure, and increasing efficiency through public-private partnerships. The authors analyze the organizational and economic challenges of tourism clusters, as well as the mechanisms for their strategic development.

Keywords: tourism cluster, regional development, infrastructure, public-private partnership, financing, strategic development

KIRISH

Turizmni "hududiy-lokallangan tizimning klaster shaklidagi rivojlanish obyekti" deb ta'riflaganlar. Konseptual yondashuvda dasturiy-maqсадli usul va rayoniylashtirishga asoslangan, modellarning afzalligi raqobatbardoshlik omillarini modellashtirish va maxsus iqtisodiy zonani loyihalashtirish, kamchiligi statistik ma'lumotlarning nomukammalligi va tashqi omillarning masalan, pandemiya hisobga olinmaganligi sababli prognozlarining cheklanganligida. So'nggi yillarda ilmiy trendlar turizm klasterlarini dasturiy-maqсадli rejalashtirish va davlat-xususiy sheriklik orqali moliyalashtirishga qaratilgan bo'lib, O'zbekiston va Rossiya tajribasida investitsiyalar o'sishi 15–25% va xizmatlar sohasidagi ulushning ortishi 8–15%

kuzatilmoqda, shuningdek, globalizatsiya ta'sirida madaniy-tarixiy merosni integratsiya qilish kuchaygan. O'zbekiston va Rossiya kabi mamlakatlarda turistik klasterlarning moliyalashtirish mexanizmlarini empirik baholash, rayoniylashtirish modellari va mavsumiylikni bartaraf etish bo'yicha tadqiqotlar yetishmasligi ilmiy bo'shliqlar sirasiga kiradi. Bu dissertatsiya uchun turizm klasterlarining strategik rivoji uchun yangi moliyalashtirish va muvofiqlashtirish modellarini ishlab chiqish zaruratini ko'rsatadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Turizm klasterlari nazariyasi va ularni hududiy rivojlantirish masalalari zamonaviy iqtisodiy tadqiqotlarda alohida ilmiy yo'nalish sifatida shakllanib bormoqda. Ushbu konsepsiyaning nazariy asoslari

dastlab Michael Porter tomonidan ishlab chiqilgan “raqobatbardosh klasterlar” nazariyasiga borib taqaladi. Olimning fikriga ko‘ra, hududiy jihatdan yaqin joylashgan korxonalar, xizmat ko‘rsatuvchi subyektlar, ilmiy markazlar va davlat institutlari o‘rtasidagi o‘zaro hamkorlik iqtisodiy samaradorlik va innovatsion rivojlanishni ta‘minlaydi. Paul Krugmanning yangi iqtisodiy geografiya nazariyasida esa turistik markazlarning shakllanishida infratuzilma, logistika va hududiy ixtisoslashuvning muhimligi asoslab berilgan.

Turizm klasterlarini innovatsion rivojlantirish masalalarini Erik Braun va Noel Scott o‘z tadqiqotlarida hududiy iqtisodiy tizimning samarali modeli sifatida yoritib bergan. Ularning ilmiy qarashlarida klasterlar xizmatlar sifati, hududiy brend va mahalliy bandlikni oshirish vositasi sifatida talqin qilinadi [1]. Rossiya olimlari tomonidan Krasnodar o‘lkasi misolida olib borilgan tadqiqotlarda esa davlat-xususiy sheriklik asosida infratuzilmani rivojlantirish va investitsiyalarni jalb qilish orqali turizm samaradorligini oshirish mumkinligi asoslangan.

O‘zbekistonlik tadqiqotchilardan Yusupova respublika hududlarida turistik klasterlarning shakllanish omillari, madaniy-tarixiy meros va infratuzilma o‘rtasidagi bog‘liqlikni ilmiy jihatdan tahlil qilgan [2]. Muallif turizm infratuzilmasi, transport tizimi va xizmatlar sifati klaster samaradorligiga bevosita ta‘sir ko‘rsatishini asoslaydi. Shuningdek, Markaziy Osiyo mamlakatlarida ekologik, ziyorat va etnoturizm yo‘nalishlari hududiy iqtisodiy o‘rnatilishning muhim omili sifatida baholanmoqda.

So‘nggi yillarda turizm klasterlarini raqamlashtirish va “aqlli turizm” konsepsiyasi doirasida rivojlantirish masalalari ham dolzarb yo‘nalishga aylangan. Manuel Castellsning tarmoq iqtisodiyoti nazariyasiga ko‘ra, elektron bronlash tizimlari, raqamli marketing va Big Data texnologiyalaridan foydalanish hududiy raqobatbardoshlikni oshirishga xizmat qiladi. UN Tourism va OECD hisobotlarida ham turizm klasterlari hududiy iqtisodiy rivojlanishning samarali modeli sifatida e‘tirof etilgan [3].

Mavjud ilmiy tadqiqotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonda hududiy turizm klasterlarini tashkil etish va qo‘llab-quvvatlash tizimini kompleks iqtisodiy mexanizm sifatida tadqiq etish yetarli darajada shakllanmagan. Ayniqsa, moliyalashtirishning innovatsion mexanizmlari, raqamli boshqaruv tizimlari va davlat-xususiy sheriklik asosida qo‘llab-quvvatlashning institutsional modellari bo‘yicha ilmiy izlanishlar cheklangan. Mazkur holat ushbu tadqiqotning ilmiy dolzarbligini belgilaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda hududiy turizm klasterlarini tashkil etish va qo‘llab-quvvatlash tizimini ilmiy jihatdan o‘rganishda tizimli tahlil, qiyosiy taqqoslash, statistik tahlil, iqtisodiy-guruhlash, induksiya va deduksiya usullaridan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida O‘zbekiston va xorijiy mamlakatlar tajribasi, xususan, Rossiya va Markaziy Osiyo hududlaridagi turizm klasterlari faoliyati tahlil qilinib, ularning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari baholandi. Shuningdek, UN Tourism, OECD hamda O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi ma‘lumotlari asosida turizm

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

infratuzilmasi, investitsiyalar va xizmatlar sohasi ko‘rsatkichlari o‘rganildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Hududiy turizm klasterlarini tashkil etish va qo‘llab-quvvatlash tizimining xalqaro tajribasi mamlakatlarning iqtisodiy diversifikatsiya strategiyalarida muhim o‘rin tutadi. Klasterlar madaniy meros, qishloq xo‘jaligi va transport tarmoqlari bilan uyg‘unlashtiriladi. Ushbu tahlil Italiya Toskana klasteri, Fransiya Loira vodiysi, AQSh Kaliforniya vino klasteri, Singapur va Turkiya misollarida o‘tkazilgan bo‘lib, klaster tashkil etish mexanizmlari, qo‘llab-quvvatlash tizimi davlat grantlari, xususiy sheriklik va innovatsiyalar va natijalarni empirik ma‘lumotlar UNWTO World Tourism Barometer, 2021–2025. WTTC Economic Impact Reports, 2021–2025 asosida baholanadi.

Fransiyada Loira vodiysi klasteri madaniy meros va ekoturizmni birlashtirgan holda tashkil etilgan bo‘lib, mexanizm “Loire Valley UNESCO Cluster Program” 2022–2025 orqali davlat grantlari va xususiy sheriklik Atout France, 2024 orqali amalga oshiriladi, innovatsiyalar GIS xaritalar va barqaror transport muhim rol o‘ynaydi [6]. Qo‘llab-quvvatlash tizimi Yevropa Ittifoqi fondlari \$300 mln, 2023–2025 va mahalliy DXSh ga asoslangan. Muvaffaqiyatli amaliyot Loira qal‘alari marshrutlari, investitsiya modeli grantlar davlat 70 %, xususiy 30 %. Natijada, turistlar oqimi 2022-yilda 8 mln nafardan 2025-yilda 10 mln nafarga +25 % o‘shish yetgan, iqtisodiy o‘shish 9,3 % GDP ulushi Fransiya, bandlik 100 ming ish o‘rni.

AQShda Kaliforniya vino klasteri qishloq xo‘jaligi va turizmni birlashtirgan holda tashkil etilgan bo‘lib, mexanizm “California Wine Institute Cluster Support” 2021–2025 orqali davlat grantlari va xususiy sheriklik WineAmerica, 2025 asosida amalga oshiriladi, innovatsiyalar raqamli vino yo‘llari va AI marketing ustunlik qiladi. Qo‘llab-quvvatlash tizimi federal grantlar \$1 mlrd, 2022–2025 va DXSh ga asoslangan. Muvaffaqiyatli amaliyot Napa Valley vino yo‘llari, investitsiya modeli xususiy fondlar xususiy 80 %, davlat 20 % hisoblanadi. Natijada, tashriflar soni 2021-yilda 25 mln nafardan 2025-yilda 42 mln nafarga +68 % o‘shish oshgan, iqtisodiy o‘shish \$84,5 mlrd, bandlik 1,1 mln ish o‘rni [5].

Singapurda turizm klasterlari Sentosa va Marina Bay shahar va IT ni birlashtirgan holda tashkil etilgan bo‘lib, mexanizm “Singapore Tourism Cluster Initiative” 2020–2025 orqali davlat grantlari va xususiy sheriklik STB, 2025 asosida amalga oshiriladi, innovatsiyalar Smart Nation texnologiyalari muhim. Qo‘llab-quvvatlash tizimi texnologik fondlar \$10 mlrd, 2020–2025 va DXSh ga asoslangan. Muvaffaqiyatli amaliyot Sentosa klasteri, investitsiya modeli grantlar davlat 50 %, xususiy 50 % asosida. Natijada, turistlar soni 2021-yilda 14 mln nafardan 2025-yilda 16 mln nafarga +14 % o‘shish yetgan, iqtisodiy o‘shish 9,8 % GDP ulushi, bandlik 570 ming ish o‘rni [5].

Turkiyada turizm klasterlari Antaliya va Kapadokiya madaniy va qishloq xo‘jaligini birlashtirgan holda tashkil etilgan bo‘lib, mexanizm “Turkey Tourism Cluster Program” 2021–2025 orqali davlat grantlari va xususiy sheriklik Kultür ve Turizm Bakanlığı, 2024

asosida amalga oshiriladi, innovatsiyalar raqamli sertifikatlash ustun. Qo'llab-quvvatlash tizimi \$15 mlrd FDI va DXSh ga asoslangan. Muvaffaqiyatli amaliyot Kapadokiya klasteri, investitsiya modeli xususiy fondlar

xususiy 60 %, davlat 40 % asosida. Natijada, turistlar soni 2021-yilda 29 mln nafardan 2025-yilda 65 mln nafarga +124 % o'sish oshgan, iqtisodiy o'sish 12 % GDP ulushi, bandlik 3,3 mln ish o'rni

1-jadval

Xalqaro tajribada turizm klasterlari samaradorligi va qo'llab-quvvatlash darajasi taqqoslashi

Mamlakat	Klaster tashkil mexanizmi grantlar/DXSh/innovatsiyalar	Investitsiya modeli mlrd USD	Turist o'sishi %	Iqtisodiy o'sish % GDP	Bandlik ming ish o'rni
Italiya Toskana	Grantlar + DXSh VR innovatsiyalari	0,5 2021–2025	+25 10→12,5 mln	11	150
Fransiya Loira	Grantlar + DXSh GIS innovatsiyalari	0,3 2023–2025	+25 8→10 mln	9,3	100
AQSh Kaliforniya	Grantlar + DXSh AI marketing	1 2022–2025	+68 25→42 mln	9,8	1 100
Singapur	Texnologik fondlar + DXSh Smart Nation	10 2020–2025	+14 14→16 mln	9,8	570
Turkiya	FDI + DXSh raqamli sertifikatlash	15 2021–2025	+124 29→65 mln	12	3 300

Ushbu tajriba O'zbekiston uchun Buxoro va Samarqand klasterlarini qo'llab-quvvatlashda DXSh va innovatsiyalarni kuchaytirish imkoniyatini ko'rsatadi, bu esa ish o'rinlarini 20 mingga yetkazishi mumkin.

Xalqaro tajribani O'zbekiston hududiy turizm klasterlarini tashkil etish va qo'llab-quvvatlash tizimiga moslashtirish mamlakatning madaniy-tarixiy merosi, geografik xilma-xilligi va iqtisodiy tarmoqlar hunarmandchilik, qishloq xo'jaligi xususiyatlariga asoslangan bo'lib, bu jarayon klasterlarning iqtisodiy samaradorligini oshirish va hududiy tenglikni ta'minlashga yo'naltirilgan. Ushbu moslashtirish Italiya Toskana klasteri, Fransiya Loira vodiysi, AQSh Kaliforniya vino klasteri, Singapur va Turkiya tajribalariga asoslanib, O'zbekistonning asosiy klasterlari Buxoro, Xorazm, Samarqand ga qaratilgan.

Italiya tajribasi Toskana klasteri, 2020–2025 Buxoro klasteriga moslashtirilganda, madaniy meros va hunarmandchilik integratsiyasi vino yo'llari kabi etnografik marshrutlar orqali tashkil etiladi, bu yerda Toskana DXSh modeli Yevropa Ittifoqi grantlari, \$500 mln Buxoro "Boqiy Buxoro" loyihasiga \$470 mln, 2025 tatbiq etilganda, turist oqimini 25 % ga oshirishi mumkin. Fransiya modeli Loira vodiysi, 2022–2025 Xorazm klasteriga moslashtirilganda, qishloq xo'jaligi va ekoturizm birlashuvi qal'a marshrutlari kabi ziyorat va dara loyihalari amalga oshiriladi, Atout France grantlari \$300 mln Xorazmda UNESCO buffer zona loyihasiga tatbiq etilganda, bandlikni 100 ming ish o'rni yaratish darajasiga yetkazishi kutilmoqda [7].

AQSh tajribasi Kaliforniya vino klasteri, 2021–2025 Samarqand klasteriga moslashtirilganda, qishloq xo'jaligi va madaniy hunarmandchilik integratsiyasi vino yo'llari kabi ipak va sharbat marshrutlari orqali tashkil

etiladi, WineAmerica fondlari \$1 mlrd Samarqandda qo'llab-quvvatlash tizimiga tatbiq etilganda, iqtisodiy o'sishni 68 % ga yetkazishi mumkin [8]. Singapur modeli Sentosa klasteri, 2020–2025 Toshkent klasteriga moslashtirilganda, IT va innovatsiyalar Smart Nation orqali transport va madaniyat birlashuvi amalga oshiriladi, STB fondlari \$10 mlrd Toshkentda raqamli marshrutlarga tatbiq etilganda, turist oqimini 14 % ga oshiradi. Turkiya tajribasi Antaliya klasteri, 2021–2025 Farg'ona klasteriga moslashtirilganda, qishloq xo'jaligi va ekoturizm integratsiyasi Kultür ve Turizm Bakanlığı loyihalari, \$15 mlrd Farg'onada meva bog'lari marshrutlariga tatbiq etilganda, bandlikni 3,3 mln ish o'rni darajasiga yaqinlashtirishi mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, hududiy turizm klasterlarini tashkil etish va qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish turizm sohasining barqaror rivojlanishini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Taklif etilgan Integratsiyalangan Hududiy Turizm Klasterlari Tizimi (IHTKT) modeli turizmning hududiy rivojlanishini klasterlash asosida optimallashtirishga yo'naltirilgan bo'lib, u Michael Porterning klaster nazariyasi hamda UN Tourismning barqaror turizm tamoyillariga asoslanadi. Mazkur model O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5781-sonli va PF-9-sonli farmonlari doirasida ishlab chiqilgan bo'lib, uning asosiy maqsadi klasterlarning iqtisodiy samaradorligini oshirish, hududlar o'rtasidagi nomutanosiblikni kamaytirish va turizmning multiplikativ ta'siri orqali yangi ish o'rnlari hamda daromadlar hajmini kengaytirishdan iboratdir.

Tadqiqot davomida IHTKT modelining olti bosqichli mexanizmi ishlab chiqildi. Birinchi bosqichda

hududlarning turizm salohiyati SWOT tahlili va LQ koeffitsienti asosida baholanib, Samarqand–Buxoro hududining madaniy meros salohiyati yuqori ekanligi aniqlandi. Ikkinchi bosqichda klaster ishtirokchilari oʻrtasida integratsiyani kuchaytirish va davlat-xususiy sheriklik asosida institutsional mexanizmlarni shakllantirish zarurligi asoslandi. Uchinchi bosqichda subsidiyalar, grantlar va soliq imtiyozlari orqali moliyaviy qoʻllab-quvvatlash tizimini kengaytirish taklif etildi. Toʻrtinchi bosqichda raqamli texnologiyalar va “Milliy turizm platformasi” asosida tarmoqlararo integratsiyani rivojlantirish imkoniyatlari koʻrsatildi. Beshinchi bosqichda KPI koʻrsatkichlari hamda “Reyting-xavf.uz” tizimi orqali real vaqt monitoringini joriy etishning samaradorligi asoslandi. Oltinchi bosqichda esa baholash natijalari asosida klaster faoliyatini doimiy takomillashtirib borish va ekoturizm yoʻnalishlarini kengaytirish zarurligi taʼkidlandi.

Shu asosda quyidagi takliflar ishlab chiqildi:
hududiy turizm klasterlarini tashkil etishda raqamli boshqaruv va monitoring tizimlarini joriy etish;
davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini kengaytirish orqali investitsion faollikni oshirish;
ekologik, ziyorat va agro turizm yoʻnalishlarini hududiy klasterlar asosida rivojlantirish;
turizm infratuzilmasini modernizatsiya qilish va transport-logistika tizimini takomillashtirish;
turizm klasterlari samaradorligini baholash uchun Klaster Samaradorlik Indeksi (KSI) asosida monitoring tizimini shakllantirish;
hududlarda turizm xizmatlari eksportini oshirish maqsadida innovatsion va raqamli texnologiyalarni keng qoʻllash.

Mazkur takliflarning amaliyotga joriy etilishi Oʻzbekistonda hududiy turizm klasterlari faoliyatining samaradorligini oshirish, hududiy iqtisodiy rivojlanishni jadallashtirish va xalqaro turizm bozorida mamlakatning raqobatbardoshligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

Aʼzamov Saidakbarxon Avazxon oʻgʻli Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti Mustaqil izlanuvchisi /

Аъзамов Саидакбархон Авазхон ўғли Ташкентского государственного экономического университета / Aʼzamov Saidakbarxon Avazxon oʻgʻli Tashkent State University of Economics Independent researcher

E-mail: saidakbarkhon.azamov@bk.ru

ORCID: 0009-0123-5289-4125

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. Noel Scott, Erik Braun. Tourism Destination Management and Regional Development // Journal of Tourism Studies. – 2018.
2. Yusupova N. Oʻzbekistonda turistik klasterlarni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy asoslari // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. – Toshkent, 2021.
3. Manuel Castells. The Rise of the Network Society. – Oxford: Blackwell Publishers, 2010.
4. UN Tourism. World Tourism Barometer 2021–2025. – Madrid, 2025.
5. OECD. Tourism Trends and Policies. – Paris, 2024.
6. World Travel & Tourism Council. Economic Impact Reports 2021–2025. – London, 2025.
7. Atout France. Loire Valley UNESCO Cluster Program Report. – Paris, 2024.
8. WineAmerica. California Wine Tourism Cluster Support Report. – Washington, 2025.
9. Singapore Tourism Board. Singapore Tourism Cluster Initiative Report. – Singapore, 2025.
10. Ministry of Culture and Tourism of Türkiye. Turkey Tourism Cluster Program Report. – Ankara, 2024.
11. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni PF-5781-son. “Turizm sohasini jadal rivojlantirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”. – Toshkent, 2019.
12. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni PF-9-son. “2024–2026-yillarda turizm xizmatlarini rivojlantirish strategiyasi toʻgʻrisida”. – Toshkent, 2024.
13. Oʻzbekiston Respublikasi Statistika agentligi. Turizm va xizmatlar sohasi statistik koʻrsatkichlari 2021–2025 yillar. – Toshkent, 2025.

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA INNOVATSION XIZMATLAR BOZORIDA SAMARADORLIK MASALALARI

Mirzaev Kulmamat Djanzakovich, Egamkulov Davlatbek Bahodir o'g'li

ВОПРОСЫ ЭФФЕКТИВНОСТИ НА РЫНКЕ ИННОВАЦИОННЫХ УСЛУГ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ

Мирзаев Кулмамат Джанзакович, Эгамкулов Давлатбек Баходир ўғли

ISSUES OF EFFICIENCY IN THE MARKET OF INNOVATIVE SERVICES UNDER THE CONDITIONS OF DIGITAL ECONOMY

Mirzaev Kulmamat Djanzakovich, Egamkulov Davlatbek Bakhodir o'g'li

Received: May 10, 2026 May: May 12, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya: Ushbu maqolada biz xizmat ko'rsatish sohasini innovatsion asosda rivojlantirish asosida raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari tadqiq etamiz. Shuningdek, respublikamizda raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsion xizmatlar samaradorligining ichki imkoniyatlari tahlil qilinib, uni oshirish yo'llari ilmiy-amaliy jihatdan asoslangan.

Kalit so'zlar: innovatsion xizmatlar, raqamli iqtisodiyot, innovatsion xizmatlar samaradorligi, raqamli transformatsiya, sun'iy intellekt, innovatsion infratuzilma, raqamli xizmatlar, it-xizmatlar, startup, elektron platforma, davlat xizmatlari.

Аннотация: В данной статье рассматриваются возможности использования цифровых технологий для инновационного развития сектора услуг. Также анализируются внутренние возможности повышения эффективности инновационных услуг в условиях цифровой экономики нашей республики и научно и практически обоснованы пути ее повышения.

Ключевые слова: инновационные услуги, цифровая экономика, эффективность инновационных услуг, цифровая трансформация, искусственный интеллект, инновационная инфраструктура, цифровые услуги, ИТ-услуги, стартап, электронная платформа, государственные услуги.

Abstract: This article examines the potential of using digital technologies for innovative development in the service sector. It also analyzes the internal potential for increasing the efficiency of innovative services in the context of our republic's digital economy and provides scientific and practical justification for ways to achieve this.

Keywords: innovative services, digital economy, efficiency of innovative services, digital transformation, artificial intelligence, innovative infrastructure, digital services, IT services, startup, electronic platform, government services.

KIRISH

Jahon iqtisodiyotida globallashuv jarayonlari chuqurlashib, raqamli texnologiyalar jadal sur'atlar bilan rivojlanayotgan hozirgi davrda innovatsion xizmatlarni rivojlantirish va ularni raqamli iqtisodiyot talablariga moslashtirish masalasi alohida ahamiyat kasb etmoqda. Xizmat ko'rsatish sohasi iqtisodiyotning eng dinamik tarmoqlaridan biri sifatida mamlakat yalpi ichki

mahsulotidagi salmoqli ulushi bilan birga, aholi bandligi va farovonligini ta'minlashda ham muhim o'rin tutadi. Xususan, 2025 yilda O'zbekistonda xizmatlar hajmi qariyb 15 foizga o'sib, 82 milliard dollarga yetgani⁸⁴ bu sohaning iqtisodiyotdagi o'rni va ahamiyatini yaqqol namoyon etmoqda.

So'nggi yillarda respublikamizda xizmat ko'rsatish sohasini innovatsion asosda rivojlantirish,

⁸⁴ <https://uza.uz/oz/posts/joriy-yilning-ozida-xizmatlar-hajmi-qariyb-15-foizga-osib-82-milliard-dollariga-yetdi> 800798
<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

unga raqamli texnologiyalarni joriy etish borasida keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmonida "xizmat ko'rsatish sohasini jadal rivojlantirish, uning yalpi ichki mahsulotdagi ulushini oshirish, aholiga ko'rsatilayotgan xizmatlar turi va sifatini yaxshilash" [2] muhim vazifa sifatida belgilangan. Shuningdek, 2025 yilda "... xizmatlar sohasini rivojlantirish, xususan, IT, fintex, konsalting, transport-logistika kabi yuqori daromad keltiruvchi xizmat turlarini kengaytirish, 2026 yilda xizmatlar bozorini 100 milliard dollardan oshirish vazifasi qo'yilgan"⁸⁵.

Xizmat ko'rsatish sohasida innovatsion yondashuvlarni joriy etish va ularni raqamli iqtisodiyot talablariga moslashtirish jarayoni bir qator ilmiy-amaliy muammolarni keltirib chiqarmoqda. Jumladan, innovatsion xizmatlarning iqtisodiy samaradorligini baholashning aniq mezonlari, ularni raqamli transformatsiya qilishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari, shuningdek, mavjud infratuzilma va kadrlar salohiyatining zamonaviy talablarga muvofiqligi masalalari bugungi kunda dolzarb ilmiy tadqiqot yo'nalishlaridan hisoblanadi. Ayniqsa, sun'iy intellekt, "aqli" texnologiyalar va elektron platformalarning joriy etilishi xizmatlar sifatiga, ularning qamroviga va iqtisodiy samaradorligiga qanday ta'sir ko'rsatishi, shuningdek, bu jarayonlarni jadallashtirish imkoniyatlari alohida tadqiq etilishini taqozo etmoqda.

ADABIYOTLAR SHARHI

Raqamli iqtisodiyot sharoyitida innovatsion xizmatlar bozori va uning samaradorligi masalalari so'nggi o'n yillikda global ilmiy tadqiqotlarning markaziy yo'nalishlaridan biriga aylandi. Raqamli transformatsiya xizmat ko'rsatish sohasida an'anaviy biznes modellarni tubdan o'zgartirib, samaradorlikni oshirishning yangi mexanizmlarini yaratmoqda. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalarni xizmatlar bozoriga joriy etish xarajatlarni kamaytirish, mijozlar bilan aloqani yaxshilash va yangi qiymat zanjirlarini shakllantirish imkonini beradi.

Markaziy Osiyo davlatlari olimlari ham ushbu masalalarga katta e'tibor qaratmoqdalar. Xususan, o'zbekistonlik iqtisodchi olim A.T.Karimov raqamli iqtisodiyotda xizmatlar bozori samaradorligiga ta'sir etuvchi omillarni o'rganib, raqamli infratuzilmaning rivojlanish darajasi va aholining raqamli savodxonligi asosiy determinantlar sifatida ajratib ko'rsatgan⁸⁶. Uning tadqiqotida O'zbekiston misolida bank xizmatlari, telekommunikatsiya va transport-logistika sohalarida raqamli transformatsiyaning samaradorlikka ta'siri empirik tarzda baholangan. Markaziy Osiyodan tashqari, postsovet hududidagi boshqa olimlarning ishlari ham mavzuning yoritilishida muhim ahamiyatga ega.

Rossiyalik iqtisodchi V.I.Krasnov raqamli iqtisodiyotda xizmatlar bozorining samaradorlik ko'rsatkichlarini baholashning metodologik asoslarini ishlab chiqqan. Uning taklif etgan KPI tizimi raqamli xizmatlar uchun maxsus moslashtirilgan bo'lib, joriy va istiqbolli samaradorlikni birgalikda baholash imkonini beradi⁸⁷.

Xalqaro miqyosda esa Marić va boshqalar tomonidan olib borilgan tizimli adabiyotlar sharhida raqamli servitizatsiya tadqiqotlarining xronologik evolyutsiyasi va asosiy mavzulari (digitization, servitization, jarayon innovatsiyasi va mahsulot innovatsiyasi) batafsil yoritilgan. Ushbu tadqiqotda raqamli servitizatsiyaga ta'sir etuvchi beshta determinant o'zgaruvchi va uning ta'sirida bo'lgan javob o'zgaruvchilari (firma raqobatbardoshligi, firma samaradorligi, moliyaviy samaradorlik, firma rentabelligi va barqaror samaradorlik) identifikatsiya qilingan⁸⁸.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqot **aralash metod (mixed-method)** yondashuviga asoslangan bo'lib, u **miqdoriy (quantitative)** va **sifatli (qualitative)** usullarni uyg'unlashtirgan holda olib borildi. Mazkur yondashuvning tanlanishi tadqiqot mavzusining murakkab va ko'p qirrali ekanligi bilan izohlanadi: raqamli iqtisodiyot sharoyitida innovatsion xizmatlar bozorining samaradorligi nafaqat o'lchanadigan iqtisodiy ko'rsatkichlar (miqdoriy jihat), balki institutsional muhit, boshqaruv qarorlari va raqamli madaniyat kabi sifat jihatlarining ta'sirini ham o'rganishni talab qiladi.

Tadqiqot dizayni quyidagi ketma-ket bosqichlarni o'z ichiga oladi:

- nazariy asoslarni ishlab chiqish va adabiyotlar sharhi (oldingi bo'limda keltirilgan);
- miqdoriy ma'lumotlarni to'plash va statistik tahlil qilish;
- sifatli ma'lumotlarni to'plash (intervyu, ekspert baholash) va kontent-tahlil;
- natijalarni triangulyatsiya qilish (miqdoriy va sifatli natijalarni solishtirish);
- xulosa va tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqotning **asosiy maqsadi** – raqamli iqtisodiyot sharoyitida Markaziy Osiyo (O'zbekiston, Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston, Turkmaniston) innovatsion xizmatlar bozorining samaradorligiga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash va baholash hamda samaradorlikni oshirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

TAHLIL VA NATIJALAR

Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida innovatsion xizmatlar iqtisodiy o'sishning muhim drayveriga aylanmoqda. Shu sababli Respublikada "... iqtisodiyotni texnologik innovatsion o'sish modeliga o'tkazishdan iborat..."⁸⁹ ustuvor yo'nalishdan kelib chiqib raqamli iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatishni innovatsion

⁸⁵ Murojaatnoma

⁸⁶ Karimov, A. T. (2023). Raqamli iqtisodiyotda xizmatlar bozori samaradorligi: O'zbekiston misolida empirik tahlil. O'zbekiston Iqtisodiyot Jumali, 45(2), 78–94.

⁸⁷ Krasnov, V. I. (2022). Metodologiya otsenki effektivnosti rynka uslug v tsifrovoy ekonomike. Voprosy Ekonomiki, 7(2), 55–72.

⁸⁸ Marić, J., Opazo-Basáez, M., & Vendrell-Herrero, F. (2024). Exploring the landscape of digital servitization: A systematic review and future research agenda. Journal of Service Management, 35(2), 210–239. <https://doi.org/10.1108/JOSM-05-2023-0201>

⁸⁹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 28.01.2022 yildagi "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni, PF-60-son.

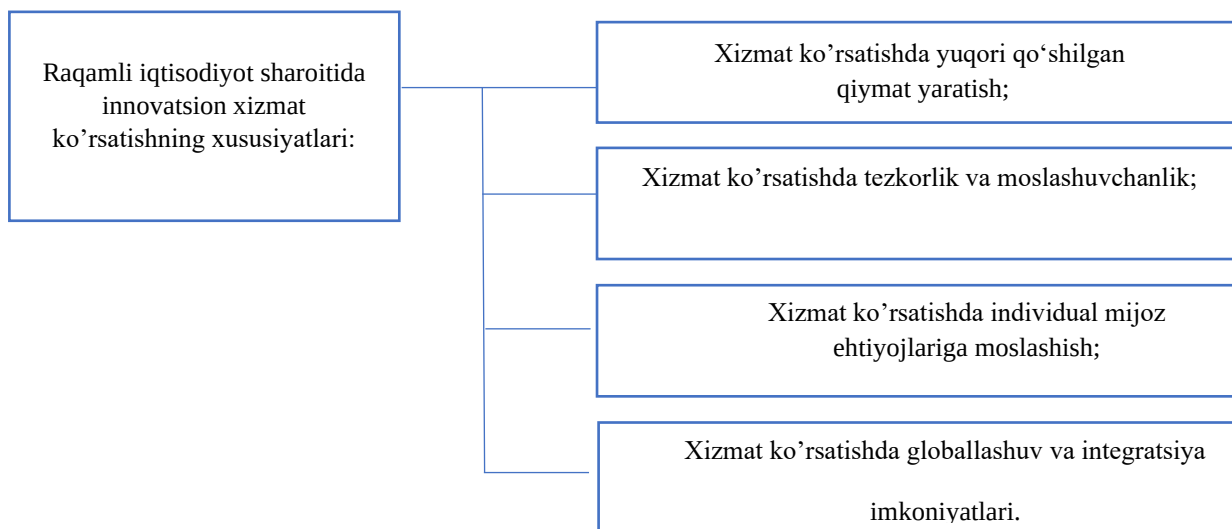

asosda taraqqiy ettirishni taqozo etiladi. Raqamli iqtisodiyot — bu axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida ishlab chiqarish, taqsimlash va iste'mol jarayonlarini amalga oshiruvchi tizimdir.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsion xizmatlar ko'rsatish — bu yangi texnologiyalar, raqamli

platformalar, sun'iy intellekt, avtomatlashtirish, “bulutli” hisoblash, fintech, e-commerce va boshqa ilg'or yechimlarga asoslangan xizmat ko'rsatish faoliyatidan iborat.

Bunday xizmatlarning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

1-rasm. Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsion xizmat ko'rsatishning xususiyatlari

Tadqiqot natijalariga ko'ra Respublikada raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsion xizmat ko'rsatish darajasi uning samaradorligini baholash bilan belgilanadi. Bizning fikrimizcha, raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsion xizmatlar samaradorligini baholashda quyidagi mezonlar qo'llaniladi:

- iqtisodiy samaradorlik (daromadlilik, rentabellik, xarajatlarni qisqartirish);
- ijtimoiy samaradorlik (bandlik, xizmat sifati, aholining qamrovi);
- texnologik samaradorlik (avtomatlashtirish darajasi, raqamlashtirish ko'rsatkichi);
- institutsional samaradorlik (normativ-huquqiy muhit, raqobat muhiti).

Raqamli iqtisodiyot sharoitida samaradorlik nafaqat moliyaviy natijalar bilan, balki iste'molchilar ehtiyojiga mos ularning ehtiyojini qondirish darajasi bilan ham o'lchanadi.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsion xizmatlar samaradorligi raqamli texnologiyalarga mos bir qator yo'nalishlar transformatsiya yo'nalishlarini taqozo etadi. Bular quyidagilardan iborat:

1.Platformaviy modelga o'tish – xizmatlar mobil ilovalar va onlayn platformalar orqali ko'rsatilmogda (masalan, fintech, e-commerce).

2.Ma'lumotlarga asoslangan boshqaruv (data-driven management) – katta ma'lumotlar (Big Data) va sun'iy intellektidan foydalanish.

3.Masofaviy xizmat ko'rsatish – telemeditsina, onlayn ta'lim, masofaviy bank xizmatlari.

4.Avtomatlashtirish va robotlashtirish – xizmat ko'rsatish jarayonlarida inson omilini qisqartirish.

Shu bilan birga tahlillar natijasi shuni ko'rsatadiki innovatsion va raqamli iqtisodiyot faoliyatining o'ziga xos va muhim jihatlari tadqiq etildi (1-jadval).

1-jadval.

Innovatsion va raqamli iqtisodiyot faoliyatining o'ziga xos muhim jihatlari⁹⁰

№	Iqtisodiyotdagi innovatsion faoliyat	Raqamli iqtisodiyot faoliyati
1	Innovatsion texnologiyalar asosida faoliyat yuritish	Raqamli texnologiyalar asosida faoliyat yuritish
2	Global, mintaqaviy va indivudal miqyosni qamrab oladi	Raqamlashtirishda faqat global miqyosni qamrab oladi
3	Chuqur ilmiy bilim, fan yutuqlari, ilmiy amaliy ishlanmalar natijalariga tayanadi	Professional soha mutaxassisllari, axborot texnologiyalari tamonidan olingan natijalarga tayanadi
4	Yangi g'oyalar, yangi texnologiyalar, yangi loyihalar yaratish tizimiga asoslanadi	Axborotlarni raqamlashtirish tizimiga asoslanadi
5	Fan, tadqiqot natijalari “bilimlar iqtisodiyoti”ga asoslangan tizim asosida faoliyati yo'lga qo'yiladi	“Su'niy” intellektlardan foydalanish imkoniyatini beruvchi tizim asosida shakllantiriladi

⁹⁰ Қ.Ж.Мирзаев, С.Б. Бобокулов, Б.Қ.Жанзаков, Рақамли иқтисодиёт./ Ўқув қўлланма/ Самарқанд.: САМИСИ, “СТАП-СЕЛ” МЧЖ. Нашриёт матбаа бўлими, -2022 й. 9-бет

Xususan, hozirgi davrda davlatimizni “Raqamli O‘zbekiston 2030” dasturini amalga oshirishda eng tezkor va samarali yo‘llari sifatida innovatsion texnologiyalarni keng joriy qilish orqali ko‘zlangan maqsadlarimizga erishishimiz mumkin. Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqib raqamli iqtisodiyoti sharoitida innovatsion faoliyat iqtisodiyotdagi yangi o‘zgarishlarni, yangi yangilanishlarni, yangi g‘oyalarni, o‘z ichiga faoliyat hisoblanadi.

Shunday ekan, innovatsion faoliyat natijasida yaratilayotgan innovatsiyalar maxsulotlar va xizmatlarning tannaxsini kamaytirishga, bozor talabini kengaytirishga hamda inson turmush faravonligini oshirishga xizmat qiladi.

O‘zbekistonda elektron hukumat tizimining rivojlanishi, davlat xizmatlarining yagona portali va raqamli to‘lov tizimlarining kengayishi innovatsion xizmatlar samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Tadqiqot ishida amalga oshirilgan tahlil natijalaridan kelib chiqib raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsion xizmatlarni rivojlantirish va samaradorligini oshirishga ta’sir etuvchi bir qator omillar aniqlanib, ular bizning nazarimizda quyidagilardan iborat:

- xizmat ko‘rsatish jarayonida texnologik infratuzilma (internet tezligi, mobil aloqa qamrovi, server va ma’lumotlar markazlari);

- xizmat ko‘rsatish jarayonida kadrlar salohiyati (IT mutaxassislar, startup ekotizimi);

- xizmat ko‘rsatish jarayonida investitsion muhit (venchur kapital, davlat grantlari);

- xizmat ko‘rsatish jarayonida normativ-huquqiy baza (raqamli imzo, ma’lumotlarni himoya qilish qonunchiligi);

- xizmatlar sohasida raqobat muhitining mavjudligi va boshqalardan iborat.

Bunday omillar ta’siri ayniqsa Respublikamizda innovatsion start-uplarni qo‘llab-quvvatlanishi, eksportbop IT xizmatlarini rivojlantirib, xorijiy investorlarni(investitsiyalarni) jalb etish imkoniyatini kengaytiradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalariga ko‘ra raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsion xizmatlar samaradorligini oshirishda bizning nazarimizda quyidagilarni amalga oshirish maqsadga muvofiq hisoblanadi:

- birinchidan, raqamli iqtisodiyotga mos innovatsion xizmatlarni baholash me’zonlarini takomillashtirish va shu asosida samaradorlikni oshirish imkoniyatlarini asoslash;

- ikkinchidan, innovatsion xizmatlar transformatsiyalashuvini tizimli amalga oshirish va bunda innovatsiyaga asoslangan raqamli xizmatlarning yangi turlaridan keng foydalanish;

- uchinchidan, raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsion xizmatlarni rivojlantirish samaradorligini oshirish imkoniyatini yaratuvchi bir qator omillardan, jumladan sun’iy intellektga asoslangan raqamli texnologik infratuzilma, yuqori intellektual salohiyatga ega kadrlar ta’minoti, yangi iqtisodiy imkoniyatlar yaratuvchi investitsiya muhiti va boshqa shu kabilarning yaratilganligi bilan ifodalanadi.

-to‘rtinchidan, Respublikamizda raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsion xizmatlar samaradorligini ta’minlashda “drayver” strategik yo‘nalishlarni jumladan innovatsiyalarga asoslangan “yashil” iqtisodiyot, innovatsion “yashil” energetika, raqamli innovatsion xavfsizlik kabilarni belgilanganligini bilan xarakterlanadi.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

1. Mirzaev Kulmamat Djanzakovich “Raqamli iqtisodiyot” kafedrasini mudiri, i.f.d. professor, Samarqand iqtisodiyot va servis instituti / Мирзаев Кулмамат Джанзакович Заведующий кафедрой «Цифровая экономика», доктор экономических наук, профессор, Самаркандский институт экономики и сервиса / Mirzaev Kulmamat Djanzakovich Head of the Department of Digital Economy, DSc, Professor at the Samarkand institute of economics and service.

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-8558-2455>

E-mail: mirzayevkulmamat@gmail.com

2. Egamkulov Davlatbek Bahodir o‘g‘li MI-124 guruh magistranti, “Iqtisodiyot” mutaxassisligi, Samarqand iqtisodiyot va servis instituti / Эгамкулов Давлатбек Баходир ўғли, магистрант группы МИ-124, специальность «Экономика», Самаркандский институт экономики и сервиса / Egamkulov Davlatbek Bakhodir o‘g‘li, master’s student of group MI-124, specializing in Economics, Samarkand institute of economics and service.

E-mail: davlatbekegamkulov88@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-2587-2566-5557>

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi Kengashining 30.12.2025 yildagi 1598-V-son “O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning 2025-yil 26-dekabrda Oliy Majlis va O‘zbekiston xalqiga qilgan Murojaatnomasidan kelib chiqadigan vazifalar to‘g‘risida”gi qarori / <https://president.uz/oz/lists/view/8834>

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 28.01.2022 yildagi "2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni, PF-60-son.

3. O‘zbekiston Respublikasining "Innovatsion faoliyat to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020 yil.

4. Mirzayev Q.J., Shavqiyev E.Sh., Janzakov B.K. Innovatsion iqtisodiyot. O‘quv qo‘llanma. – T.: "Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi", 2020. – 298 b.

5. Қ.Ж.Мирзаев, С.Б. Бобокулов, Б.Қ.Жанзаков, Рақамли иқтисодиёт, Ўқув қўлланма/ Самарқанд.: СамИСИ, “СТАП-СЕЛ” МЧЖ. Нашриёт матбаа бўлими, 2022 й. 9-бет

6. Pardayev M.Q. va boshqalar. Raqamli iqtisodiyot va uning rivojlanish istiqbollari. – T.: "Iqtisodiyot", 2021. – 256 b.

7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi ma’lumotlari. – Toshkent, 2025.

TURIZM SEKTORI TUSHUNCHASI, MAZMUNI VA UNING MILLIY IQTISODIYOTDAGI AHAMIYATI

Karimov Sardorbek Baxodirjon o'gli

ПОНЯТИЕ И СОДЕРЖАНИЕ ТУРИСТИЧЕСКОГО СЕКТОРА И ЕГО ЗНАЧЕНИЕ В НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКЕ

Каримов Сардорбек Баходиржон угли

THE CONCEPT AND CONTENT OF THE TOURISM SECTOR AND ITS SIGNIFICANCE IN THE NATIONAL ECONOMY

Karimov Sardorbek Baxodirjon ugli

Received: May 8, 2026 May: May 12, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya: Ushbu maqolada turizm sektori tushunchasi, uning mazmun-mohiyati hamda milliy iqtisodiyotdagi o'rni va ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, zamonaviy sharoitda turizm sohasining rivojlanish tendensiyalari, iqtisodiy o'sishga qo'shayotgan hissasi va ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdagi roli tahlil qilinadi. Turizmning xizmat ko'rsatish sohasi sifatida mamlakatlar iqtisodiyotiga bevosita va bilvosita ta'siri ilmiy nuqtai nazardan ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: turizm, turizm sektori, milliy iqtisodiyot, xizmatlar sohasi, iqtisodiy o'sish, investitsiya, infratuzilma, bandlik, xalqaro turizm, barqaror rivojlanish

Аннотация: В данной статье освещаются понятие туристического сектора, его содержание и сущность, а также роль и значение в национальной экономике. Кроме того, анализируются современные тенденции развития сферы туризма, её вклад в экономический рост и роль в обеспечении социально-экономической стабильности. Прямое и косвенное влияние туризма как отрасли сферы услуг на экономику стран рассматривается с научной точки зрения.

Ключевые слова: туризм, туристический сектор, национальная экономика, сфера услуг, экономический рост, инвестиции, инфраструктура, занятость, международный туризм, устойчивое развитие.

Abstract: This article examines the concept of the tourism sector, its content and essence, as well as its role and significance in the national economy. It also analyzes current trends in the development of tourism, its contribution to economic growth, and its role in ensuring socio-economic stability. The direct and indirect impact of tourism as a service sector on national economies is considered from a scientific perspective.

Keywords: tourism, tourism sector, national economy, service sector, economic growth, investment, infrastructure, employment, international tourism, sustainable development.

KIRISH

Turizm sektori bugungi kunda jahon iqtisodiyotining eng tez rivojlanayotgan va yuqori daromad keltiruvchi tarmoqlaridan biri hisoblanadi. U nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy va madaniy aloqalarni mustahkamlashda ham muhim rol o'ynaydi. Globalizatsiya jarayonlari, transport va kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi natijasida turizm xizmatlariga bo'lgan talab ortib bormoqda. O'zbekiston kabi boy tarixiy va madaniy merosga ega mamlakatlar uchun turizm sektori milliy iqtisodiyotni diversifikatsiya qilishda strategik ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston

Respublikasi ham boy tarixiy yodgorliklari, qadimiy shaharlar, diniy va madaniy merosi bilan turizm salohiyati yuqori bo'lgan davlatlardan biridir. So'nggi yillarda mamlakatda turizm sohasini rivojlantirishga qaratilgan keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu esa turizmni milliy iqtisodiyotning strategik tarmog'iga aylantirishga xizmat qilmoqda. [1, 1–25 b]

TAHLIL VA NATIJALAR

Turizm sektori deganda aholining dam olish, davolanish, ishbilarmonlik, madaniy-ma'rifiy va boshqa maqsadlarda bir hududdan ikkinchi hududga vaqtinchalik ko'chishi bilan bog'liq xizmatlar majmui

tushuniladi. Ushbu soha mehmonxonalar, transport, ovqatlanish, ekskursiya, madaniy xizmatlar va boshqa ko'plab tarmoqlarni o'z ichiga oladi.

Turizm iqtisodiyotning ko'plab tarmoqlari bilan chambarchas bog'liq bo'lib, u qishloq xo'jaligi, qurilish, savdo va xizmat ko'rsatish sohalarining rivojlanishiga turtki beradi. Shuningdek, turizm yangi ish o'rinlarini yaratish orqali aholi bandligini oshiradi va hududlar iqtisodiy faolligini kuchaytiradi. [2, 5–30 b]

Milliy iqtisodiyotda turizmning ahamiyati uning valyuta tushumlarini oshirish imkoniyati bilan ham belgilanadi. Xalqaro turistlar oqimi mamlakatga xorijiy valyuta kirib kelishini ta'minlaydi, bu esa to'lov balansining yaxshilanishiga xizmat qiladi. Bundan tashqari, turizm infratuzilmasining rivojlanishi hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasini oshiradi.

Zamonaviy sharoitda raqamli texnologiyalar turizm sektoriga chuqur kirib bormoqda. Onlayn bron qilish tizimlari, raqamli marketing, virtual sayohatlar va sun'iy intellekt asosidagi xizmatlar turizmni yanada qulay va samarali qilmoqda. Bu esa global raqobat sharoitida mamlakatlarning turizm salohiyatini oshirishga yordam beradi. Turizm sektorining muhim xususiyatlaridan biri uning multiplikativ ta'sirga ega ekanligidir. Ya'ni, turizmga yo'naltirilgan har qanday investitsiya nafaqat ushbu sohada, balki qurilish, qishloq xo'jaligi, savdo va transport kabi tarmoqlarda ham qo'shimcha iqtisodiy faollikni yuzaga keltiradi. Bu esa umumiy iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Shuningdek, turizm hududiy rivojlanishda ham muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, chekka hududlarda turizm infratuzilmasining rivojlanishi yangi ish o'rinlarini yaratadi, mahalliy aholining daromadini oshiradi hamda migratsiya oqimlarini kamaytirishga xizmat qiladi. Bu esa hududlar o'rtasidagi iqtisodiy tafovutlarni qisqartirishga yordam beradi. [3, 85–110 b].

Milliy iqtisodiyotda turizmning yana bir muhim jihati uning eksportga teng darajadagi xizmat sifatida qaralishidir. Xalqaro turistlar mamlakatga tashrif buyurganida ular turar joy, ovqatlanish, transport va boshqa xizmatlar uchun to'lov amalga oshiradi. Bu esa mamlakatga xorijiy valyuta kirib kelishini ta'minlaydi va iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlaydi.

Zamonaviy sharoitda turizm sohasida raqamli transformatsiya jarayoni jadal rivojlanmoqda. Internet platformalari orqali bron qilish tizimlari, elektron to'lovlar, mobil ilovalar va raqamli marketing vositalari turizm xizmatlarini yanada qulay va tezkor qilmoqda. Bundan tashqari, sun'iy intellekt va big data texnologiyalari turistlarning xulq-atvorini tahlil qilish va xizmat sifatini oshirishda muhim rol o'ynamoqda.

O'zbekiston sharoitida turizmni rivojlantirish uchun Samarqand, Buxoro, Xiva kabi tarixiy shaharlarda infratuzilmani modernizatsiya qilish, mehmonxona va transport xizmatlarini yaxshilash hamda xalqaro turizm brendini shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Bu esa mamlakatning global turizm bozorida raqobatbardoshligini oshiradi. Bundan tashqari, turizm sohasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning o'rnini juda katta. Mehmon uylari, restoranlar, sayyohlik agentliklari va gid xizmatlari orqali ko'plab aholi daromad manbaiga ega bo'lmoqda. Bu esa bozor

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

iqtisodiyoti sharoitida raqobat muhitini kuchaytiradi va xizmatlar sifatini oshiradi. [4, 60–92 b]

Turizmning yana bir muhim jihati — uning ekologik va barqaror rivojlanish tamoyillari bilan bog'liqligidir. Hozirgi kunda “yashil turizm” konsepsiyasi keng rivojlanmoqda. Bu tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, atrof-muhitni muhofaza qilish va kelajak avlodlar uchun ekologik muvozanatni saqlashni nazarda tutadi.

Shuningdek, turizm sohasida xalqaro hamkorlikning kengayishi ham muhim ahamiyatga ega. Xorijiy davlatlar bilan turizm sohasida tuzilgan shartnomalar, qo'shma loyihalar va investitsiyalar oqimi mamlakatning global turizm bozorida o'rnini mustahkamlashga xizmat qiladi.

O'zbekiston sharoitida turizmni rivojlantirishda Samarqand, Buxoro, Xiva, Shahrisabz kabi tarixiy shaharlarning roli juda katta. Bu hududlarda turistik xizmatlarni kengaytirish orqali mamlakatga tashrif buyuruvchi sayyohlar sonini oshirish va iqtisodiy daromadni ko'paytirish mumkin. Turizm sohasida xizmatlar sifati ham asosiy omillardan biridir. Mehmonlarga ko'rsatiladigan xizmatlarning xalqaro standartlarga mosligi, xodimlarning malakasi va til bilish darajasi turistlar qoniqishiga bevosita ta'sir qiladi. Shu sababli kadrlar tayyorlash va ularning malakasini oshirish turizm rivojlanishining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Bundan tashqari, turizm sektori innovatsion texnologiyalar bilan ham chambarchas bog'liq bo'lib bormoqda. Mobil ilovalar, sun'iy intellekt asosidagi xizmatlar, onlayn navigatsiya va elektron to'lov tizimlari turistlar uchun qulaylik yaratib, xizmat ko'rsatish jarayonini tez va samarali qiladi.

Turizmning yana bir muhim jihati uning madaniy integratsiyaga qo'shgan hissasidir. Turistlar turli xalqlarning madaniyati, urf-odatlarini va an'analari bilan tanishish orqali xalqaro tushunishni rivojlantiradi. Bu esa global miqyosda tinchlik va hamkorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, turizm hududlarda ekologik barqarorlikni ta'minlashda ham muhim rol o'ynaydi. Tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, milliy bog'lar va qo'riqxonalarini saqlash orqali ekologik turizmni rivojlantirish mumkin. Bu esa tabiatni asrash va iqtisodiy foyda o'rtasida muvozanat yaratadi. Turizmning ijtimoiy ahamiyati ham katta bo'lib, u aholining madaniy saviyasini oshirishga, turli xalqlar o'rtasida o'zaro tushunishni kuchaytirishga xizmat qiladi. Turistlar bilan muloqot jarayonida mahalliy aholi yangi bilim va tajribaga ega bo'ladi, bu esa jamiyatning ochiqqligini oshiradi. [5, 70–95 b]

Bundan tashqari, turizm sohasida raqobat kuchayishi xizmat sifatining oshishiga olib keladi. Mehmonxonalar, sayyohlik agentliklari va transport kompaniyalari o'rtasidagi raqobat mijozlarga qulay narxlar va yuqori sifatli xizmatlar taklif etilishini ta'minlaydi.

Turizmni rivojlantirishda ekologik xavfsizlikni ta'minlash ham dolzarb masala hisoblanadi. Tabiiy hududlarga ortiqcha yuklamani kamaytirish, chiqindilarni boshqarish va resurslardan oqilona

foydalanish barqaror turizmni shakllantirishning asosiy shartlaridan biridir.

Yana bir muhim jihat — raqamli iqtisodiyot bilan integratsiyadir. Elektron vizalar, onlayn bron tizimlari, raqamli gid xizmatlari va virtual sayohatlar turizmni zamonaviy va qulay sohaga aylantirmoqda. Bu esa global raqobat sharoitida mamlakatlarning turistik jozibadorligini oshiradi. [6, 55–80 b]

XULOSA VA TAKLIFLAR

Turizm sektori milliy iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismi bo'lib, uning rivojlanishi iqtisodiy o'sish, bandlikni oshirish va hududiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Zamonaviy texnologiyalar va global integratsiya jarayonlari turizm sohasining yanada kengayishiga imkon yaratmoqda. Shu bois, turizm infratuzilmasini rivojlantirish, investitsiyalarni jalb qilish va xizmatlar sifatini oshirish milliy iqtisodiyot barqarorligini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, turizm sektori rivojlangan mamlakatlarda YaIM tarkibida sezilarli ulushga ega bo'lib, iqtisodiyotning barqaror o'sishiga xizmat qiladi. O'zbekiston sharoitida ham turizmni rivojlantirish orqali yangi ish o'rinlarini yaratish, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va valyuta tushumlarini oshirish imkoniyatlari keng hisoblanadi. Turizm sektori milliy iqtisodiyotda xizmatlar eksporti sifatida ham muhim o'rin tutadi. Xalqaro turistlar mamlakat hududida turli xizmatlardan foydalanishi natijasida iqtisodiyotga bevosita xorijiy valyuta kirib keladi. Bu jarayon mamlakatning tashqi savdo balansini yaxshilashga va milliy valyutaning barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Shuningdek, turizm klasterlari rivojlanishi ham sohaning samaradorligini oshiradi. Bir hududda mehmonxona, transport, ovqatlanish, madaniy obyektlar va xizmat ko'rsatish tashkilotlarining birgalikda faoliyat yuritishi turistlar uchun qulay sharoit yaratadi hamda iqtisodiy samaradorlikni oshiradi. Bu esa hududiy iqtisodiy rivojlanishni tezlashtiradi. Turizmning ijtimoiy va madaniy ahamiyati ham katta bo'lib, u xalqlar o'rtasidagi do'stlik va hamkorlikni mustahkamlash, milliy qadriyatlarni dunyoga tanitish hamda madaniy merosni saqlash va rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu esa mamlakatning xalqaro maydondagi ijobiy imijini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. [7, 120–145 b].

Zamonaviy texnologiyalarning joriy etilishi, raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi va global integratsiya jarayonlari turizm sohasining kelajakdagi o'sish salohiyatini yanada oshirmoqda. Shu bois, turizm infratuzilmasini yanada takomillashtirish, xizmatlar sifatini oshirish va investitsion muhitni yaxshilash milliy iqtisodiyot rivojida ustuvor vazifalardan biri bo'lib

qolmoqda. O'zbekiston sharoitida turizmni rivojlantirish uchun mavjud tarixiy-madaniy meros, geografik joylashuv va tabiiy resurslar katta imkoniyat yaratadi. Biroq ushbu salohiyatdan to'liq foydalanish uchun infratuzilmani modernizatsiya qilish, xizmatlar sifatini xalqaro standartlarga moslashtirish va malakali kadrlar tayyorlash muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, turizm sohasining rivojlanishi ijtimoiy jihatdan ham katta ahamiyat kasb etadi. U aholi bandligini oshiradi, hududlar o'rtasidagi iqtisodiy nomutanosiblikni kamaytiradi hamda aholining turmush darajasini yaxshilashga xizmat qiladi. Bundan tashqari, xalqaro turizm mamlakatlar o'rtasida madaniy almashinuvni kuchaytirib, do'stona aloqalarni mustahkamlaydi.

Umuman olganda, turizm sektorini rivojlantirish milliy iqtisodiyotning barqaror o'sishini ta'minlash, investitsion jozibadorlikni oshirish va global iqtisodiyotdagi o'rnini mustahkamlashda strategik ahamiyatga ega hisoblanadi. Shu sababli bu sohani rivojlantirishga qaratilgan davlat siyosati va islohotlarni izchil davom ettirish dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

Karimov Sardorbek Baxodirjon o'gli Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti iqtisodiy statistika kafedrasida mustaqil izlanuvchisi / Каримов Сардорбек Баходиржон угли / Независимый исследователь кафедры «Экономическая статистика» Ташкентского государственного экономического университета Karimov Sardorbek Baxodirjon ugli Independent Researcher, Department of Economic Statistics Tashkent State University of Economics

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi "Turizm to'g'risida"gi Qonuni. Toshkent, 2019 yil, 1–25 betlar
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining turizmni rivojlantirishga oid farmon va qarorlari. Toshkent, 2020–2024 yillar, 5–30 betlar
3. Rasulov B.B. Turizm iqtisodiyoti. Toshkent, 2021 yil, 85–110 betlar
4. Saidov A.S. Xizmat ko'rsatish sohasi va turizm asoslari. Toshkent, 2022 yil, 60–92 betlar
5. Mamatqulov Z.A. Milliy iqtisodiyotda xizmatlar sohasi. Toshkent, 2020 yil, 70–95 betlar
6. Islomov Sh.T. O'zbekiston iqtisodiyoti va turizm salohiyati. Toshkent, 2023 yil, 55–80 betlar

XIZMAT KO'RSATISH KORXONALARIDA RAQAMLI MARKETING STRATEGIYALARINI SHAKLLANTIRISH VA SEGMENTATSIYA USULLARI

Yahyoxonov Niyozxo'ja Bahroil o'g'li

ФОРМИРОВАНИЕ СТРАТЕГИЙ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГА И МЕТОДОВ СЕГМЕНТАЦИИ В СФЕРЕ УСЛУГ

Яхёхонов Ниёзхужа Бахроил угли

FORMATION OF DIGITAL MARKETING STRATEGIES AND SEGMENTATION METHODS IN THE SERVICE SECTOR

Yahyokhonov Niyozkhuja Bakhroil ugli

Received: May 11, 2026 May: May 12, 2026 May: May 19, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya: mazkur maqolada xizmat ko'rsatish xususan savdo korxonalarida raqamli marketing strategiyasini shakllantirish va iste'molchilarni segmentatsiyalash usullari tahlil qilinadi. SEO, SMM, CRM, Email marketing, PPC va elektron savdo platformalari yagona strategik tizim sifatida baholanadi. Tadqiqotda segmentatsiyaga asoslangan raqamli marketing modeli taklif etilib, uning konversiya, mijoz sodiqligi va marketing xarajatlarini optimallashtirishdagi ahamiyati asoslanadi.

Kalit so'zlar: raqamli marketing, segmentatsiya, omnikanallik, CRM, RFM tahlil, CLV, personalizatsiya, customer journey, PPC, SMM, konversiya.

Аннотация: в данной статье анализируются методы формирования стратегий цифрового маркетинга и сегментации потребителей в сфере услуг, в частности в торговых предприятиях. SEO, SMM, CRM, Email-маркетинг, PPC и платформы электронной коммерции рассматриваются как единая стратегическая система. В исследовании предложена модель цифрового маркетинга, основанная на сегментации, а также обосновано её значение в повышении конверсии, лояльности клиентов и оптимизации маркетинговых затрат.

Ключевые слова: цифровой маркетинг, сегментация, омниканальность, CRM, RFM-анализ, CLV, персонализация, customer journey, PPC, SMM, конверсия.

Abstract: this article analyzes the methods of developing digital marketing strategies and consumer segmentation in the service sector, particularly in trade enterprises. SEO, SMM, CRM, Email marketing, PPC, and e-commerce platforms are evaluated as an integrated strategic system. The study proposes a segmentation-based digital marketing model and substantiates its importance in increasing conversion rates, customer loyalty, and optimizing marketing costs.

Keywords: digital marketing, segmentation, omnichannel, CRM, RFM analysis, CLV, personalization, customer journey, PPC, SMM, conversion.

KIRISH

Raqamli iqtisodiyot sharoitida savdo korxonalari faoliyati oddiy mahsulotni sotish jarayonidan mijoz bilan uzoq muddatli raqamli munosabatlarni boshqarish tizimiga aylanmoqda. Avval marketing qarorlari ko'proq narx, reklama va savdo nuqtasi joylashuviga tayanib qabul qilingan bo'lsa, hozirgi bosqichda tayanib qidiruv tizimidagi so'rovi, ijtimoiy tarmoqlardagi faolligi, elektron savdo platformasidagi harakati, CRM

tarixidagi xaridlari va xizmatdan keyingi baholari yagona tahliliy maydonga birlashtirilmoqda. Shu sababli savdo korxonalari uchun raqamli marketing strategiyasini shakllantirish masalasi faqat reklama kanalini tanlash bilan cheklanmaydi; u bozorni ma'lumotlarga asoslangan segmentlarga ajratish, har bir segment uchun qiymat taklifi yaratish, mos kanalni tanlash, natijani o'lchash va strategiyani doimiy qayta sozlashni talab etadi.

O'zbekiston savdo bozori miqyosining kengayishi raqamli strategiyalarni ilmiy asoslash zaruratini yanada kuchaytiradi. Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2026-yilning yanvar-mart oylarida chakana savdo tovar aylanmasi 123 961,9 mlrd so'mga yetib, 2025-yilning mos davriga nisbatan 25,4 foizga oshgan; 2026-yil 1-aprel holatiga chakana savdo sohasida faoliyat yuritayotgan tijorat korxonalari soni 86 965 tani tashkil etgan [1]. Raqamli auditoriya ham sezilarli darajada keng: DataReportal ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yil oxirida O'zbekistonda internet foydalanuvchilari soni 33,1 mln kishiga, internet penetratsiyasi esa 89 foizga yetgan [2]. Elektron tijorat bo'yicha xalqaro tijorat qo'llanmasida O'zbekiston e-commerce bozori 2024-yilda 1,2 mlrd AQSH dollari yoki chakana savdo bozorining 3,8 foizi sifatida baholangan, 2027-yilga borib bu ulush 9–11 foizgacha ko'tarilishi prognoz qilingan [3]. Ushbu ko'rsatkichlar savdo korxonalarida raqamli marketingni eksperimental faoliyat emas, balki asosiy strategik boshqaruv instrumenti sifatida ko'rish zarurligini ko'rsatadi.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, ko'plab savdo korxonalarida SEO, SMM, PPC, email xabarnomalar, mobil ilova, marketplace savdolari va CRM ma'lumotlari alohida-alohida yuritiladi. Natijada xaridorning bir kanalidagi qiziqishi boshqa kanalidagi taklifga ulanmaydi, marketing byudjeti umumiy mijoz qiymati emas, balki qisqa muddatli reklama ko'rsatkichlari asosida taqsimlanadi. Bunday sharoitda segmentatsiya yuzaki demografik belgilardan iborat bo'lib qoladi va marketing strategiyasi real xarid xatti-harakatini to'liq ifodalay olmaydi. Shuning uchun ushbu maqolaning maqsadi savdo korxonalari obyektida raqamli marketing strategiyalarini shakllantirishning segmentatsiyaga asoslangan konseptual modelini ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot obyekti sifatida savdo korxonalari, predmeti sifatida esa ularning raqamli marketing kanallari, mijoz ma'lumotlari va segmentatsiya usullari o'rtasidagi bog'liqlik tanlandi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Raqamli marketing strategiyasi nazariy jihatdan marketingning mijozga yo'naltirilgan evolyutsiyasi bilan bevosita bog'liq. P. Kotler, H. Kartajaya va I. Setiawan tomonidan ilgari surilgan Marketing 6.0 konsepsiyasida marketing jarayoni texnologiya, immersiv tajriba va inson ehtiyojlari integratsiyasi orqali izohlanadi [9]. Bu yondashuv savdo korxonalariga xaridorni passiv reklama qabul qiluvchi subyekt emas, balki brend bilan turli raqamli nuqtalarda muloqot qiluvchi, baho beruvchi va qayta xarid qilish qarorini mustaqil shakllantiruvchi faol ishtirokchi sifatida qarashni talab qiladi. Chaffey va Ellis-Chadwick raqamli marketing strategiyasini strategik rejalashtirish, kanal tanlovi, kontent boshqaruvi, mijoz tajribasi va analitika bilan bog'liq yaxlit jarayon sifatida talqin qiladi [11]. Ushbu qarashlar savdo korxonalari uchun segmentatsiya nafaqat auditoriyani bo'lish, balki har bir segmentga mos qiymat taklifi, kommunikatsiya uslubi va xizmat tezligini belgilash vositasi ekanini ko'rsatadi.

So'nggi yillardagi xalqaro tadqiqotlarda omnikanal savdo, customer journey va personalizatsiya muammolari alohida ilmiy yo'nalish sifatida rivojlanmoqda. Quach va hammualliflar omnikanal

retailingda xizmat integratsiyasi mijoz tajribasi, shaffoflik va sodiqlik bilan bog'liq ekanini asoslaydi [14]. Zheng tomonidan 2024-yilda olib borilgan tadqiqotda omnikanal retailingda xaridor sayohatini loyihalash mijozning avtonomiya, kompetentlik va bog'liqlik hissi orqali xulqiy sodiqlikka ta'sir qilishi ta'kidlanadi [15]. Rahman va hammualliflarning 2025-yildagi empirik tadqiqoti esa omnikanal mijoz tajribasi qayta xarid niyati va mijozning jalb etilishiga munosabat bosqichiga qarab turlicha ta'sir ko'rsatishini ko'rsatadi [16]. Demak, savdo korxonalarida bitta universal reklama kampaniyasi barcha xaridorlarga bir xil ta'sir qilmaydi; strategiya mijozning qaysi segmentda, qaysi xarid bosqichida va qaysi kanalda ekaniga moslashtirilishi lozim.

Marketing segmentatsiyasi bo'yicha zamonaviy yondashuvlar demografik va geografik belgilardan tashqari, xulq-atvor ma'lumotlari, RFM tahlil, CLV, kanalga moyillik va raqamli izlar asosida shakllanmoqda. Saura, Palacios-Marqués va Ribeiro-Soriano kichik va o'rta biznesda ma'lumotlarga asoslangan raqamli marketing strategiyalari reklama xarajatlarining samaradorligini oshirishi, mijozlar bilan aloqani aniqroq rejalashtirishga yordam berishini qayd etadi [13]. Weippert va hammualliflar personalizatsiyalangan omnikanal touchpointlar brend va xaridor o'rtasidagi aloqa intensivligini oshirishini ko'rsatadi [18]. Thaichon va hammualliflar omnikanal retail texnologiyalari bo'yicha 499 ta ilmiy ishni tizimli ko'rib chiqib, texnologik integratsiya faqat savdo platformalarini ko'paytirish emas, balki mijozga uzluksiz tajriba beruvchi boshqaruv arxitekturasini yaratish ekanini ta'kidlaydi [19]. Bu yondashuvlar savdo korxonalarida segmentatsiyani statik ro'yxat emas, balki doimiy yangilanadigan strategik filtr sifatida ko'rishni talab qiladi.

Mahalliy ilmiy adabiyotlarda ham savdo korxonalarida raqamli marketingdan foydalanish masalasi faol o'rganilmoqda. N.B. Yahyoxonovning xizmatlar sohasida raqamli marketingning metodologik asoslariga bag'ishlangan tadqiqotida savdo korxonalari uchun elektron tijorat infratuzilmasi, tezkor yetkazib berish, ko'p variantli to'lov, sodiqlik dasturlari va shaffof kontent marketing natijalariga bevosita ta'sir ko'rsatishi asoslangan [20]. Muallifning savdo korxonalarida raqamli marketing strategiyalarini optimallashtirish bo'yicha 2026-yildagi tadqiqotida SEO, SMM, kontent marketingi, CRM, elektron tijorat va marketing analitikasi kanallarining iqtisodiy samaradorlikka ta'siri izohlangan [21]. Mazkur maqola ushbu ilmiy yo'nalishni davom ettirib, aynan segmentatsiya usullarini strategiya shakllantirish markaziga joylashtiradi va savdo korxonalariga moslashtirilgan konseptual model taklif etadi.

TADVIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot metodologiyasi tizimli tahlil, qiyosiy tahlil, kontent-tahlil va konseptual modellashtrish usullariga asoslandi. Tizimli tahlil orqali savdo korxonalaridagi SEO, SMM, PPC, CRM, Email marketing, marketplace va mobil ilova kanallari yagona raqamli marketing tizimining o'zaro bog'langan elementlari sifatida ko'rib chiqildi. Qiyosiy tahlilda an'anaviy demografik segmentatsiya bilan raqamli xulq-

atvor, RFM, CLV va kanalga moyillik asosidagi segmentatsiya yondashuvlari solishtirildi. Kontent-tahlil jarayonida 2020–2026-yillarda eʼlon qilingan xalqaro ilmiy manbalar, milliy normativ-huquqiy hujjatlar, rasmiy statistika va savdo korxonalarida raqamli marketing boʻyicha mavjud tadqiqotlar oʻrganildi. Baholash mezonlari sifatida konversiya koeffitsienti, CAC, CLV, retention, qayta xarid ulushi, reklama budjeti rentabelligi, mijoz javob tezligi va segment rentabelligi tanlandi. Tadqiqotda empirik soʻrov yoki ekonometrik hisob-kitob oʻtkazilmadi; asosiy eʼtibor savdo korxonalari amaliyotiga mos keladigan nazariy-uslubiy modelni ishlab chiqish va uni jadval hamda algoritmik chizma orqali ifodalashga qaratildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Savdo korxonalarida raqamli marketing strategiyasini shakllantirishning birinchi bosqichi biznes maqsadini raqamli KPIlarga aylantirishdan boshlanadi. Agar korxona faqat “koʻproq reklama qilish” maqsadini qoʻysa, marketing faoliyati kompaniya soni va koʻrishlar miqdori bilan oʻlchanib qoladi. Ammo “xaridga aylanish koeffitsientini oshirish”, “yangi mijozni jalb qilish xarajatini kamaytirish”, “takroriy xarid ulushini koʻpaytirish” yoki “yuqori CLVga ega segmentlarni kengaytirish” kabi aniq maqsadlar belgilansa, segmentatsiya strategiyaning markaziga chiqadi. Chunki har bir segment reklama narxiga, xarid chastotasiga, chegirmaga sezgirlikka va kanalga munosabatiga koʻra farqlanadi. Masalan, tez-tez xarid qiluvchi sodiq mijozga PPC orqali qimmat reklama koʻrsatishdan koʻra CRM va email orqali personal taklif yuborish samaraliroq boʻlishi mumkin; yangi mijozni jalb qilishda esa SEO, SMM va remarketing kombinatsiyasi muhimroq natija beradi.

Savdo korxonalari uchun ilmiy yangilik sifatida “Segmentatsiyaga asoslangan strategik raqamli marketing modeli” taklif etiladi. Model besh qatlamdan iborat: birinchisi — maʼlumotlar qatlami, bunda POS, CRM, web-analytics, ijtimoiy tarmoqlar, call-center, marketplace va yetkazib berish tizimi maʼlumotlari birlashtiriladi; ikkinchisi — segmentatsiya qatlami, bunda mijozlar demografik, geografik, xulq-atvor, RFM, CLV va kanalga moyillik mezonlari boʻyicha guruhlanadi; uchinchi — qiymat taklifi qatlami, bunda har bir segment uchun narx, kontent, chegirma, sodiqlik mexanizmi va servis vaʼdasi belgilanadi; toʻrtinchisi — kanal qatlami, bunda SEO, SMM, PPC, Email, CRM, mobil ilova va marketplace oʻzaro muvofiqlashtiriladi; beshinchisi — nazorat qatlami, bunda konversiya, CAC, CLV, retention va segment rentabelligi monitoring qilinadi. Modelning asosiy farqi shundaki, unda segmentatsiya kampaniyadan oldingi texnik bosqich emas, balki butun raqamli strategiyani boshqaruvchi markaziy mexanizm sifatida talqin qilinadi.

1-jadvaldan koʻrinadiki, segmentatsiya usullari savdo korxonalarida alohida-alohida qoʻllanadigan reklama vositalarini aniq maqsadga yoʻnaltirilgan strategik tizimga aylantiradi. Demografik segmentatsiya auditoriyaning umumiy xarakteristikasini aniqlasa, xulq-atvor va RFM segmentatsiyasi real xarid harakatini ochib beradi. Kanalga moyillik segmentatsiyasi esa byudjetni har bir segment uchun eng samarali touchpointga taqsimlash imkonini beradi. Shu bois savdo korxonalarida segmentatsiya faqat marketing boʻlimining texnik vazifasi emas, balki assortiment siyosati, narx taklifi, servis tezligi va mijoz sodiqligi dasturlarini muvofiqlashtiruvchi boshqaruv vositasi sifatida qaralishi kerak.

1-jadval

Savdo korxonalarida segmentatsiya usullarining raqamli marketing strategiyasiga taʼsiri⁹¹

Segmentatsiya usuli	Asosiy maʼlumot manbai	Strategik raqamli marketing yechimi	Kutiladigan KPI natijasi
Demografik segmentatsiya	Yosh, jins, daromad guruhi, oilaviy holat	Mahsulot assortimenti, kontent tili va narx darajasini auditoriyaga moslashtirish	CTR va savdo konversiyasining oshishi
Geografik segmentatsiya	Hudud, shahar/tuman, yetkazib berish zonasi	Hududiy reklama, lokal SEO, filial va ombor joylashuviga mos kampaniya	Yetkazib berish tezligi va lokal savdo hajmining oshishi
Xulq-atvor segmentatsiyasi	Koʻrilgan mahsulotlar, savatga qoʻshish, xarid chastotasi, qaytishlar	Remarketing, savatni tiklash xabarlar, personal chegirma va tavsiya tizimi	Konversiya, retention va qayta xarid ulushining oshishi
RFM segmentatsiyasi	Oxirgi xarid vaqti, xarid chastotasi, xarid summasi	VIP mijozlar, uxlab qolgan mijozlar va yangi mijozlar uchun alohida takliflar	CLV oshishi va churn kamayishi
Kanalga moyillik segmentatsiyasi	SMM, SEO, PPC, Email, mobil ilova va marketplace touchpointlari	Har bir segmentni eng samarali kanal orqali qamrab olish	CAC kamayishi va ROAS oshishi
Qiziqish va kontent segmentatsiyasi	Qidiruv soʻrovlari, post reaksiyalari, video koʻrish, sharhlar	Kontent marketing, influencer hamkorligi va mahsulot tavsiyalarini moslashtirish	Engagement va organik trafikning oshishi

Raqamli marketing strategiyasining segmentatsiyaga asoslanishi xizmat koʻrsatish sifatiga

ham bevosita taʼsir koʻrsatadi. Savdo korxonasi mijozning oldingi xaridlari, koʻrgan mahsulotlari va

⁹¹ Muallif ishlanmasi.

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

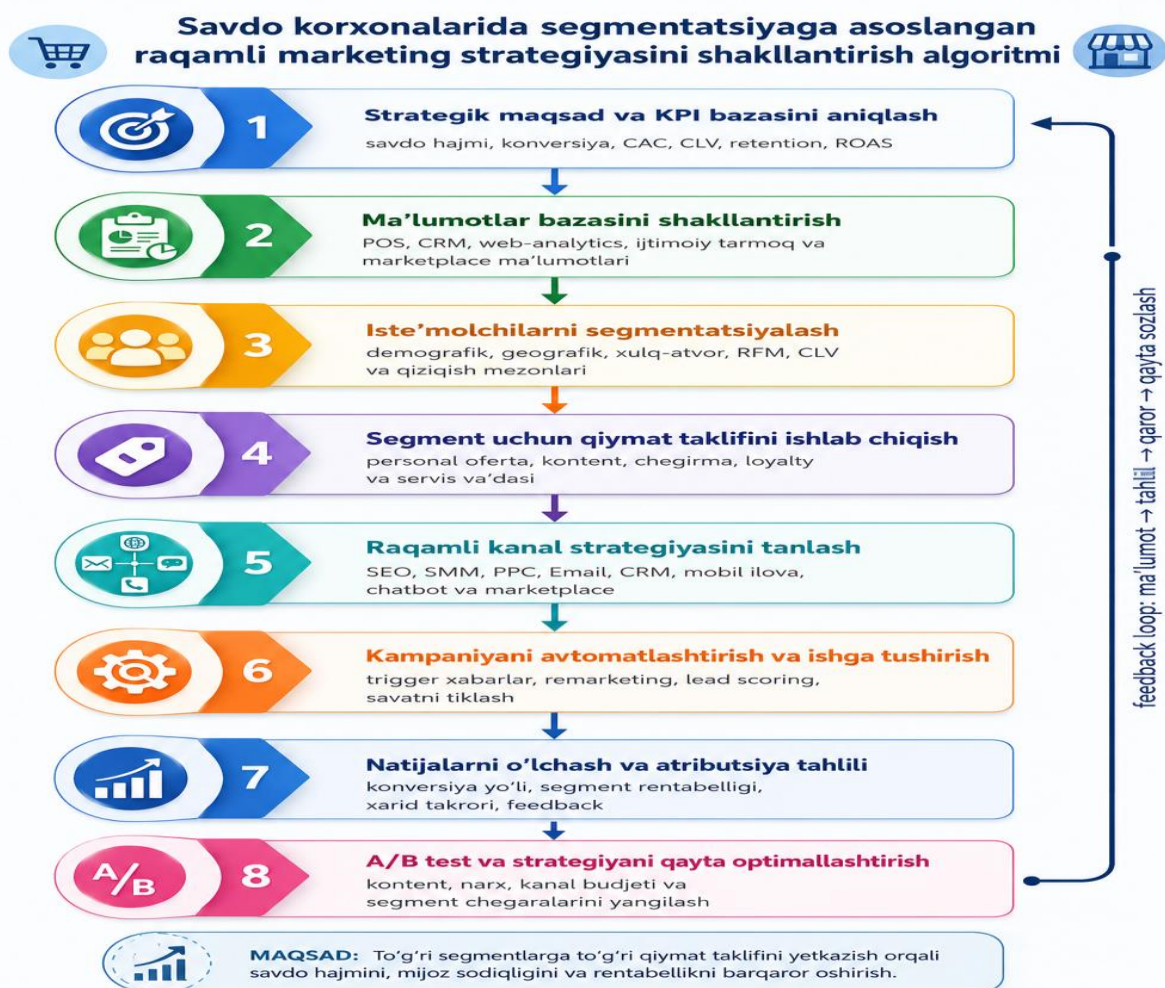

shikoyat tarixini CRM tizimida birlashtirsa, call-center, chatbot yoki do'kon xodimi mijozga umumiy javob emas, balki uning ehtiyojiga mos yechim taklif qila oladi. Bu jarayonda personalizatsiya faqat ism bilan murojaat qilishdan iborat emas; u mahsulot tavsiyasi, chegirma turi, yetkazib berish varianti, to'lov usuli va xizmatdan keyingi aloqaning moslashtirilishini anglatadi. O'zbekiston sharoitida elektron tijorat to'g'risidagi qonun, reklama faoliyatini tartibga solish va shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilish talablari savdo korxonalaridan mijoz ma'lumotlarini mas'uliyatli boshqarishni talab qiladi [6], [7], [8]. Shuning uchun segmentatsiya strategiyasi nafaqat iqtisodiy samaradorlik, balki huquqiy komplayens va mijoz ishonchi bilan ham uyg'un bo'lishi zarur.

1-rasmda keltirilgan algoritim savdo korxonalarida raqamli marketing strategiyasi ketma-ketligini amaliy boshqaruv jarayoni sifatida ko'rsatadi. Dastlab strategik maqsad va KPI bazasi aniqlanadi, chunki segmentatsiya mezonlari korxonaning umumiy maqsadiga mos bo'lishi kerak. Keyin mijozga oid ma'lumotlar POS, CRM, web-analytics, ijtimoiy tarmoq va marketplace manbalaridan yig'iladi. Uchinchi bosqichda ushbu ma'lumotlar asosida iste'molchilar segmentlarga ajratiladi. To'rtinchi bosqichda har bir segment uchun mos qiymat taklifi yaratiladi. Beshinchi

va oltinchi bosqichlar kanal strategiyasi hamda kampaniya avtomatizatsiyasiga qaratiladi. Yakuniy bosqichlarda natijalar dashboard orqali baholanadi va A/B test yordamida qayta optimallashtiriladi. Algoritmning feedback loop segmentatsiya doimiy yangilanadigan jarayon ekanini bildiradi: mijoz xatti-harakati o'zgarsa, segment chegaralari, kontent va reklama byudjeti ham qayta sozlanadi.

Savdo korxonalarida segmentatsiyaga asoslangan strategiya uch asosiy samaradorlik yo'nalishini shakllantiradi. Birinchidan, marketing byudjeti auditoriya umumiy hajmiga emas, balki segment qiymatiga qarab taqsimlanadi. Bu CACni kamaytirish imkonini beradi, chunki korxona xarid ehtimoli past auditoriyani ortiqcha reklama bilan qamrab olmaydi. Ikkinchidan, mijoz tajribasi personalizatsiyalanadi: bir segmentga yangi kolleksiya haqida kontent kerak bo'lsa, boshqa segmentga chegirma, uchinchisiga esa tezkor yetkazib berish va kafolat ma'lumotlari muhim bo'lishi mumkin. Uchinchi yo'nalish — operatsion tezlik. Segmentlar asosida oldindan tayyorlangan trigger xabarlar, chatbot ssenariylari, loyalty takliflari va CRM vazifalari savdo jarayonini tezlashtiradi. Natijada raqamli marketing strategiyasi sotuvdan ajralgan reklama faoliyati emas, balki savdo, xizmat ko'rsatish va mijoz sodiqligini boshqaradigan yagona tizimga aylanadi.

1-rasm. Savdo korxonalarida segmentatsiyaga asoslangan raqamli marketing strategiyasini shakllantirish algoritmi⁹²

⁹² Muallif ishlanmasi.

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

Segmentatsiya usullarining samarasini faqat reklama natijalari bilan cheklash noto'g'ri bo'ladi. Savdo korxonasida xulq-atvor segmentatsiyasi assortimentni rejalashtirishga, geografik segmentatsiya logistika va filiallar joylashuviga, RFM segmentatsiyasi sodiqlik dasturiga, CLV tahlili esa mijoz bilan ishlash xarajatlarini rejalashtirishga ta'sir qiladi. Shu nuqtai nazardan raqamli marketing strategiyasi korxonaning umumiy biznes modeliga ulanmasa, u qisqa muddatli kampaniya samaradorligi bilan cheklanib qoladi. Aksincha, segmentatsiya, CRM va omnikanal kommunikatsiya bir tizimda ishlaganda marketing bo'limi sotuv, servis, logistika va moliyaviy rejalashtirish bilan integratsiyalashadi. Bu esa savdo korxonasi uchun uzoq muddatli raqobat ustunligini shakllantiradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, savdo korxonalarida raqamli marketing strategiyasini samarali shakllantirish uchun segmentatsiya jarayoni alohida tahliliy amaliyot emas, balki strategik boshqaruvning markaziy mexanizmi sifatida tashkil etilishi lozim. Raqamli kanallar sonining ortishi korxonaga avtomatik ravishda yuqori natija bermaydi; natija mijoz ma'lumotlarini birlashtirish, segmentlarni aniq belgilash, har bir segment uchun mos qiymat taklifini yaratish va KPI asosida doimiy optimallashtirish orqali yuzaga keladi. Savdo korxonalari uchun taklif etilgan segmentatsiyaga asoslangan strategik raqamli marketing modeli mijozni jalb qilish xarajatlarini kamaytirish, konversiyani oshirish, qayta xarid ulushini ko'paytirish va mijoz sodiqligini mustahkamlash imkonini beradi.

Birinchii taklif — savdo korxonalari CRM, POS, web-analytics, SMM va marketplace ma'lumotlarini yagona mijoz profili asosida birlashtirishi kerak. Ikkinchi taklif — segmentatsiyada faqat yosh, jins yoki hududga tayanmasdan, RFM, CLV, xulq-atvor va kanalga moyillik mezonlaridan foydalanish zarur. Uchinchi taklif — har bir segment uchun alohida kontent, reklama kanali, chegirma mexanizmi va servis protokoli ishlab chiqilishi kerak. To'rtinchi taklif — kampaniyalar A/B test, attribution tahlili va KPI-dashboard asosida muntazam qayta sozlanishi lozim. Beshinchi taklif — mijoz ma'lumotlaridan foydalanishda rozilik, shaffoflik va ma'lumotlarni himoya qilish talablari marketing strategiyasining ajralmas qismi sifatida qaralishi zarur. Ushbu yondashuvlar savdo korxonalarida raqamli marketingni xarajat markazidan mijoz qiymatini oshiruvchi strategik aktivga aylantirish imkonini beradi.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

YahyoXonov Niyozxo'ja Bahroil o'g'li Samarqand iqtisodiyot va servis instituti, "Marketing" kafedrasida dotsenti, PhD / Яхёхонов Ниёзхужа Бахроил угли

PhD, доцент кафедры «Маркетинг» Самаркандский институт экономики и сервиса / Yahyokhonov Niyozkhujja Bakhroil ugli PhD, Associate Professor of the Department of Marketing Samarkand Institute of Economics and Service

E-mail: niyozxon93@bk.ru

ORCID: 0000-0002-1786-5057

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. Retail and Wholesale Trade Turnover in the Republic of Uzbekistan, January–March 2026. – Toshkent: stat.uz, 2026.

2. DataReportal. Digital 2026: Uzbekistan. – Kepios, 2025/2026. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2026-uzbekistan>.

3. International Trade Administration. Uzbekistan – eCommerce. Country Commercial Guide. – U.S. Department of Commerce, 2025. URL: <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/uzbekistan-ecommerce>.

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-son Farmoni "Raqamli O'zbekiston–2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida. – LexUZ, 2020.

5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son Farmoni "O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risida. – LexUZ, 2023.

6. O'zbekiston Respublikasining 2022-yil 29-sentabrdagi O'RQ-792-son Qonuni "Elektron tijorat to'g'risida". – LexUZ, 2022.

7. O'zbekiston Respublikasining 2022-yil 7-iyundagi O'RQ-776-son Qonuni "Reklama to'g'risida". – LexUZ, 2022.

8. O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 2-iyuldagi O'RQ-547-son Qonuni "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida" va keyingi o'zgartirishlar. – LexUZ.

9. Kotler P., Kartajaya H., Setiawan I. Marketing 6.0: The Future Is Immersive. – Hoboken: Wiley, 2023. – 256 p.

10. Kotler P., Keller K.L., Chernev A. Marketing Management. 16th Global Edition. – Harlow: Pearson Education, 2021.

11. Chaffey D., Ellis-Chadwick F. Digital Marketing: Strategy, Implementation and Practice. 8th Edition. – Harlow: Pearson Education, 2022.

12. Tuten T.L., Solomon M.R. Social Media Marketing. 4th Edition. – London: SAGE Publications, 2020.

13. Saura J.R., Palacios-Marqués D., Ribeiro-Soriano D. Digital marketing in SMEs via data-driven strategies: Reviewing the current state of research. – Journal of Small Business Management, 2023, 61(3), pp. 1278–1313.

14. Quach S., Barari M., Moudry D.V., Quach K. Service integration in omnichannel retailing and its impact on customer experience and loyalty. – Journal of Retailing and Consumer Services, 2022, Vol. 65.

15. Zheng L. Customer journey design in omnichannel retailing: Examining the effect of autonomy–competence–relatedness in brand relationship building. – Journal of Retailing and Consumer Services, 2024.

16. Rahman S.M. et al. How do omnichannel customer experiences affect customer engagement? Theory and empirical validation. – Journal of Business Research, 2025.

17. Balbín Buckley J.A. et al. Effects of channel integration on the omnichannel customer experience. – Cogent Business & Management, 2024.

18. Weippert M. et al. The scope and intensity of personalised omnichannel touchpoints across the customer journey. – Journal of Marketing Management, 2024.

19. Thaichon P. et al. Exploring the role of omnichannel retailing technologies: A systematic literature review and future research directions. – Australasian Marketing Journal, 2024.

20. Yahyoxonov N. Xizmatlar sohasida raqamli marketingdan foydalanishning metodologik asoslari. – Green Economy and Development, 2026, 4(5). DOI: 10.5281/zenodo.20072430.

21. Yahyoxonov N.B. Savdo korxonalarida raqamli marketing strategiyalarini optimallashtirish

orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirish. – Economics and Innovative Technologies, 2026, 14(2), pp. 85–92. DOI: 10.55439/EIT/vol14_iss2/806.

22. Yahyoxonov N.B. Global marketing strategiyalari: mahalliy bozor uchun global yondashuv. – “Raqamli iqtisodiyot” ilmiy-elektron jurnali, 2025, 11-son.

23. UNDP Uzbekistan. O‘zbekistonning raqamli iqtisodiyoti: raqamli tadbirkorlik va sun’iy intellekt holati. – Toshkent, 2025.

24. Think with Google. New omnichannel retail report: 5 lessons to learn. – Google Business, 2024.

25. Deloitte. Unlocking Customer Growth: Driving High Value Actions Through Personalization in Retail Media. – Deloitte Insights, 2024.

ZIYORAT TURIZMINING MINTAQAVIY IQTISODIY TARAQQIYOTGA TA'SIRI VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

Uzaqov Jamshid Norboyevich

ВЛИЯНИЕ ПАЛОМНИЧЕСКОГО ТУРИЗМА НА РЕГИОНАЛЬНОЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ ЕГО РАЗВИТИЯ

Узаков Жамшид Норбоевич

THE IMPACT OF PILGRIMAGE TOURISM ON REGIONAL ECONOMIC DEVELOPMENT AND ITS DEVELOPMENT PROSPECTS

Uzakov Jamshid Norboyevich

Received: May 18, 2026 May: May 22, 2026 May: May 25, 2026 Published: June 1, 2026

Annotatsiya. Maqolada ziyorat turizmining mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishga ta'siri tahlil qilingan. Tadqiqotning maqsadi – ziyorat turizmi orqali hududiy iqtisodiyotda qo'shimcha qiymat yaratish, bandlikni oshirish, kichik biznes va xizmatlar sohasini rivojlantirish mexanizmlarini aniqlashdan iborat. Tahlil jarayonida turizmning multiplikativ samarasi, infratuzilmaga ta'siri, mahalliy byudjet daromadlariga qo'shayotgan hissasi hamda investitsiyaviy jozibadorlikni oshirish omillari o'rganilgan. Mintaqaviy xususiy sektor subyektlariga ziyoratgohlarni rivojlantirish uchun qulay investitsiyaviy muhit yaratish, davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini kengaytirish muhim omil sifatida asoslangan.

Kalit so'zlar. xususiy sektor, ziyoratgohlarni rivojlantirish, davlat-xususiy sheriklik, investitsiyaviy muhit, soliq imtiyozlari, kredit qo'llab-quvvatlash, infratuzilma modernizatsiyasi, tadbirkorlik faolligi, hududiy bandlik, mintaqaviy daromadlar.

Аннотация. В статье проанализировано влияние паломнического туризма на региональное экономическое развитие. Цель исследования заключается в выявлении механизмов создания добавленной стоимости в территориальной экономике, повышения занятости, а также развития малого бизнеса и сферы услуг посредством паломнического туризма. В процессе анализа изучены мультипликативный эффект туризма, его влияние на инфраструктуру, вклад в доходы местных бюджетов, а также факторы повышения инвестиционной привлекательности. Обосновано, что создание благоприятного инвестиционного климата для субъектов регионального частного сектора в целях развития объектов паломничества и расширение механизмов государственно-частного партнёрства являются важными факторами устойчивого развития.

Ключевые слова: частный сектор, развитие объектов паломничества, государственно-частное партнёрство, инвестиционный климат, налоговые льготы, кредитная поддержка, модернизация инфраструктуры, предпринимательская активность, региональная занятость, региональные доходы.

Abstract. The article analyzes the impact of pilgrimage tourism on regional economic development. The purpose of the study is to identify the mechanisms for creating added value in the territorial economy, increasing employment, and fostering the development of small businesses and the service sector through pilgrimage tourism. The analysis examines the multiplier effect of tourism, its impact on infrastructure, its contribution to local budget revenues, and the factors enhancing investment attractiveness. It is substantiated that creating a favorable investment climate for regional private sector entities to develop pilgrimage sites and expanding public-private partnership mechanisms are important factors for ensuring sustainable development.

Keywords. private sector, development of pilgrimage sites, public-private partnership, investment climate, tax incentives, credit support, infrastructure modernization, entrepreneurial activity, regional employment, regional revenues.

KIRISH

Ziyorat turizmi — dunyodagi eng qadimiy va keng tarqalgan turizm yoʻnalishlaridan biri boʻlib, yil sayin millionlab odamlarning ruhiy, madaniy va tarixiy qadamjolarni ziyorat qilishiga asoslangan.

Jahonda ziyorat turizmi katta iqtisodiy ahamiyatga ega boʻlib, ayniqsa tarixiy va diniy merosga boy Osiyo mamlakatlarida bu yoʻnalish sezilarli darajada rivojlanmoqda. “Global Muslim Travel Index (GMTI) maʼlumotlariga koʻra 2018- yilda global miqyosda musulmon sayyohlar soni taxminan 140 million nafarni tashkil qilganligi qayd etilgan. 2023-yilda esa musulmon sayyohlar soni yana 140 millionga yetishi kutilmoqda, 2022-yilda esa ular 110 million atrofida boʻlgan. Musulmon sayyohlar tomonidan sayohatga sarflangan xarajat 2023-yilda 216,9 milliard AQSh dollarini tashkil etgan boʻlsa, 2028-yilga borib bu koʻrsatkich 384,1 milliard AQSh dollarigacha oʻsishi prognoz qilinmoqda. Global musulmon sayyohlar soni 2028-yilga kelib 230 millionga yetishi kutilmoqda⁹³.

Oʻzbekiston zamonaviy turizm industriyasini rivojlantirish uchun barcha zarur manbalarga ega. Buyuk Ipak yoʻli yoʻnalishida joylashgan vatanimiz qulay tabiiy-iqlim sharoitlariga, boy tarixiy, madaniy merosga va ayni paytda ham ichki, ham xalqaro turizmni rivojlantirish uchun yuqori salohiyatga ega boʻli, ziyorat turizmi salohiyati yuqori boʻlgan davlatlardan biri sifatida eʼtirof etilgan. 2019-yilda imzolangan Buxoro deklaratsiyasi asosida Oʻzbekiston jahon ziyorat turizmi markazlaridan biri deb tan olingan, shu bilan birga Global Muslim Travel Index reytingida 153 mamlakat ichida 17-oʻrinni egallagan⁹⁴.

2020–2025 yillar davomida Oʻzbekistonning ziyorat obʼektlarini rivojlantirish boʻyicha kompleks chora-tadbirlar amalga oshirilishi barobarida muqaddas joylarning turistik salohiyati yildan-yilga oshib bormoqda. Oʻzbekiston Markaziy Osiyoning markazida joylashgan boʻlib, boy madaniy va tarixiy merosi, mehmondoʻst xalqi, mazali milliy taomlari hamda goʻzal tabiati bilan turizm sohasini kengaytirishga tayyor. Hukumat ziyorat turizmini mamlakat iqtisodiy rivojlanishida muhim va yuqori oʻsish salohiyatiga ega tarmoq sifatida baholaydi. Oʻzbekiston koʻp yillar davomida xorijliklar uchun yopiq boʻlgan, biroq hozirda hukumat turizmni rivojlantirish maqsadida madaniy va tarixiy meros obʼektlariga kirishni kengaytirish boʻyicha islohotlarni amalga oshirmoqda.

Indoneziya, Malayziya, Hindiston, Pokiston, Bangladesh va Yaqin Sharq mamlakatlaridan parvozlar sonini koʻpaytirish, malakali gidlar tayyorlash hamda ziyoratgohlarga olib boruvchi yoʻllar va infratuzilmani yaxshilash choralari koʻrilmoqda. Mamlakatda 1 200 dan ortiq ziyoratgoh mavjud boʻlib, yiliga 1 milliongacha ziyoratchi jalb qilish imkoniyati mavjud. Oʻzbekiston 2025-yilda Global Muslim Travel Index reytingida 153 mamlakat orasida 17-oʻrinni egalladi. 2024 yilda Islom

hamkorlik tashkiloti Xivani Islom dunyosi turizm poytaxti deb eʼlon qildi⁹⁵.

Ziyorat turizmi nafaqat diniy-maʼnaviy ehtiyojlarni qondiruvchi yoʻnalish, balki mintaqaviy iqtisodiy oʻsishni taʼminlovchi muhim iqtisodiy instrument sifatida namoyon boʻlmoqda. Uning multiplikativ taʼsiri hududlarda savdo, transport, mehmonxona xoʻjaligi, umumiy ovqatlanish va boshqa xizmat tarmoqlarining rivojlanishiga bevosita turtki beradi. Ziyoratchilar oqimining ortishi infratuzilmani modernizatsiya qilishni talab etadi, bu esa investitsion faollikni kuchaytiradi va yangi ish oʻrinlari yaratilishiga olib keladi. Natijada mahalliy byudjet daromadlari kengayadi, hududiy iqtisodiyot diversifikatsiyalanadi hamda xususiy sektor subyektlarining ishtiroki oshadi.

Mazkur tadqiqot ziyorat turizmining mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishdagi oʻrnini ilmiy asosda baholash, uning iqtisodiy samaradorlik mexanizmlarini aniqlash hamda xususiy sektor va davlat-xususiy sheriklik doirasida rivojlantirish imkoniyatlarini tahlil qilishga qaratilgan. Shu orqali ziyorat turizmini barqaror hududiy taraqqiyotning strategik omillaridan biri sifatida asoslash koʻzda tutiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Ziyorat turizmini jahon turizm bozoriga integratsiyalash va uning mintaqaviy iqtisodiy oʻsishga taʼsiri masalalari soʻnggi yillarda jahon va Oʻzbekistonda faol oʻrganilmoqda. Mazkur yoʻnalishda xalqaro tashkilotlar, ilmiy markazlar va tadqiqotchilar tomonidan ilmiy izlanishlar olib borilgan. Jumladan, R. Timothy va D. Olsen tomonidan ziyorat turizmi global turizmning barqaror rivojlanayotgan yoʻnalishlaridan biri sifatida baholalanib, uning hududiy iqtisodiyot va madaniy almashinuvga taʼsiri ilmiy asosda yoritilgan⁹⁶. J.Collins-Kreiner tadqiqotlarida esa ziyorat turizmining zamonaviy rivojlanish tendensiyalari, barqaror turizm konsepsiyasi bilan uygʻunligi va iqtisodiy samaradorligi tahlil qilingan. Muallif ziyorat turizmini xalqaro turizm bozoriga integratsiyalash hududiy iqtisodiy rivojlanishga ijobiy taʼsir koʻrsatishini asoslaydi⁹⁷. Oʻzbekistonda N.Ochilov va M. Sirojiddinova tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda diniy turizmni rivojlantirish istiqbollari, uning iqtisodiyotga taʼsiri va xalqaro turizm bozorida oʻrni tahlil qilingan⁹⁸. Shuningdek, S.Abdullayeva Oʻzbekistonda ziyorat turizmini rivojlantirishning marketing, infratuzilma va institutsional jihatlarini oʻrganib, mamlakatning boy diniy-madaniy merosi xalqaro turizm bozorida raqobatbardosh mahsulot sifatida baholagan⁹⁹.

TADVIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda ziyorat turizmining mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishga taʼsirini baholash uchun tizimli yondashuv qoʻllanildi. Tahlil jarayonida rasmiy statistik maʼlumotlar asosida dinamik va taqqoslama tahlil usullari qoʻllanilib, ziyoratchilar oqimi, xizmatlar hajmi, bandlik koʻrsatkichlari va hududiy daromadlar oʻzgarishi

⁹³ https://seads.adb.org/news/indonesia-and-malaysia-share-top-spot-global-muslim-travel-index-2023?utm_source

⁹⁴ https://www.apta.uz/en/news/47?utm_source

⁹⁵ https://www.trade.gov/country-commercial-guides/uzbekistan-travel-and-tourism?utm_source

⁹⁶ Timothy D., Olsen D. Tourism, Religion and Spiritual Journeys. Routledge, 2006.

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

⁹⁷ Collins-Kreiner N. Researching pilgrimage tourism: Continuity and transformations. Annals of Tourism Research, 2020.

⁹⁸ Scientific Journal of Tourism and Hospitality, 2023 <https://scientific-jl.com>

⁹⁹ Journal of Management and Service Innovation, 2024 <https://inlibrary.uz>

o'rganildi. Iqtisodiy-mantiqiy tahlil yordamida turizmning qo'shimcha qiymat yaratish mexanizmlari asoslandi. Shuningdek, ziyorat turizmining infratuzilma, xususiyl sektor va mahalliy byudjet daromadlari bilan o'zaro bog'liqligi tizimli ravishda baholanib, mavjud tendensiyalar asosida uning kelgusidagi iqtisodiy ta'siri prognoz qilindi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Dunyoda ziyorat turizmining ahamiyati doimiy ravishda oshib bormoqda va bu ziyorat turizmining ma'lum bir mamlakat iqtisodiyotiga ta'siri kuchayishi bilan bog'liq. Ziyorat turizmi biznesi boshlang'ich investitsiyalar kichikligi, sayohat xizmatlariga talab ortib borayotganligi, rentabellik darajasi yuqoriligi, to'lov muddati minimalligi tufayli tadbirkorlar uchun jozibali hisoblanadi.

Ziyorat turizmi infratuzilmasi – ziyorat turizmini rivojlantirish va resurslardan maqsadli foydalanish asosidir. Ziyorat turizmi infratuzilmasining ahamiyati uning turizm xizmatlarini ishlab chiqarish va tarqatish samaradorligini oshirishga hissa qo'shishi, ba'zi holatlarda, masalan, hatto uzoq joylarda turizm xizmatlari ko'rsatishni ko'paytirish mumkinligida aks etadi. Shunga qaramay, globallashtirish va jahon ziyorat turizmi bozoridagi keskin raqobat sharoitida turizm infratuzilmasi, turizm xizmatlari ko'rsatish sifati va darajasi har doim ham zamon talablariga mos kelmaydi.

Ziyorat turizmi infratuzilmasini yanada kuchaytirish zarurati mamlakatimizda, shu jumladan, Qashqadaryo viloyatida ham kelgusida ziyoratchilar sonining ortishini inobatga olgan holda amalga oshirilishi lozim. Ziyorat turizmi infratuzilmalari, shu jumladan, mehmonxona, kemping, motel, tematik park, muzey,

galereya va boshqa turistlarni qabul qiladigan, joylashtiradigan joylarni ko'paytirishni taqozo qiladi. Buning uchun Qashqadaryo viloyatida va uning turistik resurslari bor hududlarida xatlov o'tkazish orqali bo'sh turgan yer maydonlarini aniqlash va zaxira sifatida belgilash lozim. Bunda aniqlangan bo'sh turgan yer maydonlarini va zaxira hududlarda ziyorat turizmi infratuzilmalarini barpo etish bo'yicha yangi joylarning dizayn-loyihalarini jahon standartlariga mos ravishda ishlab chiqish ham maqsadga muvofiqdir.

Ziyoratga tayyorgarlik ko'rish va amalga oshirishning barcha bosqichlarida marosim amaliyotiga hamda turli xalqlarning ijtimoiy-madaniy an'analariga tayanadi. Turli dinlarda ziyorat tashqi jihatdan aniq o'xshashlikka ega bo'lib, bu jihat uning tuzilma nuqtai nazaridan deyarli har doim to'rt xil bosqichda kechishida namoyon bo'ladi:

- ❖ ziyoratga tayyorgarlik ko'rish (Iqtisodiy jihat — xizmatlar va savdo bozorida dastlabki talabni shakllantirish jarayonini ifodalaydi;

- ❖ muqaddas joyga yo'l olish (Iqtisodiy jihat — transport, ovqatlanish va yo'lbo'yi xizmatlariga talabni oshirish orqali xizmatlar bozorida iqtisodiy faollikni kuchaytiradi;

- ❖ ziyoratgoh atrofida muqaddas marosimni ado etish (Iqtisodiy jihat — ziyoratgoh hududida savdo, xizmat ko'rsatish va xayriya mablag'lari aylanishi orqali mahalliy iqtisodiy faollikni oshiradi);

- ❖ ruhiy ichki o'zgarish va ma'naviy yangilanish;

- ❖ vatanga qaytish (Iqtisodiy jihat — safar davomida shakllangan tajriba va sarf-xarajatlar natijasida mahalliy iste'mol, sovg'a-salom va xizmatlar orqali iqtisodiy aylanishni davom ettiradi.)

1-rasm. Ziyorat jarayonining ijtimoiy-iqtisodiy konseptual modeli¹⁰⁰

Mintaqada ziyorat turizmi sohasida iqtisodiy faoliyat yuritish natijasida band aholiga mehnatga haqi to'lash va davlat byudjetiga soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash orqali milliy daromad yaratiladi. Ziyorat turizmi sohasining bilvosita va bevosita hissasini samarali rivojlantirishga erishsak, quyidagi:

- mintaqaning yalpi hududiy daromadi soha hisobiga oshiriladi;

- mintaq byudjetining soliq va boshqa to'lovlarning o'sishi hisobiga to'ldiriladi;

- mintaq aholisining ish bilan ta'minlanishi, yangi ish o'rinlarining yaratilishiga erishiladi;

¹⁰⁰ Ilmiy tadqiqotlar natijasida muallif ishlanmasi

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

➤ chet mamlakatlar kapitali sohaga jalb etilishiga va valyuta tushumining ko'payishiga erishiladi;

➤ mintaqa ziyorat turizmi sohasini rivojlantirish barobarida davlatning boshqa sohalarini ham rivojlantirish imkoniyati tug'iladi;

➤ mintaqa ziyorat turizmi infratuzilmasi va industriyasini rivojlantirishga erishiladi;

➤ mahalliy va xorijiy ziyoratchilarning dam olish tuzilmalarini isloh qilishga erishish kabi natijalarni qo'lga kiritamiz.

1-jadval.

Butunjahon turizm va sayohat kengashi (WTTC) metodologiyasiga ko'ra, ziyorat turizmi sektori iqtisodiyotga qo'shadigan hissasining tarkibiy xususiyatlari¹⁰¹

Mehmondo'stlik xizmatlari: yashash, ovqatlanish, transport, diqqatga sazovor joylar va ko'ngilochar joylar	
Bevosita hissa	Tarmoqlar: mehmonxonalar va restoranlar, transport, turagentliklar, chakana savdo, madaniyat, sport, rekreatsiya
	Daromad manbalari: rezidentlarning turizm va safar xarajatlari, turizm xizmatlari eksporti (nerezidentlarning xarajatlari, rezidentlarning ish safari xarajatlari, individual davlat xarajatlari)
Bilvosita hissa	Turizm sohasiga investitsiyalar: jamoaviy davlat xarajatlari, ichki ta'minot va xaridlar
Industriya-lang'an hissa	Ixtisoslashgan turizm korxonalarining moddiy-texnika ta'minoti
	Turizmga band bo'lgan xodimlar hayot faoliyati, tovarlari va xizmatlari (oziq-ovqat, ichimliklar, kiyim-bosh, turar-joy xizmatlari va xo'jalik tovarlari)

Mintaqada ziyorat turizmini rivojlantirish evaziga mintaqa iqtisodiyotini yuksaltirishga, aholining iqtisodiy-ijtimoiy hayotining o'nglanishiga, ularning yashash darajasi va sifatining oshirilishiga erishiladi. Biroq ziyorat turizmi ta'sirining asosiy natijali ko'rsatkichlari uning YHM va bandlikka qo'shgan hissasi hisoblanadi. Ziyorat turizmining iqtisodiy funksiyasi turizmning yalpi hududiy mahsulot yaratishga qo'shgan hissasida namoyon bo'ladi. Ziyorat turizmining YHM yaratishga qo'shgan hissasi ko'rsatkichi ziyorat turizmi hisobiga iqtisodiyotda yaratilgan qo'shilgan qiymatning bahosini ifodalaydi.

Ziyorat turizmi infratuzilmasi obyektlarini barpo etish va ziyorat turizmini rivojlantirish maqsadida davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari hamda xususiy biznesning sa'y-harakatlarini birlashtirishning eng istiqbolli yo'li davlat-xususiy sheriklikdir. Shu bois, ziyorat turizmi salohiyatini rivojlantirish maqsadlariga erishish uchun loyihalarni amalga oshirish vositalaridan biri sifatida DXSh mexanizmini joriy etishni taklif qildik. Aynan ziyorat turizmi sohasida ushbu mexanizmdan foydalanish innovatsion siyosat maqsadlarini amalga oshirish uchun qo'shimcha investitsiyalarni jalb etish, shu bilan birga mintaqa iqtisodiy tizimining barcha darajalarida davlat va xususiy biznesning o'zaro hamkorligini ta'minlash imkonini beradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Ziyorat turizmi mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishning muhim drayverlaridan biri bo'lib, u hududlarda qo'shimcha qiymat yaratish, xizmatlar sohasini kengaytirish, xususiy sektor faolligini oshirish hamda bandlikni ta'minlashga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ziyoratchilar oqimining ortishi infratuzilma modernizatsiyasini jadallashtiradi, mahalliy byudjet daromadlarini ko'paytiradi va hududiy iqtisodiyotning diversifikatsiyalashuviga xizmat qiladi. Shu bois, ziyorat

turizmi rivoji uchun quyidagi taklif va tavsiyalarni amalga oshirish lozim deb topdik:

Qashqadaryo viloyatining chekka va tabiiy-rekreatsion salohiyati yuqori bo'lgan hududlari — Dehqonobod, Yakkabog', Qamashi va Mirishkor va boshqa tumanlarining tog'li hamda cho'l zonalar — ekoturizmni rivojlantirish uchun qulay tabiiy-landshaft sharoitiga ega. Xususan, Dehqonobod tumanining "Boshchorbog'" Kitob tumanining "G'elon", Mirishkor tumanining "Pomuq" qishloqlari va mintaqaning boshqa manzillarda noyob ekotizim, tabiiy relyef, bioxilma-xillik hamda etnomadaniy muhit mavjud. Shu bilan birga, ushbu hududlarda mahalliy aholi tomonidan ziyorat qilinadigan, biroq turizm infratuzilmasiga kiritilmagan, inshoot yoki me'moriy majmua sifatida shakllantirilmagan muqaddas maskanlar ham mavjud. Mazkur sharoitdan kelib chiqib, xorijiy turistlar oqimini diversifikatsiya qilish hamda hududiy iqtisodiy faollikni oshirish maqsadida "eko-safari-ziyosat turizmini integratsiyalash modeli"ni ishlab chiqish taklif etiladi. Ushbu model ekoturizm (tabiiy resurslar va landshaftdan barqaror foydalanish), safari elementlari (ekstremal va sarguzasht yo'nalishlari) hamda ziyorat turizmi (ma'naviy-madaniy meros obyektlari)ni yagona turistik mahsulot doirasida birlashtirishga qaratilgan.

Qashqadaryo mintaqasining bir qator tuman va shaharlarida ziyorat turizmi salohiyatidan to'liq miqyosda foydalanish ziyorat turizmi infratuzilmasi, shuningdek institutsional muhit rivojlanmaganligi (salohiyati yuqori bo'lgan hududlarda ham zaif investitsiyaviy faollik) bilan cheklanib qolmoqda.

Ziyorat turizmi sohasida DXSh joriy etish ijtimoiy ahamiyatga ega ijtimoiy va iqtisodiy loyihalarni amalga oshirish doirasida manfaatlarni muvofiqlashtirish, davlat va biznesning o'zaro hamkorligini ta'minlashning tashkiliy-huquqiy mexanizmini ishlab chiqmay turib, turizm sohasida

¹⁰¹ Uzaqov J.N ilmiy tadqiqotlari natijasida ishlab chigilgan
<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

davlat-xususiy sheriklikni amalga oshirish maqsadga muvofiq.

Mazkur integratsiyalashgan yondashuv orqali hududlarda kichik biznes subyektlari, oilaviy mehmon uylari, gidlik xizmatlari hamda mahalliy hunarmandchilik faoliyatini rivojlantirish imkoniyati yaratiladi. Natijada, tabiiy va ma'naviy resurslardan oqilona foydalanish asosida chekka hududlarning investitsiyaviy jozibadorligi oshadi, yangi ish o'rinlari yaratiladi hamda Qashqadaryo viloyatining turistik brendi shakllanadi. Bu esa ziyorat turizmining mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishga ta'sirini yanada kuchaytirishga xizmat qiladi.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

Uzaqov Jamshid Norboyevich—i.f.f.d., (PhD), dotsent Axborot texnologiyalari va menejment universiteti / Узakov Жамшид Норбоевич — доктор философии по экономическим наукам (PhD), доцент Университет информационных технологий и менеджмента / Uzakov Jamshid Norboyevich — Doctor of Philosophy in Economics (PhD), Associate Professor University of Information Technologies and Management

E-mail: jamshiduzokov0660@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-6420-9076>

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. https://seads.adb.org/news/indonesia-and-malaysia-share-top-spot-global-muslim-travel-index-2023?utm_source
2. https://www.apta.uz/en/news/47?utm_source
3. https://www.trade.gov/country-commercial-guides/uzbekistan-travel-and-tourism?utm_source
4. <https://www.crescentrating.com/global-muslim-travel-index-gmti.html>
5. <https://www.salamstandard.org/The-Global-Economic-Impact-of-Muslim-Tourism-2017-to-2020.pdf>
6. I.S. Tuxliyev, R. Hayitboyev, B.Sh. Safarov, G.R. Tursunova., Turizm asoslari. Toshkent-2014. 3-4 b.
7. I. Tuxliyev, G'.X. Qudratov, M.Q. Pardayev., Turizmni rejalashtirish. Toshkent-2010. 12-16 b.
8. Uzaqov Jamshid Norboyevich., Zamonaviy innovatsion shakllar asosida ziyorat turizmini rivojlantirish imkoniyatlari. Innovatsion iqtisodiyot /Инновационная экономика / The innovation economy. 3-jild, 4-son, sentabr-2025. 201-bet

INNOVATION
IQTISODIYOT
ILMIY-AMALIY ELEKTRON
JURNAL

ISSN: 3030-315X

t.me/kstu_uz

Qarshi shahri,
Mustaqillik ko'chasi 225

www.kstu.uz
www.ojs.kstu.uz